

Virginia Popović (coord.)

PRESA ROMÂNEASCĂ DIN DIASPORA, EXIL ȘI COMUNITĂȚILE ISTORICE ROMÂNEȘTI

***Lucrările Congresului Internațional de Istorie a
Presei, ediția a XV-a, 16-17 septembrie 2022, Novi Sad,
Editura Facultății de Filosofie***

Novi Sad, 2025

UNIVERSITATEA DIN NOVI SAD
FACULTATEA DE FILOSOFIE
21000 Novi Sad
Str. Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Pentru editura Facultății de Filosofie din Novi Sad
Prof. dr Milivoj Alanović

Autor
Virginia Popović (coord.)

Referenți științifici
Conf. univ. dr. hab. Cătălin Negoită, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
Prof. univ. dr. Vladimir Barović, Facultatea de Filosofie, Novi Sad
Conf. univ. dr. Speranța-Sofia Milancovici, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

Prefață
Prof. univ. dr. Virginia Popović

Lectură
Conf. univ. dr. Brândușa Juică

Pregătire tehnică și coperta
Igor Lekić

ISBN
978-86-6065-920-2

Novi Sad, 2025

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului și autorului, este strict interzisă. Conținutul reprezintă părerea autorului și nu reflectă neapărat părerea editorului, de aceea nu poate fi nici responsabil pentru el.

Organizatorii Congresului Internațional de Istorie a Presei, ediția a XV-a

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ISTORIE A PRESEI

**DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
FACULTATEA DE FILOSOFIE, UNIVERSITATEA DIN NOVI SAD**

în parteneriat cu

AMBASADA ROMÂNIEI LA BELGRAD

**ACADEMIA ROMÂNĂ, *INSTITUTUL DE ISTORIE
ȘI TEORIE LITERARĂ* „G. CĂLINESCU”**

**CATEDRA DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ, DEPARTAMENTUL
DE ROMANISTICĂ, FACULTATEA DE ȘTIINȚE UMANISTE ȘI
SOCIALE, UNIVERSITATEA DIN ZAGREB**

BIBLIOTECA FILIALEI TIMIȘOARA A ACADEMIEI ROMÂNE

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „LUCIAN BLAGA”, ALBA IULIA

INSTITUTUL DE CULTURĂ AL ROMÂNILOR DIN VOIVODINA

SOCIETATEA DE LIMBA ROMÂNĂ DIN VOIVODINA

**cu ocazia aniversării a 40 de ani de la înființarea Departamentului de Limba
și Literatură Română din Novi Sad**

ЗБОРНИК САДРЖИ РЕЗУЛТАТЕ ПРОЈЕКТА *МАЊИНСКИ ЈЕЗИЦИ И КЊИЖЕВНОСТИ У АП ВОЈВОДИНИ - СЕМИОТИЧКИ И КУЛТУРНИ РЕСУРСИ У ИЗГРАДЊИ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА*, БРОЈ ПРОЈЕКТА: 003073688 2024 09418 003 000 000 001-01 ФИНАНСИРАН ОД СТРАНЕ ПОКРАЈИНСКОГ СЕКРЕТАРИЈАТА ЗА ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ И НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКУ ДЕЛАТНОСТ.

THIS VOLUME IS THE RESULT OF RESEARCH CONDUCTED WITHIN PROJECT NO. 003073688 2024 09418 003 000 000 001-01, *MINORITY LANGUAGES AND LITERATURES IN A.P. VOJVODINA - SEMIOTIC AND CULTURAL RESOURCES IN THE CONSTRUCTION OF ETHNIC IDENTITY* FUNDED BY THE PROVINCIAL SECRETARIAT FOR HIGHER EDUCATION AND SCIENTIFIC RESEARCH.

VOLUMUL ESTE REALIZAT ÎN CADRUL PROIECTULUI *LIMBILE ȘI LITERATURILE MINORITAȚILOR DIN PROVINCIA AUTONOMĂ VOIVODINA – RESURSE SEMIOTICE ȘI CULTURALE ÎN CONSTRUIREA IDENTITĂȚII ETNICE*, NR. PROIECT: 003073688 2024 09418 003 000 000 001-01, FINANȚAT DE SECRETARIATUL PROVINCIAL PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI DEZVOLTAREA TEHNOLOGICĂ

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Prof. univ. dr. Ivana Živančević Sekeruș, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Novi Sad

Prof. univ. dr. Vladimir Barović, Departamentul de Jurnalistică, Facultatea de Filosofie, Novi Sad

Prof. univ. dr. Ferenc Nemet, Facultatea de Învățători Subotica, Universitatea din Novi Sad

Prof. univ. dr. Ilie Rad, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. hab. Gabriela Nedelcu-Păsărin, Universitatea din Craiova

Prof. univ. dr. Ion Zainea, Universitatea din Oradea

Prof. univ. dr. Virginia Popović, Departamentul de Limba și Literatura Română, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Novi Sad

Conf. univ. dr. hab. Cătălin Negoită, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, președintele Asociației Române de Istorie a Presei

Conf. univ. dr. Ioan David, Biblioteca Academiei Române, Filiala Timișoara

Conf. univ. dr. Aurelia Lăpușan, Universitatea „Ovidius” din Constanța

Conf. univ. dr. Silvia Grossu, Universitatea de Stat din Moldova

Conf. univ. dr. Delia Duminică, Universitatea din Pitești

Conf. univ. dr. Răduț Bîlbîie, Ministerul Educației Naționale

Conf. univ. dr. Florin Ardelean, Universitatea din Oradea

Conf. univ. dr. Gheorghe-Ilie Fârte, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conf. univ. dr. Ștefania Bejan, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

dr. Annemarie Sorescu-Marinković, Institutul de Balcanologie, Academia Sârbă de Științe și Arte, Belgrad

Conf. univ. dr. Ivana Ivanić, Departamentul de Limba și Literatura Română, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Novi Sad

Conf. univ. dr. Petar Radosavljević, Catedra de Limba și Literatura Română, Facultatea de Științe Umaniste și Sociale, Universitatea din Zagreb

Conf. univ. dr. Ivana Olujić, Catedra de Limba și Literatura Română, Facultatea de Științe Umaniste și Sociale, Universitatea din Zagreb

Dr. Carmen Țăgșorean, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Lect. univ. dr. Enache Tușa, Universitatea „Ovidius” din Constanța

CUPRINS

INTRODUCERE.....	11
„LIMITE” (1969-1986): O TRIBUNĂ A EXILULUI ROMÂNESC Florin ARDELEAN.....	15
<i>TRAIANO IN DACIA</i> (1807) - O VIZIUNEA ARTISTICĂ A ETNOGENEZEI POPORULUI ROMÂN Ana-Maria BĂNICĂ	31
„GRAIUL NOU”, UN PERIODIC CVASINECUNOSCUT DIN ROMÂNIA ANIILOR '40 Carmen BRĂGARU	39
DISCURS IDENTITAR VS DISCURS EPIDICTIC: DELIMITĂRI CONCEPTUALE Silvia GROSSU	49
PUBLICAȚIA CANADIANA <i>ACCENT MONTREAL</i> Carmen UNGUR-BREHOI	63
PUBLICAȚIA LUNARĂ „ <i>CUVÂNTUL ROMÂNESC</i> ” DIN CANADA (1976- 2005) Ilie RAD	71
ÎNCERCĂRI DE EXPORT LITERAR. TRADUCEREA ȘI RĂSPÂNDIREA LITERATURII ROMÂNE ÎN STRĂINĂTATE ÎN PERIOADA 1975-1985. ECOURI ALE ACESTUI FENOMEN ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ ȘI ÎN PERIODICELE ROMÂNEȘTI Cristina DEUTSCH	81
IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA SCRISĂ DIN GRECIA Miranda - Maria DORACI	99
ECOURILE ACTIVITĂȚII CULTURALE TRANSFRONTALIERE A LUI PETRU CÂRDU ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ POSTBELICĂ DUPĂ DISPARIȚIA LUI Alunița COFAN	115
„GLASUL PATRIEI”, PUBLICAȚIE PENTRU DIASPORĂ Marija NENADIĆ ŽURKA.....	129

<i>BUKARESTER SHRIFTN: ALMANAH IDIȘ DE CULTURĂ, LITERATURĂ ȘI ISTORIE A EVREILOR DIN ROMÂNIA, BUCUREȘTI 1978-1988</i> Lucian-Zeev HERȘCOVICI.....	141
O ISTORIE CONCISĂ A EXILULUI LITERAR ROMÂNESC Lucian CHIȘU, Alexandra OPRESCU.....	167
DIALOG INTERCULTURAL ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI CULTURAL SUD-EST EUROPEAN ÎN REVISTA „PIRAMIDA” Virginia POPOVIĆ, Ivana IVANIĆ.....	183
PRESA MINORITĂȚII ROMÂNE DIN VOIVODINA ÎN PERIOADA 1945-1948 ÎN ANALIZA ȘI RAPOARTELE AUTORITĂȚILOR COMUNISTE DIN VOIVODINA Adrian CIOBAN.....	189
ROLUL REVISTEI „BUCURIA COPIILOR” ÎN CULTIVAREA LIMBII MATERNE Brindușa ŽUJKA, Marinel NEGRU.....	203
REPREZENTAREA IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN PRESA <i>ONLINE</i> DIN DIASPORA. STUDIU DE CAZ: <i>GAZETA ROMÂNEASCĂ</i> DIN ITALIA Mariana BAFANĂ	213
PRESA ROMÂNEASCĂ DIN VOIVODINA ÎN SLUJBA CULTURII. STUDIU DE CAZ: ZILELE DE TEATRU ALE ROMÂNILOR DIN VOIVODINA ÎN PAGINILE SĂPTĂMÂNALULUI „LIBERTATEA” Mariana STRATULAT, Valentin MIC	229
REVISTA „LUMINA” DIN PANCIOVA LA ANIVERSAREA JUBILEULUI DE 75 DE ANI Mărioara SFERA	245
REVISTA <i>OBSERVATORUL</i> (CANADA), PROMOTOARE A VALORILOR CULTURALE ROMÂNEȘTI Beáta MENESI	251
PRESA SCRISĂ ȘI <i>ONLINE</i> DIN SERBIA, ÎN LIMBA ROMÂNĂ, ÎN ERA DIGITALIZĂRII Nicu CIOBANU	267

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI DE PRESA COLUMBIAN ȘI RELAȚIILE DIPLOMATICE ȘI POLITICE ROMÂNNO-COLUMBIENE ÎN PRESA COLUMBIANĂ (1965-1989)	
Lavinia DUMITRAȘCU	277
<i>ZBORLU A NOSTRU</i> - O VOCE DISTINCTĂ A DIASPOREI AROMÂNE	
Cătălin NEGOIȚĂ.....	289
MEDIA DE LIMBA ROMÂNĂ DIN SERBIA - PROVOCAREA „VLAHĂ”	
Radu CARP	305
IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA RSS MOLDOVENEȘTI (ANII 1960-1980)	
Ruslan ȘEVCENCO	311
REGINA ELISABETA (CARMEN SYLVA) ȘI IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA DE LIMBĂ GREACĂ	
Ciprian - Lucrețiu SUCIU	321
JURNALIȘTI DOBROGENI ÎN CĂUTAREA IDENTITĂȚII	
Traian BRĂȚIANU	337
<i>PAGINI ROMÂNEȘTI</i> (MONTREAL-QUEBEC), PUBLICAȚIE BILUNARĂ PENTRU ROMÂNII DIN CANADA	
Ion ZAINEA.....	349
REVISTA „DESTIN” (MADRID) – O ETAPĂ IMPORTANTĂ ÎN EVOLUȚIA PRESEI EXILULUI ROMÂNESC DIN SPANIA	
Georgeta ORIAN.....	363
PRIMIREA OFICIALĂ A LUI LUCIAN BLAGA LA LISABONA, ÎN PRESA LUSITANĂ	
Delia VOICU	381
PENTRU O ISTORIE A ISTORIEI PRESEI	
Răduț BÎLBÎIE	417

INTRODUCERE

Volumul reunește o selecție de lucrări prezentate în cadrul celei de-a XV-a ediții a Congresului Internațional de Istorie a Presei, desfășurat la Novi Sad în anul 2022, sub egida Departamentului de Limba și Literatura Română al Facultății de Filosofie, Universitatea din Novi Sad. Evenimentul a avut ca obiectiv investigarea etapelor de evoluție a presei comunităților minoritare, a presei din exil și a diasporei, cu un accent deosebit pe diaspora românească contemporană, atât în România, cât și în afara granițelor sale. Am vizat, totodată, o analiză a modului în care noile tehnologii – dezvoltarea Internetului și a telefoniei mobile – au influențat viața cotidiană a acestor comunități, mobilitatea lor transnațională, precum și mijloacele tradiționale și moderne de informare: presa scrisă, mediul online și audiovizualul. Comunitățile românești din străinătate reflectă o realitate culturală specifică, însă tendințele către o informare corectă și obiectivă sunt, adesea, puse la încercare. În acest context, mass-media digitală, prin caracteristicile sale multimedia și prin interactivitatea pe care o presupune, impune noi forme de expresie jurnalistică. Articolele publicate în ziarele și revistele în limba română, precum și emisiunile realizate de posturile de radio și televiziune – atât din România, cât și din regiunile locuite de români – sunt analizate în încercarea de a contura o nouă imagine a României și de a surprinde condiția jurnalistului în presa diasporei și a exilului în perioada regimului comunist și în anii care i-au urmat.

Pentru prima dată, Departamentul de Limba și Literatura Română a avut onoarea de a organiza un congres de o asemenea anvergură. Evenimentul a reunit 80 de profesori universitari, cercetători, cadre didactice, jurnaliști și analiști media din șase țări europene. Prin amploarea și diversitatea lucrărilor prezentate, această ediție a Congresului a evidențiat rolul esențial al presei din diaspora și comunitățile istorice ale României în promovarea cercetării științifice și a dialogului intercultural.

Volumul a reușit să grupeze în jurul lui nume de rezonanță din România, Serbia, Croația, Grecia, Israel, Republica Moldova printre care îi amintim pe: prof. univ. dr. Ilie Rad, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; prof. univ. dr. Lucian Chișu cercetător științific I, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română; conf. univ. dr. habil. Cătălin Negoită, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, președintele Asociației Române de Istorie a Presei; prof. univ. dr. Radu Carp, Universitatea din București; dr. Ruslan Șevcenko, Institutul Politici Eficiente, director adjunct; conf. univ. dr. Ciprian-Lucrețius Suciu, Universitatea Macedoniei, Departamentul de Studii Balcanice, Slave și Orientale Salonic, Grecia; dr. Traian Brătianu, Universitatea „Andrei

„Șaguna”- Constanța; prof. dr. Ion Zainea, Universitatea din Oradea, Academia Oamenilor de Știință din România; conf. univ. dr. Georgeta Orian, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; prof. univ.dr. Marinel Negru, Facultatea de Învățători și Educatori din Belgrad; conf. univ. dr. Florin Ardelean de la Universitatea din Oradea; Ana-Maria Bănică, asistent de cercetare la Institutul de Istorie și Teorie literară „G. Călinescu”, București; dr. Carmen Brăgaru, CS III, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” – București; conf. univ.dr. Silvia Grossu, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării; lect.univ.dr. Carmen Ungur-Brehoi, Universitatea din Oradea; dr. Cristina Deutsch, cercetător științific, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București; dr.Miranda - Maria Doraci, Universitatea Macedoniei Departamentul de Studii Balcanice, Slave și Orientale Salonic, Grecia; dr. Alunița Cofan, CS III, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București, România; dr. Marija Nenadić Žurka, Asistent de cercetare științifică, I.I.T.L. „G. Călinescu” Academia Română; dr. Lucian-Zeev Herșcovici, Biblioteca Națională din Ierusalim; Alexandra Oprescu, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română; dr. Adrian Cioban, Secretariatul Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minoritățile Naționale – Comunitățile Naționale din Voivodina, Serbia; conf. univ. dr. Brândușa Juică, Facultatea de Învățători și Educatori din Belgradlect. univ. dr. Mariana Bafană, Universitatea „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Litere, Specializarea Jurnalism; drd. Mariana Stratulat, director Casa de Presă și Editură „Libertatea”, Panciova, Serbia; dr. Valentin Mic, redactor responsabil al Săptămânalului „Libertatea”, Serbia; drd. Mărioara Sfera, redactor șef și responsabil al revistei de literatură, artă și cultură transfrontalieră „Lumina”, Panciova, Serbia; dr. Beáta Menesi, Centrul de studii interdisciplinare „Silviu Dragomir” – Universitatea din Oradea; prof. Nicu Ciobanu, redactor-șef al revistei „Piramida”, Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina; dr. Lavinia Dumitrașcu, cercetător științific III – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța; Delia Voicu, cercetător, Institutul Diplomatic Român, România;

Temele panelurilor au valorificat subiecte ce vizează: *Presa exilului românesc - etape de dezvoltare, presa minorităților românești din afara granițelor, Presa românească din afara granițelor în era digitalizării, Presa culturală a diasporei și exilului, Presa minorităților românești: forme noi de expresie în discursul literar și non-literar, Reviste de succes ale diasporei și exilului, Deontologie și etică jurnalistică în presa diasporei și exilului, Noile tendințe de exprimare ale diasporei române, în social media, Imaginea României în presa editată în afara granițelor țării*. În cadrul ședinței de inaugurare a Congresului au luat cuvântul, din partea organizatorilor: prof. dr. Ivana Živančević-Sekeruș, Facultatea de Filosofie din Novi Sad, conf. univ. dr. habil. Cătălin Negoită, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, președintele Asociației Române de Istorie a Presei; prof. univ. dr. Ilie Rad, președinte de onoare ARIP; conf. univ.dr. Ivana Ivanić, Departamentul de Limba și Literatura Română, iar din partea

partenerilor Congresului ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al României în Republica Serbia, E.S. Silvia Davidoiu, prof. univ. dr. Lucian Chișu cercetător științific I, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română, prof. Doru Ursu, director, Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina, conf. univ. dr. Ioan David, directorul Bibliotecii Academiei Române, Filiala Timișoara; drd. Silvan Stâncel, directorul Bibliotecii Județene „Lucian Blaga”, Alba Iulia și conf. univ. dr. Ivana Olujić, Catedra de Limba și Literatura Română, Facultatea de Științe Umaniste și Sociale din Zagreb.

În cadrul Sesiunii plene au fost prezentate două lucrări, prima de prof. Nicu Ciobanu, redactor-șef al revistei „Piramida”, Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina cu titlul „Presa scrisă și online din Serbia, în limba română, în era digitalizării” și prof. univ. dr. Radu Carp de la Universitatea din București lucrarea „Mass-media minorității românești din Serbia: cazul Valea Timocului”.

În organizarea Congresului Internațional de Istorie a Presei, ediția a XV-a, Departamentul de Limba și Literatura Română din cadrul Facultății de Filosofie a Universității din Novi Sad și Asociația Română de Istorie a Presei au beneficiat de sprijinul generos al unor parteneri de prestigiu: Ambasada României la Belgrad; Academia Română, prin Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”; Catedra de Limba și Literatura Română a Departamentului de Romanistică, Facultatea de Științe Umaniste și Sociale, Universitatea din Zagreb; Biblioteca Filialei Timișoara a Academiei Române; Biblioteca Județeană „Lucian Blaga” din Alba Iulia; Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina și Societatea de Limba Română din Voivodina. Dorim să adresăm, și pe această cale, sincere mulțumiri tuturor acestor instituții pentru sprijinul acordat în organizarea evenimentului, sponsorilor, precum și tuturor participanților care, prin efortul lor de a se deplasa la Novi Sad – oraș multicultural, Capitală Europeană a Culturii în anul 2022, în care coabitează peste douăzeci de naționalități într-un spirit autentic de multilingvism, multiculturalism și libertate confesională, au contribuit la succesul acestei manifestări științifice.

prof. univ. dr. Virginia POPOVIĆ,
vicepreședinte al Filialei ARIP, Serbia

LIMITE (1969-1986): O TRIBUNĂ A EXILULUI ROMÂNESC

Florin ARDELEAN¹

Rezumat

Revista „Limite” a fost editată la Paris, nucleul fiind reprezentat de intelectuali români plecați în Occident după instalarea comunismului în România sau pe parcursul deceniilor din a doua jumătate a veacului trecut. A fost condusă de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. A dat posibilitatea de exprimare literară a celor fără drept de publicare în România. Pe măsură ce regimul de dictatură s-a înăsprit, iar cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu a cunoscut dimensiuni greu de imaginat, „Limite” a reprezentat o tribună critică, devalând chipuri ale cenzurii și obedienței, dar în același timp încurajând disidența și sărind în ajutorul lui Paul Goma și a altor scriitori români persecutați în țară.

Cuvinte-cheie: Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, cenzură, cultul personalității, Paul Goma

Introducere

Revista *Limite* a apărut între anii 1969 și 1986, la Paris, inițial, până în anul 1976, de trei ori pe an, iar mai apoi adoptând o frecvență bianuală². Cei ce s-au ocupat de colaboratori și au imprimat politica editorială au fost Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Un al treilea nume implicat este Nicolae Petra³. Acesta din urmă, alături de Virgil Ierunca sunt indicați drept redactori. Întreaga responsabilitate redacțională este asumată de cei care vor semna, de altfel, cele mai multe dintre articolele de atitudine, editorialele și analizele critice, nu exclusiv aplicabile unor cărți sau probleme literare, ci mai adesea climatului cultural din România comunistă, gesturilor disidente, ori, dimpotrivă, oportuniste ale autorilor

¹ Conf. univ. dr., Universitatea din Oradea, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe politice și Științele Comunicării
E-mail: fard0211@yahoo.com

² Adresa revistei *Limite*: Boîte Postale 255 – Paris-19

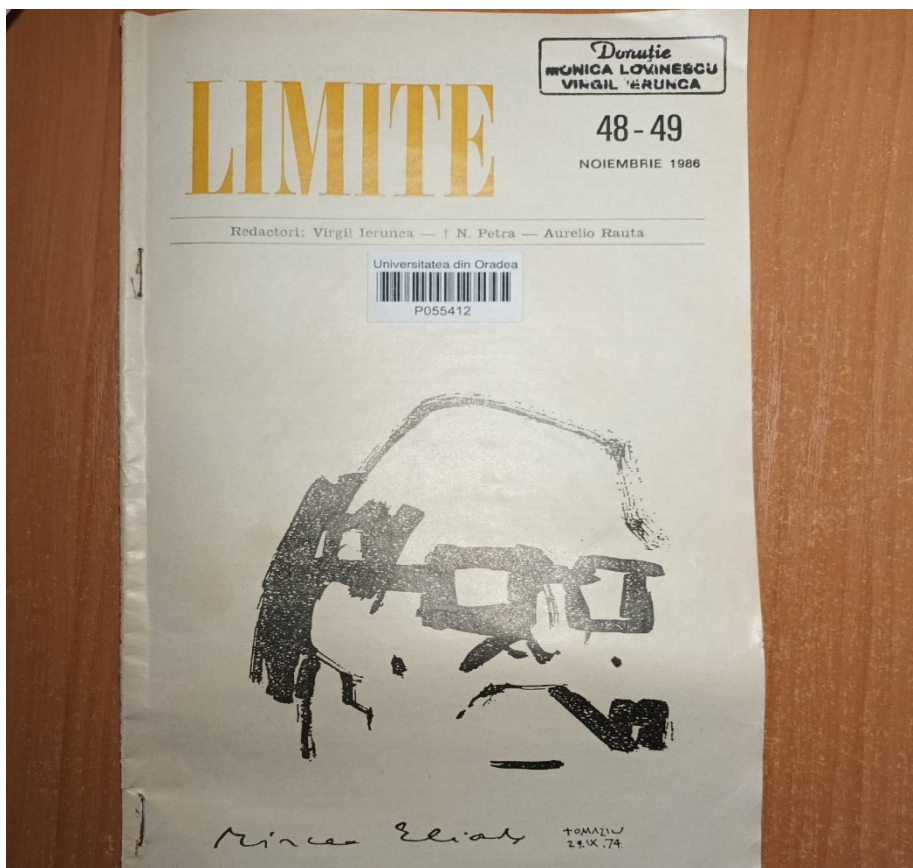
³ Nicolae Petra (1909-1985) a fost o personalitate a exilului românesc, trăind, după instalarea comunismului în România, în Belgia, Statele Unite, pentru ca mai apoi să se stabilească în Mexic. Îl găsim sporadic în paginile revistei *Limite*, cu note scurte și grupaje de versuri. Nu s-a implicat în politica editorială, lăsând cuplului Monica Lovinescu- Virgil Ierunca libertate totală de acțiune.

sau personalităților cu rezonanță publică, unele dintre acestea având o anumită notorietate și putând asuma roluri de lideri de opinie. Este vorba despre Monica Lovinescu și Virgil Ierunca (Untaru), repere morale, dar și spirituale, cu un statut excepțional în privința capacității și dreptului evaluare etică și profesională a operele culturale și a făuritorilor acestora.

Formatul publicației a fost unul special, 38 cm x 15,5 cm, cu o paginație pe una sau două coloane, fără ilustrație, numărul paginilor sporind de la 8 la 12, mai apoi la 28, 32 și chiar 40. Ultimul număr, dublu⁴ (48-49), din noiembrie 1986 a apărut în 44 de pagini, fiind dedicat integral lui Mircea Eliade, la moartea acestuia.

⁴ Începând cu septembrie 1977, *Limite* a apărut în numere duble, sporindu-și, proporțional, numărul de pagini.

În primul număr (1 septembrie 1969) cel care semnează ceea ce ar putea crede unii că este articolul-program, fără să fie deloc așa, a fost Virgil Ierunca. Sub titlul *Încă odată*, se face o paralelă între Occident (Apus) și Răsărit (Est), balanța înclinând tranșant înspre Est, atâta vreme cât sunt comentate două evenimente ale sfârșitului anilor '60: Primăvara de la Praga, respectiv „insurecția” tinerilor de la Paris, din vara anului 1968. „*Încă odată Răsăritul se desparte de Apus*”, constată semnatarul, articolului. În Apus – o „*efervescentă revoluționară*”, de fapt, o efervescență „*frivolă*”, pentru că tinerii din Apus „*înălță baricade de inconștiență colectivă*”, în timp ce „*în Răsărit, jertfa este expresia-limită a unui tineret care reneagă realitatea după care tânjește Apusul. Schisma e totală. Pe de o parte, Jan Pallach, de cealaltă maoiștii-de-bani-gata, anarhiștii de cafenea, leniniștii weekend-ului*”⁵. Tânărului „*revoluționar*” de Apus i se face un portret în acvaforte: „un

⁵ Virgil Ierunca, *Încă odată*, în *Limite*, nr. 1, septembrie 1969, p. 1.

mandarin exaltat, un cinic de cartier, un demagog de amfiteatru, instalat la modul cel mai burghez cu putință, într-un turn de fildeș al pasiunii sale oarbe". Sunt invocate imediat, pentru a-i pune în ridicol și absurd pe revoluționarii sorbonarzi „*rugurile din Răsărit pe care arde, zi de zi, o tinerime captivă*". La final, o parabolă devoalează amar gândul criticului: „*Cine n-are tineri, să-i cumpere. Cu ce monedă, însă? Nu s-a bătut încă o monedă a spiritului*". Iată cum, *Limite* nu inaugurează o critică vitriolantă a Estului, ci propune, *à rebours*, o lamentație alimentată copios de gesturile unei intelighenții aservită de decenii bune unui goșism (stângism) structural, academic și intelectual, deopotrivă. Intelectuali de prim ordin au pupat ceremonios, cu emfază chiar faldurile duhnind a propagandă stalinistă⁶. De altfel, primul număr face abstracție aproape complet de România, lipsind din „peisajul” critic tocmai N. Ceaușescu, cel ce se remarcase prin fronda spectaculoasă față de Moscova, refuzând să participe, alături de trupele din pactul de la Varșovia, la invadarea Cehoslovaciei, în august 1968. Totuși, la *Confluențe* (p. 7-8) este înfățișat un „barometru” al evenimentelor culturale din toată lumea, cu accent pe Franța și România. Sunt prezentate reviste literare, sunt invocați scriitori și noi apariții editoriale, este înfățișată viața exilului românesc. De asemenea, Monica Lovinescu laudă „deschiderea” de la București, fiind recenzată o revistă a exilului românesc de peste Ocean, *East Europe*. Sunt nominalizați scriitori importanți, prezumați a fi capabili de gesturi rebele, non-conforme ideologiei totalitare: poeții Marin Sorescu, Ana Blandiana, Ion Alexandru, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu, Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, Vintilă Ivănescu, E. A. Baconsky, prozatorii Ștefan Bănuțescu, Fănuș Neagu, Al. Ivăsiuc, D. R. Popescu, pentru ca secțiunea criticilor să fie evidențiată prin Nicolae Manolescu, Eugen Simion sau Matei Călinescu. Sunt numiți și cei aflați la „*al doilea debut*”, survenit după anii de închisoare politică: Ion Caraion, Ștefan Aug. Doinaș și Ion Negoițescu.

După acest număr, neutral sub raport critic față de România, ba chiar vag pozitiv, atitudinea s-a schimbat radical, pe măsură ce cultul personalității ia accente grotești pe malurile Dâmboviței, iar cenzura transformă spiritul într-o ancilă a regimului totalitar. *Deschiderea* se *închide* rapid, iar atmosfera devine una toxică. *Limite* va „monitoriza” timp de 17 ani anamorfozele patologice sub raport cultural ale regimului comunist sub franciză moscovită, dar cu specific național plin de aplomb.

⁶ Două-trei nume sunt edificatoare, din zeci posibile: Jean-Paul Sartre, Louis Aragon, Paul Éluard.

***Limite* – o publicație militantă**

Pe durata întregii sale existențe editoriale, *Limite* a încercat și a izbutit adesea să penetreze pânzele dense ale propagandei ceaușiste, indicând pentru românii din exil sau din diaspora minciunile și dezinformările cu iz ideologic, manipularea grosieră și ubicuă practică de regimul de dictatură. Deși preocupările de ordin cultural, artistic și literar au fost constanta politicii editoriale, nu au lipsit comentariile prilejuite de evenimentele puse în scenă de culturnicii partidului comunist. Chestiunile care au ținut de cenzură, de aplicarea celebrelor *Teze* din iulie care au declanșat revoluția culturală, în vara anului 1971, sintagma „umanismului revoluționar” (1977), penibila retorică în jurul a ceea ce a fost numită „*Epoca de Aur*”, chestiunea legată de drepturile omului, după conferința de la Helsinki, respectiv semnarea de către România a *Actului Final* (1975), vânarea puținilor disidenți, a celor cu un „mesaj” pieziș, furibunda ofensivă împotriva trădătorilor de țară din Occident, mai ales a celor de la *Europa Liberă*, au constituit pentru publicația analizată aici tot atâtea ținte. Faptul acesta ne determină să accentuăm asupra caracterului *militant*, anticomunist și anticeaușist al abordărilor din *Limite*. Tonul este unul vehement, dar perfect articulat din perspectiva argumentelor invocate, iar registru critic denunță constant abuzurile unui regim despot.

„*Revoluție culturală în România?* Este titlul editorialului semnat *Limite*⁷, în care sunt puse tunurile critice pe noul curs din politica românească din sfera culturii, după vizita lui Nicolae Ceaușescu în Coreea de Nord și China, din anul 1971. Regimul reprezentat de cuplul Ceaușescu se re-alinia brutal, cultura devenind un front, iar spiritul un creuzet ce reclama ultimativ obediența scriitorilor, controlul strict al cărților publicate și un cult al personalității ce va cunoaște mai apoi o ascensiune delirantă. După ce sunt luați în evidență primii *aderenți* la paradigma propusă de Comitetul Executiv al PCR, editorialul se încheie cu accente funebrele: „*Un necrolog al speranțelor. De lungimea acestui necrolog vor depinde și șansele de punere integrală în practică a măsurilor neo-staliniste. Adică, întreaga, marea neșansă a culturii românești. Și, bineînțeles, nu numai a culturii*”⁸.

Monica Lovinescu, în același număr din *Limite* și sub spectrul revoluției culturale, publică articolul *Noua gardă a compromisului*. Sunt vizați doi scriitori

⁷ *Limite*, „*Revoluție culturală în România?*”, în *Limite*, nr. 7, august, 1971, p. 1.

⁸ *Idem*.

foarte cunoscuți, dar mai ales evaluați anterior ca posibili intelectuali de caracter, fără disponibilitate spre compromisuri... compromițătoare moral. Este vorba despre Nicolae Breban și Al. Ivăsiuc, prezenți la o „masă rotundă” reproducă în *România literară*, având drept temă a dezbaterilor *Tezele din Iulie* față de care cei doi iluștri prozatori români se arătau cu totul încântați, spre necazul legitim al semnatarei articolului. De altfel, și cu alte ocazii, *Limite* va denunța derapajele unor scriitori, iar accentele vor fi stridente atunci când delictele vor fi comise de scriitori considerați valoroși și având coloană vertebrală. Un nume ilustru este cel al lui Adrian Păunescu. La rubrica *Insectar*, Monica Lovinescu a publicat articolul *Adrian Păunescu?!?*⁹. Sunt aduse în prim-plan duplicitatea, cameleonismul lui Adrian Păunescu, părând a fi sincer și viguros în *Manifest pentru sănătatea pământului*, pentru ca mai apoi să închine ode lui Ceaușescu și să scrie articole în *Scânteia*, conforme ideologic. Pretextul ultimei „figuri” păunesciene este poemul fluviu *Mărețe vremi*, publicat în *Flacăra*, exemplu de servilism liric, dar nu singular, ci făcând parte dintr-o suită pe cât de asumată pe atât de reprobabilă.

În numărul pe decembrie 1971 este denunțată re-jdanovizarea culturii, în urma noii direcții de după *Tezele din iulie*¹⁰, spicuindu-se din prestigioase publicații occidentale și americane: *Le Monde*, *Les Nouvelles Littéraires*, *Le Figaro*, *New-York Times*, *Journal de Genève*. Era un prim duș rece pentru regimul comunist, după aplauzele din august 1968, Nicolae Ceaușescu confruntându-se cu o erodare constantă de imagine, până la colapsul din decembrie 1989.

Un alt prilej de a constata impostura și veleitarismul este oferit de evenimentele din istoria PCR (congrese și conferințe), dar mai ales de sărbătorirea zilelor de naștere ale lui Nicolae și Elena Ceaușescu. Cu aceste ocazii, scriitorii cu o anume notorietate erau invitați să-și exprime recunoștința și atașamentul. Erau destui dintre cei care nu ezitau să publice texte rușinoase. Iată un exemplu consemnat în *Limite*, cu ocazia aniversării a 60 de ani de viață ai tovarășului. Articolul este semnat de Virgil Ierunca sub un titlu inspirat, *Delirul curtenilor*¹¹. „Contribuțiile” unor scriitori de valoare atrag măhnirea semnatarului, aceștia fiind puși alături de inși deja dedulciți la foloasele obținute prin ode și encomioane patriotarde: Al. Philippide, Șerban Cioculescu, Edgar Papu, Al. Dobrescu,

⁹ Monica Lovinescu, *Adrian Păunescu ?!?*, în *Limite*, nr. 36-37, noiembrie 1982, p. 11.

¹⁰ Monica Lovinescu, *Primele reacții la re-jdanovizarea culturii românești*, în *Limite*, nr. 8, 1971, p. 5-7.

¹¹ Virgil Ierunca, *Delirul curtenilor*, în *Limite*, nr. 26-27, august, 1978, p. 16-18.

Laurențiu Fulga, Corneliu Leu, Dan Zamfirescu, Lucian Avramescu, Ovidiu Genaru, Dărie Novăceanu, Dina Cocea.

În siajul aceleiași militantism, pot fi aduse numeroase alte probe, acestea înmulțindu-se pe măsură ce regimul a strâns „șurubul” cenzurii și a apăsat pedala propagandistică, în lungii și cenușii ani 1980. Astfel, *Limite* anunță în titlul unui articol (editorial) *Albanizarea culturii române*¹², fenomenul fiind accelerat de consecințele în plan ideologic ale Consfăturii de la Mangalia (august 1983), „pe probleme organizatorice și politico-educative”. Analiza este una acidă, dar cu o doză de luciditate amară, subliniindu-se, la un moment dat, faptul că „*nu poate fi vorba doar de un neo-stalinism. Pulverizarea instituțiilor, dezintegrarea lor, reprezintă o tendință cu totul originală în contextul comunismului răsăritean, de o neagră originalitate*”¹³. Obsesia lui N. Ceaușescu de a construi ceva unic, chiar în blocul statelor comuniste, este denunțată drept o involuție în plan cultural, spre primitivismul de tip asiatic.

Valorile culturale promovate de *Limite*

Politica editorială a publicației a construit două paliere de promovare a valorilor culturale. Pe de o parte, a popularizat și a încurajat creația literară și artistică din România, făcând-o cunoscută în mediile exilului românesc din toată lumea, iar pe de altă parte, a semnalat activitatea unor personalități de origine românească, unele beneficiind deja de un prestigiu acreditat, altele în plin proiect de a se realiza. *Limite* nu era, direct, destinată românilor din țară, câtă vreme, la graniță, erau confiscate toate publicațiile străine, în cazul, foarte rar, când cineva ar fi vrut să le aducă în România. Se putea afla despre conținutul revistei doar prin intermediul postului de radio *Europa Liberă*, întrucât anumite articole, mai ales acelea privind aspecte politice sau cazuri flagrante de încălcare a drepturilor omului, erau citite la microfon, în cadrul a două emisiuni foarte urmărite pe unde scurte, în ciuda bruiajului: *Actualitatea culturală românească* și *Teze și antiteze la Paris*. Cea de-a doua, era realizată tocmai de către Monica Lovinescu și Virgil Ierunca¹⁴, constituindu-se într-un fel de adevăr alternativ, prin spargerea stratului gros de minciuni, mistificări și manipulări practicate, din reflex, de către puterea de la București.

¹² *Limite*, *Albanizarea culturii române*, în *Limite*, nr.42-43, martie 1984, p. 1.

¹³ *Idem*.

¹⁴ În afara emisiunilor menționate, Virgil Ierunca mai realiza altele două: *Povestea vorbeii*, respectiv *Pagini uitate, pagini exilate, pagini cenzurate*.

În ceea ce privește primul palier al politicii editoriale, merită subliniată atenția acordată presei, în general, celei culturale, în special, de către redactorii revistei¹⁵. Aprecierile formulate cu privire la tot ce se întâmpla în sfera culturală, dar nu doar aici, dovedesc aplicația, seriozitatea și acuitatea analizelor. Un argument doar, din multele posibile – cărțile Monicăi Lovinescu, cele șase volume de *Jurnal* și *Unde scurte*, apărute la Humanitas. Astfel, paginile revistei *Limite* au găzduit numeroase articole, cele mai multe de critică literară, semnalând tot ce putea fi valoros, tot ce scăpa cenzurii. Cu destul optimism sunt semnalate două apariții editoriale, *Păsările* (Al. Ivasiuc) și *Absenții* (Augustin Buzura)¹⁶, pentru ca semnele bune (fie și numai pe jumătate) să fie repertoriate, atunci când se iveau: *Vânătoarea regală*, a lui D. R. Popescu, aspru criticat în calitatea sa de președinte al Uniunii Scriitorilor, din 1982, dar apreciat ca romancier, romanul în discuție fiind apreciat de Monica Lovinescu drept „*una din rarele cărți ale clipei de față prin care literatura română dobândește o rațiune de a nu mai despera de ea însăși*”¹⁷; *Delirul* lui Marin Preda: „*Delirul dovedește imposibilitatea de a publica un roman modern în condițiile actuale din România*”. /.../ *Pe planul – cel mai delicat – al adevărului, Delirul nu numai că nu poate da seama despre această «tragedie umană» care a fost istoria recentă pentru România, dar istoricizează tendențios această tragedie. Pe plan estetic, Marin Preda are suflul sechestrat – se vede – de Moromeții /.../ A fost de ajuns ca Delirul să fie atacat de o revistă sovietică pentru ca Marin Preda să devină un scriitor neconformist. Exact în momentul în care a făcut cele mai grave concesii de conștiință. Ironia e și ea, în felul ei, un... delir!*”¹⁸. Au mai adăugat în palmares aprecieri, care constituiau adevărate certificate de „bună purtare”, printre alții, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Mihai Zamfir, Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Al. George, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu, Mircea Ivănescu, Florența Albu, Angela Marinescu, Mihai Ursachi sau Mircea Dinescu.

Cât privește al doilea palier, la rubrica intitulată *Confluențe*, la finalul fiecărui număr, sunt înfățișate evenimente culturale cu prezență românească, nu

¹⁵ Un paradox a fost faptul că presa comunistă, începând de la *Scînteia*, oficiosul PCR, și până la publicații precum *Era socialistă* sau *Munca de partid* erau citite integral doar de către cei ce mai apoi, în *Limite* sau la postul de radio *Europa Liberă* analizau situația din România. Același lucru se întâmpla cu revistele literare.

¹⁶ Monica Lovinescu, *Conformism și anticonformism în literatura tânără*, în *Limite*, nr. 8, 1971, p. 12-14.

¹⁷ Monica Lovinescu, *D. R. Popescu și ancheta conștiinței*, în *Limite*, nr. 17, decembrie 1974, p. 7.

¹⁸ Monica Lovinescu, *Delirul lui Marin Preda*, în *Limite*, nr. 21, martie, 1976, p. 14-15.

doar la Paris sau în Occident, ci și în Statele Unite sau pe alte meridiane ale lumii. Dincolo, însă, de aceste semnalări sau de reviste ale presei culturale aparținând exilului românesc, *Limite* a găzduit două recenzii ale unor cărți semnate Emil Cioran. Este vorba despre *Le Mauvais démiurge* (1970) și *Ecartèlement* (1980), exegezele aparținându-i Monicăi Lovinescu. În rest, rășinăreanul nu a fost prezent în paginile revistei, fiind cunoscut faptul că se ferea să se exprime public cu privire la ce se întâmpla în România, asta și pentru a nu atrage asupra sa criticile stângii franceze, gata să-l acuze oricând de legionarism. Nu doar prezent, ci și combativ a fost Eugen Ionescu. Într-un text intitulat *Teatru și libertate*, acesta protestează față de cenzură și imixtiunile statelor totalitare în chestiunea artei dramatice. „Se spune că arta n-are frontiere. Teatrul nu trebuie să aibă frontiere. Pe deasupra divergențelor ideologice, pe deasupra castelor, raselor, naționalismelor, patriilor, teatrul trebuie să fie patria universală, locul de întâlnire al tuturor oamenilor care cuminecă în aceeași angoasă, în aceleași speranțe ce ne sunt dezvăluite de imaginație. Imaginația nu este nici arbitrară, nici realistă, ea exprimă identitatea, continuitatea, unitatea noastră. Nu trebuie să existe consemne pentru creatori! N-avem instrucțiuni de primit din partea Guvernelor!”¹⁹. Cam la fel stau lucrurile și în privința lui Mircea Eliade. Dă o dezmințire, în numărul 9 al revistei (aprilie 1972) refuzând să recunoască interviul acordat lui Adrian Păunescu, pe care acesta din urmă l-a publicat în *Contemporanul*, în urma misiunii avute de a-l antura pe celebrul istoric al religiilor, astfel încât Eliade să vină în, țară, gestul său urmând a legitima regimul Ceaușescu, operațiune propagandistică eșuată. Publică, de asemenea, însemnări dintr-un manuscris intitulat *Caiet de toamnă*, îi este reprodus discursul rostit, cu ocazia împlinirii a 70 de ani, la Academia Regală Belgiană, iar ultimul număr din *Limite* îi este dedicat în întregime, fiind prezenți cu texte E. M. Cioran, Eugène Ionesco, Sorin Alexandrescu, Ștefan Baciuc, Matei Călinescu, Matei Cazacu, Vlad Georgescu, Paul Goma, Vintilă Horia, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Sanda Stolojan²⁰.

Fenomenul disident reflectat în *Limite*

În anumite circumstanțe istorice, valoarea în sine nu este suficientă, decât dacă este dublată de onestitate. Etalonul nu se rezumă, așadar, doar la criteriile strict estetice, ci și la cele etice: demnitate, refuzul compromisului cu regimul. Scriitorul trebuie să fie, după o sintagmă a lui Paul Goma „conștiința critică a

¹⁹ Eugen Ionescu, *Teatru și libertate*, în *Limite*, nr. 22, decembrie 1976, p. 1-2.

²⁰ *Limite*, nr. 48-49, noiembrie 1986, p. 1-44.

neamului său”, fapt care a dus la numeroase luări de poziție împotriva regimurilor de dictatură din Est. Mai puțin în România, unde fenomenul disident a fost palid, nu a prins cheag, chiar dacă Rezistența anticomunistă din munți, de-a lungul anilor 1950, putea legitima o speranță, un anume refuz demn al încovoierii rușinoase. N-a fost, însă, să fie, astfel încât comunismul românesc, tot mai specific și mai vernacular după 1965, a fost cât se poate de stabil, în vreme ce în URSS, Polonia, Cehoslovacia, RDG sau Ungaria se coagulasera mișcări protestatare serioase, sub coordonarea unor intelectuali prestigioși.

Limite a resimțit, la început, acest handicap drept pentru care ivirea cazului Goma a fost aproape providențială, articulând mai apoi o avalanșă de luări de atitudine; dezamăgirile exilului românesc aproape că se stinseseră, permițându-le redactorilor de la revista pariziană să viseze îndrăzneț. După 1971, mai vârtos după 1977, fenomenul disidenței românești ia avânt, focalizându-se pe revolta mult așteptată, dar nu fără profit, a unora precum Paul Goma, Dorin Tudoran, Vasile Parasciv (muncitor), Ion Negoitescu, Ion Vianu. În spatele acestora trona figura imperială, copleșitoare a lui Alexandr Soljenițin, mai ales că *Arhipelagul Gulag* va fi publicat la editura *Seuil*, în limba rusă (1974), iar apoi, un an mi târziu, în engleză și franceză. Efectul este unul devastator pentru inteligenția de stângă a unui Occident credul și incapabil de-a renunța la idoli, drept pentru care este denunțat stalinismul, dar sunt conservate, ba chiar cultivate cu aplomb, leninismul și maoismul. Anticipând schimbarea de perspectivă, inclusiv în Franța, cu o tradiție marxistă calificată, Virgil Ierunca nota în *Limite*: „Fără Soljenițin, literatura, arta, cultura vremilor sub care stăm, ar fi niște palide svârcoliri ale unei lumi care se pregătește să moară de propria ei smintire”²¹. În numărul imediat următor, Paul Goma se arată, în sfârșit: „Îl așteptam de douăzeci de ani și mai bine. Îl așteptam pe scriitorul care să-și asume riscul de a trimite în străinătate, el rămânând în România, o carte adevărată. Paul Goma cel dintâi care face saltul hotărâtor pentru ca să arate lumii că nasc și în România scriitori demni de vremurile pe care le trăim /.../ Paul Goma restabilește demnitatea memoriei, într-o vreme în care lumea a învățat să uite prea repede /.../, rupe nodul gordian al ideologiilor care una proclamă și alta face”²². Romanul *Ostinato* fusese scos din țară, clandestin, iar în octombrie 1971 fusese tipărit la editura vest-germană *Suhrkamp* și prezentat la *Târgul de carte* de la Frankfurt pe Main, pentru ca imediat apoi să apară și în traducere franceză, la Gallimard.

²¹ Virgil Ierunca, *Soljenițin*, în *Limite*, nr. 6, martie 1971, p. 1.

²² Virgil Ierunca, *Paul Goma*, în *Limite*, nr. 8, decembrie 1971, p. 1.

PAUL GOMA '77

Două cutremure. Cel din 4 Martie care a fost al pământului și n-a lăsat oamenilor decât lacrimile pentru a-și plânge morții. Și celălalt, «cutremurul '77», i-am spune, care a grupat, din Februarie încoace, în jurul lui Paul Goma, vreo două sute de Români în luptă deschisă pentru Drepturile Omului. Cutremurul acesta a rupt cu fatalitatea care făcea din România marea absență a conștiinței din Răsărit și cu fatalismul care, după unii, definea atât de bine firea Românului. Epicentrul acestui cutremur a fost Paul Goma. Scriitorul Paul Goma care a investit cuvântul cu acea veche forță de a pune rânduielă între conștiință și acte, între fapte și vorbe. Și nu în spațiul închis al cabinetului de lucru, în fața foii albe de hârtie peste care stau eplacate toate umbrele fustre din muzeul imaginar al literaturilor ci în viața deschisă a țării, asediată de mai bine de treizeci de ani de eutropitorii ei dinăuntru. Pe această vatră spurcată sistematic, spurcată «științific», spurcată ipocrit de partidul comunist — pentru ocultarea tiraniei acestui partid sunt convocati din morminte voievozii, anexată tradiția, e neomenită până și proverbiata

omenie românească — pe această vatră îngropată de cenușa timpului sub care stam până mai deunăzi, Paul Goma a aprins focul ultim au tăgădei.

Și chiar dacă azi, în România, domnește din nou ordinea — partidul comunist își ocupă ciclic supușii — lucrurile nu mai sunt întocmai ca până acum. Pompierii nu pot stinge incendii de conștiință. Republica Pompierescă Română și regele ei «gol» au pierdut parțial importanța. Sacrificiul lui Paul Goma a născut o mutație în istoria nouă a României. Prin el, România reală se învecinește, în sfârșit, cu rebeliunea muncitorilor berlinezi, cu Octombrie polonez, cu revoluția maghiară, cu Praga unei singure primăveri, cu Rusia lui Soljenițin.

Regăsim acum alte botare. Hotarele demnității care după primul val al rezistenței din anii '50, ne lipseau. Pentru că numai înălțându-l lor ne putem pune întrebarea a fi sau a nu fi Român, putem trăi și putem învăța să murim.

În picioare.

Mai 1977

VIRGIL IERUNCA

Cazul Goma se va accentua, ajungând la apogeu în anul 1977, când s-a vorbit despre *Mișcarea Goma*, inspirată de *Charta 77*, a disidenților cehoslovaci, în frunte cu Václav Havel și Pavel Kohout, Paul Goma fiind numit de către Eugen Ionescu, în *Le Monde*, „un Soljenițin român”. *Limite* a urmărit întreg acest proces, publicând articole primite de la disidentul pe cale de a deveni o țepușă în coastele regimului ceaușist, mult așteptatul reper al redeșteptării *conștiinței critice*. Un text cu titlul *Cenzura, autocenzura și paraliteratura* apare în decembrie 1972, reproducând atitudinea din ce în ce mai intransigentă a autorului *Patimilor după Pitești*: „Cenzura ca «instituție de interzis» există de mult și va exista atâta vreme cât Puterea nu va suporta adevărul și se va teme de cuvânt”²³. În același număr, în paginile 8-10 este reprodus un dialog transmis pe calea undelor de *Europa Liberă*, dintre Monica Lovinescu și Paul Goma.

Anul 1977, al cutremurului din 4 martie, al arestării lui Paul Goma, iar mai apoi al expulzării lui din România²⁴ aduce la incandescență situația privind drepturile omului în țara „național comunismului”. Cărțile lui Paul Goma sunt traduse în edituri franceze, i se iau interviuri, este prezent pe televiziuni, dar și în presa americană. *Limite* îi acordă aproape în întregime un număr, ocazie cu care Virgil Ierunca face o radiografie profundă și expresivă a situației: „Două cutremure. Cel din 4 martie care a fost al pământului și n-a lăsat oamenilor decât lacrimile pentru a-și plânge morții. Și celălalt, «cutremurul '77», i-am spune, care a grupat, din februarie încoace, în jurul lui Paul Goma, vreo două sute de

²³ Paul Goma, *Cenzura, autocenzura și paraliteratura*, în *Limite*, nr. 11, decembrie 1972, p. 1

²⁴ A se vedea Paul Goma, *Culoarea curcubeului '77*, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 1993. Ediție îngrijită de Florin Ardelean.

români, în lupta deschisă pentru Drepturile Omului. /.../ Pompierii nu pot stinge incendii de conștiință. Republica Pompierască Română și regele ei „gol” au pierdut pariul imposturii. Sacrificiul lui Paul Goma a produs o mutație în istoria nouă a României”²⁵. Doi dintre cei care au semnat documentul de aderare al lui Paul Goma la Carta 77, Ion Vianu și Ion Negoitescu vor primi pașaport, părăsind România, devenind imediat colaboratori la *Limite*.

După expulzare, Paul Goma devine cunoscut în Vest, dar tot mai uitat în țara lui. Ceea e părea a fi inițial un foc pe cale să devină incendiu pe arie extinsă, s-a dovedit doar o mocneală cu fum puțin, repede anihilată de Securitate. Iată de ce, într-un editorial, cu ocazia Conferinței Uniunii Scriitorilor, Filiala București, *Limite* reacționează amar, dar nu fără speranță: „scriitorii români sunt, în contextul răsăritean, un fel de orfani ai curajului, ei fiind singurii care n-au provocat și n-au participat la niciuna din revoltele și disidențele Estului, ratând până și mișcarea pentru drepturile omului dezlănțuită în 1977 de un confrate – Paul Goma – pe care l-au izolat în curajul său, încât ar fi nedrept să nu considerăm ca un adevărat eveniment – sau o cotitură – Conferința scriitorilor care s-a desfășurat la București în iulie 1981”²⁶. De fapt, la Conferința cu pricina, câțiva scriitori, printre care Ileana Mălăncioiu, care a spus că toți se ocupă de „obsedantul deceniu”, dar că prezentul anilor 1980 este la fel de obsedant precum anii stalinismului ultra-dogmatic, Dan Deșliu, poetul convertit la disidență, după ce fusese un vector al proletcultismului, Ștefan Aug. Doinaș, Mircea Dinescu, Eugen Jebeleanu și Mircea Zăciu au adus critici conducerii breslei, în frunte, până atunci, cu George Macovescu. Alegerea unui nou președinte în persoana lui D. R. Popescu, a fost considerată de *Limite* „o rezistență pe plan profesional, o solidaritate de breaslă, o revoltă limitată la cultură”. Din păcate, revolta invocată atunci s-a dovedit a fi o fumigenă, prestația în fruntea USR a lui D. R. Popescu fiind una obedientă total regimului. În același număr din ianuarie 1982, este reprodusă scrisoarea deschisă pe care Paul Goma a trimis-o Primei doamne a Franței, Danielle Mitterand, prin gestul său luând apărarea preotului Gheorghe Calciu-Dumitreasa, încarcerat în România. Printre altele, disidentul român spune: „Mă adresez Dumneavoastră, ca unei cunoscute apărătoare a drepturilor omului în America Latină, rugându-vă să interveniți de această dată, cu înaltul Dumneavoastră prestigiu, într-un caz dintr-o țară – și ea latină, însă europeană – România”²⁷. Paul Goma ajunge la finalul anilor 1970, un reper al exilului

²⁵ Virgil Ierunca, *Paul Goma '77*, în *Limite*, nr. 24-25, septembrie 1977, p. 1.

²⁶ *Limite*, *Scriitorii români și obsedantul prezent*, în *Limite*, nr. 34-35, ianuarie, 1982, p. 1.

²⁷ Paul Goma, *Doamnei Danielle Mitterand*, în *Limite*, 34-35, ianuarie 1982, p. 5-6.

românesc, „vocea” sa având amplitudine și efect. Este prezent, mai ales cu *Scrisori deschise* și articole polemice în paginile revistei *Limite*. Conferința privind securitatea și cooperarea în Europa de la Helsinki (1973-1975, mai ales așa numitul „Coș III” din *Acordul final* încheiat și semnat de 35 de state pe 1 august 1975, consacrat respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, document semnat și de N. Ceaușescu, a deschis, cu totul neașteptat pentru autoritățile comuniste, un front de luptă al disidenților, tot mai activi în a semnala încălcările grosolane ale dreptului la liberă exprimare, la asociație și la pluralismul opiniilor, dar și dreptul la libera circulație. *Mișcarea Goma* a speculat această fisură în politica oficială a regimului de la București, fără a reuși însă o trezire a intelectualilor, rămași ațipiți²⁸.

Brațul lung al Securității, campaniile de intoxicare și „elitele” colaboraționiste

O strategie a puterii comuniste a fost aceea a infiltrării diasporei cu colaboratori ai Securității. Plecarea din țară era condiționată de acceptul de-a colabora. În cazul unui refuz sau, mai grav, a desfășurării de activități „dușmănoase”, amenințările nu erau deloc voalate. Ele se refereau la acțiuni punitive, invocându-se *brațul lung al Securității* împotriva trădătorilor.

Trei astfel de operațiuni sunt detaliate în paginile publicației. Prima se referă la atacul bestial asupra Monicăi Lovinescu, bătută crunt (este transportată în comă la spital) de către doi palestinieni, trimiși ai regimului de la București, pentru a o descuraja să vorbească despre sosirea la Paris a lui Paul Goma, în noiembrie 1977. Al doilea caz este cel al lui Emil Georgescu, atacat cu lovituri de cuțit de către doi francezi, la 28 iulie 1981. Cele două acțiuni de tip terorist constituie subiectul unui editorial, semnat *Limite*²⁹. Cel de-al treilea caz se referă la o operațiune a Securității, fiind vizați scriitorii Paul Goma și Virgil Tănase (*L’Affaire Tănase-Goma*, după cum a fost numită de către presa franceză). Despre tentativa de răpire și asasinare a celor doi, consumată în anul 1982, dejucată de serviciile secrete franceze, găsim în *Limite* amănunte chiar de la cei vizați³⁰. Matei Haiducu, cel însărcinat cu uciderea celor doi, a „defectat”, iar mai apoi toată tărășenia a fost deconspirată la o conferință de presă de la sediul revistei *Actuel*,

²⁸ *Limite* a înfățișat în câteva rânduri și *Cazul Dorin Tudoran*, susținându-l în opoziția sa față de *Limite* nr. 38-39; 42-43; 46-47).

²⁹ *Limite*, *De la intoxicare la atentate*, în *Limite*, nr. 32-33, noiembrie 1981, p. 1.

³⁰ Monica Lovinescu, *Convorbire cu Paul Goma și Virgil Tănase*, în *Limite*, nr. 28-39, februarie 1983

din Paris, la data de 31 august 1982. A fost unul dintre cele mai mari rateuri ale Securității, cu un efect devastator cu privire la imaginea României în lumea Occidentală și americană, după fuga, în SUA, a lui Mihai Pacepa (iulie, 1978).

Limite a mai publicat articole despre acțiuni de defăimare îndreptate împotriva celor mai „reacționare” elemente ale exilului. Este vorba, printre altele, despre campania din vara anului 1979, îndreptată asupra departamentului românesc de la *Europa Liberă*. Cei implicați au fost Ion Lăncrănjan (titlul articolului din *Flacăra* este *Căteaua*, fiind vizată Monica Lovinescu), Vasile Nicolescu (în *Contemporanul* – *Naufrația pe pluta lui Nimeni*), Pompiliu Marcea (în *Luceafărul* – *Moș Teacă în literatură*), muzicologul Doru Popovici, Ion Dodu Bălan, Dan Ciachir, Dan Zamfirescu, Ion Zamfirescu³¹. În același număr, Virgil Ierunca a scris despre *Disidență și represiiune în România*, fiind luat în analiză *Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii din România* (SLOMR), Paul Goma a publicat un pamflet la adresa unor trepăduși ceaușiști (Eugen Barbu, Dan Zamfirescu și Ion Dodu Bălan), pentru ca tot Virgil Ierunca să scrie despre plagiatorul Eugen Barbu, cel care, în romanul *Incognito*, vol. III, a fost prins cu zeci de pagini sustrate din opera scriitorului sovietic Konstantin Paustovski.

Limite a fost intransigentă cu cei care au abdicat de la morala comportamentelor oneste, angajând cârdășii cu Puterea. Sub titlul *Antologia rușinii*, Virgil Ierunca a antologat unele dintre cele mai sfruntate lingușeli la adresa cuplului Ceaușescu, sub semnătura unor condeieri abonați la privilegii în schimbul encomioanelor: Virgil Teodorescu, D.R. Popescu, Ion Vlad, Mircea Vaida, C. V. Tudor, Valentin Lipatti, Virgil Carianopol, Ștefan Pascu, I. D. Bălan, George Radu Chirovici, Ion Irimescu, Eugen Barbu, Dinu Săraru, Adrian Păunescu, Mihai Beniuc, Al. Andrițoiu, Al. Tănase, Radu Beligan, Anghel Dumbrăveanu, George Ivașcu³².

Concluzii

Fără a fi fost destinată publicului cititor din România comunistă, *Limite* și-a atins obiectivul, anume acela de-a fi, alături de alte publicații ale Exilului, cealaltă față a realității culturale și politice românești. Profitând de colaborarea cu postul de radio *Europa Liberă*, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au izbutit să ajungă și în țara aflată sub opresiune ideologică, în măsura în care numerele din *Limite* erau recenzate în reviste ale presei, ba chiar reproduse integral unele

³¹ *Limite*, *O campanie*, în *Limite*, nr. 28-29, decembrie, 1979, p. 6-9.

³² Virgil Ierunca, *Antologia rușinii*, în *Limite*, nr. 42-43, martie 1984, p. 21-29.

articole cu impact. De asemenea, a reușit, în măsura în care a fost receptată de Exil, de falanga intelectuală a acestuia, să întrețină o anume coeziune atitudinală, să hrănească un „țesut” al solidarității și să vegheze asupra speranței.

Făcând parte din arsenalul destul de limitat de mijloace de exprimare pe care Exilul îl avea la dispoziție, *Limite* a cartografiat cu acuratețe fenomenul disident, atâta cât a fost, l-a făcut cunoscut emigrației românești, susținând inițiative de revoltă și motivând un *ethos* al nesupunerii, chiar dacă acesta a fost mai degrabă esopic sau limitat la non-angajament ideologic. Cele 49 de numere ale revistei, dintre care 13 duble, au promovat un spirit caracterizat prin temeritate, atâta vreme cât redactorii sau colaboratorii cei mai apropiați riscau nu doar apostrofări și linșaje verbale din partea plutonului patrioților de partid și de stat, ci agresiuni fizice și chiar moartea. A fi fost redactor la *Limite* nu angaja doar calități estetice și intelectuale, ci reclama curaj, un devotament fără calcule pragmatice.

Limite este acum, pentru cei ce o citesc, protagoniști ai vieții sub comunism, un prilej de a constata amplitudinea unui fenomen sistemic de manipulare, iar pentru cei mai tineri, fără ani consumați sub dictatură, ocazia de-a percepe schizofrenia și minciuna unei lumi de care destinul i-a ferit. Binele și răul au coabitat într-un spațiu al culturii, al artelor, al ideilor, uneori au interferat la modul vinovat, angajând discuții despre raporturile dintre profilul moral al creatorului, în contrast cu valoarea lui pur estetică.

Exilul românesc, sub comunism, și-a trăit amarul, cu nostalgii și vehemențe, cu împliniri și eșecuri frustrante, cu bucurii punctuale și resentimente. Din toate aceste motive, *Limite* este o *glosă* la un Timp și la o Viață ce și-au suportat, deloc resemnate, trauma. Locul ei este în istoria presei culturale românești, chiar dacă locul de obârșie i-a fost Parisul.

"LIMITE" MAGAZINE (1969-1986): A TRIBUNE OF THE ROMANIAN EXILE

Florin Ardelean

Summary

The magazine *Limite* was published in Paris between 1969 and 1986, as a forum for cultural and political expression of the Romanian Exile. The two who gave did the magazine, in terms of content and editorial policy were Monica Lovinescu and Virgil Ierunca. They appeared in total of 49 issues, of which 13 double issues (36 physical issues), with a frequency of two or three issues. *Limite* was involved in the daring action to expose the lie of communism, system-wide lie of communism, especially to dismantle the mechanisms of propaganda and manipulation, and to condemn the cult of personality of Nicolae Ceausescu, made possible by the collaboration with people of culture.

Limite stood out for his militancy, in the name of the values of freedom and creation, encouraging the phenomenon of dissidence coalesced around writers such as Paul Goma, Vasile Paraschiv or Dorin Tudoran. It also publicised valuable and uncontaminated cultural works of Romanian writers and artists, in parallel with the unmasking of opportunists and collaborators, hunters of material profits and official positions within the corrupt system. The risks taken were immense, with the Security initiating actions to punish those considered denigrators of socialism, traitors to nation and homeland.

Key-words: Exile, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Paul Goma, communism, liberty.

TRAIANO IN DACIA (1807) - O VIZIUNEA ARTISTICĂ A ETNOGENEZEI POPORULUI ROMÂN

Ana-Maria BĂNICĂ¹

Rezumat

Pornind de la articolul „Traian în Dacia”. Într-o operă lirică italiană din secolul 18, semnat de J.N. Manzatti, din „Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg” (vol. II, 1969-1970, seria a II-a, p. 63-98), un centru important al exilului românesc, am refăcut traseul melodramei Traian în Dacia, creată de compozitorul italian Giuseppe Nicolini, libretul fiind semnat de Michelangelo Prunetti. În operă este valorificată perioada istorică după înfrângerea lui Decebal de către Traian la Tapae, celor doi conducători alăturându-se și alte personaje: Colmira (soția lui Decebal), Zomusco (tată Colmirei și socrul lui Decebal, care trece de partea romanilor), corul preoților daci, corul romanilor etc. Ca surse de inspirație, Nicolini folosește informații găsite la Dio Cassius, Suetoniu, Tacit, Eutropiu, Pliniu, dar și scenele de pe Columna lui Traian, terminată în 113 d. Ch. Piesa este reprezentată pentru prima dată la Roma, în anul 1807, bucurându-se de succes în rândul auditoriului, motiv pentru care compozitorul pleacă într-un turneu internațional. Opera Traian în Dacia cucerește admirația publicului și în alte orașe europene: Viena, Stuttgart, Bruxelles, Riga, Dresda, Darmstadt, Lisabona. După 1810, compozitorul italian intră într-un con de umbră și este ignorat de public până la moartea sa, în 1842. Manuscrisul cu notațiile muzicale s-a păstrat într-o versiune în limba germană (copia originală neexistând nici în Casa editorială Ricordi din Milano), ceea ce explică apariția studiului din „Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg”. Alte investigații, în legătură cu autorii partiturii muzicale și libretului, de la premiera melodramei (1807) și până în contemporaneitate (2021) vor fi detaliate în comunicarea noastră, consacrată perpetuării, în formă artistică, a unuia dintre cele mai importante momente ale istoriei noastre milenare; geneza poporului român.

Cuvinte-cheie: Giuseppe Nicolini, Traian, Dacia, Decebal, etnogeneză, poporul român

„Buletinul Bibliotecii Române”, revistă a Bibliotecii Române din Freiburg, apare în anul 1953, în R.F. Germania, în două serii: din 1953 până în 1957/1958 și din 1967/1968 până în 1990/1991, anual sau o dată la doi ani, însumând în total 20 volume. Colegiul redacțional nu este precizat, iar rubricile din primele volume au o tematică variată, dar axată pe cultura română: „Limba și

¹ Asistent de cercetare, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română, București
E-mail: anamariabanica90@yahoo.com

literatură”, „Folclor comparat”, „Artă”, „Istorie”, „Cultura română în străinătate”, „Problemele exilului”, „Biserica în prigoană”, „Activitatea Bibliotecii Române”. Printre principalii colaboratori se evidențiază: Virgil Mihăilescu, Dumitru Găzdaru, N.I. Herescu, D.C. Amzăr, Alexandru Busuioceanu, Mircea Eliade².

Despre obiectivele Bibliotecii Române din Freiburg, devenită ulterior Institutul Român de Cercetări din Freiburg, scrie Virgil Mihăilescu în textul intitulat *Cuvânt înainte*, care deschide volumul jubiliar (1949-1974) al revistei „Buletinul Bibliotecii Române”³. Membrii institutului își propun să fie „un punct de sprijin moral și cultural” pentru românii pribegi și să contribuie la „informarea corectă asupra problemelor românești”, mai ales că situația politică din România – instalarea comunismului – a dus la distrugerea valorilor culturale și a tradițiilor specifice poporului român. Este dusă o intensă *activitate publicistică*: sunt organizate festivaluri, concerte, sesiuni științifice, conferințe, sunt adunate materiale documentare despre poporul român de pretutindeni⁴. Prin aceste inițiative se urmăresc – susține Virgil Mihăilescu – două scopuri: „1. De a face cunoscută istoria și cultura românească unor cât mai largi cercuri străine”; 2) de a afirma pe planuri multiple cauza și drepturile istorice ale românilor de pretutindeni”⁵.

Studiul publicat de J.N. Manzatti, *Traian în Dacia. Într-o operă lirică italiană din secolul XVIII*⁶, în revista „Buletinul Bibliotecii Române”, reabilitează imaginea unui compozitor celebru al timpului său, Giuseppe Nicolini, uitat pe nedrept de predecesori, și cea mai reprezentativă creație a acestuia, melodrama în două acte, *Traian în Dacia*. Subiectul libretului este reprezentativ pentru etnogeneza românească, în rolurile principale aflându-se două personalități istorice, Traian și Decebal, cu rol decisiv în formarea poporului român.

Confruntarea celor doi – în opera lui Nicolini – intră în prim-plan după lupta de la Tapae (101), când romanii încheie pacea cu dacii. Momentul este romanțat de compozitorul italian, prin excesul de imprecății, de insulte, de repetiții, la care se adaugă mistificarea istorică din finalul melodramei. Colmira,

² Florin Mihăilescu, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, ediția a II-a revizuită, Editura Compania, București, 2010, p. 104.

³ Virgil Mihăilescu, *Cuvânt înainte*, în „Buletinul Bibliotecii Române”, volum jubiliar (1949-1974), vol. V (IX), serie nouă 1975/1976, Freiburg/Germania, pp. I-VI.

⁴ *Ibidem*, pp. II-III.

⁵ *Ibidem*, p. III.

⁶ J.N. Manzatti, *Traian în Dacia. Într-o operă lirică italiană din secolul XVIII*, în „Buletinul Bibliotecii Române”, serie nouă, vol. II (VI), 1969/1970, Freiburg/ Germania, pp. 63-98.

soția lui Decebal, și Zomusco, socrul lui Decebal, care își trădează ginerele și se aliază cu romanii, sunt personajele secundare, create pentru a menține tensiunea lirică, prin intervențiile lor în momente decisive ale piesei. Urmărit de romani, Decebal se ascunde prin păduri, în peșteri, iar când este întemnițat de războinicii lui Traian refuză să jure credință Romei. Colmira, soție iubitoare și devotată, îi rămâne alături, fiind dispusă să moară împreună cu soțul ei pentru împlinirea idealului de libertate. În actul al II-lea, în ultima scenă, orgoliul de conducător al lui Decebal este învins de iubirea paternă. Traian îl amenință pe conducătorul dac că îi va sacrifica fiul, dacă nu îi acceptă condițiile. Încolțit, Decebal jură credință lui Traian și Romei.

În studiul său, J.N. Manzatti⁷ oferă detalii despre biografia compozitorului italian, analizează relația creatorului cu publicul, insistând asupra concesiilor făcute de artiști pentru a fi acceptați de editori sau de patroni spirituali. De asemenea, prezintă subiectul piesei *Traian în Dacia*, dar și succesul, pe care piesa îl are în rândul spectatorilor, nu doar în Roma, ci și în alte capitale europene.

Giuseppe Nicolini se naște în Piacenza, în Nordul Italiei, în anul 1762 și este al șaselea copil din cei șaptesprezece ai familiei. Tatăl său, Omobono Nicolini, maestru de muzică și organist de biserică, își susține fiul pentru a îmbrățișa cariera muzicală. Timp de 7 ani, Nicolini studiază la Conservatorul Sant' Onofrio din Napoli, unde îl are ca profesor pe Domenico Cimarosa. Debutează în 1793, în timpul carnavalului, cu prima lui operă comică: *La Figlia Stravagante*, urmată în anul 1794 de opera bufă, *Le Nozze Campestri*. Astfel – arată Manzatti –

⁷ J.N. Manzatti este nemulțumit de atitudinea predecesorilor față de creația lui Nicolini. Chiar dacă compozitorul italian nu este un reformator al dramei lirice, totuși, opera lui – susține Manzatti – reprezintă un reper pentru înaintași. Rossini își perfecționează tehnica muzicală pornind de la moștenirea artistică a lui Nicolini. De asemenea, J.N. Manzatti oferă detalii despre laboratorul propriei cercetări referitoare la biografia compozitorului italian și drama lirică *Traian în Dacia*. Aflând întâmplător de numele lui Giuseppe Nicolini, în cadrul unei conversații amicale purtate cu profesorul Mircea Popescu, J.N. Manzatti este intrigat de destinul compozitorului. Descoperă în revista „Studii italiene” o recenzie la libretul operei *Traiano in Dacia*, semnată de profesorul Alexandru Marcu, iar în 1965, la Universitatea din Fribourg, din Elveția, rostește o comunicare despre Giuseppe Nicolini, dar informațiile sunt fragmentare. J.N. Manzatti își continuă cercetarea, consultând arhiva din diferite biblioteci, dar, spre surprinderea lui: „O completă reconstituire a lui *Traiano in Dacia* este imposibilă. Nu mai există partitura originală sau copia integrală a acesteia nici chiar în imensa arhivă a Casei editoriale Ricordi din Milano, care în 1807 trăsese manuscrisul la piatra litografică. La Conservatorul din Piacenza, ce poartă numele lui Giuseppe Nicolini, am întâlnit doar un manuscris muzical cu versiunea în limba germană, lipsit de orice detaliu scenic, de orice indicație a împrejurărilor locului, personajelor sau regiei”. (p. 66)

când Nicolini ajunge la vârsta de 32 de ani „numele său flutura pe buzele tuturor autorilor de muzică operistică, în urma consacrării obținute”⁸.

Activitatea de compozitor a lui Nicolini este prodigioasă – 84 opere lirice, 100 Psalmi, 7 Oratorii etc. –, iar printre acestea se evidențiază lucrările despre teritoriile locuite de români: *Gli Sciti*, *Dario Istaspe* și, în mod deosebit, *Traian în Dacia*. Nicolini atinge apogeul gloriei între anii 1800-1810, când operele lui sunt reprezentate pe marile teatre lirice europene: Viena, Stuttgart, Bruxelles, Riga, Dresda, Darmstadt, Lisabona.

Apariția lui Rossini marchează începutul declinului pentru Giuseppe Nicolini. Observând că drama lirică nu mai corespunde cerințelor publicului, Nicolini se simte prea bătrân pentru a-și adapta stilul la cerințele timpului și se retrage în orașul natal Piacenza, unde se dedică muzicii sacre. Moare la vârsta de 82 de ani, în 1842, în sărăcie, într-o mansardă din Piacenza, uitat de cunoștințele care în timpul gloriei îi fuseseră alături⁹. Niciun ziar nu consemnează dispariția compozitorului, ci abia după un an, în 1843, fostul său editor, Ricordi, publică o notă comemorativă: „Giuseppe Nicolini, reputatul autor al lui *Traiano in Dacia*, care spre începutul secolului avu *un succes de vogă*, a murit la Piacenza, patria sa, la 18 decembrie 1842, [...] fără ca vreun jurnal, dacă nu ne înșelăm, să fi anunțat pierderea”¹⁰. Începând cu anul 1914, când Liceul Muzical (Conservatorul) din Piacenza și strada pe care Giuseppe Nicolini a locuit sunt botezate cu numele compozitorului, imaginea și opera lui Nicolini încep să fie reabilitate¹¹.

Nicolini se afirmă într-o epocă în care activa – susține J.N. Manzatti – reforma *capitalismului muzical*, inițiată încă din secolul al XVII-lea. În 1637, în Veneția apar primele teatre de operă pentru public, „susținute din ceea ce plătea spectatorul spre a asista la reprezentație”. Între public și creator apare un intermediar, impresarul, interesat – arată Manzatti – să economisească pentru a obține beneficii. În acest sens, orchestra este redusă, „corul suprimat în largă măsură, iar pentru a atrage publicul, se recurge *la divii* momentului, primadone și *castrați*, nu mai mult de doi pentru fiecare operă”¹². În plus, impresarul avea dreptul să modifice ce nu îi convenea din partitură, compozitorul supunându-se „auzului său comercial sau discutabil”. În secolele XVII-XIX-lea opera oferea prestigiu artiștilor, dar, în același timp, aceștia acceptau unele concesii:

⁸ *Ibidem*, p. 67.

⁹ *Ibidem*, pp. 66-67.

¹⁰ Ricordi în „Gazzetta Musicale”, *apud* J.N. Manzatti.

¹¹ J.N. Manzatti, *op. cit.* p. 68.

¹² *Ibidem*, p. 72.

„Compozitorul-impiegat nu se putea abate de la dispozițiile patronului: trebuia să scrie o muzică de ocazie pentru un număr determinat de instrumente și cântăreți, considerați suficienți pentru audiere”¹³.

În ceea ce privește partitura muzicală și subiectul operei lirice, *Traian în Dacia*, J.N. Manzatti identifică unele carențe sau neconcordanțe, majoritate determinate de spiritul epocii: „textul italian suferă de platitudinea mai tuturor textelor operistice. Imagini și fraze pseudo-literare se repetă până la obsesie [...] provoacă surâsul sau exasperarea pentru lipsa de noutate sau surpriză”¹⁴.

Un alt aspect care îi atrage atenția cercetătorului se referă la impostația istorică a acțiunii. Finalul dramei este neverosimil, iar caracterul ferm al regelui dac, Decebal, este anihilat, prin atitudinea dulceagă din final, când – susține Manzatti – strașnicul conducător dac împreună cu soția și cu războinicii lui acceptă clemența lui Traian, rostind cuvintele: „doar bunătatea și blândețea învingătorului ne presară flori, în loc de spini, pe drumul vieții”¹⁵.

Deznodământul ales de Nicolini pentru piesa lui are – în opinia lui J.N. Manzatti – două explicații: fie evidențiază viclenia regelui dac, care urmărește prin acceptarea păcii să câștige timp pentru pregătirea viitoarelor atacuri împotriva Romei; fie – explicația cea mai credibilă – prin această inconsecvență istorică, Nicolini urmărește „să satisfacă pe deplin orgoliul spectatorilor din urbea romană”, împăratul Traian nefiind doar un conducător excepțional, ci și unul generos cu cei învinși¹⁶.

Piesa *Traian în Dacia* a fost reprezentată pentru prima oară la „Teatrul Argentina din Roma”, în anul 1807, în timpul carnavalului. În paralel, la Opera din Roma este pusă în scenă și drama lirică a lui Cimarosa, compozitor consacrat, intitulată *Horatii și Curiatti*. În ciuda temerilor, piesa lui Nicolini, *Traian în Dacia*, cucerește publicul italian, fapt dovedit de cronicile muzicale elogioase, publicate în presa timpului, J.N. Manzatti citând din textul lui Gervasoni, critic muzical renumit al timpului, care afirmă printre altele: „Cimarosa, fostul maestru de compoziție al tânărului Nicolini, se bucura de extraordinar prestigiu, atingând pe atunci culmea gloriei sale [...] O confruntare în aceeași seară între cei doi maeștri, profesorul și elevul, putea fi fatală lui Nicolini, strivindu-l pur și simplu.

¹³ *Ibidem*, p. 73.

¹⁴ *Ibidem*, p. 78.

¹⁵ *Ibidem*, p. 80.

¹⁶ *Ibidem*.

Succesul operei *Traiana în Dacia* fu extraordinar. Publicul entuziast nu mai conținea cu aplauzele”¹⁷.

Ultima reprezentare a piesei lui Nicolini, *Traian în Dacia* are loc în anul 1822, după care peste autor și operă se așterne, apăsătoare, uitarea.

Când aproape nimeni nu se aștepta, *Traian în Dacia* reîntră în actualitate. Momentul nu reprezintă o renaștere precum a păsării Phoenix, ci se referă la un aspect contextual. După 200 de ani, piesa este (re)interpretată pe scena Operei Române din Timișoara în cadrul unui proiect realizat de Opera Națională Română din Timișoara cu Asociația Timișoara 2021 Capitală Europeană a Culturii (ATCEC). Opera *Traian în Dacia* este repusă în circuitul public ca un eveniment excepțional, la realizarea căruia își aduc contribuția personalități de prim rang ale scenei naționale precum Silviu Purcărete (regizor), David Buhagiar (scenograf), David Crescenzi (dirijor), David Barna Săbăduș (contratenor și solist). Partitura lucrării a fost recuperată și rescrisă cu ajutorul maestrului David Crescenzi, iar piesa *Traian în Dacia* „reprezintă – susține autorul articolului – un simbol concret al sentimentului de atașament pe care comunitatea italiană din Banat îl are față de verii români. Este un simbol al profunde afinități culturale între cele două popoare, o moștenire comună care face ca prezența comunității italiene pe aceste meleaguri să fie în armonie cu aceste locuri numindu-le acum *acasă*”¹⁸.

Într-o intervenție pentru ziarul *urban.ro*, David Crescenzi mărturisește că și-ar dori ca piesa *Traian în Dacia* să devină un simbol național al poporului român, „la fel cum *Carmen* este reprezentativă pentru Spania. Sperăm că în viitor va intra în repertoriul operelor din România, după premiera de la Timișoara”¹⁹. Dorința lui Crescenzi se împlinește, *Traian în Dacia* fiind reprezentată și pe scenele altor opere din România, cum este cea clujeană, fapt dovedit de spectacolul organizat la Cluj în data de 5 iunie și consemnat într-o notă radiofonică: „Luna iunie aduce o premieră națională la opera clujeană: opera *Traiano in Dacia* de Giuseppe Nicolini, în variantă de concert, duminică, 5 iunie”²⁰.

¹⁷ Gervasoni, Cronică muzicală: *Traian în Dacia*, apud J.N. Manzatti.

¹⁸ URL: <https://www.mangalianews.ro/2019/11/03/traian-in-dacia-il-traiano-in-dacia-opera-de-giuseppe-nicolini-premiera-nationala-si-premiera-timisoara-2021/>

¹⁹ URL: <https://www.urban.ro/silviu-purcarete-regizeaza-o-opera-care-nu-s-a-mai-jucat-de-200-de-ani-in-debutul-anului-in-care-timisoara-va-fi-capitala-culturala-europeana/>

²⁰ URL: <https://www.radoromaniacultural.ro/luna-iunie-aduce-o-premiera-nationala-la-opera-clujeana-opera-traiano-in-dacia-de-giuseppe-nicolini-in-varianta-de-concert-duminica-5-iunie/>.

S-ar putea, deci, spune, parafrazându-l pe Terentianus Maurus: „Habent sua fata libelli!”.

Bibliografie:

În volum:

Manolescu Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010.

Manzatti, J.N., *Traian în Dacia. Într-o operă lirică italiană din secolul XVIII*, în „Buletinul Bibliotecii Române”, serie nouă, vol. II (VI), 1969/1970, Freiburg/ Germania, pp. 63-98.

Mihăilescu, Virgil, *Cuvânt înainte* în „Buletinul Bibliotecii Române”, volum jubiliar (1949-1974), serie nouă, vol. V (IX), 1975/1976, Freiburg/Germania, pp. I-VI.

Surse on-line:

1. URL:<https://www.mangalianews.ro/2019/11/03/traian-in-dacia-il-traiano-in-dacia-opera-de-giuseppe-nicolini-premiera-nationala-si-premiera-timisoara-2021/>
2. URL:<https://www.radioromaniacultural.ro/luna-iunie-aduce-o-premiera-nationala-la-opera-clujeana-opera-traiano-in-dacia-de-giuseppe-nicolini-in-varianta-de-concert-duminica-5-iunie/>
3. URL:<https://www.urban.ro/silviu-purcarete-regizeaza-o-opera-care-nu-s-a-mai-jucat-de-200-de-ani-in-debutul-anului-in-care-timisoara-va-fi-capitala-culturala-europeana/>

THE ARTISTIC VISION OF THE ETHNOGENESIS OF THE ROMANIAN

Ana-Maria Bănică

Summary

Beginning from the article *Trajan in Dacia. In a lyric drama from 18th century*, written by J.N. Manzatti and published in 'Romanian Bulletin of Freiburg Library', an important centrum of Romanian exile, we remake the route of the melodrama Trajan in Dacia, created by Giuseppe Nicolini, the libretto being signed by Michelangelo Prunetti. In the work is valorized the historical period after the defeat of Decebalus from Trajan at Tapae. Aside from both leader, there are also and others characters like: Colmira, Decebalus' s wife, and Zomusco, Decebalus's father-in-law, who betray Decebalus and allies with the Romans. Like source of inspiration, Nicolini uses information found at Dio Cassius, Suetonius, Tacitus, Eutropius, Plinius, but also scenes discovered on the Trajan Column, finished on 113 b. Ch. The work is performed for the first time at Rome, in 1807, having success among auditorium and for that reason the composer goes on an

international tour in European cities like Viena, Stuttgart, Brussels, Riga, Dresden, Darmstadt, Lisbon.

From 1810, the Italian composer enters into a shading cone, being ignored by the public until his death, in 1842. The manuscript with the musical notes is kept in a German version (the original copy being inexistent in the Ricordi Publishing House). Others investigations concerning the authors of the musical part and libretto, from the initial performance of the melodrama until contemporaneity (2021) will be detailed in our communication which is devoted to the perpetuation – in an artistic form – to one of the most important moments of our millenary history the genesis of Romanian people.

Keywords: Giuseppe Nicolini, Trajan, Dacia, Decebalus, ethnogenesis, Romanian people.

„GRAIUL NOU”, UN PERIODIC CVASINECUNOSCUT DIN ROMÂNIA ANILOR '40

Carmen BRĂGARU¹

Rezumat

Studiul nostru descrie un periodic de propagandă sovietică puțin cercetat, editat, la București, de Direcția Politică a Armatei Roșii între 1944 și 1948. Este urmărit îndeaproape modul în care este selectată informația propagandistică, mai cu seamă cea literară, precum și autorii și traducătorii textelor din limba rusă în limba română.

Cuvinte-cheie: *Propagandă sovietică, ziar uitat, comunism, texte ideologice, traducători români*

În contextul noii orientări istorice de după 12 septembrie 1944, dată la care era semnat armistițiul României cu URSS, pe firmamentul presei românești de la acea dată, își făcea apariția un ziar ce urma să aibă o existență scurtă, cu o misiune precisă, îndeplinită exemplar. „Graiul nou”, periodic cvasinecunoscut astăzi, greu de plasat în epocă în ceea ce privește interesul cititorului obișnuit, reprezenta de fapt un prim instrument de propagandă sovietică de masă pe teritoriul românesc, precizarea de pe frontispiciu, „ziar al direcțiunii politice de front a Armatei Roșii”, traducând succint informațiile referitoare la sursă, aflate pe ultima pagină și tipărite cu caractere chirilice: *Газета Новый голос на румынском языке издается политуправлением фронта для населения Румынии*.

Avându-l ca redactor-șef pe un anume I. Gavrilov, periodicul a apărut între 24 septembrie 1944 și 1 aprilie 1948, în primul an cu trei numere săptămânale „marțea, joia și sâmbăta”, din 1946 transformându-se în cotidian. Lozinca de pe frontispiciu, *Moarte cotropitorilor nemți!*, acompaniată în cele patru pagini ale publicației de numeroase articole referitoare la înaintarea victorioasă a Armatei Roșii și la prăbușirea Germaniei hitleriste, dispare din iunie 1945, lăsând loc liber altor clișee, susținute de texte înflăcărâte aflate „în slujba păcii” sau având un ton inchizitorial, privind crimele de război. Cum era de așteptat, sunt demascate numai cele imputate dușmanului, căruia îi sunt puse în cârcă și cele

¹ Cercetător doctor, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București
c.bragaru@gmail.com

comise cu premeditare de armata sovietică, precum masacrul în care au fost executați peste 20 000 de ofițeri polonezi. Astfel, într-un număr de la începutul lui iulie 1946, ziarul alocă spațiu unor comunicate ale Agenției TASS referitoare la Procesele de la Nürnberg vizând „crimele hitleriștilor în pădurea Katîn”.

Numeroși sergenți, locotenenți, căpitani, maiori sau colonei sovietici, din când în când chiar și câte o tanchistă, dau mărturie despre bătălii importante (cea a Stalingradului ocupând un loc central), se pronunță față de politica externă, punctează meritele deosebite ale Armatei Roșii eliberatoare și preamăresc rolul conducător al marelui Stalin. Nume importante ale literelor sovietice angajate, precum Nikolai Tihonov, Boris Gorbatov, Ilya Ehrenburg, corespondenți de război, semnează articole, eseuri și reportaje despre subiecte fierbinți: *Lagărul de la Maidanek*, *Toamna Germaniei*, *Nu va fi un nou Maidanek*, *Eroi căzuți pe front*, *Libertatea presei și a cuvântului în Uniunea Sovietică* ș.a. O rubrică intitulată „Prin Uniunea Sovietică” familiarizează cititorul cu viața avântată a muncitorilor de pe șantiere, cu aceea lipsită de griji a copiilor, cu cea fericită a femeii sovietice sau cea dătătoare de lumină pentru studenți, statul sovietic fiind constant declarat drept cel mai trainic și cel mai democratic din lume. Pe lângă puzderia de articole și reportaje scrise după rețetă ideologic standard, care să susțină utopia acestor sloganuri entuziaste, răsfoirea publicației scoate la iveală și știri doar aparent mai puțin conforme cu agenda sovietică dominantă, având chiar o mai mare priză la publicul larg, printr-o premeditată suprapunere a abordării noii societăți cu aceea biblică a descrierii Împărăției cerurilor. Astfel, *Orbii încep să vadă*, după cum anunță un titlu de articol în data de 3 ianuarie 1947, nefiind vorba însă de o minune divină, ci de activitatea neobosită a Institutului experimental pentru boli de ochi din Odessa, condus de academicianul V.P. Filatov, laureat al Premiului Stalin. De asemenea, *Vom trăi 150 de ani*, ne anunță Aleksandr Gutorovici într-un articol din 20 august 1946, centrat pe cercetările profesorului A.A. Bogomoleț, creator de școală științifică proprie, descoperitorul unui ser, AȚS, care acționa asupra sistemului fiziologic al țesutului conjunctiv, descris în cartea sa *Prelungirea vieții*. Examinând datele statistice din ultimul secol, cercetătorul sovietic calculase durata medie de viață a unui om, care crescuse de la 32,3 ani cât era în Rusia de dinainte de Revoluție, la 44,3 ani, în numai „primii zece ani ai Puterii sovietice”, la data scrierii articolului, „cifra fiind și mai ridicată”. Serul descoperit urma să stopeze bolile și să înlesnească atingerea pe scară largă a vârstei de 150 de ani, „durata normală medie a vieții umane”! Nu întâmplător, în numărul din 20 iulie 1946, o știre succintă se referă la *Un colhoznic de 130 de ani*, Salih Șaevarov, din Republica Autonomă Daghestan, care „e foarte sănătos și

lucrează la rând cu alții. Anul acesta el a reparat toate plugurile colhozului și a semănat 24 hectare de grâu”. Cu alte cuvinte, Uniunea Sovietică era noul Pământ al Făgăduinței în care curgea numai lapte și miere.

Dacă, așa cum s-a putut constata, cea mai mare parte a articolelor de promovare a URSS sunt semnate în primii ani ai publicației de nume sovietice mai mult sau mai puțin sonore, din 1946 încep să se înmulțească și contribuțiile românești, în ziar apărând din ce în ce mai multe semnături ale unor personalități, fie constrânse, fie angajate voluntar, precum și ale unor tineri în plină afirmare. Astfel, în noiembrie 1946, Iorgu Iordan, ambasadorul țării noastre în URSS, acordă un interviu ziarului, atingând puncte nevralgice de la acea dată, precum alegerile parlamentare românești, reglementarea regimului navigației pe Dunăre sau divergențele apărute la Conferința de Pace de la Paris privitoare la reparațiile pe care le datora România marilor puteri învingătoare, între care și URSS. În mod evident, realitatea este prezentată distorsionat, iar Uniunea Sovietică discolpată în totalitate: „Trebuie să spunem că, luând parte la războiul împotriva popoarelor iubitoare de libertate împreună cu armata hitleristă, România a pricinuit Uniunii Sovietice mari pagube, pe care dreptatea cere a le compensa. Pretențiunile Uniunii Sovietice față de România în domeniul reparațiilor sunt extrem de moderate. Trebuie să avem în vedere de asemeni nobilul gest al guvernului sovietic care, ținând seama de dificultățile alimentare ale României și recolta ei deficitară, a renunțat la reparațiile în cereale. Mai mult ca atât, Uniunea Sovietică și-a manifestat până acum în repetate rânduri mărinimia, ajutând România cu cereale. Uniunea Sovietică consideră că România trebuie să plătească numai reparațiile, adică să compenseze pagubele pricinuite poporului sovietic în timpul războiului. Subliniez încă o dată că această cerere este justă”.

În același ton, dacă nu chiar mai plin de căldura îmbrățișării frățești venită din partea unui reprezentant venerabil al clerului, Gala Galaction consideră (în numărul din 20 august 1946) că ar trebui *Cu toții să ne bucurăm!* și să fim recunoscători reprezentantului delegației sovietice la Paris, A.I. Vișinski, pentru cuvântarea „atât de amicală și de favorabilă nouă”, în aceeași chestiune a reparațiilor postbelice: „Prin urmare, puternica noastră vecină, Rusia Sovietică, trecând peste faptele, resentimentele și amintirile unui trecut foarte apropiat, intervine pentru noi, în fața marelui Sanhedrin al păcii – deschis astăzi la Paris – și pledează pentru ușurarea poverilor noastre și pentru cruțarea debilității noastre! [...] Bunăvoința și prietenia Rusiei Sovietice însemnează pentru noi un factor capital în precizarea și închegarea viitorului nostru. [...] Așteptările noastre sunt

multiple. Pentru social și pentru economic, pentru cultural și pentru bisericesc, așteptăm, din uriașa lume nouă, îndrumări și ajutor, pravilă nouă și suflet nou!”.

Dar cum, mai degrabă, conform pildei evanghelice preluate în titlul unui articol din 20 iulie 1946, vinul nou nu se pune în burdufuri vechi, sunt încurajați să scrie mai cu seamă tinerii dedicați sincer cauzei sovietice, cu atât mai mult cu cât au activat pentru comunism încă din ilegalitate. Este cazul tânărului Paul Cornea, care dintre „realizările României democrate”, alege să scrie despre *Cultura pentru tineret*, întrucât el însuși făcea parte din Comitetul Central al Organizației Tineretului Progresist. Rezumând lucrările Congresului Național al Tineretului Democrat din România, organizat la Brașov în august 1946, în stilul caracteristic epocii, el semnează un articol dihotomic în care opune starea precară de instruire a tineretului înainte de „recăștigarea libertății și angajarea României pe drumul dezvoltării democratice” celei din prezentul luminos: „Năzuințele și setea aceasta de cultură sunt pe deplin explicabile dacă ținem cont de faptul că ani de-a rândul tineretul român s-a dezvoltat în condițiuni absolut neprielnice ridicării sale culturale și morale. După cum s-a subliniat și în cursul dezbaterilor Congresului, reacțiunea română și, în special, fascismul n-a avut niciun interes ca să înarmeze tineretul cu cunoștințe temeinice. Dimpotrivă, în trecutul României s-a făcut tot posibilul pentru ca marea masă a tineretului să rămână cât mai ignorantă, iar acei puțini ce trebuiau să fie admiși la învățătură să capete cunoștințe cât mai denaturate, pentru a putea cădea mai lesne pradă demagogiei și minciunilor fasciste. Reacțiunea a făcut totul pentru ca generozitatea și avântul tineretului să nu poată fi puse în serviciul adevărului”.

După opt luni de existență, la 24 mai 1945, cu ocazia tipăririi numărului 100 al publicației, redacția face o retrospectivă a activității depuse, compensând astfel lipsa articolului programatic de la începuturile toamnei precedente: „Creat pentru a pune la îndemâna cititorilor români un mijloc de informare obiectivă asupra dramaticelor evenimente ce se desfășurau pe câmpul de război și pe celelalte tărâmuri de luptă ale popoarelor iubitoare de libertate împotriva Germaniei hitleriste, ziarul *Graiul Nou* își propunea totodată să facă cunoscute populației românești înaltele țeluri eliberatoare ale Armatei Roșii, precum și lupta întregului popor sovietic pentru cucerirea victoriei. Colaboratorii acestui ziar au socotit că nu pot servi mai bine interesele nobilei lupte dusă de Armata Roșie [...] decât punându-și scrisul în slujba adevărului. [...] Conformându-ne cu strictetea principiilor de neamestec în treburile lăuntrice ale Țării Românești, proclamate de conducătorii Sovietelor și ai Armatei Roșii, noi ne-am silit prin sfatul nostru să

ajutăm poporului român a-și recunoaște dușmanul hitlerist – dușmanul lui și al nostru – a-l urî și a-l nimici fără cruțare”.

Asumându-și în continuare rolul de a fi „stegari ai luptei pentru pace și securitate” a URSS și a „tuturor popoarelor iubitoare de libertate”, cotidianul publica și un grupaj intitulat *Cititorii despre ziarul nostru*, în care semnau C.I. Parhon, președinte al ARLUS-ului („*Graiul nou* [...] reprezintă o contribuțiune interesantă în presa românească democrată”), Patriarhul Nicodim („împărtășim binecuvântările Noastre tuturor ostenitorilor din acea redacție, dorindu-le spor în lucrul cel frumos de cultivare a înfrățirii între cele două popoare”), Confederația Generală a Muncii din România („niciun muncitor să nu fie lipsit de lumina ce se revarsă din acest ziar. Trăiască *Graiul nou*! Trăiască eroica Armată Roșie! Trăiască toți acei ce au contribuit la apariția *Graiului nou*!”), Simion Stoilow, rectorul Universității din București („Un ziar rusesc scris pentru români, în limba română, când marea majoritate a compatrioților noștri nu cunosc limba rusă corespunde, într-adevăr, în momentul de față, unei necesități urgente și are o menire fundamentală [...] misiunea importantă și delicată totodată de informator al publicului român asupra Uniunii Sovietice.”), Tudor Vianu („Întreaga lume românească vede astăzi în prietenia ruso-română baza liniștitei noastre dezvoltări și a viitoare noastre prosperități, ca Stat și ca Națiune.”), industriașul Max Auschnitt („Am urmărit strădania acestui organ pentru a face să pătrundă în masele românești adevărul despre marea noastră vecină URSS. [...] Odată războiul terminat, nădăjduim că va continua să contribuie la cimentarea legăturilor țărilor noastre...”).

În siajul acestor declarații mai mult sau mai puțin comandate și formale, semnate de „cititorii români” ai publicației, o atenție specială se cuvine a fi dată unui amplu eseu semnat de Ilya Ehrenburg, intitulat *În România*, episod dintr-o serie extinsă, în vogă la acea vreme: *În Bulgaria*, *În Germania* etc. Pornind de la o afirmație citită într-o carte franțuzească nespecificată, conform căreia „românii sunt extrem de leneși”, autorul sovietic declară că nu împărtășește părerea cu pricina, aceasta putând fi aplicată doar „*flaneurilor* bucureșteni cu apucături de levantini, care îmbină dulceața de trandafiri cu șampania și trândăvia orientală cu cea occidentală”, elogiind apoi țăranii români harnici și muncitorii de tot felul, dar mai ales carboniferi sau ceferiști, din rândurile cărora s-a evidențiat însuși ministrul comunicațiilor, Gh. Gheorghiu-Dej. Trecând în revistă aproape toate aspectele vieții din țara noastră, eseistul girează numele politicianilor și intelectualilor români pro-sovietici, chiar dacă nu îi denumeste astfel, apoi se lansează în probleme lingvistice, declarându-se frapat de amestecul de rădăcini

latine și slave ale limbii române și constatând că, în loc să se adape la ambele izvoare lingvistice, o lungă perioadă cârmuitorii țării au zăvorât drumul spre cel slav, exemplul cel mai concludent fiind acela că România este singura țară europeană care a citit până la acea dată *Război și pace* numai prin intermediar francez. Deși nu o scrie negru pe alb, concluzia amplului articol este aceea că de acum încolo lucrurile se vor inversa și torentul izvorului slav va inunda teritoriul românesc, „Graiul nou” având menirea de a mijloci acest proces.

Lesne de înțeles, traducerile nu puteau fi lăsate la îndemâna oricui. Dincolo de problemele reale ale perioadei, referitoare la transpunerea cât mai exactă și mai cursivă a textelor în limba română, erau vizate și chestiunile ideologice de alegere a autorilor și operelor care erau menite să propage exemplar idealurile sovietice. Un anume A. Certkov, laudând recentele „tiraje bogate în care apar traducerile românești din literatura rusă clasică și din cea sovietică”, semnează totuși articolul de atitudine critică *Ceva despre traduceri*, dând numeroase exemple de fraze nefericit transpuse din operele lui Ivan Turgheniev sau Valentin Kataev, pricina fiind aceea că „unele edituri încredințează sarcina traducerii unor diletanți, nu îndeajuns de buni cunoscători nici ai limbii ruse, nici ai limbii române. Urmează de aci fie o insuficientă pătrundere și înțelegere a originalului, fie o transpunere neîndemânică a gândirii autorului în tiparele graiului românesc, fie îmbinarea ambelor deficiențe”.

După un timp, același semnatar revine cu informații despre o *Consfătuire asupra traducerilor*, convocată în data de 25 aprilie 1947 de ARLUS cu reprezentanții celor mai importante edituri, tocmai din motivele expuse anterior și la recomandarea ziarului „Graiul nou”. Prezidată de M. Magheru, în calitate de secretar general al Asociației Române pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică, aceasta a dezbătut, „în spirit constructiv”, probleme specifice expuse de „Novicov („Graiul nou”), Popper („Cartea Rusă”), cunoscutul scriitor Al. Philippide și tovarășul Lîsikov de la Ambasada URSS în România”. Pledoaria comună a tuturor luărilor de cuvânt a fost pentru ridicarea nivelului de calitate a traducerilor în general, întrucât multe dintre acestea „suferă adesea de scăderi grave, de natură să compromită însăși ideea îmbogățirii culturale a poporului prin cunoașterea literaturii altor popoare”, cauza acestei stări de fapt fiind „concepția greșită că munca tălmăcitorului este o muncă subalternă, potrivită doar unor meșteșugari mai mult sau mai puțin pregătiți”. Ca soluție viabilă, este preconizată „atragerea scriitorilor spre munca de mare însemnătate a tălmăcirii și stilizării”, precum și „înființarea unui birou consultativ pe lângă ARLUS, care să vină în ajutorul traducătorilor din limba rusă, prin îndrumări, material documentar etc.”.

Traducătorii, în principal din limbile rusă și ucraineană, devin astfel indispensabili. Toate textele, fie ele politice, economice, literare sau de propagandă, gândite și scrise majoritar în limba rusă trebuiau tălmăcite de buni cunoscători ai nuanțelor acestor limbi bogate și dificile. Se apelează, cum era firesc, la basarabeni și la etnici evrei, cunoscători ai limbii ruse, care vor fi tradus uneori pe cont propriu, alteori în tandemul cunoscut din epocă: traducător brut-stilizator.

La început timide, ulterior coagulându-se într-o pagină culturală, apar în ziar și texte despre cultura sovietică și reprezentanții ei, nu întotdeauna de certă valoare estetică, însă validați de filtrul ideologic. Raportul ruso-sovietic de autori găzduiți în paginile ziarului este de cel mult unu la patru în favoarea celor din urmă. Dacă prozatorilor clasici deja cunoscuți, prin intermediar sau prin traduceri directe, li se alcătuiesc medalioane literare sau portrete biobibliografice, adesea comemorative, poeții contemporani neasimilați pe deplin, unii dintre ei voluntari, corespondenți pe front sau deja căzuți la datorie, beneficiază de scurte articole de prezentare, însoțite aproape întotdeauna de o poezie caracteristică.

Textele concentrate, de mică întindere, ușor de tradus, de reținut și de răspândit, precum textele cântecelor (*Să învățăm limba rusă cântând*, îndemna un slogan din epocă), al poeziilor militante sau evocatoare ale atrocităților războiului erau la mare căutare tocmai pentru valoarea lor propagandistică. „Îndrumătorul cultural”, „Pentru șezătorile noastre”, „Educația artistică” sau „Caiet cultural” sunt numai câteva dintre publicațiile din acei ani cu scop propagandistic direct, ce ofereau un material bogat pentru brigăzi artistice și serate literare recomandate și organizate în cămine culturale din orașe și sate. Între ele se înscrie și „Graiul nou”, a cărui aluzie din titlu, ca și în cazurile celorlalte menționate, nu necesită prea multe comentarii. „Graiul (glasul) nou” al românului, adică vocea cea nouă a omului nou, după modelul fratelui mai mare de la Răsărit, *Новый голос*, recurge la poezie pentru remodelarea mentalității, încredințând tălmăcirea versurilor atent selecționate, nu unor simpli versificatori, ci unor poeți veritabili, cu abilități în ambele zone lingvistice, în plus, dedicați trup și suflet noii cauze.

Între 23 februarie 1946 și 1 aprilie 1948, în paginile cotidianului sunt publicate 44 de texte (14 în 1946, 23 în 1947 și 7 în primele trei luni ale lui 1948, an în care publicația își încetează apariția), reprezentând poezii, fragmente de poeme, cântece puse pe note, folclor cu precădere nou, ale căror traduceri sunt semnate de Maria Banuș, V. Bărlădeanu, Ion Caraion, V. Cavarnali, Nina Cassian, Vladimir Colin, Emil Dorian, M. Maevski, Miron Radu Paraschivescu, Zaharia Stancu și Florin Tornea. Dacă ar fi să alcătuim un top al prezenței cu traduceri în paginile „Graiului nou”, atunci pe primul loc s-ar afla V. Bărlădeanu (cu 14 traduceri în anii 1947-1948),

pe cel de-al doilea s-ar clasa Emil Dorian (cu 8 traduceri în anii 1946-1947), iar pe locul al treilea s-ar poziționa Nina Cassian (cu 5 traduceri în 1947). Ei ar fi urmași de Ion Caraion (cu 4 traduceri în 1946), Maria Banuș (cu 3 traduceri în 1946-1947), cei din urmă (Miron Paraschivescu, Florin Tornea, Vl. Colin, Zaharia Stancu, Maevski și Cavarnali) fiind prezenți doar cu câte o traducere în paginile ziarului.

Cel mai prolific traducător, Victor Bârlădeanu, la vremea colaborării la „Graiul nou” avea 19-20 de ani. Provenind dintr-o familie de evrei, își începuse cariera din anii liceului, publicând în „Rampa” sau „Ecou”, urmând ulterior Facultatea de Istorie din București. În 1949 semna două broșuri de reportaje cu titluri elocvente: *Aspecte din viața culturală a oamenilor muncii* (Editura de Stat) și *Colectivizarea ne-a înfrățit cu fericirea...* (un supliment al revistei „Săteanca”, pentru „grupele de citit”). Cunoscând câteva limbi de circulație și devotat noii orânduiri, la 21 de ani, așadar după episodul „Graiul nou”, va fi trimis corespondent al „Scânteii” la Moscova, apoi corespondent de front în Coreea, de unde va scrie numeroase alte reportaje, adunate în volume la începutul anilor '50. Se va desăvârși în timp ca traducător și publicist, revelându-se la senectute și ca poet sau dramaturg.

La cei 23 de ani ai săi, în anul colaborării la „Graiul nou”, Nina Cassian, fostă activistă în ilegalitate din 1940, căsătorită cu puțin mai vârstnicul Jean Colin (scriitorul Vladimir Colin, el însuși activist al CC al UTC), abia debutase în urmă cu trei ani, cu traduceri în același „Ecou” al lui Miron Radu Paraschivescu, al cărui cenaclu îl frecventa, în 1947 publicându-și întâia culegere de versuri originale *La scara 1/1*. Se afla, așadar, la începutul carierei de poetă și de traducătoare prolifică. Tot 23 de ani avea și studentul în Litere și Filozofie Ion Caraion în 1946, când traducea pentru cotidianul Armatei Roșii. Debutase cu placheta de versuri originale *Panopticum* (1943), urmată de *Omul profilat pe cer* (1945) și *Cântece negre* (1946). Vocația de traducător va fi valorificată în timp, lui datorându-i-se importante antologii de poezie franceză, americană și nu numai. Unul dintre fondatorii „Scânteii” în 1944, era în anii colaborării la „Graiul nou”, consilier de presă în Ministerul Artelor și Cultelor. El este singurul dintre colaboratori în cazul căruia se specifică adesea faptul că traduce direct din limba ucraineană, fără intermediar rusesc.

Florin Tornea și Maria Banuș aveau, la vremea colaborării, 32-33 de ani, ambii fiind absolvenți ai Facultății de Drept, poeta și cu Facultatea de Litere și Filosofie la activ. Ei îi apăruseră un volum de poezii originale, *Țara fetelor* (1937), și un volum de traduceri din Rilke (1939), în deceniul patru fiind profund implicată politic și social, tot ca fostă ilegalistă a PCR, ulterior reprezentantă de seamă a realismului socialist. Viitorul teatrolog Florin Tornea avea o îndelungă experiență de

cronicar literar, ce îl va recomanda ca redactor la „Rampa”, „Flacăra” sau ESPLA, publicase un eseu liric în 1936 și un volum de versuri originale, *Pasărea albă* (1946).

Absolventul de litere Miron Radu Paraschivescu, la 35 de ani când publica în „Graiul nou”, desfășurase o intensă activitate redacțională la reviste ilegale sau interbelice de stânga, debutase în 1941 cu celebrele *Cântice țigănești* și urma să traducă din importanți scriitori progresiști din literatura universală. Cei mai în vârstă dintre tălmăcătorii cotidianului erau V. Cavarnali (37 de ani), Zaharia Stancu (45) și Emil Dorian (55-56). Cel dintâi, originar din Basarabia, publicase în anii '30 două volume ce îl vor face pe G. Călinescu să îl includă în „lirica proletariană a hoinăririi”, iar pe la mijlocul anilor '40 traducea emblematicul roman *Mama* de Maksim Gorki. Zaharia Stancu, traducător pasionat și talentat, ca și poet prolific, devenise membru al PCR în 1945, era director al Teatrului Național din capitală și făcea parte din biroul de presă al Blocului Partidelor Democratice. În fine, Emil Dorian, decanul de vârstă al colaboratorilor, medic de profesie, dar implicat intens în presa literară, fusese remarcat de E. Lovinescu, scriind nu numai poezie, precum ceilalți, ci și proză, romane interesante mai ales pentru descrierea condiției evreilor în România.

Ce tălmăcesc toți acești poeți, majoritatea tineri, aflați pe drumul afirmării, cu vederi de stânga asumate? Fără să știm cu certitudine dacă textele și autorii traduși erau impuși de redacție sau erau lăsați la libera alegere a traducătorilor, descoperim prea puțini poeți clasici ruși precum A.S. Pușkin sau Mihail Lermontov, preferați fiind mai degrabă poeții „progresiști”, mai mult sau mai puțin contemporani, proveniți din diverse popoare ale Uniunii Sovietice sau din blocul comunist est-european: Vera Inber, Olga Bergolt, Pavel Antokolski, Evgheni Dolmatovski, Vladimir Maiakovski, Aleksandr Tvardovski, Aleksei Surkov, Margarita Aligher, S. Marșak, Vasili Lebedev-Kumaci, Djambul Djabaev, Suleiman Stalski, Temircul Umetaliev, Simon Cicovani, Taras Șevcenko, Iakov Kozlovski, Mikola Bajan, Jakub Kolas, Pavlo Ticina, Ivan Franko, Maksim Rîlski, Ianis Rainis. Cu alte cuvinte, o panoramă a poeziei momentului ce preamărea parcă într-un singur *glas* figurile lui Lenin și Stalin, constituția stalinistă („marea carte”), curajul soldaților în război sau dărzenia femeii sovietice, privind cu încredere și optimism spre viitoarea societate ce se clădea pentru mai binele oamenilor simpli. Pe lângă poeții enumerați, ziarul propunea când și când câte un cântec cult (spre exemplu, cântecul studențimii progresiste ruse din străinătate), folclor clasic (*Bine-i cu mândruța*) ori folclor nou (*Cântec despre Stalin*, *Cântec osetin despre Lenin* sau strigături din Ural, „culese din colhozurile din regiunea Sverdlovsk” pe tema electrificării ultimului sat).

Symptomatic pentru toți acești veritabili poeți și traducători consacrați sau în devenire este că niciunul nu menționează activitatea de la „Graiul nou” în

impresionantele liste personale de colaborare la diverse ziare și reviste din epocă. De asemenea, niciun cercetător semnatar de articole de dicționar, studii sau prezentări biobibliografice nu pare să aibă cunoștință de prezența numelor lor ca tălmăcitori în prima linie a frontului literar-ideologic trasat de organul Armatei Roșii în București la mijlocul deceniului patru al secolului trecut, adică tocmai în anii despărțirii apelor. Dincolo de considerațiile de acest ordin, care nu schimbă drastic profilul deja conturat al fiecăruia dintre tălmăcitori, lectura textelor cu tematică omogenă din „antologia” anilor 1946-1948 propusă de publicația „Graiul nou” operează o clasificare involuntară, nescutită de o doză de subiectivitate a cititorului, în ceea ce privește talentul poetic și tehnica transpunerii mesajului liric în limpede grai românesc.

'GRAIUL NOU' (THE NEW VOICE), AN OBSCURE ROMANIAN PERIODICAL FROM THE 40s

Carmen Brăgaru

Summary

Our study aims to describe as thoroughly as possible an important propagandistic newspaper, today obscure, significantly entitled The New Voice (or The New Language) which was issued in Romania by the Red Army Political Direction between 1944 and 1948. The carefully selected information used to influence or tame the Romanian audience was signed by important Russian writers of the period who played an essential part not only in the literary field but also in the manipulative approach of the social, historical and political aspects. Their texts as well as the poems, songs or folklore pieces carefully selected from different areas of the Soviet Bloc needed gifted Romanian translators dedicated to the communist cause. Most of them were young, of the Bessarabian or Jewish origins, knowing the Russian language more or less, sincerely involved in the russification process which had just begun on the Romanian territory. What they translated draws the map of the active propaganda in the middle forties of the last century, but each one's temperament and talent is shown by how they translated.

Keywords: Soviet propaganda abroad, Red Army's advance into Romania, communism, a forgotten newspaper

DISCURS IDENTITAR VS DISCURS EPIDICTIC: DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Silvia GROSSU¹

Rezumat:

Epideiktikos are în greacă un sens larg, însemnând „bun de demonstrat/potrivit pentru a fi arătat”, „care servește în demonstrație” (DEX, ediția a II-a, București: Univers enciclopedic, 1996).

Discursul epidictic axat pe ocaziile publice, a fost declanșat întotdeauna de evenimentele de rezonanță, astfel ceremonialul, ritualul, „tradiția locului” și „obiceiul pământului” devin linii de start pentru rostirea acestuia – fie el cu specific de panegiric, odă, alocuțiunea funerară, fie elogiul (mai nou laudatio –discursurile de recepție în Academie) etc. Elementele definitorii ale discursului epidictic sunt riguros centrate pe un set de valori, promovat de către un emitent cu statut sigur de autoritate pentru un destinatar cunoscut, regăsit în situația retorică prestabilită, determinată de un context evenimential deosebit, care dă start și rost momentului rostirii. Discursul epidictic actual este centrat pe o axă de valori, care redă esența de specific a acestui discurs cu cele mai pronunțate accente pe reperele de legitimare identitară. Elemente definitorii ale discursului epidictic se regăsesc actualmente în diverse variante de discurs identitar – fie cel instituțional, fie cel comunitar sau cel național. Pentru a valorifica maximal tezaurul identitar, încă neexplorat pe deplin, al discursului epidictic cu referire la instituție/ comunitate/ entitate statală ș.a.m.d. este necesar de analizat mostre concrete de pe fiecare palier pentru a elabora modele și formate ușor de aplicat. Cele câteva studii de caz propuse în studiu vor înlesni soluționarea acestei dileme, discutate de mai mult timp, îndeosebi de la Ch. Perelman încoace.

Cuvinte-cheie: *discursul epidictic, repere de legitimare identitară, axa de valori, coeziune socială, tehnici discursive, relevanța argumentativă*

Actualitatea cercetării. În contextul edificării statului de drept, al dezvoltării societății democratice și al antrenării intense a Republicii Moldova în relațiile de piață, a sporit interesul pentru constructele identitare. În Sud-Estul Europei, inclusiv în Republica Moldova, au loc procese identitare dinamice care sporesc capacitățile comunicării sociale. Căutarea, reconfigurarea identității personale și colective este un rezultat firesc al destrucției identitare precedente –

¹ Conferențiar universitar, doctor în istorie, Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova;
E-mail: s_grossu@yahoo.fr

circa 100 de ani de administrare a imperiului țarist cu un puternic efect de deznaționalizare și, după o pauză de nici trei decenii depline, survine impactul fatal pentru reperele de legitimare identitară – regimul totalitar sovietic, instalat pentru încă jumătate de secol.

Pentru operarea cu argumente și imagini care ar facilita comunicarea socială și ar armoniza coeziunea structurilor sociale, edificând memoria colectivă, recurgem la cuvânt ca la cea mai redutabilă armă de convingere. Mobilul/ vehiculul multiplelor procese de democratizare a societății este discursul, forța lui persuasivă fiind determinantă pentru soluționarea diverselor dileme, disensiuni, conflicte. Imaginarul colectiv, memoria colectivă, normele sociale, principiile etice universale, virtuțile personale și idealurile naționale sunt corelate, sincronizate prin instrumentarul retoricii. Pentru a așeza lucrurile în albia lor firească și pentru a configura noile identități, avem nevoie de cuvântul potrivit la locul potrivit, deci recurgem la discurs, iar spațiul public și masa de tratative devin mijloace sigure de soluționare a oricăror disensiuni și conflicte. Astfel, în societatea democratică, discursul capătă valoare de element determinant pentru evoluție, reper dominant al progresului. Interacțiunea componentelor de coeziune socială, confesională și națională se regăsesc preponderent în discursul epidictic (numit și *epideictic*), anume în cel cu caracter identitar confesional și național.

În contextul actual al dezvoltării relațiilor de piață și al unui intens proces de democratizare în Republica Moldova, discursul retoric, în general, capătă o valoare crescândă, iar cel epidictic dobândește treptat un rol aparte în procesul de instituționalizare și de promovare a identității și imaginii – fie instituționale, fie comunitare, fie naționale. Astăzi rolul lui este mai bine definit anume pentru promovarea imaginii și identității instituționale: „Actualmente identitatea instituțională e abordată ca fenomen complex și multidimensional”². Cu denumiri diferite – „discurs de suveranitate” „discurs de identitate” el câștigă teren pe domeniul științelor comunicării, anume în comunicarea instituțională și în relațiile cu publicul. Practicile, resursele și tehnicile discursive sunt un suport sigur și constant în tentativa instituțiilor de a modela atitudinile, acțiunile și comportamentele umane: individuale și colective. Astfel, grație discursului epidictic al instituției, imaginea acesteia se cizelează, devenind un produs imagologic finit, cu impact major asupra publicului. Nelipsind din comunicarea internă și externă a organizației, discursul de identitate constituie esența viziunii și misiunii instituționale³. Realitățile deloc simple ale poziției geopolitice a Republicii

² Constantin Marin. *Comunicare instituțională*. Chișinău: USM, 1998, p. 60.

³ Ibidem, p. 63.

Moldova, statutul de neutralitate, contextul belicos din regiune și alți factori obiectivi și subiectivi condiționează necesitatea de a studia aprofundat caracteristicile și, în special, domeniile de aplicare ale discursului identitar. Necesitatea a astfel de cercetări este determinată de insuficiența, iar în cazul unor segmente, chiar de lipsa strategiilor discursive pe dimensiunea identitară în cercetarea istoriei bisericii din Basarabia, iar pe unele segmente ale istoriei naționale, a absenței strategiilor discursive pe dimensiunea identitară, îndeosebi a reperelor de unitate spirituală și culturală a românilor, legate de secole de ortodoxie, știut fiind faptul că acestora, în perioada cercetată, le-a revenit rolul magistral de liant și focar de spiritualitate și cultură. Necesitatea de a dezvolta cercetarea concretă a reperelor de legitimare identitară a românilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea este acoperită de exemplul unor personalități de primă mărime pentru istoria țării noastre. Un alt mobil pentru demersul nostru investigativ a fost constatarea că în domeniul patrimoniului cultural și al celui confesional nu s-au efectuat cercetări prin optică discursivă a reperelor și valențelor identitare comune, a modalităților de edificare a memoriei sociale.

Discursul identitar – considerații definitorii și repere istoriografice.

Actualmente, discursul epidictic, spre deosebire de elocința demonstrativă din antichitate⁴, nu are nici rezonanța socială de odinioară, nici nu constituie o clasă specială, cum ar fi discursul argumentativ sau de manipulare. Formatele actuale ale discursului epidictic au fost re-date publicului de către celebrul specialist în Noua Retorică Chaïm Perelman⁵, după o lungă perioadă în care acest discurs a fost marginalizat, nemaifiind considerat un discurs retoric. În prezent, rolul său este bine definit pentru promovarea imaginii și identității instituționale, acest gen de discurs nelipsind din comunicarea internă și externă a organizației, fiind redat prin discursul de identitate/suveranitate instituțională. Elementele definitorii ale discursului epidictic sunt riguros centrate pe un set de valori, promovat de către un emitent cu statut sigur de autoritate pentru un destinatar cunoscut, regăsit în situația retorică prestabilită, determinată de un context evenimential deosebit, care dă start și rost momentului rostirii⁶. Discursul epidictic se află la confluența

⁴ Aristotel. *Retorica*. București: Editura Iri, 2004, p. 12-14.

⁵ Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca. *Tratat de argumentare. Noua retorică*. Iași: Editura Universității „A.I. Cuza”, 2012, 692 p.

⁶ Silvia Grossu. Valențele actuale ale discursului epidictic identitar:
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-27-33_1.pdf

genurilor deliberativ (social-politic) și judiciar, comportând concomitent un caracter argumentativ și seductiv.

Discursul epidictic actual este centrat pe o axă de valori, care redă esența de specific a acestui discurs cu cele mai pronunțate accente pe reperele de legitimare identitară. Axa valorilor, pe care se sprijină discursul epidictic, ocupă spațiul cel mai extins, acoperind atât narațiunea, cât și confirmarea, astfel că structura lui se abate de la structura obișnuită a discursului retoric⁷. Perorația și exordiuul formează puntea dorită peste celelalte părți ale discursului, prin care se manifestă funcția obligatorie a setului comun de valori.

Elemente definitorii de gen ale discursului epidictic se regăsesc actualmente în diverse variante de discurs identitar – fie cel instituțional, fie cel comunitar, cel național sau personal. Pentru a valorifica maximal tezaurul identitar, încă neexplorat pe deplin, al discursului epidictic cu referire la persoană/ instituție/ comunitate/ entitate statală ș.a.m.d. este necesar de analizat mostre concrete de pe fiecare palier pentru a elabora modele și formate de consens cu caracter general aplicativ. Cele câteva discursuri ale ierarhului Gurie, propuse ca mostre de analiză în studiul extins, vor înlesni înțelegerea acestei dileme, discutate de mai mult timp, îndeosebi de la Ch. Perelman înapoi. Foarte agreat de oratorii din antichitate, discursul epidictic axat pe ocaziile publice, a fost declanșat întotdeauna de evenimentele de rezonanță, astfel ceremonialul, ritualul, „tradiția locului” și „obiceiul pământului” devin linii de start pentru rostirea acestuia – fie el cu specific de panegiric, odă, alocuțiunea funerară, fie elogiul (mai nou *laudatio* –discursurile de recepție în Academie) etc. Specificul discursului religios (sacru) pliat din cele mai vechi timpuri pe formate de ritual rigide, îndelung elaborate și cizelate, a și dat tonul acestei elocințe, configurându-i cadrul solemn ca element indispensabil, de geneză, preluat ulterior pentru ceremonii de protocol și etichetă.

Destinatarul epideicticului, ca și emitentul, este atașat de un set de valori care asigură coeziunea socială a publicului. Sistemul de valori instituționale de care sunt atașați membrii unei comunități constituie nucleul discursului epidictic, astfel încât problema argumentativă și teza-soluție este înlocuită de așa-numita axă valorică, care reunește diferite tipuri de valori: *valorile naționale* reprezentative (imnul, stema, drapelul, limba, cultura etc.); *valorile morale* (libertatea, respectul, cumpătarea, onestitatea, încrederea, spiritul de dreptate etc.); *galeria de personalități* care construiesc faima instituției și constituie capitalul cel mai de preț etc. Rolul vorbitorului este unul de mare noblete: numele, statutul sau autoritatea îi

⁷ Silvia Grossu. *Retorica. Note de curs*. Ediția a II-a. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 84.

conferă în avans o doză sporită de credibilitate și notorietate, necesare pentru a răspunde așteptărilor publicului. În acest context, personalitatea lui Gurie Grosu, în orice demnitate s-ar fi aflat – de ieromonah, arhimandrit, arhiepiscop sau de mitropolit al Basarabiei –, a întrunit toate calitățile solicitate emitentului de discurs epidictic de identitate⁸.

Valențele actuale ale discursului identitar sunt tot mai des abordate de către publiciști, scriitori, istorici, antropologi și alți tinerii cercetători⁹ în virtutea intereselor crescânde pentru discursul public, în general, și pentru procesul de legitimare identitară, în special. Dar, în procesul de cercetare a surselor disponibile, am constatat că gradul de investigare conceptual-teoretică a discursului identitar ca specie/particularitate a genului epidictic, atât în România¹⁰, cât și în Republica Moldova, este încă relativ redus. Termenul este utilizat copios și de mass-media, și de profesori, cercetători, uneori în exces, fără a avea acoperirea de conținut¹¹, ceea ce, de asemenea, ne-a determinat să identificăm elementele lui de concept și să stabilim locul și rolul lui în cadrul generos al discursului retoric, în general, și caracteristicile sale definitorii pe dimensiunea confesiei ortodoxe și a spiritului național, în mod special, prin studiul de caz axat pe analiza operei lui Gurie

⁸ A se vedea: Imaginea Mitropolitului Gurie din evocări. În: Mitropolitul Gurie și revista „Luminătorul”. Culegere de materiale semnate de Mitropolitul Gurie Grosu și cele cu referire la activitatea sa, publicate în revista „Luminătorul”. Ediție îngrijită și coordonată de Silvia Grossu și Viorel Cojocaru. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 28-137.

⁹ Andrei Cușco, „Scenariile alternative” ale identității basarabene la începutul secolului al XX-lea: mobilizare etnică, românitate incertă și construcție națională într-o provincie de frontieră. În: PLURAL, 2018, nr. 6, p. 43-56; Lidia Troianovschi. Discursul memoriei în contextul sociocultural contemporan. În: Revista de Filosofie, 2019, nr. 1, p. 151-163. Elisaveta Iovu. Discurs imagologic sau discurs despre celălalt. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației*. Volumul VI, Partea 2. Cahul: USC, 2019; Tamara Căraș: *tzara mea*. Chișinău: ARC, 2000; Idem. Capcanele identității. Chișinău: ARC, 2011; Idem. Limba de hârtie. Chișinău: Cartier, 2017; Vitalie Ciobanu. *Frica de diferență* (articole, eseuri, cronici literare). București: Editura Fundației Culturale Române, 1999; Idem. *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*. Iași: Polirom, 2005; Valentina Ciumacenco. *Interacțiuni modale în discursul politic*. Chișinău, 2018.

¹⁰ Daniela Roventă-Frumușani. *Introducere în teoria argumentării*. București: Editura Universității din București, 1994; Idem. *Argumentarea. Modele și strategii*. București: 2000; Idem. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. 2000;

¹¹ Sergiu Musteață, în studiul „Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova” (Chișinău: Pontos, 2010, 340 p., format A3 retezat) folosește termenul în titlu, dar deși figurează ca sintagmă de bază în denumirea de pe copertă, nici o explicație, niciun element definitoriu al discursului identitar nu se regăsește între copertile acestui volum solid și valoros ca cercetare.

Grosu. Astfel, apelând la autorități din domeniul neoreticii¹², am dedus că discursul identitar s-ar regăsi în câmpul clasic al discursului epidictic, în calitate de specie a acestui gen, așa cum am mai menționat *supra*. Discursul identitar întrunește toate calitățile de gen, comportând, la rândul-i, manifestări specifice pe diverse domenii actuale.

Cercetătoarea Aliona Grati, în „Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar”¹³ oferă un larg palmares de definiții pentru noțiunea de „discurs”. Pornind de la acest „Dicționar...”, cercetătoarea Elisaveta Iovu, doctorandă la Universitatea de Stat din Chișinău, abordează valențele discursului public sub aspectul identității individuale, oferind în articolul o incursiune terminologică pentru încăpătorul termen „discurs”: „La etapa actuală, termenul *discurs* a căpătat amploare atât în reviste de profil, cât și în diferite studii și cercetări. Acesta apare în sintagme precum: „discurs literar, „discurs identitar”, „discurs religios”, „discurs mental”, „discurs critic”, „discurs romantic”, „discurs instituționalizat”, „discursul alterității” sau „discurs imagologic”. În funcție de domeniul de cercetare, cuvântul- cheie *discurs* comportă semnificații diferite. Așadar, termenul „*discurs*” *circulă în sfera informațională cu numeroase sensuri denotative, dar și conotative, câștigând teren și* amploare îndeosebi în reviste de profil lingvistic și literar, dar și în diferite studii de filosofie, istorie, antropologie, sociologie etc. Luând în calcul cercetările enumerate, constatăm importanța crescândă a discursului epidictic, în general, și al celui identitar, în mod special. De remarcat faptul că demersuri științifice axate pe discursul identitar au fost mai multe în contextul Centenarului Marii Uniri. Astfel și culegerile de articole de la numeroase evenimente științifice și culturale certifică interesul sporit pentru abordări interdisciplinare, tratări neregulate ale unor procese determinante pentru destinul românismului în era globalizării. Bunăoară, așa cum ne sugerează chiar titlul culegerii de articole, „Confesiune, cultură, națiune. Perspectivă istorică”, coordonată de cercetătorii Iulian Boldea și Cornel Sigmirean „abordarea discursivă este axată pe trei coordonate: confesiune-cultură-națiune. Astfel configurarea reperelor de legitimitate identitară a românilor din diferite spații este importantă pentru „geneza națiunii moderne la români, nașterea proiectului național și crearea statului

¹² Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca. *Op. cit.*;

¹³ Aliona Grati. *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Chișinău: ARC, 2018.

¹⁴ Iulian Boldea, Cornel Sigmirean. (Coord.). *Confesiune, cultură, națiune. Perspectivă istorică*, Cluj-Napoca: Argonaut Publishing, 2018, 216 p.

național, dar mai ales evoluția națiunii în sec. XX, în contextul ideologizării excesive a discursului național și nașterea naționalismelor în „secolul extremelor”, care au generat cele două războaie mondiale și dominația statelor totalitare”.¹⁵ Desigur, din aceste și alte studii, precum „Paradigma creștină a identității” reiese că rolul confesiunii și al culturii a fost determinant în formarea națiunii, dar și în modelarea unei conștiințe naționale, „precum și în dezvoltarea unei elite, profund implicate în dezvoltarea istorică, economică, socială și culturală a unor state, care au fost afectate de „mersul tragic al istoriei.”¹⁶ După ce am stabilit că gradul de investigare a temei discursului identitar în spațiul românesc este insuficient pentru a facilita soluționarea derivei identitare a cetățenilor statului Republica Moldova, ne fixăm atenția pe elaborările cu referire la domeniile de aplicare ale acestui tip de discurs retoric. Explorând fondul bogat, experiența de milenii, consemnată în diverse tratate, și valențele identitare ale discursului retoric actual am considerat oportună și necesară concentrarea acestui studiu pe un segment distinct al persintologiei, și anume pe discursul epidictic și pe rolul lui magistral de legitimare identitară a valorilor, ceea ce îi conferă și un alt statut – cel de discurs identitar.

Contribuția fondatorului neoreticiei Chaïm Perelman. Prezentul demers științific urmărește scopul de a readuce în atenția unui public mai larg conceptul acestui tip de oratorie în contextul instituțional și statal actual, iar prin elaborarea formatelor de consens ar putea fi înlesnită aplicarea și valorificarea discursului identitar în orice domeniu al vieții social-politice, pentru a obține cel mai înalt grad de comprehensibilitate a mesajului și a cultiva asumarea de către destinatar a sistemelor de valori, al căror vehicul dintotdeauna a fost discursul epidictic. Deși el nu-și pierde, practic, niciodată actualitatea, s-au înregistrat și perioade când el nu mai era în vogă, fiind marginalizat, desconsiderat sau redus la figuri stilistice¹⁷, retrăgându-i-se statutul de discurs retoric. Însă în jumătatea a II-a a sec. al XX-lea, el revine în forță, grație filosofiei sociale dezvoltată de Jürgen Habermas¹⁸, și revalorizării discursului epidictic de către reputatul specialist în

¹⁵ Elisaveta Iovu. Discurs imagologic sau discurs despre celălalt. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației*. Volumul VI, Partea 2. Cahul: USC, 2019, p. 83.

¹⁶ Ibidem, p. 16.

¹⁷ André Lalande. *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*. Dictionnaire de philosophie: Broché, 2010.

¹⁸ Jürgen Habermas. *Conștiința morală și acțiunea comunicativă*. București: Editura ALL EDUCAȚIONAL, 2000. 184 p.; Andrei Marga. *Filosofia lui Habermas*. Iași: Polirom, 2006.

neoretică Chaïm Perelman, unul dintre fondatorii Centrului European pentru Studiul Argumentării (*Centre Européen pour l'Etude de l'Argumentation* – CEAA) de la Universitatea Liberă din Bruxelles. Publicarea în anul 1958, în colaborare cu cercetătoarea Lucie Olbrechts-Tyteca, a lucrării „Tratat de argumentare. Noua Retorică” (*Traité de l'argumentation – la nouvelle rhétorique*, tradusă recent și în română¹⁹), a dat linie de start pentru revenirea pe poziții a „discursului valorii”, așa cum am numit acest tip de elocință. La distanța de peste două milenii, prin acest tratat autorii reevaluează cardinal preceptele retoricii clasice, ancorându-le într-un nou context, oferindu-le a doua viață, consolidându-le dimensiunea pragmatico-aplicativă. Așadar „Tratatul...” a dat un impuls puternic pentru revigorarea acestui tip de discurs de către alți autori²⁰. Cercetările de ultimă oră, în mod colectiv „...sugerează că discursul epideictic a fost înțeles ca având un rol important în domeniul public, dincolo de simpla comemorare. În mod important, ocazia de a lăuda sau de a învinui acte și actori publici semnificativi a oferit, de asemenea, oportunitatea de a aborda valori și convingeri fundamentale, care făceau ca acțiunea politică colectivă în cadrul democrației să fie mai mult decât o posibilitate teoretică. Această cercetare, care examinează performanța epideicticului, demonstrează modul în care alegerile retorice de includere și omisiune au înscris viziuni contrastante ale polisului. În măsura în care relațiile politice sunt încă formate de caracterul discursului public, aceste explorări ale posibilităților constitutive premoderne ale epideicticului ne atenționează asupra noutăților, pe care o înțelegere originară a epideictului le poate transmite despre posibilitățile retoricii pentru postmodernitatea târzie sau postmodernă. (*trad. n.*)”²¹ În „Tratat...”, elocinței demonstrative, alias epideictice (*epideictic* este termenul retoricii clasice încetățenit deja și utilizat actualmente) i se revendică un nou statut – de discurs fundamental, generalizant pentru celelalte două tipuri de elocvență:

¹⁹ Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca. *Tratat de argumentare. Noua retorică*. Iași: Editura Universității „A.I. Cuza”, 2012, p. 65-70.

²⁰ „Lucrări precum studiul lui Nicole Loraux despre oratoria funerară ca fiind inventatoare a înțelegerii atenienilor despre orașul lor, examinarea de către John Poulakos a diferențelor dintre concepțiile gorgiană și isocrateană, despre encomie și explorările lui Takis Poulakos despre relația pe care epideictica isocrateană o avea cu acțiunea morală și caracterul oratoriilor funerare clasice depășesc preocupările de definire care s-au aflat în centrul discuțiilor academice cel puțin în prima jumătate a secolului XX... (Apud Gerard A. Hauser. Aristotle on Epideictic: The Formation of Public Morality, *Rhetoric Society Quarterly*, <https://www.jstor.org/stable/3886389> (accesat: 11 decembrie 2022)).

²¹ Gerard A. Hauser. *Aristotle on Epideictic...*

judiciară și deliberativă. Aceeași idee este dezvoltată de Ch. Perelman în articole și studii ulterioare.²²

Cea mai puternică și persistentă dintre susținerile fondatorului neoreticiei este că filosofia însăși este o formă de retorică – adică este un sistem de argumente care încearcă să câștige *aderența universală* mai degrabă, decât o căutare pură a adevărului. Neoreticianul afirmă că nu există *un adevăr absolut* și nici măcar o cunoaștere care să fie „identică în toate mințile normal constituite, independent de circumstanțele sociale și istorice”; nu există un *public universal*. În concluziile din „Tratat...”, Ch. Perelman și L. Olbrechts-Tyteca reiterează acest aspect, susținând că nu există propoziții adevărate prin ele însele și nici „o ordine naturală dată anterior”, de aceea, conchidem noi, impactul discursului nu poate fi analizat decât în funcție de o realitate concretă, de un destinatar anume, de o situație retorică valabilă pentru un context dat. De această valoroasă idee ne-am ghidat în prezenta cercetare. Așadar, conceptul discursului fondatorilor neoreticiei va fi determinant pentru prezenta investigație. Constatăm prin cercetarea a diverse surse că acest concept revigorat al discursului epidictic este preluat și dezvoltat vertiginos în cercetările de la confluenta secolelor al XIX-lea și XX-lea. În funcție de domeniul solicitant, discursului epidictic i se conferă diverse conotații, de aceea a trebuit să repartizăm în două grupuri mari aceste noi investigații ale discursului. Astfel cercetătorii din spațiul francophon: Oswald Ducrot²³, J.-C Anscombe²⁴, Gerard A. Hauser²⁵, Christine Oravec²⁶, Eugène Dupreel²⁷, într-un șir de studii și articole revin asupra valențelor clasice și actuale ale discursului epidictic contextualizat.

²² Chaïm Perelman. *Rhétorique et politique*. În: *Language et politique*. Bruxelles, 1982; Idem. *L'Empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*. Paris: Librairie philosophique. J. Vrin, 1997.

²³ Oswald Ducrot. *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*. Paris: Hermann. 1980. Idem. *Les échelles argumentatives*. Paris: Minuit. În: *La Preuve et le dire et al.*, 1980b; *Les mots du discours*. Paris: Minuit. 1984; *Le dire et le dit*, Paris: Minuit. 1988, etc.

²⁴ J.-C Anscombe, Oswald Ducrot. *L'Argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga. (éd.) 1995a: *Théorie des topoi*, Paris: Kimé, 1995.

²⁵ Gerard A. Hauser. *Aristotle on Epideictic...*

²⁶ Christine Oravec. Observation in Aristotle's Theory of Epideictic-166. În: *Philosophy & Rhetoric*. Vol. 9, No. 3 (Summer, 1976), Published By: Penn State University Press. pp. 162-174. <https://www.jstor.org/stable/40236982> (accesat 19.01.2023).

²⁷ Eugène Dupreel. *Esquisse d'une philosophie des valeurs*. Paris: Librairie Félix Alcan. 1939.

Cercetătoarea în filosofie, istorie și antropologie Nicole Loraux²⁸, în tratatul despre oratoria funebă din Grecia antică²⁹, demonstrează valoarea intrinsecă a elocinței demonstrative pentru cultivarea respectului de sine și a stimei pentru valorile comunitare, apropiindu-se cel mai mult de condițiile pe care trebuie să le întrunească discursul de identitate.

Cercetătorii din spațiul anglosaxon, al căror exponent a fost, în primul rând, Stephen Toulmin, revendică discursului epidictic valențe pragmatice, în primul rând, de persuadare pe domenii de management, identitate instituțională, marketing etc. Charles U. Larsen, Christine Oravec, Keneth Burke, Winston Brembeck și William Howel ș.a. atribuie discursului epidictic potențial de imagine, management, notorietate – identitate instituțională. Am stabilit, așadar, că, începând cu anii șaizeci ai secolului trecut și până în zilele noastre, gradul de investigare a discursului epidictic, în general, este în ascensiune.

Prin analiza operei Mitropolitului Gurie ca studiu de caz, pune în evidență valențele neerodate de timp ale discursului epidictic, configurându-i caracterul său cvasi-universal. Studiul constituie un segment introductiv dintr-un proiect mai extins cu referire la valențele discursului identitar din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Referințe bibliografice:

- Anscombre, J.-C, Ducrot, Oswald. *L'Argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga. (éd.) 1995a: *Théorie des topoi*, Paris: Kimé, 1995.
- Aristote. *Rhétorique*. Trad. par M. Dufour. Paris: Les Belles-Lettres, 1932; Aristotel. *Retorica*. Bucuresti: Editura Iri, 2004.
- Burke, Keneth. *Rhetorical Theory*. Communication Theory Modern Literature. 356 p.
- Cărăuș, Tamara: *tzara mea*. Chișinău: ARC, 2000; Idem. *Capcanele identității*. Chișinău: ARC, 2011.
- Cărăuș, Tamara. *Limba de hârtie*. Chișinău: Cartier, 2017.
- Ciobanu, Vitalie. *Frica de diferență* (articole, eseuri, cronici literare). București: Editura Fundației Culturale Române, 1999.

²⁸ Nicole Loraux (1943–2003) a fost directoare a Departamentului de Istorie și Antropologie „Polisurile grecești” la École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) din Paris, Franța.

²⁹ Nicole Loraux. *L'invention d'Athènes. Histoire de l'oraison funèbre dans la „cité classique”*. Paris, 1981.

- Ciobanu, Vitalie. *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova*. Iași: Polirom, 2005.
- Ciumacenco, Valentina. *Interacțiuni modale în discursul politic*. Chișinău. 2018.
- Cușco, Andrei, „Scenariile alternative” ale identității basarabene la începutul secolului al XX-lea: mobilizare etnică, românită incertă și construcție națională într-o provincie de frontieră. În: *PLURAL*, 2018, nr. 6, p. 43-56.
- Ducrot, Oswald. *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*. Paris: Hermann. 1980.
- Dupreel, Eugène. *Esquisse d'une philosophie des valeurs*. Paris: Librairie Félix Alcan. 1939.
- Grati, Aliona. *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Chișinău: ARC, 2018.
- Grossu, Silvia. *Retorica. Note de curs*. Ediția a II-a. Chișinău: CEP USM, 2009.
- Grossu, Silvia. Valențele actuale ale discursului epidictic identitar: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-27-33_1.pdf
- Habermas, Jurgen. *Conștiința morală și acțiunea comunicativă*. București: Editura ALL EDUCAȚIONAL, 2000.
- Iovu, Elisaveta. Discurs imagologic sau discurs despre celălalt. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației*. Volumul VI, Partea 2. Cahul: USC, 2019.
- Lalande, André. *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*. Dictionnaire de philosophie: Broché, 2010.
- Larson, Charles U. *Persuasiunea: receptare și responsabilitate*. Trad. Odette Arhip. Iași: Polirom, 2003
- Loroux, Nicole. *L'invention d'Athènes. Histoire de l'oraison funèbre dans la „cité classique”*. Paris, 1981.
- Marga, Andrei. *Filosofia lui Habermas*. Iași: Polirom, 2006.
- Marin, Constantin. *Comunicare instituțională*. Chișinău: USM, 1998.
- Mitropolitul Gurie și revista „Luminătorul”*. Culegere de materiale semnate de Mitropolitul Gurie Grosu și cele cu referire la activitatea sa, publicate în revista „Luminătorul”. Ediție îngrijită și coordonată de Silvia Grossu și Viorel Cojocaru. Chișinău: CEP USM, 2022.
- Oravec, Christine. Observation in Aristotle's Theory of Epideictic-166. În: *Philosophy & Rhetoric*. Vol. 9, No. 3 (Summer, 1976), Published By: Penn State University Press. p. 162-174. <https://www.jstor.org/stable/40236982> (accesat 19.01.2023).

- Perelman, Chaïm. Rhétorique et politique. În: *Language et politique*. Bruxelles, 1982.
- Perelman, Chaïm. *L'Empire rhétorique. Rhétorique et argumentation*. Paris: Librairie philosophique. J. Vrin, 1997.
- Perelman, Chaïm, Olbrechts-Tyteca, Lucie. *Tratat de argumentare. Noua retorică*. Iași: Editura Universității „A.I. Cuza”, 2012.
- Rovența-Frumușani, Daniela. *Introducere în teoria argumentării*. București: Editura Universității din București, 1994.
- Rovența-Frumușani, Daniela. *Argumentarea. Modele și strategii*. București: 2000.
- Rovența-Frumușani, Daniela. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. 2000.
- Șoitu, Laurențiu, Trif, Episcopul Ignatie (coord.) *Paradigma creștină a identității*. Iași: Editura Universității „A.I. Cuza”, 2022. 300 p. ISBN 978-606-714-697-4.
- Troianovschi, Lidia. Discursul memoriei în contextul sociocultural contemporan. În: *Revista de Filosofie*, 2019, nr. 1, p. 151-163.
- Toulmin, Stephen. *The use Argument*. University Press, 1958, 264 p.

IDENTITY DISCOURSE vs EPIDICTIC DISCOURSE: CONCEPTUAL DELIMITATIONS

Silvia Grossu

Summary

Today, epideictic speech, unlike the demonstrative eloquence of antiquity, neither has the social resonance of yesteryear nor constitutes a special class such as argumentative or manipulative speech. The current forms of epideictic discourse have been re-discovered by the famous New Rhetoric scholar Chaïm Perelman, after a long period in which this discourse was marginalized and no longer considered a rhetorical one. Today, its role is well defined in promoting institutional image and identity, with epideictic discourse, not absent from internal and external communication. The defining elements of epideictic discourse has a set of values, promoted by a speaker with a secure status of authority for a known addressee, found in a pre-established rhetorical situation, determined by a particular event context, which gives start and purpose to the moment of utterance. Epideictic discourse is at the confluence of deliberative, social-political, sacred and everyday genres, and is simultaneously argumentative and seductive.

The current epideictic discourse is centered on a value axis, giving the essence of the specificity of this discourse with the most pronounced emphasis on the identity legitimating references. The defining elements of epideictic discourse are currently found in various variants of identity discourse - whether institutional, community or national. In order to make the most of the as yet unexplored treasure trove of identity discourse in epideictic discourse with reference to the institution/community/state entity and so on, it is necessary to analyses samples from each level, to develop models of consensus that are easy to apply. The few speeches of Hierarch Gurie, proposed as samples of analysis in the

study, will facilitate the understanding of this dilemma, discussed for a long time, particularly since Perelman. The epideictic speech, which was very popular among ancient orators and focused on public occasions, was always triggered by events of resonance, thus the ceremonial, the ritual, the „tradition of the place” became the starting lines for its delivery – be it a panegyric, an ode, a funeral or a eulogy (more recently laudatio – the reception speeches in the Academy), etc. The specific nature of religious discourse, based since ancient times on rigid, long-elaborated ritual formats, has also set the tone for this eloquence, configuring its solemn framework as an indispensable element of genesis.

The epideictic addressee is attached to a set of values that ensures the social cohesion of the audience. The system of institutional values to which the members of a community are attached constitutes the core of the epideictic discourse, so that the argumentative problem and the thesis-solution is replaced by the so-called value axis, which brings together different types of values: representative national values (anthem, coat of arms, flag, language, culture, etc.), the values of the community, the values of the society etc.; moral values (freedom, respect, moderation, honesty, trust, etc.); the gallery of personalities, which builds the institution's reputation and constitutes its most valuable asset, etc. The role of the speaker is a noble one: his name or authority gives him the credibility and notoriety needed to meet the public's expectations.

Keywords: value axis, social cohesion, institution, identity legitimation, discursive techniques, persuasive force.

PUBLICAȚIA CANADIANĂ *ACCENT MONTREAL*

Carmen UNGUR-BREHOI¹

Rezumat :

Accent Montreal este o publicație bilunară, în limba română, care apare de paisprezece ani în Canada. Se tipărește în format color, în 20 de pagini și se livrează gratuit. Informațiile prezente în paginile acestei publicații sunt din domeniul interesului comunitar, de actualitate, divertisment, cultural și sportiv. Accent Montreal se regăsește și în format online pe site-ul accentmontreal.com. Prezentul material intenționează să analizeze evoluția publicației de-a lungul existenței sale, istoricul publicației, dar mai ales articolele prezente în paginile acestei reprezentante a presei minorităților românești din afara granițelor.

Cuvinte-cheie: presă, minoritatea românească, Canada, publicație, mass-media.

Accent Montreal este o publicație bilunară gratuită, fondată în anul 2008², care se adresează comunității române din Montreal și împrejurimile provinciei canadiene Québec (se distribuie în localitățile Montreal, Laval și Rive-Sud).

Publicația este tipărită în format mediu, ceea ce îi conferă un aspect practic, ușor de parcurs, dar și de manevrat de către public. Are 20 de pagini, număr constant de la numărul trei până în prezent. Este de apreciat faptul că apare color-opt pagini din cele 20³.

¹ Lect. univ. dr. , Departamentul de Științe Politice și Științele Comunicării, Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea

E-mail: carmenbrehoi@yahoo.com

² Primul număr apare în 30 mai 2008, în 24 de pagini, pe prima pagină cu fereastra ce titra „Nadia revine la Montreal” și care o înfățișa pe binecunoscuta gimnastă româncă, Nadia Comăneci, în timpul Olimpiadei de la Montreal din 1976, care a făcut-o celebră în toată lumea. Numărul coținea în plus față de rețeta pe care o consacră mai târziu, pagini cu curiozități *Știați că..?* (informații despre sănătate, tratamente naturiste, cosmetice, istorie și construcții), de *Showbiz* (o pagină întreagă de reportaj cultural, în pagina a 18-a), de *Clubbing & Fun*, de *Umor* (cu titlul *Reflecțiile lui Gaiță*) și de *Modeling și frumusețe*. Pagina de *Mica publicitate* arăta diferit, fiind mult redusă și completată de o integramă și o invitație la un concurs (materiale de divertisment ce vor fi mutate ulterior într-o pagină separată, alături de *Horoscop*).

³ Șase din cele opt pagini conțin reclame.

Publicația apare și în format online și consideră că „oferă un conținut adaptat intereselor comunității locale, o interpretare atentă a actualității, o analiză diferită de cea a jurnalelor francofone și anglofone, o voce proprie românilor din Montreal”⁴.

Ca genuri jurnalistice, *Accent Montreal* este axat pe știri și reportaje din comunitate românească din Montreal, din Canada, dar și din România, precum și pe interviuri, opinii cu semnături prestigioase, pagini dedicate științei, sănătății și mediului înconjurător, articole cu tematici culturale, impresii de călătorie și divertisment. Fiecare număr al ziarului poate fi accesat și online, în format portable document, la secțiunea electronică *Arhiva PDF*.

Articolele cap de pagină sunt evidențiate prin corpuri de literă mai mari, fiind ușor de identificat de către cititori. Intro-urile articolelor sau lead-urile sunt boldite, ceea ce ajută la mecanica lecturii, iar uneori sunt poziționate prin raster albastru deschis. Tot cu bold sunt semnalate anumite fraze esențiale în materialele științifice din ultimele pagini ale ziarului.

Ca elemente intrinsece ale textului jurnalistic⁵, titrarea este complexă, alături de titlu apare și supratitlul, care de regulă aduce precizări de context. Unele supratitluri enumeră mai multe idei principale, fiind marcate prin întreruperi grafice, conțin așa-numiții „bumbi” sau marcări grafice specifice. Ziarul folosește multe intertitluri, care sparg textul și îl fac mai lesne de urmărit de către lectori⁶. Fotografiile utilizate sunt încadrate de un chenar subțire negru, care acordă un plus de accentuare, sub acesta există legenda ilustrației, care continuă să ghideze și să explice adițional publicului. În cazul interviurilor, întrebările reporterului sunt scrise atât cu Bold, cât și cu Italic, pentru a marca diferența întrebare-răspuns. Publicația conține extrem de multă reclamă, care asigură probabil costurile de tipărire, difuzare și o menține pe piață.

Informație și reclamă

Prima pagină a *Accent Montreal* se remarcă imediat în partea stângă prin capul de ziar cu logo-ul alb-negru și roșu ce conține titlul publicației, fiind element principal de identitate vizuală. Pagina-vitrină este color și conține pe frontispiciu,

⁴ <https://accentmontreal.com/>

⁵ Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Polirom, Iași, 2006, p. 61-140

⁶ Richard Keeble (coord), *Presa scrisă. O introducere critică*, Traducere de Oana Dan, Polirom, Iași, 2009, p. 131-142, 165-187

sub numele ziarului și date administrative scrise cu alb pe un fond roșu (este un „bilunar gratuit”, anul, numărul și data ediției sunt evidențiate). În partea dreaptă, sub capul de ziar se află ilustrația de impact a numărului, cu un titlu scurt și o trimitere spre interiorul publicației. O caracteristică inedită este existența codului QR pe pagina-vitrină, încă din primii ani de apariție, care accesat duce cititorul la varinta online a publicației.

Tot pe prima pagină avem tratate două din evenimentele principale ale numărului, însoțite de titlu, un scurt chapeau, fotografii color și trimiteri spre paginile unde materialele sunt redactate pe larg. Pe prima pagină a fiecărui număr regăsim șapte reclame color⁷. În partea de jos a paginii se regăsește reclama proprie, strategie de promovare prin care publicația încearcă să atragă publicitate⁸.

Pagina a doua era dedicată inițial publicității, avea patru reclame color mari. De asemenea reapărea autopromovarea: „Într-un Quebec plin de accente, Accent face diferența”. Tot aici se regăseau și două chenare – unul cu caseta redacțională a publicației⁹, însoțită de codul QR, care scanat face legătura cu numărul de telefon al redacției¹⁰. În primii ani de apariție, după câteva date legate de publicație¹¹, redacția făcea pe această pagină următoarele precizări „Articolele și fotografiile apărute în *Accent Montreal* nu reflectă în mod necesar opiniile redacției. Ele implică direct răspunderea legală și/sau morală a autorilor. *Accent Montreal* nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul reclamelor și al anunțurilor de la mica publicitate”.

⁷ Este vorba despre așa-numita „ureche” a ziarului, reclame la un birou de avocatură, firme de colete și de contabilitate și fiscalitate profesională, la cabinete și servicii de implanturi și estetică dentară, respectiv curtier imobiliar. Analizând aceste reclame, rezultă că sunt aceleași de-a lungul anilor, fiind probabil chiar sponsorii publicației, care fac posibilă distribuirea ei gratuit.

⁸ „Plasează o reclamă în ediția tipărită, primești un spațiu de reclamă în mediul online, fără costuri suplimentare” spune textul în limba engleză („Place an ad for the print edition, get one online at no extra cost!”), în speranța de promovare și în rândul publicului vorbitor de engleză. Promo-ul conține o ilustrație și o trimitere către link-ul publicației.

⁹ Jurnaliștii redacției sunt clasificați și prezentați în funcție de rubricile pe care le semnează, astfel: „Comunitate: Eva Halus; Reflecții canadeze: Raul Dudnic; Știință & Tehnologie: Cătălina Curceanu, Adrian Buzatu; Povești adevărate: Nick Furdî; Voiaj: Nic Grabovschi; Utile: Gabriela Bucșa (contabilitate și fiscalitate); Corespondenți: Dorel Haraga (Ro), Teodora Pogonat (SUA); Redactor șef: Dan Georgescu; Editor: Simona Pogonat.”

¹⁰ Numărul de telefon este (514) 690-8831.

¹¹ Publicație bilunară și adresa redacției: 5122 Cote-des-Neiges C.P. 45680, Montreal, QC H3T 2A5. Tot aici este trecută din nou adresa de Internet a publicației și emailul către redacție info@accentmontreal.com.

Cel de-al doilea chenar enumeră punctele de distribuție ale bilunarului¹². În 2022, pagina a doua este intitulată *Comunitate* și cuprinde un reportaj pe teme culturale cu două fotografii sugestive color, de regulă semnat de Eva Halus și o reclamă, tot color, în partea de jos a paginii.

Până nu demult, pagina a treia era cea de *Comunitate*, dar în format alb-negru, fiind structurată diferit: avea două articole pe teme legate de cultură, teatru, eveniment, film documentar, concerte ori personalități, un advertorial și două reclame. De asemenea, partea dreaptă cuprindea diferite anunțuri-întâlniri la cenaclul de istorie ori la cel de epigramiști, programe și evenimente.

Pagina a patra este denumită *Special*, mai ales în perioada sărbătorilor¹³, când aduc culoare prin materialele specifice. Nu lipsesc nici aici reclamele (tot tematice, de Crăciun la mâncăruri tradiționale românești livrate în Canada). Alte materiale reflectă activitățile interesante pentru copii și adulți, de tip divertisment, semenate *Accent Montreal*.

Politică și analize ocupă pagina a cincea, unde are loc un editorial de Simona Pogonat, editorul publicației. Pagina cuprinde date clare de identificare a jurnaliștilor, fiecare material are atașată la începutul textului numele ziaristului, adresa de contact-email-ul și o fotografie color a redactorului. În unele numere din 2021-2022 materialele de la categoria „Știri și analize” se întind pe paginile a patra și a cincea¹⁴, reclama însoțind asemenea materiale, în josul celor două pagini.

¹² Acestea reprezintă cartiere ale Montrealului și magazine, biserici, cabinete, garaje, coletării, firme care se regăsesc și în paginile de reclame ale publicației. Iată lista lor, în august 2022: „Cote-des-Neiges/Ndg/Csl Plaza Côte-des-Neiges; Centrul comunitar 6767 Côte-des-Neiges, Centrul de Loisir CDN; Magazine: Pharmaprix (Complex Wilderton), Marché EuroVictoria (4751 Ave Van Horne), Marché Épicure (5252 Paré), Marché Epicure (5555 Westminister); Cabinete: Dr. Buracu; Contabilitate: Arcade Accounting (3333 Cavendish), DFD Comptables Généraux Accredités; Biserici: Înălțarea Domnului. Montreal Centru/Sud Consulatul General al României la Montreal; Cabinete: Dr. Fârșirotu; Biserici: Sf. Nicolae. Montreal Est/Nord Magazine: Adonis (Sauvé), Balkani Montreal (Piața Jean-Talon), Île des Gourmands; Contabilitate: AACSB; Magnus Poirier (10300 boul. Pie-IX); Biserici: Buna Vestire, Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Ilie.Ville Saint-Laurent Magazine: Adonis (Place Vertu); Coletărie: World Line Cargo. West Island Magazine: Adonis, Charcuterie M.D. Rive Sud Magazine: Balkani, Cracovia; Biserici: Sf. Gheorghe. Laval Magazine: Balkani Laval, Transilvania, Adonis, Marché Balkan.”

¹³ În numărul 144 din 19 decembrie 2014 de exemplu, pagina se intitulează „Decembrie pentru copii și adulți” cu „activități interesante și amuzante” cu tematică educativă, în preajma sărbătorilor de iarnă (expoziții, filme, experiențe multisenzoriale).

¹⁴ *Ce trebuie să știți despre administrarea celor două doze de vaccinant- COVID-19* este un asemenea exemplu de material vast, semnat Simona Pogonat, apărut în 22 ianuarie 2021.

Paginile a șasea și a șaptea conțin rubrici permanente, a șasea *Opinii și analize*¹⁵, iar a șaptea *Știri și analize*¹⁶. În ultimii ani, *Opinii și analize* a fost mutată pe pagina a opta, sub semnătura lui Ovidiu Ivancu. Tot pe această pagină regăsim multă publicitate-de regulă trei reclame¹⁷.

Pagini publicitare permanente sunt nouă, unsprezece, doisprezece, nouăsprezece și douăzeci, toate color.

Pagina a zecea este axată pe materiale din sfera socialului¹⁸, în special de străngeri de fonduri, dar și de reclamă¹⁹. Pagina a treisprezecea *Știință și Tehnologie* aduce materiale interesante, documentate de Cătălina Curceanu (din domeniul astronomiei, a ultimelor cercetări științifice, chiar de alimentație corectă...). Uneori pagina a paisprezecea este axată pe *Nutriție și sănătate*, articolele fiind revizuite de un specialist, de doctorul Alexandru Nicolescu-Zinca, șef la Clinique Réseau Diamant. Și în josul acestei pagini regăsim reclamă, prima în limba franceză (la ședințe de yoga), ceea ce ne arată că probabil ziarul este căutat și de cititori de alte naționalități, altfel reclama ar fi fost tradusă în română.

Povești adevărate este titlul paginii a șaisprezecea, responsabilul ei fiind Nick Furdî²⁰, cu subiecte interesante fie despre aeronave, despre mediul înconjurător. Pe paginile șaisprezece și optsprezece găsim materiale de feature (*Din miturile lumii*) și de divertisment, semnate *Accent Montreal*. În pagina optsprezece sunt nelipsite rubricile *Horoscop*, *Bancuri*, *Sudoku*²¹ precum și materialele sportive (cu două-trei știri *Pe scurt* și două relatări ori știri dezvoltate din diverse domenii sportive).

¹⁵ Reclama care apare în această pagină este alb-negru.

¹⁶ Amintim *România pe scurt*, cu trecerea ultimelor noutăți din țară, pentru informarea românilor din Canada și editorialul *România politic*, de Dan Georgescu.

¹⁷ Reclamale fie sunt cu urări de sărbători, în preajma Crăciunului, sau care își prezintă domeniul de activitate-fie produse alimentare tradiționale importate din Europa, fie serviciile de îngrijire a vârstnicilor. Între cele două reclame, apare un alt promo către sectorul publicitar al *Accent Montreal*, cu numărul de telefon al redacției.

¹⁸ Mihai Coman (coord), *Manual de jurnalism*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Polirom, Iași, 2009, p. 107-188

¹⁹ Rareori reclama la firma de contabilitate a Gabrielei Bucșa (membră a Canadian Bookkeepers Association) se regăsește în pagina a unsprezecea, de obicei este pe pagina zece.

²⁰ Și Nick Furdî este „expert în aviația civilă, cu o experiență de peste 40 de ani și mai mult de 23.000 de ore de zbor pentru diverse companii aeriene, în funcția de comandant de aeronavă și instructor de zbor.”

²¹ Uneori aceste materiale de divertisment și timp liber sunt plasate în pagina a nouăsprezecea. Denumirea acestor rubrici apare pe raster color, cu caracterele literelor de culoare albă (*Horoscop* pe raster roșu, *Bancuri* pe raster albastru, *Sudoku* pe raster portocaliu).

Anunțuri Mică Publicitate se regăsesc la pagina șaptesprezece, alb-negru, secțiunea fiecărei categorii fiind scrisă cu litere albe pe un chenar negru-oferte de muncă, oferte/servicii, vânzări, cumpărări, închirieri, imobiliare, anunțuri biserici. Un promo în chenar pe fond negru face referire și în această pagină la posibilitatea de a trimite un anunț la mica publicitate, gratuit²².

Format electronic

De la numărul 100 al ziarului, ineditul se produce prin folosirea codului QR, care odată scanat ajută cititorii să regăsească informațiile din publicație, și în format online²³. Ba mai mult, ediția scanată a ziarului este disponibilă pe Internet, de la numărul unu până la numărul 313²⁴.

Site-ul este bine organizat, cu informații practice privind *Contact-ul, Publicitatea, Despre noi, Ediția tipărită, Arhiva PDF*, precum și date utile (meteo în timp real, legături cu rețelele sociale –Facebook și Twitter, Facebook fiind mult mai bine actualizat).

O altă bară de date ne prezintă secțiunile publicației-Comunitate, *Știri* (cu subramurile *Canada, Mediu, Pe glob, România*), *Opinii, Interviuuri, Sănătate, Știință, Utile* (cu subdomeniile *Contabilitate, Imigrație, Juridic*), *Accent pe* (*Călătorii, Cultură, Inedit, Sport*, urmate de căutarea rapidă).

Prima pagină cuprinde o fotografie de impact, regăsită și în numărul tipărit, la categoria *Opinii*, dar și alte imagini ce duc spre cele mai importante materiale ale numărului.

Pe site-ul *Accent Montreal* apare o statistică în timp real a cazurilor de COVID, trimiteri spre articole (cu denumirea *Nu rata articolele*), ediția tipărită a ultimului număr ce poate fi răsfoită, download-ată, tipărită sau transmisă electronic (toate butoanele sunt foarte ușor accesibile). În josul paginii există o posibilitate de căutare a materialelor în funcție de autorii lor sau de cele semnate de redacție, sau în funcție de *Categorii populare*, ceea ce face materiale de neratat de către cititori, care au multiple posibilități de a da peste alte materiale conexe sau de actualitate.

²² „Pentru rubricile oferte de muncă, închirieri, vânzări, cumpărări, decese, matrimoniale, mica publicitate în *Accent* este gratuită. Profitați! Ofertele de servicii sunt contracost. Trimiteți anunțurile la info@accentmonreal.com. Nu se primesc anunțuri prin telefon”.

²³ Publicația precizează că folosește media multiplatformă „Pe lângă ediția tipărită, *Accent Montreal* poate fi consultat pe acest site, fiind accesibil și pe smartphone/tabletă. Accentmontreal.com este design responsive și retina-ready.”

²⁴ Ediția cu numărul 313 este ultima la momentul cercetării.

Concluzii

PublicaȚia *Accent Montreal* este o surpriză reușită în materie de mass-media românească în diaspora, în primul rând pentru că reușește încă să apară în formatul inițial, tipărit, într-un număr foarte mare de pagini (20), cu foarte multe pagini color, grație și reclamelor care îi asigură supraviețuirea pe piață și difuzarea. Este unul dintre cele mai citite ziare de către comunitatea românească din Canada, deoarece aduce informații utile pentru publicul de nișă căruia i se adresează, dar menține și un contact informațional cu România, prin materialele despre țara de origine.

Faptul că are și o variantă electronică, foarte bine organizată, actualizată, cu trimiteri pe rețelele sociale este un alt plus, iar codul QR este un instrument foarte utilizat și ușor de folosit.

Bibliografie

- Coman Mihai (coord), *Manual de jurnalism*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Polirom, Iași, 2009, pp. 107-188
- Keeble Richard (coord), *Presa scrisă. O introducere critică*, Traducere de Oana Dan, Polirom, Iași, 2009, pp. 131-142, 165-187
- Preda, Sorin, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Polirom, Iași, 2006
- accentmontreal.com

THE CANADIAN PUBLICATION *ACCENT MONTREAL*

Carmen Ungur-Brehoi

Summary

Accent Montreal is a bimonthly publication, in Romanian, that has been published in Canada for fourteen years. It is printed in colour, in 20 pages and delivered for free. The information contained in the pages of this publication is of community interest, entertainment, cultural and sports news. Accent Montreal is also available online at accentmontreal.com.

The present material intends to analyze the evolution of the publication throughout its existence, the history of the publication, but especially the articles from the pages of this representative Romanian minorities media outside the borders.

Keywords: press, Romanian minority, Canada, publication, media.

**PUBLICAȚIA LUNARĂ „CUVÂNTUL ROMÂNESC” DIN CANADA
(1976-2005)**

Ilie RAD¹

Rezumat:

Studiul își propune să prezinte una dintre cele mai importante și mai longevive publicații din exilul românesc, doar amintită în lucrările de specialitate, din cauza faptului că revista, ca multe publicații ale exilului românesc, nu există și în bibliotecile din România. Plecând de la articolul programatic, se urmărește în ce măsură acesta a fost respectat de-a lungul timpului, în cele peste 500 de numere apărute. De asemenea, este studiată orientarea revistei după Revoluția din decembrie 1989, care a înmulțit numărul colaboratorilor, în special prin contribuția jurnaliștilor din țară.

Cuvinte-cheie: *exil, Cuvântul românesc, legionar, comunism, anticomunism*

1. Preliminarii. Publicația lunară *Cuvântul românesc*, apărută în Canada, este una dintre cele mai longevive publicații în limba română ale exilului românesc, apărută timp de trei decenii. Din păcate, din cauza faptului că revista nu există în bibliotecile românești, ea nu poate fi cercetată și studiată. În anul 2005, când și-a încetat activitatea, după 30 de ani de apariție neîntreruptă, redacția nu a făcut nicio precizare în legătură cu soarta pe care o va avea arhiva redacției, inclusiv colecția revistei. În aceste condiții, cercetarea de față este una fatal limitată, bazată pe câteva referințe critice din doua dicționare, precum și pe câteva numere existente în arhiva mea personală, din anii 2004-2005, când am colaborat la revistă, susținând un fel de cronică literară, ajungând aici grație regretatului părinte, Gheorghe Nagy, care mi-a atras atenția supra publicației, invitându-mă să colaborez la ea.

Pentru că doar Aurel Sasu și Florin Manolescu au avut acces la colecția revistei, vom reproduce *in extenso* contribuțiile lor, pentru ca eventualii cititori interesați să își facă o opinie cât mai completă asupra acestei publicații.

2. Programul publicației. În lucrarea lui Aurel Sasu, *Cultura română în Statele Unite și Canada*, I. Presa, Editura Fundației Culturale Române, București,

¹ Prof. univ. dr., Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Departamentul de Jurnalism
E-mail: ilierad@yahoo.com

1993, se reproduce, din fericire, articolul programatic al revistei, pe care îl reluăm și noi:

“Cuvânt înainte”

Începând de azi, apare *Cuvântul românesc*, în patria din afară, în exilul românesc.

În patria de acasă, în România robită, cuvântul nu mai este liber. Comuniștii au pus stăpânire pe tot, pe sufletul, carnea și pe capul omului. Și pe tot ce Dumnezeu a dat în dar neamului: pământ, ape, văi, câmpii, munți, păduri și tot ce crește din abundență acolo.

Comuniștii controlează în patria de acasă scrisul, gândul, vorba; profanează cultura, istoria și sfânta noțiune de om; au pus în colectiv tot, până și miorița din creierul munților.

În patria de acasă se scrie numai ce dictează partidul și se publică numai ceea ce vor ei.

În România de azi, cuvântul este siluit, acel cuvânt care, la început, era sinonim cu adevărul, de care ne vorbește Evanghelistul Ioan. În aceste condiții, *Cuvântul românesc* este necesar în patria din afară, în spațiul fizic și spiritual al exilului: să spună ce nu spun cei de acolo, să spună cum românul este flămând și gol, cum este chinuit, să spună ce nu pot spune cei de acolo: adevărul.

Cuvântul românesc va fi călăuză de drum. Va fi o mărturie, un glas ce se ridică pentru martirii ignorați, pentru victimele de două ori mute: o dată pentru că sunt înăbușiți în țara lor, încă o dată pentru că frații de credință din Apus își astupă urechile la chemarea lor.

Bazându-ne pe mărturiile ce le cunoaștem, avem datoria de a spune întregii lumi din Occident grozăviile cutremurătoare ale comunismului, cu lagărele și închisorile din umanismul societății teoretizate de Marx, unde domnește ura și tirania fără limite.

Ideile și faptele prezentate în *Cuvântul românesc* nu pot fi raportate la istețimea rațiunii celor ce scriu, ci vor fi raportate la ordinea obiectivă, firească, inamovibilă și imutabilă, la ordinea lui Dumnezeu. Faptele și abaterile, ideile și tot ce se întâmplă vor fi raportate la această ordine obiectivă și numai după aceea se va spune că ce se întâmplă este bun sau rău.

Această mistică n-a fost inventată astăzi de nevoile cauzei, n-a fost improvizată pentru situația de azi din România. Ea este românească, veche cât vârsta poporului nostru.

Cuvântul românesc consideră pribegi români numai pe cei ce au rămas fideli acestei mistici, numai pe cei ce nu s-au profanat, numai pe cei ce s-au opus

dominației străine din patria de acasă, contra tuturor curentelor și necuviințelor, contra tuturor abuzurilor și haosului de azi.

Acești pribegi români contează, acești pribegi români reprezintă pe robii și tăcuții de acasă, acești pribegi mărturisesc adevărul. Și noi, cei din jurul *Cuvântului românesc*, suntem pribegii români. Noi suntem proba vie.

Cuvântul românesc izvorăște din această mistică și trimite salut frățesc publicațiilor românești din exil, care ne sunt prietene de drum, deschizând coloanele tuturor fraților care simt această chemare.

(Anul I, nr. 1, mai 1976, p. 1)

Redacția”²

Aurel Sasu reproduce *in extenso* în cartea sa și trei articole, primele două fiind *Călăuza noastră*, anul VIII, nr. 89, sept. 1983, p. 2; *Decada luptei noastre*, anul XI, nr. 121, mai 1986, p. 2.

O prezentare sintetică a programului publicației găsim și la Gerald J. Bobango, în studiul *For God and Country: The Romanian Press in America*, în *Miorița*, XI, 1987, p. 10-23, apărut și în *The Ethnic Press in the United States. A Historical Analysis and Handbook*. Edited by Sally M. Miller, Greenwood Press, New York, 1987, în care găsim și acest fragment:

“Atacuri la adresa regimului comunist din România, pe de o parte, și atacuri personale împotriva lui Nicolae Ceaușescu, pe de alta – adesea virulent satirice –, combinate cu informații din diaspora românească, știri din parohii, analize literare și istorice de o deosebită calitate, număr de număr argumente privind drepturile românilor în Basarabia și una sau două pagini dedicate informațiilor româno-americeane, într-o juxtapunere curioasă, uneori, de ton și aranjament... *Cuvântul* rămâne indispensabil românului din Vest.”³

În 1976, când a început publicarea *Cuvântului românesc*, Nicolae Ceaușescu se afla de un deceniu la cârma României, își consolidase bine puterea și se pregătea să intre în ceea ce profesorul Mircea Zăciu va denumi “deceniul satanic” (1980-1989), prin urmare atacurile la adresa regimului politic din România, devenit tot mai opresiv cu libertatea oamenilor, erau pe deplin justificate.

Desigur că acest program anunțat a fost respectat cu consecvență, după cum se poate deduce din articolul *Ziarul nostru la zece ani* (din nr. 121, mai 1986), în care av. Cornel Dumitrescu scria:

² Aurel Sasu, *Cultura română în Statele Unite și Canada*, I. *Presa*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 97.

³ Gerald J. Bobango, *op. cit.*, p. 21, *apud* Aurel Sasu, p. 97.

“Părinții ziarului au fost oameni de profesii diferite: farmaciști, avocați, preoți, doctori, ingineri, profesori, funcționari, diplomați sau simpli muncitori, majoritatea nefiind ceea ce se cheamă ziaristi de profesie.» O parte din tirajul gazetei «a plecat întodeauna gratuit spre lagărele de refugiați din Europa sau spre noii sosiți în lumea liberă, lipsiți de mijloace materiale [...]. S-a urmărit în acest mod ca mii de noi refugiați, mai ales din valul de tineret sosit în exil în ultimii ani, ca o infuzie de tinerețe în trupul matur al exilului, să se poată adăpa la izvorul cunoașterii despre adevărata istorie și cultură a poporului nostru, ținute sub obroc în țară, mistificate și distorsionate de profesioniștii minciunii de la București și de uneltele lor din exil.”⁴

Succesul ziarului s-ar datora faptului că “el nu aparține unui singur proprietar sau nici măcar unei grupări politice. El aparține întregului exil, este scris de români din toate generațiile exilului, din toate ariile geografice în care este răspândită diaspora românească, fără niciun fel de discriminare socială, etnică sau religioasă. Între numeroasele semnături apărute în paginile *Cuvântului românesc* poți distinge cele mai diverse orientări și apartenențe politice, de la liberali, legionari, țărâniști, social-democrați, la foști membri ai partidului comunist sau independent. În miile de pagini tipărite în acești zece ani, poți întâlni articole despre personalități din istoria și viața politică românească a secolului 20, de la bătrânul anarhisto-socialist Zamfir Arbore, la Iuliu Maniu, Gh. I. Brătianu, I.G. Duca, Pan Halipa, Constantin Stere, Nicolae Titulescu, Corneliu Zelea Codreanu, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Vasile Băncilă, Nicoale Penescu, generalii Platon Chirnoagă, Ion Gheorghe, Nicoale Rădescu și până la Mareșalul Ion Antonescu – primul prizonier politic al urgiei comuniste.

La rubrica literară s-au publicat poezii, fragmente de romane, proză scurtă din creația celor mai importanți cititori ai literaturii cenzurate sau interzise astăzi în România.

În același număr este publicată lista colab. gazetei. Dintre aceștia: Eugen Bârsan, Nicoale Novac (art. pe teme religioase în p. intitulată «Biserica creștină»), Demostene Nacu, Claudiu Isopescu, Monica Lovinescu (*Scriitorul la avangarda poliției*, despre Mihai Beniuc, în nr. 15, iul. 1977, p. 1, 3), Pamfil Șeicaru (*Lenin. Omul sovietic, 1917-1977*, în nr. 21, ian. 1978, nr. 25, mai 1978), Eugen Popescu, M.F. Enescu, Matei Cazacu, Constantin Sporea, Sergiu Grossu, Constantin Mareș, Al. Aug. Bidian, Ion Varlam, Horațiu Comănicu ș.a. În paginile literare ale revistei au colaborat: Mircea Eliade (*Mit și istorie în literatura populară*, conferință ținută în 1951 la Paris, în nr. 70, febr. 1982, p. 13-14), Eugen Ionescu (un interviu în nr. 33, ian.

⁴ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*. Scriitori, reviste, instituții, organizații, Editura Compania, București, 2003, p. 232.

1979, p. 5), Vintilă Horia (versuri și proză memorialistică), Remus Radina (fragmente din vol. *Testamentul din Morgă*, în nr. 34, febr. 1979 și următoarele), J. N. Manzatti (amintiri), Horia Stamatu, Virgil Ierunca, Mihai Cismărescu, Ovidiu Vuia etc. Principalele rubrici: «Cronici literare, artistice, culturale din exil și din țară»), «România pitorească», «Biserica creștină», «Oameni care au fost», «Știri din lumea românească» etc., o pagină «armânească», îngrijită de Zahu Pană, o rubrică de umor, o pagină rezervată fotografiilor și informațiilor cu caracter sportiv etc. Din 1982, *C[uvântul românesc]* pune la dispoziția Asociației «Hyperion» două pagini, în care le sânt prezentate cititorilor cărți, reviste sau edituri din exil și se oferă date despre activitatea Centrului de Promovare a Cărții Românești «Hyperion» de la Paris.

La mijlocul anilor '80, revista a dezbătut intens chestiunea Transilvaniei, ridicată de unii iredentiști unguri din exil, și, în legătură cu aceasta, chestiunea continuității poporului român pe teritoriul de astăzi al României. Articole pe aceste teme au semnat: Cicerone Poghiric (*Continuitatea românilor*, în nr. 114, oct. 1985, p. 12-13, nr. 118, febr. 1986, p. 10, nr. 119, mart. 1986, p. 10), Isabelle Sabău (*Împrumuturi din limba gotică în limba română*, în nr. 118, febr. 1986, p. 16), Matei Cazacu (*Sindromul transilvan*, în nr. 117, ian. 1986, p. 10) etc. Alte teme examinate de-a lungul mai multor numere în cursul anilor '80 despre specificul și problemele exilului (articole de Șerban Budișteanu, Eugen Bârsan, Sergiu Grossu, Al. Aug. Bidian, Horia Stamatu, M. F. Enescu, Ion Varlam etc.), despre Mișcarea Legionară (George Bălașu, M. F. Enescu, Ion Boieru, Constantin Macri), despre Ion Antonescu și cartea lui Larry Watts, *În serviciul Mareșalului* (Alexie Poenaru, M.F. Enescu, Constantin Mares), despre disidenți și opozanți (Eugen Popescu, Ion Varlam, care, în art. său din nr. 81, ian. 1983, p. 5, folosește drept motto următoarea afirmație atribuită lui Maxim Gorki: «Un om nu poate fi totodată inteligent, cinstit și comunist: aceste calități sunt compatibile numai două câte două.») etc. În nr. 53, sept. 1980, p. 16-17, Constantin Antonescu-Bărăgan semnează, la rubrica «Oameni care au fost», articolul *Amintiri despre Petre Țuțea. Un an de la moartea filosofului* (sic!), în care se afirmă că Țuțea ar fi fost autorul «textului Declarației Sindicatelor Libere din România», motiv pentru care ar fi fost arestat în mart. 1979 și că decesul său s-ar fi produs în mai 1979.

În articolul nesemnat, *Noaptea Sfântului Andrei. 44 de ani de la asasinarea lui Corneliu Zelea Codreanu* (nr. 79, nov. 1982, p. 9), se afirmă: «Nu putem ști cum ar fi evoluat tragica istorie a României, dacă ar fi trăit Corneliu Codreanu, dar putem afirma cu certitudine că, dacă el ar fi fost în viață, Basarabia nu s-at fi cedat fără lupte, Dictatul de la Viena n-ar fi avut loc, iar un 23 August nu s-ar fi întâmplat niciodată.»

În nr. 109, mai 1985, p. 12-13, Zahu Pană semnează articolul *Radu Gyr. 10 ani de la moartea poetului*, cu amintiri și mărturii despre anii de închisoare de la Aiud.⁵

Orientarea publicației s-a schimbat puțin după Revoluția din decembrie 1989, când vor fi evidente accentele împotriva neocomunismului românesc, cu popularizarea activității partidelor istorice, a rolului jucat de regalitate în istoria României etc. Multe articole comentează acum realitățile din țară: *Mascarea adevărilor*, de Eugen Bârsan (nr. 324, din aprilie 2004), *Oameni de aur și conducători de tinichea*, de Roxana Iordache (nr. 328, din septembrie 2004). Nu lipsesc articolele privind integrarea României în Uniunea Europeană, cele cu profil religios, datorate pr. dr. Dumitru Ichim, problemele legate de istoria Basarabiei și a Bucovinei de nord, care fuseseră subiecte tabu în perioada comunistă, paginile cu profil economic, cronica filmului, informațiile din sport etc. În mod premonitoriu, sunt publicate multe articole care vorbesc despre tendințele hegemonice ale Rusiei, premoniție adevărată prin actualul război din Ucraina. Între semnatori îi amintim pe Andrei-Iustin Hossu, Constantin Aronescu, Mihai Creangă, Roxana Iordache, Valeriu Neșțian, Ilie Rad (cronici la cărți semnate de Mircea Muthu și Vasile Fanache).

3. Încetarea apariției publicației. Revista *Cuvânt românesc* este una dintre puținele publicații care și-a anunțat încetarea apariției, după 30 de ani de activitate neîntreruptă.

Astfel, în numărul 340, din decembrie 2005, este publicat articolul *Bun rămas tuturor*, din care merită reproduse câteva pasaje: “Următoarele rânduri nu a fost ușor să fie scrise, deoarece nu e ușor să-ți iei rămas bun de la o activitate de trei decenii și de la prieteni pe care, chiar dacă nu i-am văzut fizic, i-am simțit totdeauna aproape. Ei au fost susținătorii noștri, cititorii noștri, cei care ne-au încurajat ani în șir să nu abandonăm lupta noastră nobilă pentru o Românie liberă, democratică și creștină. [...]”

Nu încetăm apariția din motive nici pecuniare, nici politice și nici personale. Încetăm pentru că, în opinia noastră, a sosit momentul de a transmite noilor generații făclia luptei pentru o Românie liberă și democratică. [...] Dorim acestei generații succes deplin, iar noi, la vârsta senectuții, vom fi fericiți, chiar și din depărtare, să privim la viitoarele succese ale României, succese în care am crezut și care ne-au menținut în viață.

Cu demnitatea celui care e fericit, știind că are conștiința morală din el, clară și nepătată, ne retragem, vă asigurăm de tot respectul și afecțiunea ce o avem pentru prieteni apropiați și vă zicem tuturor: RĂMAS BUN!”

⁵ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 232-234.

Alte două articole din ultimul număr justifică încetarea apariției publicației: *Mulțumirea faptei împlinite*, de Romeo Bran, și *Privind înapoi cu mândrie*, de George Bălașu.

4. Concluzii. Din informațiile date de Aurel Sasu în cartea citată, revista se găsește la Multicultural History of Ontario (Toronto, Ontario): 1977-1979, precum și la National Library of Ottawa (Ottawa, Canada): 1976-1989. E posibil să se găsească și la Biblioteca exilului românesc de la Freiburg, pe care nu am putut-o consulta.

Revista nu este inclusă în *Dicționarul general al literaturii române*, C. Ediția a II-a revizuită și adusă la zi, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016, în ciuda importanței acesteia (la care au colaborat, între alții, Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu și alte nume mari ale exilului românesc, precum Monica Lovinescu, Petru Popescu, Dinu Zamfirescu, Cicerone Poghiric ș.a.).

Dicționarul presei literare românești, 1790-1990. Ediția a II-a revizuită și completată, de Ion Hangiu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 543, abia amintește numele publicației, după lucrarea lui Aurel Sasu.

Revista avea frontispiciul de culoare verde, ceea ce arată clar orientarea ei de dreapta.

Să mai spunem că limba în care este scrisă e una foarte corectă gramatical și stilistic, chiar dacă găsim rămășițe ale ortografiei interbelice (*dela*, *pentru că*, *trebuie*, folosirea apostrofului etc.). De altfel, utilizarea ortografiei interbelice este specifică exilului românesc, care și-a manifestat și astfel spiritul de frondă față de regimul comunist din România. Este edificatoare în acest sens o remarcă a lui Vintilă Horia, dintr-o scrisoare către Constantin Cubleșan: “Când schimbați ortografia cu *î* din *i* și fără apostrof? Această rămășiță comunistă continuă să ne otrăvească scrisul și sufletele.”⁶

Bibliografie

Bobango, Gerald J., *For God and Country: The Romanian Press in America*, în *Miorița*, XI, 1987, apărut și în *The Ethnic Press in the United States. A Historical Analysis and Handbook*. Edited by Sally M. Miller, Greenwood Press, New York, 1987.

***, *Dicționarul general al literaturii române*, C. Ediția a II-a revizuită și adusă la zi, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016.

⁶ Ilie Rad, *Vintilă Horia. Scrisori către Constantin Cubleșan*, în *Excelsior*, anul II, nr. 6, 1993, p. 73.

Georgescu, George, *Români cu care ne mândrim: George Bălașu*, în *Conexiuni* (New York), nr. 22-23, dec. 2006-ian. 2007, p. 26.

I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești, 1790-1990*. Ediția a II-a revizuită și completată, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996,

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*. Scriitori, reviste, instituții, organizații, Editura Compania, București, 2003; ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Compania, București, 2010.

Rad, Ilie, *Vintilă Horia. Scrisori către Constantin Cubleșan*, în *Excelsior*, anul II, nr. 6, 1993.

Sasu, Aurel, *Cultura română în Statele Unite și Canada, I. Presa*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993.

Țăranu, Jean, *Présence Roumaine au Canada*, Montréal, Québec, 1986.

Wertsman, Vladimir, *The Romanians in America and Canada. A Guide to Information Sources*, Gale Research Company, Detroit, 1980.

"THE ROMANIAN VOICE", MONTHLY PUBLICATION FROM CANADA (1976-2005)

Ilie Rad

Summary

This article about the monthly publication *Cuvântul românesc*, published in Canada, between 1976-2005, is the first larger article written about one of the longest-running publications in Romanian of the Romanian exile, published for three decades. Due to the fact that the magazine does not exist in Romanian libraries, it cannot be researched and studied. In 2005, when it ceased its activity, the editorial office did not make any clarification regarding the fate of the editorial office's archive, including the magazine's

collection. It is regrettable that even after 1989, the magazine was not sent to the most important libraries in Romania.

Under these conditions, the present research is a fatally limited one, based on a few critical references from two dictionaries, as well as on a few existing issues in my personal archive, from the years 2004-2005, when I collaborated on the magazine, supporting a kind of literary chronicle, arriving here thanks to the late father, Gheorghe Nagy, who drew my attention to the publication, inviting me to collaborate on it.

Cuvântul românesc magazine is one of the few publications that announced the cessation of publication, after 30 years of uninterrupted activity.

There are, in the last issue (from December 2005), three articles that justify the termination of the publication: *Goodbye to all* (unsigned), *Gratitude for the accomplished fact*, by Romeo Bran, and *Looking back with pride*, by George Bălașu, the director of the publication, for the entire duration of its publication this one.

Keywords: exile, *The Romanian Voice*, legionary, communism, anti-communism

ÎNCERCĂRI DE EXPORT LITERAR. TRADUCEREA ȘI RĂSPÂNDIREA LITERATURII ROMÂNE ÎN STRĂINĂTATE ÎN PERIOADA 1975-1985. ECOURI ALE ACESTUI FENOMEN ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ ȘI ÎN PERIODICELE ROMÂNEȘTI

Cristina DEUTSCH¹

Rezumat:

Lucrarea va urmări atât din punct de vedere statistic, cât și analitic, activitatea de traducere a literaturii române în perioada 1975-1985, ecourile pe care aceasta le-a avut atât în presa internațională, cât și în cea românească, dar și modul în care s-au articulat diversele strategii de popularizare și de difuzare în încercarea de a integra literatura română în circuit universal. De asemenea, se vor urmări și alte activități adiacente acestui demers: planuri de colaborare între Uniunea Scriitorilor din România și alte entități similare la nivel internațional, variile manifestări literare internaționale prin care s-a încercat impunerea literaturii române în afara granițelor țării, participarea la târguri și expoziții internaționale, premii acordate scriitorilor români. Aceste aspecte vor fi urmărite atât în prea românească a epocii, cât și în presa străină. Luând în considerare faptul că, în perioada studiată, literaturile minorităților naționale erau asimilate ca fiind parte integrantă a literaturii române va fi, de asemenea, urmărit și acest aspect, mecanismele de difuzare și de popularizare ale acestor literaturii fiind o parte integrantă a întregului proces în sine. Privind în ansamblu, lucrarea se va concentra nu doar pe fenomenul traducerii ca atare, într-o perioadă determinată, ci și pe încercarea de a înțelege politicile culturale duse de România în perioada 1975-1985 ca aspect esențial al integrării sau distanțării față de ceea ce exista dincolo de granițele ei.

Cuvinte-cheie: *literatură română, literaturi ale minorităților, traduceri literare, presă literară, difuzarea literaturii, literatura română în comunism, receptare literară, circuit literar universal, politici culturale*

Pe lângă variile aspecte ce țin de alte domenii, cum ar fi politica, economia, sociologia, modul în care o națiune este percepută din exterior implică, inevitabil, și segmentul cultural, regăsindu-se aici nu doar evenimentele ca atare (expoziții, târguri, conferințe etc.), ci și bunurile culturale. Unele dintre ele pot avea, cu siguranță, un impact internațional imediat, în timp ce altele pot fi receptate și asimilate în momente succesive. Prin urmare, și creația literară ca atare – care, prin natura ei, nu doar că se adresează în general unui public mai larg (spre

¹ Cercetător științific, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București
E-mail: cristina_deutsch@hotmail.com

deosebire, de pildă, de operele științifice) – constituie un vector ce ar trebui, cel puțin în teorie, să aibă un impact major asupra „integrării în circuitul universal” a unei culturi. În cazul literaturii, mecanismul prin care acest lucru se realizează efectiv este traducerea.

Problema traducerii, ca act cultural primordial, a fost deseori discutată și analizată în variile aspecte pe care aceasta le implică: de la șansa receptării unei literaturi (de obicei „mici”, așa cum a fost adeseori catalogată literatura română) în afara spațiului în care aceasta a fost inițial creată, accentul punându-se în special pe „autorii consacrați”, indiferent că este vorba de literatură clasică sau modernă și până la discutarea din punct de vedere cantitativ și calitativ al traducerilor („ce”, „cât” și „cum” se traduce într-o anumită perioadă istorică), toate sunt aspecte ce încarcă semnificația trecerii unei opere de la „original” la „tradus”. În aceeași măsură, sunt implicați în acest proces și alți factori, cum ar fi reglementarea pieței de carte în cadrul variilor schimburi culturale, limba în care sunt traduse aceste opere și publicul-țintă pe care mizează, tirajul fiecărei apariții în parte, calitatea traducerii în sine și, nu în ultimul rând, maniera în care acestea sunt receptate atât de cititori, cât și de critică. Toate aceste aspecte sunt reflectate, ca o consecință a reproducerii, citirii sau analizării lor în presa culturală a unei epocii, indiferent dacă este vorba de cea autohtonă, ca punct de plecare al volumului tradus, sau de cea străină, ca receptor al noii variante a textului literar.

Perioada aleasă pentru acest studiu, cuprinsă între anii 1975 și 1985, este, privită în ansamblu, reprezentativă, ca eșantion, pentru definirea fenomenului traducerii literare – și ne referim aici atât la traducerea din limba română în alte limbi, cât și la cea din alte limbi în limba română – ca parte a „politicii culturale de stat” în contextul în care cultura și, în speță, literatura, erau considerate instrumente fundamentale nu doar de „cunoaștere reciprocă” între indivizii a două state (de cele mai multe ori presupunându-se că aceștia aveau interese comune), ci veritabile mijloace de propagandă.

Pentru comunicarea de față, ținând cont de multiplele aspecte implicate și de complexitatea datelor reperate în perioada menționată, am ales să utilizez, ca studii de caz, anul de început (1975) și cel de încheiere (1985), pentru restul intervalului realizându-se o sinteză care doar să reflecte, fără a aprofunda, impactul traducerilor din literatura română în alte limbi atât la nivel local, cât și în străinătate.

În articolul *Cultura română pe plan universal*, semnat de Romul Munteanu și apărut în numărul 33, din 16 august 1984, al revistei „România literară”, se afirmă că „pe plan literar, certificatul de universalitate a culturii

române s-a realizat cu cei trei scriitori de geniu care au trăit în aceeași vreme: M. Eminescu, I. Creangă și I.L. Caragiale. Fenomenul acesta artistic poate fi asemănat cu o erupție vulcanică. Un lung efort de realizări locale este epilogat de intrarea în planul universal fără niciun drept la o replică de altă natură. Desincronizată vreme îndelungată, literatura română intră într-o competiție adevărată cu marile valori ale culturii europene. Fenomenul acesta este cea dintâi dovadă plină de elocvență a vitalității spiritului creator românesc”². Este sintetizată aici extrem de bine, în succinta prezentare a istoriei traducerilor din limba română în alte limbi, necesitatea unui astfel de demers nu doar cu scopul de a face cunoscută creația românească peste hotare ci, mai profund, într-o tentativă de a încadra cultura română în circuit universal, la modul ideal. Pe plan practic, în schimb, putem observa cum această mașinărie este demontată și analizată în studiul semnat de Cătălina Iliescu-Gheorghiu, *Romanian Review: Traducerea ca instrument de propagandă culturală în România comunistă*, în care cercetătoarea, pe lângă prezentarea publicației în sine, oferă o serie de detalii ce privesc mecanismul efectiv pus în mișcare de la textul literar, trecând prin procesul de traducere, prin modificările inerente produse de cenzura epocii și până la „ieșirea” acestui nou produs în unul sau mai multe „spații externe”: „Funcția îndeplinită de RR [revista „Romanian Review”, n.n.] în perioada comunistă (1948-1989) este cea pe care au avut-o și alte instrumente de propagandă culturală. Mecanismele ei cele mai frecvente au fost ideologia și cenzura, care au funcționat în cultura-sursă cu efect asupra culturii-țintă, în primul rând prin procesul de selecție a acelor valori care urmau a fi promovate în exterior prin intermediul traducerii, folosindu-se, îndeosebi, traducători care aparțineau culturii (și sistemului) sursă. [...] Prin eforturile colectivului de redacție și sub pavăza articolelor socio-politice, s-a publicat în paginile ei și literatură de calitate, prin intermediul unor traduceri excelente, realizate de minunați cunoscători ai limbilor și culturilor în care se plăsmuiau texte valoroase și definitorii ale românilor”³.

Prin urmare, se va pune implicit problema calității traducerii, discutată și susținută, pe tot parcursul decadei de care ne ocupăm, de varii încercări de prezentare și de analiză a teoriei traducerii ca act de cultură ce poate cointeresa nu

² Andrei Terian. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1984. Vol. XXX*, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, pp. 522-523.

³ Cătălina Iliescu-Gheorghiu, *Romanian Review: Traducerea ca instrument de propagandă culturală în România comunistă*, în Muguraș Constantinescu; Daniel Dejica; Titela Vilceanu (coord.), *O istorie a traducerilor în limba română. Secolul al XX-lea. ITLR. Volumul I*, Editura Academiei Române, București, 2021, pp. 563-565.

doar publicul de specialitate, ci și cititorul în general. Tentativele de acest gen sunt de cele mai multe ori bidirecționale, cointeressând în principal traducerea literaturilor străine în limba română și, mai rar, traducerea literaturii române în alte limbi. Sunt, adesea, luate în considerare aici fie probleme de ordin practic, de tehnică a traducerii (cu accent pe lirică), fie cele ce țin de calitatea traducerii în sine, aspect abordat de multe ori nu doar în presa literară, ci și la conferințele și congresele internaționale din epocă. Pot fi citate numeroase articole și studii de acest gen pe parcursul anilor 1975-1985, de la cel semnat de Alexandru Balaci, *Din nou despre traduceri*, apărut în numărul 2/1976 al revistei „Ramuri” și până la eseul lui Nicolae Manolescu, *Problema traducerii*, din numărul 2/1985 al revistei „Ateneu”. Pentru Al. Balaci problematica este legată în principal de coordonatele etice și estetice ale traducerii: „În realitate, traducătorul este un scriitor, iar traducerea un act de creație. Dacă nu este înzestrat cu arta scrisului, dacă nu este un mânuitor al stilurilor, oricât de bine ar cunoaște limba din care și în care traduce, va recurge doar la expresii exacte, fidele textului original, dar lipsite de valori expresive. Arta traducerii, fidelitatea față de opera originală nu înseamnă reproducerea identică, fotografică, ci o înțelegere în profunzime și în structurile artistice a operei respective”.⁴ Studiarea acestor aspecte devine, după un deceniu, mult mai tehnică la N. Manolescu, adresându-se unui public deja familiarizat cu astfel de discuții legate mai mult de clarificarea anumitor aspecte și termeni din acest domeniu: „[...] Dificultatea majoră a traducerii nu rezidă nemijlocit în fapte de limbă, ci în manipularea acestora de către scriitori. Traducătorii au la îndemână două mijloace de a rezolva dificultatea conotațiilor: glosa și echivalența. Prima nu e deplin satisfăcătoare, în măsura în care, încercând să suplinească înțelegerea intuitivă și imediată cu o explicație istorică și culturală, substituie experienței vii de lectură un contact exclusiv intelectual cu textul. A doua doar creează iluzia înțelegerii: oferind un *analogon*, creează totodată și un alt context. [...] Pe scurt, am vrut să spun că tot ce ține de instrumentarul lingvistic ca atare este, de bine, de rău, traducibil; problemele insolubile le ridică folosirea de către oameni a acestui instrument”.⁵

Prezența României la diverse manifestări internaționale culturale și literare devine, în acest context, nu doar interesantă, ci și vizibilă. Un eveniment extrem de important este Colocviul internațional al traducătorilor de literatură română în

⁴ Eugen Simion, acad. (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII A*. Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 235.

⁵ Eugen Simion (coord. gen.), Teodora Dumitru, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1985. Vol. XXXI*. Editura Semne, 2021, pp. 116-119.

limbi străine, organizat în 1976, „manifestare desfășurată sub auspiciile Consiliului Culturii și Educației Socialiste”, aflată deja la cea de-a doua ediție. Descrierea detaliată o regăsim în numărul 10 528 din 26 iunie 1976 al ziarului „Scânteia”: „Colocviul a reunit un mare număr de oameni de litere din Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Finlanda, R.D.G., R.F.G., Grecia, India, Italia, Iugoslavia, Japonia, Olanda, Polonia, Suedia, S.U.A., Turcia, Ungaria, U.R.S.S., precum și scriitori, editori și oameni de cultură români. De-a lungul a cinci zile, au fost dezbătute probleme privind traducerea literaturii noastre în alte limbi, posibilitățile de răspândire a cărții românești peste hotare, au fost prezentate lucrări din domeniul poeziei, prozei, dramaturgiei, criticii și istoriei literare, apărute în ultimii ani. Au avut loc, de asemenea, întâlniri ale participanților cu colective redacționale ale principalelor case de editură din țara noastră, dialoguri cu scriitori și oameni de cultură, vizionări de spectacole și filme realizate după opere literare românești”.⁶ Un alt material dedicat acestui colocviu oferă detalii despre participanți și despre tematicile abordate. Publicația comentează că „s-a discutat pe marginea referatelor «Poezia românească azi», «Aspecte ale prozei românești contemporane», «Dramaturgia românească contemporană», «Probleme ale traducerii literaturii române», «Critica literară română: obiective și orientări actuale»”, cu precizarea că „scriitori români de prestigiu și-au expus proiectele unor lucrări, iar editorii au prezentat proiectele caselor noastre editoriale. Oaspeții au înfățișat de asemenea proiectele lor”.⁷ În continuarea acestuia trebuie menționat și „Colocviul Național de traduceri și literatură universală”, organizat de Uniunea Scriitorilor în 19-20 iunie 1980, eveniment la care au participat, printre alții, Alexandru Balaci, Maria Banuș, Ștefan Aug. Doinaș, Dan Grigorescu, Grete Tartler. În „Cuvântul de deschidere”, George Macovescu afirma: „Colocviul acesta – dacă nu mă înșel este primul care se ține la acest nivel și cu asemenea participare – are posibilitatea să discute problemele esențiale, importante ale muncii, ale artei traducătorilor. Sunt convins că schimbul de păreri, că ideile lansate, că încrucișarea de păreri contradictorii, totul se va face într-un spirit constructiv de mare responsabilitate față de cultura română, de literatura noastră, de prestigiul scriitorilor români. Trebuie să demonstrăm și cu această ocazie că

⁶ Eugen Simion acad. (coord. gen), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII A*. Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 755.

⁷ În numărul 89/1976 al revistei „Tribuna României” apare o notă nesemnăată intitulată *Colocviul traducătorilor la București*, apud Eugen Simion acad. (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII B*. Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 844.

înțelegând și urmărind politica Partidului Comunist Român, Uniunea Scriitorilor, scriitorii din această țară, în acest caz scriitorii-traducători sunt profund implicați în dezvoltarea culturii și a literaturii noastre, că simt pe umerii lor și în conștiința lor responsabilitatea pentru această dezvoltare și că sunt hotărâți să acționeze în consecință”.⁸ Textul, reprodus în numărul 26/1980 al revistei „România literară”, pune accent și pe necesitatea măririi numărului de traduceri, pe difuzarea susținută și în țările cu care, în ciuda unor acorduri de schimburi culturale deja existente, apar foarte puține traduceri din literatura română. Pe această temă comentează și Romul Munteanu în articolul său ce pleacă tocmai de la concluziile acestui „Colocviu național de traduceri și literatură universală”, *Cultura națională și traducerile*, publicat în numărul 25/1980 al revistei „România literară”. Comentarii pe același subiect face și Constantin Țoiu care, în publicația menționată, afirmă că traducerile reprezintă motorul unei „literaturi competitive”.⁹ T. Savu, în numărul 499/1980 al revistei „Săptămâna” discută pe marginea referatului lui Aurel Covaci, secretar secției de traduceri al Uniunii Scriitorilor din acel moment, text ce are ca subiect tocmai „problema tălmăcirii literaturii române în limbile de circulație mondială”: „Între 20-21 iunie au avut loc la București lucrările Colocviului Național al traducătorilor și de literatură universală, organizat de către Uniunea Scriitorilor din R.S.R. În cuvântul de deschidere s-a subliniat importanța întâlnirii cu tălmăcitorii de literatură, punând în evidență prezența literaturii române în arena mondială, datorită tălmăcirilor de un înalt nivel artistic, publicate în revistele Uniunii sau în editurile noastre”.¹⁰

Luând, ca studiu de caz, în primă instanță, anul 1975, vom încerca să simulăm o imagine „în oglindă” a ce se întâmplă în presa românească referitor la semnalarea diverselor traduceri din română în italiană, încercând să găsim corespondent un eventual ecou al acestora în presa culturală italiană a aceluiași an. Ca punct de plecare găsim o primă trimitere la un volum precum *Novelle e racconti* de Mihai Eminescu, traducere Francesca di Miceli Fanara, Palermo-Roma, apărut în colecția „Edizioni Mori”, 1974, un comentariu regăsindu-se într-o notă intitulată *Proză eminesciană în italienește*, în numărul 3/1975 al revistei „România literară”. Pe același subiect scrie și George Munteanu, în numărul 25/1975 al revistei „Luceafărul”: „În general însă, după cum se poate vedea, Francesca di Miceli Fanara este o bună cunoscătoare a operei lui Eminescu și a

⁸ Ștefan Baghiu, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1980. Vol. XXVI*, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, pp. 297-298.

⁹ *op. cit.*, p. 292.

¹⁰ *ibidem*, pp. 303-304.

limbii ei de ansamblu, o interpretă atentă, o prezentatoare însuflețită și o traducătoare din vocație care, după izbânda de față va veni, probabil, și cu alte versuri italienești din literatura română, de care este atât de apropiată”¹¹, apreciază acesta. Este, prin urmare, o traducere care nu trece neobservată în România. În spațiul italian, pentru anul menționat, găsim, în schimb, alte două alte trimiteri la Mihai Eminescu, prezent cu două poezii în revista «Ausonia», 2, XXX/ 1975, numărul 1-2 și *Ode*, publicate în numărul 6 al revistei ce apare la Roma, «La cultura nel mondo», XXIX/ 1975, în traducerea lui Geo Vasile. Nu regăsim în publicațiile românești nicio referire la acestea. Un alt exemplu, în sens invers de data aceasta, ar putea fi apariția, în numărul 58/1975 al revistei salernitane «Silarus» a trei poeme de Radu Cârneli, extrase din volumul *Oracol deschis*, cu mențiunea că „traducerea versurilor și o nota biobibliografică sunt semnate de Nicoletta Loffredo Corteanu”.¹²; despre aceasta nu găsim nici măcar un comentariu în România. Dar nu este singurul caz în care, deși se identifică cu ușurință trimiteri la traduceri importante din literatura română în italiană, apărute publicații din anul 1975, fiind vorba despre volume sau fragmente precum *Testi di Urmuz*, *Tristan Tzara*, *Ion Vineanu*, *Stephan Roll*, *Sașa Pană*, *Geo Bogza*, *Gellu Naum*, *Virgil Teodorescu*, traducere de Marco Cugno, apărut în numărul 6/1975 din „L’Europa Letteraria e Artistica”, Lucian Blaga, *Noi cantori lebbrosi*, *In me di te si parla oggi ancora*, *Sorgiva notturna*, *Epilogo*, traducere de Marco Cugno, publicate în numărul 2/ 1975 al revistei deja menționate, Cicerone Cernegura, cu povestirea *Ombre*, reprodusă în numărul 34/1975 al revistei „La Fiera Letteraria” nu sunt nici măcar amintite în treacăt în presa românească. Despre textele avangardiștilor români, traduse de Marco Cugno, nu găsim în publicațiile românești ale anului 1975 nici măcar o trimitere; despre traducerile din Blaga se discută, însă nu în Italia, ci este vorba de un volum tradus în limba franceză, așa cum ne anunță numărul 1 (466)/1975 al revistei „Cronica”. În articolul publicat aici, *Blaga în franceză*, se afirmă: „După ce a tipărit poeziile lui Eminescu în limba franceză, Editura «Minerva» ține să îmbogățească șansele difuzării liricii românești peste hotare, oferind cititorilor volumul *Poeme* de Lucian Blaga. Este o ediție cuprinzătoare, permițând cunoașterea de către vorbitorii altor limbi a unui alt aspect fundamental al poeziei românești, dintr-o altă etapă a evoluției ei. Este de regretat doar faptul că s-au strecurat și unele erori de tipar care modifică sensul

¹¹ Eugen Simion acad. (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 594.

¹² *op. cit.*, p. 489.

câtorva versuri”.¹³ O altă semnalare, apărută în numerele 1-2/1975 al revistei „Secolul 20” este cea a traducerii câtorva poezii ale lui L. Blaga de către Virgil Nemoianu și Peter Jay și apărute în „The New Review” (vol. 1, nr. 8). Tot în legătură cu Lucian Blaga se menționează, în numărul 26/1975 al revistei „România literară”, apariția volumului *Nebeski dodir/ Cerească atingere*, la editura Prosveta din Belgrad, în traducerea lui Miroslav Holub, a unui volum antologic ce conține 52 de titluri. În schimb, numărul 34/1975 al aceleiași reviste precizează: „evenimentul care încununează eforturile cu totul deosebite ale poetului și traducătorului Adam Puslojić rămâne apariția unei splendide ediții bilingve din poezia lui Lucian Blaga, sub titlul *Nebeski Dodir (Cerească atingere)*, cuprinzând 50 de poeme, un portret al autorului, o postfață a traducătorului. Elegantul volum a apărut într-un tiraj de 1 000 de exemplare la reputata editură «Prosveta» din Belgrad, în prestigioasa colecție de «Poezie contemporană universală», îngrijită de poetul Miodrag Pavlović, colecție renumită prin strictetea selecției pe care o operează în spațiul liricii universale”.¹⁴ Trecând peste confuzia jurnalistică între spațiul cultural ceh și cel sârb și revenind la Italia, o mențiune care atrage atenția asupra sorții traducerii lui Blaga în spațiul italian ar fi un interviu cu Mariano Baffi, apărut în numărul 71/1975 din „Tribuna României” în care acesta dă detalii despre propriile dificultăți de echivalare a liricii blagiene în limba italiană, așa cum face și Mihail Steriade pentru traducerile sale în franceză în interviul realizat de Mihai Drăgan în numărul 52/1975 al revistei „Cronica”. Dacă situația lui Cicerone Cernegura este extrem de clară, explicația inexistenței lui totale din periodicele românești (în întreaga perioadă dintre 1975 și 1985) fiind justificată de poziția acestuia de corespondent al redacției „Europa Liberă” la Roma și dacă omisiunea publicărilor de versuri ale lui Mihai Eminescu în traducere italiană ar putea fi pusă pe seama aparentei abundențe în epocă a evenimentelor de acest fel, absența trimiterilor la textele avangardiste și, în special, trecerea sub tăcere a traducerilor din Lucian Blaga, extrem de prezent ca figură literară în acest an (cu identificarea a aproximativ 300 de menționări în presa noastră), nu fac decât să arunce o umbră de îndoială asupra funcționării mecanismului de producere, difuzare și receptare a traducerilor românești destinate spațiului extern. Exemplele sunt mult mai numeroase și devine evident că nu se poate stabili o corespondență reală între ceea ce se dorește a fi promovat în spațiul de proveniență (România) și ceea ce este realmente receptat în spațiul

¹³ *ibidem*, pp. 22-23.

¹⁴ Eugen Simion acad. (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 779.

„de export” (Italia, în acest caz – dar cu siguranță fără a fi o excepție, decalajul putând fi observat și în legătură traducerile în orice alte limbi).

O situație particulară este reprezentată de traduceri în limbi străine, în special din lirica românească clasică, prezente în periodicele românești. De exemplu, în completarea textelor omagiale dedicate aniversării lui Mihai Eminescu la 125 de ani de la naștere, în numărul 53/1975 din „Tribuna României” sunt publicate următoarele traduceri: *Seara pe deal* în limba germană (*Abends am Berg*), tradusă în limba germană de Alfred Margul-Sperber, *Revedere* (*Forest, O My Forest...*), tradusă în engleză de P. Grimm, *O, mamă...* (*O, Mutter...*), în germană de Zoltán Franyó, *Peste vârfuri* (*O'er The Trees*), traducere în engleză de E. Sylvia Pankhurst și I.O. Stefanovici, *Odă* (*Ode*) în traducerea franceză a lui D.I. Suchianu.

În completare, se regăsesc și articole de sinteză dedicate acestei activități, un exemplu fiind textul *Beletristica românească în R.D.G.*, semnat de Horia Stanca și publicat în numărul 2/1975 al revistei „Transilvania”: „Numărul omagial din iulie 1974 al revistei «Neue Deutsche Literatur» a Uniunii Scriitorilor din R.D.G. prezintă un grupaj de poezii din literatura noastră contemporană”.¹⁵ Tot aici ar intra și o notă precum cea din rubrica *Prezențe românești* a revistei „România literară”, numărul 29/1975 unde se discută subiectul „Literatură română în «Nea Estia»”, făcând o trecere în revistă a traducerilor unor texte din autori precum Dumitru Popescu, George Macovescu, Ion Dodu Bălan ș.a. în limba greacă. Ar mai putea fi menționată și insistența de „exportare” zonală a unor scriitori români, așa cum este, în speță, situația scriitorilor timișoreni înspre spațiul ex-iugoslav. În acest sens putem exemplifica tot cu o notă din rubrica revistei antementionate, fiind vorba însă de numărul 34/1975, unde se oferă detalii despre publicația «Bagdala» din Kruševac ce realizează o panoramă a scriitorilor timișoreni: cinci pagini de poezie, proză, aforisme semnate de scriitori români din Timișoara, selecția fiind precedată de un cuvânt introductiv al redacției, cu titlul sugestiv *Podurile care ne întăresc*.

Sintezele de mari dimensiuni sunt însă dedicate, de cele mai multe ori, analizei traducerii unui singur scriitor într-o singură limbă, cel mai important din acest an fiind articolul semnat de Andrei Bantaș pe marginea traducerii lui *Creangă în englezește*. Publicat în numărul 14/1975 al revistei „România literară”,

¹⁵ Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 239.

textul dedică un amplu spațiu activității de traducător al Anei Cartianu, premiată de către Uniunea Scriitorilor, în 1974, pentru această realizare.¹⁶

Ar trebui amintite, pe lângă semnalările din periodice, și o serie de manifestări ce au un caracter internațional la care România ia parte în anul 1975: „Colocviul româno-sovietic despre roman”, organizat la Leningrad, unde discuțiile au fost legate în principal de „responsabilitatea ideologică a scriitorului”, de evoluția și tendințele romanului românesc contemporan, dar și de sublinierea acordului tematic și ideologic între critica românească și cea sovietică; Colocviul de la Sorbona dedicat lui Mihai Eminescu și intitulat „Eminescu, după Eminescu”, eveniment care s-a desfășurat la Paris, între 12 și 14 martie 1975, cu ocazia sărbătoririi a 125 de ani de la nașterea poetului. Un alt eveniment similar este cel organizat de către „Universitatea «Al.I. Cuza»», împreună cu Universitatea «Albert Ludwig», Freiburg, Societatea «Mihai Eminescu», Muzeul de arheologie din Constanța și Uniunea Scriitorilor din România care, în cadrul celui de al XV-lea Colocviu al Societății «Mihai Eminescu» din Freiburg, desfășurat la Mangalia între 22-28 septembrie 1975, au susținut o serie de comunicări pe tema „Românii și marea”. Despre „Colocviul Eminescu” de la Stuttgart scrie George Munteanu în numărul 75/1975 din „Tribuna României”: „Bucuria noastră, a românilor participanți la Colocviu, a fost de a constata că – în anul celei de a 125-a aniversări a nașterii sale – Eminescu își confirmă universalitatea și prin asemenea reuniuni științifice de mare prestigiu. Omagiul adus geniului său e un omagiu adus geniului poporului său”.¹⁷

Punctul terminus al acestei cercetări, reprezentat de anul 1985, rezervă și el, la rândul său, nenumărate surprize. Din păcate, cantitatea enormă de material, văzută mai ales din punct de vedere al inventarului, ne forțează să ne limităm doar la o serie de exemple. Astfel, dacă, pentru anul 1975, am ales ca ilustrativă o țară din spațiul occidental, respectiv Italia, pentru anul 1985 vom face trimiteri doar la câteva „mostre de ecouri” ale literaturii române în țări din estul Europei. Într-o paralelă de tip statistic am selectat, dintr-o serie de periodice străine și volume apărute peste hotare, trimiteri la traduceri din literatura română în alte limbi, încercând ulterior să stabilim corespondențe cu alte trimiteri din periodicele românești. Pornind de la zona est-europeană, pe lângă articole și studii de sinteză,

¹⁶ *op.cit.*, pp. 355-356.

¹⁷ Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, pp. 1189-1190.

având ca subiect literatura română găsim, de pildă, pentru Cehoslovacia¹⁸, mai multe semnalări ale *Ciulendrei* lui Liviu Rebreanu (Jiří Našinec, *Rebreanův Tanec lásky a smrti* (*Ciuleandra lui Rebreanu*) și a nuvelei *La țigănci* de Mircea Eliade (Mircea Eliade, *U Cikánek* (*La țigănci*), traducere de Jiří Našinec, apărută în numărul 1/1985 al revistei „Světová Literatura”, însoțită de un text de prezentare semnat de traducător. De asemenea, mai depistăm, în numărul din 19 decembrie 1985 al publicației „Svobodné slovo”, o semnalare a romanului *Fascinația* de Laurențiu Fulga, despre care se notează că este „în curs de apariție”, informație apărută în numărul 4 din aprilie 1985 al revistei pragheze „Literární měsíčník”. Limitându-se la aceste puncte de reper și revenind la periodicele românești, se poate observa că, în situația literaturii moderne, reprezentată prin Liviu Rebreanu care, grație centenarului nașterii din 1985 este extrem de vizibil, apărând, în diverse ziare și reviste, în aproximativ 120 de notițe, note, articole omagiale, portrete literare și varii trimiteri de alt tip, nu găsim, cu excepția unui context forțat de împrejurările oferite de un interviu realizat de Horia Aramă cu traducătorul japonez Sumiya Haruya (în numărul 37/1985 al revistei „Contemporanul”, unde se anunță apariția, la editura Kobunsha din Tokio, a romanului *Ion*), nicio trimitere nu doar la receptarea lui Rebreanu în Cehoslovacia, dar în niciun alt spațiu est-european sau occidental. În cazul lui Mircea Eliade, al cărui nume este și el bine reprezentat pe parcursul anului 1985, una din puținele trimiteri la „ecourile” acestui autor în străinătate are conotații dintre cele mai negative. Este vorba de textul semnat de Artur Silvestri, *Pseudo-cultura pe unde scurte*, apărut în numărul 14/ 1985 al revistei „Luceafărul”, unde acesta afirmă: „Una dintre curiozitățile, totuși nu inexplicabile, ale imaginii literaturii românești așa cum este ea înfățișată de către diversiune, este introducerea în chip de valori, pe poziții dintre cele mai proeminente, și a unora dintre scriitorii români, cu operă notorie, aflați în străinătate. Exilul creator pare a se confirma prin intermediul acestora; aceasta să fie totuși realitatea?”¹⁹. Cu toate acestea nu se regăsește, în cele 29 de periodice ce formează baza de lucru al acestui an, nici măcar o trimitere având ca subiect traduceri, receptări, analize din opera lui Mircea Eliade în străinătate. În ceea ce-l privește pe Laurențiu Fulga nu doar că nu găsim vreo referire la eventualele receptări ale romanului său în Cehoslovacia, dar nu este nici

¹⁸ O cercetare extrem de amănunțită a modului de difuzare și receptare a literaturii române în această zonă o realizează Radu Mareș în volumul său *Literatura română în spațiul ceh sub regim comunist*, Editura All Educational, 2013.

¹⁹ Eugen Simion (coord. gen.), Teodora Dumitru, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1985. Vol. XXXI*, Editura Semne, 2021, pp. 210-211.

măcar menționat în vreo publicație cu acest volum. E drept, romanul său apăruse în limba română în 1977 – însă o difuzare în afara granițelor, fie ea și la o distanță de aproape un deceniu, ar fi trebuit în principiu să intereseze.

Cu toate acestea, ca apariții de opere traduse²⁰, tipărite în volume, în diverse traduceri, doar în anul 1985, lista este destul de bogată. Menționăm, doar pentru Liviu Rebreanu: *Hundertjahrfeier* (Presseagentur „Agerpres“, București); *Katastrofa*, trad. Maxim Hutira, (Redakcija Rumynija, București); *Tallérok. Válogatott novellák/ Opere alese*, traducere de András János, cu o postfață de Niculae Gheran (Ed. Kriterion, București și editura Európa, Budapesta); *Tanec lasky a smrti/ Ciuleandra*, traducere și note de Marie Kavkova (Ed. Melantrich, Praga).

Exemplele din spațiul maghiar sunt numeroase, putând fi menționate în special traduceri de texte literare, interesul major fiind pentru lirică: Ioana Crăciunescu. *Poezii*. Trad. Kányadi Sándor (Nagyvilág, Budapest, 30, nr. 8. aug. 1985, p. 116-119); Ion Barbu. L. Blaga. (*Poezii*). Trad. Zirkuli Péter (Nagyvilág, Budapest, 30, nr. 4, apr. 1985, p. 574-577); Porumbacu, Veronica, „*Note din Budapesta*” (*Budapesti jegyzétek*). Trad. Veres Gellért. (Nagyvilág, Budapest, 30, nr. 4, apr. 1985, p. 473-475).

Lista de traduceri din limba română în limba maghiară, apărute însă în volum, în anul 1985, este însă mult mai amplă și ne poate oferi, cu siguranță, o mai bună perspectivă asupra fenomenului: Ioan Alexandru, *Széplőtelen szerelem / Dragoste imaculată*. Versek/ Versuri, traducere de Kányadi Sándor (Ed. Kriterion, București); Tudor Arghezi, *A világ szája/ Gura lumii*, traducere de Kányadi Sándor (Móra, Budapesta); Ion Barbu, *Másod-játék/ Joc secund*, selecție de Zirkuli Péter, traducere de Kányadi Sándor, Mandics György, Paskandi Géza. (Ed. Europa, Budapesta) ș.a.

Din enumerarea de mai sus se reține că, în ceea ce privește publicarea de literatură română tradusă în alte limbi, de multe ori pot exista două canale: pe de o parte volumele tipărite efectiv în străinătate și, pe de alta, cele tipărite în România, la edituri precum Kriterion, Editura „Ion Creangă”, Editura Eminescu, Dacia, Albatros, Facla sau Minerva. În aceasta din urmă se încadrează atât traduceri în limbile „naționalităților conlocuitoare” (cum este, în cazul prezentat mai sus, din maghiară, dar și germană, sârbă, ucraineană, slovacă), cât și cele în limbi

²⁰ Pentru mai multe detalii privind aparițiile de texte literare traduse din limba română în alte limbi poate fi consultat excelentul *Ghid bibliografic de literatură română*, alcătuit de Geta Costache și Anca Podgoreanu, publicat de către Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” (București, 2014, 2 vol.).

considerate de circulație internațională. Cea mai bogată activitate o are editura Kriterion, concentrându-se în principal pe traduceri din literatura modernă, clasică și contemporană în limbile maghiară și germană. Pentru întreaga perioadă, 1975-1985, este evident că numărul de titluri este uriaș și astfel ne limităm doar la a înșira câteva dintre cele mai importante. În lirică pot fi menționate volumele Ștefan Aug. Doinaș, *Az én birodalman/ Tărâmul meu*, traducere de Szilágyi Domokos (Kriterion, 1975); Emil Botta, *Sőétlő April/ Întunecatul April*, Traducere de Eltető József (Kriterion, 1978); Ion Barbu, *Das Dogmatische Ei/ Oul dogmatic*. Gedichte/Poezii, traducere de Wolf Aichelburg; Lotte Berg; Hodjak Franz (Kriterion. 1981); Ioan Alexandru, *Széplőtelen szerelem/ Dragoste imaculată. Versek/ Versuri*, traducere de Kányádi Sándor (Kriterion, 1985). În materie de proză pot fi citate romanele lui Nicolae Breban, *Kranke Tiere/ Animale bolnave*. Roman, traducere de Georg Scherg (Kriterion, 1973); G. Călinescu, *Násznepok/ Cartea nunții*, traducere de Papp Ferenc (Dacia, 1975); Dumitru Radu Popescu, *Király vadászat/ Vânătoare regală*, traducere de Fodor Sándor (Kriterion, 1975); Alexandru Ivasiuc, *Die Vögel/ Păsările* (Dacia, 1975); Eugen Barbu, *A gödor/ Groapa*, traducere de Bálint Tibor (Kriterion, 1978), precum și p serie de volume de proză scurtă. Iar în materie de critică literară ar putea fi amintită monografia lui G. Călinescu despre Ion Creangă, apărută la Kriterion, în 1975, în traducerea lui Szilágyi Domokos.

De asemenea, pentru întregirea tabloului, dincolo de aspectul general al traducerilor, ar trebui să fie luate în considerare și alte acțiuni la nivel de instituții cum ar fi planurile de colaborare semnate între Uniunea Scriitorilor din România cu Uniuni ale Scriitorilor din alte state. Pentru a da doar un exemplu, cităm un text apărut în numărul 47/1976 al revistei „România literară”: „Conform înțelegerii de colaborare dintre Uniunea Scriitorilor din România și Uniunile de Scriitori din unele țări socialiste au făcut vizite: Domokos Géza, Ion Lungu, István Oláh și Svetomir Raicov în Bulgaria; Al. Andreiescu și Marian Popa în R.D. Germană; Eugen Simion, Ștefan Stătescu și Nicolae Ciobanu în Polonia; Valeriu Cristea, I. Diaconescu, Mircea Martin, Béla Jánki etc. în URSS”²¹.

Poate, pe lângă citarea volumelor traduse și analizarea modului în care rezultatul acestor traduceri se reflectă în presa străină și în presa românească (demonstrând sau, câteodată, infirmând integrarea literaturii române în „circuitul valorilor universale”), un barometru mult mai exact ar putea fi reprezentat de premiile literare internaționale care, în definitiv, atestă interesul și aprecierea din

²¹ Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 1278.

partea cititorilor străini față de autorii din România. Premiul internațional „Emerson” acordat, la New York, lui Dan Grigorescu pentru „contribuții esențiale la cunoașterea unor culturi din alte țări decât aceea în care trăiește autorul”, menționat în numărul 7/1975 al revistei „Secolul 20”; premiul Herder, acordat lui Nichita Stănescu, tot în 1975 (menționat, alături de câteva cuvinte ale poetului²², în numărul 50/1975 al revistei „Cronica” și discutat apoi și în alte publicații. De pildă, Nicolae Manolescu semnează, pe acest subiect, articolul *Semnificația unui premiu*, apărut în numărul 2/1976 al revistei „România literară”, iar Laurențiu Ulici îl menționează în rubrica sa, „Cronica lapidară – reviste”, din numărul 3/1976 al revistei „Contemporanul”. Premiul special acordat lui Vladimir Colin la cel de-al III-lea Congres european de anticipație la Poznan, în 1976; „premiul internațional pentru traduceri, de la Haga, conferit traducătorului român H.R. Radian, pentru numeroasele sale tălmăciri din limbile engleză, germană, spaniolă și portugheză din patrimoniul literaturii universale, istoria literelor și artelor din Țările de Jos, precum și de un volum publicat la Tallin, *Călătorie în doi*, în care cei doi autori, scriitorii Lili Promet și Ralf Parve, aflați în călătorie prin Polonia, Iugoslavia, Ungaria și România, descriu meleagurile noastre și înregistrează convorbirile purtate cu Laurențiu Fulga, Ion Hobana, József Méliusz, Vladimir Colin și Ioanichie Olteanu”²³. Pentru anul 1977 merită amintit Premiul literar „Etna Taormina”, acordat lui Alexandru Balaci, în Sicilia, „pentru întreaga sa operă în domeniul culturii și literaturii italiene în România”, așa cum se notează în numărul 17/1976 al revistei „România literară”; medalia de aur pentru cea mai bună carte străină conferită, de către Asociația criticilor literari din S.U.A., lui Dan Grigorescu pentru volumul *Dicționar cronologic. Literatura americană*, apărut, în 1977, la Editura Științifică și enciclopedică. În 1978 Premiul Herder îi este decernat lui Eugen Barbu, George Arion scriind primul despre acest eveniment în numărul 6/1978 al revistei „Flacăra”²⁴. În același an, Marin Sorescu primește, în Italia, premiul internațional „La Muse”. Concursul Național de Poezie de la

²² Pe lângă nota propriu-zisă despre acordarea Premiului Herder lui Nichita Stănescu, este consemnată și o primă reacție a poetului la primirea acestuia. Citatul poate fi regăsit în Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 1182.

²³ În numărul 10-12 al revistei „Secolul 20”, apud Eugen Simion, (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 1436.

²⁴ Se poate regăsi declarația lui George Arion în Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1978 Vol. XXIII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, pp.115-116).

Avignon numără mai mulți laureați români, printre aceștia regăsindu-se numele lui Teodor Balș, Petre Ghelmez, Traian Lăzărescu²⁵.

Urmând această linie ascendentă, Gheorghe Tomozei scrie, în numărul 26/1980 al revistei „Luceafărul” despre *O candidatură la Premiul Nobel*: „Am în față o prestigioasă revistă suedeză din anul trecut în care – negru pe alb – se vorbește despre poetul român Nichita Stănescu fratele nostru de cerneală ca despre un posibil laureat al Premiului Nobel. [...] Sigur, un poet nu poate fi laureat decât cu lauri, un premiu chiar ca acesta, cu teribile rezonanțe planetare rămâne un joc, o convenție. Dar e tot atât de sigur că poezia noastră poate intra în acest joc”.²⁶

Literatura română, evident că nu doar în perioada 1975-1985, ci în întreaga perioadă postbelică, posedă, pe lângă componenta educativă și o evidentă funcție social-politică, iar scriitorul, nu exclusiv cel contemporan, ci și cel modern sau clasic, prin intermediul operei sale, ajunge să funcționeze ca o punte de legătură în cadrul acestui sistem complicat care nu se limitează doar la spațiul național ci, cum am văzut în analiza anterioară, se extinde pe plan internațional. Ca aspect general este de la sine înțeles că o trecere în revistă, fie ea doar parțială, a titlurilor volumelor traduse, enumerarea manifestărilor culturale la care România participă (conferințe, simpozioane, festivaluri, târguri de carte ș.a.), precum și a premiilor internaționale acordate unor scriitori români ar putea lăsa impresia unei veritabile integrări în circuitul internațional, sugerând că scriitorii români, fie ei clasici sau contemporani, au avut totuși șansa de a fi apreciați la adevărata lor valoare. Dar, în momentul în care se trece la aprofundarea mecanismelor care stau la baza procesului de receptare și de difuzare, precum și la identificarea ecourilor pe care acestea le-au avut în presa românească a epocii, imaginea nu mai este la fel de clară. Dacă în unele cazuri selectarea operelor s-a făcut, evident, pe criteriul valoric, posteritatea demonstrând în fapt acest lucru, sunt multe alte situații în care această selecție, cu siguranță dublată de diverse tipuri de cenzură, ridică unele semne de întrebare. De asemenea, ritmul de creștere al titlurilor traduse, precum și

²⁵ Pe această temă găsim următoarea trimitere în prezentarea numărului 136/1978 din „Tribuna României” din Eugen Simion (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1978 Vol. XXIII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, p. 673: „Într-un număr consacrat prestigiului literaturii române în străinătate și premiilor câștigate de scriitori români, Aurel Martin mai adaugă panopliei de laureați și pe Eugen Barbu, care a obținut premiul Herder, și pe Marin Sorescu, care a câștigat în Italia premiul La Muse”.

²⁶ Ștefan Baghiu, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1980. Vol. XXVI*, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, pp. 304-305.

acoperirea preferențială a anumitor arii geografice (în special Europa de Est) pot schimba și ele autenticitatea caracterului acestui demers de interes național.

Cu toate acestea, considerăm a fi un aspect definitoriu pentru ilustrarea cadrului cultural românesc al perioadei atât traducerea și difuzarea literaturii române peste hotare, cât și traducerea literaturii universale în România, fiind absolut necesar a se ține cont de acesta atunci când este luată în discuție istoria literară românească în general.

Bibliografie

- Baghiu, Ștefan, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1980. Vol. XXVI*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2021.
- Costache, Geta; Podgoreanu, Anca, *Ghid bibliografic de literatură română*, 2 vol., Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”, București, 2014.
- Iliescu-Gheorghiu, Cătălina, *Romanian Review: Traducerea ca instrument de propagandă culturală în România comunistă*, în Constantinescu, Muguraș; Dejica, Daniel; Vîlceanu, Titela (coord.), *O istorie a traducerilor în limba română. Secolul al XX-lea. ITLR. Volumul I*, Editura Academiei Române, București, 2021, pp. 563-565.
- Mareș, Radu, *Literatura română în spațiul ceh sub regim comunist*, Editura All Educational, București, 2013.
- Simion, Eugen (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020.
- Simion, Eugen (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1975 Vol. XXII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020.
- Simion, Eugen (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020.
- Simion, Eugen (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1976 Vol. XXIII B*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020.
- Simion, Eugen (coord. gen.), *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1978 Vol. XXIII A*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020.

- Simion, Eugen (coord. gen.); Dumitru. Teodora, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1985. Vol. XXXI*, Editura Semne, București, 2021.
- Terian, Andrei, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1984 Vol. XXX*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2021.
- Vancu, Radu, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică. 1982 Vol. XXVIII*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2021.

LITERARY EXPORT ATTEMPTS. TRANSLATION AND DISTRIBUTION OF ROMANIAN LITERATURE ABROAD IN THE PERIOD 1975-1985. ECHOES OF THIS PHENOMENON IN THE INTERNATIONAL PRESS AND IN ROMANIAN PERIODICALS

Cristina Deutsch

Summary

Following, both from a statistical and an analytical point of view, the translations from Romanian literature between 1975-1985, the echoes this activity had, both in the international and in the Romanian press, but also how the various popularization and dissemination strategies had been organized in an attempt to integrate Romanian literature into the universal circuit were the main purposes of the present research. Also, other activities, such as the collaboration plans between the Romanian Writers' Union and other similar entities at the international level, the various international literary events, relevant to the attempt to impose Romanian literature outside the country's borders, the participation in international fairs and exhibitions, the prizes awarded to Romanian writers had been taken into consideration. Therefore, the present research was targeted not only at the phenomenon of translation as such but also at the attempt to understand the cultural policies carried out by Romania in the decade 1975-1985, as an essential factor in balancing the integration/ separation process from what was already established beyond its borders.

Keywords: Romanian literature, literatures of minorities, literary translations, literary press, diffusion of literature, Romanian literature under communism, literary reception, universal literary circuit, cultural policies

IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA SCRISĂ DIN GRECIA

Miranda - Maria DORACI¹

Rezumat:

În cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, găsim comunitatea de intelectuali români din Grecia coagulată în jurul unor ziare și reviste cu orientare culturală, într-o încercare de a face accesibilă publicului cititor din această țară o realitate culturală bănuită, dar poate mai puțin cunoscută și recunoscută. Cercetând aceste publicații, am reușit să evidențiem un material bogat, o reflectare destul de cuprinzătoare a imaginii României în presa de limbă greacă a acelei perioade și totodată să-i cunoaștem și pe principalii promotori ai acestei direcții. Analizat, corpusul de articole editate în diferite ziare și reviste în limba greacă descoperă cititorului o imagine inedită a României în Grecia.

Cuvinte-cheie: Grecia, presă grecească, comunitate românească, România

În popularizarea culturii române în presa scrisă din Grecia și cultivarea, în paralel, a unei imagini culturale inedite a României în această țară prin intermediul diverselor foi și reviste, un rol important l-au jucat, în primul rând, anumite societăți literare, precum *Societatea Scriitorilor Greci*, *Uniunea Scriitorilor Greci*, *Societatea Națională a Scriitorilor Greci* etc., prin evenimentele notabile pe care acestea le-au organizat, precum și Ambasada României la Atena sau *Căminul spiritual al prieteniei greco-române*. În acest fel, patria lui Solomos, Palamas, Sichelianos, Cavafy, Seferis, Varnalis, Vrettakos nu mai era indiferentă la cultura și frumusețile patriei lui Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Blaga, Arghezi sau a altor autori de seamă din România acelor vremuri sau a unor epoci mai îndepărtate, fie ei poeți sau prozatori, critici literari, istorici, filosofi etc.

Când venea vorba despre autorii români, creațiile semnate de autori precum Eugen Jebeleanu, Mihai Beniuc, Maria Bănuș, Nina Cassian, Ștefan Augustin Doinaș, Virgil Teodorescu, Ion Brad, Nicolae Labiș, Petre Stoica, Aurel Rău, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Bladiana, Ioannid Romanescu, George Baltag, Horia Zilieru, Anghel Dumbrăveanu, Corneliu Sturzu, Anatol Bakonsky erau doar o parte dintre cele mai vehiculate în spațiul elen. Am menționat doar

¹ Universitatea Macedoniei, Departamentul de Studii Balcanice, Slave și Orientale, Salonic, Grecia
E-mail: miranda@uom.gr

câteva nume, fără intenția de a omite, de exemplu, clasici precum cei amintiți anterior.

Diferiți traducători, istorici și critici literari greci prezentau și promovau, într-un mod satisfăcător, tot ceea ce era mai bun din punct de vedere cultural în România acelor ani, țară vecină și prietenă despre în care, se știa deja de mult timp, „*un grec nu este niciodată străin*”, după cum nota undeva scriitorul Yannis Ritsos. În acest fel, cititorul grec din perioada amintită venea în contact cu o cultură bazată pe rădăcini solide, cu o minunată creație populară, cu poeți și prozatori din secolele XVIII - XIX, dar și din perioada interbelică și cu cunoscutele lor mișcări de avangardă.

Comunicarea noastră nu ne permite să descriem în amănunt toată conjunctura favorabilă culturii românești în Grecia, așa cum a fost ea oglindită în presa de specialitate. Drept urmare, ne vom rezuma doar la a constata, cu vădită satisfacție, că în perioada amintită, numeroși autori români, și în special poeți, au devenit cunoscuți în Grecia prin intermediul unor reviste de largă circulație. Ne vom îndrepta însă atenția în special asupra *Vetrei Epirote*, una dintre revistele care au publicat, în perioada care ne preocupă, poate cele mai numeroase pagini dedicate culturii române. De altfel, revista *Vatra epirotă* a fost una dintre cele mai longevive reviste culturale din Grecia. Editată în orașul Ioannina din regiunea Epir (nord-vestul Greciei), această revistă a circulat, pentru prima dată, în anul 1952, continuându-și activitatea până în anul 1994 când, odată cu îmbătrânirea sau dispariția mării majorității a celor mai de seamă dintre colaboratorii săi de bază, și-a încetat activitatea. În sutele de numere ale revistei am identificat un număr impresionant de articole și studii privind relațiile culturale eleno-române, multe dintre acestea redactate mai ales în anii 1970-1980, prin grija unor oameni de cultură români sau eleno-români stabiliți definitiv pe meleaguri elene, precum și a numeroși intelectuali greci, în marea lor majoritate cu legături de suflet cu România, cu poporul român și cultura acestuia, mai ales după refugiul pe care aceia îl aflaseră în țara de la nord de Dunăre în urma înfrângerii suferite de comuniștii greci în Războiul Civil din perioada 1946-1949.

O altă revistă asupra căreia ne vom îndrepta atenția este *Vatra Nouă*, o publicație literară grecească cu circulație neîntreruptă începând cu anul 1927 și până astăzi, de altfel cea mai longevivă revistă literară din Grecia. De asemenea, vom face trimitere pe scurt și la alte publicații de literă și artă care au oglindit, în aceeași perioadă, cultura românilor și frumusețile spirituale ale patriei lor.

Care au fost, însă, promotorii cei mai înflăcărați ai culturii române în Grecia, în perioada care ne preocupă? Un exemplu elocvent în acest sens l-a

constituit Maria Marinescu-Himu, elenista din România care, după treizeci de ani de activitate la Universitatea din București, revenise pe meleagurile de baștină ale strămoșilor ei, hotărâtă să acopere, în paginile revistei amintite, cât mai multe aspecte ale culturii românilor, fie acestea aveau legătură cu umanismul, cu savanții greci care au creat în România, cu intelectualitatea filoelenă din România sau cu cultura greacă în general, dar mai ales, cum era de așteptat, să transpună prin traduceri din numeroase creații ale scriitorilor români, fie ei poeți, prozatori, filosofi, istorici etc., o realitate culturală bănuită, dar poate mai puțin cunoscută și recunoscută în noua sa țară.

Deși doar de un an în Grecia (1978) și în ciuda dificultăților pe care le presupusesese adaptarea la noua realitate și integrarea în cercurile intelectuale elene, profesoara Maria Marinescu-Himu a început să publice, în revista *Vatra Epirotă*, traduceri după creațiile a diferiți autori români însoțite, în numeroase cazuri, de scurte note biografice. Primele dintre traduceri identificate de noi au fost cele din creațiile unor poeți precum Ion Lotreanu (poezia „Eminescu”), Dan Butașcu (poezia „Peisajul amintirii”) și Constantin Chiriță (poezia „Cavalerii «Flori de cireș»”)². O lună mai târziu, venea rândul poetului Tiberiu Utan, traducere urmată, la încă o lună distanță, de rândurile dedicate de elenista de pe meleaguri românești, marelui istoric Nicolae Iorga³. Acest ultim articol avea să constituie piatra de temelie întru traducerea unei lucrări de bază a istoricului român, ce avea să atragă atenția specialiștilor greci. Astfel, în 1985, începutul făcut de cercetătoare venită din România avea să se cristalizeze în traducerea lucrării *Bizanț după Bizanț*, lucrare rămasă până astăzi de referință în bibliografia de specialitate din Grecia. Inițiativa Mariei Marinescu-Himu avea să fie completată, în anul 1988, de fiul acesteia, istoricul Florin Marinescu, cu un articol intitulat „Bizanț după Bizanț. Eseu bibliografic”, în revista *Dom bizantin*. Anul 1979 avea să fie încheiat de harnica traducătoare cu un material dedicat lui Geo Bogza, prin traducerea poeziei „Ritsos”⁴.

² *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 529-534. Din motive practice, numele periodicelor au fost și ele traduse în limba română.

³ *Vatra Epirotă*, an XXXI, nr. 362 - 363 (iunie - iulie 1979), pp. 447-448. Vezi, de asemenea, Florin Marinescu, „În legătură cu ediția grecească a lucrării lui Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*”. Eseu bibliografic, revista *Dom bizantin*, vol. 2 (1988), pp.115-123, și Nikos Svoronos, „Prolog” la volumul *Bizanț după Bizanț*, traducere Yannis Karas, editura „Gutenberg”, Salonic, 1985, p. 9.

⁴ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 498-499.

La doar doi ani distanță, în 1981, profesoara Maria Marinescu-Himu aducea un nou suflu românesc în paginile *Vetrei Epirote*, traducând din opera lui Caragiale creațiile „Tempora” (vezi „Coriolan Drăgănescu”), „Pastramă trufanda” și „La hanul lui Mânjoală”⁵. În același an, traduceri amintite erau completate de cea a unui „Prolog” destinat volumului bilingv dedicat lui Ion Pillat și intitulat *Poezii* (în colaborare cu Georgia Deligianni-Anastasiadi), volum publicat mai apoi la editura „Minerva” din București. Traducerile anului 1981 efectuate de profesoara din România erau completate printr-un omagiu adus poetului Nichita Stănescu (vezi poezia „De parcă o privește mama mea”)⁶.

În anul 1983, avea să fie tradus Alexandru Macedonski. De data aceasta, Maria Marinescu-Himu nu s-a rezumat doar la traducerea unui fragment din creația autorului român (vezi „Noapte de mai”)⁷, ci a purces și la o prezentare a autorului și a operei lui⁸. Traduceri din creația lui Macedonski îi precedaseră, însă, și pagini dedicate scriitorului Zaharia Stancu, publicate de harnica traducătoare într-o altă revistă de cultură reprezentativă pentru acei ani și până astăzi, *Vatra*⁹. Era ecoul pe care îl produsese, în sufletul Mariei Marinescu-Himu, publicarea, în anul 1980, a traducerii, în două volume, a operei *Desculț* (traducător Georgios Zoidis, Atena, 1980). Începutul îl făcuse, însă, un alt prieten al românilor și al culturii acestora, Yannis Ritsos, într-o *Antologie de poezie românească*, publicată la editura „Cedru” din Atena, în 1978 (pp. 87-90), lucrare care avea să stârnească interesul unui alt scriitor de seamă al elenilor, Kostas Asimakopoulos, care la rândul său traducea din creațiile lui Zaharia Stancu într-o *Antologie a poezilor români*, publicată la editura „Arion” în anul 1974 (pp. 124-127). Din articolul dedicat de traducătoare-cercetătoare lui Zaharia Stancu spicuim¹⁰: „Îndeplinesc o datorie sacră, prezentând publicului grec un fragment din romanul lui Zaharia Stancu, *Ce mult te-am iubit*¹¹, a cărui traducere mi-a încredințat-o. A așteptat cu nerăbdare publicarea acestuia și a crezut că se va bucura de ea, vizitând Grecia. Soarta, însă, a fost necruțătoare cu el. Moartea l-a luat pe nepregătite.”

⁵ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 351 - 352 (iulie - august 1981), pp. 697-699.

⁶ *Idem*.

⁷ *Vatra Epirotă*, an XXXII, nr. 377 - 378 (septembrie - octombrie 1983), pp. 588-589.

⁸ *Idem*.

⁹ *Vatra Nouă*, nr. 0 (τμ. 98), pp. 878-947.

¹⁰ *Vatra Epirotă*, an XXXII, nr. 371 - 372 - 373 (martie - aprilie - mai 1983), p. 243.

¹¹ *Idem*, pp. 243-253, și nr. 374 - 375 - 376 (iunie - iulie - august 1983), pp. 433-440. Traducerea aceasta a fost publicată și în revista *Vatra Nouă*, nr. 1277, pp. 1259-1266.

Anul 1986 avea să fie dedicat de Maria Marinescu-Himu, tot în paginile revistei *Vatra Epirotă*, lui Mihail Sadoveanu, din a cărui operă alege să traducă *Hanul Ancuței*¹². Inițiativa aceasta a traducătoarei era însoțită de o altă traducere de seamă a unui articol intitulat „Mihail Sadoveanu și narațiunea românească interbelică”, semnat de Romul Munteanu. Traducător era un alt promotor înflăcărat al culturii române în Grecia, Georgios Hurmuziadis, în paginile revistei *Vatra Nouă* (nr. 1298, pp. 1013-1019), la care vom face referire în continuare.

În același an, promotoarea culturii române în Grecia se consacră și traducerii unor creații reprezentative ale poetului Marin Sorescu: „Am văzut lumina”, „Dansează”, „Drumul”, „Imn” și „Cu solemnitate”¹³, precum și poeziile „Logistică” și „Laokoon”¹⁴.

Fără îndoială, Maria Marinescu-Himu nu putea uita nici de Mircea Eliade, a cărui operă începea să o promoveze prin traduceri în reviste încă de prin anul 1987¹⁵. Dintre creațiile lui Eliade, Maria Marinescu-Himu alege să traducă și să publice, în paginile aceleiași reviste, lucrarea *La țigănci*¹⁶, completată, în numărul următor, de o prezentare mai generală a operei istoricului român al religiilor¹⁷. În paralel, în același an, dar în altă revistă de specialitate, Maria Marinescu-Himu îi făcea cunoscuți publicului cititor din Grecia pe Paul Păun, Dolfi Trost, Virgil Teodorescu și Gherasim Luca¹⁸.

În anii ce au urmat, Maria Marinescu-Himu va continua să traducă și să publice din Caragiale (vezi „Reportaj”¹⁹), dar și din Sadoveanu²⁰, arătând cititorului grec: „Printre marii scriitori români, povestitorul Mihail Sadoveanu

¹² *Vatra Epirotă*, an XXXV, nr. 405 - 406 - 407 (ianuarie - februarie - martie 1986), p. 106.

¹³ *Vatra Epirotă*, an XXXV, nr. 411 - 412 - 413 (iulie - august - septembrie 1986), pp. 395-397.

¹⁴ *Vatra Epirotă*, an XXXV, nr. 414 - 415 - 416 (octombrie - noiembrie - decembrie 1986), pp. 582-583.

¹⁵ *Vatra Epirotă*, an XXXVI, nr. 423 - 424 - 425 (iulie - august - septembrie 1987), pp. 423-425. Textul a fost republicat în volumul cu titlul *Relații spirituale româno-elene*, editura „Trochalia”, Atena, 1995, pp. 103-107.

¹⁶ *Vatra Epirotă*, an XXXVI, nr. 426 - 427 - 428 (octombrie - noiembrie - decembrie 1987), pp. 553-564, și an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1987), pp. 92-10.

¹⁷ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1983), pp. 92-106.

¹⁸ *Copacul*, nr. 28-29 (1-2/1987), pp. 26-33.

¹⁹ *Vatra Epirotă*, an XXXVIII, nr. 447 - 448 - 449 (iulie - august - septembrie 1989), pp. 380-385.

²⁰ *Vatra Epirotă*, an XXXIX, nr. 459 - 460 - 461 (iulie - august - septembrie 1990), p. 391.

(1880-1961) ocupă una dintre primele poziții. Ceea ce îi deosebește scrisul este reprezentarea pasională a momentelor maiestruase din istoria zbuciumată a poporului român. Un alt element evident în fiecare dintre nuvelele sale este blândețea, înțelepciunea cu care își înzestrează eroii. (...) În fine, ceea ce se adaugă meritului operei lui Sadoveanu este limbajul său incomparabil, ale cărui elemente derivă din limbajul poporului, din vechile hrisoave pe care le valorifică într-un mod inedit, oferind stil limbajului eroilor săi. Stil moldovenesc, blând și în același timp dulce și unic.”

La traduceri menționate anterior, Maria Marinescu va adăuga și o creație a lui Arghezi, *Bocetul lui Oscar*²¹, parte dintr-un material intitulat „Evoluția literaturii române”, la realizarea căruia își uniseră eforturile mai mulți intelectuali români viețuitori la acel moment în Atena.

Anul 1985 este dedicat, de traducătoare, scriitorului Panait Istrati, binecunoscut deja în Grecia prin traducerea majorității operelor sale. În mai multe numere consecutive ale revistei *Vatra Epirotă*, Maria Marinescu-Himu publică un material bogat: „Panait Istrati. O contribuție la biografia lui”, „Prietenii lui Panait Istrati” și „La nostra familia. Dintr-o epistolă veche”²². Greco-românului cu origini din Cefalonia i se alătură, prin traduceri, filosoful Constantin Noica, cu articolul intitulat „Întâlnirea noastră cu opera lui Goethe”, tradus de Maria Marinescu-Himu tot în anul 1989²³.

Am menționat, anterior, numele unui alt promotor de seamă al culturii române în presa scrisă din Grecia: Georgios Hurmouziadis. Născut în Constanța, în anul 1912, într-o familie bogată (tatăl său a fost negustor renumit și președinte al comunității grecești de acolo), Georgios Hurmouziadis și-a făcut studiile primare la Atena, însă după terminarea liceului s-a întors în România. În 1945, familia sa a fost nevoită să părăsească România, din cauza persecuției regimului comunist. După o perioadă de ședere în Franța (1945-1948) și o scurtă peregrinare prin Argentina, Georgios s-a stabilit definitiv în Grecia, undeva între 1964-1966, și de atunci a început să scrie și să traducă din diferiți autori, fie ei argentinii, europeni, dar mai ales români și greci, publicând eseuri și articole în periodice precum *Vatra Epirotă*, *Vatra Nouă*, *Lumea liberă* ș.a.²⁴. Dintre articolele publicate

²¹ *Vatra Nouă*, pp. 330-331.

²² *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 435 - 436 - 437 (iulie - august - septembrie 1988), pp. 379-392.

²³ *Vatra Epirotă*, an XXXVIII, nr. 441 - 442 - 443 (ianuarie - februarie - martie 1989) pp. 41-46.

²⁴ Note introductive de Dimitris Nikoretzos și Andreas Karantonis, în *Pasiuni și Trofee și Obiecții*.

de Georgios Hurmouziadis întru promovarea culturii române în Grecia, enumerăm: „Dimitrie Cantemir și contribuția sa la istoriografia recentă”²⁵, de fapt o traducere a unui studiu cuprinzător elaborat de un alt filo-român, Alexis Savvidis, în memorial Leandros Vranousis (20.04.1993), „Magda Isanos, o Polydouri de România”²⁶, „Mihail Sadoveanu și nuvela românească interbelică”, studiu elaborat de criticul literar Romul Munteanu²⁷, poezia „Unicornul”, scrisă de poetul Ion Gheorghe²⁸, un alt studiu dedicat lui Eugen Jebeleanu de scriitorul grec Lambros Ziogas²⁹, pe care îl traduce împreună cu o poezie a scriitorului român (vezi „Argint și aur”)³⁰, lucrarea „Calul”, semnată de Marin Preda³¹, poeziile „Romanță”³² și „O, câte lucruri...”³³, creații ale poetului Alexandru Philippide, textele „Roata”³⁴, de Marin Sorescu, „Strigătul”³⁵ de Nina Cassian, eseul intitulat „Cealaltă lume. Cenzura, autocenzura și para-literatura”, ultimul dedicat scriitorului Paul Goma³⁶, dar și alte texte, precum *Dincolo de nisipuri*³⁷ de Fănuș Neagu, *Masa de duminică*³⁸ și *Iarba*³⁹ de Eugen Barbu, *Ploaia albă*⁴⁰ și *Gâștele sălbatice*⁴¹ de Dumitru Radu Popescu, o „Introducere” la ediția românească a „Categoriilor estetice ale lui Evangelos Moutsopoulos”, semnată de Constantin Noica⁴², o prezentare a scriitorului Ion Brad, timp de nouă ani ambasador al României la Atena și unul dintre principalii promotori ai prieteniei româno-elene (cu ocazia publicării unui volum de poezii la editura „Crinul”, Atena, în 1982, sub

²⁵ *Vatra Nouă*, nr. 1578, pp. 1071-1074.

²⁶ *Vatra Epirotă*, an XXXI, nr. 362 - 363 (iunie - iulie 1979), pp. 396-408.

²⁷ *Vatra Nouă*, nr. 1298, pp. 1013-1019.

²⁸ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 513-515.

²⁹ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 329 - 330 - 331 (septembrie - octombrie - noiembrie 1979), p. 926.

³⁰ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 496.

³¹ *Idem*, pp. 508-511.

³² *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 485.

³³ *Vatra Nouă*, nr. 1152, p. 862.

³⁴ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 520-521.

³⁵ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 499.

³⁶ *Vatra Nouă*, nr. 1096, pp. 338-340.

³⁷ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 522-525.

³⁸ *Vatra Nouă*, nr. 1152, pp. 887-890.

³⁹ *Vatra Nouă*, nr. 1490, pp. 1015-1016, în colaborare cu Polixenia Karambi.

⁴⁰ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 517-519.

⁴¹ *Vatra Nouă*, nr. 1152, pp. 1152, pp. 903-908.

⁴² *Vatra Nouă*, nr. 1189, pp. 106-113.

titlul „Actualități. Antologia Ion Brad”) ⁴³, precum și eseu semnat de Romul Munteanu, cu titlul „Cultura cărții și cultura icoanei” ⁴⁴.

Continuăm cu ilustrarea contribuției majore în promovarea dialogului spiritual româno-elen adusă de un alt exponent de seamă al relațiilor româno-elene: Andreas Rados, filolog, traducător și eseist (1938-2019), grec fost refugiat politic în România, care nu s-a mai întors în patrie. Acest lucru nu l-a împiedicat, însă, să publice în România numeroase studii, articole, eseuri și traduceri din și despre poeți și dramaturgi greci, dar și în Grecia lucrări asemănătoare despre scriitori români. Venit în România din satul Nestorio, de lângă orașul Castoria, Andreas Rados a tradus și comentat în greacă 20 de poeți români, printre care îi amintim pe Nicolae Labiș, Nichita Stănescu ⁴⁵, Marin Sorescu (poezii precum „Pithia” sau „Pe acest pământ care are formă de sferă”) ⁴⁶, Ana Blandiana ⁴⁷, Ioanid Romanescu (poeziile „Pigmalion”, „A doua zi”, „Ca să înțelegi lumea”, „Poezia mea”, „Antares” - fragment, „Marele plâns”, „Iertare”, „Învierea”, „Cetățean de onoare”) ⁴⁸, Cezar Baltag (sunt traduse poeziile „Cercul”, „Elegie pentru poezie”, „Cenotaf”, „Precum soarele”, „Călătorind”) ⁴⁹, Cezar Ivănescu ⁵⁰, Ștefan Augustin - Doinaș (poeziile „Natură moartă” și „Eu și grecii antici”) ⁵¹, Corneliu Sturzu (poeziile „Vechea Casandra”, „Noaptea lui Odiseu”, „Histria”) ⁵², Grigore Hagiu (poeziile „Cântec privighetoare”, „Orfeu”, „Seri albastre”, „Lacrimă”, „Portret uitat”) ⁵³, Horia Zilieru, Mihai Ursachi, Aurel Rău ș.a.

O mențiune specială se cade să facem și în ceea ce-o privește pe Katy Sismanoglu, și aceasta de origine greacă, provenind din comunitatea greacă de la

⁴³ *Vatra Nouă*, nr. 1332, p. 55.

⁴⁴ *Vatra Nouă*, nr. 1297, pp. 390-394.

⁴⁵ „Contemplare și metamorfoză în poezia lui Nichita Stănescu”, *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1988), pp. 113-121 și nr. 432 - 433 - 434 (aprilie - mai - iunie 1988), pp. 241-248.

⁴⁶ *Vatra Epirotă*, an XXXIV, nr. 393 - 394 - 395 - 396 (ianuarie - februarie - martie 1985), pp. 107-109.

⁴⁷ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 435 - 436 - 437 (iulie - august - septembrie 1988), pp. 396.

⁴⁸ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 438 - 439 - 440 (octombrie - noiembrie - decembrie 1988), pp. 543-546.

⁴⁹ *Vatra Epirotă*, an XXXII, nr. 374 - 375 - 376 (iunie - iulie - august 1983), pp. 403-405.

⁵⁰ *Vatra Epirotă*, an XXXII, nr. 371 - 372 - 373 (martie - aprilie - mai 1983), pp. 238-240.

⁵¹ *Litere și artă, revistă lunară de artă, critică și problematică socială*, nr. 11, noiembrie 1982, p. 5.

⁵² *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 351 - 352 (iulie - august 1981), pp. 675-680.

⁵³ *Vatra Epirotă*, an XXVII, nr. 351 - 352 (iulie - august 1981), pp. 676-677.

Brăila și stabilită la Atena, care, de asemenea, încearcă să-și aducă contribuția la promovarea valorilor românești în spațiul elen prin publicarea, în special în revistele pe care le-am amintit deja, a unor traduceri din autori români: Tudor Arghezi (poezia „Heruvim bolnav”), Virgil Teodorescu (poezia „În numele tău plouă”), Ion Caraion (poezia „Profesie”), Dana Gheorghiu (poezia „A fost cel deal treilea”), Nichita Stănescu (poezia „Cântec”), Gheorghe Tomozei (poezia „Lacrimă”), Constanța Buzea (poezia „Leacul îngerilor”), Ana Blandiana (poezia „Dealuri”) sau Romul Munteanu, studiul intitulat „Literatură națională și universală”⁵⁴. Cu siguranță, contribuția discretă a traducătoarei Katy Sismanoglu trebuie să fi fost una mult mai însemnată cantitativ, urmând ca cercetarea altor publicații să scoată la iveală și alte texte traduse și publicate sub semnătura acesteia.

Născut la Tulcea, din mamă grecoaică și tată cu rădăcini în regiunea multietnică și multiculturală a Bucovinei, Victor Ivanovici a devenit, la rândul lui, unul dintre intelectualii deosebit de activi de la Atena care s-au implicat în promovarea valorilor spirituale românești în Grecia, prin publicarea a numeroase studii, articole și mai ales a unor traduceri în reviste de specialitate de limbă greacă și nu numai. Membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Societății Elene a Scriitorilor, Victor Ivanovici oferă astăzi publicului cititor din Grecia o bibliografie bogată legată de România și cultura românească. Cu o prodigioasă activitate de traducător, Victor Ivanovici publică cel mai des în volume, diferite note introductive, prefețe, prologuri. Când nu publică, însă, în volume, Victor Ivanovici promovează cultura română în presa scrisă din Grecia, colaborând la reviste precum *Copacul*, unde se arată interesat de autori români ca Gherasim Luca⁵⁵ sau Demertu Demetrescu - Buzău⁵⁶. În anii mai de pe urmă, Victor Ivanovici valorifică și presa on-line, actualizând constant lista traducerilor și a prezentărilor sale din autori români (<https://www.poeticanet.gr>).

Ne-am axat, până în acest punct, în special pe imaginea României în presa scrisă din Grecia până în anul 1990, mai ales prin consemnarea unor traduceri din autori români, în marea lor majoritate poeți sau prozatori. Acestor traduceri li se adaugă studiile privind istoria României, publicate de istorici români sau româno-eleni stabiliți în Grecia, precum Florin Marinescu sau Dumitru Năstase.

Florin Marinescu, fiul profesoarei Maria Marinescu-Himu, urmează exemplul mamei sale, transformându-se rapid într-unul dintre cei valoroși

⁵⁴ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 484-529.

⁵⁵ *Copacul, publicație de literă și arte*, nr. 28-29 (1-2/1987), Atena, p. 6.

⁵⁶ *Idem*, p. 8.

promotori ai imaginii României în presa scrisă din Grecia, în perioada care ne preocupă. Istoric de formație, după experiența dobândită ca paleograf la Biblioteca Academiei Române și după primele articole publicate ca urmare a participării la diferite simpozioane științifice, odată cu sosirea sa în Grecia, Florin Marinescu a început să publice în revistele grecești de specialitate zeci de studii privitoare la istoria și cultura României, multe dintre acestea constituind mai apoi puncte de reper întru editarea unor volume de specialitate cuprinzătoare⁵⁷.

Activitatea sa publicistică fusese încurajată și sprijinită, încă din primele zile, de un alt exponent de seamă al culturii românești în Grecia, bizantinologul Dumitru Năstase⁵⁸, care l-a inițiat în valorificarea documentelor românești de la Sfântul Munte Athos și cu care a colaborat intens. Astfel, cei doi istorici cu obârșii românești de la Atena au publicat de-a lungul anilor nenumărate studii și materiale de istorie a României, precum și documente inedite din arhive românești și grecești, devenind în scurt timp nume cu rezonanță ale istoriografiei românești în diferite reviste grecești cu regim regulat de apariție, publicații difuzate ulterior în nenumărate biblioteci universitare și centre de pe întreg cuprinsul Greciei sau din străinătate.

⁵⁷ „Din trecutul bibliofiliei românești”, *Secțiuni*, nr. 59 (aprilie 1980), pp. 30-32, „Tezaurul Bibliotecii Parlamentului”, *Citesc*, nr. 30 (aprilie 1980), pp. 38-43, „Un bibliofil din România și cărțile grecești din colecția sa”, *Anuarul Societății de Studii elenopirote*, vol. 5, Atena, 1974-1975, pp. 565-569, „Biblioteca Academiei Române”, *Vatra Epirotă*, nr. 353-354 (septembrie - octombrie 1981), pp. 921-922, „Cărțile grecești din biblioteca logofătului român Ioan Manu”, *Vatra Epirotă*, nr. 348-349 (mai - iunie 1981), pp. 530-532, „Hioții Pantaleon Ligaridis și Ignafios Petrițis și Școala Greacă din Târgoviște în Țara Românească”, *Cronici hioite*, XVI, 1984, pp. 67-72, „Ioan Ghica, guvernator al Samosului”, *Memorie*, vol. 9, 1982-1984, Atena, 1984, pp. 129-134, „Telegraful Elen și începutul Revoluției din 1821 în Principatele Române”, *Buletinul Societății de Istorie și Etnologie a Greciei*, vol. 28, Atena, 1985, pp. 41-53, „Transilvania (la 70 de ani de la unirea cu România)”, Atena, *Tolide*, 1988, pp. 1-15, „Istoria României”, *Vatra Nouă*, nr. 1619, Crăciun 1994, pp. 270-289, „Moruzi, o familie fanariotă. Evoluție istorică”, *Arhiva genealogică* nr. 3-4/1995, pp. 40-56, „Fanariotul Ioan Gh. Caragea, domn al Țării Românești”, *Atenienele*, nr. 102, 1998-1999, pp. 71-83, „Elenismul în România”, *Litere eolice*, nr. 195 (mai - iunie 2002), pp. 232-240, „Elenismul modern din România”, *Teme istorice*, fascicolul 23, septembrie 2004, pp. 100-119, „Epirul și regiunile României de azi - Țara Românească, Moldova și Transilvania. Date vechi și noi”, *Colendar epirot*, Ioanina 2006, pp. 9-21 etc.

⁵⁸ „O mănăstire athonită uitată din secolul al X-lea”, *Symmeikta* (Centrul de Studii Bizantine), vol. V, Atena 1983, pp. 287-295, „Dovezi ale ideologiei politice în iconografia religioasă și heraldică”, *Dom bizantin*, vol. I, 1987, pp. 171-183 și „Spătaul Nicolae Miclescu, exponentul moldovean al ideologiei antiotomane”, republicat după *Studii bizantine*, Atena 1990, pp. 1-14.

În promovarea imaginii României în presa scrisă din spațiul elen un rol de seamă l-au avut și refugiații politici greci din România care, traducând creațiile unor scriitori români sau scriind despre România, așa cum au cunoscut-o și experimentat-o personal, căutau să-și exprime recunoștința față de patria și poporul adoptive. Și nu au fost deloc puțini ca număr. Astfel, după revenirea în patrie, aceștia au făcut cunoscute cunoștințele lor despre români și unor conaționali cu care împărtășeau aceleași convingeri ideologice, drept pentru care cronicile dedicate României și românilor sau traduceri efectuate de ei din creațiile unor autori români au dobândit rapid o oarecare tradiție. Cine erau, însă, autorii acestor cronici? E suficient, credem, să amintim doar câteva nume: Mesevrinos (Antonios Mystakidis)⁵⁹, Menelaos Loudemis⁶⁰, Kostas Asimakopoulos⁶¹, Lambros Ziogas⁶², Yannis Ritsos⁶³, Maria Papageorgiou⁶⁴, Dimitris - Ravanis Rendis, Georgios Pratsikas⁶⁵, Rita Boumi - Pappa, Dimitrios

⁵⁹ Ion Ghica, „Dascăli greci și români”, *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 432 - 433 - 434 (aprilie - mai - iunie 1988), pp. 206-213.

⁶⁰ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 503-504 (Dumitru Popescu), p. 528 (Adrian Păunescu), pp. 527-528 (Ioan Alexandru), p. 494 (Geo Bogza). *Vezi și Vatra Nouă*, nr. 0 (τμ. 98), p. 5 (*Îngerul a strigat*, de Fănuș Neagu) κ.ά.

⁶¹ *Vatra Epirotă*, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 497 (Ștefan Augustin Doinaș), p. 507 (Vasile Nicolescu), p. 513 (Aurel Rău) și *Vatra Nouă*, nr. 1490, p. 1016 (Eugen Barbu),

⁶² *Vatra Epirotă*, an XXXV, nr. 336 - 337 (aprilie - mai 1980), p. 340 (Brumărelul), an XXXV, nr. 384 - 385 - 386 (aprilios - maios - iunie 1983), pp. 275-276 (Tiberiu Utan), an XXXVIII, nr. 332 (decembrie 1979), pp. 1133-1135 (Laurențiu Fulga), an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 486-494 (din nou Alexandru Fulga), an XXXIII, nr. 387 - 388 - 389 (iulie - august - septembrie 1984), pp. 405-406 (Victor Tulbure), an XXXVI, nr. 423 - 425 (iunie - august - septembrie 1987), p. 410 (Nicolae Iorga și Aurel Rău), an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 507-517 (Nicolae Dragoș, Alexandru Andrițoiu, Ion Horea, Octavian Paler, Petre Ghelmez), an XXXV, nr. 405 - 406 - 407 (ianuarie - februarie - martie 1986), pp. 104-105 (Ana Blandiana și Daniela Crăsnaru), an XXXVII, nr. 435 - 436 - 437 (iulie - august - septembrie 1988), p. 398 (Andrei Ciurunga), an XXXVII, nr. 400 - 401 - 402 (august - septembrie - octombrie 1985), pp. 398-405 (Lucian Avramescu), an XXXV, nr. 405 - 406 - 407 (ianuarie - februarie - martie 1986), p. 105 și an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 526 (Corneliu Șerban), an XXXV, nr. 405 - 406 - 407 (ianuarie - februarie - martie 1986), p. 104 (Nicolae Dragoș).

⁶³ *Pelican*, *buletin periodic al Uniunii Teofizice*, nr. 32, toamnă 1966, p. 26, *Vatra Nouă*, nr. 1152, pp. 862-863 & *Revista artei*, nr. 75 (martie 1961), pp. 214-215 (Mihai Beniuc).

⁶⁴ *Buletin de bibliografie românească*, an I, nr. 1 (1960), an II, nr. 2-3 (1970), an III, nr. 4-5 (1971), an IV, nr. 5 (1972), editura Societății de Studii Macedoniene, Salonic. Revista aceasta a constituit un proiect ambițios al autoarei care dorea, la final, să ofere cercetării din Grecia o traducere completă a unei *Istории a literaturii române*.

⁶⁵ *Vatra Nouă*, nr. 949, pp. 78-89 (Petru Dumitru).

Kanellopoulos⁶⁶, Myrriotissa, Galateia Kazantzaki, Ioulia Iatridi, Yannis Manglis, Kosmas Politis, Stratis Myrivilis, Alki Myrsini-Manthou⁶⁷, Georgios Kokkinos⁶⁸, Nikolaos Tentas⁶⁹ etc., datorită cărora spiritualitatea românească a devenit accesibilă cititorilor din Grecia. Proiectele inițiate de ei prin diferite reviste legate de spiritualitatea românească s-au concretizat ulterior în multe pagini de antologie de poezie sau proză românească, care au circulat intens în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea în spațiul eladit, după cum deosebit de plăcut ne surprinde profesorul de la Salonic Ciprian Suciuc, cel care, relativ de curând a publicat o bibliografie solidă a tuturor acestor traduceri grecești din autori români în volum în ultima jumătate de secol, în lucrarea intitulată *Pe urmele scriitorilor români în Grecia*, prezentată cu mult entuziasm și în *România Literară* de directoarea editurii „Omonia” de la București și ambasadoare onorifică a elenismului în România, Elena Lazăr.

Analizat, corpusul de articole editate în diferite ziare și reviste de limbă greacă descoperă cititorului o realitate culturală românească inedită. În acest fel, cititorul grec interesat nu întârzie să realizeze că în cultura română există zeci de exemple strălucitoare de talent, care într-adevăr atrag, unele poate chiar vrăjesc, atât grație diversității temelor abordate, cât și mulțumită mesajelor lor umaniste, a ideilor lor înalte, a preocupărilor, a temerilor lor, dar și a speranțelor lor într-o viață mai fericită și într-un mâine mai luminos în propria patrie și în întreaga lume. Bucuria și tristețea, iubirea creativă, optimismul, dar uneori și percepția eroică și falsă a vieții sau dragostea românilor de țară și pentru țară apar, astfel, în revistele grecești la care am făcut referire, drept câteva dintre elementele dinamizatoare ale creației literare românești din acele epoci și surse de inspirație pentru mulți dintre scriitorii români.

⁶⁶ „Dedicație pentru literatura română”, *Asediul*, nr. 16, aprilie 1982, (format electronic - Dumitru Țepeneag), *Rătăcitor*, „Aurel Rău. Poezie și timp” și Anatol Baconsky, vol. V, nr. 24, decembrie 1996, Atena, pp. 586-595.

⁶⁷ „Cărțile populare în literatura română. Influența Greacă - Erotocrit”, *Vatra Epirotă*, an XXV, nr. 4289 - 290 (mai - iunie 1976), pp. 461-465.

⁶⁸ *Vatra Epirotă*, an XXXVIII, nr. 327 - 328 (iulie - august 1979), pp. 730-732 (Ion Brad - traducere din limba greacă).

⁶⁹ *Vatra Epirotă*, an XXXIII, nr. 384 - 385 - 386 (aprilie - mai - iunie 1983), p. 249 (George Coșbuc), an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1988), p. 124 (Ion Gheorghe și Anatol Baconsky) și pp. 123-124 (Zaharia Stancu) & an XXXIII, nr. 387 - 388 - 389 (iulie - august - septembrie 1984), p. 406 (Elena Farago).

Bibliografie

- Anuarul Societății de Studii eleno-epirote*, vol. 5, Atena, 1974-1975, pp. 565-569
- Arhiva genealogică*, nr. 3-4/1995, Atena, pp. 40-56
- Asediul*, nr. 16, aprilie 1982 (format electronic)
- Atenienele*, nr. 102, 1998-1999, Atena, pp. 71-83
- Buletin de bibliografie românească*, an I, nr. 1 (1960), an II, nr. 2-3 (1970), an III, nr. 4-5 (1971) & an IV, nr. 5 (1972), editura Societății de Studii Macedoniene, Secția de Studii românești, Salonic
- Buletinul Societății de Istorie și Etnologie a Greciei*, vol. 28, Atena, 1985, pp. 41-53
- Calendar epirot*, Ioannina, 2006, pp. 9-2
- Citesc*, nr. 30, Atena, aprilie 1980, pp. 38-43
- Copacul, publicație de literă și arte*, nr. 28-29 (1-2/1987), Atena
- Cronici hiote*, XVI, Chios, 1984, pp. 67-72
- Dom bizantin*, vol. I, Atena, 1987, pp. 171-18
- Eliade, Mircea *Trei povestiri*, traducere Maria Marinescu-Himu, editura „Gavrilidis”, Atena, 1988
- Litere eolice*, nr. 195 (mai - iunie 2002), pp. 232-240
- Litere și artă, revistă lunară de artă, critică și problematică socială*, nr. 11, Atena, noiembrie 1982, p. 5
- Marinescu, Florin, *Dom bizantin*, vol. 2 (1988), Atena, pp. 115-123
- Marinescu-Himu, Maria, *Relații spirituale româno-elene*, editura „Trochalia”, Atena, 1995
- Memorie*, vol. 9, 1982-1984, Atena, 1984, pp. 129-134
- Pelican, buletin periodic al Uniunii Teofizice*, nr. 32, Atena, 1966, p. 26
- Rados, Andreas, *Îmi pare rău că nu sunt grec*, editura „Sokoli”, Atena, 2007
- Rătăcitor*, vol. V, nr. 24, decembrie 1996, Atena, pp. 586-595
- Revista artei*, nr. 75 (martie 1961), pp. 214-215
- Secțiuni*, nr. 59 (aprilie 1980), Atena, pp. 30-32
- Studii bizantine*, Atena, 1990, pp. 1-14
- Svoronos, Nikos, „Prolog”, *Bizanț după Bizanț*, traducere Yannis Karas, editura „Gutenberg”, Salonic, 1985
- Symmeikta* (Centrul de Studii Bizantine), vol. V, Atena, 1983, pp. 287-295
- Teme istorice*, fascicolul 23, Atena, septembrie 2004, pp. 100-119
- Tolidi*, Atena, 1988, pp. 1-15

- Vatra Epirotă*, an XXV, nr. 4289 - 290 (mai - iunie 1976), Ioannina, pp. 461-465, an XXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), pp. 485-525, an XXVII, nr. 329 - 330 - 331 (septembrie - octombrie - noiembrie 1979), p. 926, an XXVII, nr. 351 - 352 (iulie - august 1981), pp. 676-677, an XXXI, nr. 362 - 363 (iunie - iulie 1979), pp. 396-448, an XXXII, nr. 371 - 372 - 373 (martie - aprilie - mai 1983), pp. 238-240, an XXXII, nr. 377 - 378 (septembrie - octombrie 1983), pp. 588-589, an XXXIII, nr. 384 - 385 - 386 (aprilie - mai - iunie 1983), p. 249, an XXXIII, nr. 387 - 388 - 389 (iulie - august - septembrie 1984), pp. 405-406, an XXXIV, nr. 393 - 394 - 395 - 396 (ianuarie - februarie - martie 1985), pp. 107-109, an XXXV, nr. 336 - 337 (aprilie - mai 1980), p. 340, an XXXV, nr. 384 - 385 - 386 (aprilios - maios - iunie 1983), pp. 275-276, an XXXV, nr. 405 - 406 - 407 (ianuarie - februarie - martie 1986), pp. 104-106, an XXXV, nr. 411 - 412 - 413 (iulie - august - septembrie 1986), pp. 395-397, an XXXV, nr. 414 - 415 - 416 (octombrie - noiembrie - decembrie 1986), pp. 582-583, an XXXVI, nr. 423 - 424 - 425 (iulie - august - septembrie 1987), pp. 423-425, an XXXVI, nr. 426 - 427 - 428 (octombrie - noiembrie - decembrie 1987), pp. 553-564, an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1988), p. 124, an XXXVII, nr. 325 - 326 (mai - iunie 1979), p. 496 & pp. 508-528, an XXXVII, nr. 351 - 352 (iulie - august 1981), pp. 675-699, an XXXVII, nr. 348-349 (mai - iunie 1981), pp. 530-532, an XXXVII, nr. 353-354 (septembrie - octombrie 1981), pp. 921-922, an XXXVII, nr. 400 - 401 - 402 (august - septembrie - octombrie 1985), pp. 398-405, an XXXVII, nr. 429 - 430 - 431 (ianuarie - februarie - martie 1987), pp. 92-121, an XXXVII, nr. 432 - 433 - 434 (aprilie - mai - iunie 1988), pp. 206-213 & pp. 241-248, an XXXVII, nr. 435 - 436 - 437 (iulie - august - septembrie 1988), pp. 379-398, an XXXVII, nr. 438 - 439 - 440 (octombrie - noiembrie - decembrie 1988), pp. 543-546, an XXXVIII, nr. 327 - 328 (iulie - august 1979), pp. 730-732, an XXXVIII, nr. 332 (decembrie 1979), pp. 1133-1135, an XXXVIII, nr. 441 - 442 - 443 (ianuarie - februarie - martie 1989) pp. 41-46, an XXXVIII, nr. 447 - 448 - 449 (iulie - august - septembrie 1989), pp. 380-385 & XXXIX, nr. 459 - 460 - 461 (iulie - august - septembrie 1990), p. 391
- Vatra Nouă*, nr. 0 (τμ. 98), Atena, p. 5 & pp. 878-947, nr. 1096, pp. 338-340, nr. 1152, pp. 841-844, 862-863, 887-890 & 903-908, nr. 1189, pp. 106-113, nr. 1277, pp. 1259-1266, nr. 1297, pp. 390-394, nr. 1298, pp. 1013-1019,

nr. 1332, p. 55, nr. 1490, p. 1016, nr. 1490, pp. 1015-1016, nr. 1578, pp. 1071-1074, nr. 1619, Crăciun 1994, pp. 270-289 & nr. 949, pp. 78-89.

THE IMAGE OF ROMANIA IN THE PRINTED PRESS FROM GREECE

Miranda - Maria Doraci

Summary

In the second half of the 20th century, we find the community of Romanian intellectuals in Greece coagulated around newspapers and magazines with a cultural orientation, in an attempt to make accessible to the reading public in this country a suspected cultural reality, but perhaps less known and recognized. Researching these publications, we managed to highlight a rich material, a fairly comprehensive reflection of the image of Romania in the Greek-language press of that period, and at the same time to get to know the main promoters of this direction. Analyzed, the corpus of articles published in different newspapers and magazines in Greek reveals to the reader a new image of Romania in Greece.

Keywords: Greece, Greek press, Romanian community, Romania

ECOURILE ACTIVITĂȚII CULTURALE TRANSFRONTALIERE A LUI PETRU CÂRDU ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ POSTBELICĂ DUPĂ DISPARIȚIA LUI

Alunița COFAN¹

Rezumat :

Un harnic animator cultural, traducător, editor, ziarist și poet, născut în Voivodina, la câțiva kilometri de Vârșeț, care a diseminat cultura și literatura română în Serbia și în lume, dar și cultura și literatura sârbă în România, este Petru Cârdu. Activitatea lui sistematică și susținută pe mai multe paliere (traduceri din poezii români, antologii de poezie românească, interviuri, lansări de carte, editări de volume) dovedește că a fost un neobosit promotor al valorilor românești din exil (precum Cioran, Eliade, Ionescu) (dar nu numai!) într-o vreme în care aceștia nu erau bine văzuți în România regimului comunist, fiind socotiți simpli transfugi. A fost fondatorul editurii KOV, al cărei sediu se afla la Casa Sterija, unde a organizat timp de 25 de ani serate literare și lansări de carte; în plus, a publicat mari scriitori la editura KOV din cele două țări vecine, dar și din lume (Th. Mann, Paul Celan, Czesław Miłosz, Gunter Grass). Urmărim, așadar, modul cum s-a reflectat în presa românească din anul 2011, după trecerea la stele a lui Petru Cârdu (fondatorul Comunei Literare Vârșeț de notorietate internațională unde a organizat serate internaționale de neuitat), biografia și ampla lui acțiune culturală.

Cuvinte-cheie: Petru Cârdu, exilați români, cultura română și sârbă, diseminarea culturilor transfrontalier, presa românească postdecembristă

Visul muncii benedictine al cercetătorilor aplecați asupra documentelor de arhivă este să găsească detalii de istorie literară care să schimbe ierarhiile, să revalorifice perspective și metode în înțelegerea faptelor de cultură. S-a dovedit, însă, de nenumărate ori că munca sisifică duce uneori nu la rezultate notabile, din cele care rup inima târgului, ci mai mult la aflarea unui palid și subțire filon de griș aurifer. Cercetarea noastră merge, vrând-nevrând, deocamdată în această direcție a efortului supradimensionat pentru a afla un puțin revelator. Anamneza noastră vrea să învingă amnezia, fiindcă cei morți pentru un ideal de libertate și de lucrare întru spirit nu altă șansă de supraviețuire decât memoria noastră. Avem un bun exemplu în acest sens, în viața Nadejdei Mandelștam care declara deseori că învingerea amneziei este extrem de importantă, fiindcă pierderea adevăratei memorii

¹ CS III, Institutul de Istorie și Teorie Literară G. Călinescu, București, România
E-mail: alunitzacofan@gmail.com

echivalează cu pierderea simțului realului; ea susține că trecutul nu poate fi falsificat și că fără tributul plătit trecutului nu există viitor; ea și-a consacrat existența salvării de la uitare a destinului zbuciumat al lui Ossip Mandelștam, mort într-un lagăr comunist, fiindcă n-a putut să plece în exil. [Gh. Glodeanu, 1999: 337] Noi știm că trecutul poate fi falsificat, iar datoria istoricilor de azi, fie ei chiar istorici literari, este de a curăța trecutul de balastul falsurilor pentru restabili istoria în lumina adevărului.

Este un efort de anamneză asupra contribuției unui scriitor, născut în Banatul sârbesc, la Sân Ianaș, lângă Barițe și la câțiva kilometri de Vârșeț, Petru Cârdu, poet prin naștere, dar traducător prin destin, din română în sârbă și din sârbă în română. Interogarea detaliilor biografice și aducerea lor în actualitate face parte dintr-o datorie de onoare față de un om, un intelectual avangardist (termenul fiind folosit cu sensul că și-a depășit timpul, înțelegând altfel frățietatea lucrurilor și spiritelor) care a muncit fără preget pentru a aduce strălucire orașului Vârșeț, a-l aduce la statutul de oraș al culturii internaționale. Petru Cârdu a înțeles foarte bine relația dintre literatură și politică, fiindcă s-a ocupat și de literatura exilaților, literatura migranților, a celor trei mari exilați ai interbelicului românesc: M. Eliade, E. Cioran și E. Ionescu. Nu putem să nu subliniem îndeajuns faptul că a vorbi despre exil, despre activitatea publicistică și creatoare a exilaților, înseamnă de fapt a pune just accentele în relația dintre literatură și politică [Gh. Glodeanu, 1999: 330-336]. Exilul a fost dintotdeauna, din antichitate, o pedeapsă aplicată celor deveniți indezirabili față de puterea politică (și cel mai celebru exilat pedepsit în acest mod este poetul latin Publius Ovidius Naso), iar pedeapsitul avea de ales între a-și părăsi țara sau a accepta pedeapsa capitală. Exilul sau moartea? Nu știm pe nimeni care să fi ales moartea.

Câteva date biografice. Cea mai răspândită variantă asupra locului nașterii sale, cea distribuită și în publicațiile românești și în mediul online, este că Petru Cârdu s-a născut la Sâmbianaș (25 septembrie 1952), la câțiva kilometri de Barițe și la 30 de kilometri Vârșeț, în regiunea Voivodinei, așa cum susține și soția lui, Ana Cârdu, în biobibliografia *Omul și opera* [Ana Cârdu, 2015: 185]. Căutând însă pe harta Voivodinei această localitate, nu se găsește decât localitatea Sân Ianăș (în maghiară *Sen Ianos*), aproape de Barițe, ceea ce ne duce cu gândul la faptul că numele localității a fost ortografiat greșit și că varianta corectă ar fi cea mai apropiată de sensurile localităților românești *Sânicolau*, *Sântana* din Câmpia Crișanei, adică Sân Ianăș („Sfântul Ianoș” sau „Sfântul Ioan”). Fiindcă Petru Cârdu nu apare în niciun dicționar românesc (fapt ce ar trebui, evident, remediat), cum declară el-însuși într-un interviu că nu i s-a cerut o fișă biografică și că

dicționarele au ajuns, în ultimul timp o „salată indigestă de veleitari” și nu o selecție riguroasă de valori, atunci ne vom folosi de datele furnizate de Ana Cârdu. Deși, scrie poezie atât în sârbă, cât și în română, cea de-a doua limbă este limba sufletului său, căci face școala primară la Barițe, o termină la Vârșeț și liceul tot aici, la secția de limba română. Studiile universitare sunt duble: la Belgrad studiază literatura iugoslavă, iar la București urmează cursuri de istoria și teoria artei, și puțină lume știe că a fost un desenator destul de înzestrat, așa cum o dovedește antologia de *Poeme* (FCS 21, 2015), ilustrată de el-însuși într-un stil abstract și avangardist, asemănătoare cumva cu pătratul negru pe fond alb al avangardistului rus Kazimir Malevici. A lucrat ca ziarist încă din vremea studenției în diferite redacții: la revista *Tribuna tineretului*, la revista *Lumina*, la revista *Polja*, și a fost membru în comitetul de redacție al publicațiilor Societății de Limba Română din Voivodina.

Cele mai importante activități ale sale se leagă de Comuna Literară Vârșeț (KOV) unde a fost din 1977 redactor, redactor-șef și președinte (pe care a fondat-o alături de Vasko Popa, și el un mare poet sârb de origine română, dar care și-a scris producțiile poetice numai în limba sârbă) și de Postul de Radio din Novi Sad unde s-a angajat, mai întâi, ca redactor corespondent al comunei Vârșeț din 1984 și, apoi, a fost redactor și comentator al emisiunii *Radiospectru* în cadrul căreia a desfășurat o efervescentă și îmbogățitoare activitate culturală, prin interviuri cu personalități de pe tot mapamondul: Cioran, Eliade, Noica, Krleža, Ionesco, Michel Deguy, Sașa Pană, Nichita Stănescu, Ștefan Aug. Doinaș, Ana Blandiana, Reiner Kunze, Tomas Tranströmer, Hans Magnus Enzensberger, Ezra Pound, Czesław Miłosz, Milorad Pavić, Miodrag Pavlović, Marin Preda, Dusan Matić, Geo Bogza ș.a. Tot Petru Cârdu este fondatorul Premiului European de Poezie KOV (al comunei Vârșeț), creat din 1993, din dorința de a realiza o punte între poezia sârbă și cea europeană; el se acordă o dată la doi ani, iar aici au fost premiați importanți poeți ai literaturii universale: Tomas Tranströmer (deținător și al premiului Nobel în 2011), Viačeslav Kuprianov, Justo Jorge Padrón, Charles Simić, Ștefan Aug. Doinaș, Miodrag Pavlović, Roberto Mussapi, Vesna Parun, Ana Blandiana, Paul Muldoon etc, pentru ca postum să-și fie acordat și lui Petru Cârdu, premiul purtându-i numele ca semn de omagiu.

Ca poet, pentru că el însuși se consideră poet prin naștere, a debutat precoce, la nici douăzeci de ani, în 1970, cu volumul *Menire în doi* (Ed. Libertatea), titlul fiindu-i sugerat, după propria mărturisire de Nichita Stănescu (un poet matur și împlinit la vremea aceea, mai mare decât P. Cârdu cu vreo douăzeci de ani). Urmează apoi în linie dreaptă, un drum al căutărilor spirituale eșalonat de

volumele: *Pronume* (KOV, 1971), *Căpșuna în capcană* (Ed. Libertatea, Panciova, 1988; care va fi tradus și în engleză în 1990 în traducerea Brendei Walker și Dușicei Marinkov, *Trapped Strawberry*, Ed. Forest Books, Londra), *În biserică Troia* (Ed. Libertatea, Panciova, 1992), *Cerneala violetă* (Ed. Occident-Orient, București, 1998), *Școala exilului* (Ed. Pasărea măiastră, Craiova, 1998, cu o prefață de Ștefan Aug. Doinaș), *Complicitate* (Ed. Libertatea, Panciova, 2007, cu o prefață de Marcel Tolcea), ultima carte apărută în românește. Privirea, *ochiul*, joacă în poezia lui Petru Cărdă un rol esențial, căci oriunde am răsfoli paginile poeziilor sale, dăm peste metafora ochiului, poetul fiind cel care privește lumea, realitatea și oamenii și vede ceea ce este invizibil, pentru că el simte și vede cu *inima*, are, cum ar veni, antene de melc cu care pipăie realitatea, văzând prin ea, esențialul, „din mine cineva privește”. „Bătrâna speranță” s-a ofilit și dezvăluie „un infern desăvârșit” al cotidianului, întrebările urgente referindu-se la neant: „Scrie-mi urgent/ ce-ți mai face neantul/ doar ți-am făgăduit/ un infern desăvârșit/ după planul propus/ puțină iubire/ servită la ora exactă/ puțină moarte/ ce crește între timp.” În comentariul de escortă al antologiei din 2015 (preluat din revista Secolul 21 nr. 7-12/ 2013), criticul literar Eugen Simion notează despre poezia lui Petru Cărdă: „Un poet notabil este Petru Cărdă (n. 1952), traducător în și din limba română, autor de poeme intelectualizate, livrești, ludice (*Menire în doi*, 1970; *Aducătorul ochiului*, 1974; *Pronume*, 1981 etc) în maniera nichitiană El se simte într-o lume plină de semne «singur până departe de sine» și petrece uitat de toți pe lângă bătrâna speranță. [...] Versurile originale arată bune lecturi din liricii moderni și o imaginație sensibilă la concepte. Unul dintre ele este sinele filosofiilor, preluat și «smintit» și de Nichita Stănescu în poemele de după 11 Elegii. «Smintit» adică tradus în modul liricii sale, într-un limbaj al ambiguității și al paradoxului.”

Pentru a rotunji profilul de scriitor, ar mai fi de adăugat că Petru Cărdă este și autorul unor importante antologii de poezie sârbă, de exemplu *Efemera mea veșnicie* (din lirica slovenă) (Univers, București, 1984), cu o prefață de Gheorghe Tomozei, singura care se află în fondul BAR din București; despre activitatea de traducător al tânărului Petru Cărdă, poetul prefațator scrie: „În afara unor traduceri din Vasko Popa și Miodrag Pavlović și din, mai ales, poeții macedoneni, cunoaștem încă neîndestul poezia popoarelor din Iugoslavia prietenă. Sporadice apariții în proză – urmând unui mic volum din Kosovel, tradus de Radu Cărneci – ne-au familiarizat oarecum cu poezia slovenă pe care abia acum avem bucuria de a o vedea reprezentată cu ele mai alese flori ale sale într-o remarcabilă ținută. Cel ce a selectat textele și le-a tradus în românește e cunoscutul și apreciatul tânăr poet

Petru Cârdu care împlinește – după o opinie a lui Nichita Stănescu – absolut toate condițiile unei asemenea temerare ambiții. Poetul din Banatul sârbesc știe limba în care traduce, și mai știe, în plus, limba «poezească»...” Merită să menționăm însă antologiile de poezie românească, precum *După-amiaza în oraș*, antologie de poezie românească din Voivodina (KOV, Vârșeț, 1983), *Avangarda românească* (Ed. Delo, Belgrad, 1986) și *Antologia poeziei românești a secolului XX* (Ed. Svetovi, Novi Sad, 1991). În afară de asta, Petru Cârdu a realizat sute de traduceri din poeți și autori români precum: Nichita Stănescu (1980, 2007), Ștefan Aug. Doinaș (1982, 1994), Emil Cioran (1989, 1998, 2001, 2009, 2010), Paul Celan (1994), Ion Caraion (1993, 1999), Lucian Blaga (1995), Mircea Eliade (1995), Eugène Ionesco (1997), Gellu Naum (2000), Dumitru Țepeneag (2002), Constantin Noica (2007), Herta Müller (2010), Urmuz (2011). Pe cât se poate sesiza, avem în față un impresionant evantai de traduceri din care este vizibil că are simpatii, precum Emil Cioran, Ștefan Aug. Doinaș sau Nichita Stănescu. A tradus cu hărnicie din generații diferite de poeți, de la avangardiști (Gellu Naum), moderniștii interbelici (Lucian Blaga), la moderniștii generației pierdute (Ion Caraion) sau moderniștii baladești (Șt. Aug. Doinaș), fără să-l uităm pe exilatul de limbă germană dar de origine română, Paul Celan. Cât despre prozatori și filosofi, balanța preferințelor lui Petru Cârdu, a înclinat spre cei trei exilați „internaționali”, care în tinerețea lor au scris în românește, Mircea Eliade, Eugen Ionescu și Emil Cioran.

În 1985, merge la Paris cu soția lui unde îi va vizita pe Emil Cioran și Eugen Ionescu. Din aceste vizite vor ieși niște interviuri extrem de interesante care vor fi făcute publice la *Radiospectrum* din Novi Sad, emisiunea de popularizare a literaturii române, dar mai ales a celor trei personalități culturale române: filosoful nihilist Emil Cioran, dramaturgul absurdului Eugen Ionescu, dar mai cu seamă reputatul istoric al religiilor, Mircea Eliade. Acestuia din urmă, i-a luat un ultim interviu, cu puțin înainte de moartea lui, în 1986. Despre acesta din urmă aș vrea să detaliez puțin. Republicat în 2017, în volumul *Starea vremii*, interviul cu pricina, cu titlul *O carte de căpătâi*, dezvăluie faptul că Mircea Eliade se afla la apogeul carierei sale și, în... Iugoslavia, devenise foarte popular prin tipărirea a șase dintre lucrările sale, ultima fiind cea despre *Șamanism*, iar cea anterioară despre *Yoga* (o carte care fusese teza de doctorat a lui Mircea Eliade, când la vârsta de 24 de ani revine din India în România). În dialog cu Mircea Eliade, Petre Cârdu își începe interviul subliniind succesul extraordinar pe care studiul *Yoga* l-a avut în spațiul vorbitorilor de limbă sârbă, ea ajungând la a doua ediție la „prestigioasa editură” (formularea îi aparține lui Petru Cârdu) din Belgrad, BIGZ.

Ca orice bibliofil împătimit, Mircea Eliade se destăinuie că a fost încântat de forma excepțională a traducerii în sârbocroată a cărții sale despre *Yoga*: „Cea mai elegantă traducere pe care am văzut-o, cu reproduceri admirabile pe o hârtie admirabilă, legată admirabil. Cartea a fost tradusă în vreo șapte, opt limbi și cred că numai traducerea în sârbocroată și traducerea japoneză e făcută în asemenea condiții; am să-ți arăt mai târziu ediția japoneză, să vezi ce elegantă este, restul sunt normale, dar asta este excepțională.” (Petru Cârdu, 2017: 227) După câteva referințe la erotica românilor, care spre deosebire de englezi, nu sunt deloc un neam pudibonzi, Petru Cârdu trage spuza pe turta avangardei românești de care era pasionat și pe care va susține prin publicarea unei antologii, în anul următor interviului cu Mircea Eliade, cu titlul *Avangarda românească*, Ed. Delo, Belgrad, 1986 (și, peste cinci ani, mai publică *Antologia poeziei românești a secolului XX*, Ed. Svetovi, Novi Sad, 1991). Deocamdată, însă, declară în interviul cu Mircea Eliade: „...voiam să mă apropiu de avangarda din România, care în clipa de față se bucură de aprecieri elogioase în Europa, chiar pot să spun asta, pentru că după antologia lui Sașa Pană a apărut o antologie de poezie de avangardă în Italia și acum urmează să apară și în Iugoslavia. Ne interesează părerea Dumneavoastră despre avangarda românească, deoarece unii critici consideră că avangarda literară nu a dat opere durabile. Eu personal nu sunt de acord și consider că avangarda românească reprezintă armele de onoare ale literaturii românești.” (Petru Cârdu, 2017: 231) Discuția este îndreptată de Petru Cârdu și spre Eugen Ionescu, „prieten cu dumneavoastră”, care deși „avea o atitudine ciudată față de avangardiști, el, de fapt, făcea avangardă”, iar Mircea Eliade, „somat” să răspundă, mărturisește ce crede despre relația lui Eugen Ionescu cu avangarda: „În felul lui, Ionescu făcea avangardă în toate, adică, în felul lui, cred că nu îl putem integra curentului, dar îl putem integra atmosferei, pentru că, în tot ce scria el atunci și în critică, și în polemică, în poezie, ataca, relativiza, bătându-și joc. Deci o parte din cartea *NU* se poate lega de avangardă, în aceea de a putea arăta nu relativitatea, dar inexistența criteriilor absolute în estetică: pretind să spun cele mai minunate și cele mai odioase lucruri la același autor, dar nu utilizând aceleași lucruri. Dar eu l-aș pune și pe el, că era de felul lui așa toată viața lui, toată creația lui era o structură de avangardă, dar nu l-aș lega de mișcarea de avangardă românească. Din câte cunosc, chiar așa, din prietenii lui sau ce citea și îi plăcea, dar făcea parte din această atmosferă de revoltă și reînnoire.” (Petru Cârdu, 2017: 232)

Într-un alt interviu cu Emil Cioran, din 1990 publicat în revista *Politika* din Belgrad, Petru Cârdu pune problema exilului și a filosofiei existențialiste franceze, reprezentată de Albert Camus, și îl determină pe filosoful disperării să

dea răspunsuri ... „protocroniste”: „ – Vă simțiți uneori asemenea *Străinului* lui Camus? – Eu am scris înaintea lui Camus *Pe culmile disperării*, carte care a apărut acum în germană și franceză. Am anticipat tot ce a spus Camus. Întreaga concepție despre viață pe care o am acum, se află în *Pe culmile disperării*. Această carte a apărut în 1934 la București, dar o terminasem în 1932, fiind student. Cred că va fi din nou tipărită în România. În orice caz, la Belgrad va apărea în cursul acestui an la editura Rad. – De ce un vaiet al Sfintei Tereza din *Lacrimi și sfinți* face mai mult decât toate tratatele? – Pentru că toată viața mea mi-au plăcut excesele, în vorbe și fapte. Sfânta Tereza a exagerat, dar mie îmi place asta.” (Petru Cârdu, 2017: 234) Destui comentatori ai operei lui Cioran au pus accentul pe atitudinea de dezavuare a filosofului față de români, dar iată ce spune în interviul lui Petru Cârdu: „ – Sunteți de acord cu Goethe, că ar exista un principiu conform căruia am apărut pe lume? – Nu nicidecum. Eu sunt român, moștenirea mea românească este fatalistă. Cred în destin, nu în principiu. Suntem condamnați să murim.” Și pentru că interviul se centrează pe tema exilului, «*Exilul interior este aproape identic cu povara metafizică*», Petru Cârdu vrea să afle, la final, părerea lui E. Cioran despre chestiunea exilului, un subiect atât de dezbătut în contemporaneitate: „ – Exilul ca formă de existență în lume. Cum vedeți exilul interior și pe cel dinlăuntrul nostru? – Exilul interior nu are nicio legătură cu exilul istoric. Exilul ființei și cel al omului nu pot fi situate în același plan în procesul devenirii. Exilul interior este aproape identic cu povara metafizică. Neliniștea metafizică se situează în absolut. Interesant este că această povară metafizică nu depinde de nivelul cultural al individului. Un analfabet o poate cunoaște la fel de bine ca un metafizician. Este problema singurătății individului în univers. Nu fiecare ființă rațională poate să o trăiască. Știți, am stat de vorbă cu ciobani care-și puneau problema fricii de moarte. Despre asta este vorba. De bună seamă, bolnavii sunt mai aproape de aceste întrebări decât oamenii sănătoși. După părerea mea, există un absolut al gândirii metafizice. Omul este om în măsura în care nu e șubrezit în sănătate sau, mai știu eu? E necesar un minim de dezechilibru. Iar aceasta este povara metafizică. – Credeți că exilul este fugă provocată de frică? – Pentru mine exilul nu se pune în plan istoric, în plan istoric el depinde de regimul politic dintr-o țară, dar aceasta nu e este o problemă capitală, pentru că regimurile politice se schimbă, pe când poziția omului în univers rămâne aceeași într-un regim de dictatură și într-unul de libertate.”

Mărturisesc că am ajuns la subiectul conferinței mele de azi, cercetând presa românească din anul 2011, o cercetare care face parte din cadrul unui proiect mult mai amplu, cel al *Cronologiei Vieții Literare Românești* (CVLR) din

perioada postbelică, 1944-2012. Așadar, nu am știut nici eu-însămi nimic despre activitatea și personalitatea lui Petru Cârdu, dar am întâlnit numele lui pe parcursul publicațiilor cercetate (nu puține! un eșantion de paisprezece publicații dintre cele mai semnificative pentru presa culturală românească) și am fost curioasă să aflu mai multe. Nici colegii mei mai tineri nu auziseră de numele lui. Ceea ce m-a determinat, desigur, să vreau să aflu mai multe și am descoperit cu uimire că a vorbi despre Petru Cârdu intelectualilor din Voivodina este ca și cum un student din Novi Sad, care a urmat, să zicem, liceul românesc din Vârșeț, ar vorbi la un Colocvii de la București despre ideile filosofice ale lui Eminescu din poezia sa.

Pas cu pas, acest periplu al descoperirii lui Petru Cârdu în presa românească după trecerea lui în neființă arată destul de sărăcăcios, deși nu am vrea să speculăm prea mult asupra faptului că am dat literalmente peste evocarea lui mai mult în publicațiile, să nu zicem marginale, ci regionale precum Cluj, Timișoara, Târgu Mureș. Publicațiile de...centru și academice din București, *Adevărul literar și artistic*, *Caiete critice*, *Cultura*, *Contemporanul*. *Ideea europeană*, nu au fost deloc preocupate de actualizarea meritelor activității lui Petru Cârdu în câmpul literaturii și culturii române, o spunem cu regret. Cu excepția *României literare*, niciuna dintre cele bucureștene nu a inserat nicio informație despre dispariția lui Petru Cârdu. Din paisprezece publicații cercetate, numai în patru am găsit referiri la Petru Cârdu, după cum urmează: în *Apostrof* din Cluj (condusă de Marta Petreu) un număr de patru trimiteri la activitățile culturale ale poetului și traducătorului Petru Cârdu; în *Orizont* din Timișoara (condusă de Mircea Mihăieș și Cornel Ungureanu), o mențiune; în *Vatra* din Tg. Mureș (condusă de Virgil Podoabă), o mențiune; în *România literară* din București (condusă de Nicolae Manolescu) - trei referiri. Să le luăm pe rând.

În numărul 3 din martie (nr. 250/ 2011) al revistei *Apostrof* din Cluj, în care mare parte dintre articole sunt consacrate lui Cioran, sunt inserate și amintirile lui Petru Cârdu despre Cioran: una dintre aceste amintiri arată cum Cioran a regretat că nu a rămas cioban în satul său natal și că singura lui poziție a fost scepticismul, iar singurele idei fixe: România și Dumnezeu, în *Păstorindu-și turmele de idei*. În luna mai (nr. 252), Marta Petreu reconstituie figura spirituală al directorului de la KOV, în memoriam, în articolul *Petru Cârdu*, care a trecut la cele veșnice (a murit la 59 de ani, 30 aprilie 2011) și notează: „Știam [...] că lucrează în multe locuri, la radio Belgrad, la Teatrul din Vârșeț, unde conducea secția românească, la revista lui, la editură. Era un om al evenimentului: știa să conceapă, ca un avangardist aflat într-un TGV ce-a atins viteza maximă, insolite spectacole pentru cei aflați la sol: lansări și saloane de carte, spectacole de carte și

pâine, festivaluri și premii, totul pe bani procurați nu se știe de unde, așa, cum ai scoate un iepuraș dintr-o pălărie. [...] Petru a fost un generos. Iubea literatura, adică iubea nu numai ceea ce scria el, ci mai ales ceea ce scriau alții. Avea o capacitate de-a se entuziasma cum arareori am văzut, prin care își făcuse relații literare pe tot continentul, ba chiar și în America. În același timp, judeca literatura cu o impecabilă austeritate a criteriilor de valoare și își cheltuia viața - vai!, atât de scurtă! - ca să îi pună pe scriitorii lui preferați în evidență." Tot în același număr, imediat după articolul Martei Petreu, îi dedică și Lucian Marina o evocare plină de tristețe, dar organizată într-o fișă de dicționar, în *Petru Cărdu a plecat în eternitate*. Cele două evocări, a Martei Petreu și a lui Lucian Marina, sunt însoțite de publicarea a trei poeme de Petru Cărdu: *In tabloul cu ramă violetă*, *Imn pentru statuile moarte*, *Hărțile și vânătorii*.

În numărul 5 (1544)/ 24 mai 2011 al revistei *Orizont* din Timișoara, Marcel Tolcea semnalează dispariția lui Petre Cărdu (în urmă cu o lună, 30 aprilie) și îi elogiază activitatea de harnic tălmăcitor ce a adus servicii neprețuite atât culturii române, cât și culturii sârbe : „poetul, jurnalistul, traducătorul, animatorul cultural, Excelența Sa Ambasadorul Literaturii Române în spațiul culturii sârbe [...] a tradus peste 30 de volume din literatura română și sute, mii de poezii ale poezilor români risipite prin cele mai de prestigiu reviste de limbă sârbă. Datorită lui Petru Cărdu, circulă prin spațiul culturii sârbe volume de poezie semnate Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Caraion, Ștefan Augustin Doinaș, Gelu Naum, Ana Blandiana. El este animatorul și întreținătorul unei mereu vii flăcări a interesului pentru marea poezie românească. [...] și mai spectaculoasă decât poezia în preajma căreia adastă, cealaltă creație geamănă a lui Petru KOV, ceea ce înseamnă Comuna Literară Vârșeț, un soi de Cosmopolis unde au venit dintre cei mai mari poeți ai lumii. [...] Ginsberg e de ajuns ca nume? Sau poate ar mai trebui să scriu că a înființat Premiul European de Poezie în urmă cu 17 ani. [...] Petru este unul dintre rarii poeți cu vocație europeană, iar interviurile sale cu personalitățile lumii de astăzi îi stau mărturie: Emil Cioran, Mircea Eliade, Günter Grass, Czesław Miłosz, Agnes Heller."

În numărul 5-6 (482-483)/ mai iunie 2011 al revistei *Vatra* din Târgul Mureș, deși tematic consacrat lui Norman Manea, sunt publicate două „in memoriam” în care se deplânte moartea a doi scriitori, în două scurte necrologuri ce reconstituie fizionomiile spirituale și realizările lor; primul, criticul de film, traducătorul și eseistul, fondatorul *Dilemei Vechi*, Alex Leo Șerban (1959-2009) (*Alex Leo Șerban*, semnat de Dumitru-Mircea Buda); al doilea, publicistul, poetul, traducătorul, criticul literar și editorul sârb, cu studii de literatură iugoslavă și

universală la Universitatea din Belgrad, precum și de istorie și teorie a artei la București, Petru Cârdu (n. 25.09.1952 – 30.04.2011), cunoscut în spațiul cultural românesc ca traducător temeinic din scriitori români precum L. Blaga, Emil Cioran, Mircea Eliade, Nichita Stănescu, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Caraion, Ana Blandiana și Paul Celan (publicați în reviste literare sârbești și la Editura KOV, editură renumită înființată împreună cu Vasko Popa, poet sârb de origine română, și pe care a condus-o timp de două decenii); faimos, de asemenea, pentru eforturile de apropiere și difuzare a operei și ideilor scriitorilor români din diaspora prin interviuri și dialoguri cu aceste personalități (precum Emil Cioran, Mircea Eliade și Paul Celan), un „căraș” transfrontalier de cultură română și cultură sârbă.

În fine, *last but not least*, în singura publicație bucureșteană dintre cele cercetate, *România literară*, în numărul 19/ 13 mai 2011, Ana Blandiana, în *O așteptare aproape fără speranță*, și Gabriel Chifu, în *Cronica unei morți neanunțate*, scriu două evocări memorialiste, două ferpăre, în vederea comemorării trecerii în neființă a poetului Petru Cârdu. Iar spre sfârșitul anului, în nr. 50/ 16 decembrie, în cadrul unui număr în care Nicolae Manolescu pune problema prezervării identității culturale în condițiile metisajului cultural din lumea contemporană, o temă îndelung dezbătută în Franța în ultimi ani, în editorialul *Vai, metisajul cultural este inevitabil*, sunt inserate și două referiri la Petru Cârdu.

Prima inserare se leagă de numele lui Mircea Eliade. Spre a fi util cunoașterii gândirii și biografiei lui Mircea Eliade, este publicat un „interviu-martor”, apărut în sârbă, mai întâi, în traducerea lui Petru Cârdu; acest interviu necunoscut până acum în bibliografia eliadiană a fost difuzat în 1986, imediat după moartea lui Eliade, în cadrul emisiunii «Radiospectru» de la Radio Novi Sad și datează din 1985, la scurt timp de la apariția *Șamanismului* în versiunea sârbească, datorată traducătorului profesionist Zoran Sojanović; în acest cadru, al unui dosar «Mircea Eliade», Liviu Bordaș comentează *Ultimul interviu al lui Eliade și felix culpa*, acesta fiind ultimul interviu acordat unui român din Iugoslavia, iar concluzia că „aceste mărturii iluminează nu doar metafizica personală a lui Mircea Eliade, ci și felul în care s-a raportat la epoca sa și la istoria ei.” A doua inserare este focalizată pe interviul lui Petru Cârdu cu Mircea Eliade. Din acest interviu, cu titlul «*Se întâmplă, s-a întâmplat cu mine*», extragem câteva idei semnificative din care se poate observa modul cum este condus interviul, în traducerea din limba sârbă a lui Adrian Costea (interviul a fost publicat prima oară în limba sârbă, cum s-a menționat mai sus): „ - *Cum vă simțiți ca scriitor român care trăiește la Chicago și Paris și care nu a vizitat România timp de 42 de ani?* -

Am ajuns la Paris în 1945. Am fost invitat la Chicago în 1956, cu o viză de profesor, și am rămas. Dar în fiecare an mă întorceam în Europa. Trăisem un an în Anglia în timpul războiului, am stat patru ani în Portugalia, iar apoi am ajuns la Paris. În tot acest timp mă simțeam român. Vorbeam românește, eram căsătorit cu o româncă; prima mea soție, pe care am pierdut-o în Portugalia, fusese tot româncă. Scriam numai în românește. Pe de altă parte, mă simțeam tot mai mult altceva, iar acel altceva a început să crească și eu am crezut că era viitorul meu - să creez în spiritualitatea mai multor popoare. Simțeam că pot crea o punte între America și Europa fără s-o părăsesc pe una sau pe cealaltă și fără s-o glorific pe niciuna: să stau opt-nouă luni în America și trei-patru luni în Europa. [...] Poate că acest nomadism nu e obligatoriu, însă cred că acel transfer cultural, acel mod de viață, acea apartenență la două continente m-au ajutat vital, și cultural și lingvistic; scriam în franceză, apoi am continuat în engleză, și asta în timp ce scriam proză în românește. [...] Din România am plecat în 1940. [...] - *Ce înseamnă pentru dumneavoastră proza ca mod de exprimare, pentru înțelegerea destinului uman?* - Pentru mine proza, și prin asta înțeleg proza literară, este nevoia de a spune, scrie și asculta o narațiune, adică ceva ce s-a întâmplat în mintea cuiva, sau pe stradă, sau în trecut. [...] avem nevoie să ascultăm povești. Să știm, să aflăm structura destinului uman, care este istoric prin natura lui; adică, dacă omului i se întâmplă ceva, acel ceva e de natură ireversibilă și are întotdeauna consecințe. [...] miturile sunt povești în care se arată cum cineva sau niște persoane anume înfăptuiesc ceva [...]. De aceea, poveștile și folclorul sunt considerate mituri degradate, pentru că prezintă mituri transformate. Și-au pierdut sensul ritualic povestind despre lucruri, dar cred că proza, probabil și poezia, de acolo se trag. Mi se pare că proza descoperă ceva ce este caracteristic ființei umane care vrea să știe ce s-a întâmplat și să audă cum s-a întâmplat. [...] - [...] *Credeți în destin?* - Dacă n-aș crede în destin, nu aș putea să-mi explic cum am supraviețuit. Am fost asistentul lui Nae Ionescu, care a fost prieten cu regele Carol. I-a devenit apoi inamic din diverse motive. Nae Ionescu, profesor și ziarist cunoscut, a devenit nu numai un om de dreapta, ci și un germanofil (studiase în Germania) și un adept al legionarilor. Ca asistent eram împreună cu el tot timpul. Ziarul i-a fost desființat, el însuși a fost închis și apoi s-a stins; catedra i-a fost, de asemenea, desființată, și prin urmare am rămas și eu fără slujba de la universitate. Apoi [Alexandru] Rosetti l-a convins pe [Constantin C.] Giurescu, bătrânul, să mă trimită ca atașat cultural la Londra. Și așa s-au desfășurat toate lucrurile de-a-ndoaaselea... Cum să nu cred în soartă? [...] - *Nevoia de mit în lumea modernă?* [...] - Cred că niște structuri mitice sau mitologice, mai mult sau mai puțin camuflate au supraviețuit. [...] Mitul libertății

este, de asemenea, un mit important, în care libertatea se vede reînnoită pe pământ. Ca și mitul despre Anul Nou. Nu poți să petreci acea zi și acea noapte într-un mod simplu, obișnuit trebuie să pregătești o sărbătoare. [...] Alt mit este cel al Eroului cu puteri nelimitate. În ultimă instanță, mitul lui Superman satisface dorințele secrete ale omului modern care, deși știe că este o ființă limitată, visează la ziua atotputerniciei sale.”

Astfel, nu putem să nu băgăm de seamă prezența marginală și destul de anemică a lui Petru Cârdu în presa literară românească scrisă din anul 2011, dar este evident că, pe internet, aceste știri și informații sunt cu mult mai numeroase, ceea ce este absolut normal și ceea ce înseamnă că destinul lui Petru Cârdu „în eternitate” este pe mâini bune. Cel mai fervent susținător al diseminării activității lui Petru Cârdu fiind tot un român din Voivodina, Lucian Marina, care este și președintele Societății de Limba Română din Voivodina. La o simplă căutare pe net a informațiilor legate de Petru Cârdu, se dovedește că sunt indiscutabil mai frecvente decât cele apărute în presa scrisă. Până la urmă, datoria de recunoștință a culturii române față de Petru Cârdu este răscumpărată într-o oarecare măsură, cu atât mai mult cu cât printre volumele publicate (2015, 2017, 2020) în spațiul cultural românesc, după dispariția lui Petru Cârdu, se află și o antologie de poezie *O sută și una de poezii* (prefată, note asupra ediției și selecția reperelor critice de Florian Copcea; plus o biobibliografie semnată de Nicu Ciobanu) publicată la Editura Academiei Române, ceea ce ne duce cu gândul la faptul că valoarea operei și acțiunilor culturale ale poetului „căpșunii în capcană” și fondator al Premiului European de Poezie, KOV, au fost recunoscute din plin și plătite ca datorie de onoare.

Referințe critice și bibliografice:

- Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, Libra, București 1999 [*Glose pe marginea unei fenomenologii a exilului* și cap. I *Trei voci marcante ale diasporei românești: Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran*, pp. 5-56; din cap. IV *Est-estica literaturii: Dialoguri pe unde scurte* (Monica Lovinescu) pp. 303-3014, *Cuvintele în exil. Despre Tristețea cărților* (Ion Caraion), pp. 315 -322; *Parabola fratelui Alexandru* (Constantin Noica), pp. 323-329; *Literatura și politica* (Ion Negoitescu), pp. 330-336]
- Mihaela Albu, Dan Angheliescu, *Revistele literare ale exilului românesc. Luceafărul - Paris (1948-1949), o restituire*, Ideea Europeană, 2009 (pp. 7-91)

- Mircea Anghelescu, *Cămașa lui Nessus*, CR, 2000
- Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989 (scriitori, reviste, instituții, organizații)*, Ed. Compania, 2003
- Lucian Marina, art. *Poetul Petru Cârdu a plecat în eternitate* (1 mai 2011), <https://agenda.liternet.ro/articol/13333/Comunicat-de-presa/Poetul-Petru-Cardu-a-plecat-in-eternitate.html>
- Lucian Marina, art. *Petru Cârdu, ambasadorul culturii române în Serbia* (1 mai 2018) <https://decenei.com/2018/05/01/petru-cardu-ambasadorul-culturii-romane-in-serbia>
- Lucian Marina, art. *Petru Cârdu a plecat în eternitate* (2 mai 2011), <https://lucianmarina.wordpress.com/2011/05/02/petru-cardu-a-plecat-in-eternitate/>
- Petru Cârdu – din corespondența cu Ion Negoîtescu* (25 sept. 2016) <https://decenei.com/2016/09/25/petru-cardu-din-corespondenta-cu-ion-negoitescu> (un site de informare despre românii din Serbia, ținta informării fiind patria mamă, România, și românii de pretutindeni)
- Marina Ancașan, *Petru Cârdu - o operă ce învinge timpul* (13 mai 2021), în revista Libertatea. Ziarul românilor din Serbia, în <https://libertatea.rs/petru-cardu-opera-ce-invinge-timpul/>
- Antologia *Efemera mea veșnicie* (din lirica slovenă) (Antologie și traducere de Petru Cârdu, Prefață de Gheorghe Tomozei), Ed. Univers, Buc. 1984
- Petru Cârdu, *Poeme*, cu desene ale autorului, Fundația Culturală Secolul 21 (FCS 21), 2015 (note biobibliografice, *Omul și opera*, de Ana Cârdu)
- Petru Cârdu, *Starea vremii* (poezii și interviuri) (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017)
- Petru Cârdu, *O sută și una de poezii* (antologie), Ed. Academiei Române, 2020 (antologie, pref., notă asupra ed. și selecția reperelor critice de Florian Copcea; biobibliografie: Nicu Ciobanu)

Publicații cercetate pe anul 2011

1. *Adevărul literar și artistic*, București
2. *Apostrof*, Cluj
3. *Caiete critice*, București
4. *Contemporanul. Ideea europeană*, București
5. *Cultura*, București
6. *Dilema veche*, București
7. *Euphorion*, Sibiu
8. *Observator cultural*, București

9. *Orizont*, Timișoara
10. *Steaua*, Cluj
11. *Vatra*, Tg. Mureș
12. *Viața Românească*, Iași

THE ECHOES OF PETRU CÂRDU'S CROSS-BORDER CULTURAL ACTIVITY IN THE POST-WAR ROMANIAN PRESS AFTER HIS DISAPPEARANCE

Alunița Cofan

Summary

A diligent cultural animator, translator, editor, journalist and poet, born in Vojvodina, a few kilometers from Vârset, who disseminated Romanian culture and literature in Serbia and in the whole world, but also Serbian culture and literature in Romania, is Petru Cârdu (25 September 1952, Sâmbiană, Barice - April 30, 2011). His systematic and sustained activity on several levels (translations from Romanian poets, anthologies of Romanian poetry, interviews, book launches, editions of volumes) proves that he was a tireless promoter of Romanian values in exile (such as Cioran, Eliade, Ionescu) (but not only them!) at a time when they were not well seen in the Romania of the communist regime, being considered simple runagate. He was the founder of the KOV publishing house, whose headquarters were at Casa Sterija, where he organized literary evenings and book launches during 25 years; moreover, he published great writers at the KOV publishing house from the two neighboring countries, but also from the whole world (Th. Mann, Paul Celan, Czesław Miłosz, Gunter Grass). Therefore, we follow the way it was reflected in the Romanian press since 2011, after the passing away of Petru Cârdu (the founder of the Vârset Literary Commune, KOV, of international renown where he organized unforgettable international evenings), his biography and his extensive cultural activity.

Keywords: Romanian exiles, Romanian and Serbian culture, the cross-border dissemination of cultures, the post-December Romanian press

„GLASUL PATRIEI”, PUBLICAȚIE PENTRU DIASPORĂ

Marija NENADIĆ ŽURKA¹

Rezumat:

„Glasul Patriei”, Organ al Comitetului Român pentru Repatriere, a fost o publicație de propagandă înființată în 1955; inițial redacția revistei se afla în Berlinul de Est, ca în 1965 să fie mutată la București. Scopul revistei a fost pledarea cauzei comuniste române și a fost difuzată doar în străinătate. Printre semnatarii revistei se găseau nume sonore, unele cooptate din rândurile foștilor deținuți politici, persoane care aveau interdicția de a publica în presă sau la editurile din țară și care sperau ca „Glasul Patriei” va fi o rampă de relansare. Textele trebuiau fie să crediteze regimul comunist în ochii românilor din afara granițelor țării, fie să denunțe și să batjocorească pe cei care erau considerați „dușmanii” regimului. Revista apărea în perioada 1955-1972; din 1972 publicația își schimbă numele în „Tribuna României”.

Cuvinte-cheie: „Glasul Patriei”, repatriere, comunism, „dușmanii” regimului, diasporă

Publicația „Glasul Patriei” a fost organul al Comitetului Român pentru Repatriere, cu intenția propagării regimului comunist instaurat în țară. Primul număr a apărut în 1955, în data de 10 decembrie, și până în iulie 1965 redacția acestuia se afla în Berlinul de Est, ca apoi să fie mutată la București. Revista apărea la 10 zile, adică de trei ori pe lună, iar numărul de pagini pe parcursul perioadei de apariție (1955-1972) varia de la 4 la 6 pagini, în situații excepționale numărul de pagini era chiar și dublat. După 1972, odată cu înființarea Asociației „România”, publicația își schimbă numele în „Tribuna României”, dar își menține profilul de revistă difuzată în străinătate și conținutul care apărea și sub denumirea „Glasul Patriei”.

Primul număr al publicației anunță constituirea Comitetului Român pentru Repatriere la 18 noiembrie 1955, prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a RPR, când s-a decis și înființarea revistei „Glasul Patriei”². Declarativ, publicația avea ca scopul primar influențarea românilor peste hotare să revină în patrie, dar „Glasul Patriei” avea intenții mult mai mari: pe de o parte „demascarea” și „denunțarea” „dușmanilor” poporului, identificați prin cei care se luptă

¹ Dr. I.I.T.L. „G. Călinescu”, Academia Română

E-mail: masha_nenadic@yahoo.com

² *Constituirea Comitetului Român pentru repatriere*, în *Glasul patriei*, nr. 1/I, 10 decembrie 1955, p. 1.

împotriva regimului atât în țară cât și din exil, iar pe de altă parte promovarea și slăvirea marilor realizări ale sistemului comunist și a presupusei susținerii de care se bucură din partea populației din țară. În monografia sa *Glasul Patriei: un cimitir al elefanților în comunism*, Ana Selejan va identifica patru politici ale publicației, pe care le consideră aplicabile pe tot parcursul existenței publicației:

„1. atragerea unor colaboratori de prestigiu; personalități interbelice; aceste colaborări trebuiau să fie (și au fost) pentru românii de afară un argument hotărâtor privind viabilitatea și forța de atracție a modelului socialist față de elita intelectuală interbelică; 2. prezentarea noului chip al patriei: ca spațiu al ospitalității, emancipării individului și al bucuriei de a trăi; 3. stigmatizarea românilor de rea-credință de peste hotare, strategie ce s-a concretizat în campanii virulente împotriva «calomniatorilor». 4. dialogul cu românii de bună credință de peste hotare, cu cei neacclimatizați, neadaptați”.³

Aceste politici sunt într-adevăr identificabile în prima etapă, cea berlineză, a apariției publicației, dar ulterior ele se vor schimba sau diminua, odată cu mutarea redacției la București și instaurarea lui Nicolae Ceaușescu la cârma țării.

În etapa berlineză se disting intențiile pe care le-a identificat Ana Selejan; în primul rând, pentru a legitima și a da o anvergură a publicației, revista reușește să coopereze printre semnatari personalități importante ale culturii române, nume sonore cunoscute celor din exil: Tudor Arghezi, G. Călinescu, Lucian Blaga, Șerban Cioculescu, Henry Stahl, Constantin Noica etc. Pe parcursul aparițiilor, acestor nume se vor adăuga și deținuții politici ai regimului, cei care nu mai aveau dreptul la semnătură în țară, precum Nichifor Crainic sau Radu Gyr. Aceste personalități și textele lor publicate în „Glasul Patriei”, fie scrise pentru publicație fie preluate din alte publicații din țară, îndeplineau două obiective, anume legitimarea regimului în fața românilor din exil prin folosirea autorității morale și culturale a acestor persoane și impunerea unei „fidelități obligatorii” ale acestor persoane față de regim, prin asumarea lor publică a textelor propagandistice semnate și publicate.

Dar, având în vedere că nu toată diaspora română era alcătuită de oameni educați, revista încearcă să influențeze populația din exil și prin două metode propagandistice: pagini întregi, cel puțin în primii cinci ani de apariție, vor fi dedicați fie mărturiilor celor care sau întors în România și laudă succesele enorme ale regimului și bunăstarea incomparabilă cu viața trăită în străinătate, fie prin rubrica numită „Cei dragi vă cheamă”, unde găsim apeluri nominale membrilor de

³ Ana Selejan, *Glasul Patriei: un cimitir al elefanților în comunism*, Editura Vremea, București, 2012, p. 10

familie care trăiau în străinătate să revină în țară. Felul în care sunt scrise aceste articole, adeseori fără semnătură, indică o scriere redacțională, pur propagandistică și foarte agresivă psihologic în stilul expus.

În paginile revistei găsim și multe texte prin care se atacă Radio Europa Liberă și Deutsche Welle, dar și personalități marcante ale exilului, precum Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, sau „trădătorii”, cum ar fi Petru Dumitriu. Primele texte de acest tip apar deja în nr. 9 al revistei, apărut pe 1 martie 1956; primul este semnat de Ion Iusco și este o *Scrisoare către Dr. Ion Popa*⁴, iar al doilea reprezintă o scrisoare semnată de Roza Duric, intitulată *O precizare pentru ziarul austriac „Arbeiterzeitung”*⁵, ambele publicate pe pagina a treia. Aceste două scrisori vor deschide o serie de texte prin care se atacă vestul și legitimează regimul, adeseori fără scrupule. Începe să apară seria de texte intitulată *Există un simbrîș în emigrație...*, nesemnat, care va apărea în trei epizoade, numerele 11, 12 și 13, în care vor fi atacați Eftimie Gherman și Free Europe Committee, textele ne fiind semnate. Primul articol cu care începe „demascarea” Europei Libere apare sub titlul *Revista revistelor, a postului de radio „Europa liberă” sau, într-un cuvânt, a calomniei*, nesemnat⁶ și până în 1960 aproape în fiecare număr va apărea câte un text adresat Europei Libere. Abia după 1965 textele care atacă, demască și stigmatizează oamenii și instituțiile care se împotrivesc regimului comunist vor începe să scadă ca pondere, ca apoi să dispară aproape integral, politica revistei devenind mai degrabă una de ignorare decât de confruntare frontală cu „inamicii”.

Un text grăitor despre politica schimbătoare a revistei și plierea ei cu momentul politic intern și extern o reprezintă articolul *Așa cum sunt*, din iunie 1960⁷, la fel nesemnat, în care se răspunde acuzațiilor ziarului *România* din New York că regimul de la București îi are în prizonierat pe Nichifor Crainic și Radu Gyr; răspunsul publicației la aceste acușări este că „Tot România ține partea lui NICHIFOR CRAINIC, fost ministru în guvernele hitleriste, criminal de război și condamnat tot după legile internaționale” și „România varsă lacrimi și pentru RADU GYR, fără să spună că a fost director general al teatrelor sub legionari și că în timpul rebeliunii a tras cu o mitralieră”, concluzionând „E interesant pentru cine «luptă» ziarul *Romina* și zisul comitet național!”. Interesant este că și Nichifor

⁴ Ion Iusco, *Scrisoare către Dr. Ion Popa*, în *Glasul Patriei*, nr. 9 /I, 1 martie 1956, p. 3.

⁵ Roza Duric, *O precizare pentru ziarul austriac „Arbeiterzeitung”*, în: *Glasul patriei*, nr. 9 /I, 1 martie 1956, p. 3.

⁶ *Revista revistelor, a postului de radio „Europa liberă” sau, într-un cuvânt, a calomniei*, în: *Glasul Patriei*, nr. 11 (85)/III, 10 aprilie 1958, p. 3

⁷ *Așa cum sunt*, în: *Glasul Patriei*, nr. 18 (164)/V, 20 iunie 1960, p. 3

Crainic și Radu Gyr vor devenii semnatarii publicației „Glasul Patriei” din 1962, respectiv 1963.

Cooptarea foștilor deținuți cu nume de răsunet, precum Nichifor Crainic și Radu Gyr, vine după reeducarea de la Aiud⁸, iar primul pas va fi renunțarea de la „vechile obiceiuri” și acceptarea și lauda noului regim. Nichifor Crainic va publica primul articol în „Glasul Patriei” în mai 1962, sub titlul *Am redeschis ochii în lumina libertății*, și încheie colaborarea cu poezia *Însămânțare*, în numărul din 10 martie 1972. „*Am redeschis ochii în lumina libertății*”⁹ este o scrisoare adresată redacției publicației, semnată de Nichifor Crainic în care el spune: „Fac parte dintr-o categorie de oameni care au greșit în forme variate față de poporul nostru” și că a „primit cu seninătate pedeapsa pe care știam că o merit. O lungă ispășire a echivalat pentru mine cu o purificare spirituală”. După ce slăvește schimbările prin care a trecut țara în timp ce el era înțemnițat, prin politica impusă, este obligat să scrie și despre „exponenții ai așa-zisei «Românii din exil»”. În acest prim articol/ scrisoare, Crainic va evita atacul nominal, dar va da un îndemn:

„Ei sunt câinii care latră la luna plină. Cu cât luna se înalță mai strălucitoare în slava cerului cu atât haitele ier la răspântie și o latră mai furibund fiindcă fascinația ei îi irită că n-o pot ajunge cu colții s-o sfășie. Lăsați-i să latre mai departe!”¹⁰

Astfel începe colaborarea lui Nichifor Crainic cu „Glasul Patriei”. Deja în numărul următor, cu articolul *Trădători și renegați*¹¹, Crainic trece la denunțuri¹²:

⁸ Pentru mai mult v. Dragoș Ursu, *Strategii de supraviețuire culturală. Activitatea publicistică a foștilor deținuți politici în ziarul Glasul Patriei, între propagandă și colaboraționism*, în: *Traversând comunismul. Convingere, conformism, compromis. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, Vol. XI, 2016, p. 281-309.

⁹ Nichifor Crainic, „*Am redeschis ochii în lumina libertății*”, în: *Glasul Patriei*, nr. 14 (232)/VII, 10 mai 1962, p. 2

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Titlul care a părut redacției atât de inspirat încât se va înființa o rubrică periodică sub același nume în care vor apărea articole ale mai multor semnatarii cu atacuri la diferite persoane din exil.

¹² Acest articol vine cu o justificare a autorului și asumarea greșelilor din trecut, împreună cu o adeziune față de regimul comunist: „În dorința de a contribui la lămurirea unor compatrioți cinstiți care se mai găsesc încă în afara hotarelor țării și care n-au avut posibilitatea să cunoască noile realități românești, îmi îngădui să vă solicit permisiunea de a vă procura în continuare material publicistic din care să rezulte felul cum vede un fost condamnat politic, care și-a ispășit greșelile săvârșite față de poporul român, stările de

„Sunt în primul rând legionarii care în țară au lăsat amintirea jafurilor de miliarde și mormanele de cadavre ale masacrelor săvârșite de ei. Sunt trădătorii de meserie în frunte cu Sima, Papanace, Gîrnează, Iasinski, Trifa și alți asasini notorii crescuți la școala crimei și a dezmățului politicianist, agenții de ieri ai Gestapoului hitlerist și simbriașii de astăzi ai serviciilor secrete imperialiste. Ucigași nemernici și vânzători de țară, cât de mult regret că v-am cunoscut și nu v-am pus încă de atunci la stîlpul infamiei!”¹³

Sub același titlu, pe parcursul anilor 1962 și 1963, Nichifor Crainic va publica o serie de texte prin care va încerca denigrarea și demascarea principalelor personalități ale exilului românesc, mai ales emigrația legionară. În articolele sale va ataca și pe Emil Cioran¹⁴ și pe Mircea Eliade¹⁵, dar până în 1964 cel mai mult va condamna legionarii și Garda de fier, în aceeași timp susținând regimul de la București, autodemascând propria activitate „contrarevoluționară” și arătând o oarecare „mulțumire” că pedeapsa primită l-a ajutat să realizeze greșelile din propriul trecut.

Din 1964 dispar astfel de articole, iar Nichifor Crainic își continuă colaborarea cu publicația, semnând articole cu tematică diversă, de la reportaje din patrie și jurnale de călătorie până la cronici artistice. Cel care în 1960 a fost numit în revistă „criminal de război” a devenit, astfel, un colaborator permanent și fidel, semnatar textelor propagandistice ale regimului comunist. La decesul lui (21 august 1972), revista va publica un necrolog amplu: „În anii din urmă a fost un asiduul colaborator al ziarului «Glasul Patriei», prin articolele și reportajele sale străduindu-se să păstreze în cugetul românilor de peste hotare imaginea pururi vie a patriei de origine”¹⁶. Cu toate acestea, el va rămâne în vizorul Securității și va fi permanent urmărit¹⁷.

Radu Gyr, pe de altă parte, nu a avut o implicare atât de mare în sfera politică, în comparație cu Nichifor Crainic. Colaborator al revistei „Glasul Patriei”

lucruri din România de azi”. Nichifor Crainic, *Trădători și renegați*, în: *Glasul Patriei*, nr. 15 (233)/VII, 20 mai 1962, p. 3

¹³ Nichifor Crainic, *Trădători și renegați*, în: *Glasul Patriei*, nr. 15 (233)/VII, 20 mai 1962, p. 3

¹⁴ Nichifor Crainic, *Trădători și renegați: Emil Cioran*, în: *Glasul Patriei*, nr. 16 (234)/VII, 1 iunie 1962.

¹⁵ Nichifor Crainic, *Un sexolog maniac: Mircea Eliade*, în: *Glasul Patriei*, nr. 26 (280)/VIII, 10 septembrie 1963.

¹⁶ *Necrolog la moartea lui Nichifor Crainic*, în: *Glasul Patriei*, nr. 24 (604)/XVII, 1 septembrie 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1972)*, vol. XVIII B, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 1099.

¹⁷ v. Dragoș Ursu, *art. cit.*

din 1963, până în 1972 el va semna 62 de articole și 25 de poezii, dar din totalul textelor, doar șase abordează politicul. În schimb, Radu Gyr va publica preponderent reportaje, ocupându-se și de *Poșta redacției*, fără a o semna. Articolul *Ochii se bucură și inima cântă*, publicat în iunie 1963, urmează forma bine stabilită: structura demascărilor și tonul patetic, prin care se denunță propria biografie, ideologia și istoria, asumându-se desprinderea totală de trecut și aderarea absolută la regimul comunist și noua realitate politică din țară:

„Aș vrea să se știe de către toți că Radu Demetrescu Gyr se desolidarizează complet și pentru totdeauna de legionarism. Îmi dau seama cu claritate că trăiesc într-o mare epocă istorică, în care socialismul creator se regăsește în vie cadentă, în plin și triumfător marș. Desprins de trecut, înțeleg să mă integrez noii ere socialiste. Voi consacra restul vieții mele acestei lumi noi – căreia îi vom închina operele mele viitoare”.¹⁸

Ultimul articol admis prin care se face o demascare și pocăință față de greșelile din trecut este semnat de Constantin Noica, publicat în 1965, sub titlul *Rândurile cuiva care n-a avut dreptate*:

„De vreme ce invocăm libertatea, fiecare pare liber să creadă ce vrea. Autorul acestor rânduri a făcut uz larg de o asemenea libertate de a crede ce vrea: pe deasupra, a suferit și o privațiune de libertate, ceea ce i-a dat prilejul să reflecteze îndelung asupra temei libertății. Rezultatul este: el nu mai știe bine dacă libertățile invocate de el sau e alții sunt într-adevăr libertăți. [...] Dacă însă cineva ar spune: te-ai înșelat înainte de 1944, te-ai înșelat după 1944, vezi să nu te înșeli și în 1965 – aș răspunde: recunosc că nu sunt, deocamdată, dintre cei care au titluri să vorbească. Dar am scris cele de mai sus pentru ca să îndemn și pe alții să-și recunoască greșelile și să se alăture, prin muncă, intereselor României noi.”¹⁹

Cu toate că politică revistei se schimbă și textele publicate încep să promoveze reușitele regimului comunist, iar articole de atac deschis la adresa exilului din perioada anterioară (1955-1963) dispar, Constantin Noica va mai publica, din când în când, câte un articol propagandistic unde mesajul adevărat este transmis printre rânduri: „Când îți începi viața printre oameni, îți închipui că tu ești om și ceilalți sunt rinoceri. Trec anii și ți se întâmplă să vezi că tu ai fost

¹⁸ Radu Gyr, *Ochii se bucură și inima cântă*, în: *Glasul Patriei*, nr. 18 (272)/VIII, 20 iunie 1963.

¹⁹ Constantin Noica, *Rândurile cuiva care n-a avut dreptate*, în *Glasul Patriei*, nr. 13 (339)/X, 20 aprilie 1965 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1965)*, vol. XI, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2017, p. 224.

rinocer și ceilalți s-au dovedit a fi oameni. [...] Și de aceea o vreme m-am hotărât să tac”²⁰. Cei drept, acest articol a fost introdus cu o precizare că a fost scris „acum câțeva vreme pentru presa internă, dar care este mai potrivit pentru cititori români din afară”²¹, astfel justificându-se un articol care, prin forma și tematica sa, era mai apropiat de politica publicației înainte de 1964.

Odată cu schimbarea formulei redacționale din 1964 și mai ales după mutarea redacției din Berlinul de Est la București și instaurarea regimului ceaușist, politica revistei se schimbă. Relaxarea presiunii ideologice asupra semnatarilor și a publicației duce la diversificarea tematică și a oferit o oarecare autonomie în alegerea subiectelor abordate. Această relaxare se reflectă în primul rând prin dispariția în totalitate a apelurilor de repatriere, publicația astfel pierzând scopul primar pentru care a fost înființată în 1955. Cu dispariția acestor apeluri, nu mai sunt publicate nici mărturiile ale celor repatriați și, în consecință, redacția schimbă felul în care se luptă cu „România din exil” și cu cei considerați „dușmanii” patriei, adică regimului. Perioada 1965-1970 vine cu o nouă politică redacțională, cu o deschidere mai mare și informarea cititorilor din diasporă este mai versatilă, atât cât permite un regim dictatorial și cât este în conformitate cu ideologia oficială.

Publicația va găzdui numeroase reportaje din orașele și satele țării, precum și de la șantiere sau din uzine, o prezentare mai amplă a economiei statale și numeroase articole de informare despre politica internă, dar mai ales cea externă, punându-se un accent puternic asupra relațiilor interstatale și colaborările economice și culturale, mai ales cu statele din Vestul Europei. Printr-o astfel de abordare, regimul comunist este validat indirect, prin acceptul democrațiilor vestice de a colabora cu un stat comunist, ceea ce se va arăta ca o armă mult mai bună în lupta împotriva „câinilor care latră”, ca să folosim formula lui Nichifor Crainic, decât un atac direct și denigrarea/ demascarea lor, așa cum s-a procedat în perioada 1955-1964.

În aceleași timp crește și numărul de articole despre cultura și arta românească, așa că în fiecare număr putem găsim cel puțin un articol semnat de Șerban Cioculescu, Edgar Papu, Demostene Botez, Dan Zamfirescu, Vladimir Streinu, Gh. Bulgăr, Ovidiu Papadima, Al. Piru etc., iar ponderea creației literare,

²⁰ Constantin Noica, *Nu mai e același lucru*, în: *Glasul Patriei*, nr. 23 (349)/X, 1 august 1965 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1965)*, vol. XI, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2017, p. 440.

²¹ *Ibidem*.

mai ales poezii, crește semnificativ. De asemenea, revista introduce intenția de educație, dedicând o pagină copiilor în care se regăsesc fragmente din scriitori canonici români sau mici lecții de limba română. Perioada 1965-1970 apare în istoria publicației ca o perioadă cea mai relaxată, evidentă doar prin comparație cu perioadele 1955-1964 și 1970-1972, și ulterior, cu publicația „Tribuna României”; bineînțeles, această „relaxare” e departe de ideea unui jurnalism liber și democratic, așa cum îl imaginăm noi că ar trebui să fie.

Din 1970, la cinci ani după instaurarea regimului ceaușist, încep să apară semne clare de schimbare a politicii țării și, implicit, politicii redacționale a publicației destinate diasporei românești. Procesul de modificare a politicii redacționale poate fi sesizat încă din 1968, dar foarte subtil, în urma evenimentelor din Cehoslovacia²². După 1968 începe mai insistent să apară mai întâi articole ample despre Marile Adunări Naționale, ca apoi să se reflecte și construirea cultului personalității. Nu întârzie nici noile idei despre națiune și național, așa că în paginile revistei găsim și articolele despre protocronism, semnate de Edgar Papu, sau articole despre *Omul nou*²³. Politica redacțională își schimbă din nou direcția și începe o nouă perioadă de tranziție, care se va cristaliza spre finele anului 1971, iar în 1972, când încetează apariția publicației sub acest nume, această direcție va fi preluată și perfecționată de către „Tribuna României”.

Deși ultimul număr al revistei „Glasul Patriei” apare în data de 20 septembrie 1972, încetarea și reconfigurarea ei este anunțată încă din aprilie. În numărul 11 (591) al revistei, în anul XVII-lea de apariție, publicat pe 15 aprilie 1972 se anunță *Constituirea Asociației „România”*, care a avut loc la București, Ateneul Român, în data de 4 aprilie, și care va funcționa ca „așezământ obștesc pentru relațiile cu emigrația, convocată de un larg comitet de inițiativă, reprezentativ, format din personalități ale vieții publice, din cele mai diferite domenii de activitate din țara noastră”²⁴. Printre membrii fondatori ai Asociației „România”, enumerați în revistă, găsim nume importante din viața literară românească: Geo Bogza, Demostene Botez, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic,

²² v. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1968)*, vol. XIV, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2018.

²³ Mihai Beniuc, *Omul nou*, în: *Glasul Patriei*, nr. 23, 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică*, vol. XVIII B, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 1042.

²⁴ *Constituirea Asociației „România”*, în: *Glasul Patriei*, nr. 11 (591)/XVII, 15 aprilie 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică*, vol. XVIII A, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 483.

Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Marin Preda, Zaharia Stancu, Nichita Stănescu etc. Cu această schimbare a denumirii, pentru prima dată devine publică și informarea cine este implicat în crearea ei (cel puțin oficial), iar numele importante ale vieții publice românești vor fi mult mai prezente în viitor, publicația eliberându-se aproape în totalitate de prezența insistentă doar a semnăturilor celor obligați să publice în ea.

Cum e și de aștepta, numărul este aproape integral dedicat acestui eveniment, prin care dispare „Glasul Patriei” și este înlocuit cu „Tribuna României”. Din *Actul de constituire* aflăm intențiile Asociației și ale publicației:

„Asociația își propune ca – răspunzând așteptărilor compatrioților stabiliți în alte țări, dorinței lor de a participa la creația economică și culturală din țară, la mai buna cunoaștere a României pe plan internațional – să desfășoare o activitate în forme multiple pentru: informarea asupra realităților românești contemporane, a transformărilor din societatea noastră, a politicii externe promovată de România; între alte mijloace Asociația va activa în acest prin publicarea unui săptămânal de informare și cultură, «Tribuna României»; difuzarea valorilor culturii, științei și artei românești, cultivarea limbii materne, întâmpinarea solicitărilor primite în aceste direcții; promovarea legăturilor cu țara, dezvoltarea turismului și a vizitelor în România; înlesnirea rezolvării inițiativelor și a problemelor personale de ordin educativ, familial, comercial, juridic ale celor plecați din țară”²⁵.

După cum putem vedea și din acest anunț, revista va continua sub un nume diferit aceeași politică de propagare și informare. Astfel, existența acestei publicații poate fi împărțită în trei etape; prima etapă ar fi perioada de constituire, din 1955-1964, perioada berlineză, când exista o politică agresivă de repatriere, slăvire a comunismului (mai puțin cultul personalității) și lupta deschisă cu toți cei „indezirabili” și „dușmanii” ai țării, fie din străinătate, fie din patrie. Urmează apoi perioada tranzitorie, după mutarea redacției la București; din 1965 dispar apeluri pentru repatriere, de la proslăvirea sistemului comunist și al partidului treptat se trece la cultul personalității conducătorului, iar în revistă încep să apară din ce în ce mai multe articole care accentuează bogăția, diversitatea și valoarea artei și culturii românești. A treia etapă este deja perioada apariției sub denumirea „Tribuna României”, iar aici perioada acea „tranzitorie” se cristalizează și este susținută de nume importante din viața publică, artistică și culturală a țării. Primul număr al „Tribunei României” va apărea pe 15 noiembrie 1972, iar colaboratorii vor rămâne aceeași din „Glasul Patriei”, doar că unele nume – precum Nichita Stănescu, Marin Sorescu sau Adrian Păunescu – vor apărea mai des și nu doar cu

²⁵ *Ibidem*, p. 486.

texte și poezii preluate din presa internă, ci și cu articole scrise pentru această publicație.

Bibliografie

Așa cum sunt, în: *Glasul Patriei*, nr. 18 (164)/V, 20 iunie 1960

Beniuc, Mihai, *Omul nou*, în: *Glasul Patriei*, nr. 23, 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică, vol. XVIII B*, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 1042.

Constituirea Asociației „România”, în: *Glasul Patriei*, nr. 11 (591)/XVII, 15 aprilie 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică, vol. XVIII A*, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 483.

Constituirea Comitetului Român pentru repatriere, în: *Glasul patriei*, nr. 1/I, 10 decembrie 1955

Crainic, Nichifor, „*Am redeschis ochii în lumina libertății*”, în: *Glasul Patriei*, nr. 14 (232)/VII, 10 mai 1962

Crainic, Nichifor, *Trădători și renegați*, în: *Glasul Patriei*, nr. 15 (233)/VII, 20 mai 1962

Crainic, Nichifor, *Trădători și renegați: Emil Cioran*, în: *Glasul Patriei*, nr. 16 (234)/VII, 1 iunie 1962

Crainic, Nichifor, *Un sexolog maniac: Mircea Eliade*, în: *Glasul Patriei*, nr. 26 (280)/ VIII, 10 septembrie 1963

Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1968), vol. XIV, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2018.

Duric, Roza, *O precizare pentru ziarul austriac „Arbeiterzeitung”*, în: *Glasul patriei*, nr. 9 /I, 1 martie 1956

Gyr, Radu, *Ochii se bucură și inima cântă*, în: *Glasul Patriei*, nr. 18 (272)/VIII, 20 iunie 1963

Iusco, Ion, *Scrisoare către Dr. Ion Popa*, în *Glasul Patriei*, nr. 9 /I, 1 martie 1956

Necrolog la moartea lui Nichifor Crainic, în: *Glasul Patriei*, nr. 24 (604)/XVII, 1 septembrie 1972 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1972)*, vol. XVIII B, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2020, p. 1099

- Noica, Constantin, *Rândurile cuiva care n-a avut dreptate*, în *Glasul Patriei*, nr. 13 (339)/X, 20 aprilie 1965 cf. *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică (1965)*, vol. XI, Eugen Simion, Lucian Chișu (coord.), Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2017, p. 224.
- Revista revistelor, a postului de radio „Europa liberă” sau, într-un cuvânt, a calomniei*, în: *Glasul Patriei*, nr. 11 (85)/III, 10 aprilie 1958
- Selejan, Ana, *Glasul Patriei: un cimitir al elefanților în comunism*, Editura Vreamea, București, 2012
- Ursu, Dragoș, *Strategii de supraviețuire culturală. Activitatea publicistică a foștilor deținuți politici în ziarul Glasul Patriei, între propagandă și colaboraționism*, în: *Traversând comunismul. Conviețuire, conformism, compromis. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, Vol. XI, 2016, p. 281-309.

„GLASUL PATRIEI”: PUBLICATION FOR THE DIASPORA

Marija Nenadić Žurka

Summary

"Glasul Patriei", Organ of the Romanian Committee for Repatriation, was a propaganda publication established in 1955; initially the editorial office of the magazine was located in East Berlin, and in 1965 it was moved to Bucharest. The aim of the magazine was to advocate the Romanian communist cause and it was only circulated abroad. Among the publication's signatories were famous names, some co-opted from the ranks of former political prisoners, people who were banned from publishing in the press or at publishing houses in the country and who hoped that "Glasul Patriei" would be a springboard for getting approval to publish in Romania. The texts had to either credit the communist regime in the eyes of Romanians outside the country's borders, or denounce and mock those who were considered the "enemies" of the regime. The publication appeared in the period 1955-1972; from 1972 the publication changed its name to "Tribuna României".

Keywords: "Glasul Patriei", repatriation, communism, "enemies" of the regime, diaspora

**BUKARESTER SHRIFTN: ALMANAH IDIȘ DE CULTURĂ,
LITERATURĂ ȘI ISTORIE A EVREILOR DIN ROMÂNIA, BUCUREȘTI
1978-1988**

Lucian-Zeev HERȘCOVICI¹

Rezumat:

Scopul articolului este de a prezenta ultima publicație periodică apărută în limba idiș din România, almanahul Bukarester Shriftn (Scrieri bucureștene), din care au fost publicate zece numere, în anii 1978-1988. Ne propunem să răspundem la câteva întrebări de cercetare. Care a fost motivul apariției acestui almanah și orientarea lui? Care erau temele articolelor publicate și subiectele lor? Cine erau editorii, colaboratorii și cititorii posibili? În ce măsură reflecta realitatea din România și din obștea evreiască din această țară? Pentru a răspunde la întrebări, ne vom referi la diferite aspecte ale almanahului și la condițiile apariției lui.

Cuvinte-cheie: Idiș; România; Almanah; evrei; Literatură; Cultură; Istorie

Situația evreilor și a limbii idiș în România

După anul 1948, obștea evreiască din România a cunoscut un proces treptat de involuție, din cauza emigrării masive în Israel și în alte țări, precum și din cauza unei repartiții nefavorabile pe grupe de vârste. Pe baza datelor recensămintelor, analizate de geograful Silviu Costachie, scăderea numărului evreilor este drastică: de la 146.264 în 1956 (34 % din cifra înregistrată în 1947) la 42.888 în 1966; 24.667 în 1977; 9.107 în 1992. Rata de scădere era de 10.338 persoane pe an în perioada 1956-1966; 1.656 persoane pe an în perioada 1966-1977; 1.037 persoane pe an în perioada 1977-1992². Circa 98 % din evrei locuiau în orașe. Numărul vorbitorilor de idiș și ponderea lor a scăzut continuu: 34.387 în 1956 (23,5 %); 5.143 în 1966 (12 %); 964 în 1992 (10,8 %), față de 518.754 în

¹ E-mail: lucian.herscovici@gmail.com

² Silviu Costachie, *Evreii din România: aspecte geografice*. Editura Top Form, București, 2003, pp. 56-59.

1930 (68,5 % din 756.930 persoane)³. Dar nu toți evreii vorbitori de idiș erau și cititori de idiș: o parte din ei nu puteau citi în această limbă. Nu deținem informații asupra ponderii cititorilor posibili de idiș în rândul vorbitorilor acestei limbi, dar putem presupune că ar putea fi vorba de 50 % - 60 %, circa 3.000 în 1966 și 2.000 în 1978. Emigrarea a avut loc datorită „răscumpărării” a circa 280.000 evrei în cadrul unor acorduri secrete între România și Israel, faptul reflectând și dorința guvernului României comuniste de a-și îmbunătăți imaginea față de Occident, precum și tendința unei epurări etnice⁴.

Preocupat de a găsi căi potrivite pentru mobilizarea populației evreiești, Partidul Comunist întemeiase o organizație sectorială, *Comitetul Democratic Evreiesc*, care a început să funcționeze la 23 iunie 1945⁵. El a reușit să pună stăpânire pe Federația Comunităților Evreiești. Wilhelm Filderman, fostul ei lider, a fost nevoit să fugă din țară, iar Șef-Rabinul Alexandru Șafran a trebuit să părăsească țara, în locul lui fiind instalat Șef-Rabinul Moses Rosen, care a acceptat să colaboreze cu noul regim⁶. Atitudinea regimului comunist față de evrei – ca și față de alte minorități etnice – era influențată de cea din Uniunea Sovietică⁷. Ea s-a transformat în anti-sionism după schimbarea orientării sovietice față de Statul Israel. Mișcarea sionistă și-a încetat existența⁸, iar liderii sioniști arestați⁹, deși

³ Ladislau Gyemant, „Destinul evreilor din Transilvania în perioada Shoah și post-Shoah”, în: *80 de ani de la Pogromul de la Iași și Holocaustul (Șoahul) din România – 80 ans depuis le Pogrom de Iași et la Shoah en Roumanie*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, p. 231.

⁴ Radu Ioanid, *The ransom of the Jews: the story of the extraordinary secret bargain between Romania and Israel*. Ed. 2-a. Rowman and Littlefield, Lanham, 2021, passim.

⁵ Șlomo Leibovici-Laiș, *Evreii din România față de un regim în schimbări 1944-1950*. Editura Comitetului pentru activitate culturală iudaică în rândurile evreilor originari din România, Centrul de cercetare al trecutului evreilor din România, Tel Aviv, 2013, pp. 204-250.

⁶ Jean Ancel, „Introduction”, în: Wilhelm Filderman, *Memories & Diaries*, Vol. 2: 1940-1952, p. XXIV; Alexandre Safran, *Resisting the storm: Romania, 1940-1947*. Yad Vashem, Jerusalem, 1987, pp. 271-293; Carol Iancu, *Alexandre Safran: une vie de combat, un faisceau de lumière*. Université Paul Valéry, Montpellier, 2006, pp. 147-184; Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*. Hasefer, București, 1990, pp. 59-73.

⁷ Liviu Rotman, *Hatekufah hakomunistit ad 1965 (Toldot hayehudim beRomanyah*, vol. 5), Hamerkaz leheker hatefutsot al-shem Goldstein-Goren, Universitet Tel-Aviv, 2004, pp. 92-97.

⁸ Jaffa Cuperman, *Betsevat hakomunizm: hahistadrut hatsyonit beRomanyah, 1944-1949*. Merkaz Goldstein-Goren leheker toldot hayehudim beRomanyah, Hamahon keheker hatefutsot, Universitet Tel Aviv, 1996, pp. 355-381.

⁹ Șmaia Avni, „Asirey ony ubarzel: parashat asirey-tsyon beRomanyah hafashistit vehakomunistit 1940-1963”, în: *Yahadut Romanyah betekumat Yisrael*. Vol. 2: *Asirey*

emigrarea continua. În acest cadru a apărut respingerea limbii ebraice, considerată „limbă reacționară”, ca o contrapondere fiind promovată limba idiș, considerată limba poporului. În 1948 au fost întemeiate patru școli cu limba de predare idiș, cursuri de idiș în alte școli, Institutul Pedagogic Idiș, două teatre idiș de stat la București și Iași, publicații idiș, printre care revistele culturale *IKUF Bleter* (Buletinul Ligii Culturale Idiș) și *Kultur-Bleter* (Buletinul de Cultură), manuale școlare, cărți pentru copii, cărți de literatură beletristică în limba idiș, unele originale, altele clasice reeditate, altele traduceri din literatura română, broșuri propagandistice, o emisiune de radio în limba idiș, o secție idiș în cadrul Uniunii Scriitorilor din România¹⁰. Orientarea tuturor era cea oficială, a regimului comunist. Totuși meritul *Comitetului Democratic Evreiesc în promovarea limbii, culturii și literaturii idiș în România* nu poate fi negat sau trecut cu vederea¹¹. În luna martie 1953, *Comitetul Democratic Evreiesc* a fost desființat, considerându-se că nu mai era necesar, iar revista *IKUF Bleter* și ziarul *Viața Nouă* au fost închise¹². Alte publicații încetaseră deja să apară. Școlile cu limba de predare idiș și Teatrul Evreiesc de Stat din Iași au fost desființate ulterior. Emigrările aproape că au încetat începând din primăvara anului 1952 până în anul 1958, când au fost reluate. Era începutul unei noi orientări, îndreptată spre comunismul naționalist. Federația Comunităților Evreiești începe să fie identificată cu Cultul Mozaic. În 1956 apare bilunarul ei, *Revista Cultului Mozaic din RPR* (din 1965: *Revista Cultului Mozaic*, prescurtat: *R.C.M.*) în trei limbi – română, idiș, ebraică – unica publicație periodică evreiască din România până în 1977. În anii 1980 a apărut și o pagină în limba engleză, iar ulterior a încetat publicarea paginilor în limba idiș. Publicația se adresa atât cititorilor din țară, cât și propagandei externe. Deși cu caracter religios, ea avea redactori și colaboratori laici, unii foști sioniști eliberați

Tsyon. Shevet Yehudey Romanyah – Merkaz leheker yahadut Romanyah beYisrael, Tel Aviv, 1993, pp. 10-29.

¹⁰ Leibovici-Laiș, *Evreii*, pp. 278-296; Șlomo Leibovici-Laiș, *Comitetul Democratic Evreiesc (C.D.E.): formație politică evreiască sau Jewsecția românească*. Editura Comitetului pentru activitate culturală iudaică în rândurile evreilor originari din România, Tel Aviv, 2004, pp. 9-44, 91-95, 97-99; Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România 1876-1976*, Kriterion, București, 1982, pp. 206-234; Volf Tambur, *Yiddish-presses in Rumenye: baytrog tsu a monografie*. Kriterion, București, 1977, pp. 277-303; Itshak Korn, *Yiddish in Rumenye: eseyen*. Aboka, Tel Aviv, 1989, pp. 294-311.

¹¹ Leibovici-Laiș, *Comitetul*, pp. 85-90.

¹² Rotman, *Hatekufah*, pp. 105-108; Leibovici-Laiș, *Comitetul*, pp. 129-131; Theodor Lavi, Eliezer Palmor, Naftali Kraus, Lucian-Zeev Herșcovici, Leon Volovici, „Romania”, în *Encyclopaedia Judaica*, ed. a 2-a, vol. 17, Gale Virtual Reference Library.

din închisoare, alții foști sau chiar actuali comuniști¹³. Guvernul României căuta să arate o desprindere aparentă de Uniunea Sovietică și o apropiere relativă de Occident. El se străduia să prezinte libertatea religioasă, precum și respectarea drepturilor minorităților, printre care a evreilor, de a-și păstra limba și cultura. Relațiile cu Israelul se extind și sunt menținute în 1967¹⁴. Viața comunitară și religioasă, asistența socială, alimentația rituală (*kosher*), cursuri de ebraică sub denumirea *Talmud Tora* sunt reorganizate, sub controlul statului comunist. Aceste aspecte ajung să fie numite „o minune”¹⁵, deși realitatea era diferită¹⁶.

Scopul publicării almanahului, redactorii, tirajul, editura de apariție și idișul lui

Având în vedere datele statistice, precum și o comparație cu bilunarul *Revista Cultului Mozaic*, putem afirma că almanahul *Bukarester Shriftn* se adresa atât cititorilor din străinătate, cât și puținilor cititori posibili de idiș din țară, dar într-o măsură mai mică. Era și o formă de promovare și de manifestare a puținilor scriitori idiș rămași în România, toți la vârsta a treia: limba idiș ajunsese o limbă mai mult pentru scriitori decât pentru cititori. Tirajul almanahului, conținutul lui și punctul de vedere exprimat de autori reflectă aceste aspecte. Primul număr a apărut în anul 1978, la editura Kriterion din București. Aceasta era o editură de stat, destinată publicării literaturii în limbile minorităților naționale și a traducerilor în limba română din scrieri apărute în aceste limbi. Ca la orice editură de stat, cărțile și periodicele erau publicate cu subsidii din partea statului, iar autorii erau plătiți de stat. În cadrul acestei edituri funcționa o secție de limba idiș, care publicase 20 de cărți în perioada 1970-1977¹⁷. Deși apărute în tiraje mici - tirajul mediu al unei cărți în idiș editată în România era de circa 400-500

¹³ Rosen, *Primejdii*, pp. 192-196; Lucian-Zeev Herșcovici, „Apologetics and the search for roots: the Jewish past in Romania as presented in *Revista Cultului Mozaic*, 1956-1976”, în: *Revista de istorie a evreilor din România* (FCER-CSIER, București), 1 (16-17), 2016, pp. 160-188.

¹⁴ Teșu Solomovici, *România Judaica: o istorie neconvențională a evreilor din România, 2000 ani de existență comună*. Vol. 2: *De la 23 august 1944 până în prezent*. Editura Teșu, București, 2001, pp. 117-123; Florin Stan, „Cronologia relațiilor bilaterale România-Israel (1969)”, în *Revista de istorie a evreilor din România* (FCER-CSIER, București), 1 (16-17), 2016, pp. 189-197.

¹⁵ Itzhak Artzi, „Mishefel – lenes: yehudey Romanyah „1944-1991”, în: *Yahadut Romanyah betekumat Yisrael*. Vol. 1: *Shorashim*. Shevet Yehudey Romanyah – Merkaz leheker yahadut Romanyah beYisrael, Tel Aviv, 1992, pp. 41-48.

¹⁶ Solomovici, *România*, vol. 2, pp. 134-153.

¹⁷ „Dershinin in farlag Kriterion”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 202-203.

exemplare – ele nu erau epuizate: în lista publicată în almanah apărea prețul fiecăreia. Erau volume de poezii și de proză de autori idiș din România; scrieri memorialistice de autori cu orientare și trecut comunist sau cel puțin de stânga; o istorie a teatrului idiș din România, de Israil Bercovici, apărută ulterior și în limba română¹⁸; o istorie a presei idiș din România, de Volf Tambur¹⁹. Din literatura idiș din România interbelică a fost publicat numai un volum de fabule de Eliezer Steinbarg. În anul 1972 a apărut o antologie de proză și poezie idiș din România, ci titlul *Oyfshtayg: zamlbukh* (Înălțare: culegere), ediția a 2-a îmbunătățită, cu prefață de Meir Rispler, în 576 pagini, aniversând 100 de ani de literatură idiș în România; prima ediție apăruse la Editura pentru literatură, în 1964, în 458 pagini. Ediția a doua includea și scriitori idiș care emigraseră din România și se stabiliseră în Israel²⁰: era un semn al deschiderii. Probabil că subtitlul almanahului – *zamlbukh* – era inspirat de subtitlul acestei antologii. Almanahul *Bukarester Shriftn: zamlbukh* avea titlul și în limba română: *Scrieri bucureștene: (culegere în limba idiș)*. Almanahul era numit *culegere*; deși era almanah *de facto*, această denumire nu apare în cuprinsul lui. El era broșat, iar prețul menționat al primului număr era modest: 9, 75 lei; ulterior a crescut din cauza creșterii generale a prețurilor, numărul 10 costând 14,50 lei. Anul 1978 ca an al apariției primului număr apare pe copertă, pe pagina de titlu în limba idiș și pe nota tipografiei; pe pagina de titlu în limba română apare anul 1977, ceea ce arată că fusese pregătit din acest an, dar a apărut în anul următor. Tirajul menționat al primului număr era mic: 385 plus 65 exemplare²¹. Ortografia folosită era cea acceptată de IWO și folosită în țările occidentale și în Israel: cuvintele de origine ebraică sunt scrise în forma originală ebraică, etimologică. Această ortografie fusese folosită și în antologia *Oyfshtayg*, spre deosebire de ortografia fonetică folosită în publicațiile idiș din Uniunea Sovietică și anterior din România în perioada *Comitetului Democratic Evreiesc* – fapt observat și laudat de istoricul literar Nathan Mark, ce se referise la această antologie²². Almanahul – ca și celelalte cărți în limba idiș publicate de Editura Kriterion – era tipărit la Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918” din București.

¹⁸ Israil Bercovici, *Hundert yor yiddish teater in Rumanye*. Kriterion, București, 1976. Ediția română: Bercovici, *O sută*, 1982.

¹⁹ Tambur, *Yiddish-presse*, 1977.

²⁰ Comparația între ediții la Nathan Mark, *Sifrut yiddish beRomanyah (Ierabot yitonut) mireshitah vead 1972*. Ed. 2. Omanut, Haifa, 1973, pp. 147, 156.

²¹ *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), p. 205 (nota tipografiei); același tiraj și la cartea lui Tambur, *Yiddish-presse*, p. 351.

²² Mark, *Sifrut*, p. 156.

Redactorii numerelor 1-4 au fost Iso Șapira, Haim Goldenștein și Volf Tambur. Toți trei erau scriitori idiș, foști comuniști ilegaliști, de vârstă a treia. Ei colaboraseră la publicațiile în limba idiș din perioada *Comitetului Democratic Evreiesc*, printre care la *YKUF-Bleter*. Iso Șapira (Schapira), născut la Suceava în 1903 într-o familie evreiască tradițională, cu studii de medicină și de teatru la Berlin, a fost regizor la Paris. A luptat ca voluntar în Brigăzile Internaționale în Războiul Civil din Spania și apoi a fost luptător antifascist în România. În perioada 1949-1963 a fost director al Teatrului Evreiesc de Stat din Iași, apoi regizor la Teatrul Evreiesc de Stat din București. El a publicat câteva volume de proză în limba idiș. Iso Șapira a murit la București în 1981, când funcționa ca redactor la *Bukarester Shriftn*²³. Haim Goldenștein, născut în satul Sinești din Basarabia în 1912, a învățat la școala talmudică (*yeshivah*) din Chișinău, apoi la gimnaziu, a fost muncitor la fabrică la Buhuși, a devenit activ în organizația de stânga *Kultur-lige* și a emigrat în Palestina Mandatară în 1933. În perioada 1937-1939 a luptat ca voluntar în Brigăzile Internaționale în Războiul Civil din Spania, iar după aceea a fost internat într-un lagăr în Franța. A devenit regizor și s-a împrietenit cu Iso Șapira. În 1943 s-a aflat în Uniunea Sovietică și a fost partizan pe frontul românesc. În 1944 a revenit în România și a fost activ în Partidul Comunist la București. A publicat mai multe volume de proză și memorialistică în limba idiș²⁴. Volf Tambur (Vladimir Tamburu), născut la Sighetu-Marmației în 1915, a învățat la o școală talmudică (*yeshivah*), a fost activist religios și apoi s-a îndreptat spre stânga, devenind comunist. A trecut granița în Uniunea Sovietică din motive ideologice, în preajma războiului. După război s-a întors în România, la București, cu grad de colonel-politic în divizia *Tudor Vladimirescu*. A primit și decorații militare sovietice. Tambur era comunist, dar a protestat într-o formă ironică față de grosolănia *Comitetului Democratic Evreiesc* în 1948, deși era activ în această organizație: chemat la instructaj, a venit în uniformă militară, cu toate gradele și decorațiile primite. A vrut păstrarea limbii idiș și a culturii iudaice și a publicat mai multe volume de poezie, proză și traduceri în idiș în România, precum și povestiri în reviste din alte țări. Deși laic și comunist, a fost redactor idiș

²³ Korn, *Yiddish*, p.288; Bercovici, *O sută*, p. 357 (index); „Iso (Itshak) Schapira alav hashalom”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), p. 91. Pe pagina de titlu și în cuprinsul în limba română din primul număr al almanahului, numele apare sub forma „Șapira”; în celelalte numere apare sub forma „Schapira”.

²⁴ Korn, *Yiddish*, p. 253; yleksikonblogspot.com/2016/01/khayim-goldenshteyn-haim-goldenstein.html ; Ițic Kara, „A bal-yovel”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 162-164; Ițic Kara, „Haim Goldenștein, a ben shiveim”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 182-185.

la *Revista Cultului Mozaic*. După prăbușirea regimului comunist a emigrat în Israel și a murit la Ierusalim în 1995²⁵. După decesul lui Iso Șapira, începând cu numărul 5 (1982), a fost cooptat ca redactor I Kara (Ițic Șvarț-Kara, 1906-2001), istoric, scriitor, profesor de idiș, franceză, ebraică, intelectual cu vederi largi și orientare deschisă. Născut la Podu Iloaiei, absolvent al Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Cernăuți, om cu păreri de stânga, dar care nu era membru al Partidului Comunist, rămas la Cernăuți în 1940, s-a aflat în URSS în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și a fost luptător pe front. Revenit în România după război, a fost secretar literar al Teatrului Evreiesc de Stat din Iași, după aceea cercetător bibliograf la Biblioteca „Gheorghe Asachi” și colaborator al Institutului de Istorie și Arheologie din același oraș, precum și activ în viața comunitară evreiască. Ițic Șvarț-Kara fusese colaborator al almanahului începând din primul număr al acestuia, atât cu articole și studii de istorie a evreilor din România, cât și cu povestiri, amintiri, traduceri²⁶. În numărul 7 (1984), apar ca redactori numai I. Kara și Volf Tambur. Începând cu numărul 8 (1985), numele redactorilor nu mai apare pe pagina de titlu.

Almanahul poate fi văzut în cadrul programului de restituiri culturale din anii 1970. Majoritatea scriitorilor de limba idiș care nu colaboraseră cu regimul comunist plecaseră din țară. Cei rămași fuseseră marginalizați, iar literatura idiș neglijată, din cauza orientării național-comuniste și din cauza lipsei de interes a evreilor înșiși. În anul 1978 asistăm la o încercare de restituire a literaturii idiș din România. Menționăm în acest sens și publicarea traducerii în limba română de Iosif Bercovici-Andronic a romanului alegoric *Cartea Raiului* de Ițic Manger (numele scris sub forma: Mangher), la aceeași editură, în același an, în tiraj mare, destinată publicului cititor românesc: era vorba de trezirea simpatiei pentru literatura idiș și a interesului pentru literatura ebraică veche. Autorul prefeței, Paul

²⁵ Ițic Kara, „Volf Tamburs sheferisher barg aroyf”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 185-189; Korn, *Yiddish*, p. 292 (menționează anul nașterii 1910); Leibovici-Laiș, *Comitetul*, p. 105; Tambur, *Yiddish-presse*, p. 330 (index); leksikon.blogspot.com/2016/10/volf-tambur.html. Iso Șapira, „A fresco fun yiddisher literatur in Rumenye”, în: *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), p. 12, menționează anul nașterii 1916. Uneori numele apare sub forma „Tamburu”.

²⁶ Rodica Popovici, „Șvarț-Kara, Ițic”, în: *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc* (Academia Română, Secția de Științe istorice și Arheologie; coord. Victor Spinei, Dorina N. Rusu). Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2021, vol. V (S-Z), pp. 238-239; Silviu Sanie, „Ițic Șvarț-Kara (1906-2001)”, în: *Studia et acta historiae Iudaeorum Romaniae* (Hasefer, București), VII (2002), pp. 17-19; Stela Cheptea, „Ițic Șvarț-Kara (1906-2001)”, în: *Europa XXI* (Iași), XI-XII (2002-2003), pp. 309-310.

Anghel, menționa că traducerea acestei cărți reprezintă o binevenită restituire²⁷. Putem compara apariția almanahului *Bukarester Shriftn* și restituirea literaturii idiș în România cu un aspect paralel petrecut în Uniunea Sovietică începând cu anul 1961: publicarea revistei lunare de literatură și cultură idiș *Sovietish Heimland* (Patria Sovietică), apărută în cadrul Uniunii Scriitorilor din URSS în perioada 1961-1991. Deosebiri erau privitoare la conținut, la folosirea ortografiei etimologice pentru cuvintele de origine ebraică în *Bukarester Shriftn*, spre deosebire de ortografia fonetică folosită în *Sovietish Heimland*, precum și la faptul că anuarul editat în România nu publica articole împotriva sionismului și a Statului Israel.

Articolul introductiv: mesajul redacției către cititori

Articolul introductiv, apărut în primul număr al almanahului *Bukarester Shriftn*, intitulat *Farn forhang* (în sens de: La început de drum), semnat *Dy redaktsye* (Redacția), arată orientarea lui, scopul lui, temele care vor fi tratate. Scopul era publicarea de literatură idiș din România, fără a se referi la probleme de actualitate. În acest articol se menționează că „probleme la zi nu pot fi găsite într-o culegere. Locul actualităților este într-o revistă”. Culegerea urmărește să facă „legătura noastră cu prietenii din țara idișului (*anshey-shlomeinu fun yiddish-land*)”. În continuare se menționează că „această culegere este o platformă a unei activități literare concentrată într-o carte, a scriitorilor idiș din România”. Urmează un citat ebraic biblic, *Lo al halechem levado yichyeh haadam*²⁸ (Omul nu va putea trăi numai cu mâncare), fără a se menționa sursa. Sensul, explicat în continuare, este că nu e suficient pentru om să-și satisfacă nevoile trupești, ci are și alte nevoi: spirituale, sufletești și culturale. În continuare, comentarea este adaptată orientării politice contemporane. „Dezvoltarea intelectuală a lumii noastre este un rezultat al componentelor naționale. Socialismul a creat baza materială pentru dezvoltarea culturii naționale. În România socialistă cuvântul scris în idiș este prețuit și susținut”²⁹. Aceste fraze arată devotamentul față de regimul socialist, mulțumirea redactorilor că acest regim încurajează literatura idiș.

Articolul introductiv menționează că Heinrich Heine, Mihail Eminescu și Ițic Manger au cântat dragostea și dorul în limbi diferite, iar Chaim Nachman

²⁷ Ițic Mangher, *Cartea Raiului: neasemuita descriere a vieții lui Șmul Abe Abervo*. Trad. Iosif Andronic; pref. Paul Anghel. Kriterion, București, 1978 (tiraj: 15.500 + 90 + 20), pp. V-IX, 189.

²⁸ *Devarim / Deuteronomul* 8, 2.

²⁹ „Farn forhang”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), p. 5.

Bialik a spus: „Cât pământ este sub picioare – tot așa de mult cer este deasupra capului”. După aceea, adaugă că „în această metaforă se află de asemenea cheia unei culturi speciale. Pecetea oricărei culturi apasă asupra unei identități originale”³⁰. Observăm orientarea spre o literatură și o cultură idiș laică.

Tematica almanahului și colaboratorii pe baza primului număr

Primul număr este împărțit pe secții tematice. Prima secție este de literatură originală, amintiri și evocări scrise sub formă de povestiri, unele privitoare la copilăria autorilor în orașele din România, altele privitoare la trecutul teatrului idiș. În limba română are titlul *În fața cortinei*. În afară de cei trei redactori Iso Șapira³¹, Haim Goldenștein³² și Volf Tambur³³, care semnează povestiri și amintiri, apar și alți scriitori idiș: Relli Blei³⁴ și Leon Bertiș³⁵, cu câte un ciclu de poezii, prima cu nouă poezii, iar ultimul cu trei poezii pe teme iudaice; Ițic Kara³⁶, Moșe Held³⁷, Bebe Bercovici³⁸, Iulian Schwartz³⁹ (amintiri și proză). Amintirile lui Iulian Schwartz (1910-1977), fratele lui Ițic Șvarț-Kara, au apărut după decesul autorului, în 1977, fiind predate pentru publicare din acel an, în care urma să apară almanahul, dar întârziase. Bebe Bercovici (1937-2020), actor idiș la Teatrul Evreiesc de Stat din București, era scriitor idiș din generația mai tânără.

Secția a doua, intitulată *A klepsidre: durkh teg un yurn* (*Clepsidra: zile și ani*), cuprinde eseuri și articole de istorie culturală. Israil Bercovici, scriitor, regizor și istoric al teatrului idiș publică un studiu despre relațiile scriitorului Shalom Alehem cu România⁴⁰. Eseistul Moșe Lacs (1887-1979), publică amintiri

³⁰ Ibidem, pp. 5-6.

³¹ Iso Șapira, „Drei musketirn; Morgenshtern – Aurora Roha: di bine in mayn Arbets-Plats; Di kinder-trupe Aurora Roja”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 27-37.

³² Haim Goldenștein, „In plen fun zain eygener geshihte: fun Șmul Holtshekert tag-bukh”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 15-26.

³³ Volf Tambur, „Mit midat harahamim”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 38-57.

³⁴ Relly Blei, „Lider”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 7-14 („Dos vaserl”, „Glick”, „Muzik”, „Friling um vinter”, „Ich hob gehat”, „Ibern kop”, „Picasso”, „Ich ruf zei”, „Mayne raynd”).

³⁵ Leon Bertiș, „A honeke-dreidl – an onhoib”, „Maftir szu fun yom-kipur”, „Biz a tog, a sheinem”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 58-61.

³⁶ Ițic Kara, „Arum di Karpasn”, în *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 62-65.

³⁷ Moșe Held, „Rudi, Rudi, der popagei”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 66-75.

³⁸ Bebe Bercovici, „A leksie”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 83-89.

³⁹ Iulian Schwartz, „Friling 1917”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 77-82.

⁴⁰ Israil Bercovici, „Shalom Alechem un Rumenye”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 92-105.

despre două reprezentatii de teatru ebraic la Viena în 1913 și un articol asupra filologului Lazăr Șăineanu⁴¹. Iulian Schwartz publică o evocare a actriței idiș Dina Koenig⁴². Ițic Șvarț-Kara publică un studiu de istorie asupra începutului așezărilor evreiești în România, până la sfârșitul secolului al 18-lea⁴³.

Secția a treia, *Paralele kvualn (Izvoare paralele)*⁴⁴ cuprinde traduceri în idiș din literatura română și din literaturile maghiară și germană din România. Titlul indică dezvoltarea paralelă a literaturii idiș cu literatura română și literaturile maghiară și germană. Sunt selectate scrieri pe tema Holocaustului, în general și în Transilvania de Nord. Apar: un fragment din romanul *Desculț* de Zaharia Stancu, tradus de Meir Rispler; povestirea *Glasul sângelui fratelui tău strigă* de Arnold Hauser, tradusă de Volf Tambur; poezia *La Auschwitz arde o făclie*, de Tania Lovinescu, tradusă de Volf Tambur; poemul *Kadish* (în original: *Isgadal*) de Jozsef Meliusz, tradus de Volf Tambur; poeziile *Absurd* și *Îngerul a venit*, de Geo Bogza, traduse de Israil Bercovici; poezia *Steaua veșnică a iubirii*, de Petre Ghelmez, tradusă de Israil Bercovici; poeziile *Începutul iernii*, *Rai*, *Rugăciune* de Eugen Jebeleanu, traduse de Israil Bercovici; poezia *O baladă după toate limbile lumii* de Janos Szasz, tradusă de Israil Bercovici; poezia *Debora* de George Călinescu, tradusă de Israil Bercovici.

Secția a patra, *Bikher-vitrine (Vitrina cu cărți)*⁴⁵, cuprinde trei recenzii de cărți în idiș apărute la Editura Kriterion: *In di oygn fun a shvartser kove (În ochii unei cafele negre)* de Israil Bercovici, recenzată de Șulem Rubinger; *Lebedike methim (Suflete vii)*, de Volf Tambur, recenzată de Ițic Kara; *A moldavish yinghel (Un băiat din Moldova)* de Ițic Kara, recenzată de Iso Șapira.

La sfârșitul broșurii sunt menționate câteva titluri de articole programate să apară în numărul următor, care era deja în pregătire.

⁴¹ Moişe Lacs, „Noch eider s-iz gegrindet geborn di *Habimah* ... (Zikhroines vegn 2 hebreishe teater-forshtelungn in Wien, in 1913)”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 106-107; „Lazăr Șăineanu: zain lebn unshapungs-veg”, ibidem, pp. 108-113.

⁴² Iulian Schwartz, „A lebn far der yiddisher bine: Dina Koenig”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 114-120.

⁴³ I. Kara, „Der onhoib fun yiddishn yishuv in Rumenye”, în: *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 121-132.

⁴⁴ *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 133-179.

⁴⁵ *Bukarester Shriftn*, 1 (1978), pp. 181-199.

Aspecte ale numerelor 2-3

În general, numerele următoare continuă orientarea și planul primului număr, cu îmbunătățiri. Numărul 2 (1979), apărut în 192 pagini într-un tiraj de 285+65+40 exemplare, reușește să apară ca o publicație ce-și păstrează prospețimea, deși era scrisă și redactată de autori vârstnici, iar numărul colaboratorilor era mic. El reunește tradiționalul folcloric și cultural-religios cu modernitatea și prezentul, identitatea evreiască cu identitatea românească, ideologia de stânga cu interesele statului național-comunist, în limitele permise sau chiar impuse. Broșura este împărțită în șapte secții. Prima secție, *In ritem fun der tzayt (În ritmul vremii)*⁴⁶, include literatură idiș originală din România. În acest cadru apare o scurtă prezentare („o frescă”, în 5 pagini) a literaturii idiș din România, de Iso Șapira. Sunt publicate povestiri de Haim Goldenștein, Volf Tamburu, Ițic Kara, Moişe Held, Șulem Rubinger, care evocă atmosfera târgușoarelor evreiești de altă dată, povestirea *Der Bal Shem Tov un zayne shkhenim hutsuln (Bal Șem Tov și vecinii săi huțuli)* de Șulem Rubinger prezentând tradiția hasidică și relațiile bune între evreo și neevrei. Sunt publicate și trei poezii de Leon Bertiș, de asemenea pe teme tradiționale evreiești⁴⁷. Secția a doua a broșurii, *Far di kinders vegn (Pentru copii)* include șapte poezii pentru copii, de Relly Blei (1913-2000)⁴⁸. Este un element nou; probabil că poeta, care era profesoară de idiș la Rădăuți, poate și redactorii, sperau că buncii vor citi poeziile nepoților. Secția a treia, *Oyf di shpuren fun zikaron (Pe urmele memoriei)*⁴⁹ publică amintiri de Moişe Lacs, Ițic Kara, Șmul Gerșon Friedental, Șloime Friedental, Iosif Mirkin. Interesant este faptul că în acest cadru apare articolul memorialistic de Moişe Lacs, *Mayn bakantshaft mit dem bavaustn hebreishen shraiber un talentirn jurnalst Nahum Sokolov*⁵⁰, titlu tradus liber și în limba română în cuprins, *Cum am cunoscut pe Nahum Sokolov*, referitor la modul în care autorul l-a cunoscut pe scriitorul ebraic, jurnalistul și liderul sionist Nahum Sokolov, menționând și pe rabinul doctor Iacob Nacht din Focșani, care îl întâlnise la „congrese evreiești din străinătate”, care erau, de fapt, congrese sioniste. Secția a patra, *Eidut fun amol (Mărturii de odinioară)*, publică un studiu de istoria artei

⁴⁶ Bukarester Shriftn, 2 (1979), pp. 9-62.

⁴⁷ Leon Bertiș, „Zitst a talmidl in kloyz”, „Der Shoifer”, „Shtile tren”, în: *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 24-28.

⁴⁸ Relly Blei, „Lider”, în *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 65-70.

⁴⁹ *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 71-104.

⁵⁰ Moişe Lacs, „Main bakantshaft mit dem bavaustn hebreishen shraiber un talentirn jurnalst Nahum Sokolov”, în: *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 73-78.

evreiești în România, de Ițic Kara, intitulat *Goldene hent (Mâini de aur)*⁵¹. Autorul adaugă 8 planșe cu 25 ilustrații din domeniul artei sinagogale, funerare și a meșteșugarilor evrei din Moldova în secolul al 19-lea. Este de asemenea un aspect nou. Secția a cincea, *In shein fun projector (În lumina proiecteurului)*⁵², publică un articol de Israil Bercovici despre turneul Teatrului Evreiesc de Stat la Berlin în 1977, precum și un articol de Iso Șapira asupra a trei spectacole. Secția a șasea, *Fun unzer literarisher yerusha (Moștenire literară)*⁵³ publică un articol evocator asupra scriitorului Herș Leib Gottlieb (1829-1930), „primul maskil și scriitor idiș din Sighetu Marmăției”, cunoscut după pseudonimul Herș Leib Sigheter, care fusese și jurnalist și publicist sionist în Transilvania și Ungaria și respinsese asimilarea maghiară. Autorul articolului este Volf Tambur. Sunt republicate și opt poezii ale lui Gottlieb. Secția a șaptea este *Paralele kvualn (Izvoare paralele)*⁵⁴, traduceri în idiș din română și maghiară. Selecția textelor este asemănătoare: sceneta *Negustorul de ochelari*, de Tudor Arghezi, tradusă de Volf Tambur; reportajul *Auschwitz-Birkenau* de Șandor Gelert, tradus de Volf Tambur; cinci poezii de Marin Sorescu și o poezie de Ion Alexandru, traduse de Iso Șapira. Urmează secția a opta, *Bikher-vitrine (Vitrina cu cărți)*⁵⁵, care publică o recenzie de Iso Șapira a traducerii românești a romanului *Cartea Raiului* de Ițic Manger. Iso Șapira publică și o recenzie a caietului de versuri *Gezungene lider (Poezii cântate)* de Eliezer Steinbarg, publicat la Rehovot, în Israel, în 1977, de scriitorul și criticul Herș Segal, dar fără să menționeze locul apariției. Este singura carte recenzată care nu apăruse în România. Haim Goldenstein publică o recenzie volumului *Yiddish-presse in Rumenye*, de Volf Tambur. Meir Rispler publică recenzia volumului de versuri și proză *Fun shkhenishn dorf (Din satul vecin)* de Herț Rivkin. Șulem Rubinger recenzează cartea *Tsvei noveles mit a shmits (Trei nuvele cu o tragere la țintă)* de Haim Goldenstein. Secția a noua, *Tsum undenk (In memoriam)* publică necrologul lui Iulian Schwartz, scris de fratele său Ițic Șvarț-Kara⁵⁶. Ca și în numărul precedent, apare o listă de cărți noi în limba idiș publicate de Editura Kriterion – patru cărți apărute în 1979 și alte patru care urmau să apară în 1980 – precum și câteva titluri de articole care urmau să apară în numărul următor.

⁵¹ Ițic Kara, „Goldene hent”, în: *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 107-118.

⁵² *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 119-134.

⁵³ *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 137-148.

⁵⁴ *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 149-165.

⁵⁵ *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 167-180.

⁵⁶ *Bukarester Shriftn*, 2 (1979), pp. 183-184.

Numărul 3 (1980) are ca aspect principal aniversarea centenarului nașterii poetului idiș Eliezer Steinbarg (1880-1932). Începând cu acest număr, tirajul nu mai este publicat. Prima secție a numărului 3 al anuarului este dedicată centenarului lui Eliezer Steinbarg, cuprinzând un studiu asupra operei lui de Ițic Kara, un poem dedicat poetului de Iacob Sternberg și patru fabule de Eliezer Steinbarg⁵⁷. Secția de literatură originală contemporană, *Dertseilungen un lider (Povestiri și versuri)*⁵⁸ publică povestiri de Volf Tambur, Haim Goldenstein, Șulem Rubinger, Ițic Kara, Moșe Held, Șloime Friedental și poezii de Israil Bercovici, Volf Tambur, Rely Blei. Secția a treia, intitulată *Fun amol... (De pe vremuri)* este interesantă în mod special, incluzând studii de istorie și de folclor al evreilor din România: *Ekonomik funem yiddishn yishuv in Rumenye biz sof 18tn yorhundert* (Situția economică a populației evreiești în România până la sfârșitul secolului al 18-lea), de Ițic Kara⁵⁹; același autor publică și un studiu asupra grupului literar idiș *Licht*, 1915-1916⁶⁰. Mai apar un studiu asupra folclorului didactic la evreii din Maramureș, însoțit de proverbe și zicale populare culese, de Volf Tambur⁶¹ și o scriere memorialistică de Șmul Gerșon Friedental (1870-1963), publicată după un manuscris din arhiva sa⁶². Ultima secție, ... *Un fun haynt (... Și de azi)*⁶³ reunește articole referitoare la activitatea Teatrului Evreiesc de Stat, traduceri literare în idiș, recenzii de cărți, necrologul scriitorul Moșe Lacs (1887-1979), fost colaborator al almanahului. Spre deosebire de numerele precedente, în acest număr aceste teme sunt reunite. Se remarcă un articol bibliografic de Volf Tambur, *35 yor yiddish-literatur in der nayer Rumenye* (35 de ani de literatură idiș în România nouă), care include bibliografia cărților în limba idiș apărute în România în perioada 1945-1980. Deși nu apare termenul „izvoare paralele”, este prezentă traducerea unei balade populare ucraineană, cu o introducere care amintește Holocaustul, de Volf Tambur. Găsim și un comunicat asupra întemeierii

⁵⁷ Ițic Kara, „Tsu Eliezer Steinbargs hundertsten geboirntog”, în: *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 9-12; Iacob Sternberg, „Eliezer Steinbarg”, ibidem, pp. 13-15; Eliezer Steinbarg, „Mashalim: Tsvei roizn; Der shreklekher gedank; Tsvei feigelekh; Drei”, ibidem, pp. 16-19.

⁵⁸ *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 21-96.

⁵⁹ Ițic Kara, „Ekonomik funem yiddishn yishuv in Rumenye biz sof 18th yorhundert”, în: *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 97-104.

⁶⁰ Ițic Kara, „Matityahu Friedman un di grupe *Licht* in licht fun zeyer korespondents”, în: *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 145-151.

⁶¹ Volf Tambur, „Maramoresher yiddishe vertkekh un idiomen”, în: *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 105-129.

⁶² Șmul Gerșon Friedental, „Fun amol”, în: *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 130-144.

⁶³ *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), pp. 153-189.

cercului literar al scriitorilor de limba idiș *Ițic Manger* la București, cu binecuvântarea Uniunii Scriitorilor, la 31 octombrie 1979⁶⁴.

Aspecte ale numerelor 4-10

Începând cu numărul 4 (1981), broșurile nu mai sunt împărțite pe secții. Majoritatea materialelor publicate sunt în domeniul literaturii originale contemporane. Unii colaboratori au încetat din viață. În numărul 4 apar scrieri postume de Iso Șapira, Leon Bertiș, Efraim Blei, Iulian Schwartz, Șmul Gerșon Friedental. Vechii colaboratori în viață continuă să publice. În același număr apar povestiri de Haim Goldenștein, Volf Tambur, Ițic Kara, Moïșe Held. Șloime Friedental publică amintiri de la Iași din 1944⁶⁵. Apare și un nou colaborator, Leo Schadach, dar tot un om în vârstă, născut la Hotin în 1919, supraviețuitor al Holocaustului, cu o povestire⁶⁶. Poezii sunt publicate de Rely Blei, Israil Bercovici, Volf Tamburu. Este publicat un articol postum de Iso Șapira asupra poeziei lui Alexandru Spiegelblat⁶⁷, care emigrase în Israel. Alte materiale care atrag atenția sunt studiile lui Ițic Kara, unul despre primii pași ai lui Ițic Manger în literatură⁶⁸, al doilea despre populația evreiască și organizarea ei internă în Moldova până la 1848⁶⁹. Alt material interesant, postum de Iulian Schwartz, este o culegere de folclor evreiesc adunat de el din diferite localități din Moldova și Bucovina, precum și într-un cartier evreiesc din București⁷⁰. Remarcăm și un articol de Șulem Rubinger asupra operei scriitorului idiș Șalom Ash⁷¹.

În numărul 5 (1982) este reluată prezentarea poetului Eliezer Steinbarg, la comemorarea a 50 de ani de la moartea sa. Un studiu despre opera lui este publicat

⁶⁴ *Bukarester Shriftn*, 3 (1980), p. 188.

⁶⁵ Șloime Friedental, „Bagegenushn in Ias”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 99-104.

⁶⁶ Leo Schadach, „Main mome Perale”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 105-108: Korn, *Yiddish*, p. 278.

⁶⁷ Iso Șapira, „Lider fun Alexander Spiegelblat”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 135-138.

⁶⁸ Ițic Kara, „Ițic Mangers ershte literarishe trit”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 131-134.

⁶⁹ Ițic Kara, „Di yiddishe bafelklerung un ir inerlekhe organizatsye biz 1948”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 160-172.

⁷⁰ Iulian Schwartz, „Yiddisher folklor fun Rumenye”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 146-156.

⁷¹ Șulem Rubinger, „Shalom Ash”, în: *Bukarester Shriftn*, 4 (1981), pp. 117-130.

de Haim Goldenștein⁷². Sunt reproduse șapte poezii de Eliezer Steinbarg, una din ele intitulată *Rashi*, referitoare la celebrul comentator biblic⁷³. Ca scurtă prezentare a poetului este reprodus un citat din volumul *Rumenye* de Shloyme Bickel, scriitor idiș și activist comunitar emigrat din România în SUA înainte de Al Doilea Război Mondial. Majoritatea materialelor publicate în acest număr sunt scrieri literare originale contemporane, atât ale unor colaboratori în viață, cât și ale unor colaboratori decedați. Atrage atenția un fragment dintr-un volum manuscris de Idel Weidenfeld, scriitor decedat în 1966; publicarea a fost pregătită de Sara Stein⁷⁴. Nu lipsesc nici studiile de nivel academic, de Ițic Kara: unul despre istoria evreilor din România în prima jumătate a secolului al 19-lea⁷⁵, al doilea despre folclorul evreilor din România⁷⁶.

Numărul 6 (1983) conține un studiu de Volf Tambur asupra operei poetului idiș Iacob Groper⁷⁷, originar din România, emigrat în Israel. Studiul se referă la opera lui Groper dinaintea emigrării și este urmat de un poem inedit al său⁷⁸. Publicarea lui indică o schimbare de atitudine față de intelectualii evrei emigrați. Titlul lui este *Beitrog tsu „Yakov Groper un zayn tsayt”* (Contribuție la „Iacob Groper și timpul său”), indicând titlul volumului apărut în Israel în 1976, în care apăruse inițial. Titlul lui în cuprinsul în limba română este *Iacob Groper – primul poet modern de limbă idiș din România*⁷⁹. Poetul Iacob Ashel Groper (1890-1966), emigrat în Israel în 1964, decedat în 1966, a fost și filantrop, lăsând averea sa moștenire pentru întemeierea unui premiu pentru literatură idiș și istorie a evreilor din România, care a funcționat în anii 1971-1976 și 2002-2013⁸⁰. Alt

⁷² Haim Goldenștein, „Gedanken tsu Eliezer Stainbarg foftsiksten yortsayt 1932-1982”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 7-14. În titlu apare o greșeală de tipar, „1882” în loc de „1982”.

⁷³ *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 15-29.

⁷⁴ Idel Weidenfeld, „Stsene fun a vinkl yiddish-lebn onfang 20stn yorhundert”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 126-153.

⁷⁵ Ițic Kara, „Di geshikhte geyt vaiter”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 57-66.

⁷⁶ Ițic Kara, „Folklor”, în: *Bukarester Shriftn*, 5 (1982), pp. 154-178.

⁷⁷ Volf Tambur, „Beitrog tsu ‘Yakov Groper un zayn tsayt’”, în: *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), pp. 5-17.

⁷⁸ Iacob Groper, „Di frage; (prolog tsum grestern poem ‘Shabat nahamu’, 5652 (1892)”, în: *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), pp. 18-34.

⁷⁹ *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), p. 2.

⁸⁰ *Yakov Groper un zayn tsayt – Yakov Groper: yishiuto uzmano*. Hitachdut Olei Romanyah, Tel Aviv & Havaadah hametapelet beezvono shel Yakov Groper, Ashkelon, 1976, passim; Iacob Groper, *Geklibene lider – Shirim nivcharim*. Hitachdut Olei Romanyah, Tel Aviv & Havaadah hametapelet beezvono shel Yakov Groper, Ashkelon,

aspect nou este publicarea a nouă poezii de Relly Blei (1915-2000), unele referitoare la suferința evreiască în Transnistria⁸¹, unde autoarea, comunistă din Bucovina, fusese deportată în perioada Holocaustului⁸². Este o formă de menționare a Holocaustului în România, deși numai în idiș. În anul 1982 apăruse un volum de poezii al ei și al soțului ei, poetul idiș Efraim Blei (1908-1965), recenzat de Ițic Kara în același număr al almanahului⁸³. În același număr sunt publicate povestiri de Volf Tambur, Ițic Kara, Moişe Held, Șloime Friedental, Leo Schadach, Bebe Bercovici, un fragment de roman de Haim Goldenștein, amintiri de Smul Gerșon Friedental, un articol despre emisiunea de radio în limba idiș a Radiodifuziunii Române de Șulem Rubinger⁸⁴, trei recenzii de cărți, un fragment din romanul *Desculț* de Zaharia Stancu tradus în idiș de Meir Rispler în continuarea fragmentului publicat în numărul 1 al anuarului în 1978⁸⁵, un studiu de istorie de Ițic Kara⁸⁶.

Numărul 7 (1984) continuă aspectul numărului precedent. Este publicată o poezie de Iacob Groper, urmată de o scurtă completare la articolul despre acest poet, de Volf Tambur, apărut în numărul precedent⁸⁷. După acest articol, Volf Tambur adaugă o poezie referitoare la Holocaustul evreilor din Transilvania de Nord, scrisă de el în 1944. Volf Tambur publică și povestiri, precum și eseuri literare, 40 pagini, un sfert din broșura de 160 pagini⁸⁸. Povestiri mai sunt publicate de Ițic Kara, Moişe Held, Haim Goldenștein, Leo Schadach, Șloime Friedental. Una din povestirile scrise de Șloime Friedental, intitulată „Mihail

2010, passim; *Sikum mifaleyah shel hakeren al shem Yakov Groper letipuach moreshet yahadut Romanyah vesefat yiddish vetarbutah 1968-2014*. HaKeren al shem Yakov Groper, Jerusalem, 2014, passim.

⁸¹ Relly Blei, [Lider], în: *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), pp. 91-97. Poezii referitoare la Transnistria: „Es geyen yetumim”; „Bei beylen in keyler”.

⁸² Korn, *Yiddish*, p. 252.

⁸³ Ițic Kara, „Relly un Efraim Blei, 'In shehn fun troyer, in reges fun frayd'”, în: *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), pp. 188-190

⁸⁴ Șulem Rubinger, „Fertl yorhundert yiddische oydsities baym rumenishn radio”, în: *Bukarester Shiftn*, 6 (1983), pp. 121-125.

⁸⁵ Zaharia Stancu, „A shmole un tipe brazde”, în: *Bukarester Shriftn*, 6 (1983), pp. 165-185.

⁸⁶ Ițic Kara, „Gezelshaftlekh un kultur-lebn fun yidn in Rumenye tsvishn 1775-1948”, în: *Bukarester Shiftn*, 6 (1983), pp. 150-158.

⁸⁷ Iacob Groper, „Shir”, în *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), p. 5; Volf Tambur, „Hosafah tsu 'Beitrog tzu Yakov Groper un zayn tsayt'”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 5-6.

⁸⁸ Volf Tambur, „Kurtse proze”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 7-46.

Cotianu”, vorbește despre pogromul de la Iași din 29 iunie 1941⁸⁹. Autorul menționează povestirile ca fiind pagini din jurnalul său personal. Sunt publicate postum și amintiri ale lui Șmul Gerșon Friedental, în continuarea celor apărute în numerele precedente⁹⁰. Apare și un fragment dintr-o povestire de I. Silsan din Iași⁹¹, pseudonim al arheologului, epigrafistului, istoricului și scriitorului Silviu Sanie, născut în 1936, ulterior profesor universitar, coeditor al anuarului *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, cercetător și publicator al inscripțiilor din cimitirul evreiesc medieval de la Siret, imigrat în Israel. Apar și zece poezii de Rely Blei, unele originale pe teme tradiționale și pe tema Holocaustului și două traduceri de poezii de Marcel Breslașu⁹². Într-o parte a broșurii intitulată *Folklor un folkloristn* (Folclor și folcloriști) apar trei studii de Ițic Kara asupra folclorului evreiesc din Moldova și Bucovina⁹³. Primul studiu este asupra activității de folclorist a lui Moses Schwarzfeld. Al doilea este publicat ca partea a doua a unui studiu apărut în numărul 5 (1981) al anuarului și include de asemenea poezii și cântece populare, inclusiv din folclorul copiilor, culese de autor sau adunate de el din diferite publicații. Al treilea se referă la un manuscris cu cântece populare și religioase evreiești. Cercetătorul Ițic Kara publică și o prezentare însoțită de fotografii a familiei doctorului în medicină Ștefan Stâncă-Stein (1865-1897), unul din liderii mișcării social-democrate din România⁹⁴.

Numărul 8 (1985) începe cu un studiu de Volf Tambur asupra vieții și operei poetului idiș, regizorului, directorului de teatru, dramaturgului Iacob (Yankev) Sternberg (1890-1973), în special asupra perioadei interbelice, când a activat în România⁹⁵, scris cu ocazia a 95 de ani de la nașterea sa. Studiul este urmat de cinci poeme de Iacob Sternberg⁹⁶. Ca și în numărul precedent, Volf

⁸⁹ Șloime Friedental, „Mihail Cotianu”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 118-128. Mențiunea despre pogromul de la Iași: p. 124. În traducerea românească a cuprinsului broșurii, numele autorului apare ebraizat, „Șlomo”, iar numele de familie „Fridntal”.

⁹⁰ Șmul Gerșon Friedental, „Zikhroynes (hemshekh)”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 129-140.

⁹¹ I. Silsan, „Tsvishen yodle un der verbe”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 84-90.

⁹² *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 61-68.

⁹³ Ițic Kara, „Folklor un folkloristn” („Moshe Schwarzfeld vy a rumenisher un yiddisher folklorist”; „Folklor”; „A vikhtiker muzikalisher ktav-yad”), în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 141-156.

⁹⁴ Ițic Kara, „Di mishpoche fun a flomikn revolutsionar”, în: *Bukarester Shriftn*, 7 (1984), pp. 157-162.

⁹⁵ Volf Tambur, „Yakov der tsveyter – Yakov Sternberg”, în: *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 5-15.

⁹⁶ *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 16-19.

Tambur publică și „proză poetică”, de data aceasta amintiri din anii 1941-1945, aproape un sfert din broșură⁹⁷. Povestiri bazate pe amintiri și evocări mai sunt publicate de Ițic Kara, Moişe Held, Leo Schadach, Şloime Friedental, Şmul Gerşon Friedental. Poezii, bazate pe nostalgia târgușorului evreiesc și pe memoria Holocaustului, sunt publicate de Relly Blei⁹⁸. Haim Goldenştein face o prezentare a scriitorului și traducătorului idiș-română Iosif Bercovici-Andronic, la împlinirea vârstei de 88 ani⁹⁹. Ițic Kara publică recenzii și prezentări ale scriitorilor de limba idiș și de limba română A. Ebion, („poet militant”), Israil Bercovici, Haim Goldenştein, Benjamin Fundoianu, Volf Tambur, precum și studii asupra istoriei presei și literaturii idiș din România¹⁰⁰. Deoarece numărul scriitorilor idiș din România era mic și vârsta lor înaintată, se observă adunarea lor într-un grup restrâns, ei având tendința de a se prezenta unul pe celălalt. Aspectul a continuat în numerele 9 și 10.

În numărul 9 (1986) sunt sărbătoriți: Moişe Held la 86 de ani¹⁰¹, Ițic Kara la 80 de ani¹⁰², Volf Tambur la 70 de ani¹⁰³, Israil Bercovici la 65 de ani¹⁰⁴. Articolul dedicat lui Moişe Held este semnat de Haim Goldenştein, cel dedicat lui Ițic Kara de Şloime Friedental, cel dedicat lui Volf Tambur de Ițic Kara, cel dedicat lui israil Bercovici de Ițic Kara. Articolele aniversare dedicate lui Moişe Held, Ițic Kara și Volf Tambur sunt urmate de scrieri ale sărbătoriților: două povestiri de Moişe Held, un articol despre istoria teatrului idiș și un eseu de Ițic Kara, un ciclu de poezii de Volf Tambur¹⁰⁵. Este publicat și necrologul lui Țvi (Herș) Şerban-Leibovici (1909-1986), unul din foștii lideri ai *Comitetului Democratic Evreiesc*, semnat cu inițiale de Haim Goldenştein¹⁰⁶, precum și un articol comemorativ la zece ani de la moartea scriitorului, jurnalistului,

⁹⁷ Volf Tambur, „Poetische proze (zikhroynes fun di yorn 1941-1945)”, în: *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 88-124.

⁹⁸ *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 44-52.

⁹⁹ H(aim) G(oldenştein), „Bercovici – Andronic: a prezents in rumenishn yiddish-peizaj”, în: *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 125-127.

¹⁰⁰ *Bukarester Shriftn*, 8 (1985), pp. 128-156.

¹⁰¹ Haim Goldenştein, „Dr. Moishe Held – ad meah veesrim”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 5-6.

¹⁰² Şloime Friedental, „Tsu I. Karas chag-hagevuroth”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 26-28.

¹⁰³ I. Kara, „Volf Tambur a ben shiveim”, în *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 55-57.

¹⁰⁴ I. Kara, „Israil Bercovici – 65”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 189-190.

¹⁰⁵ *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 7-25, 29-54, 58-80.

¹⁰⁶ H(aim) G(oldenştein), „Țvi (Herș) Şerban-Leibovici (1909-1986), în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), p. 206.

traducătorului și activistului cultural Schoss-Roman (Șalom Solomon, 1894-1976), scris de Ițic Kara¹⁰⁷. Poeta Relly Blei publică atât un ciclu de poezii, cât și amintiri despre scriitorii în limba idiș din Cernăuți, pe care i-a cunoscut în perioada în care a locuit în oraș¹⁰⁸. Proză literară – povestiri și amintiri – mai sunt publicate de Haim Goldenștein, Șloime Friedental, Volf Tambur, Leo Schadach. Ițic Kara publică și două studii, unul despre istoriografia evreilor din România, al doilea despre interpretul de muzică idiș Șamșale Ferst și al treilea despre viața și opera lui Karpel Lippe, punând accentul asupra operei sale sociale și a scrierilor sale sociologice, medicale și polemice împotriva antisemitismului, scrise în limbile germană și ebraică în perioada în care a trăit la Iași¹⁰⁹, dar fără a prezenta activitatea lui sionistă.

Numărul 10 (1988), ultimul publicat, debutează cu traducerea în idiș a poemului *Luceafărul* (*Der Morgnster*) de Mihai Eminescu, făcută de poetul basarabean imigrat în Israel, Meir Charatz (1912-1993)¹¹⁰, prieten cu Ițic Kara. Traducerea poemului *Luceafărul* deschide broșura. Ea este urmată de traducerea în idiș a unei fabule cu aspect evreiesc de Ion Luca Caragiale, făcută de Ițic Kara, însoțită de o introducere a traducătorului¹¹¹. Ițic Kara publică și un studiu istoric și filologic asupra limbii idiș în Moldova în secolul al 19-lea¹¹², un articol pentru sărbătorirea lui Haim Goldenștein la împlinirea vârstei de 75 de ani¹¹³, precum și două povestiri, *Miriam* și *Hershl*¹¹⁴. Alte scrieri literare în proză – povestiri și amintiri – sunt semnate de Moişe Held, Șloime Friedental, Leo Schadach. În privința lui Leo Schadach, el publică proză scurtă – patru schițe -, comentarii retroactive asupra anilor 1936-1941 sub forma unei scrisori către un prieten, poezii umoristice, o scenetă de *Purim*¹¹⁵. Romanul său *Dos farloyrene shtetl* (Orășelul

¹⁰⁷ Ițic Kara, „Schoss-Roman”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 199-200.

¹⁰⁸ Relly Blei, „Mayne bagegenishn mit yiddishe shreiber in Czernowitz”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 81-85; „Lider”, ibidem, pp. 85-90.

¹⁰⁹ Ițic Kara, „Tsu der historiografie fun yiddn in Rumenye”, în: *Bukarester Shriftn*, 9 (1986), pp. 190-196; „Tsurik hundert yor”, ibidem, pp. 196-199; „Doktor Karpel Lippe”, ibidem, pp. 200-205.

¹¹⁰ Mihai Eminescu. „Der Morgnster; fun rumenish: Meir Charatz”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 5-17.

¹¹¹ Ițic Kara, „An interesant mashal fun I. L. Caragiale”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), p. 18.

¹¹² Ițic Kara, „Moldavish yiddish in naintzenten yorhundert”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 144-161.

¹¹³ Ițic Kara, „A bal-yovel”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 162-164.

¹¹⁴ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 19-28.

¹¹⁵ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 88-111.

pierdut), referitor la perioada Holocaustului, publicat de editura Kriterion în 1986, este recenzat de Ițic Kara¹¹⁶. Ca autor de proză apare și numele „Beniamin Z. Ganz”, cu patru povestiri¹¹⁷, dar numele este pseudonimul lui Volf Tambur¹¹⁸, probabil bazat pe varianta ebraică a numelui său, Beniamin-Zeev. Cu același pseudonim el semnează și un articol critic referitor la forma de menționare a unor cuvinte și a unor localități de către filologul Mordechai Schechter (1927-2007) de la Universitatea Columbia din New York, originar din România¹¹⁹. Probabil că Volf Tambur a folosit pseudonimul din cauza acestui articol. Oricum, în acest număr al almanahului el nu semnează nici un material cu numele său. În privința poetei Relly Blei, ea publică 20 de poezii pe teme diverse, unele referitoare la limba idiș¹²⁰. La sfârșitul broșurii apare lista celor 41 de cărți în limba idiș publicate de editura Kriterion în anii 1970-1987, printre ele fiind și cele 10 numere ale almanahului¹²¹. Atât almanahul *Bukarester Shriftn*, cât și cărți noi în limba idiș nu au mai apărut după Revoluția din 22 decembrie 1989: nu numai că nu mai erau cititori, dar nici subsidii ale Statului, editura Kriterion a fost privatizată, vândută, îndreptată spre alte domenii și mutată la Cluj-Napoca, iar redactorii și majoritatea colaboratorilor, de vârsta a treia, din nenorocire au încetat din viață.

Concluzii

Almanahul literar *Bukarester Shriftn* a jucat un rol important în păstrarea, cultivarea și promovarea limbii și literaturii beletristice și memorialistice originale în limba idiș în România la sfârșitul anilor 1970 și în anii 1980. Totuși, ca orice publicație din acea perioadă, era o publicație angajată. Se observă o anumită toleranță privitoare la menționarea – dar nu la prezentarea largă – a Holocaustului evreilor din România, precum și privitoare la tradiția iudaică, la legătura cu centrele culturale istorice din Bucovina și Basarabia, și la prezentarea, deși redusă, a unor scriitori idiș emigrați în Israel. Totuși, deși apărut în condițiile regimului comunist, almanahul are un caracter evreiesc, manifestat atât prin tematica articolelor, povestirilor și poeziilor publicate, cât și prin forma de expresie literară,

¹¹⁶ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 164-168.

¹¹⁷ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 112-143.

¹¹⁸ National Library of Israel (Jerusalem), Catalog, Archives, Schwadron Collection 1 09 82, File AA1633.

¹¹⁹ Beniamin Z. Ganz, „Observatsye tsu Mordechai Schechters ‘leitish-mamelushn’”, în: *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 166-168 (semnătura nu apare lângă articol, dar apare în tabla de materii în idiș, p. 4); Korn, *Yiddish*, p. 288-289.

¹²⁰ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 29-40.

¹²¹ *Bukarester Shriftn*, 10 (1988), pp. 169-170.

tradițională și lingvistică. Adeseori, ele reflectă memoria vieții evreiești de altă dată. Acest almanah a servit și la publicarea unor studii de istoria evreilor din România în secolele 17-19 și în prima jumătate a secolului 20. Asemenea studii nu puteau să apară în alte publicații, în limba română sau în limbi de circulație; în idiș erau permise atât datorită influenței reduse pe care o aveau în țară, cât și cu scopul propagandei externe. Totuși istoria participării evreilor la mișcarea revoluționară socialistă și comunistă, antisemitismul, Holocaustul evreilor din România, sionismul, poziția evreilor în perioada post-belică și emigrarea lor masivă – teme sensibile, cu implicație politică atingând interesele regimului național comunist, – deși menționate uneori, nu sunt prezentate pe larg: este vorba mai curând de aluzii. Redactorii și colaboratorii almanahului erau puțini la număr, aproape toți de vârstă a treia; de aceea apar adesea articole de aniversare pe care ei și le scriu unul altuia. O importanță anumită a avut traducerea unor opere literare din limba română în limba idiș, deși selecția era parcimonioasă. Almanahul a păstrat legătura cu Teatrul Evreiesc de Stat, ambele având rolul de a răspândi cultura evreiască laică. Almanahul nu a putut forma o nouă generație de intelectuali evrei de limba idiș și nici nu și-a propus acest lucru, dar a reunit puținii scriitori idiș existenți în România și le-a dat posibilitatea să se afirme. La aceasta a contribuit și publicarea de cărți la editura Kriterion. Literatura originală în limba idiș, aproape uitată, marginalizată, a reapărut, deși pentru o perioadă scurtă. Almanahul a fost cântecul de lebdă al literaturii originale idiș în România.

Bibliografie

Cărți și studii de istorie și literatură

- Jean Ancel, „Introduction”(Introducere), în: Wilhelm Filderman, *Memories & Diaries* (Memorii și jurnale). Vol. 2: 1940-1952 (ed. Jean Ancel, Leon Volovici, Miriam Caloianu). Yad Vashem, Jerusalem, & The Goldstein-Goren Research Center, Tel Aviv University, 2015, pp. III-XXIV.
- Itzhak Artzi. „Mishefel – lenes: yehudey Romanyah 1944-1991” (De la decădere la minune: evreii din România 1944-1991), în *Yahadut Romanyah betekumat Yisrael*, vol. 1: *Shorashim* (Evreii din România în construirea Israelului. Vol. 1: Rădăcini) (ed. Paltiel Segal, A.B.Yoffe, Efraim Ofir, Tehila Ofer, Simon Cutișteanu, Eliyahu Harel). Shevet Yehudey Romanyah –Merkaz lecheker yahadut Romanyah beYisrael, Tel Aviv, 1992, pp. 41-48.
- Șmaia Avni, „Asirey ony ubarzel: parashat asirey-tsyon beRomanyah hafashistit vehakomunistit” (Arestați care au suferut și au rezistat cu tărie: cazul arestaților pentru sionism în România fascistă și comunistă), în: *Yahadut*

- Romanyah betekumat Yisrael*, Vol. 2: *Asirey Tzyon – Vaykav lemishpat, vehineh mispach; parashat asirey tzyon beRomanyah 1940-1963* (Evreii din România în construirea Israelului. Vol. 2: Arestați pentru sionism – Și el se aștepta la judecată, și iată, sânge vărsat; cazul arestaților pentru sionism în România 1940-1963) (ed. Paltiel Segal, Șmaia Avni, Efraim Ofir, Simon Cutișteanu, et al.). Shevet Yehudey Romanyah – Merkaz lecheker yahadut Romanyah beYisrael, Tel Aviv, 1993, pp. 10-29.
- Israil Bercovici, *O sută de ani de teatru evreiesc în România 1876-1976*. Kriterion, București, 1982 (ediție idiș: *Hundert yor yiddish teater in Rumenye*, Kriterion, București, 1976).
- Stela Cheptea, „Ițic Șvarț-Kara (1906-2001)”, în: *Europa XXI* (Iași), XI-XII (2002-2003), pp. 309-310.
- Silviu Costachie, *Evreii din România: aspecte geografice*. Editura Top Form, București, 2003.
- Augusta Costiuc-Radosav, *Vocile unei istorii neterminate: presa idiș din spațiul românesc extra-carpatic 1855-1900*. Argonaut & Mega, Cluj-Napoca, 2014.
- Jaffa Cuperman, *Betsevat hakomunizm: hahistadrut hatsyonit beRomanyah 1944-1949* (În cleștele comunismului: Federația Sionistă în România 1944-1949). Merkaz Goldstein-Goren lecheker toldot hayehudim beRomanyah, Hamachon lecheker hatefutso, Universitet Tel Aviv, Tel Aviv, 1996.
- Iacob Groper, *Geklibene lider – Shirim nivcharim* (Prefață: Reuven Feuerstein; postfață: Alexander Spiegelblat). Hitachdut Olei Romanyah beYisrael, Tel Aviv & Havaadah hametapelet beezvono shel Yakov Groper, Ashkelon, 2010.
- [Iacob Groper]. *Yakov Groper un zayn tsayt – Yakov Groper: yishiuto uzmano*. Hitachdut Olei Romanyah beYisrael, Tel Aviv & Havaadah hametapelet beezvono shel Yakov Groper, Ashkelon, 1976.
- [Iacob Groper]. *Sikum mifaleyah shel hakeren al shem Yakov Groper letipuach moreshet yahadut Romanyah vesefat yiddish vetarbutah 1968-2014*. HaKeren al shem Yakov Groper, Jerusalem, 2014.
- Ladislau Gyemant, „Destinul evreilor din Transilvania în perioada Șoah și post-Șoah”, în: *80 de ani de la Pogromul de la Iași și Holocaustul (Șoahul) din România – 80 ans depuis le Pogrom de Iași et la Shoah en Roumanie* (coord. Carol Iancu, Alexandru-Florin Platon). Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2022, pp. 221-235.
- Lucian-Zeev Herșcovici, „Apologetics and the search for roots: the Jewish past in Romania as presented in *Revista Cultului Mozaic*, 1956-1976” (Apologetică

- și căutarea de rădăcini: trecutul evreiesc din România așa cum a fost prezentat în *Revista Cultului Mozaic*, 1956-1976), în: *Revista de istorie a evreilor din România* (Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România & Editura Hasefer, București), Serie nouă, Nr. 1 (16-17), 2016, pp. 160-188.
- Carol Iancu, *Alexandre Safran: une vie de combat, un faisceau de lumière*. (Alexandru Șafran: o viață de luptă, o rază de lumină). Université Pql Vqléry, Montpellier, 2006.
- Radu Ioanid, *The ransom of the Jews: the story of the extraordinary secret bargain between Romania and Israel* (Răscumpărarea evreilor: istoria acordurilor secrete dintre România și Israel). Ediția a 2-a. Rowman & Littlefield, Lanham, 2021.
- Itshak Korn, *Yiddish in Rumenye: eseyen* (Idiș în Româniaș eseuri). Avokah, Tel Aviv, 1989.
- Theodor Lavi, Eliezer Palmor, Naftali Kraus, Lucian-Zeev Herșcovici, Leon Volovici, „Romania”, în: *Encyclopaedia Judaica*. Ediția a 2-a (ed. Michael Berenbaum, Fred Skolnik). Macmillan Reference USA, Detroit, & Gale Virtual Reference Library, 2007, vol. 17, pp. 375-397.
- Șlomo Leibovici-Laiș, *Comitetul Democratic Evreiesc (C.D.E.): formație politică evreiască sau Jewsecția românească*. Editura Comitetului pentru activitate culturală iudaică în rândurile evreilor originari din România, Tel Aviv (culeasă la Editura Ion Prelipcean, tipărită la Tipografia ROF, Suceava), 2003.
- Șlomo Leibovici-Laiș, *Evreii din România față de un regim în schimbări 1944-1950*. Editura Comitetului pentru activitate culturală iudaică în rândurile evreilor originari din România, Centrul de cercetare al trecutului evreilor din România, Tel Aviv, 2013.
- Ițic Mangher, *Cartea Raiului: neasemuita descriere a vieții lui Șmul Abe Abervo* (traducere și note: Iosif Andronic; prefață: Paul Anghel. Kriterion, București, 1978.
- Nathan Mark, *Sifrut yiddish beRomanyah (lerabot yitonut) mereshitah vead 1972* (Literatură idiș în România, inclusiv presă, de la început până la 1972). Ediția a 2-a lărgită, corectată și actualizată. Omanut, Haifa, 1973.
- Rodica Popovici, „Șvarț-Kara, Ițic”, în: *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc* (Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie; coord. Victor Spinei, Dorina N. Rusu). Editura Karl A. Romstorfer a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, vol. V (S-Z), pp. 238-239).
- Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*. Hasefer, București, 1990.

- Liviu Rotman, *Hatekufah hakomunistit ad 1965 (Toldot hayehudim beRomanyah*, vol. 5) (Perioada comunistă până la 1965; Istoria evreilor în România, vol. 5). Hamerkaz lecheker hatefutsot al-shem Goldstein-Goren, Universitet Tel Aviv, Tel Aviv, 2004.
- Alexandre Safran, *Resisting the storm: Romania, 1940-1947; memoirs* (Înfruntând furtuna: România. 1940-1947; memorii) (ed. Jean Ancel). Yad Vashem, Jerusalem, 1987.
- Silviu Sanie, „Ițic Șvarț-Kara (1906-2001)”, în: *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae* (ed. Silviu Sanie, Dumitru Vitcu; Hasefer București), VII (2002), pp. 17-19.
- Teșu Solomovici, *România Judaica: o istorie neconvențională a evreilor din România, 2000 ani de existență comună*. Vol. 2: *De la 23 august 1944 până în prezent*. Editura Teșu, București, 2001.
- Florin Stan, „Cronologia relațiilor bilaterale România – Israel (1969)”, în: *Revista de istorie a evreilor din România* (Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România), Serie nouă, Nr. 1 (16-17), 2016, pp. 189-197.
- Volf Tambur (Vladimir Tamburu), *Yiddish-presse in Rumenye; baytrog tsu a monografie* (Presa idiș în România: contribuție la o monografie). Kriterion, București, 1977.

Periodice

- Bukarester Shriftn: zamlbukh - Scrieri bucureștene: (culegere în limba idiș)*. Kriterion, București, 1978-1988. (1-1978, 206 pp.; 2-1979, 190 pp.; 3-1980, 190 pp.; 4-1981, 196 pp.; 5-1982, 192 pp.; 6-1983, 198 pp.; 7-1984, 162 pp.; 8-1985, 158 pp.; 9-1986, 208 pp.; 10-1988, 172 pp.).

BUKARESTER SHRIFTN: YIDDISH YEARBOOK OF CULTURE, LITERATURE, AND HISTORY OF THE JEWS OF ROMANIA, BUCHAREST 1978-1988

Lucian-Zeev Herșcovici

Summary

The aim of our article is to present the yearbook *Bukarester Shriftn* (Bucharestian Writings), the last Yiddish periodical publication published in Romania. Ten numbers of this yearbook were published in the period 1978-1988, at the Kriterion Publishing House of Bucharest. In this yearbook were published articles on culture, literary criticisms and history, memoirs, stories, fragments of novels, poems, essays on the history of the Jews of Romania, translations from the Romanian literature into Yiddish, bookreviews of Yiddish books published at the same publishing house. Only a small number of copies was printed; the first issue was published in 385 copies and an additional 65 copies. Possible most were

destined to circulation in foreign countries; so probably the yearbook was published for external propaganda. It was parallel with the Yiddish literary review *Sovietish Heimland* published in the Soviet Union, but was not anti-Zionist. The editorial staff included known Yiddish writers; they loved the Yiddish language, literature, and folklore. The yearbook was published in a period in which the number of the Jews in Romania had diminished as a result of emigration, and the number of Yiddish readers had diminished much more. Among the contributors were Yiddish writers of the old generation, all of them of advanced age who had remained in Romania, who didn't want to break the connection between them and their *mamelushn*. The yearbook *Bukarester Shriftn* could not build a new generation of Yiddish writers in Romania: the Yiddish language was spoken less and less due to the emigration of the majority of the Jews, as well as to the lack of interest in it, of the new generation. It was the swan song of original Yiddish literature in Romania, but to maintaining it temporarily, to the presentation of the cultural and the historical memory of the Jews of this country, and also to the spreading of some literary works in Yiddish translation.

Keywords: Yiddish, Romania, Almanac, Jews, Literature, Culture, History

O ISTORIE CONCISĂ A EXILULUI LITERAR ROMÂNESC

Lucian CHIȘU¹Alexandra OPRESCU²**Rezumat :**

Pornind de la lucrarea lui Florin Manolescu (Enciclopedia exilului literar românesc, ed. I, 2003, ed. A II-a, 2010) autorul își propune să realizeze, sub forma unui Proiect, o reconfigurare istorico-literară sintetică a ceea ce numește O istorie concisă a exilului literar românesc. În amplul studiu realizat de Florin Manolescu, exilul românesc apare sub forma unui puzzle enorm, panoramic, dar ineficient sub aspect structural. Fără a diminua în niciun fel meritele acestui autentic deschizător de perspective, prezentarea de față își propune să clarifice semantic interferența unor termeni-concept precum exil, diaspora, dizidență, reconfigurați pe axa cronologică, și ordonați pe meridianele globului terestru. După cum este bine cunoscut, istoria consemnează că primul exil s-a consumat pe teritoriul de astăzi al României, la Tomis (Constanța) și a fost cel al poetului Publius Ovidius Naso. Odată cu manifestarea marilor curente de idei din Europa secolelor trecute, ca o consecință a controverselor, disputelor, polemicilor, practica exilului devine o realitate care îi privește pe cei indezirabili (politic, religios, cultural). În România ultimilor opt decenii, caracterizate de intrarea țării noastre sub sfera de influență a Uniunii Sovietice, de instalarea „cortinei de fier” și instaurarea dictaturii comuniste, fenomenul i-a o amploare fără precedent. Precizând că factorul politic determinant a atins apogeul în perioada 1945 - 1989, în acest interval mii de intelectuali și-au părăsit țara, exilul românesc devenind o realitate incontestabilă. Mulți, foarte mulți dintre aceștia, au păstrat în sufletul lor „patria spirituală” dedicându-i-se cu toate forțele și energiile lor cultivării limbii rămâne și expresiei ei artistice. Aceste practici iau forma unei „conștiințe de sine”, intrată în preocupările exilului sub varii forme, autonome sau în rețele organizatorice panromânești, care vor defini ceea ce am numit metaforic „meridanele limbii române”. Scopul acestei cercetări constă în evidențierea exclusivă a formelor de jurnalism cultural din Exil/ Diaspora. Din masa, imensă, a celor care au scris și gândit românește în afara granițelor țării, a teritoriului delimitat de alte patrii, ai căror locuitori scriu și vorbesc în altă limbă, prezentarea de față vizează în mod special contribuțiile în domeniul literaturii române, publicate în revistele și editurile cu profil românesc, din țările respective. Ilustrarea se va face pe arii culturale (romanică, anglo-saxonă, ivrit) și

¹ Prof.univ.dr., Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” – Academia Română

E-mail: lucianchisu@gmail.com

² Asistent de cercetare, drd., Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” – Academia Română

geografice (pe continente) și va fi însoțită de Anexe care vor cuprinde listele autorilor, ale revistelor, editurilor, academiilor care au slujit cauza limbii române pretutindeni pe mapamond.

Cuvinte-cheie: *exil, diaspora, evoluție, organizații și asociații literare, academii, edituri, ziare și reviste*

I. Exilul literar românesc are o istorie relativ recentă. Cu toate acestea, subiectul nu este unul nou. Dimpotrivă, după cum este știut, primul exil literar a avut loc în urmă cu două mii de ani, între 8 și 17, dH pe teritoriul de astăzi al României, la Tomis (Constanța) avându-l drept protagonist pe Publius Ovidius Naso. Tristele și Ponticele, scrise de poet la Tomis, ilustrează componenta exilului, restrânsă la aria literaturii. În dreptul roman, *exilium* denotă atât exilul voluntar (motivată politic), cât și alte tipuri de ostracizări, cea mai gravă fiind alternativa la pedeapsa cu moartea. Tot în legătură cu exilul și întrucâtva interesant pentru literatură este cazul procesului intentat lui Annius Milo, apărât, dar fără succes, de către Marcus Tullius Cicero (106 – 43 îH), cel mai vestit orator și avocat al Antichității. Lui Annius Milo i-au fost interzise „apa și sarea”, formula prin care cetățenilor romani li se impunea exilul. Regretele lui Milo se referă la enorma diferență dintre pledoaria ținută de orator la proces și „cuvântarea” trimisă acestuia ulterior, pe care Cicero o compusese cu ornamentații stilistico-oratorice, o scrisese în liniște, apelând la inspirate idei și figuri de gândire, fapt care l-a determinat pe exilat să-i răspundă: „Dacă Cicero ar fi vorbit după cum a scris, Annius Milo n-ar mânca la ora asta rândunică de mare la Marsilia.” Prin urmare - ni se sugerează - literatura are alte utilități, diferite în ceea ce privește realitatea și arta. Episodul se intersectează cu prima dintre artele poetice (a se vedea *Ad Pisonem* al lui Horațiu, 65 – 8 îH) care promova principiul veridicității.

Sintagma „exil literar” a cunoscut, după tristul eveniment în care fusese implicat Ovidius, o vastă întrebuințare. În pofida numeroaselor schimbări istorice, sociale, culturale intervenite în societate de-a lungul secolelor, vechea ei sa accepțiune s-a păstrat datorită elementului constant, literatura. Dar, o mulțime de factori care definesc, în principiu, toate tipurile de opresiune – dogmatică, politică, religioasă, de raporturi de forță – diversifică accepțiunile cuvântului „exil”, ori îl substituie cu sinonime (parțiale). Acestea se referă la consecințele directe, imediate, apoi la cele din subsidiar, care îi amplifică înțelesurile. Exil rămâne, pentru toate aceste situații, termenul prim folosit, un element generic, devenit în lunga sa istorie pletoră semantică, sub a cărei aglomerare de sensuri este

desemnată cam aceeași realitate, cu diferențele și similaritățile ivite de la o epocă la alta, în funcție de contextul situațional. Familia de termeni echivalenți cuprinde vocabule precum: exod, migrațiune, emigrație/imigrație, bejanie, periplu, diaspora, azil, refugiu, apartitism, fiecare dintre acestea cu particularități ei individualizante. Celălalt termen, „literar”, rămâne însă neschimbat, semn că domină contextul, ca secvență a câmpului semantic, în care ocupă un rol mai important decât termenul considerat generic, exil. Stabilind că prin exil literar se înțelege exclusiv componenta sau configurarea literară a unei situații individuale sau de grup, designată de cuvintele de mai sus, apreciem, totuși, că rolul literaturii se manifestă din ce în ce mai diversificat, cu mult mai amplu în raport direct cu evoluția nu atât a relațiilor, cât a raporturilor sociale, ceea ce face ca „exilul literar” să se complice... teoretic, la rândul lui.

Între Exod și migrație, cel de-al doilea implică în vremea din urmă cauze economice. Bejanie este cuvântul din limbile slave corespunzător celor două noțiuni, mai înainte amintite și ilustrează realitățile istorice care au produs aceste deplasări de mase umane în arealul religiei creștin ortodoxe. Confuzia dintre aceștia este la ordinea zilei. Motivați personal sau economic (e)migranții sunt reprezentanții sărăcimii, percepuți în acest fel din punct de vedere sociologic. Emigrații, considerați prin prisma literaturii, fac din atitudinea lor un act de demnitate, ceea ce, în limbajul comun, lipsit de nuanțările necesare, devine uneori greu sesizabil.

Un alt termen, Diaspora, cu o vechime apreciabilă (de milenii) desemnează, de regulă, deplasarea unei părți a unui popor (chiar a majorității acestuia, cazul evreilor și armenilor) în afara granițelor statale, ca urmare a unor vicisitudini istorice. Diaspora (termen preluat din grecescul „sporos”, semințe împrăștiate (grupul de insule, la mare distanță unele de altele, numite Sporade) este explicit. Componenta acestor deplasări implică prezența, în interiorul fenomenului, a unei culturi/literaturi, aflată în exil.

Azilul induce ideea unei limitări temporale, în vederea unei întoarceri „acasă”, după ce situația care a determinat plecarea se va fi ameliorat. Mulți dintre exilații noștri au crezut, inițial, că va fi vorba doar de o absență de câțiva ani, de azil deci, și nu de exil definitiv. Câțiva s-au întors, la propriu și la figurat, în patria lor lingvistică.

În concluzie, pe măsură ce invocăm ultimele secole, termenului „exil literar” îi iau locul substantive colective, exprimând, în acest fel, amploarea tot mai mare a fenomenului.

I. 1. S-a vorbit, la noi, despre Exil interior, termen acceptat de unii, negat de alții din cauza contradicției de factură oximoronică. Metaforic luând lucrurile, în cazul românilor, exilul interior exprimă o stare de spirit creată de faptul că istoria a separat același popor în entități cu nume diferite, supuse mult timp unor presiuni geopolitice, care au mers atât de departe încât să se legifereze, de pildă, că românii și cetățenii republicii Moldova vorbesc două limbi diferite, au două culturi specifice, două istorii care nu fac corp comun. Aberației i s-a pus capăt abia în 31 august 1990, odată cu adoptarea limbii române ca limbă oficială în Republica Moldova și cu trecerea la alfabetul și grafia latine/ă, ca marcă a originii moldovenilor. Scriitorii din malul drept al Prutului s-au aflat între 1940 și 1989 într-un îndelungat exil interior. Din anul 2011, în România și Moldova, ziua de 31 august a devenit sărbătoarea națională denumită Ziua limbii române.

I. 2. În subsidiarul acestor concepte, care nu au aparținut de la bun început literaturii, ci s-au manifestat în scopul definirii tipurilor de presiuni exercitate asupra intelectualilor, depistăm o a doua serie de noțiuni cu valoare simbolică: dezrădăcinare, disidență, nostalgie, înstrăinare, instabilitate, intoleranță, umilință, pedeapsă, prosciere, excludere, persecuție, surghiun, pribegie, reinițiere, despre care, la prima vedere, se observă că nu au aproape nicio legătură cu literatura. Prin urmare, întreaga istorie a exilului românesc se reflectă și în bogata terminologie formată pentru a desemna această experiență.

Deși s-ar părea că totul este un joc al aparențelor, nu e cu nimic mai adevărat că ariile de semnificare ale termenilor de mai sus au fost foarte productive, în sensul că, din aceste relații subsidiare, de gradul al doilea, s-au ivit toate marile teme ale exilului literar.

I. 3. Cât se poate de legitimă devine și întrebarea dacă este cazul să vorbim despre o literatură a exilului sau numai despre opere ale scriitorilor aflați în exil, fără ca aceștia să dorească vreodată să se rupă de literatura română, rămânând, totuși, organic integrați în cultura țării pe care au părăsit-o. Starea de fapte ne arată că, din realitatea ce putea fi privită exclusiv individual, începând cu secolul trecut, exilul literar devine tot mai mult un caz social, în privința căruia cercetarea aplicativă satisface ambele planuri, atât pe cel al scriitorului aflat în exil, cât și pe al de-al doilea, pe care l-am putea numi reprezentarea socială a exilului literar. Existența acestuia ca stare de fapt (din afara granițelor politice ori naturale) necesită integrarea literaturii în sisteme mai ample, de la simple colectivități la instituții cu organisme funcționale (școli, reviste, posturi de radio locale) și coagularea idealurilor literare în funcție de o serie de determinanți, vizibili când se discută despre „mesajele”/ temele literaturii exilului. Astfel

constituit, acest format devine „gen literar” și certifică nașterea conștiinței de sine a literaturii exilului. Pentru toate situațiile de mai sus, criteriul sine qua non îl reprezintă literatura, iar faptul că termenul exil este cel predominant se datorează simbolisticii începuturilor, care îl privesc pe Ovidiu, dar și pe alți mari poeți și prozatori din alte perioade, datorită, mai ales, caracterului artistic memorabil, pe care arta îl perpetuează estetic peste secole.

I.4. În mod anticipativ, trebuie adăugat că istoria exilului literar românesc își încheie semnificațiile odată cu intrarea în noul mileniu, posibil chiar mai devreme cu un deceniu. Începutul... sfârșitului este datat decembrie 1989, când România devine un stat democratic, persecuțiile regimului comunist încetează, rigorile cenzurii în literatură iau sfârșit, românii își recâștigă dreptul la opinie și libertatea de a călători, ca să amintim numai câteva dintre drepturile suspendate în comunismul de tip totalitarist. Practic, dispar atât obiectul, cât și obiectivele exilului literar.

Cu toate acestea, în acest interval de numai patru decenii, s-a discutat intens pe marginea subiectului. Cantitatea însemnată de cerneală cursă sub acest generic (literatura exilului) se referă la recuperarea lui istorico-literară. Datorită aparițiilor editoriale și seriilor de numere consacrate exilului literar românesc în presa culturală, tema a intrat în maelström cultural, dominând dezbaterile din mass-media timp de patru decenii. Obiectivul ținut era ca literatura exilului să fie mai mult decât un remember, un act de recuperare istorico-literară. Ca în mai toate cazurile, din rândul membrilor exilului nostru literar s-au ridicat voci care să-și arate nemulțumirea de a nu se fi acordat importanța cuvenită literaturii exilului. În numeroase situații, presa din țara noastră a prezentat copios personalități ale exilului, în rândul cărora au fost integrați și scriitorii care, imediat după 1989, din motive care nu țineau în mod expres de literatură, și-au părăsit țara

I.4.A. Începând cu mileniul al III-lea, lucrurile prezintă un alt registru. Părăsirea țării de către aproape patru milioane de români corespunde unui autentic exod de populație. Motivul real al plecării atât de numeroase a coloniștilor români, despre care se discută aici, nu îl constituie vechile presiuni inexorabile, politice și religioase, ci cu totul altceva: cenzura economică. La mijlocul secolului trecut, de pildă, situații precum cea de mai sus erau rarissime, stârnind reacții de altă natură. Românii „mileniului al III-lea” și-au părăsit țara într-un număr copleșitor de mare pentru a căuta locuri de muncă mai bine plătite, condiții de viață mai bune, un nivel de trai decent, obținut prin forța brațelor sau a minții lor. Nici măcar nu pot fi acuzați de lipsă de patriotism, de vreme ce România s-a împovărat în scurt timp în

datorii, supunând existența celor mai multora dintre români unor nemeritate umilinte ori suferințe de tot felul, marasm din care căutau să se salveze.

Cum s-a precizat deja, în cazuri care implică deplasarea a mii, zeci de mii, sute de mii și chiar milioane de români într-o altă țară, fenomenul presupune înființarea unor comunități românești cu instituții de învățământ (școli), instituții culturale (publicații, posturi de radio și chiar edituri), asociații, societăți aflate în bună conviețuire cu alogenii, până la asimilarea imigranților. În Italia, Spania, Anglia, Franța, Germania - ca să nominalizăm țările în care s-au stabilit majoritar românii - estimăm că este vorba de patru milioane de locuitori - fenomenul literar, ca parte a limbii și culturii acestui popor, nu putea să lipsească. Cultura face parte din aspirațiile esențiale ale oricărui popor/comunități, obiceiurile și tradițiile legate de locurile unde s-au născut fiind perpetuate prin limbă, care este primul dintre aspectele identitare și, totodată, depozitarul genetic al unui imens patrimoniu spiritual. Și, pentru că nimic nu e nou sub soare, modelul există încă din antichitatea latină. A fost ilustrat de Publius Vergilius Maro, autorul poemului Eneida, care descrie exodul locuitorilor cetății Troia sub conducerea lui Eneas. După un lung periplu prin Mediterana, ei se opresc în peninsula italică, devenind strămoșii celor ce se vor numi romani. Chiar dacă amplul poem are ca finalitate nașterea unui nou popor, numeroase dintre episoadele călătoriei amintesc, literar, de exil. Demnă de reținut este imaginea despărțirii lui Eneas de Troia: legendarul erou își poartă în spinare tatăl, pe regele Priam, și ia cu sine „larii și penaii” (zeii protectori ai casei). Conform acestui ritual, o parte din comportamentul (e)migranților se repetă și astăzi. Referindu-se la situații precum aceasta, unii cercetători folosesc termenul Diaspora, dorind să atragă atenția, prin denumire, asupra largii împrăștieri a românilor pe mapamond. Alții folosesc cuvântul migrație, insistând asupra densității de populație românească existentă actualmente în Italia, Spania, Marea Britanie. Noi credem că, prin plasarea acestor milioane de români în afara granițelor țării noastre trebuie să vorbim de un fenomen nou, care succede celui de literatură a exilului, și anume, de sintagma „literatură migrantă”. Începând cu mileniul al III-lea, literatura română devine migrantă și înlocuiește exilul literar. Situația descrisă se referă la momentul globalist contemporan și vizează toate comunitățile care s-au stabilizat relativ recent într-o altă țară (de ex. indienii în Marea Britanie, magrebienii în Franța, surinamezii în Olanda).

II. Dezbaterile stârnite în jurul marilor curente de idei ce se manifestaseră în Europa de-a lungul secolelor fac din practica exilului o realitate tot mai complexă. Un prim obiectiv al acestei istorii concise îl constituie realizarea

filtrelor care să asigure obținerea unei „esențe” extrase din constelația semnificațiilor aglutinate din concepțele de mai sus.

În cazul țării noastre, fenomenul prezintă particularități ce țin, mai ales, de contextul geo-politic al celor trei provincii istorice românești, caracteristicile dominante (politice, religioase, culturale) fiind înlocuite de unul mai abraziv, lupta pentru putere și consecințele ivite ca urmare a deselor schimbări de domnitori, ale războaielor purtate de aceștia, inclusiv între ei. Din amalgamul evenimentelor respective, exilul literar apare drept un fenomen marginal, dar, cum în cazul de față unicul reper îl reprezintă literatura, trebuie să ținem seamă și de aceste aspecte mai degrabă colaterale. În perioada feudală și premodernă a provinciilor („țărilor”) românești, literatura exilului se manifestă prin intermediul cărturarilor care deținuseră demnități la curțile domnitorilor. Miron Costin, mitropolitul Dosoftei, Niculae Milescu-Spătarul, Ioan Neculce, Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir sunt câteva dintre numele de referință. Ei au ales calea exilului, ori s-au refugiat în speranța unor momente mai favorabile întoarcerii în locurile de baștină, timp în care s-au dedicat scrisului și literaturii, având, sub acest aspect, statutul unor exilați literari. Acestora de mai sus, li se alătură Ioan Budai Deleanu, exilat în Polonia. Regretul de a nu fi putut să-și publice Țiganiada în momentul conceperii acestui poem eroi-comic, a văduvit literatura noastră de o mare operă literară, care ar fi înrăurit în mod fundamental întregul curs al literaturii române.

Câteva secole mai târziu, în perioada descoperirii valorilor culturale ale Occidentului, în plin avânt al curentului romantic, exilul literar românesc se orientează spre Vest. Prefigurat de „surghiunul” în interiorul Moldovei al unor Alecu Russo (la Soveja) sau Gheorghe Sion, revoluționarii de la 1848 (I. Heliade Rădulescu, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Ion Ghica ș.a.) aleg, în urma eșecului revoluției, să plece în Europa occidentală (Franța și provinciile italiene), călătoresc în Balcani ori pe insulele imperiului Otoman. Exilații amintiți mai sus scriu, de regulă, în limba țării de adopție, dar și în limba română. Literatura lor are caracter memorialistic, istoric, militant în general, iar scopul acesteia este de a câștiga publicul european de partea românilor, de a prezenta inechitățile existente în țara lor, ori de a-i face pe cititori părtași ai ideilor revoluționare pe care le îmbrățișaseră. O imagine a exilului, cu accentul (romantic) pus pe destinul exilatului, dă literaturii noastre Dimitrie Bolintineanu în amplul poem Conrad, inspirat de aventurile lordului George Gordon Byron (desfășurate în locuri apropiate, pe unde și Bolintineanu călătorește). În rândul „cazurilor speciale” de exil literar se înscriu Elena Ghica, fiica marele ban Mihail Ghica, exilat din motive politice în Europa Centrală (cunoscută ca scriitoare sub numele

de Dora d'Istria) și Elena Văcărescu, stabilită în Italia în 1891, din cauza prigoanei la care fusese supusă de regele Carol I, în urma idilei poetei cu viitorul rege Ferdinand. Toate cele succint expuse pot constitui subiecte ce țin de formele literare ale exilului.

II. 1. Mărturii, în sensul deplin al cuvântului, privitoare la exilul literar românesc, apar imediat ce ia sfârșit cel de-al doilea război mondial. Competiția dintre sistemul capitalist, din Europa și Statele Unite, și cel socialist, din țările de democrație populară aflate în siajul politicii de influență internațională a Moscovei, se accentuează în anii 1944 și 1948. Fiecare dintre protagoniști își concepe propriul discurs încercând să se impună fără a ține seamă de argumentele celuilalt, cu alte cuvinte nefiind interesat de un dialog real. În absența comunicării, imaginea proprie, ca și aceea despre adversar, sunt create în laboratoarele propagandei. Scutul de protecție instalat prin cenzură și alte instituții ori organisme similare se profilează peste Europa sub forma unei „cortine de fier”. Manipularea devine o armă teribilă, folosită până la saturație în spațiul intern al celor două sisteme. În loc de raționamente, comentariile din presă se rezumă la anateme și reproșuri, conținuturile ideatice fiind preluate de-a gata, critic, fără nicio posibilitate de a fi verificate. Din punctul de vedere al reprezentanților lagărului comunist, scindarea Europei apare ca o necesitate legitimă, resimțită cu acuitatea unei datorii morale: masele largi populare trebuie protejate de contaminarea cu mediul infestat (politic, economic, cultural) din celălalt sistem. În numele acestei datorii, sublimată în esența luptei de clasă, se apelează la cea mai sfruntată imoralitate, la mistificarea adevărului și la proiectarea realităților de ordin politic, economic și cultural într-un foarte periculos, absurd și grotesc joc al „ucenicului vrăjitor”, care, după cum este știut, declanșează forțe pe care nu le poate controla. De altfel, ele au condus, în mai puțin de un secol, la prăbușirea sistemului comunist în toate statele Europei. Odată cu încetarea Războiului al Doilea Mondial, România intră în etapa sa comunistă, de aproape cinci decenii. Impactul teoriei sferelor de influență din politica mondială și, ulterior, efectele războiului rece au fost hotărâtoare. România se află sub autoritatea U.R.S.S. (întâlnirea de la Yalta), iar consecințele apar imediat ce este proclamată pacea. Sub pretextul democratizării societății, țara noastră este restructurată din temelii, iar tranziția de la capitalism la „dictatura proletariatului” are loc în numai trei ani. Cele mai importante evenimente consumate în primii ani de după 1944, ilustrează foarte veridic tragedia pe care o trăia societatea românească. Universitățile, care aveau sarcina de a forma noile generații, fuseseră literalmente depopulate de cadrele cele mai valoroase. În schimb, deși sună macabru, temnițele deveniseră din

ce în ce mai elitiste. În domeniul vieții publice, unii se temeau de trecut, cei mai mulți de viitorul lor. Schimbarea de regim intervenită la 30 Decembrie 1947, abolirea Constituției și Decretul 218/1949, prin care se înființa Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, instituție a cenzurii, subordonată Consiliului de Miniștri, aveau să restrângă drastic dreptul la libera exprimare, reducând la muțenie pe cei mai combativi dintre scriitori și ziariști. Pe acest fundal, propaganda comunistă anunță mari transformări de mentalitate și odată cu ele apariția „omului nou”, croit după modelul sovietic. Ziariștilor li se rezervă statutul de activiști politici, iar în planul culturii se declanșează criza care va netezi calea spre proletcultism. În următoarele decenii fenomenul s-a adâncit, însă, în totalitate, perioada de aproape o jumătate de secol de comunism românesc cunoaște etape distincte, unele de mari constrângeri ideologice, altele de relativă relaxare, contextul politic fiind mereu determinant și dominant. În interiorul acestor noi realități se naște adevărata literatură a exilului. Într-o exprimare succintă, Sol lucet omnibus („soarele strălucește pentru toți”), care se regăsește în deviza Revoluției franceze - Libertate, egalitate, fraternitate -, conform căreia toți oamenii se nasc egali și liberi, bucurându-se de darurile naturii, dar și ale societății, stârnește reacții firești, de la nemulțumire, la contestare și nesupunere. Un număr considerabil de mare de scriitori, oameni de cultură, politicieni „aleg libertatea”. Subliniind că factorul politic determinant a atins apogeul în perioada 1945-1989, intervalul corespunde părăsirii țării de către mii de intelectuali, care, riscându-și viața sau cariera, pleacă în exil. Fenomenul cunoaște o amploare fără precedent, iar exilul (politic, religios și, în ultimă instanță, literar) devin realități incontestabile. Mulți, foarte mulți dintre aceștia, au păstrat în sufletul lor „patria spirituală”, dedicându-și toate forțele și energiile lor cultivării limbii române și expresiei ei artistice. Acesta e „fenomenul” care intră în preocupările exilului literar românesc sub varii forme, autonome sau în rețele organizatorice panromânești, care vor defini ceea ce am numit, cu o metaforă, „meridianele limbii române”.

II. 2. Interdicțiile ideologice și literare sunt accelerate în anii următori. În 1948, apare primul tom ce conține titlurile a 8000 de cărți interzise. Lista este un prim semn al existenței opresiunii și, prin recul, al validării unui nou tip de exil, numit de unii exil interior. Este din ce în ce mai evident că, înainte de 1989, din rațiuni lesne de înțeles, presiunea politicului acționa ca un tabù asupra oricăror forme de manifestare vizibilă a opoziției față de sistem. Astfel stând lucrurile, exilul nu mai trebuie impus, ci este ales. Scriitorii care își părăsesc țara spre a trăi în libertate sunt instantaneu și necondiționat eliminați din manualele școlare, devin „proscriși”, numele lor dispare din viața literară. Stocate în depozite care au

indicativul „S”(ecret), cărțile acestora pot fi consultate numai cu aprobare specială, în condica solicitărilor de acest fel fiind trecute numele cititorului, zilele și orele între care acesta consultase tomurile aflate la secret.

După 1989, în pofida interesului tot mai mare acordat subiectului, divergența de opinii, ca și atragerea în această sferă tematică a unor subiecte fără legătură reală cu exilul literar, ne conving că problematica este cu mult mai vastă, ceea ce a dat naștere preambulului de față.

III. Ideea coagulării informațiilor despre exilul românesc a avut-o, mai întâi, Florin Manolescu (1943-2015), autorul tomului *Enciclopedia exilului literar românesc*, 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații, apărut în 2003 și, într-un format revizuit și adăugit, în 2010, la Editura Compania, ambele ediții bucurându-se, prin premiile obținute, de cele mai înalte aprecieri. În *Prefața* care deschide primul volum, din 2003, autorul face un gest reparator, de etică științifică: scrie, pe larg, despre inițiativele de același fel care au precedat demersului său. Astfel, suntem informați că ideea realizării unei Enciclopedii a spiritualității românești nu era nouă, însă putea fi realizată numai de către românii din Exil, din cauză ca „poliția politică” ar fi reprimat-o, cum se spune, din fașă. Florin Manolescu prezintă trei demersuri anterioare, inițiate în anii 1951 (*Lexicon românesc*, Biblioteca română din Freiburg, Germania), 1960 (Petra Petrescu și Horia Tănăsescu, *Enciclopedia contribuției românești la cultura universală*, Calzada de Talplam, 663, Mexic) și 1985-1992 (interval marcat de discuții inițiate de Eugen Popescu și Maria Manoliu Manea la Academia Româno-Americană, care au avut drept consecințe apariția *Antologiei personalităților românești din exil* (1990), dactilografiată sub egida Institutului Român de Cercetări Istorice, California, San Diego, SUA și *Români în știința și cultura occidentală* (1992), tipărită sub egida Academiei Româno-Americane (ARA), Davis, SUA.

În *Prefața* celui de-al doilea volum, Florin Manolescu răspunde cronicarilor și recenzenților care s-au pronunțat asupra Enciclopediei din anul 2003. Concluzionând că „obiectivitatea deplină e ca sfințenia, un ideal greu de atins” (II, p. 17), autorul delimitează, din același rațiuni, intervalul 1945-1989, contribuind, prin strădaniile cât timp a fost lector la Seminarul de romanistică al Universității Ruhr-Bochum (Germania, 1993-1995) la cartografierea și eliminarea a numeroase pete albe din istoria exilului cultural. Florin Manolescu este autorul primei hărți (ipotetice) a exilului cultural și politic, realizată la scară globală. Definitivată într-un timp relativ scurt, de numai un deceniu (1993-2003), Enciclopedia a constituit unul dintre subiectele stringente ale momentului. Autorul ei a depus un efort extraordinar, faraonic, de unul singur. Enciclopedia sa oferă

imaginea complexă și pasionantă a unui continent aproape necunoscut, exilul literar, ivind din adâncurile oceanului de întuneric „un continent vital, smuls din istorie, marcat de politică, sfâșiat de el însuși, care întregește tabloul marilor pierderi pentru țară, devenite adesea câștiguri”. Florin Manolescu a crezut fără curmare în adevărul cărții pe care o scrisese cu migală, și anume în faptul că „exilul literar a fost supraviețuire prin creație, câmp de luptă al onoarei împotriva in justiției și minciunii, o imensă energie a memoriei, legată indestructibil de România eternă”.

III.1. Pe lângă ceea ce deja a fost realizat prin strădaniile regretatului cercetător, demersul nostru are alte ținte și obiective. O istorie concisă a exilului românesc reunește epocile/secolele neincluse în Enciclopedia exilului literar românesc și nu ține cont de abaterile făcute de Florin Mihăilescu în sfere precum politicul, ideologiile în general, ținând în nucleul dur (literatura) legitimitatea exilului literar. Acesta se prezintă în cele două ediții scoase de Florin Manolescu, în portalurile de pe (Inter)Net ori în luările de poziție din ultimele trei decenii, sub forma unui amalgam de informații, ca o masă amorfă de date/informații, pentru ordonarea căreia singura soluție o reprezintă lectura integrală și, ulterior, organizarea acesteia pe criterii ușor de urmat. În accepțiunea noastră, însoțite de zeci și sute de exemple, acestea sunt:

1. Prioritizarea conceptului de exil literar, indiferent de penuria datelor despre începuturi;
2. Utilizarea criteriului cronologic (istoric), în pofida aspectului deconcertant pe care îl reprezintă raportul de forțe de până la perioada 1944-1989, când exilul literar românesc devine o realitate incontestabilă;
3. Prezentarea teoretică a evoluției termenului până la dinamica actuală, inclusiv mutația intervenită, de la exil literar la literatură migrantă;
4. Trecerea în planul secund, în fundal, a tuturor formelor de manifestare a presiunilor (religioasă, politică, socială, economică, minorități sexuale, etc.) care au declanșat exilul, punându-se accentul pe fenomenul literar, care ocupă prim-planul Proiectului de față;
5. O Scurtă prezentare istorică va însoți fenomenul exilului literar românesc, aceasta având rol secvențial și compatibil cu toate celelalte scurte prezentări din toate ariile de referință în care au fost cuprinși scriitorii români și instituțiile culturale ale exilului;
6. Structurarea exilului literar românesc pe criteriul ariilor culturale (vezi mai sus), fiecare dintre acestea evidențiate independent: A. 1. Neolatine (de expresie franceză și română: Franța, Belgia, Elveția, Canada); A. 2. Neolatine (de expresie română și italiană: Italia, Elveția); A. 3. Neolatine

- (de expresie română și spaniolă: Spania, Mexic; A. 4. Neolatine (de expresie română și portugheză: Portugalia, Brazilia, Argentina); B. 1. Anglo-saxone (de expresie română și engleză: Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Canada, Australia, Noua Zeelandă); B. 2. Anglo-saxone, de expresie română și germană/limbi nordice, precum limbile olandeză, daneză, suedeză, norvegiană: Germania, Elveția, Olanda, Danemarca, Suedia, Elveția); C. Diaspora (scriitorii de limba română și ivrit din Israel și comunitățile evreiești din Diaspora).
7. În interiorul fiecărei arii culturale, se vor regăsi următoarele componente: A. Scriitori (cu precizarea genului literar cultivat, poezie, proză, critică, eseu); CV-ul, calibrat în funcție de importanța contribuției autorului respectiv în cadrul exilului literar românesc; operele relevante în limba română și în limba țării de adopție; comentarii succinte privitoare la valoarea literară a contribuției artistice a scriitorului în cauză. B. Academii și Fundații (istoric, membri, evenimente); C. Societăți și Asociații (istoric, membri, evenimente); D. Institute (istoric, membri, evenimente); E. Muzee (istoric, evenimente); F. Edituri (istoric, autori, cărți); G. Organisme de presă (afiliere, redacție, periodicitate, structuri tematice).
 8. Cartografierea exilului literar românesc pe globul terestru va purta, sub forma unei hărți sinoptice, titlul *Meridianele limbii române*.
 9. Separat, la final, în *Addenda*, informațiile de la punctul 5 (B–G) vor fi sintetizate sub forma unor Indici.
 10. Bibliografia exilului literar românesc încheie demersul de față.

Aici se încheie pledoaria noastră privind necesitatea unei Istorii concise a exilului românesc și integrării lui în cultura și literatura națională, imediat după 1989. Simpla acceptare a existenței unei fenomenologii a exilului induce (re)cunoașterea tuturor elementelor componente: cauze, definiții, perioade, arii geografice, ideologii, grupări și cazuri particulare, canon literar, etc. Faptul că exilul românesc are o istorie a sa, autonomă, este deja acceptat. Deficitul de informație nu mai poate fi invocat. Exilul literar de după al II-lea Război Mondial suscită un interes aparte, datorită complexității problemelor care-l definesc, pe de-o parte, iar pe de altă parte, datorită distanței mici temporale la care ne aflăm față de el. În cei patruzeci și cinci de ani de dictatură, s-au conturat trei segmente literare distincte, care acum trebuie cumva împăcate, pentru a încăpea între copertele unei singure istorii literare: literatura oficială, exilul, disidența. Deși din punctul de vedere istoric, fenomenul poate fi considerat încheiat prin anularea consecințele sale, rămâne în atenție procesul ulterior, aflat în transformare, care, însă, are alte temeuri de

cercetare. Exilul literar românesc și „materia primă” din care e constituit, necesită încă o serie de investigații constând în reconsiderări, precizări punctuale, dislocări și reasezări, până la fixarea într-o matcă definitivă.

Bibliografie (selectivă)

- Anghelescu, Mircea, *Cămașa lui Nessus*, București, Editura Cartea Românească, 2000.
- Băciuț, Nicolae, *Literatura exilului, exilul literaturii*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2006.
- Behring, Eva, *Scriitori români în exil. 1945-1989*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Cimpoi, Mihai, *Basarabia sub steaua exilului*, Editura Viitorul Românesc, București, 1994.
- Constantinescu, Silvia, *Exil. Oameni și idei*, Editura Curierul Românesc, 1995;
- Corbea, Ileana, Florescu, Nicolae, *Resemnarea cavalerilor: reevaluări critice și memorialistice ale literaturii exilului*, București, Editura Jurnalul literar, 2002.
- Corobca, Liliana, Nicolae Florescu, *Resemnarea cavalerilor*, București, Editura „Jurnalul literar”, 2002.
- Corobca, Liliana, *Poezia românească din exil*, București, Institutul Cultural Român, 2006.
- Cristea, Mihaela, *Experiența inițiativă a exilului*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994.
- Cristofor, Ion, *Românitate și exil*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2006.
- Cușa, Nicolae, *Scrieri din diaspora*, Constanța: Europolis, 1991.
- Dobre, Dumitru, Taloș, Dan (coord.), *Români în exil, emigrație și diaspora. Documente din fosta arhivă a C. C. al P. C. R.*, București, Editura Pro Historia, 2006.
- Dumitrescu, Vasile C., *O istorie a exilului românesc (1944-1989)* în eseuri, articole, scrisori, imagini etc. Selecția textelor, îngrijirea ediției, indice de nume, cuvânt introductiv de Victor Frunza, București, Editura Victor Frunza, 1997.
- Filitti, Georgeta, *Din viața exilului românesc: 1954-1968. Vol I (1954-1957)*, București, Editura Speteanu, 2008.
- Filitti, Georgeta, *Vocile exilului*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
- Firan, Florea; Popa, Constantin M., *Literatura diasporei. Antologii școlare*. Craiova, Poesis, 1994.

- Florescu, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor – reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura „Jurnalul literar”, 1998.
- Florescu, Nicolae, *Menirea pribegilor – reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura „Jurnalul literar”, 2003.
- Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, București, Editura Libra, 1999.
- Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989*. Scriitori, reviste, instituții, organizații. Ediția a II-a revizuită și adăugită. București, Editura Compania, 2003, 2010.
- Marinescu, Aurel Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, București, Editura Vremea, 1999.
- Nanu, Veronica, Dobre, Dumitru, *Au ales libertatea! – Dicționar. 2265 de fișe personale din evidențele Securității*, Editura Pro Historia, București, 2007.
- Pelin, Mihai, *Opisul emigrației politice*. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității, București, Editura Compania, 2002.
- Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca, scriitor români în exil*, București, Editura Globus, 1998.
- Popescu, Titu, *Convorbiri despre exil și literatură*, București, Editura „Jurnalul literar”, 2001.
- Rachieru, Adrian Dinu, *Voci din exil*, Editura Ideea europeană, București, 2022.
- Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor din SUA și Canada*, Editura Albatros, București, 2001.
- Sălcudeanu, Nicoleta, *Patria de hârtie: eseu despre exil*, Brașov, Editura Aula, 2003.
- Stan, Aurica, *Exilul ca traumă. Trauma ca exil in opera lui Norman Manea*, Iași, Editura Lumen, 2009.
- Stănescu, Gabriel, *Țara și exilul. Cărți, oameni, fapte și întâmplări*, Norcoss, Crietion Press, 1999.
- Stănescu, Gabriel, *Unde fugim de acasă?*, Norcoss, Crietion Press, 1999.
- Strugaru, Oana, *Exilul ca mod de existență*. București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2012.
- Șontică, Daniela, *30 de scriitori români din exil. 1945-1989*, București, Editura Basilica, 2022.
- Topan, Flavia, *Diaspora literară românească în 14 interviuri* (Ioan Petru Culianu, Bujor Nedelcovici, Theodor Damian, Constantin Virgil Negoită, Dinu Flămând, Alexandru Nemoianu, Gabriel Pleșea, Liviu Georgescu, Petru

- Popescu, Dumitru Ichim, Mirela Roznoveanu, Norman Manea, Mircea Săndulescu, Florin Manolescu), Editura Școala Ardeleană, 2015.
- Ulici, Laurențiu, *Scriitori români din afara granițelor*, București, Fundația Luceafărul, 1999.
- Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden: o introducere n literatura exilului*, Editura Amaracord, Timișoara, 1995.
- Ungureanu, Cornel, *Mircea Eliade și literatura exilului*, București, Editura Viitorul Românesc, 1995.
- Zara, Briscan, *Literatura din Exil*, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Iași, 2017.

**A CONCISE HISTORY OF THE ROMANIAN LITERARY EXILE
(PERSONALITIES, MAGAZINES, PUBLISHERS, CULTURAL
ORGANIZATIONS)**

Lucian Chișu

Alexandra Oprescu

Summary

Starting from Florin Manolescu's work (Enciclopedia of the Romanian Literary Exile, 1-st. Edition in 2003, 2-nd. edition in 2010) the authors intends to accomplish, in the form of a Project, the historical-literary reconfiguration of what they call A concise history of the Romanian literary exile. In Florin Manolescu's extensive study, Romanian exile appears as an enormous, panoramic, yet structurally inefficient puzzle. Without diminishing, in any way, the merits of this authentic pioneer, perspective-opener, the current presentation aims to semantically clarify the interference of concept-terms such as exile, diaspora, dissidence, to fix the information on the chronological axis and arrange it on the meridians of the globe. Given that the determining political factor reached its peak between 1945 and 1989, when thousands of intellectuals left their country, the Romanian exile becomes an undeniable reality.

The aim of this research is to highlight exclusively upon the forms of cultural-literary manifestation of those living in Exile/Diaspora. From the huge mass of those who have written and thought using the Romanian language, when living outside the country's borders, this presentation focuses on their contributions in the field of literature, their contributions published in the Romanian magazines or publishing houses from the countries that hosted them. The structure will include the cultural areas (Latin, Anglo-Saxon, Germanic, Ivrit) and geographical areas (by continents) and will be accompanied by an Addendum containing a lists of authors, journals, publishers, scholars and academicians that have served the cause of the Romanian language all over the world.

Keywords: Exile, Diaspora, Evolution, Literary Organizations and Associations, Academies, Publishing Houses, Newspapers and Magazines, Representatives.

DIALOG INTERCULTURAL ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI CULTURAL SUD-EST EUROPEAN ÎN REVISTA „PIRAMIDA

Virginia POPOVIĆ¹

Ivana IVANIĆ²

Rezumat:

În spațiul voivodinean, nevoia pentru sporirea mijloacelor de informare, mai ales pentru reviste științifice în limba română, a apărut odată cu intrarea noastră în secolul XXI, când noile idei și valori au trebuit să devină accesibile unui număr cât mai mare de oameni care vor să cunoască cuvântul scris, să-și spună opiniile despre anumite lucrări scrise și de a scoate în evidență valorile patrimoniului cultural și literar al naționalităților conlocuitoare din Voivodina. Revista „Piramida” devine un veritabil forum de dezbatere a celor mai stringente idei culturale în Voivodina la ordinea zilei. Ea se concentrează pe cercetările de ultima oră asupra culturii și identității românilor din fosta Iugoslavie, pe descoperirea naționalului, regionalului și localului în cultura Banatului dar și pe rezultatele cercetărilor care subliniază caracterul interdisciplinar al comunicării interculturale.

Cuvinte-cheie: revista „Piramida”, interculturalitate, cercetare, știință

În spațiul voivodinean, nevoia pentru sporirea mijloacelor de informare, mai ales pentru reviste științifice în limba română, a apărut odată cu intrarea noastră în secolul XXI, când noile idei și valori au trebuit să devină accesibile unui număr cât mai mare de oameni care vor să cunoască cuvântul scris, să-și spună opiniile despre anumite lucrări scrise și de a scoate în evidență valorile patrimoniului cultural și literar al naționalităților conlocuitoare în Voivodina dar și unele date inedite despre românii din fosta Iugoslavie. Revista „Piramida” devine astfel un veritabil forum de dezbatere a celor mai stringente idei culturale din Banatul sârbesc. Revista „Piramida” se concentrează pe cercetările de ultima oră asupra culturii și identității românilor din fosta Iugoslavie, pe descoperirea naționalului, regionalului și localului în cultura

¹ Prof. univ. dr., Departamentul de Limba și Literatura Română, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Novi Sad

E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

² Conf. univ. dr., Departamentul de Limba și Literatura Română, Facultatea de Filosofie, Universitatea din Novi Sad

E-mail: ivana.ivanic@ff.uns.ac.rs

Banatului dar și pe rezultatele cercetărilor care subliniază caracterul interdisciplinar al comunicării interculturale, al studiilor interculturale, ipotezele și soluțiile epistemologice din domenii diverse (antropologie, sociologie, lingvistică, hermeneutică, arte vizuale, etnologie, sociologie, psihologie, științe politice, imagologie, studii de gen etc.). Tipic pentru fenomenul interculturalității este spațiul european, prin evoluția convergentă a culturilor ce se regăsesc aici, prin codul de valori culturale comune care a stat la baza dezvoltării patrimoniului cultural european. De aceea, în revistă sunt cuprinse cele mai recente cercetări din diverse domenii, opinii critice asupra metodelor de cercetare vechi și noi, bazate pe paradigme actuale științifice și educaționale: comunicarea și discursul intercultural; interferențele lingvistice; evoluția recentă a literaturii și teoriei literaturii; aspectele analizei discursului în secolul XXI; interferențele literare și artistice în spațiul european; interpretarea textului literar; traducerea literară ca act de comunicare la intersecția dintre culturi; schimbarea paradigmatelor științifice și teoretice la începutul secolului XXI; reflectarea fenomenelor sociale actuale în textul literar și relația dintre etic și estetic în literatură.

Scopul înființării revistei este atât de a pune în contact cercetători din diverse spații geografice, în special din sud-estul Europei, interesați de studiul culturii, etnologiei, folclorului, sociologiei etc., cât și promovarea patrimoniului cultural sud-est european prin intermediul educației interculturale.

Dacă vrem să vorbim despre un început sau despre prima revistă apărută în Voivodina în limba română, atunci trebuie să facem legătura și cu începutul ziaristicii sârbești, care datează din anul 1768, când la Veneția a apărut *Slaveno-serbski magazin* al lui Zaharia Orfelin. Primul cotidian sârbesc cu numele de *Srbskija posvednevnija novini* al fraților Markides care a fost tipărit în 1791 la Viena. În prefața cărții *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia* (Costa Roșu, Editura Libertatea 1998), prof. dr. Radmila Milentijević vorbește, din punct de vedere diacronic, despre dezvoltarea jurnalisticii românești în Voivodina. În anul 1798, în orașul Vârșeț, care făcea parte din Imperiul Habsburgic, s-a inițiat apariția primului ziar în limba română în Voivodina datorită scriitorului și avocatului Paul Iorgovici. La Buda, cu trei decenii mai târziu, avocatul vârșețean Damaschin Bojincă a înființat revista *Biblioteka română*. Tot în secolul al XIX-lea, mai precis în anul 1886 la Satu Nou, învățătorul Petru Stoica a inițiat revista *Convorbiri pedagogice*, destinată învățăământului, care a deschis drumul și altor publicații periodice cu caracter economic, social, literar și științific, cum ar fi *Educatorul* care începe să apară la Coșei în 1909 și se va edita timp de patru ani, *Familia*, care a apărut la Panciova în 1910. Odată cu apariția revistei

Opinca în 1918-1919 la Vârșeț, se pună problema calității articolelor, astfel că „jurnalistica capătă o nouă dimensiune, prin care ea întotdeauna poate fi cel mai bine identificată – dimensiunea politică” (Milentijević apud Costa Roșu 1998, p.III).

Începând cu deceniul trei al secolului trecut apare săptămânalul *Nădejdea* la Vârșeț (1927-1944), *Graiul românesc* (1923-1925), *Lumina* (1927), „publicație independentă pentru cultură, progres și interes social al românilor din Banat” (ibidem), *Democratul* (1927), *Foaia poporului român* (1936-1938), săptămânalul *Biruința* (1938) și *Grai strămoșesc* (1942). Prin îndeplinirea misiunii lor politice, aceste ziare și reviste se desființează, însă au avut un mare rol în creșterea accesibilității la cuvântul scris în limba maternă din partea cetățenilor din rândul minorității naționale române din Serbia. După cel de-al doilea război mondial se obseară o înflorire a publicațiilor în limba română. După eliberarea țării, în anul 1945 apare săptămânalul politic-informativ *Libertatea* care există și azi și datorită căruia se înființează și alte publicații în limba română: *Femeia nouă*, *Satul*, *Lumina*, *Bucuria Copiilor*, *Tribuna Tineretului*, *Tineretea*, *Tradiția*, *Prichindelul*, etc.

La sfârșitul secolului trecut se produce o explozie a informațională și editorială. „Aplicarea consecventă a principiilor legale referitoare la libertatea mass-media și la dreptul la informare” (ibidem, p. IV) se înmulțește numărul de reviste și totodată crește numărul mediilor electronice. Datorită dezvoltării rețelei Web și a internetului, revistele devin accesibile online. Ele având site-uri sau bloguri personale, revistele și ziarele din Voivodina primesc o mai largă arie de cititori, care, dorind să citească o informație actuală sau un text literar nou, stărnesc nevoia de publicare în paginile lor articole științifice, literare și culturale. Astfel, în anul 2008, la Novi Sad apare revista *Europa*, care, inițial a purtat subtitlul de „literatură, artă, cultură și tranziție” (primele patru numere) iar apoi își schimbă subtitlul în „de știință și artă în tranziție” și revista „Piramida”, având subtitlul „de cultură, investigație și atitudine”, înființată în 2010 de Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina, având în special rolul de a scoate în evidență preocuparea realităților determinate de spații și subiecte locale, precum este literatura, presa din Banat, scrisul românesc din Banatul istoric, dar și prezentarea spațiului bănațean la formarea conștiinței naționale. În paginile ei sunt notate opiniile despre condiția gazetarului, a cărturarului, în special al intelectualului în timp, printre contemporani și posteritate. Realitățile ce țin de lumea virtuală și cercetările care evocă perioade ale trecutului cultural românesc, în care sunt prezentate cu un important aspect critic, încercând să descopere cât mai bine fenomenul literar din Voivodina ca fiind unic în Banatul istoric.

În cele mai multe numere (până în ziua de azi au apărut 8 numere a revistei „Piramida”), sunt publicate comunicările științifice prezentate în cadrul Simpozionului internațional *Literatura și presa în Banat*, manifestare organizată în colaborare cu Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara. Lucrările publicate în revista „Piramida” au o tematică diversă și inedită prin originalitate. Subiectele tratează trecutul și prezentul prozei în limba română din Voivodina, personaje feminine în lumea romanului românesc din același spațiu de cultură, în general problematica prozei contemporane în Banat „cuprinsă între două jaloane, de la aventură la derizoriu” (David 2014, p. 4). Textele care vizează creația literară scot în evidență faptul că literatura scrisă în spațiul bănățean nu mai este considerată o literatură locală, respectiv regională, ci prin concepțiile asupra fenomenelor literare și asupra personalităților a căror opere sunt cercetate, pot concura pe bună dreptate „la circuitul de valori universale” (Ciobanu 2012, p. 3). Cercetările publicate în revista „Piramida” au confirmat ideea de bază impusă de redactori de la începutul apariției sale: de a avea rolul și misiunea de promotor și mesager al valorilor și potențialului cultural, literar și științific.

Deoarece o parte a cercetărilor publicate în paginile revistei „Piramida” sunt comunicările prezentate la Simpozionul Internațional *Literatura și presa în Banat*, aici se tratează chestiuni referitoare la istoria publicisticii în Banat, la funcțiile presei, la presa sectorială, la prezentarea unor prestigioase publicații sau la elemente de teoria presei (Dascălu 2012, p. 4), toate scoțând la iveală specificul publicistic și literar din Banat în raport cu contextul național. Unele textele publicate în revista „Piramida” intenționează să prezinte dificultatea circulației și receptării textelor scrise în limbile minoritare în cadrul culturii majoritare, apoi problema apar apartenenței scriitorilor români din Voivodina, argumentându-se ideea că „scriitorii care creează în limbile minorităților naționale prin băștinire aparțin culturii limbii materne, iar când este vorba de împrejurările contemporane în care creează, ei nu se deosebesc prin modul de gândire de literatura în limba majoritară a țării în care trăiesc” (Ursu 2011, p. 26).

Rolul criticii literare în înțelegerea operelor literare este semnificativ. Prin lectura textelor de critică literară, reușim să înțelegem mai bine opera citită. Cunoscând textele critice privitoare la o anumită operă literară putem să ne exprimăm opinia despre mesajul textului literar, putem avea propriile interpretări critice, deci putem fi creativi. În revista „Piramida”, sunt prezente numeroase texte literare asupra operelor scriitorilor bănățeni, dar și opiniile critice asupra importanței criticii în valorificarea unei opere literare dar și valoarea existenței cronicarilor profesioniști ai vieții cultural bănățene pentru a aduce aspectul veridic, esențial al textului.

În știință, publicarea este o parte integrală a cercetării. Cercetătorii ar trebui să publice rezultatele lor pentru a asigura diseminarea lor cât mai largă, în principal în rândul celorlalți cercetători din același domeniu, pentru a fi discutate, evaluate și folosite în studii ulterioare. În Voivodina nu există foarte multe reviste științifice editate în limba română, ceea ce îngreunează munca cercetătorilor români din această regiune, care apelează de foarte multe ori la reviste științifice în România, însă articolele din reviste locale sunt prezentate în multe documente oficiale ca realizări personale ale oamenilor de știință, rezultate ale proiectelor sau programelor de cercetare finanțate din fonduri publice. Astfel că, cercetătorul român din Serbia apelează la revista „Piramida”, doar din dorința lui personală ca lucrările lui să fie publicate în special în această revistă, deoarece ele nu se găsesc pe lista revistelor științifice acceptate de Ministerul de Educație și Știință din Serbia, ceea ce înseamnă că unui cercetător științific publicarea articolelor în această revistă nu se punctează. Cercetătorul primește puncte doar atunci când revista este consacrată, în special, lucrările unui colocviu, simpozion sau conferință internațională.

Revista are și o casetă redacțională internațională compusă din eminenți nume cunoscute în domeniu. În ultimul timp, cel mai mult se pune problema citării articolelor publicate în reviste de specialitate. Standardele de citare fac mai ușor de urmărit, notat și verificat sursele unui document. De asemenea, citarea asigură verificabilitatea informațiilor oferite în document și face diferența între plagiat și o lucrare originală. Articolele din „Piramida” sunt citate de cercetători români în scopul publicării rezultatelor cercetărilor din domeniu. În special putem scoate în evidență referințele prezente în *Enciclopedia Banatului*. Vol.I, Literatura, 2015, dedicate scriitorilor români din Voivodina.

Concluzii

Revista „Piramida”, concentrată în special pe descoperirea valorii naționale în contextul valorilor universale, este importantă sursă de informare, mai ales prin caracterul actual al informațiilor conținute, este deosebit de utilă în cadrul comunităților științifice. Având în vedere importanța publicațiilor seriale pentru munca științifică a cercetătorilor, revista „Piramida” îndeplinește pe deplin scopul, de a fi o revistă care scoate în evidență particularitățile culturale românești, investigațiile de ultima oră asupra stării actuale în limba, literatura și cultura română în Voivodina și nu numai dar și opiniile unor nume consacrate din mediul academic românesc și sârbesc asupra poziției actuale a culturii românești în general.

Importanța acestei reviste științifice și culturale este de invidiat, în special din cauză că provine din mediul geografic din afara granițelor românești și care, în cazul că este lăsată la o parte și nu este cercetată, va fi în pericol să rămână închisă în acel „cerc strâns minoritar” precum afirmă unii esești de la noi. Menirea revistei este chiar acela, de a transporta valorile noastre culturale unice și inedite mai larg. Publicistica științifică din Voivodina, și dacă se poate număra pe degetele de la o mână, trebuie să fie păstrată, fiind unica modalitate ca cercetările serioase în plan filologic și cultural să fie citite de un public mai larg.

Bibliografie:

- Dascălu, Crișu, *Direcții și modalități de studiere a literaturii române din Banat. Piramida*”, nr. 3, an II, p.8-13.
- David, Ioan, *Tematică diversă, inedită și originală. Argument*, „Piramida”, nr. 8, anul IV, p.4.
- Dărăbuș, Carmen & Virginia Popović, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*. Novi Sad: Fond Europa; Cluj-Napoca: Risoprint.
- Roșu, Costa, *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*. Panciova: Editura Libertatea.
5. Ursu, Ileana, *Lista comunităților naționale- maluri, nu punți*, „Piramida”, nr. 3, an II, p.26.

INTERCULTURAL DIALOGUE AND PROMOTION OF SOUTH-EAST EUROPEAN CULTURAL HERITAGE IN ROMANIAN MAGAZINE „PIRAMIDA”

Virginia Popović, Ivana Ivanić

Summary

The necessity to increase media, in Voivodina, especially for Romanian scientific journals, appeared at the beginning of 21st Century, when new ideas and values had become accessible to a larger number of people, wanting to know the written word and expressing their opinions about certain works and also highlighting the cultural and literary heritage values of the nationalities in Voivodina. Magazine " became a genuine forum where a discussion of the most pressing cultural values in Voivodina. The magazine "Piramida" publishes recent researches about culture and identity of Romanian from ex Yugoslavia, discovering the nationality, the regional and the local in Banat's culture and numerous results which emphasize the interdisciplinary character of intercultural communication.

Keywords: magazine "Piramida" interculturalism, research, science

PRESA MINORITĂȚII ROMÂNE DIN VOIVODINA ÎN PERIOADA 1945-1948 ÎN ANALIZA ȘI RAPOARTELE AUTORITĂȚILOR COMUNISTE DIN VOIVODINA

Adrian CIOBAN¹

Rezumat:

Lucrarea propusă reprezintă activitatea editorială și presa în limba română din Voivodina în anii 1945-1948, lucrarea este bazată pe informații arhivistice extrase din Arhiva Voivodinei din Novi Sad, surse istorice puțin cunoscute din fondurile Comitetului Provincial al Partidului Comunist pentru Voivodina, precum și ale altor organizații social-politice și pe informații din Arhiva săptămânalului „Libertatea” din Panciova și Arhiva Bibliotecii „Matica Srpska” din Novi Sad, precum și pe bibliografia generală în limbile sârbă și română care face trimitere la minoritatea română din spațiul menționat. Argumentele importante ale acestei lucrări vor urmări teme precum rolul și locul Uniunii Culturale a Românilor din Voivodina la înființarea săptămânalului „Libertatea”, activitatea publicistică, creația literară, dezvoltarea presei românești în Voivodina în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, temele despre care se scrie, autorii acestora, precum și creațiile lor literare, suplimentul „Libertatea literară”, revista de literatură și cultură „Lumina”, revista „Bucuria pionierilor”, revista „Cuvântul tineretului”, tipărirea primelor trei volume de poezii ale autorilor români din Voivodina și a primelor cărți cu piese de teatru.

Cuvinte-cheie: minoritate națională, Voivodina, presă, români, comunism

După cel de-al Doilea Război Mondial, autoritățile comuniste au identificat greșelile pe care le-au făcut precedenții lor și au dorit să formeze un stat unit, dar aceasta s-a putut doar prin acordarea de drepturi popoarelor care au trăit în teritoriul Iugoslaviei și care au intrat în noul stat. În prima Constituție din anul 1946 care a fost proclamată în Iugoslavia comunistă, dreptul a fost asigurat pentru toate minoritățile.

Viața culturală multilaterală și bogată în Voivodina care a început brusc dezvoltarea după eliberare a cuprins și minoritățile naționale. Regimele precedente din Iugoslavia intenționat au împiedicat dezvoltarea vieții culturale a minorităților naționale, nu le-au oferit nici un ajutor și din cauza aceasta drept rezultat a fost

¹ Dr., Secretariatul Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minoritățile Naționale – Comunitățile Naționale
E-mail: a.cioban@yahoo.com

subdezvoltarea culturală, dezorganizarea activității culturale, numărul ridicat de analfabeți. Chiar din cauza subdezvoltării culturale, autoritățile comuniste imediat după eliberare au urmărit și au ajutat prin intermediul organelor educaționale dezvoltarea minorităților naționale din punct de vedere cultural.² Imediat după eliberare, minoritatea națională română împreună cu celelalte minorități naționale din Iugoslavia intră într-o perioadă nouă de dezvoltare. Lupta de eliberare națională a schimbat din temelie relația dintre popoarele iugoslave, precum și condițiile generale de dezvoltare a tuturor naționalităților. Accentul a fost pus pe dezvoltarea culturală în limba maternă a tuturor naționalităților.³

În lupta pentru transformarea socialistă a satelor românești pe lângă organizațiile de partid, un rol important l-a avut și Uniunea Culturală a Românilor transformată mai târziu în Uniunea Societăților Culturale din Voivodina, Secția pentru români, care prin intermediul organelor și cadrelor sale a ajutat la orientarea populației române spre drumul corespunzător al socialismului. Sarcina Uniunii Culturale a fost, alături de școală, să aprofundeze, să extindă și să accelereze procesul de ridicare a nivelului cultural la sate.⁴

La data de 13 mai 1945 la Alibunar s-a ținut Congresul Românilor din Banat, unde delegații români ai Frontului Unic de Eliberare Națională, Frontului Antifascist al Femeilor, ai Uniunii Tineretului Iugoslav și Sindicatelor Unice au hotărât înființarea unui nou organism cultural, *Uniunea Culturală a Românilor*. La Congres au participat reprezentanți și delegați din aproape toate localitățile cu populație românească.⁵

Uniunea Culturală a Românilor trebuia să înlocuiască „ASTRA”, desființată odată cu instalarea regimului comunist, cu scopul de a cuprinde întreaga viață culturală a românilor voivodineni și astfel comunitatea românească să fie inclusă în sfera politico-ideologică existentă.⁶

² Arhiva Voivodinei, Novi Sad (în continuare: AV), fondul 203-46/1, *Izveštaj odseka za kulturno uzdizanje nacionalnih manjina iz 1948. godine (Raportul secției pentru ridicarea culturală a minorităților naționale din anul 1948)*.

³ AV, fondul 245-C66-24283, *Život i razvitak rumunske nacionalne manjine u jugoslovenskom Banatu (Viața și dezvoltarea minorității naționale române în Banatul iugoslav)*.

⁴ AV, fondul 245-C66-24284, *Život i razvitak rumunske nacionalne manjine u jugoslovenskom Banatu (Viața și dezvoltarea minorității naționale române în Banatul iugoslav)*.

⁵ ***, Congresul Românilor din Banatul Iugoslav, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, 27 mai 1945, p.3.

⁶ Dorinel Stan, *Societățile cultural-artistice românești din Voivodina (1945-1962)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 22.

Congresul a fost convocat de un Comitet de inițiativă, alcătuit din Traian Flora, agricultor din Satu Nou, Vasile Popa, student din Grebenaș, Alexandru Maiogan, învățător din Voivodinș. Vasile Popa a vorbit despre importanța Uniunii Culturale și a menționat că ea va fi forța care va conduce românii spre un drum nou, viitor mai luminos și fericit, iar după aceea a prezentat planul de lucru al Uniunii Culturale: publicarea unui ziar săptămânal, tipărirea cărților, înființarea bibliotecilor, corurilor, fanfarelor, cluburilor sportive și a secțiilor artistice. Uniunea Culturală a avut mai multe secții, precum: secția presei, secția propagandei, secția artistică și secția sportivă.⁷

La două săptămâni după Congresul de la Alibunar, la data de 27 mai 1945, a apărut primul număr al săptămânalului „Libertatea”, redactat de învățătorul Aurel Gavrilă. La acest ziar românesc, apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, au colaborat cadrele didactice de la școlile cu limba de predare română și alți intelectuali.⁸

La data de 16 septembrie 1945, organizațiile politice, culturale și profesionale ale românilor din Banat – Frontul Popular, Frontul Antifascist al Femeilor române, Uniunea Tineretului Popular, Uniunea Culturală și Sindicatul Unice au trimis delegațiile lor la al doilea Congres al Românilor ținut la Panciova. La acest Congres s-a adus hotărârea ca românii să participe activ la alegerile pentru Adunarea Constituantă a Iugoslaviei.⁹

La începutul înființării Uniunii Culturale a Românilor a existat doar Comitetul Central, după un an de zile, aproape în toate satele românești existau Comitete Locale, în total 36. Uniunea Culturală a obținut, ca sediu, o clădire și a aranjat o nouă clădire pentru tipografia „Libertății”. Uniunea a adus câteva mii de cărți din România dintre care o parte au fost împărțite bibliotecilor pe sate. Pentru crearea unei literaturi proprii, Uniunea Culturală a publicat un concurs literar care a scos un număr mare de talente. În anul 1946 a apărut primul număr al ziarului „Libertatea literară”, supliment al ziarului „Libertatea”, care a apărut lunar, având un caracter literar, unde s-au publicat operele scriitorilor români, iugoslavi și ale

⁷ *** , Congresul Românilor din Banatul Iugoslav, în *Libertatea*, Vârșeș, Anul I, nr. 1, 27 mai 1945, p.3.

⁸ Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941-1996)*, vol. II, Ed. Libertatea, Panciova, 1998, p. 125.

⁹ *** , Cel de al doilea Congres al Românilor, în *Libertatea*, Vârșeș, Anul I, nr. 19, 23 septembrie 1945, p.1.

altor popoare. Săptămânalul „Libertatea” era unicul ziar românesc din Banat care în timpul acela număra 3.500 de abonați.¹⁰

În apelul adresat tuturor învățătorilor din satele românești ale Banatului de Sud, Comitetul Central al U.C.R. a stabilit: organizarea de sectoare pentru învățători, cele de activitate extrașcolară și culturală; colaborarea cu Comitetele locale ale Uniunii Culturale, colaborarea la ziarul „Libertatea”, grija pentru buna funcționare a bibliotecilor, a sălilor de citire, sprijinirea concursului literar. Învățătorii de la școlile primare românești vor colabora și la celelalte *publicații românești*, care încep să apară în anii 1946/1947 („Bucuria pionierilor”, „Lumina”, suplimentele: „Libertatea literară”, „Cuvântul Tineretului”).¹¹

La data de 11 august 1946, la Coștei a avut loc prima șezătoare literară, întrunire a tinerilor poeți și scriitori, unde s-a hotărât înființarea unui cerc literar cu numele de „Lumina”, ca sector aparte de activitate al Uniunii Culturale.

Scopurile cele mai de seamă ale înființării secției literare au fost:

- crearea posibilităților de educare literară a membrilor (țărani, muncitori și intelectuali);
- editarea suplimentului literar al „Libertății” – „Libertatea literară”, care devine organul cercului literar „Lumina”;
- traducerea în limba română a operelor scriitorilor iugoslavi și traducerea în limba sârbă a operelor romancierilor, poeților, nuveliștilor români.

Înființarea cercului literar „Lumina” este o dovadă despre libertatea poporului român la dezvoltarea culturii naționale.¹²

Pe data de 1 ianuarie 1947 Cercul Literar „Lumina” editează revista „Lumina 1947” în Editura Uniunii Culturale Române. Comitetul de redacție a fost alcătuit de Vasile Popa – președinte, Ion Marcoviceanu - vicepreședinte, Radu Flora - secretar, Mihai Avramescu - casier, Aurel Gavrilă. Prima adunare anuală a Cercului Literar „Lumina” a avut loc la data de 12 ianuarie 1947 la Vârșeț.¹³

Ziarele și revistele din țară urmăresc cu interes fiecare pas al mișcării literare, în ziarul „Borba”, organul Partidului comunist din Iugoslavia, numărul din 14 ianuarie 1947 apare articolul ”Dezvoltarea culturală a minorității naționale

¹⁰ Alexandru Maiogan, Un an de la înființarea Uniunii Culturale, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul II, nr. 23, 2 iunie 1946, p.1.

¹¹ Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941-1996)*, vol. II, Ed. Libertatea, Panciova, 1998, p. 127.

¹² ***, Înființarea cercului literar „Lumina”, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul II, nr. 36, 1 septembrie 1946, p.5.

¹³ Vasile Popa, Prima adunare anuală a Cercului literar „Lumina”, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, ianuarie 1947, p.19.

române din Banat”. „Borba” subliniază dezvoltarea mișcării literare și însemnătatea ei pentru românii din Iugoslavia. În „Glas” organul Frontului popular al Serbiei, numărul din 25 ianuarie 1947 se amintește la fel activitatea desfășurată de Cercul Literar „Lumina”. „Slobodna Vojvodina”, organul Frontului popular al Voivodinei, în numărul din 21 ianuarie 1947, publică un reportaj de la adunarea „Luminei”.¹⁴

Uniunea Culturală a mai editat și „Calendarul poporului” pe anul 1947, Statutul Uniunii pionierilor, a tipărit broșuri politice care au umplut golurile în presa politică pusă la dispoziția românilor în limba maternă.

Din noiembrie 1946 apare revista pentru copii „Bucuria pionierilor” ale căror numere a îmbogățit lectura copiilor din școlile primare de la sate, progimnazii și cursul inferior al liceului din Vârșeț.¹⁵ Săptămânalul de poezie, proză și critică „Revista literară” din București dă următoarea notă critică în numărul 14, despre revista „Bucuria pionierilor” și anume: este tipărită pe hârtie bună, luminoasă, conține desene și fotografii în mai multe culori, conține numeroase jocuri instructive și distractive, pagini de cultură în care materialul este prezentat într-o formă atractivă.¹⁶

Uniunea Culturală și-a luat însărcinarea ca să ajute la lichidarea analfabetismului. Prin cadrele sale mai active, Uniunea Culturală a dat autorităților populare ajutoare prețioase.¹⁷

În anul 1947 au fost publicate primele trei *volume de poezii*: „În zori” de Mihai Avramescu, *Cântecul satului meu* de Ion Bălan și *Drum prin noapte și prin zi* de Radu Flora. Cele trei plachete de versuri, fiecare în parte, au fost analizate de Aurel Trifu, care exprima un omagiu de caldă recunoștință străduințelor pentru crearea unei literaturi autohtone.¹⁸

În anul 1947 a apărut „Almanahul Societății literare” al elevilor de la Liceul și Școala Normală din Vârșeț. Societatea și-a propus „cultivarea literaturii progresiste, naționale și universale”. Almanahul Societății literare al elevilor,

¹⁴ Vasile Popa, Presa despre activitatea „Luminei”, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, ianuarie 1947, p. 20.

¹⁵ ***, Uniunea Culturală Română, Doi ani de activitate, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 18-19, 1 mai 1947, p. 6.

¹⁶ ***, „Revista literară” din București despre „Bucuria pionierilor”, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 31, 27 iulie 1947, p. 2.

¹⁷ ***, A treia Adunare Generală a Uniunii Culturale Române, Raportul Comitetului Executiv, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul IV, nr. 3, 15 ianuarie 1948, p. 2.

¹⁸ Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941-1996)*, vol. II, ..., p. 395.

1945-1946 cuprindea lucrările scrise de membrii acestei societăți în perioada 1945-1946.¹⁹

„Slobodna Vojvodina”, organul Frontului Popular al Voivodinei, în numărul din 10 aprilie 1947 publică un articol sub titlul: „Doi ani de muncă a Uniunii Culturale Române; în libertate și egalitate în drepturi Români din Banat se dezvoltă și se ridică din punct de vedere cultural”. În acest articol se expune activitatea Comitetului central, în coordonare cu comitetele locale ale Uniunii, se răspândesc organele de presă, relevându-se în mod special activitatea cercului litera „Lumina” și a revistei acestuia. „Borba”, organul Partidului comunist iugoslav, în numărul din 11 iunie 1947, publică la cronică culturală, o notiță sub titlul „Activitatea culturală printre Români din Banat”, redând în rezumat organizațiile culturale, fanfare, coruri, biblioteci. După aceea se enumeră presa și școlile primare pe sate și școlile secundare la Vârșeț. Revista tinerilor „Omladina” din 31 mai 1947 a notat șezătoarea literară comună la Vârșeț a tinerilor scriitori sârbi de la Belgrad cu tinerii scriitori români, tot la fel a fost redată și în „Glas” din 1 iunie 1947, „Mladost”, Nr. 6 din iunie 1947.²⁰ De asemenea revistele popoarelor iugoslave publică lucrările scriitorilor români din Voivodina, în „Mladost” revistă literară de la Belgrad, numărul IV din aprilie 1947, apare câte o poezie a lui Mihai Avramescu și Ion Bălan. Într-un articol, „Începuturile literare la Români”, semnat de Vasile Popa, se vorbește despre dezvoltarea mișcării literare la români.²¹

Una dintre preocupările de bază ale Uniunii Culturale a Românilor a fost problema căsătoriilor premature – timpurii. Medicul, dr. Gheorghe Baloș, din Toracul Mic a dat un semn de alarmă prin broșura „Căsătoriile timpurii – pierirea românilor din Banat”, publicată la editura „Libertatea” în anul 1947. El prezintă mișcarea populației românești din unele localități, cu date statistice documentează procesul de descreștere a populației românești din satele cu populație română.²²

¹⁹ *Ibidem*, p. 396.

²⁰ ***, M.A., Însemnările presei despre activitatea Uniunii Culturale Române, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 4, 5, 6, Aprilie, Mai, Iunie 1947, p. 68.

²¹ ***, Revistele literare ale popoarelor iugoslave publică lucrările scriitorilor noștri, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 4, 5, 6, Aprilie, Mai, Iunie 1947, p. 66.

²² Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941-1996)*, vol. II, Panciova, Editura Libertatea, 1998, p. 133.

Despre căsătoriile timpurii în satele românești s-a scris mult în presă. În unele localități unde în mare majoritate trăiesc apartenenții minorității române s-au ținut și plenare speciale, la care s-a analizat problema căsătoriilor premature.²³

În luna decembrie 1947 apare cartea „Calendarul poporului 1948”. Este al doilea calendar pe care îl editează Uniunea Culturală pentru minoritatea românească din Banat. Calendarul este destinat maselor țărănești, muncitorilor din fabrici, intelectualilor, elevilor școlilor secundare. Materialul variat cuprinde mai multe probleme: dezvoltarea industriei, electrificarea țării, sporirea producției agricole. Urmează apoi „Mișcarea populației românești în ultimii zece ani” susținută de dr. Gheorghe Baloș, medic la spitalul regional din Novi Sad, care este în fruntea luptei împotriva căsătoriilor timpurii. Statistica prezentată pentru ilustrarea acestei probleme este convingătoare despre descreșterea populației. Ing. Gheorghe Guțu tratează problema sistemului cooperatist și rolul cooperativelor țărănești în economia planificată.²⁴

În ziarul „Liberatea” din 26 ianuarie 1947 Uniunea Culturală a Românilor a publicat concurs pentru piese de teatru. La concurs au avut drept să participe toți, muncitori, țărani și intelectuali. Subiectul a trebuit să fie din viața românilor din Banat și a putut să fie tratat în formă de comedie, tragedie sau dramă. Concursul a durat până pe data de 1 aprilie 1947, iar Comitetul Central a făcut apel către comitetele locale ale Uniunii să explice însemnătatea acestui concurs tuturor acelor care scriu, pentru ca numărul participanților să fie cât mai mare.²⁵

Uniunea Culturală a Românilor în ziarul „Libertatea” din 9 martie 1947, anunță prima întrecere a societăților teatrale din satele românești. Planul întrecerii a fost alcătuit de Uniunea Culturală Română pe baza planului Uniunii Teatrelor de Amatori din Voivodina care urma să se desfășoare în perioada 15-30 aprilie pentru întrecerile societăților teatrale.²⁶

În anul 1948, au apărut și primele cărți de teatru, piesa în trei acte *Aprindeți moara* de Mihai Avramescu și piesa într-un act *Nuntă fără voie* de

²³ Dorinel Stan, *Societățile cultural-artistice românești din Voivodina (1945-1962)*, op. cit., p. 32.

²⁴ ***, A.T., Calendarul poporului pe anul 1948, încă o carte în editura Uniunii Culturale a Românilor din Banat, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 51, 14 decembrie 1947, p.4.

²⁵ ***, Concursul pentru dramă al Uniunii Culturale, în *Libertatea*, Vârșeț, A III, nr. 5, 26 ianuarie 1947, p.6.

²⁶ ***, Anunț, în *Libertatea*, Vârșeț, Aul III, nr. 11, 9 martie 1947, p.3.

Nicolae Polverejan. În anul 1948 au apărut primele manuale postbelice un *Abecedar* și două cărți de citire.²⁷

„Libertatea” a fost ziarul care s-a luptat cu cele mai multe dificultăți dintre toate ziarele din Voivodina. Săptămânalul constant a dat impresia că materialele nu sunt aranjate bine, nu a fost un număr suficient de materiale din viața localităților românești. Ziarul a fost alcătuit în majoritate din traduceri ale presei străine și provinciale. Pe parcurs calitatea ziarului a fost avansată și a reprezentat un ajutor serios pentru autorități în activitatea politică cu românii.

Din activități specifice amintim lupta împotriva combaterii căsătoriilor premature, ziarul a purtat campania aceasta foarte atent, având în vedere în timpul acela populația română conservativă. În rubrica Frontului Popular a fost bine prezentată rubrica pentru femei și tineret și a fost bine promovat Planul cincinal, tehnic ziarul a arătat destul de bine, iar numărul de exemplare a fost de 4.500 exemplare.²⁸ Rubrica pentru agricultură a fost cea mai bună în toate ziarele minoritare din Voivodina.²⁹

Rubrica pentru cultură a fost la un nivel înalt și în ziarele minoritare a ocupat un spațiu mare, din cauza aceasta ziarele minoritare într-o măsură mai mare au fost considerate neoficial organele ale organizațiilor culturale minoritare.³⁰

Activitatea editorială în limbile minoritare a dat următoarele rezultate în anul 1947 și anume: în limba română au fost publicate 8 cărți pentru revista „Lumina”, pe când în limba maghiară au fost publicate 52 de cărți, iar în limba slovacă 15 cărți.³¹

Un rol important la informarea tinerilor despre situația politică în țară, a avut presa pentru tineri. Până în luna noiembrie 1948 ziarele și revistele pentru tineret nu au fost cu plată. Aceste ziare și reviste s-au folosit pentru activitatea grupurilor de cititori și pentru pregătirea întrunirilor și consfătuirilor.

²⁷ Costa Roșu, *Bibliografia Editurii Libertatea (1945-1995), Volumul I*, Ed. Libertatea, Novi Sad, 1995, p. 13.

²⁸ AV, Novi Sad, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947.god., Karakteristike pojedinih listova u 1947. god. (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Caracteristicile anumitor ziare în anul 1947)*, p.6.

²⁹ AV, Novi Sad, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947.god., Agitacija i štampa (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Agitația și presa)*, p.17.

³⁰ AV, Novi Sad, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947.god., Agitacija i propaganda (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Agitația și propaganda)*, p.16.

³¹ AV, Novi Sad, fondul 334/C1977, *Agitprop komisija godišnji izveštaj o radu 1947.god. (Agitprop comisija, raportul de activitate anual pentru anul 1947)*, p.10.

În Voivodina au fost publicate și 4 ziare pentru pionierii din rândurile minorităților naționale, iar numărul de exemplare tipărite în anul 1947 și în anul 1948 a fost următorul:

„Bucuria pionierilor”/în limba română/ 1947-4.000 ex. - 1948-4.500 ex.

„Pionirska zagrada”/în limba ruteană/ 1947-2.000 ex. - 1948-2.000 ex.

„Nasi pionieri”/în limba slovacă/ 1947-4.500 ex. - 1948-4.500 ex.

„Pionir ujsag”/în limba maghiară/ 1947-12.000 ex. - 1948-18.600 ex.³²

Activitatea editorială a Uniunii Culturale a Românilor din Voivodina din anul 1945 până în anul 1947 a fost următoarea:

1. Săptămânalul „Libertatea” se publică din mai 1945 în 4300 exemplare;
2. Ziarul cercului literar „Lumina” se publică din aprilie 1946 în 4300 exemplare³³
3. Revista pentru pionieri „Bucuria pionierilor” se publică din noiembrie 1946 în 4200 exemplare;

Au fost publicate următoarele cărți și buletine:

1. *Lupta popoarelor din Iugoslavia contropită* de Iosip Broz Tito traducere în limba română, publicată în luna noiembrie 1945, 2000 de exemplare;
2. *Cum am învățat eu* de Maxim Gorki, în limba română, publicată în decembrie 1945 în 500 de exemplare;
3. *Statutul Tineretului Popular*, în luna februarie 1946, 500 de exemplare;
4. *Statutul Pionierilor* în luna noiembrie 1946, 500 de exemplare;
5. *Calendarul Popular* pentru anul 1947, publicat în luna decembrie 1946, 8000 de exemplare.
6. *În zori*, poezii de Mihai Avramescu, publicat în luna iunie 1947, 1200 de exemplare;
7. *Cântecul satului meu*, poezii de Ion Bălan, publicat în luna iulie 1947, 1200 de exemplare;
8. *Drum prin noapte și prin zi*, poezii de Radu Flora, publicat în luna august 1947, 1200 de exemplare;³⁴

³² AV, Novi Sad, fondul 334/C1977, *Godišnji izveštaj odeljenja za propagandu i agitaciju o radu u 1948. godini (Raportul anual privind activitatea Departamentului pentru propagandă și agitație pentru anul 1948)*, p.9

³³ Ziarul cercului literar „Lumina” a fost „Libertatea literară”, revista „Lumina” apare din anul 1947.

În anul 1948 a fost publicat:

9. *Raportul despre activitatea de agitație și propagandă a PCJ*
10. *Calendarul poporului 1948*
11. *Raportul despre activitatea organizatorică a PCJ*
12. *Carte de citire - Pentru clasele III—IV primară*
13. *Rezoluțiile și comunicările PC*
14. *Raportul politic al PCI*
15. *Statutul Uniunii Pionierilor ai Iugoslaviei*
16. *Programul și Statutul Partidului Comunist al Iugoslaviei*
17. *Povești populare slave*
18. *Povești din răsărit*
19. *Nunta fără voie* – piesă într-un act de Nicolae Polverejan
20. *Aprindeți moara* – piesă în 3 acte de Mihai Avramescu

Concluzii:

Orientările scriitorilor români în general, pentru autoritățile comuniste au fost corecte, pentru că în lucrările lor au prezentat în mod realist realitatea de atunci, au avut la bază modelul socialist.³⁵ Evaluarea generală a perioadei de după eliberare este că activitatea editorială a crescut și s-a dezvoltat permanent, ce înseamnă că i-a fost acordată o atenție mare.

Majoritatea dintre aceste ziare și reviste se publică și până în prezent, astfel „Libertatea” și „Lumina”, nu și-au schimbat denumirea, iar „Tineretea” a devenit cu timpul „Tribuna Tineretului”, ca apoi să se întoarcă la numele inițial. „Bucuria pionierilor” a primit mai târziu denumirea de „Bucuria copiilor”.

Autoritățile iugoslave au dorit ca prin acordarea de drepturi tuturor naționalităților să-și asigure încrederea și fidelitatea lor față de țară. Comparativ cu celelalte țări vecine cu orânduire comunistă în timpul acela, Iugoslavia a dat cele mai mari drepturi minorităților, dar și popoarelor în toată țara, dar pe de altă parte totul a fost controlat și sub supravegherea autorităților.

³⁴ AV, Novi Sad, fondul 425/C45/40808, *Izveštaj o radu Kulturnog saveza Rumuna iz Banata (Raportul privind activitatea Uniunii Culturale a românilor din Banat)*, 18.09.1947, vezi, de asemenea și Costa Roșu, *Bibliografia românilor din Iugoslavia, Bibliografia Editurii Libertatea 1945-1995, Volumul I*, Ed. Libertatea, Novi Sad, 1995.

³⁵ AV, Novi Sad, fondul 334/C1980, *Položaj nacionalnih manjina u Voivodini 1946-1962 (Situația minorităților naționale în Voivodina 1946-1962)*, p.11

Bibliografie

- Arhiva Voivodinei, Novi Sad (în continuare: AV), fondul 203-46/1, *Izveštaj odseka za kulturno uzdizanje nacionalnih manjina iz 1948. godine (Raportul secției pentru ridicarea culturală a minorităților naționale din anul 1948)*.
- AV, fondul 245-C66-24283, *Život i razvitak rumunske nacionalne manjine u jugoslovenskom Banatu (Viața și dezvoltarea minorității naționale române în Banatul iugoslav)*.
- AV, fondul 245-C66-24284, *Život i razvitak rumunske nacionalne manjine u jugoslovenskom Banatu (Viața și dezvoltarea minorității naționale române în Banatul iugoslav)*.
- AV, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947. god., Karakteristike pojedinih listova u 1947. god. (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Caracteristicile anumitor ziare în anul 1947)*.
- AV, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947.god., Agitacija i štampa (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Agitația și presa)*.
- AV, fondul 334/C1977, *Izdavačka delatnost u Vojvodini u 1947.god., Agitacija i propaganda (Activitatea editorială în Voivodina în anul 1947, Agitația și propaganda)*.
- AV, fondul 334/C1977, *Agitprop komisija godišnji izveštaj o radu 1947.god. (Agitprop comisia, raportul de activitate anual pentru anul 1947)*.
- AV, fondul 334/C1977, *Godišnji izveštaj odeljenja za propagandu i agitaciju o radu u 1948. godini (Raportul anual privind activitatea al Departamentului pentru propagandă și agitație pentru anul 1948)*.
- AV, fondul 334/C1980, *Položaj nacionalnih manjina u Vojvodini 1946-1962 (Situația minorităților naționale în Voivodina 1946-1962)*.
- AV, fondul 425/C45/40808, *Izveštaj o radu Kulturnog saveza Rumuna iz Banata (Raportul privind activitatea Uniunii Culturale a românilor din Banat)*, 18.09.1947.
- Maioan, Alexandru, Un an de la înființarea Uniunii Culturale, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul II, nr. 23, 2 iunie 1946.
- Popa, Vasile, Prima adunare anuală a Cercului literar „Lumina”, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, ianuarie 1947.
- Popa, Vasile, Presa despre activitatea „Luminei”, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, ianuarie 1947.
- Popi, Gligor, *Românii din Banatul sârbesc (1941-1996)*, vol. II, Panciova, Ed. Libertatea, 1998.
- Roșu, Costa, *Bibliografia Editurii Libertatea (1945-1995), Volumul I*, Ed. Libertatea, Novi Sad, 1995.
- Stan, Dorinel, *Societățile cultural-artistice românești din Voivodina (1945-1962)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012.

- ***, A.T., *Calendarul poporului pe anul 1948, încă o carte în editura Uniunii Culturale a Românilor din Banat*, în "Libertatea", Vârșeț, Anul III, nr. 51, 14 decembrie 1947.
- ***, Congresul Românilor din Banatul Iugoslav, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul I, nr. 1, 27 mai 1945.
- ***, Cel de al doilea Congres al Românilor, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul I, nr. 19, 23 septembrie 1945.
- ***, Uniunea Culturală Română, Doi ani de activitate, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 18-19, 1 mai 1947.
- ***, Înființarea cercului literar „Lumina”, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul II, nr. 36, 1 septembrie 1946.
- ***, „Revista literară” din București despre „Bucuria pionierilor”, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 31, 27 iulie 1947, p.2.
- ***, A treia Adunare Generală a Uniunii Culturale Române, Raportul Comitetului Executiv, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul IV, nr. 3, 15 ianuarie 1948.
- ***, *Concursul pentru dramă al Uniunii Culturale*, în "Libertatea", Vârșeț, Anul III, nr. 5, 26 ianuarie 1947.
- ***, Anunț, în *Libertatea*, Vârșeț, Anul III, nr. 11, 9 martie 1947.
- ***, M.A., Însemnările presei despre activitatea Uniunii Culturale Române, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 4, 5, 6, aprilie, mai, iunie 1947.
- ***, Revistele literare ale popoarelor iugoslave publică lucrările scriitorilor noștri, în *Lumina*, Vârșeț, Anul I, nr. 4, 5, 6, aprilie, mai, iunie 1947.

THE PRESS OF THE ROMANIAN MINORITY IN VOIVODINA IN THE PERIOD FROM 1945 TO 1948 IN THE ANALYSIS AND REPORTS OF THE COMMUNIST AUTHORITIES IN VOIVODINA

Adrian Cioban

Summary

The proposed paperwork represents the editorial activity and press in Romanian language in Vojvodina in the period from 1944 to 1948. The paperwork is based on archival information extracted from the Archives of Vojvodina in Novi Sad, little-known historical sources from the funds of the Provincial Committee of the Communist Party in Vojvodina, as well as other social-political organizations and information from the Archive of the „Libertatea” weekly magazine in Pančevo and from the Library of the Archive "Matica Srpska" in Novi Sad, as well as on the general bibliography in the Serbian and Romanian languages which refers to the Romanian minority in the mentioned region.

The important arguments of this paperwork will follow themes such as the role and place of the Cultural Union of Romanians from Vojvodina in the founding of the weekly magazin "Libertatea", the publishing activity, the literary creation, the development of the

Romanian media in Vojvodina in the years after the Second World War. About this themes it has been written, their authors, as well as their literary creations, the supplement "Libertatea literară", the literature and culture magazine "Lumina", the magazine "Bucuria pionierilor", the magazine "Cuvântul tinertelului", the printing of the first three volumes of poems by Romanian authors from Vojvodina and the first playscripts books.

Keywords: national minority, Vojvodina, press, Romanians, communism,

ROLUL REVISTEI „BUCURIA COPIILOR” ÎN CULTIVAREA LIMBII MATERNE

Brinduša ŽUJKA¹

Marinel NEGRU²

Rezumat:

Revista „Bucuria copiilor”, a văzut lumina tiparului pe la jumătatea secolului trecut, mai exact în anul 1946, ca supliment al săptămânalului Libertatea. În toamna aceluiași an a devenit revistă independentă, cu numele de „Bucuria pionierilor”. Această denumire a păstrat-o timp de un deceniu, iar apoi odată cu schimbarea demersului redacțional, a dobândit titlul de „Bucuria Copiilor”. De-a lungul timpului, evoluția acestei publicații a fost marcată de transformările socio-culturale ale contextului în care a apărut și s-a afirmat. Fiind unica publicație în limba română pentru copii, a îndeplinit funcții multiple. Pornind de la funcția instructiv-educativă, apoi de emancipare a populației școlare, de însușire a limbii române literare și de a fi leagănul creațiilor literare dedicate copiilor, contribuind astfel la afirmarea primei generații de scriitori români pentru copii.

Așa cum se poate observa chiar din titlu, lucrarea de față va releva în mod special rolul Revistei „Bucuria Copiilor” în cultivarea limbii române, ca limbă maternă. Desigur că aspectele prezentate vor fi adânc marcate de specificul vremurilor și al nivelului de emancipare culturală a comunității românești care, într-un context socio-educational specific, și-a clădit și păstrat identitatea culturală.

Cuvinte-cheie: revistă, limba română, copii, importanță

Introducere

Grandiosul eveniment *CONGRESUL INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A PRESEI*, Ediția a XV-a, organizat cu ocazia aniversării a 40 de ani de la înființarea Departamentului de Limba și Literatura Română din Novi Sad, a adus în centrul atenției cercetătorilor și participanților o temă deosebit de însemnată - *PRESA*

¹ Conf.univ.dr., Facultatea de Învățători din Belgrad, Școala de Înalte Studii pentru Educatori și Asistenți Medicali – Vârșeț;

E-mail: zujkab@yahoo.com

² Prof. univ.dr., Facultatea de Învățători din Belgrad, Școala de Înalte Studii pentru Educatori și Asistenți Medicali – Vârșeț;

E-mail: Marinel.Negru@uf.bg.ac.rs

ROMÂNESCĂ DIN DIASPORA ȘI EXIL, care ne pune încă o dată în slujba culturii românești, oriunde s-ar manifesta și păstra.

În acest context, am ales să relevăm un crâmpeli luminos din spațiul culturii românilor din Serbia, care are în grija sa cultivarea și păstrarea limbii noastre materne. Sintagma „Bucuria Copiilor”, desigur, ne susține punctul de vedere și atrage atenția în același timp prin frumusețea inedită a cuvintelor care o compun. Această fericită alăturare de cuvinte nu este rodul imaginației noastre, ci este titlul revistei care și-a condus cititorii în limba lor maternă pe nenumărate cărări, mai bine de șapte decenii și jumătate. O publicație a copiilor și pentru copii, care ne aduce aminte că, copilăria reprezintă miezul existenței individului. Este baza a tot ceea suntem și, dacă adesea este dificilă și dureroasă, lipsită de iubire și înțelegere, lasă loc pentru ca restul vieții să fie o perioadă plină de amintiri. Aceste amintiri merită să le mângâiem cu mâna prieteniei, să le privim cu ochii copilului din noi și a adultului interesat de universul copilăriei.

Revista „Bucuria Copiilor” și misiunea nobilă de păstrare și cultivare a limbii materne

Denumirea și longevitatea sunt doar primele însemne vizibile ale publicației menționate în titlul de mai sus, care a creat în jurul ei de-a lungul vremii o lume mirifică și unică. Copilăria și copiii, din mai multe timpuri și anotimpuri i-au scris paginile, ei fiind deopotrivă protagoniști, autori și cititori și, mai târziu, chiar creatori de bunuri artistice.

Revista „Bucuria Copiilor” a văzut lumina tiparului pe la jumătatea secolului trecut, mai exact în luna septembrie a anului 1946, la Editura *Libertatea* din Vârșeț, ca supliment al săptămânalului „Libertatea”, iar la începuturile sale purta numele de „Bucuria Ccopiilor”. Primul său redactor responsabil a fost scriitorul Mihai Avramescu.

A apărut în condiții de anvergură culturală și socială, specifică primelor ani de după cel de-al Doilea Război Mondial, perioadă în care Iugoslavia învingătoare trebuia să-și construiască o nouă societate și o nouă cultură, bazate pe alte principii, pe alte concepte. În acest amplu proces au fost cuprinse toate popoarele și minoritățile naționale. De la această realitate nu s-a sustras nici cultura românilor, care a evoluat în conformitate cu cerințele și condițiile contextului iugoslav, dar și în apropierea culturii naționale, publicațiile fiind un factor determinat pentru cultivarea limbii române ca limbă maternă.

În această conjunctură socială, spațiul cultural al românilor din Iugoslavia a fost marcat de momente deosebit de importate, în care s-au pus bazele mai multor instituții culturale și de învățământ. Tradiția publicistică interbelică moștenită a oferit sol fertil noilor apariții, acestea având însă orientări deosebite, supuse spiritului contemporan lor.

La fel ca celelalte publicații românești care au apărut în primii ani postbelici, săptămânalul „Libertatea” (1945)³, prima publicație în limba română din perioada amintită, „Libertatea literară” (1946) și Revista „Lumina” (1947), Revista „Bucuria pionierilor” a îndeplinit funcții multiple: de la promovarea ideologiei vremii, la informarea publicului cititor, apoi inițierea în domeniul literaturii, asumându-și misiunea nobilă de a cultiva limba română literară.

Publicația copiilor români a evoluat în câteva etape specifice, fiecare având caracteristici proprii, dar unite de firul continuității și al dorinței vădite a redacției de a ține pasul cu anturajul cultural al spațiului existențial, dar și cu oportunitatea de afirmare a limbii române literare. De-a lungul anilor, revista a fost condusă de numeroși redactori, cu profesii și înclinații diverse: cadre didactice, ziariști, scriitori ... Numele lor se pot desprinde cu ușurință atât din colecțiile revistei, cât și din multe alte publicații editoriale. Așadar, redactorii revistei au fost: Mihai Avramescu, Ion Bălan, Mihai Condali, Iulian Rista Bugariu, Miodrag Miloș, Cornel Mata, Todor Ghilezan, Eugenia Bălțeanu, Ioța Bulic⁴ și, în prezent, Dănuț Mata (fiul poetului Cornel Mata).

În primul deceniu de apariție revista s-a numit „Bucuria pionierilor” și a fost concepută să răspundă imperativelor și exigențelor vremii. Textele publicate în paginile revistei au avut o tematică variată și menirea de a instrui copiii, învățătorii din școlile românești fiind colaboratorii de bază ai publicației. Pe lângă articolele care au contribuit la popularizarea cunoștințelor din diverse domenii, în paginile revistei au fost publicate și creații literare, care au răspuns aceluiași cerințe de formare și educare a copilului.⁵

Cei zece ani de apariție a Revistei „Bucuria pionierilor” sunt considerați ca perioada în care s-a conturat prima etapă de dezvoltare a creației literare pentru copii, în Voivodina.

³ „La Congresul românilor bănățeni s-a hotărât înființarea ziarului „Libertatea” și a Secției de Presă a Uniunii Culturale a Românilor, din care făceau parte: Vasko Popa (șef de secție), Todor Milovan (administrator), Aurel Gavrilov (redactor-șef).” - Catinca Aghache, *Literatura română din Voivodina*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2010, p. 31

⁴ Brândușa Juică, *Privind spre copilărie*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2018, p. 43

⁵ Veronica Lăzăreanu, *Dumbrava însorită*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2004, p. 12

După un deceniu de apariție, în anul 1956, publicația și-a schimbat denumirea în *Bucuria copiilor*, nume pe care îl poartă și în prezent, modificându-și apoi concepția de redactare, dobândind și un supliment cu nume sugestiv *Ghiocei*, menit preșcolarilor. Istoricii și criticii literari⁶ autohtoni afirmă că anul 1956 reprezintă și începutul etapei a doua a evoluției revistei, dar și a creației literare pentru copii.

Parcurgând etapa începuturilor, revista se bucură tot mai mult de binefacerile artei cuvântului. Creațiile literare își fac tot mai mult loc în paginile ei, asigurând lansarea a numeroși scriitori de limba română. Aria tematică a creațiilor literare s-a extins vizibil, clădindu-se treptat o conștiință scriitoricească orientată spre perfecționarea discursului artistic. Atitudinile scriitorilor, realizarea artistică a creațiilor, limbajul poetic ... nu au avut parte de sprijinul exegeților, pentru că în timpul respectiv nu s-au remarcat critici sau interpreți autohtoni care să dezvolte interes pentru creațiile menite copiilor. Opiniile critice au apărut mai târziu, odată cu publicarea, în anul 1971, a primei noastre istorii literare, elaborată de omul de știință Radu Flora (de la nașterea căruia în ziua de 5 septembrie 2022 s-au împlinit o sută de ani). În general, de atunci și până în prezent „rolul criticii și al cronicii literare este de a comunica impresiile de lectură, pentru a scoate în evidență scriitorul bun, care își urmează destinul, care este înălțat de criticii literari ori nu.”⁷

Cercetând colecția Revistei „Bucuria copiilor”, am dobândit informații prețioase, care vizează concepția redacțională, evantaiul tematic, particularitățile creațiilor literare și nonliterare, ale textelor scrise de copii și adulți, aspectul grafic etc. În 1956, anul transformărilor și al delimitării noii etape, publicul cititor a beneficiat de apariția lunară a revistei, aceasta lipsind doar în perioada vacanțelor școlare. Fiecare număr a fost însoțit de un supliment – *Ghiocei* – menit preșcolarilor.

Despre viitoarele reforme pe care redacția le-a planificat se pot citi detalii în articolul program „Cîteva cuvinte despre „Bucuria Copiilor”, semnat de scriitorul Ion Bălan.⁸ Spre argumentare, reproducem un fragment din articolul menționat:

⁶ Această idee poate fi desprinsă din conținutul unor studii precum: Veronica Lăzăreanu, *Dumbrava însorită*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2004; Brândușa Juică, *Privind spre copilărie*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2018

⁷ Virginia Popović, *Opinii și reflecții II*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2016, p. 13

⁸ Ion Bălan, Cîteva cuvinte despre „Bucuria Copiilor”, articol publicat în revista „Bucuria copiilor”, nr. 2. 1956, pag 1

„ ... Până acum „Bucuria” a avut caracterul de revistă, în viitor va fi ziar. Ziarul poate cuprinde mai multe probleme din viața copiilor, pe cînd revista a fost mai mult un manual ajutător folosit ca material obligatoriu în școală. Ziarul așa cum îl vede redacția, va cuprinde material mai atrăgător pentru copiii cetitori, prin el își vor lărgi cunoștințele primite în școală, fiindcă vor fi apropiate cît mai mult de realitate ...”

Deosebit de semnificativă ni se pare și precizarea faptului că timp de un deceniu, revista a îndeplinit rolul de manual, ceea ce relevă importanța revistei în cultivarea limbii materne în instituțiile de învățămînt, într-o perioadă marcată, desigur, de lipsa manualelor și a lecturilor școlare în limba română.

Cînd este vorba despre înnoirile structurale, autorul articolului prezintă și motivul apariției suplimentului *ziarului*:

„Suplimentul pentru cei mai mici este la fel ceva nou. *Ghiociei* vor umple golul lăsat de revista de pînă acum. Aici vor fi cuprinse bucățile și poeziile pentru cei mici ca și alte lecturi adresate celor mici.”

Condițiile redacției au fost îndeplinite, avînd în vedere că cele mai multe articolele publicate au avut ca punct de reper realitatea, viața cotidiană, evidențiînd în același timp eforturile autorilor de a satisface interesul și curiozitatea copiilor de vârste diferite, și anume ale preșcolarilor, școlarilor mici și preadolescenților. Această orientare, care a respectat vârsta cititorului, a dus și la selecția adecvată a textelor. Povestiri scurte și poezii rimate și ritmate, benzi colorate, jocuri, imagini pentru colorat reprezintă unele dintre ofertele redacționale destinate copiilor preșcolari.

Conținuturile care se adresează școlarilor au avut rolul de a sprijini însușirea unor cunoștințe noi din domenii diferite, au conturat tipuri umane, relații sociale, au cultivat valori morale, spiritul de patriotism și conviețuire într-un spațiu multinațional⁹ și multicultural, precum al Iugoslaviei din acea perioadă.

Textele pentru preadolescenți se adaptează lumii întrebărilor cu răspunsuri și fără răspunsuri, a aventurilor, frământărilor, viselor și avîntului spre orizonturi noi.

De principiile accesibilității și instruirii continue s-a ținut cont și în selectarea textelor literare semnate de scriitori consacrați. Creațiile literare provin din literatura universală. traduceri din literatura sârbă și literaturile popoarelor și minorităților naționale din Iugoslavia, precum și din literatura română.

⁹ Brîndușa Juică, *Privind spre copilărie*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2018, p. 45

În acest context este demn de menționat faptul că s-a majorat numărul contribuțiilor originale semnate de scriitorii români. Aceștia promovează idealurile vremii, descriu frumusețile naturale, lumea copiilor și a copilăriei. Între scriitorii care au publicat în paginile revistei „Bucuria Copiilor” creații literare originale au fost: Mihai Avramescu, Ion Bălan, Radu Flora, Teodor Șandru, Florica Ștefan, Ion Miloș, Cornel Bălică, Mihai Condali, Iulian Rista Bugariu, Miodrag Miloș, alături de numele unor autori care vizează începuturile creației pentru copii: Sima Petrovici, Emil Meza, Ana Gașpar, Persida Lațcu, Păun Broștean, Nicolae Polverejan, L. Coracu, Lucreția Raichici etc.¹⁰

Următoarea etapă evolutivă a Revistei „Bucuria Copiilor” se situează în jurul anului 1970, când în paginile revistei și-au publicat creațiile scriitori români din toate generațiile. Mulți dintre aceștia și-au făcut debutul în paginile singurei noastre publicații pentru copii.

Textele literare, cele mai numeroase în versuri, exprimă cu multă claritate evoluția poeziei române pentru copii. Însă, maturizarea conștiinței artistice a avut consecințe benefice asupra dezvoltării în general a literaturii române pentru copii și tineretul școlar, care s-a consolidat și s-a îmbogățit apoi prin realizări editoriale. Majoritatea autorilor, colaboratorilor revistei, au fost (unii mai sunt și astăzi) scriitori de literatură pentru adulți, care în devenirea lor au cutreierat cărările universului copilăriei.

Dacă prima generație de scriitori români, care a luat ființă după cel de-al Doilea Război Mondial, au ținut cont de regulile și normele la zi ale unei mentalități reale impuse de noua ideologie, afirmarea și evoluția scrisului românesc din fosta Iugoslavie a urmat apoi o cale nouă, determinată de succesul moderniştilor față de tradiționaliști. Astfel, prin anii șaizeci ai secolului trecut, în literatura română din Iugoslavia s-a conturat o nouă generație de scriitori, care în anii următori s-a întregit și consolidat.

„Influențați de modele din literatura română și sârbă (Vasko Popa, Sorescu, Stănescu, Anghel Dumbrăveanu, ...), precum și cele din literatura franceză (Baudelaire, Jacques Prevert, ...) și engleză, afirmându-se mai ales în domeniul liric, scriitorii anilor șaptezeci au contribuit la integrarea literaturii române voivodinene în spiritul modern al literaturii române.”¹¹

¹⁰ Veronica Lăzăreanu, *Dumbrava însorită*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2004, p. 13

¹¹ Brândușa Juică, *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*, Editura ICRV, 2012, p. 140

Liderul acestei generații literare, numită „generația de mijloc sau spărgătorii de tipare”¹² a fost poetul Slavco Almăjan.

Schimbările apărute în spațiul literar și cultural au influențat în mod vizibil și evoluția Revistei „Bucuria copiilor”, aceasta cunoscând o nouă fază de dezvoltare, așa cum am precizat mai sus. În această perioadă scriitorii care au publicat în paginile revistei „Bucuria Copiilor” și-au extins orizontul preocupărilor legate de acest gen de creație. Astfel, au început să vadă lumina tiparului primele cărți pentru copii și tineretul școlar (*Când vine primăvara*, *Libertatea*, Panciova, 1970, autor Radu Flora; *Prietenii mei*, *Libertatea*, Panciova, 1975, autor Miodrag Miloș. *Zămbete*, *Libertatea*, Panciova, 1978).

În paginile revistei „Bucuria Copiilor” au apărut creații literare semnate de scriitori din toate generațiile. Din generația vârstnicilor îi amintim, în ordinea alfabetică a numelui, pe: Cornel Bălică, Mihai Condali, Cornel Mata, Ion Miloș, Miodrag Miloș, Iulian Rista Bugariu, Teodor Șandru și Florica Ștefan. Generațiile mai tinere sunt reprezentate de scriitori precum: Slavco Almăjan, Eugenia Bălțeanu, Petru Cârdu, Nicu Ciobanu, Ioan Flora, Felicia Marina Munteanu, Ana Niculina Sârbu- Ursulescu, Mariana Stratulat.¹³

Bineînțeles că de-a lungul anilor Revista „Bucuria Copiilor” a fost concepută în diverse moduri, în funcție de atitudinile și preferințele redacționale, apoi de modernizarea mijloacelor de redactare, de concepțiile și abilitățile colaboratorilor ... și multe alte aspecte.

În prezent Revista „Bucuria Copiilor”, apare lunar la Editură *Libertatea* din Panciova, iar redactorul responsabil este Dănuț Mata.

Bucuria de azi conține articole și imagini, a căror realizare ține cont de anotimpul în care apare revista. În cele 26 de pagini color, plus filele exterioare, sunt cuprinse contribuții literare și plastice ale elevilor din școlile cu predare în limba română, numeroase texte care extind cultura generală a copiilor, portrete ale unor personalități, texte dedicate sărbătorilor creștine și evenimentelor importante din viața culturală în care protagoniștii sunt copiii, imagini de la diverse manifestări culturale și școlare ale copiilor.

Adaptată lumii în care trăim „Bucuria Copiilor” oferă cititorilor curiozități din realitatea contemporană, teste de extindere, consolidare ori verificare a cunoștințelor de limba engleză.

¹² Ionela Mengher, *Lumina* (1947-1997), Studiu monografic, *Libertatea*, Panciova, 2000

¹³ Brândușa Juică, *Privind spre copilărie*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2018, p. 53

Nu lipsesc nici în prezent contribuțiile literare semnate de scriitorii români din Serbia, alături de alte povestiri ori poezii din literatura națională și universală. Farmecul revistei îl sporesc și testele distractive și textele umoristice, care sunt inserate în paginile „Bucuriei”.

Așadar, între copertile Revistei „Bucuria Copiilor” evoluează povestea unei lumi pure și nestăpânite, animată de eroi adevărați, care în calitate de colaboratori și consumatori asigură publicației continuitate de exprimare în limba română și oportunitatea de a descoperi tinere talente, cu alte cuvinte pe cei care „vor fi pregătiți să meargă pe drumul vieții după legea cărților”¹⁴, ceea ce ne dorim în mod aparte.

Concluzii

Revista *Bucuria copiilor*, care în primul deceniu de apariție a purtat numele de *Bucuria pionierilor*, este o publicație unică atât prin longevitatea sa cât și prin rolul ei deosebit de important. Timp de mai bine de șapte decenii și jumătate a promovat, cultivat și afirmat limba română atât prin publicarea textelor literare, cât și non literare. La începuturile sale a îndeplinit funcția de manual școlar obligatoriu, ajungând să devină spațiul prielnic pentru lansarea multor scriitori, care au rămas fideli literaturii române de pe aceste meleaguri.

În lumea noastră tot mai globalizată și mai globalizatoare, Revista *Bucuria copiilor* rămâne între simbolurile noastre identitare, oglindind realitatea în care cresc, trăiesc și învață cei mai tineri reprezentanți ai comunității românești din Serbia.

Bibliografie

- Aghache, Catinca, *Literatura română din Voivodina*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2010
- Juică, Brândușa *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*, Editura ICRV, 2012
- Juica, Brândușa, *Privind spre copilărie*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2018
- Mengher, Ionela, *Lumina (1947-1997)*, Studiu monografic, *Libertatea*, Panciova, 2000
- Popović, Virginia, *Opinii și reflecții II*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2016

¹⁴ Slavco Almăjan - *Prefața* antologiei *Oglinzile caleidoscopului*, care a apărut la Editura Libertatea, cu prilejul Jubileului de 65 de ani de la înființarea Revistei *Bucuria copiilor*

**THE ROLE OF THE MAGAZINE "BUCURIA COPIILOR" IN THE
CULTIVATION OF THE MOTHER LANGUAGE**

Brinduša Žujka

Marinel Negru

Summary

The magazine „Children's Joy" („Bucuria copiilor") appered for the first time in the middle of the last century, more precisely in 1946, as a supplement to the weekly magazine „Libertatea”. In the autumn of the same year, it became an independent magazine, with the name „Pioneers' joy". It kept this name for a decade, and then with the change of the editorial approach, the name was changed in „Children's Joy". Over time, the evolution of this publication was marked by the socio-cultural transformations of the context in which it appeared and asserted itself. Being the only publication for children in Romanian it fulfilled multiple functions. Starting from the instructive-educational function, then emancipating the school population, acquiring the literary Romanian language and being the cradle of literary creations dedicated to children, thus contributing to the affirmation of the first generation of Romanian writers for children.

As can be seen from the title itself, the present paper will specifically reveal the role of the magazine „Bucuria Copiilor" in the cultivation of the Romanian language, as a mother tongue. Of course, the presented aspects will be deeply marked by the specifics of times and the level of cultural emancipation of the Romanian community which, in a specific socio-educational context, has built and kept its cultural identity.

Keywords: magazine, Romanian language, children, importance

REPREZENTAREA IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN PRESA *ONLINE* DIN DIASPORA. STUDIU DE CAZ: *GAZETA ROMÂNEASCĂ* DIN ITALIA

Mariana BAFANĂ¹

Rezumat:

Studiul de față își propune analiza de conținut a platformei online Gazeta Românească, urmărind cum este (re)construită imaginea României, dar și identitatea comunității de români din Italia, în contextul crizei multiple generate de pandemie și război. Identitatea are capacitatea de a modela personalitatea și biografia socială a indivizilor. După Jean Baudrillard, identitatea este construită, ea nu există de la sine în afara unui context social, istoric, politic. Identitatea culturală se conturează sub forma unei ordini imaginate, împărtășite de către membrii unei societăți, pe baza elementelor comune de moștenire, tradiție, simboluri, valori și norme comune: „cultura determină identitatea indivizilor prin principiile eredității, transmiterii intergeneraționale, și este, fără îndoială, un fenomen a cărui existență și natură depind de un grup”. Pe baza interacțiunilor, indivizii creează sensuri și semnificații comune, iar poziția pe care o au față de acestea în spațiul social îi aduce mai aproape sau mai departe unul față de celălalt. Corpus-ul selectat va cuprinde și postările de pe pagina de Facebook a publicației, analizând discursul jurnaliștilor (text și imagine), dar și feedback-ul utilizatorilor. Înlocuirea societății de informație cu societatea de rețea a amplificat suprainformarea prin cultivarea hiper-emoțiilor incluse în știri și dezvoltate în conținutul revistei. Astfel de conținuturi se bazează pe o retorică a dramatizării, cu impact asupra emoțiilor publicului, sub semnul pathos-ului, care caută spectacol sau „șocul emoțional”.

Cuvinte-cheie: identitate, icon, presa online, social media, utilizatori

(Re)construcția identității prin discursul jurnalistic

Identitatea postmodernă este (re)construită prin discursul jurnalistic, prin semnele mediatice, iconice sau simbolice care ajung să reflecte imaginea comunității, prin itemii pozitivi sau negativi din agenda presei, dar și prin sursele umane, românii din diaspora, care mărturisesc jurnaliștilor experiențele lor.

După Jean Baudrillard, identitatea este construită, ea nu există de la sine în afara unui context social, istoric, politic.² Identitatea culturală se conturează sub

¹ Lect. univ. dr., Universitatea „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Litere, Specializarea Jurnalism

E-mail: marianatocia@yahoo.com

forma unei ordini imaginate, împărtășite de către membrii unei societăți, pe baza elementelor comune de moștenire, tradiție, simboluri, valori și norme comune: „cultura determină identitatea indivizilor prin principiile eredității, transmiterii intergeneraționale, și este, fără îndoială, un fenomen a cărui existență și natură depind de un grup”.³ Pe baza interacțiunilor, indivizii creează sensuri și semnificații comune, iar poziția pe care o au față de acestea în spațiul social îi aduce mai aproape sau mai departe unul față de celălalt.

În *Discursul știrilor*, John Hartley analizează semiotic știrile ca mod de semnificare, precizând că acestea reprezintă o instituție socială și culturală și ajung la public ca un discurs specializat, sub formă de text și imagini. Astfel, semiotica știrilor presupune analiza în profunzime a valorilor de informație legate de contextul politic, social, economic, cultural, utilitatea știrilor, procesul de influență în colectarea și redactarea știrilor.⁴

Înlocuirea *societății de informație* cu *societatea de rețea* a amplificat suprainformarea prin cultivarea hiper-emoțiilor incluse în știrile online. Astfel de conținuturi se bazează pe o retorică a dramatizării, cu impact asupra emoțiilor publicului, sub semnul *pathos*-ului, care caută spectacolul „hiper-emoția” sau „șocul emoțional”.⁵ Se creează, prin discursul jurnalistic, al treilea sens, numit obtuz, adaosul care poate însemna și exagerare, „cel care vine în plus”, „tocit”, „rotunjit”, „o tocire a unui sens prea clar, prea violent”, „pare a se întinde în afara culturii, a cunoașterii, a informației”, „se situează de partea carnavalului”, „are de-a face cu deghizarea”, „transmite emoție”.⁶ În *pathos*-ul comunicării jurnalistice, emoțiile sunt, deseori, complementare stereotipurilor și au drept semnificație „un ansamblu de convingeri împărtășite vizavi de caracteristicile personale, de trăsăturile de personalitate, dar și de comportamentele specifice unui grup de persoane”.⁷ Stereotipurile sunt un răspuns la existența unor „roluri sociale diferite, conflictele dintre grupuri sau diferențele de putere...un răspuns la nevoia de identitate socială”.⁸

²Jean Baudrillard, *Figuri ale alterității*, apud Costel Coroban, *Comunicarea interculturală*, 1984, p. 49.

³Tadeusz Paleczny, Bogdan Zieliński, *CULTURAL IDENTITY: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE PHENOMENON*, No. 10/1, 2008, p. 354.

⁴ John Hartley, *Discursul știrilor*, Polirom, Iași, 1999, pp. 14-15.

⁵ Ignacio Ramonet, *Tirania comunicării*, Ed. Doina, București, 2000, p. 22.

⁶ R. Barthes, *Obviu&Obtuz*, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2015, pp. 57-78.

⁷ Yzerbyt, Schadron *apud* Băluță și Radu, în: *Deontologia comunicării publice*, Polirom, Iași, 2015, p. 163.

⁸ Hilton Hippel *apud* Băluță și Radu, *op. cit.*, p. 163.

Itemii negativi privind comunitatea de români s-au construit în jurul problemei identitare, a imigranților, care a devenit subiect de presă îndeosebi după anul 2007, când România a intrat în Uniunea Europeană, iar valul de imigranți români în Italia s-a mărit, „între 2008 și 2020, prezența românească în Italia aproape s-a dublat (+83%)”, „La 1 ianuarie 2021, datele furnizate de recensământul din Italia îi prezintă pe români ca fiind comunitatea cea mai numeroasă, cu 1.076.412 persoane, reprezentând o cincime din totalul străinilor”.⁹ Problema identitară a luat amploare în 2007, când a fost amplu mediatizat cazul Mailat¹⁰, un cetățean român acuzat de tâlhărie și omor de instanțele din Italia și condamnat la închisoare pentru 29 de ani, în anul 2008, iar ulterior, în 2009, Curtea italiană de Apel l-a condamnat pe viață¹¹, caz care a întors italienii împotriva românilor, „a provocat valuri de furie în Peninsula, însoțite de o serie de agresiuni împotriva emigranților români care au fost atacați pe stradă sau în case. Cazul Mailat a încurajat discursul xenofob în presa vremii, a tensionat relațiile româno-italiene și a amplificat discuțiile privind infracțiunile săvârșite de imigranții români, față de care autoritățile italiene au luat măsuri fără precedent”¹². Stereotipurile vehiculate de presa italiană, generalizările negative privind comunitatea de români, dar și încălcarea prezumției de nevinovăție „au transformat o infracțiune într-un fenomen infracțional - o crimă a unui individ - în criza unei națiuni; un individ - într-o etnie și o etnie - într-o nație”.¹³

Studiu de caz. Rubrica Comunitate 2022

Studiul de față își propune analiza de conținut a platformei *online Gazeta Românească*, urmărind cum este (re)construită imaginea României, dar și identitatea comunității de români din Italia, în contextul crizei multiple.

Corpus-ul selectat cuprinde postările de pe site-ul publicației, *gazetaromânească.com*, la rubrica Comunitate, într-o analiză de conținut comparativă (calitativă și cantitativă) a temelor abordate, a itemilor pozitivi-negativi despre români, dar și identificarea autorilor articolelor semnate sau

⁹ <https://www.formula-as.ro/2022/10/06/romanii-din-italia-in-cifre/>

¹⁰ <https://adevarul.ro/stiri-externe/europa/mailat-condamnat-la-29-de-ani-de-inchisoare-799034.html>

¹¹ <https://adevarul.ro/amp/stiri-interne/evenimente/romulus-mailat-a-fost-incarcerat-la-penitenciarul-1614531.html>

¹² *Idem*.

¹³ <https://dilemaveche.ro/sectiune/societate/mass-comedia/cazul-mailat-sau-criza-ziaristilor-613675.html>

preluate de pe alte platforme media, în perioadele ianuarie-august 2022, ianuarie-august 2012.

Ipotezele de la care pornim sunt următoarele: (1) Mediatizarea redundantă a conținuturilor negative despre români deformează imaginea comunității românești din Italia (amprenta negativului creează stereotipuri); (2) Identitatea românească se reconstruiește prin discursul știrilor; (3) Dacă jurnaliștii din presa din diaspora semnalează discriminările/abuzurile/defăimările asupra românilor, atunci acestea se vor diminua.

Pe platforma *gazetaromânească.com*¹⁴, în cele opt luni analizate (ianuarie-august 2022), în cadrul rubricii Comunitate, identificăm 49 articole, dintre care 39 de articole cuprind itemi pozitivi și 10 articole prezintă itemi negativi, conținuturi referitoare la comunitatea de români din Italia.

Știrile pozitive reflectă o reintegrare mai fericită a românilor din Italia: obțin cetățenie italiană, sunt aleși în politică, sunt mediatizați în presa italiană românii artiști, dramaturgi, pictori, muzicieni, inventatori, specialiști în gastronomie, sportivi, antreprenori etc. Ca tematică, apar articole pozitive despre educație, cultură, ritualuri românești, viață socială și politică.

Itemi pozitivi din domeniul cultural

- a. „Paula Mitache, într-un turneu în Italia: A vorbi despre România prin muzică mă umple de bucurie”. Articolul este preluat de pe platforma media *gossip.it*.
- b. „Omagiu adus marelui artist Camilian Demetrescu, un român ilustru din Italia, și-a lăsat puternic amprenta în istoria umanității, contribuind la creșterea acesteia: un pictor, sculptor, scriitor, istoric de artă, dar mai ales un maestru spiritual care a luptat mereu spre transcendență și sacru.” Articolul este semnat de Giuseppe Sergio Balsama.
- c. „Șase piese de teatru ale unui autor român, puse în scenă din Roma. Șase spectacole de teatru semnate de dramaturgul de Matei Vișniec vor fi prezentate pe scena Teatrului Marconi din Roma în perioada 28 ianuarie – 6 februarie.” Articolul este preluat de pe platforma media *news.ro*.
- d. „O româncă se afirmă în Calabria: „Capodopere din hârtie reciclată”. Publicația locală *lacnews24.it* o laudă pentru măștile de carnaval, care sunt adevărate capodopere.” Articolul trimite la platforma media italiană citată.

¹⁴*Gazeta românească*, ziarul românilor din Italia, apare în anul 2000, iar arhiva pdf *online* a publicației datează din decembrie 2006-2007 (prima pagină fiind scanată). Începând cu anul 2008, articolele apar în format *online*.

- e. „Sunt onorată să reprezint România, ca artist plastic, la Veneția. Artista Paula Șalar reprezintă România la Veneția. Artista va participa la un proiect artistic.” Articolul nu este semnat.
- f. „Teatru românesc la Padova, în 20 iunie: „O noapte furtunoasă” de Ion Luca Caragiale.” Articolul nu este semnat.
- g. „Un rapper de origine română din Italia, vedetă la X Factor și Isola Dei Famoși.” Articolul este nesemnat și este preluat de pe platforma media *optimagazine.ro*.

Itemi pozitivi din domeniul social

- a. „Româncă de 61 de ani, respectată de locuitorii din Bari, face voluntar curățenie în oraș.” Articolul este preluat de pe platforma media *TeleBari*.
- b. „Zi specială la Niardo (Brescia), trei români primesc cetățenia italiană.” Articolul este preluat de pe platforma media *Brescia Oggi*.
- c. „Alina primește cetățenia italiană: „Mulțumesc familiei care m-a primit și italienilor care s-au arătat foarte generoși și primitori.” Articolul este preluat de pe platforma media *cronachefermane.it*.
- d. „Gest nobil al unui român la Terni: a găsit un portofel cu 500 euro și l-a dus la poliție.” Articolul este preluat de pe platforma media *terniinrete.it*.

Itemi pozitivi: artă culinară

- a. „Un bucătar român din Abruzzo a gătit pentru Festivalul Sanremo: „Merită toate aplauzele noastre”. (Concetățeanul nostru merită toate aplauzele noastre – spune primarul din San Salvo, Tiziana Magnacca – pentru că a reușit să-și construiască propria identitate în bucătărie.)” Articolul este preluat de pe platforma media *sansalvo.net*.
- b. „Pizza cu foiță de aur, inventată de un român stabilit în Italia: O dată în viață poți să faci o nebunie”. Articolul este preluat de pe platforma media *Corriere del Veneto*.
- c. „Italia, o româncă știe să facă cel mai bine un renumit desert: a câștigat concursul „Lo zuccotto fiorentino”...”. Articolul este preluat de pe platforma *La Nazione*.
- d. „Restaurantul „Transilvania” din Udine, locul unde și italienii sunt foarte mulțumiți de mâncare.” Articolul este semnat Irina Gavriluț.

e. Itemi pozitivi: mituri și rituri

- f. „Mărțișorul: la Roma se sărbătorește primăvara în stil românesc (expoziție internațională unică și plină de culoare, intitulată „Mărțișor – Legenda primăverii” organizată de Institutul Limbii Române din București, Academia

Română din Roma și Ambasada României în Italia)”. Articolul este semnat de Giuseppe Sergio Balsamà.

- g. „Tradiții românești de Paște în Italia: ouă roșii vopsite în școlile din Vasto.” Articolul este nesemnat.
- h. „Un ansamblu românesc a câștigat la cel mai mare festival de folclor din Europa, finala a avut loc în Italia.” Articolul este preluat de pe platforma *libertatea.ro*.
- i. „Ziua Universală a IEI, sărbătorită la Castelul Sforzesco din centrul orașului Milano!” Articolul este un comunicat al Asociației României în Italia.
- j. „Români în Italia: „Purtați IE cu mândrie”, cea de-a X-a ediție al evenimentului a fost sărbătorită la Aprilia.” Articolul este semnat de Adriana Weissenbacher.

Itemi pozitivi: politică/armată

- a. „Claudiu Stănășel, primul pe lista celor mai promițători tineri politicieni de centru-dreapta, propuși pentru Parlamentul Italiei: „Am fost chemat la Roma de liderii coaliției”...”. Articolul este preluat de pe platforma media *centro-destra.it* și este semnat de Giorgio La Porta.
- b. „Italia, la doar 22 de ani, un român a fost ales consilier local: „Noi, tinerii, nu suntem leneși, nici mofturoși sau snobi”...”. Articolul este preluat de pe platforma media *Corriere.it*.
- c. „Doi români se afirmă în politica siciliană: „O activitate vastă și multă experiență”...”. Articolul este preluat de pe platforma media *giornalelora.it*.
- d. „O tânără româncă a depus jurământul în armata italiană: *Motiv de mândrie pentru noi* (Primarul din Bolognano despre tânăra româncă devenită soldat al armatei italiene, prin depunerea jurământului: „O mândrie pentru comunitatea noastră”)”. Articolul este preluat de pe platforma *Il Pescara*.

Itemi pozitivi: educație/sport

- a. „A început Școala de vară de la Rignano Flaminio. Participă 70 de copii români din provincia Roma (Proiectul, finanțat de Departamentul pentru României de Pretutindeni)”. Articolul este comunicat al Departamentului pentru României de Pretutindeni.
- b. „O fetiță de origine română, singura elevă dintr-o școală din Italia: „O școală doar pentru mine”...”. Articolul este preluat de pe platforma media *Corriere della Sera*.
- c. „Cursuri de limba română în școlile din Italia, iată cum vă puteți înscrie copiii.” Articolul este un comunicat al ILR, Ambasada României la Roma.
- d. „O elevă română de 14 ani este cea mai tânără arbită din Lazio, tatăl ei este tot arbitru în Italia”. Articolul este preluat de pe platforma media *Corriere*.

Itemi pozitivi: ajutor pentru comunitate, împotriva marginalizărilor sau discriminărilor

- a. „*Pescara, comunitatea românească este una dintre cele mai mari din oraș: acum există un ghișeu la Primărie care să o susțină*”. Articolul face referire la românii din Pescara și Abruzzo, care „reprezintă aproape 30 la sută din întreaga pondere a capitalului uman care nu este de origine italiană” și este preluat de pe platforma media *Il Pescara*. Conținutul publicat scoate în evidență „sprijinul material și educațional familiilor, minorilor și vârstnicilor români care sunt dezavantajați sau în condiții dificile, garantând ajutor în plan social, juridic, psihologic, fiscal, chestiuni administrative, școlare și educative cu scopul de a promova protecția drepturilor și deci integrarea românilor în societatea italiană”.
- b. Implicarea Ambasadei României
- c. „Intervenția lui George Bologan, în ultima zi de ambasador al României în Italia, este preluată de pe Radio România Actualități și arată îmbunătățirea imaginii românilor în presa din Italia, precum și un apel lansat presei să nu stigmatizeze românii: „*Autorităților italiene le-am transmis un mesaj de încredere, de parteneriat, iar presei rugămintea de a evita stigmatizarea unei comunități bine integrate, cu un rol esențial în economia italiană, și să îi neglijeze pe acei cetățeni români care au înlocuit cultura valorilor neamului și a celor universale cu talentul negativ*”...”.

Ambasadorul României în Italia, Gabriela Dancău, în prima reuniune cu reprezentanții comunității românești, a declarat că mizează pe uniunea membrilor comunității, solidaritate și respect: „*Comunicarea poate să determine respectul de sine al comunității și să educe la o cultură a solidarității. Unitatea noastră este fundamentală, într-o lume supusă unor provocări extreme și în care dorința de dezbinare reprezintă, din păcate, doar una dintre armele utilizate*”. Articolul este nesemnat și este construit dintr-un comunicat al Ambasadei României în Italia.

Itemi negativi

Știrile negative sunt construite în jurul câtorva teme redundante: sărăcia, moartea din cauza frigului, dispariții, amenzi.

- a. „Viorica Zaiat a murit pe stradă, la doar 45 de ani, la Florența, în mizerie.” Știrea este preluată de pe platforma *Corriere Fiorentino*.
- b. „Lacrimi pentru un român fără adăpost din Italia, mort de Bobotează”.
- c. Știrea este semnată de jurnalista Monica Baldini: „stătea adesea ghemuit, cerșind, într-un „pătrat de beton”, pe marginea trotuarului de pe bulevardul Viale Cesare Battisti ”.
- d. „Român mort de frig la Torino. A murit pe banca pe care dormea în ultima vreme.” Știrea este preluată de pe platforma media *La Repubblica*.

- e. „Un român a murit de frig la Roma, sub un pod. Cadavrul a fost transferat la Institutul de Medicină Legală al Policlinicii Tor Vergata din Roma”. Știrea este preluată de pe platforma media Il Tempo.
- f. „Româncă de 53 de ani moartă de frig în Italia, urcase pe munte cu îmbrăcăminte lejeră și încălțăminte nepotrivită”. Știrea este preluată de pe platforma media *Torino Today*.
- g. „Terni, magazin românesc amendat cu 17.000 euro: lucrători fără Green Pass și alimente expirate”. Știrea este preluată de pe platforma media *terniinrete.it*.

Studiu de caz. Rubrica Comunitate 2012

În perioada ianuarie-august 2012, sunt publicate 125 articole despre românii din Italia, dintre care 24 de articole cu itemi negativi și 101 articole cu itemi pozitivi. Spre deosebire de aceeași perioadă de timp (ianuarie-august 2022), în 2012, observăm de 2,5 ori mai multe articole despre comunitatea de români din Italia. În general, articolele sunt construite sub formă de testimoniale, apare conceptul de *storytelling*¹⁵: românii povestesc parcursul social, profesional, familial, integrarea într-o țară nouă, cu dramele sau reușitele lor.

Majoritatea articolelor sunt de autor, semnate de jurnaliști români, iar în articolele cu itemi negativi se semnalizează abuzurile asupra comunității. Ocupațiile românilor sunt diverse: de la muncitori la negru, prostituate, la badante (menajere-îngrijitoare), zidari, artiști plastici, scriitori, muzicieni, avocați, politicieni, mediatori culturali, poeți, sportivi, fotografi, designeri, antreprenori, masteranzi, bucătari sau cofetari.

Itemi pozitivi: cultură

- a. „Marian Onțiu, maestru în arta măștilor venețiene: *Nevoia te învață multe*”. Articolul este semnat C.V.
- b. „Românca Gianina Ghiuță, mediator cultural la Guidonia și profesoară de limba română, a primit un premiu special în cadrul unei manifestări culturale multietnice, desfășurate la Roma”. Articolul este nesemnat.
- c. „Raluca Ilie, designer la Roma, în finala China Fashion Week: *Detaliile fac diferența*”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.

¹⁵ Daniel Rowles, *Digital Branding: a complete step-by-step guide to strategy, tactics and measurement*, 2014, p. 166, „Transmedia storytelling ...folosește narațiunea. Acest lucru poate duce la experiențe extrem de memorabile și antrenante”.

- d. „Teodora Madaș, rol în “Roman e il suo cucciolo” de Alessandro Gassman”. Articolul este semnat C.V.
- e. „Scriitori români în Italia: Marius Hij, la a doua carte”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- f. „Gabriela Bodin, pictoriță la Bergamo: *Vreau să ajung în cărțile de Istoria Artei*”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- g. „Departă de casă și familie, o româncă originară din județul Neamț își descoperă în Italia talentul de a picta icoane pe sticlă. Apreciață și totodată ajutată de artiști italieni, reușește să participe la diferite expoziții”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.

Itemi pozitivi: implicarea asociațiilor de români prin promovarea tradițiilor

- a. „Deșteaptă-te române”, asociația românilor din Casaleone.
Articolul promovează limba și literatura română, ritualurile românești, meșteșugurile străbune, conservarea tradițiilor, a muzicii, costumelor populare:
„Noi suntem un popor vesel avem muzică populară frumoasă, costume populare foarte frumoase. Este drept că italienii de bună credință ne știu că pe un popor muncitor, dar putem fi și altceva. Între altele, am participat la carnavalele din Casaleone și Legnago, purtând cu mândrie costumele populare românești pe străzile orașelor”, „Am făcut cerere la primărie pentru acordarea unui spațiu în care să ne putem întâlni și desfășura activități de cunoaștere și promovare a limbii române și a culturii noastre. Dorim să îi învățăm pe copiii români și din familii mixte meșteșugurile străbune: cusut, brodat, olărit, țesut, sculptat în lemn, etc. și nu în ultimul rând literatura noastră”. Articolul este semnat de A.R.
- b. „Nicolae Oros, tradiții românești, din Sălaj la Barbaraso”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.

Itemi pozitivi: viața religioasă

- a. „Biserică ortodoxă pentru românii din Verona: *Un vis împlinit*”

(Primarul Veronei, Flavio Tosi (Lega Nord) a semnat joi, 5 aprilie, actul de vânzare-cumpărare a terenului (5100 m²) pe care va fi construită biserica Parohiei Ortodoxe Române „Sfântul Porooc Ilie Tesviteanu” din localitate.)
Articolul este semnat M.C.

- b. „Deșteaptă-te române”, asociația românilor din Casaleone: „Am întâlnit oameni deosebiți și săritori care ne-au ascultat și până la urmă au rezolvat problema, având acum Biserica Ortodoxă la Legnago, foarte aproape de Casaleone, unde locuim noi”. Articolul este semnat A.R.

Itemi pozitivi: muzică

- a. „Iulia Neculau, solistă în Italia”. Articolul este semnat de Ioana Mihalca.
- b. „O familie de muzicieni români în Italia. Părinții sunt profesori universitari, câștigători de premii internaționale, artiști pe scena marilor teatre ale lumii, iar fetița lor care are acum 12 ani, e pianistă, compozitoare și reprezintă Italia la concursuri internaționale”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- c. „Pastina Barbu și-a lansat primul CD, inspirat din viața ei în Italia”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.
- d. „NewStreet, primul grup rap din Latina, e format din doi români”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.
- e. „Diana, vocea românească a formației “Ensemble du Sud” din Bologna”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.

Itemi pozitivi: educație

- a. „Copiii români care îl descoperă pe Eminescu în Italia”. Articolul este semnat de C.V. și M.C.:
„60 de copii români din regiunea Lazio l-au omagiat, la Accademia di Romania din Roma, la 15 ianuarie 2012, printr-un spectacol de trei ore pe marele poet Mihai Eminescu, cu ocazia Zilei Culturii Naționale. Acțiunea a fost organizată de Institutul Limbii Române de la București, de Ambasada României în Italia și de Fundația CAI Humanitas din Iași”.
- b. „Eugen Ivuț: Credința este viața mea”, „Eugen Ivuț s-a născut acum 24 de ani în comuna arădeană Beliu. A simțit de mic o chemare irezistibilă spre biserica greco-catolică din care face parte și a urmat liceul și facultatea de teologie la

Oradea. De doi ani este masterand la Roma în teologie dogmatică”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.

- c. „Cosmin Motoi, notă maximă la bacalaureat în Italia”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.

Itemi pozitivi: sport/artă culinară

- a. „Ion și Ancuța Istrate, campioni de karate imigrați la Verona: *Înainte de 2007 ne antrenam în pădure*”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.
- b. „Emilia Jitaru din Bacău, călugărița antrenoare la Livorno: *Fotbalul transmite bucurie*”. Articol preluat de pe platforma media *Toscana Oggi*.
- c. „Brașoveanca Sabina Radu, fotbalistă de serie “A” în Italia: *Visez să joc în naționala României*”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.
- d. „Cupa provincială Padova, triumful echipei Alianța Română”.
- e. „Artă culinară: Ciprian Achirecesii: *Ne putem schimba imaginea prin promovarea bucătăriei noastre tradiționale*”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.

De asemenea, în perioada analizată din 2012, am identificat itemi pozitivi în 13 articole despre candidaturile politice ale românilor în Italia și în 20 de articole despre concursurile de frumusețe la care au participat româncele din Italia.

Itemi negativi: abuzuri, discriminare, amenințare

Știrile negative semnalează suferința, drama imigranților, discriminarea, abuzurile și insultele asupra românilor:

- a. „Jurnalul Lilianeî Angheluță sau cum să supraviețuiești în Italia scriind”; „*Viața emigrantului e o moarte lentă în interior*”. Articolul este preluat de pe blogul lui Stelian Tănase.
- b. „Iulian Dendiu și-a refăcut viața lângă Napoli: *Italianii sunt rasiști de frică*”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- c. „Români plătiți cu un euro pe oră la Milano: *Ne obligau să lucrăm și noaptea!*” Articolul este preluat de la agenția media „Redattore sociale”.
- d. „Sclavi la cules de clementine în Calabria: *Dacă cerem banii, ne pun pistolul la tâmplă*”. Articolul este preluat de pe agenția media „Redattore Sociale”.
- e. „Rozica Vinău: *În România eram ingineră, aici am luat-o de la zero, la 40 de ani*”, „*Dacă ești pe picior de egalitate cu italienii, îți atragi antipatia lor*”). Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- f. „Călina Vasilică a cules căpșuni în Spania, acum e “badante” în Italia: *Rezist pentru copiii mei*”; „*Eu, după cinci ani, deși am fost trimisă la cursuri și am primit posturi de conducere, am rămas cu sechele, organismul meu a avut și are mult de suferit*”; „*În țară, lumea ne numește căpșunari și ne ironizează*”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.

- g. „Val de frig în Italia/ Câțiva români au refuzat să-și părăsească barăcile la Roma”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.
- h. „Badante românce, exploatate în sudul Italiei/ Canicatti vs. Trento”. Articolul este semnat de C.S.
- i. „Români în închisorile din Italia: *Suntem nevinovați!*”. Articolul este nesemnat și este scris pe baza scrisorilor românilor primite la redacție.
- j. „De la școala de poliție în România, pe trotuar în Italia”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu, cu preluarea anumitor date de pe platforma media *IL Matino*.
- k. „Ana Maria Tomazin: *Visul italian se poate transforma în coșmar*”. Articolul semnaleză insulta sau violența verbală asupra româncei și este semnat de Andi Rădiu.
- l. „Pictorița Claudia Mandi: *Este o boală să fii român în Italia*”: „În 2007, a venit hotărâtă să rămână definitiv, dar a venit în plin scandal Mailat: *„Eram dată afară din galerii, nu erau nici măcar curioși să le deschid portofoliul, vorbeam stălcit italiana, eram asociată cu țiganii și eram poftită afară”*; *„Italianii au o percepție foarte eronată asupra noastră*”. Articolul este semnat de Ruxandra Drăgoescu.
- m. „Sacrificiile româncelor/ Angela: *„Am luat TBC de la bătrâna pe care o îngrijeam”...*”. Articolul este semnat de Crina Suceveanu.
- n. „Nu are un venit, româncă rămâne fără copil: *E capcana serviciilor sociale*”; „Iată povestea dramatică a unei românce de 42 de ani, căreia serviciile sociale i-au luat copilul care are 20 de luni, pentru că nu e în măsură să-l întrețină”. Articolul este preluat de pe platforma media *L’Arena*.
- o. „Statul italian mi-a răpit copilul”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.
- p. „Mi-am riscat viața să ajung în Italia”: „*Exista și varianta mai ieftină, de a trece fraudulos frontierele unor state. Călăuza costa maxim 300 de dolari sau 600 de mărci germane, dar exista pericolul de a fi arestat sau chiar împușcat de militarii care păzesc frontiera. Stelian Locic a trecut prin asemenea experiențe și ne-a povestit aventurile sale*”. Articolul este semnat de Andi Rădiu.
- q. „Un muncitor român, vedetă pe Youtube cu un Video-curriculum: Pe 30 mai, un român de 40 de ani, din Milano, a încercat să se sinucidă, disperat de situația economică în care se afla”. Articolul este semnat de Miruna Căjvăneanu.
- r. „Alungată din Mișcarea lui Beppe Grillo: cazul Mariei Sas: „Conducerea locală a M5S nu a văzut cu ochi buni însă intrarea româncei în grup. Nu i-au spus direct să plece, ci au făcut-o să înțeleagă asta. După această discuție aprinsă, am decis că e mai bine să renunț la candidatură pentru Consiliul Comunal și am ieșit din grupul lor în ziua urmatore. Poate pentru că nu am

- cetățenie italiană am fost marginalizată”...”. Concluzia româncei este că partidul lui Grillo devine mult mai agresiv cu străinii decât Lega Nord. Articolul este nesemnat.
- s. „Andrei, „camionagiul fantomă”: a lucrat 10 ani la negru în Italia”. Articolul este preluat de pe platforma media *La Nazione*.
- t. „Greva zidarilor români de la baza americană din Vicenza: *Vrem banii!*” (protestul românilor din Italia, pentru salarii neplătite). Articolul este nesemnat.
- u. „O coafeză se luptă cu rasismul la Cervia”. Articolul este semnat de A.R.

Concluzii

În anul 2022, nu apar conținuturi jurnalistice care să menționeze abuzurile asupra românilor, ci doar itemi negativi despre sărăcie, moartea din cauza frigului și un articol despre un magazin românesc cu produse expirate, toate preluate din presa italiană. Raportul itemi pozitivi/negativi indică 39 de articole cu itemi pozitivi și 10 articole cu itemi negativi despre comunitatea de români, în anul 2022. În aceeași perioadă analizată, observăm preluarea informațiilor din presa italiană, sunt foarte puține articole semnate de jurnaliștii de la *Gazeta românească* din Italia, iar cele nesemnate sunt construite din comunicate. Lipsa articolelor de autor și preluarea conținuturilor din presa italiană indică faptul că rolul jurnalistului se rezumă la agenda media a presei italiene. Nu apar articole de autor în care să se vadă *feedback*-ul comunității, interviuri sau testimoniale cu românii din comunitate, așa cum am întâlnit în articolele publicate în anul 2012.

Jurnaliștii publicației *Gazeta Românească* semnalează, în anul 2012, abuzurile/discriminările/defăimările asupra românilor, în 20 de articole din totalul de 125 de articole publicate. Raportul itemi pozitivi/negativi indică 101 de articole cu itemi pozitivi și 24 de articole cu itemi negativi despre comunitatea românească. Tot în anul 2012, avem de 2,5 ori mai multe articole despre comunitate, comparativ cu 2022 (125 de articole în anul 2012 și 46 de articole în 2022), ceea ce arată că, în 2012, jurnaliștii erau mai interesați să reflecte situația comunității.

În anul 2012, majoritatea articolelor care semnalează abuzurile sunt semnate de jurnaliștii *Gazetei românești* din Italia, ceea ce arată că jurnaliștii sunt interesați să informeze despre situațiile reale din mijlocul comunității, reflectând interesul public. Majoritatea articolelor se bazează pe mărturiile românilor, sub umbrela conceptului de *storytelling*. Însă, în același timp, nu găsim conținuturi care să informeze cititorul despre sancționarea celor care discriminează, insultă sau comit abuzuri asupra românilor din Italia.

În anii 2012 și 2022, itemii pozitivi despre comunitate se construiesc în jurul arhetipului eroului, românul care și-a depășit condiția și ajunge o valoare socială, culturală sau chiar politică. În 2012, itemii negativi deschid două perspective opuse în reprezentarea imaginii comunității: românul care comite infracțiuni și românul care este discriminat sau abuzat.

Dacă în anul 2022, apar 3 articole din care reiese implicarea Ambasadei Române din Italia (2 articole) și a Asociației de voluntaria română din Abruzzo în lupta pentru promovarea culturii românești și apărarea drepturilor românilor (un articol), în anul 2012, apare un singur articol, în acest sens, despre implicarea Asociației de români „Deșteaptă-te române”.

În urma analizei cantitative și calitative, confirmăm primele două ipoteze: „mediatizarea redundantă a conținuturilor negative despre români deformează imaginea comunității românești din Italia (amprenta negativului creează stereotipuri)” și „identitatea românească se reconstruiește prin discursul știrilor”. În privința celei de-a treia ipoteze, „dacă jurnaliștii din presa din diaspora semnalează discriminările/abuzurile/defăimările asupra românilor, atunci acestea se vor diminua”, observăm, că după 10 ani (în 2022, comparativ cu 2012), nu mai găsim cazuri de români discriminați sau abuzați, cel puțin așa cum reiese din agenda presei italiene citată de Gazeta românească în majoritatea articolelor din 2022. Dacă în 2012, observăm o reală problemă identitară a românilor discriminați și abuzați, în 2022, problema identitară pare să se fi diminuat, cel puțin pe agenda platformei analizate.

Bibliografie

- Barthes, R., *Obviu&Obtuz*, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2015.
- Baudrillard, Jean, *Figuri ale alterității*, Ed. Paralela 45, Pitești, 1984, trad. 2002, *apud* Costel Coroban, în: *Comunicare interculturală*, Editura PIM, 2020.
- Hartley, John, *Discursul știrilor*, Polirom, Iași, 1999.
- Paleczny, Tadeusz; Zieliński, Bogdan, *CULTURAL IDENTITY: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE PHENOMENON*, No. 10/1, 2008.
- Ramonet, Ignacio, *Tirania comunicării*, Ed. Doina, București, 2000.
- Rowles, Daniel, *Digital Branding: a complete step-by-step guide to strategy, tactics and measurement*, Kogan Page, Great Britain and the United States, 2014.
- Schadron, Yzerbyt, *apud* Băluță și Radu, în: *Deontologia comunicării publice*, Polirom, Iași, 2015.

Hippel, Hilton, *apud* Băluță și Radu, în: *Deontologia comunicării publice*, Polirom, Iași, 2015.

**REPRESENTATION OF THE ROMANIAN IDENTITY IN THE ONLINE MEDIA
FROM THE DIASPORA. CASE STUDY: GAZETA ROMÂNEASCĂ FROM
ITALY**

Mariana Bafană

Summary

The present work proposes the content analysis of the online platform *Gazeta românească* from Italy, with the purpose of studying the way the image of Romania is (re)constructed, but to also shed light on the identity of the Romanian community in Italy. The selected corpus includes posts on the website of the publication, *gazetaromaneasca.com* published under the Community section, and the research entails a comparative content analysis (qualitative and quantitative) of the topics addressed, of the positive-negative items about Romanians, but also the identification of the authors of the articles that were published or reposted from other media platforms, in the period January-August 2022 and January-August 2012. The case study confirms the following hypotheses: "the redundant media coverage of negative content about Romanians distorts the image of the Romanian community in Italy (the imprint of a negative image creates stereotypes)" and "the Romanian identity is reconstructed through the discourse of the news". Regarding the third hypothesis, "if media journalists from the diaspora report discrimination/abuse/defamation against Romanians, then these will decrease", we note that, after 10 years (in 2022, compared to 2012), we no longer identified cases of discriminated or abused Romanians, at least as it appears from the agenda of the Italian press quoted by *Gazeta românească* in 2022. If in 2012 we observed a real identity problem of discriminated and abused Romanians, in 2022, the identity problem seems to have diminished, as the Italian platforms cited by *Gazeta românească* publish positive items regarding the cultural, social and political life of the community.

Keywords: cultural identity, news discourse, Romanian community in Italy, negative/positive items, stereotypes, *Gazeta Românească* from Italy.

**PRESA ROMÂNEASCĂ DIN VOIVODINA ÎN SLUJBA CULTURII.
STUDIU DE CAZ: ZILELE DE TEATRU ALE ROMÂNILOR DIN
VOIVODINA ÎN PAGINILE SĂPTĂMÂNALULUI *LIBERTATEA***

Mariana STRATULAT¹

Valentin MIC²

Rezumat:

De la înființarea uneia dintre cele mai longevive și importante manifestări culturale - Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina în anul 1973 și până la ediția jubiliară din acest an, ziariștii Săptămânalului „Libertatea” au fost nelipsiți de la spectacolele prezentate pe scenele caselor de cultură din localitățile noastre. Istoria manifestării Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina poate fi atât de complexă, dar în același timp atât de simplă. Complexă prin diversitatea spectacolelor prezentate, prin eforturile depuse de generații de entuziaști care și-au dedicat viața teatrului de amatori, care s-au perindat pe scenă sau au contribuit la realizarea spectacolelor, ca regizori, scenografi, costumografi, sufelori, etc. Simplă, deoarece poate fi rezumată la un singur gând – dragostea față de teatru. Presa a fost martorul viu al acestui fenomen specific și unic pe meleagurile noastre. Săptămânalul „Libertatea” a urmărit cu viu interes spectacolele prezentate, a publicat cronici și critici pe marginea evenimentului, contribuind în felul acesta la ridicarea calității pieselor prezentate la edițiile din anii următori.

Cuvinte-cheie: presa, „Libertatea”, teatru, cultură, actori amatori

Introducere

Chiar dacă suntem tentați să credem că teatrul este ușor umbrat de activitatea muzical-folclorică, mai dezvoltată și mai frecvent practică, articolele care au fost publicate de-a lungul anilor în săptămânalul *Libertatea*, axate sub aspect tematic pe Zilele de Teatru, ne contrazic cu o sumedie de argumente. Așa cum vom vedea în lucrarea de față, teatrul este, pe meleagurile noastre, una dintre cele mai importante forme de cultură.

¹ Drd., Universitatea de Vest Timișoara, director al Casei de Presă și Editură „Libertatea”, Panciova

E-mail: marianastratulat@gmail.com

² Dr., Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj, redactor responsabil al săptămânalului „Libertatea”,

E-mail: mik.valentin@gmail.com

Abordarea acestui fenomen cultural în spațiul minoritarului român din Banatul sârbesc merită atenția noastră, deoarece teatrul s-a impus ca model existențial primar prin complexitatea și diversitatea sa, devenind „oglină” societății.

Săptămânalul *Libertatea* a fost și a rămas „oglină fidelă a vieții oamenilor cărora le este menit, ca martor al vremurilor, al ființei și spiritualității noastre, fără de care nu s-ar putea imagina fizionomia acestui spațiu plin de viață”, scrie Mărioara Stojanović în prefața la cartea *Libertatea 1945 – 1995 – Ani de memorie jurnalistică*³. De la prima ediție a Zilelor și până în prezent, ziariștii de la redacția săptămânalului *Libertatea* au urmărit cu viu interes toate spectacolele. Mai mult decât atât, au realizat convorbiri cu actorii și cu regizorii, au petrecut ore în șir alături de ei la repetiții și au adus informații de primă mână despre concepția spectacolelor.

De-a lungul anilor, scriitorul Miodrag Miloș a reușit să popularizeze în rândul tinerilor literatura, amatorismul cultural și cultura în ansamblul ei, prin faptul că, așa cum a consemnat presa timpului, „a dat suflet” rubricii culturale a săptămânalului *Libertatea*. Tocmai el a scris primele și cele mai inspirate cronici ale Zilelor de Teatru.

Cum a început totul? După ce în vara anului 1956 Teatrul Popular Român din Vârșeț a încetat să mai existe, activitatea teatrală a stagnat. Despre teatrul de amatori nu se mai vorbea nici măcar la întâmplare. În anul 1969, Comunitatea Cultural-Instructivă a comunei Alibunar a inițiat un concurs destinat secțiilor de teatru românești din Banatul de Sud. Această inițiativă a devenit, în anul 1973, un concurs de amploare la care participă, de atunci, trupe de amatori din aproape toate satele cu populație românească din Voivodina.

De la primul spectacol prezentat la Zile, ziariștii de la redacția săptămânalului *Libertatea* au fost martori oculari ai vremii. Au urmărit cu viu interes această manifestare și au consemnat totul în ziar.

Teatrul, martorul renașterii conștiinței naționale

Prima ediție a Zilelor s-a desfășurat între 11 și 18 martie 1973, la Alibunar și în alte localități cu români din această comună: Nicolinț, Sân-Mihai, Seleuș și Petrovasâla. La această ediție, secțiile de teatru pionierești care activau în

³ Mărioara Stojanović, *Martor al vremurilor*, în volumul *Libertatea 1945 – 1995 – Ani de memorie jurnalistică*, Costa Roșu, Ioța Bulic, Simeon Lăzăreanu, Editura Libertatea, Panciova, 1945, p. 7.

cadrul școlilor elementare au prezentat, în total, șapte spectacole. Programul a cuprins și alte nouă spectacole ale adulților care și-au desfășurat activitatea la societățile și la căminele culturale. Elevii de la școlile din localitățile amintite mai sus au urmărit prestațiile scenice ale colegilor din Sân-Mihai, Petrovasăla, Seleuș, Sân-Ianăș și Uzdin (două spectacole).

În preajma primei ediții a Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina au avut loc mai multe consfătuiri despre care s-a scris în săptămânalul *Libertatea*. În articolul *Viața teatrală și muzicală a românilor din Voivodina*, publicat în ediția din 3 februarie 1973, Todor Munteanu a consemnat următoarele: „În continuare, rămâne să se treacă la concret. Să se organizeze încă luna aceasta Festivalul teatrelor de amatori de la Alibunar. Și începând cu organizarea acestei treceri în revistă în problema avansării vieții teatrale la români se vor căuta și în continuare cele mai adecvate și cele mai bune soluții: recrutarea cadrelor și școlarizarea acestora, stimularea activității amatoricești etc. De exemplu, pentru teatrele de amatori se va asigura în fiecare an circa 200.000 dinari, o sumă de care, repartizată în formă de premii ale Festivalului, vor beneficia societățile și căminele culturale cu cea mai susținută activitate teatrală.”⁴.

În numărul din 17 martie 1973 al săptămânalului *Libertatea*, redacția a alocat Zilelor de Teatru un spațiu mai mic, mai puțin de un sfert de pagină. Articolul *Jurnal de teatru* apare fără poze și este semnat M. – N. Cităm: „Nicolinț, 11 martie 1973: Festivalul teatrelor românești de amatori din Voivodina, a fost deschis în seara aceasta, într-un mod festiv. Tovarășul Laza Rachitovan, președintele Consiliului Căminului cultural a salutat oaspeții prezenți printre care era și secretarul Comitetului Provincial al L.C.V., tovarășul Ion Sîrbovan și președintele Comunității provinciale pentru cultură și învățământ, tovarășul Milan Pražić. Sala arhiplină. Teatrul de amatori din loc a prezentat piesa lui J.St. Popović, *Măistorița la modă*. De la primele replici, se așteptă un spectacol interesant.”⁵.

Din același articol aflăm că în zilele de 12 și 13 martie la Sân-Mihai s-au prezentat secțiunile de teatru ale școlilor elementare din localitățile noastre. „Atrăctive din punct de vedere al montării scenice, piesele ne-au purtat pe aripile fantasticului, exprimat așa cum numai copiii sunt în stare. Sumând impresiile, nu putem decât să fim mulțumiți”, concluzionează autorul⁶.

⁴Todor Munteanu, *Viața teatrală și muzicală a românilor din Voivodina*, în: *Libertatea*, nr. 6/1973, p. 10.

⁵M.N., *Jurnal de teatru*, în: *Libertatea*, nr. 12/1973, p. 8.

⁶M.N. *op cit.*, p. 8.

În numărul din 24 martie 1973, Miodrag Miloș revine cu o cronică pe o pagină și cu trei fotografii atașate: scene din spectacolul *O noapte furtunoasă*, prezentat de seleușeni și un cadru din sală, prin care probabil a dorit să arate că sala a fost arhiplină și că localnicii au dat dovadă un interes mare pentru teatru. „După aproape 20 de ani de stagnare în activitatea teatrală amatoricească, am avut fericita ocazie să redescoperim capacitățile artistice reproductive ale omului nostru de la sat. Și nu numai atât. Ne-am dat seama că dânsul simte necesitatea de a se exprima scenic. Credeam că vocea acestor entuziaști nu va fi auzită de prea mult public. Ne-am înșelat. Săliile în care se desfășurau spectacolele (Alibunar, Nicolinț și Locve), erau aproape întotdeauna arhipline”, scria Miodrag Miloș în introducere⁷. Citind articolul, aflăm că peste 4.000 de spectatori au urmărit spectacolele și că pe scenă au apărut foarte mulți participanți tineri.

„Cea de-a doua ediție a Zilelor... s-a desfășurat între 20 și 27 aprilie, tot la Alibunar, și a demonstrat o nouă și mai bună orientare, atât în direcția alegerii repertoriului, cât și în cea a interpretării, datorită colaborării mai strânse cu regizorii profesioniști. Și de data aceasta, unele spectacole au fost prezentate și în afara Alibunarului, la Nicolinț, Vladimirovaț, Seleuș și Locve, bucurându-se de un număr mare de spectatori”, scrie Miodrag Miloș în monografia *Fascinația scenei*⁸.

Redăm un fragment important din convorbirea realizată de Costa Roșu cu Slavco Almăjan în perioada desfășurării celei de-a doua ediții a Zilelor de Teatru. Textul a fost publicat în săptămânalul *Libertatea* din 1 mai 1974: „Privind din afara unghiului de curiozitate și de interes particular, acest festival, la care participăm cu pasiunea unor reale dorințe, de a descoperi în rândul amatorilor de teatru profiluri de mari rezonanțe artistice, se arată încă de pe acum ca rezultat de unice eforturi. Aruncând o privire generală asupra angajărilor pasionate ale amatorilor din nordul și sudul Banatului, care reușesc de fiecare dată să ne surprindă cu flacăra talentului lor deosebit, putem remarca o linie a ascensiunii permanente și a unui entuziasm cultivat cu o adevărată dragoste față de arta dramatică.”⁹.

Înainte să continuăm această analiză, se cuvine să facem următoarea precizare: manifestarea pe care o numim azi Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina la început s-a desfășurat cu genericul Festivalul de Teatru al Românilor din Voivodina.

⁷Miodrag Miloș, *Încă o afirmare culturală*, în: *Libertatea*, nr. 14/1973, p. 8.

⁸Miodrag Miloș, *Fascinația scenei*, Editura Libertatea, Panciova, 1999, p. 20.

⁹Costa Roșu, *Primăvara ambițiilor noastre teatrale*, în: *Libertatea*, nr. 14/1974, p. 8.

În săptămânalul *Libertatea* din 11 mai 1974 a fost publicat un text detaliat despre cea de-a doua ediție a acestui festival. Acest articol amplu, intitulat *Spectacolele prezentate au dovedit un nivel care situează Festivalul la înălțimea manifestărilor similare ale minorităților conlocuitoare*, este semnat de Miodrag Miloș și Costa Roșu. În același număr sunt transcrise și discuțiile despre amatorismul teatral.

În săptămânalul *Libertatea* din 22 februarie 1975, la rubrica *Viața culturală*, în articolul intitulat *O posibilă concepție de organizare a Zilelor de teatru ale românilor din P.S.A. Voivodina*, se aduc „obiecții” la adresa organizatorilor sau a altor foruri „care nu au dat atenție cuvenită acestei manifestări culturale foarte importantă pentru minoritatea noastră”. Autorii acestui text fac propuneri referitoare la concepția ediției din anul respectiv și se opresc asupra subiectelor luate în discuție la ședința Consiliului Zilelor, care a avut loc în luna ianuarie a aceluși an. Cităm: „Oamenii angajați cu probleme culturale din comuna Alibunar, sunt de acord ca unele spectacole din cadrul Zilelor de teatru să se prezinte, în concurență, și în unele localități în afara comunei lor, fapt care ar contribui și mai mult la popularizarea acestei manifestări culturale amatoricești.”¹⁰

În numerele următoare ale săptămânalului *Libertatea*, redacția a acordat mare atenție Zilelor de Teatru. Ziariștii au scris atât despre pregătirile organizatorice, cât și despre spectacolele pe care aveau să le prezinte trupele de actori amatori. Ediția din 1 martie 1975 a săptămânalului *Libertatea* aduce în atenția publicului, la rubrica *Viața culturală*, două articole dedicate acestei manifestări: *În așteptarea Zilelor de teatru ale românilor din P.S.A. Voivodina* semnat de N.P. și *Pregătiri pentru Zilele de teatru la Locve și Vladimirovaț*, semnat de Miodrag Miloș. Din articolele respective cititorii au putut afla cum s-au pregătit trupele de amatori din Satu Nou, Sân-Mihai, Nicolinț și Petrovasâla pentru a participa la Zile. Așa cum se subliniază în cele două articole, jurnaliștii de la redacția săptămânalului *Libertatea* s-au deplasat la fața locului – și anume la căminele culturale – pentru a afla cum decurg pregătirile. „După cum ne-am încredințat personal, textul se știe în întregime. S-a început și cu mizanscenă, iar din luna decembrie și până în prezent, s-au făcut 40 de repetiții...”, scria Miodrag Miloș. Concluzia este că actorii amatori din perioada aceea au venit la repetiții cu mult drag, elan și entuziasm, spre a-și da aportul la promovarea Zilelor.¹¹

¹⁰M., *O posibilă concepție de organizare a Zilelor de teatru ale românilor din P.S.A. Voivodina*, în: *Libertatea*, nr. 8/1975, p. 8.

¹¹ N.P., *În așteptarea Zilelor de teatru din P.S.A. Voivodina*, în: *Libertatea*, nr. 9/1975, p.8.

În numărul din 15 martie 1975, aflăm că Zilele de Teatru s-au amânat: „La sedința Comitetului de organizare și a Consiliului Zilelor de teatru care a avut loc marți 10 l.c., la Alibunar, s-a adus hotărârea de amânare a acestei manifestări amatoricești de la noi. În baza noii hotărâri, Zilele de teatru vor începe în 28 l.c. și vor dura până în 6 aprilie. Totodată, s-au fixat și localitățile în care se vor prezenta spectacolele”, a consemnat Miodrag Miloș în articolul *Sînt amînite Zilele de teatru*¹².

La finalul celei de-a treia ediții a Zilelor de Teatru, în săptămânalul *Libertatea* din 12 aprilie 1975 a apărut o cronică amplă semnată de Miodrag Miloș, din care aflăm că „toate spectacolele au satisfăcut exigențele publicului”. S-au prezentat la Zile: actorii amatori din Sân-Mihai, cu piesa *Jocul de-a vacanța* de Mihail Sebastian, în regia lui Iosif Surduceanu; Teatrul de Amatori „Petru Albu” din Vârșeț, cu piesa *Sosesc deseară* de Tudor Mușatescu, în regia lui Eftimie Ursulescu; ansamblul din Ecica, prezentând piesa *Neajutorării* de Milan Tutorov, care a semnat și regia împreună cu Adam Ogrin; actorii amatori din Uzdin cu piesa *Take, Ianke și Cadâr* de Victor Ion Popa, în regia Liei Niculescu; trupa de teatru din Nicolinț cu piesa *Omul de rând* de Branislav Nušić, în regia lui Ionel Corneanu; actorii amatori din Coștei cu piesa *O nuntă țărănească* de Vasile Alecasandri, în regia lui Gheorghe Leahu și trupa din Uzdin, cu piesa *Pe drumuri* de Petru Dimcea. Teatrul de amatori din Uzdin a primit marele premiu în valoare de 30.000 dinari, iar coșteienii au fost recompensați cu premiul special al juriului în valoare de 24.000 dinari, scrie Miodrag Miloș în *Fascinația scenei*.

Ziarul, oglinda activității teatrale

De-a lungul anilor, redacția săptămânalului *Libertatea* a acordat spațiu din ce în ce mai mare Zilelor de Teatru. Miodrag Miloș a scris majoritatea cronicilor, iar la două decenii și jumătate de la prima ediție a Zilelor de Teatru a publicat monografia *Fascinația scenei*.

Până la apariția acestei monografii, în revista *Lumina* au fost publicate texte extinse despre Zilele de Teatru. Este vorba despre referatele ce au fost prezentate la masa rotundă de la Fântâna Fetei în 1987. Acestea au apărut în numerele 4 (fiind semnate de Ioan Baba, Milutin Karišik, Nicolae Polverejan) și 5-6 (scrise de Mărioara Baba Vojinović, Teodor Munteanu, Ioan Baba, Miodrag Miloș, Aurel Bojin și Vasile Barbu). Nicolae Polverejan a publicat un studiu amplu în *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*. Cronici pe

¹² Miodrag Miloș, *Sînt amînite Zilele de teatru*, în: *Libertatea*, nr. 11/1975, p.8.

marginea spectacolelor, precum și a edițiilor în ansamblul lor, au fost publicate în săptămânalul *Libertatea* și în revista *Lumina*.

Textul analitic al Eufrozinei Greoneanț, intitulat *O ediția pusă sub semnul întrebării* și publicat în numărul din data de 24 februarie 1990, demonstrează că redacția săptămânalului *Libertatea* a acordat o mare atenție Zilelor de Teatru. Cităm: „Este cert că această manifestare culturală, atât de importantă, atât de bine concepută de la bun început, a trezit pe parcursul anilor interes, dar în ultimul timp se întâmplă ceva inevitabil și tragic, astfel că existența sa este pusă sub semnul întrebării. Pe an ce trece, aceia pe care i-am numit semiprofesioniști poartă cu tot mai puțină demnitate acest nume, iar amatorii sunt și mai puțini amatori sau poate că nu mai există”.¹³ Programul Zilelor din anul respectiv a fost modest. La finalul textului, autoarea se întreabă ce se întâmplă cu trupele din Ecica, Straja și Coștei, care au însemnat ceva pentru teatrul nostru.

În numărul din 7 aprilie 1990, Tiberiu Lăpădat, Nicolae Bulic, Eufrozina Greoneanț și Cornel Mata au scris texte despre inaugurarea ediției din anul 1990 și cronici pe marginea spectacolelor. La finalul ediției, în numărul din 14 aprilie, Eufrozina Greoneanț a publicat recenzia spectacolelor.

În volumul *Fascinația scenei*, Miodrag Miloș se oprește la ediția din anul 1997 a Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina. Eufrozina Greoneanț, simțind nevoia să continue cele începute de Miodrag Miloș, readuce în atenția cititorilor săptămânalului *Libertatea* „încărcătura emoțională provocată de luminile, euforia și fascinația atâtor ediții ale «Zilelor»”, după cum subliniază în introducerea la foiletonul despre Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina, publicat în săptămânalul nostru la pagina 4 (Retrovizor), pe parcursul anului 2015 și în primele numere din anul 2016. Primul text, intitulat *Plouă cu stele peste scenele teatrului românesc*, a fost publicat în ediția din 25 iulie 2015.

Cum rămâne cu Zilele de Teatru? - se întreba presa în anul 1999, când a avut loc agresiunea NATO. „În ziua de 24 martie 1999, NATO a lansat operațiunea „Forțele aliate”. În această situație, totul a fost pus sub un mare semn de întrebare: Ce va aduce ziua de mâine? Manifestarea noastră Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina s-a lovit de un inevitabil zid. Va exista sau nu ediția din acest an? Va permite situația financiară și de altă natură ca manifestările culturale și implicit Zilele să aibă loc, iar actorii amatori din satele noastre să urce pe scenă? La ședința Comitetului de Conducere al Uniunii Teatrelor de Amatori ale Românilor din Voivodina, R. Serbia (UTARVS), care a avut loc la Alibunar în

¹³Eufrozina Greoneanț, *O ediție pusă sub semnul întrebării*, în: *Libertatea*, nr. 9/1990, p.11.

1999, la sfârșitul lunii februarie, s-a stabilit ca Zilele de Teatru să fie inaugurate pe 17 aprilie la Novi Sad. Închiderea și decernarea premiilor erau programate pentru data de 2 mai la Alibunar, dar lucrurile nu s-au desfășurat după acest scenariu. Din cauza împrejurărilor, manifestarea a fost amânată pentru mai târziu. Acest *mai târziu* a fost abia în toamnă, când situația din țară s-a calmat, iar lucrurile au revenit, cât de cât, la normal, cu deosebirea că sărăcia și un evident dezinteres și-au spus cuvântul”¹⁴.

Cum au descris de-a lungul anilor ziariștii noștri unele dintre spectacolele? Iată câteva exemple. Radomir Muncan scrie despre coșteieni: „La Coștei există nerv teatral, există entuziasm, există dragoste pentru teatru...și cu atât mai mult am dori să rămână și pe viitor așa, fiindcă sala plină, aplauzele după spectacol și la scena deschisă, confirmă că publicul și, înainte de toate, actorii au înțeles mesajul autorului Matei Vișniec, precum și concepția regizorală a lui Ionel Cugia care, dacă nu ne înșelăm, se află la cea de-a două regie de mare succes”. În anul 2005, trupa de teatru de pe lângă Casa de Cultură „3 Octombrie” din Satu-Nou a prezentat la Zilele de Teatru spectacolul *Flecărelile femeilor* de Carlo Goldoni, în regia Virginiei Marina Guzina. În textul despre premiera acestui spectacol, *Flecărelile frumoaselor boboace*, ziaristul Simeon Lăzăreanu a scris următoarele: „În montarea acestei comedii, regizoarea Virginia Marina Guzina a avut câteva avantaje: o distribuție surprinzător de bună (având în vedere că pe scenă apar 14 actori), o scenografie de asemenea sugestivă și bună, o muzică de epocă pe viu (muzică napolitană și tarantele – executate la instrumente echivalente) și un spațiu scenic vast, la două nivele, o parte din sală fiind transformată în piațeta unde se întâmplă toate cele. Partea mare a acțiunii o poartă femeile și, aici, regizoarea a descoperit o energie și o putere extraordinară de concentrare pe text și în mișcări cum nu s-a mai văzut pe scenele noastre”.

Citind cu atenție cele consemnate în mai multe numere ale săptămânalului *Libertatea*, publicate în primăvara anului 2000, ajungem la concluzia că actorii care s-au prezentat la ediția din anul respectiv a Zilelor de Teatru, în pofida greutăților, dar mai ales în ciuda problemelor materiale au știut să-și pună în valoare creativitatea și să prezinte spectacole bune.

„Anul 2001 ne-a confirmat, din nou, că «Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina» este o manifestare culturală care presupune seriozitate, muncă asiduă și mult entuziasm, indiferent de vremurile bune sau mai puțin bune. La această ediție au fost anunțate nouă spectacole, prezentate de trupele de actori

¹⁴ Eufrozina Greoneanț, Zilele... și sărăcia, în: *Libertatea*, nr. 32/2015, p. 4.

amatori din localitățile noastre, dintre care două trupe de tineri actori și anume din Nicolinț și Begheiți”, scrie Eufrozina Greoneanț în a opta parte a foiletonului *Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina*.

La ediția din anul 2007 a Zilelor de Teatru au fost prezentate doar trei spectacole. Nici anul 2008 nu a fost prea darnic. Poate că lipsa de bani a devenit mai acută. Redacția săptămânalului *Libertatea* a acordat suficient spațiu acestui subiect, iar ziariștii au realizat sondaje din care au tras două concluzii: lipsa fondurilor își spune cuvântul, dar, în același timp, a scăzut interesul tinerilor pentru teatru, fiind necesare soluții și modalități de a-i îndrepta spre arta scenică.

„Cu riscul, pe care mi l-am asumat de câțiva ani buni, de a părea păcătos și tineresc de idealist în ceea ce privește activitatea noastră teatrală, am ajuns să mă întreb foarte serios: cum le putem cere artiștilor adevărul pe scenă, când noi înșine, cei din sală, cei de prin comisii și consilii, cei de prin organele de decizie nu le putem da un adevăr consistent, sau măcar o susținere serioasă în crearea unei atmosfere în care ei, actorii, regizorii și toți ceilalți care contribuie la realizarea unui spectacol, nu se prea bucură de sprijinul cuvenit”, scrie Simeon Lăzăreanu¹⁵.

Criza economică și-a pus amprenta pe cea de-a 38-a ediție a Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina. Inaugurarea a avut loc la Coștei. După cum a constatat Consiliul Zilelor de Teatru la întrunirea pe care a avut-o înainte de începerea propriu-zisă a manifestării, criza financiară care a afectat atât casele de cultură, cât și bugetele comunale, provinciale și republicane, s-a reflectat negativ asupra activității culturale și, implicit, asupra celei teatrale. Cele trei sau patru spectacole la o ediție nu pot mulțumi pe nimeni, mai ales nu pe actorii amatori din localitățile noastre.

În editorialul intitulat *Scade, oare, entuziasmul?*, ziaristul Simeon Lăzăreanu consemnează: „O perioadă de aproape patru decenii de activitate teatrală ne-a demonstrat că teatrul de amatori de pe lângă casele de cultură din satele noastre poate fi și de calitate. Ne-am mai convins pe parcursul acestei perioade că foarte mulți entuziaști și-au pus, și încă își mai pun, sufletul în această activitate, necondiționat și îți dăruiesc clipele cu o bucurie și plăcere imensă! Fac teatru din iubire de teatru și sacrifică timpul liber prin săli reci și în condiții precare, dar continuă, cu încăpățănare, să apară pe scenă an de an, ediție de ediție. Am avut ani când s-au prezentat 14-15 spectacole, când manifestarea dura aproape trei săptămâni... Din păcate, cum criza nu vine niciodată singură și nu afectează numai unul sau două domenii, ci efectele nocive ale ei sunt mult mai mari,

¹⁵Simeon Lăzăreanu, Eterna și fascinantă poveste a scenei, în: *Libertatea*, nr. 17/18, 2007, p. 1.

afectând și viața culturală în genere, nici manifestarea noastră teatrală tradițională nu putea fi ocolită”¹⁶.

În anul 2012, la patru decenii de la înființarea manifestării teatrale a românilor de pe aceste meleaguri, săptămânalul nostru a evocat numele regizorilor și ale actorilor, ale oamenilor care au contribuit la organizarea manifestării, chiar și unele spectacole. După cum scria presa, anul 2012 avut o mare însemnătate, deoarece cu patru decenii mai devreme au fost puse bazele Zilelor. Acesta a fost și un moment oportun pentru presă de a face o recapitulare a Zilelor de până atunci. S-a constatat că în decurs de 40 de ani au fost prezentat spectacole în 15 localități românești și în două orașe în care trăiesc români (Alibunar, Coștei, Ecica, Iancaid, Sân-Mihai, Nicolinț, Novi Sad, Vârșet, Ovcea, Râtișor, Satu Nou, Seleuș, Straja, Sărcia, Torac, Uzdin, Petrovasâla și Voivodinț). În acest anul jubiliar s-a vorbit și despre scăderea numărului de spectacole, cu mențiunea că la prima ediție publicul a putut urmări 16 spectacole (dintre care nouă spectacole ale adulților și șapte spectacole ale școlarilor), pe când în perioada respectivă se montau cinci, șase spectacole ale adulților. În cazul elevilor de la școlile elementare, se montau cel mult două spectacole sau nu exista nicio reprezentare.

Până în anul 2012, la 40 de ediții ale Zilelor de Teatru au avut loc 340 de premiere în cadrul cărora am putut admira prestațiile scenice a cca 1.300 de actori amatori. Principalul obiectiv al Zilelor de Teatru a fost înviorarea vieții noastre culturale prin îmbogățirea conținutului¹⁷.

Libertatea a scris și despre nemulțumirile activiștilor culturali. În urma ediției din 2012, printr-o scrisoare deschisă, publicată în săptămânalul *Libertatea* din data de 12 mai din acel an, la pagina 9, președintele Societății Cultural-Artistice „Mihai Eminescu” și coordonatorul Trupei de Teatru „Neica”, Viorel Bălăgean, și-a exprimat revolta față de hotărârea juriului. Reproducem un fragment din această scrisoare: „«Să încercăm să păstrăm românismul acolo unde tinerii vin cu drag!» Cu aceste cuvinte, juriul de specialitate și-a încheiat expunerea pe marginea ediției din acest an a Zilelor..., dar, ceea ce a demonstrat, a dovedit contrariu. A fost prima ediție la care juriul nu a respectat Regulamentul Uniunii Teatrelor de Amatori ale Românilor din Voivodina prin faptul că nu s-a făcut clasificarea actorilor, nefiind acordate premii pentru roluri principale și secundare (masculine și feminine), dar nici la categoria debutanților. Prin faptul că

¹⁶Simeon Lăzăreanu, Scade oare, entuziasmul, în: *Libertatea*, nr. 15/2010, p.1.

¹⁷ Uniunea Teatrelor, O poveste lungă de 40 de ani, în: *Libertatea*, nr. 15/2012, p. 9.

a caracterizat ediția jubiliară drept «o ediție foarte slabă», nu a respectat munca actorilor amatori”.

După cum au apreciat unii cititori și iubitori de teatru, jurnalistul Simeon Lăzăreanu din Panciova este autorul unuia dintre cele mai frumoase editoriale despre festivitatea de inaugurare a Zilelor de Teatru, publicat în săptămânalul *Libertatea*. Reproducem în întregime acest editorial: „Știm că dintotdeauna există locuri cu energie bună. De asemenea, mai știm că există și oameni cu energie bună, la fel cum există spații generoase cu energie bună care oferă posibilitatea ca spiritul creator să respire în voie. Și ce loc mai potrivit pentru această largă respirație decât scena. De mai bine de patruzeci de ani, înspre primăvară, timp de două-trei săptămâni, în dependență de numărul spectacolelor, scenele din casele de cultură din satele noastre oferă această deplină libertate de a traduce visul în realitate, de a da frâu liber fanteziei în zămisirea unor lumi, fără nici un fel de opreliști, numai pe scenă. Oameni mai în vârstă, cu pregătire diversă, oameni tineri și frumoși, modești, dar și ambițioși, toți la un loc își dau mâna și săptămâni, ba chiar luni la rând, stăpâniți de același vis, prin lumină, muzică și cuvânt, mai ales cuvântul rostit în limba maternă, reușesc să ne încante timp de o oră sau două cât durează spectacolul. Așa se întâmplă de peste patru decenii cu fiecare ediție și, sper că așa va fi și este, și la ediția din acest an la Straja, Uzdin, Alibunar și Coștei. Să fie într-un ceas bun!”¹⁸. De altfel, Simeon Lăzăreanu a scris mulți ani cronici pe marginea spectacolelor prezentate la Zilele de Teatru.

Inaugurarea celei de-a 45-a ediții a Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina a avut loc pe data 22 aprilie la Căminul Cultural din Coștei. Pe parcursul a 44 de ani, la Zilele de Teatru au participat 18 localități, respectiv 30 de asociații culturale românești. Au fost prezentate 344 de piese de teatru și 13 monodrame. Cele șase spectacole din anul 2017, la 45 de ani de existență a Zilelor de Teatru, au rotunjit cifra la 350. „Pentru cineva, 45 de ani poate să fie o viață. Îmi amintesc că mulți actori care au jucat pe scena Zilelor au trăit mai puțin de 45 de ani. Noi, marcând azi cei 45 de ani ai Zilelor, trebuie să privim spre trecut, spre predecesorii noștri care au pus umărul, cu sudoare și deșteptăciune, pentru a forma această manifestare. Cei care nu se uită la trecut, nu au viitor. Noi ne uităm la trecut, chiar și prin filmul pe care l-am prezentat la inaugurare și spunem că vom rezista. Ne dorim, cel puțin, încă 45 de ani” - a spus Dimitrie Miclea, președintele

¹⁸ Simeon Lăzăreanu, Fascinanta libertate a scenei, în: *Libertatea*, nr. 16/2013, p. 1.

Uniunii Teatrelor de Amatori ale Românilor din Voivodina, la festivitatea de inaugurare a ediției¹⁹.

Pe 21 octombrie, la sediul Comunității Locale din Alibunar a avut loc cea de-a doua ediție a Simpozionului *Zilele de Teatru, trecut prezent și viitor*, organizat de Uniunea Teatrelor de Amatori. Despre acest simpozion a scris Remus Berlovan în săptămânalul *Libertatea* din 28 octombrie 2017.

În anul 2020, COVID-19, starea de urgență, interdicția de circulație, reuniunile cu număr limitat de persoane și lipsa *cronică* de motivație la activiștii culturali au pus sub semnul întrebării organizarea celei de-a 49-a ediții a Zilelor de Teatru. Totuși, în iunie 2020 Consiliul de Administrație al Uniunii a hotărât ca trupele să pregătească spectacole care să fie într-un format mai redus, cu o durată mai scurtă, fără să intre în concurs. Aceste spectacole aveau să fie filmate și transmise ulterior pe canalul de YouTube al Uniunii. Din cele șapte spectacole anunțate au fost filmate șase, puse în scenă de trupele de teatru din Nicolinț, Seleuș, Coștei, Torac, Alibunar și Uzdin. Jurnaliștii de la redacția săptămânalului *Libertatea* au scris despre toate spectacolele prezentate.

În numărul 48 din 28 noiembrie 2020, Dimitrie Miclea a semnat o cronică mai amplă despre ediția din anul 2020 a Zilelor de Teatru²⁰.

În săptămânalul nostru din 27 iunie 2020, Dimitrie Miclea a prezentat cu multe amănunte *Povestea Zilelor de Teatru... Una frumoasă, lungă și interesantă*, din care desprindem următoarele: „Zilele de Teatru ale Românilor din P.A.Voivodina..., manifestare care dăinuie de mai mult de 45 de ani și care a luat naștere din entuziasmul mai multor activiști culturali din satele și comunele unde trăiesc români, oameni politici (români), care au sprijinit-o pe «zeița Thalia». Bineînțeles că manifestarea a luat naștere și din aportul pe care l-au dat direct pe «scenă» actorii amatori din satele noastre și din unele orașe (în ordine alfabetică): Alibunar, Coștei, Ecica, Iancov Most, Locve, Nicolinț, Novi Sad, Ovcea, Râtișor, Satu Nou, Seleuș, Straja, Sutiesca, Torac, Uzdin, Vârșeț, Vladimirovaț și Voivodinț. La început manifestarea a fost organizată de reprezentanții trupelor participante și sub oblăduirea Centrului de Cultură «3 Octombrie» din Alibunar, iar după desființarea acestuia rolul organizatorului Zilelor... a revenit Uniunii

¹⁹ Mariana Stratulat, Cortina a fost ridicată la Coștei, în: *Libertatea*, nr. 17/2017, p. 5.

²⁰ Dimitrie Miclea, *Zilele de Teatru... 2020 au ajuns la final*, în: *Libertatea*, nr. 48/2020, p. 12

Teatrelor de Amator a Românilor din P.A.Voivodina-R.Serbia, cu sediul tot la Alibunar.”²¹.

În același articol, autorul se întreabă: „Ce am face dacă nu am avea teatru de amatori, dacă nu am avea concursul Zilele de Teatru...?! Am fi mai săraci, săraci de limba română, de conștiință și spirit românesc... Pur și simplu, ni s-ar șterge urma de pe aceste pământuri și poate am dispărea! Până mai există case culturale și entuziaști care urcă pe scenă cu o poezie, cu un monolog, cu o piesă de teatru, există o speranță reală că vom dăinui și că și Zilele de Teatru... vor continua!”²².

La cea de-a 49-a ediție a Zilelor de Teatru, spectacolele au fost prezentate, iarăși, online. În acest fel, organizatorii au respectat măsurile epidemiologice. Din cauza pandemiei de coronavirus, președintele Uniunii Teatrelor de Amatori ale Românilor din Voivodina-R.Serbia, Dimitrie Miclea, a transmis în scris cuvântul inaugural. La ediția din anul 2021, cele șapte trupe participante și o actriță, care a prezentat o monodramă, nu au intrat în concurs, așa că nu au fost acordate nici premii. Totuși, spectatorii din spatele ecranelor au avut ocazia să voteze și să aleagă cel mai bun actor din fiecare spectacol. În săptămânalul *Libertatea* au fost publicate cronici pe marginea tuturor spectacolelor.

Duminică, 5 iunie 2022, la Teatrul Național „Sterija” din Vârșeț a avut loc festivitatea de decernare a premiilor celei de-a 50-a ediții, jubiliare, a Zilelor de Teatru ale Românilor din PA Voivodina. Marele Premiu a revenit Trupeii de Teatru „Neica” a Societății Cultural-Artistice „Mihai Eminescu” din Coștei pentru spectacolul *Neînțelegerea* de Albert Camus, regizat de dr. Marius Savu.

În săptămânalul *Libertatea* a fost consemnată apariția publicațiilor axate, sub aspect tematic, pe Zilele de Teatru. Marina Kalkan a scris despre volumul cu lucrările prezentate la Simpozionul *Zilele de Teatru... Trecut, prezent și viitor*²³. Silvia Mărgan a făcut o prezentare a albumului monografic al cărui autor este Dimitrie Miclea. Ediția este îngrijită de UTARVS²⁴. Acest album monografic oferă o privire sistematică asupra a 25 de ediții ale Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina. La fel, în paginile ziarului a fost semnalată cu

²¹ Dimitrie Miclea, Povestea Zilelor de Teatru...Una frumoasă, lungă și interesantă, în *Libertatea*, nr. 26/2020, p. 12.

²²Idem, *ibidem*, p. 12.

²³ Marina Kalkan, Arta teatrală în cuvinte, în *Libertatea*, nr. 7/ 2022, p. 13.

²⁴ Silvia Mărgan, O cronică a teatrului românesc din Voivodina, în *Libertatea*, nr. 15/ 2022, p. 13.

regularitate apariția revistei *Scena*, periodic al Uniunii Teatrelor de Amatori din Voivodina.

Concluzii

Pe baza celor spuse mai sus, este ușor de observat că săptămânalul *Libertatea* a fost dintotdeauna oglinda teatrului nostru. În paginile ziarului este prezentată o istorie culturală a românilor din Serbia, iar povestea Zilelor de Teatru, care se întinde peste cinci decenii, ne arată că prestațiile actorilor amatori la acest eveniment au avut ecou. Trupele de teatru au reușit să impresioneze juriul și publicul, să ocupe locuri de frunte, să cucerească premii numeroase. Au făcut încă două lucruri, cele mai importante: au scos la lumina rampei noi talente și au păstrat tradiția teatrală pe meleagurile noastre.

Celebrul actor Ion Caramitru afirma: „Teatrul nu moare și nu va muri niciodată. El evoluează în disprețul vieții curente”.

Ne dorim să credem că această constatare va fi valabilă și în cazul Zilelor de Teatru ale Românilor din Voivodina și că ziariștii de la săptămânalul *Libertatea* vor fi martori oculari și atunci când se va marca centenarul de la înființarea manifestării care celebrează arta teatrală.

Bibliografie:

- Greoneanț, Eufrozina, O ediție pusă sub semnul întrebării, în: *Libertatea*, nr. 9/1990, p. 11.
- Greoneanț, Eufrozina, Zilele... și sărăcia, în: *Libertatea*, nr. 32/2015, p. 4.
- Kalkan, Marina, Arta teatrală în cuvinte, în: *Libertatea*, nr. 7/2022, p. 13.
- Lăzăreanu, Simeon, Eterna și fascinantă poveste a scenei, în: *Libertatea*, nr. 17/18, 2007, p. 1.
- Lăzăreanu, Simeon, Scade oare, entuziasmul, în: *Libertatea*, nr. 15/2010, p.1.
- Lăzăreanu, Simeon, Fascinantă libertate a scenei, în: *Libertatea*, nr. 16/2013, p.1.
- Mărgan, Silvia, O cronică a teatrului românesc din Voivodina, în: *Libertatea*, nr. 15/2022, p. 13.
- Miclea, Dimitrie, Povestea Zilelor de Teatru... Una frumoasă, lungă și interesantă, în: *Libertatea*, nr. 26/2020, p.12.
- Miclea, Dimitrie, Zilele de Teatru... 2020 au ajuns la final, în: *Libertatea*, nr. 48/2020, p. 12.
- Miloș, Miodrag, Încă o afirmare culturală, în: *Libertatea*, nr. 14/1973, p. 8.
- Miloș, Miodrag, Sînt amînate Zilele de teatru, în *Libertatea*, nr.11/1975, p. 8.

- Miloș, Miodrag, Fascinația scenei, Editura *Libertatea*, Panciova, 1999.
- Munteanu, Todor, Viața teatrală și muzicală a românilor din Voivodina, în *Libertatea*, nr. 6/1973, p. 10.
- M.N., O posibilă concepție de organizare a Zilelor de teatru ale românilor din P.S.A. Voivodina, în *Libertatea*, nr. 8/1975, p. 8.
- M.-N., Jurnal de teatru, în *Libertatea*, nr. 12/1973, p. 8.
- N.P., În așteptarea Zilelor de teatru din P.S.A. Voivodina, în *Libertatea*, nr. 9/1975, p.8.
- Roșu, Costa, Primăvara ambițiilor noastre teatrale, în *Libertatea*, nr. 14/1974, p.8.
- Stojanović, Mărioara, Martor al vremurilor, prefață la volumul *Libertatea 1945 – 1995 – Ani de memorie jurnalistică*, Costa Roșu, Ioța Bulic, Simeon Lăzăreanu, Editura Libertatea, Panciova, 1995, p. 7.
- Stratulat, Mariana, Cortina a fost ridicată la Coștei, în: *Libertatea*, nr. 17/2017, p. 5.
- Uniunea Teatrelor, O poveste lungă de 40 de ani, în: *Libertatea*, nr. 15/2012, p. 9.

**ROMANIAN PRESS FROM VOIVODINA, AT THE SERVICE OF CULTURE.
CASE STUDY: THE WEEKLY " LIBERTATEA", AT THE THEATER DAYS OF
ROMANIANS IN VOJODINA**

Mariana Stratulat

Valentin Mic

Summary

Theatrical Days of the Romanians in Voivodina (in Romanian: Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina) were established in 1973 and have become one of the most prominent and long-lasting cultural events, a unique phenomenon to our region, reaching its 50th edition.

The developmental path of this event was easy and difficult at the same time. It's easiness lies in the fact that those who followed this path had only one thought in mind: the love for theatre. The complexity, on the other hand, derives from various aspects, but we would like to emphasize the diversity of the plays and the fact that many generations of cultural activists made a colossal effort to promote the non-professional theatre and took part in mounting the plays (actors, directors, scenic and costume designers, prompters etc).

Throughout the years, with keen interest on the subject, the *Libertatea* newspapers' journalists provided reports about the plays (critical overviews, reviews, editorials etc). This way, they have made a significant contribution in terms of improving the quality of the plays that would be mounted in the following years.

Keywords: press, *Libertatea*, theatre, culture, non-professional actors

**REVISTA *LUMINA* DIN PANCIOVA LA ANIVERSAREA JUBILEULUI
DE 75 DE ANI**

Mărioara SFERA¹

Rezumat:

Dacă o revistă scrisă în limba română și care apare în Serbia, reușește să aibe continuitate timp de 75 de ani, dacă la întemeierea ei au contribuit intelectualii vremii de atunci, din anii 50 ai secolului trecut și până în zilele noastre, precum Vasile (Vasko) Popa, Mihai Avramescu, Radu Flora, Ion Bălan, Emil Filip, Slavco Almăjan, Aurel Gavrilov, Simeon Lăzăreanu, Ioan Baba etc., dacă revista a reușit să întrunească în toți acești ani, poeți, prozatori, esești, romancieri, critici literari, ziariști, artiști, într-un cuvânt spus – oamenii ai culturii, din mai toate colțurile lumii unde sunt români, atunci revista „Lumina” se bucură de un viitor luminos precum îi și spune numele. Revista apare trimestrial, adică patru numere la an și în cele 128 de pagini sunt publicate interviuri importante pentru minoritatea noastră și nu numai, evocări despre evenimentele și intelectualii de cândva, evenimente și intelectuali de azi, lansări de carte, prezentarea unor reviste identice din România ori din altă parte unde sunt români, portrete, poezii în mai multe limbi, fragmente din proză, prezentarea unor asociații care contribuie la păstrarea identității naționale etc. Revista tinde să întrunească intelectualii care promovează limba, literatura, arta și cultura transfrontalieră.

Cuvinte-cheie: *Lumina, literatură, cultură, Banat, artă*

„Minoritarul român este o realitate. El trăiește cu adevărat între două noțiuni: una lingvistică, testamentară și alta geografică, socio-culturală, ireductibilă.”

Slavco Almăjan, *Metagalaxia minoritară*,
Novi Sad, Libertatea, 1996.

Anul 1945 este considerat anul începuturilor literare ale românilor din Voivodina. Anume, atunci, Ion Bălan din Iablanca (semnat cu pseudonimul Ion Păduraru) tipărește primele versuri și mai ales acum apare suplimentul literar *Libertatea literară* în 1946 și continuă cu *Lumina*.

¹ Drd.

E-mail: sfera.marioara@gmail.com

Mișcarea literară la români a început în mod organizat la Coștei. Vasko Popa, care a ieșit din lagărul Șpilor din Becicherecu Mare (Zrenianin), a insistat ca toți românii care știu să scrie să se adune și să formeze mișcarea literară la români, crezând că prin literatură va putea asigura libertatea națională a românilor din Banatul iugoslav.

Astfel, la 11 august 1946 la Coștei, la inițiativa lui Vasko Popa și Radu Flora, s-a înființat Cercul Literar Lumina din care a luat naștere cinci luni mai târziu, revista literară Lumina. Revista s-ar fi putut numi Junimea bănățeană, Ecou ori Răsunet. Radu Flora a fost de părere ca numele revistei să fie Lumina și Lumina a rămas. Primul redactor a fost Vasko Popa (25 de ani). Pe lângă V. Popa și R. Flora s-au adunat și Mihai Avramescu, Ion Bălan, Aurel Gavrilov, Ion Marcoviceanu, Aurel Păsulă, Simion Drăguța, Florica Ștefan, Doina Mihailov și alții.

Unica revistă literară și culturală românească, editată și redactată timp de 75 de ani, a concentrat și focalizat mișcarea literară postbelică a românilor din Voivodina. Sediul inițial al revistei a fost la Belgrad (din cauză că erau studenți la Belgrad și Vasko Popa și Radu Flora), ulterior la Vârșeț (până în 1963) și la Panciova (din 1963 în continuare până în zilele de azi).

În primii ani Lumina a urmat indicațiile din articolul-program *Drumul devenirii noastre* redactat de Vasko Popa. Aici s-au fixat câteva linii de forță ținând cont de cele două culturi și literaturi: cea română și cea sârbă. Acest program, prezentat la 12 ianuarie 1947 la Vârșeț în cadrul primei adunări a Cercului Literar Lumina – a cuprins direcții sănătoase, importante pentru tânăra literatură de expresie românească. „Literatura noastră tinde să fie și trebuie să fie continuatoarea celei mai bune și celei mai sănătoase tradiții ale clasicilor români, Coșbuc, Slavici, Caragiale, Gherea ...” spunea Vasile (Vasko) Popa în *Drumul devenirii noastre* în Lumina nr.1, ianuarie 1947.

Scriitorul român din aria multiculturală iugoslavă avea misiunea de a se exprima în limba maternă, românească. Astfel în 1947 s-a produs debutul editorial al lui Ion Bălan – Drum prin noapte și zi, Cântecul satului meu, În zori care reprezintă totodată și primele volume de literatură originală din perioada postbelică.

După demisia lui Vasko Popa (a redactat 12 numere, începând cu primul număr), în 1947 din fruntea revistei și migrarea lui în literatura sârbă, la conducerea ei au urmat:

- Mihai Avramescu 1948 (3 numere) -1949 (12 numere) și 1951-1955 (54 de numere)

- Ion Bălan 1956-1971 (159 de numere, câte 6 anual); 1971-1975 (48 de numere, câte 12 anual);
- Radu Flora 1950 (12 numere); 1975, nr. 6, 10-12
- Emil Filip 1976 nr. 1-9
- Slavco Almăjan 1976-1981,
- Aurel Gavrilov 1981 nr. 2-5
- Simeon Lăzăreanu 1981-1995
- Ioan Baba 1995-2020 (câte 4 numere anual)
- Mărioara Sfera 2020- prezent

Programul prezentat de Vasko Popa indica ”drumul tinerei noastre literatură ... drumul dragostei scriitorilor noștri față de popor ... drumul visului minunat al scriitorilor și al poporului lor ...” Vasko considera că ”literatură noastră tinde să fie și trebuie să fie continuarea celor mai bune și zdravăne tradiții ale clasicilor români precum Coșbuc, Slavici, Caragiale, Gherea etc. Bazată pe această moștenire literară, literatură noastră ... prin conținut, face parte din literatura popoarelor iuboslave”. Urmează apoi un îndemn de a aborda unele genuri și specii literare necesare acelei vremi.. Pentru scriitori ”este necesară o muncă asiduă dedicată atât creării operei cât și a lecturii regulate urmării cotidiene a evenimentelor complexe și a seratelor literare organizate.”²

Dependent de redactorul care fusese în fruntea revistei, ea s-a modificat, îmbunătățit, a deschis noi orizonturi și noi posibilități de colaborare. A schimbat aspectul grafic atât în exterior (coperta) cât și în interior.

În perioada anilor '50, pe paginile revistei „Lumina” au publicat: Mihai Avramescu, Ion Bălan, Mihai Condali, Radu Flora, Ion Marcovici, Simion Drăguța, Aurel Păsulă, Teodor Șandru, Iulian Rista Bugariu, Ion Miloș, Florica Ștefan, Ilie Cacoveanu, Todor Ghilezan, Pavel Blagoe, Aurel Găvrilă (Gavrilov), Ion Magda, Viorel Selejan etc. Acest reflux reprezintă un prim val de poeți și prozatori care au publicat în revista Lumina.

După primele volume apărute între 1947-1953: *Aprindeți moara* de Mihai Avramescu, *Nunta fără voie* de Nicolae Polverejan, *Cântecul tinereții* de Florica Ștefan, *Poeme cu lumină* de Radu Flora, *Drum spre adevăr* de Mihai Avramescu, romanul *Crucea* de Radu Flora, apare placheta de versuri *Brazde-n primăvară* de Ion Bălan, nuvele și schițe *Flăcări în noapte* de același autor, *Muguri* de Ion Miloș, *Poemele anului* de Teodor Șandru, *Lacrimi și raze* de Florica Ștefan.³

² Vasile Popa, Drumul literaturii noastre, în *Lumina*, 1947, nr. 1 ianuarie 1947, p. 1-3

³ Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Editura Libertatea, 1997

Între anii 1961-1971 debutează un al doilea val reprezentat de scriitorii: Olimpiu Baloș, Eugenia Ciobanu (Bălțeanu), Petru Cărdu, Ioan Flora, Gheorghe Lifa, Felicia Marina Munteanu, Aurora Rotariu, Ileana Ursu, Ioan Baba, Petre Ardeleanu, Costa Roșu.

Preluarea conducerii revistei în 1976 de Slavco Almăjan, liderul generației șaptezeciste susținut de un colectiv redacțional întinerit cu nume noi ca Ioan Flora și Petru Cărdu, a însemnat o deschidere spre alte spații și cercuri literare (publicarea unor recenzii din România).

Următorul redactor, Simeon Lăzăreanu, a reușit să facă din *Lumina* o revistă prestigioasă, în care au semnat nume importante ale literaturii române, s-au publicat traduceri valoroase etc. Colecția revistei *Lumina*, inițiată de Simeon Lăzăreanu, a oferit un spațiu mai larg de exprimare a colaboratorilor revistei. În aceeași perioadă au debutat poeții Pavel Gătăianțu, Nicu Ciobanu etc. și în 1965 s-a produs debutul lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Ștefan Augustin Doinaș.

Sub noul redactor-șef în 1994, Ioan Baba a schimbat formatul, structurând revista pe rubrici mozaicale permanente ori orientându-se prioritar spre racordarea la valorile contemporane românești și universale, prezentând revista *Lumina* cu un aspect deosebit de plăcut, modern, cu un cuprins interesant și valoros. Ioan Baba a fost redactorul revistei cu cea mai lungă durată – de 25 de ani. Conținutul fiecărui număr este structurat pe rubrici permanente de accepție mozaicală: evocări, reverii, memoria clipei, literaturi paralele, debuturi, ecouri lirice, semnale, tezaur, cercetări și varia. Ioan Baba rezuma într-un interviu, programul nou al revistei: „Cred însă, ca *Lumina* să devină o latură a năzuințelor de proliferare a spiritualității românești de pe aceste meleaguri iar efervescența ei sper fertilă – să se înscrie pe simeza valorilor contemporane românești”.⁴

De-a lungul a celor șapte decenii și jumătate, revista *Lumina* a publicat texte originale ale minoritarilor români: poezie și proză, încercări dramaturgice, eseuri și reportaje, critică literară etc.

Cu apariție lunară aproape jumătate de secol (cu mici întreruperi) sau trimestrială (după 1997), revista a concentrat toate forțele creatoare, în general scriitori, dintre care unii au intrat în circuitul de valori ale literaturii generale române, alții așteptând încă locul așezării în sfera literaturii române.

⁴ Din interviul realizat de Costa Roșu cu Ioan Baba, redactor șef și responsabil al revistei „Lumina” în „Libertatea”, an LI.

În concluzie, revista Lumina este unul dintre cei patru stâlpi care țin puternic identitatea și minoritatea română de aici din Voivodina-Serbia. De-a lungul celor 75 de ani, pe paginile revistei s-au perindat sute de poeți și scriitori, critici literari, oameni care țin la limba, literatura, arta și cultura românească. Răsfoind și citind Lumina, ne dăm seama că suntem totuși binecuvântați de D-zeu că putem avea o astfel de revistă de talie mondială într-un spațiu desprins din întreg.

Bibliografie

Vasile Popa, Drumul literaturii noastre, în *Lumina*, 1947, nr. 1 ianuarie 1947, p. 1-3

Ștefan N. Popa, *O istorie a literaturii române din Voivodina*, Editura Libertatea, 1997

Din interviul realizat de Costa Roșu cu Ioan Baba, redactor șef și responsabil al revistei „Lumina” în „Libertatea” an LI.

LUMINA MAGAZINE FROM PANČEVO ON THE 75TH ANNIVERSARY

Mărioara Sfera

Summary

If a magazine written in Romanian and published in Serbia, manages to have continuity for 75 years, if the intellectuals of that time contributed to its foundation, from the 50s of the last century until today, such as Vasile (Vasko) Popa, Mihai Avramescu, Radu Flora, Ion Bălan, Emil Filip, Slavco Almăjan, Aurel Gavrilov, Simeon Lăzăreanu, Ioan Baba, etc., if the magazine managed to gather in all these years, poets, prose writers, essayists, novelists, literary critics, journalists, artists, in a word - the people of culture, from all corners of the world where there are Romanians, then "Lumina" magazine enjoys a bright future as its name suggests. The magazine appears quarterly, four issues a year and in its 128 pages, important interviews for our minority and not only are published, evocations of the events and intellectuals of the past, events and intellectuals of today, book launches, the presentation of identical magazines from Romania or from elsewhere where there are Romanians, portraits, poems in several languages, fragments of prose, the presentation of associations that contribute to the preservation of national identity, etc. The magazine tends to bring together intellectuals who promote cross-border language, literature, art and culture.

Keywords: *Lumina* magazine, literature, culture, Banat, art

REVISTA *OBSERVATORUL* (CANADA), PROMOTOARE A VALORILOR CULTURALE ROMÂNEȘTI

Beáta MENESI¹

Rezumat:

Revista românească Observatorul a apărut în anul 1990, la Toronto (Canada), fiind nu doar un „Canadian Romanian Magazine”, cum își zice pe frontispiciu, ci și o puternică mișcare culturală. Scopul mișcării era promovarea limbii, spiritului și cugetului românesc pe meleagurile canadiene. Inițiativa înființării revistei a avut-o, cu mai bine de un sfert de veac în urmă, Dumitru Puiu Popescu, care a devenit editorul și directorul ziarului. Colegiul redacțional avea în componența sa pe: Veronica Lerner, Ray Arco, Sandra Popescu, Dragoș Surpateanu, Nică Petre (decedat, între timp). Atât directorul, cât și echipa de redacție, alături de colaboratori contribuie voluntar la redactarea și tipărirea acestui ziar, care a crescut de la an la an, ajungând să fie distribuit în 75 puncte din Toronto și împrejurimi. Revista a fost premiată de către forurile competente din Canada, pentru promovarea valorilor culturale românești și integrarea în multiculturalismul canadian.

Cuvinte-cheie: Toronto, comunitate română, revistă, valori, cultură.

Presa etnică românească din Canada cuprinde mai multe ziare dintre care amintim: *Accent Montreal*, *Pagini românești*, *Unirea*, *Observatorul*, *Luceafărul românesc*: magazin al românilor din străinătate, *Zig Zag*: român-canadian etc. Nu demult (în vara anului 2022), mai multe numere tipărite ale acestor titluri au fost donate Bibliotecii Universității din Oradea, colecția *Observatorul* reprezentând obiectul cercetării noastre.

Observatorul, o revistă românească din Toronto – Canada, a fost fondat în anul 1990. Dumitru Puiu Popescu², editorul și directorul ziarului a fost cel care a

¹ Dr., Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”, Universitatea din Oradea
E-mail: menebea@yahoo.com

² A fost director general al Imprimeriei Naționale Oltenia. A lucrat la tipografia Centra din Toronto, pornind de la paginare, filme și plăci pentru tipar, spre a ajunge la periodice ale altor numeroase comunități și în final, la *Observatorul* în 32 de pagini color. Într-un interviu dat, în 2021, revistei *Indiscret* (un săptămânal complet de anchete și reportaje din Oltenia), recunoaște că nu i-a fost ușor să se acomodeze în noua țară, cauzele fiind vârsta, barajul lingvistic, incertitudinile etc.. „După reunirea întregii familii, ne-am ajutat și sprijinit în momentele dificile. Sandra, draga noastră fată, pentru care am făcut tot acest salt uriaș, este bine și sănătoasă, iar noi putem spune acum că suntem niște părinți și bunici

avut inițiativa înființării a ceea ce s-a dovedit a fi mai mult decât un ziar sau o revistă – o mișcare culturală românească pe malul Atlanticului. *Observatorul* s-a dovedit a fi și o rampă de lansare pentru mulți scriitori, și amintim aici debutul scriitoarei Elena Buică³, prin rubrica ei permanentă, „Între două lumi”. Pe lângă ziar, funcționează o editură (Editura Maple Red Publishing House) care editează și tipărește cărți în limbile română, engleză și franceză și un grup cultural artistic (din anul 2006 grupul a primit numele „Cenaclul Nicăpetre”) care își propune să promoveze valori culturale și artistice (lansări de carte, expoziții de pictură, concerte, aniversări, evenimente, ș.a.)⁴, scopul suprem fiind acela de a promova, păstra și transmite limba, spiritul și cugetul românesc pe meleagurile canadiene.

Publicația românească din Toronto a fost premiată în repetate rânduri de către forurile competente din Canada. În 2008 și 2014, de Guvernul Canadei, pentru promovarea culturii românești în Canada, iar în 2010, la 20 de ani de la apariție, *Observatorul* a primit premiul special al presei etnice din Canada pentru

mulțumiți”. Ziaristul Virgil Dumitrescu spune despre Dumitru Puiu Popescu că „face parte din oamenii pentru care pasiunea nu are plural. E una continuă, intensă, prolifică. Celelalte particularități, pe care mulți le caută, au fost, ‘de acolo’ – munca în echipă, și încă pe bază de voluntariat, cumpătul, priceperea de a canaliza energiile în folosul comunității, într-o libertate absolută de exprimare”. URL: <https://www.indiscret.ro/2021/11/17/observatorul-de-la-toronto-25/> (accesat la 20.08.2022, ora 14,00).

³ Scriitoarea își semnează scrierile adăugând pseudonimul Buni. S-a născut în 3 ianuarie 1933, în comuna Țigănești, județul Teleorman. Din anul 1964 este absolventă a Facultății de limba și literatura română a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. A fost profesoară de limba și literatura română la mai multe școli și licee din Bihor, Cluj și București. S-a pensionat în anul 1988. Din anul 1998 locuiește în Toronto, Canada. Debutul literar a avut loc în anul 2003, în publicația *Observatorul* din Toronto, la care semnează o rubrică permanentă „Între două lumi”. A publicat în nenumărate reviste răspândite în mai multe țări, printre care și în revista *Gândacul de Colorado*. A primit multe premii și diplome dintre care amintim: Diplomă acordată de Prim-ministrul Canadei, Stephan Harper și Diplomă acordată de Prim-ministrul provinciei Ontario, Dalton McGuinty, ambele în anul 2013, la împlinirea vârstei de 80 de ani; Premiul „Tempus”, Academia Dacoromână pentru promovarea valorilor dacoromânești; Diplomă și Medalia „Virtutea Literară”, acordate de Liga Scriitorilor din România, 2014; Diplomă de felicitare pentru aniversarea vârstei de 85 de ani, semnată de doamna prim-ministru al provinciei Ontario, Kathleen Wynne (3 ianuarie 2018). A publicat proză scurtă, eseuri, evocări, portrete literare, recenzii, povești pentru copii, memorialistică și note de călătorie adunate în 18 volume. A scris prefețele a 20 de volume de opere literare ale scriitorilor români și câteva zeci de note critice despre diverse cărți apărute. A colaborat la mai multe antologii. URL: <http://www.gandaculdecolorado.com/bun-ramas-domnule-herman-victorov/> (accesat la 21.08.2022, ora 10,15).

⁴ URL: http://www.observatorul.com/despre_noi_main.asp (accesat la 02.06.2022, ora 19,16).

promovarea valorilor culturale și pentru integrarea în multiculturalismul acestui stat, premiu oferit de guvernatorul provinciei, la Palatul Parlamentului din Toronto⁵.

La început, colegiul redacțional avea în componența sa pe: Veronica Pavel Lerner⁶, Ray Arco⁷ (decedat în 2021), Sandra Popescu (fiica lui Dumitru Puiu

⁵ URL: http://www.romania-actualitati.ro/mircea_sandulescu_si_dumitru_puiu_popescu-23337 (accesat la 18.08.2022, ora 20,30).

⁶ S-a născut la București. A emigrat în Canada, la Montreal, iar în 1997 s-a mutat la Toronto, unde își desfășoară în prezent activitatea de om de știință, editor, poet și eseist. Este absolventă a Facultății de chimie din cadrul Universității din București, iar la Montreal a urmat cursuri de limba engleză la Universitatea McGill. Se poate mândri cu o bogată activitate publicistică, editorială și artistică atât în România, cât și în Canada sau USA: redactor la *Observatorul* din Toronto; membră a cenaclului de pe lângă această publicație; colaborator la publicații din Canada, SUA, România: *Target 01*, *Melos* (revista Uniunii Compozitorilor din România), *Vatra Veche*, *Signet*, *Singur*, *Nomen Artis*, *13 plus*, *LaPunkt* (România), *Agenda Canadiană*, *Semnalul*, *Candela de Montreal* (Canada), *Radio Metafora* (SUA), *Cronograf* (România), *Alchemia* (Internațional), *Nautilus* (Internațional), *Revista ASLRQ* (Canada), *Destine Literare*” (revista ACSR, Canada), revista *Leviathan* (România) etc. Este membră în mai multe asociații sau organizații de specialitate (Mississauga Writers Group – Canada; Asociația Scriitorilor de Limbă Română din Quebec; Asociația Canadiană a Scriitorilor Români), editor și/sau administrator pe site-uri literare în limba română, autor de sonete (a publicat în *Antologia Sonetului Românesc*, semnată de Radu Cârnci, tipărită la editura Muzeul Literaturii Române în 2008), poezii (publicate în antologia cenaclului Lirei 21, *A treia Carte*, apărută la Editura Art Book în 2012 sau în *Antologiile Confluențe Lirice*, din 2013, 2014, publicate la Editura PIM), proză (scrierile sale au apărut în *La confluență de gânduri- Antologie de proză* de la Editura PIM, în 2013 sau în volumul *N. Steinhardt - cu timp și fără timp*, ediție îngrijită de N. Băciuț, publicat la Editura Nico în 2012). A publicat atât în limba română, cât și în limbile engleză și franceză. Are fișă personală în *Enciclopedia personalităților Feminine din România* redactată de George-Marcu și Rodica Ilinca, publicată la Editura Meronia în 2012. URL: <https://bibliotecadiaspora.eu/autori-2/canada/veronica-pavel-lerner/> (accesat la 20.08.2022, ora 10,45).

⁷ Celebru cronicar de origine română, Raoul L. Alteresco, s-a născut în România, în 2 februarie 1929, a emigrat în Statele Unite ale Americii la vârsta de 21 ani, stabilindu-se la Hollywood, California. A muncit greu ca să-și realizeze visul: să fie în preajma marilor vedete din cetatea filmului și, mai ales, să scrie despre ele și măiestria lor actricească. A fost membru veteran al Asociației Ziariștilor Străini (HFPA), care decernează premiul anual Globul de Aur și al altor organizații ale filmului, Ray Arco era nelipsit de la premierele filmelor americane, precum și de la marile festivaluri internaționale de filme. A colaborat la revista *Observatorul* cu interviuri realizate cu mai mulți actori de la Hollywood. A murit în ianuarie 2021, cu câteva zile înainte de a împlini vârsta de 92 ani. URL: <https://editie.ro/index.php/actualitate/74-international/9660-a-murit-ray-arco-cunoscut-cronicar-de-origine-romana-de-la-hollywood> și

Popescu, editorul și directorul ziarului), Dragoș Surpățeanu, Nicăpetre⁸ (decedat în 2008)⁹. În 2016, alături de veteranii Veronica Pavel Lerner, Ray Arco, Sandra

<https://www.totpal.ro/observatorul-ray-arco-corespondentul-nostru-la-hollywood-la-90-de-ani/> (accesat la 20.08.2022, ora 10,52).

⁸ Nicăpetre (Bălănică Petrică) s-a născut la Brăilița, azi cartier al municipiului Brăila, în 27 ianuarie 1936 și a decedat la Toronto, în 21 aprilie 2008. A absolvit Institutul de arte plastice Nicolae Grigorescu, în anul 1964. S-a afirmat, încă de la debut, ca desenator și sculptor original, de mare valoare. Până în 1980 a trăit și a creat în România, publicând nenumărate desene în revistele vremii (*Lucafărul, România Literară, Săptămâna, Viața Românească, Albina* etc.) sau ilustrând volume (*Poeme* de Theodor Balș, *Libertatea de a trage cu pușca* de Geo Dumitrescu, *Veșmânt și culoare* de Cristina Anghelescu, *Coloana fără sfârșit* de Mircea Eliade etc). A realizat numeroase expoziții de sculptură și desen. La 15 iulie 1980 a părăsit România, lăsând în urmă întreaga sa creație de desenator și de sculptor, realizată între 1962 și 1980, care a rămas în atelierul din Bariera Vergului, Intrarea Micilor nr. 10, atelier devastat după refuzul artistului de a reveni în țară. După o scurtă perioadă petrecută în Grecia și în Italia, în iulie 1981 Nicăpetre emigrează în Canada, la Toronto. La început a fost nevoit să lucreze ca dulgher sau vopsitor pentru a supraviețui, în ascuns, însă, a continuat să deseneze (ciclul „Artistul și Natura”), să picteze (ciclul „Livezi înflorite”), să scrie (volumul autobiografic „Brăilița - Downtown - via UAP”) și să cioplească, în parcuri sau în locuri izolate, trunchiuri de copaci răsturnați de furtună și, din ce în ce mai rar, în piatră. Din anul 1982 a reușit să expună în Toronto, pictură și sculptură, la Columbus Center, iar în 1985 a deschis expoziția personală de sculptură la Goethe Institute. Acesta a fost începutul unei intense activități expoziționale care i-a adus recunoașterea internațională. Nicăpetre s-a impus prin varietatea tehnicilor, a genurilor și prin complexitatea operei sale, prezentată în galerii și în alte spații culturale de referință din Canada, SUA, Japonia, Grecia, Germania, Austria. La Câmpul Românesc din Hamilton (o mică Românie canadiană), Nicăpetre a desăvârșit din bronz busturile unor scriitori care au făcut istorie în exilul românesc (Aron Cotruș, Vasile Posteuță, Mircea Eliade, Horia Vintilă, Horia Stamatu și George Donev), iar din marmură, busturile lui Eminescu și Nae Ionescu, lucrări realizate între anii 1989 și 2007. „La doi ani după sosirea mea în Canada, românii din împrejurimile orașului Toronto s-au gândit să facă în Câmpul Românesc, de lângă Hamilton, o alee a scriitorilor noștri din diasporă, iar sarcina realizării sculpturilor mi-au încredințat-o mie. Am început cu bustul în bronz al lui Aron Cotruș și am continuat, de-a lungul anilor, cu cele ale lui Mircea Eliade, Horia Vintilă, Horia Stamatu, George Donev, Vasile Posteuță”, spunea într-un interviu Nicăpetre. Primul bust de la Hamilton a fost cel al marelui poet național: „În 1989, când în întreaga lume s-a sărbătorit «Anul Eminescu», mi s-a cerut să fac bustul lui Eminescu: «Ne e dor de el» – mi-au spus conaționalii mei din Canada. L-am cioplit chiar acolo, direct, dintr-o bucată de marmură pe care o adusesem din Grecia. Eminescu meu a fost cioplit de un om care citește și iubește ce a dat acest poet lumii. Dar, în primul rând, eu am sculptat nevoia noastră de Eminescu.” – a afirmat sculptorul Nicăpetre. Despre artistul ajuns de la Brăilița la Scrabourough a scris marele critic de artă Petru Comarnescu: „Nicăpetre poseda mai ales metodele de configurare a pietrei, astfel ca ea să cânte, să exprime elevație și sensibilitate, să aibă ordinea arhitecturii și libertățile sculpturii, stilizate metaforic”. Nicăpetre a fost membru al redacției revistei *Observatorul* și membru fondator, din 1995,

Popescu și Dragoș Surpățeanu, îi întâlnim pe: Luiza Mureșeanu, Mihaela Ignat, Ion Datcu, Herman Victorov¹⁰ (decedat în 2021)¹¹. În 2020 de redactarea revistei

al grupului literar-artistic de pe lângă *Observatorul*, care din anul 2006 a primit numele „Cenaclul Nicăpetre”, iar din anul 2009 a instituit premiul special pentru artă, „Nicăpetre”. Cenaclul a promovat arta românească peste ocean, având ca emblemă statuia lui Mihai Eminescu de pe Câmpul Românesc din Hamilton, sculptată de Nicăpetre. Câmpul Românesc de la Hamilton se află într-un cadru natural deosebit, departe de forfota orașului, un mic sat de vacanță unde simbolurile românești sunt la tot pasul. Este locul unde comunitatea românească din Canada organizează diverse activități culturale, festivaluri etc. „Pe Câmpul Românesc de la Hamilton au loc periodic aniversări, lansări de carte, recitaluri artistice, se vizionează expoziții. Iile sunt purtate natural, oamenii închină, mănâncă și cântă românește”. URL: <https://www.muzeulbrailei.ro/arta/centrul-cultural-nicapetre-1/> (accesat la 20.08.2022, ora 13,30); <https://www.indiscret.ro/2021/11/17/observatorul-de-la-toronto-25/> (accesat la 22.08.2022, ora 10,00); <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/mica-romanie-din-canada-a-lui-nicapetre-123969.html> (accesat la 23.08.2022, ora 13,15).

⁹ URL: http://www.observatorul.com/despre_noi_main.asp (accesat la 02.06.2022, ora 19,16).

¹⁰ Herman Victorov (Herman Haimovici) s-a născut la 9 august 1931, la Târgu Ocna, județul Bacău, într-o familie de evrei români cu șase copii. După absolvirea Școlii Tehnice de Ofițeri de Aviație de la Mediaș, în perioada în care se pregătea să devină pilot de încercare, a fost dat afară din armată. Timp de douăzeci de ani a lucrat în montaj la centrale hidroelectrice pe toate marile șantiere din România – Bicaz, Argeș, Porțile de Fier, la început, ca simplu muncitor, apoi ca muncitor specialist, maestru, maestru principal, devenind unul dintre cei mai buni tehnicieni, implicat în operațiuni dificile. În 1975, a emigrat împreună cu soția și fiica sa în Israel, apoi în Grecia și de acolo, prin intermediul unei organizații catolice, în Canada, ajungând la Montreal în iarna anului 1976. Pentru a câștiga existența familiei a lucrat în diverse locuri, printre care și pe șantierul hidroenergetic de la James Bay. În 1978 s-a mutat la Windsor, în provincia Ontario unde s-a angajat ca inginer de producție la compania producătoare de capsule tari din gelatină, R. P. Scherer, eveniment care i-a deschis calea spre realizările profesionale deosebite pe care le-a obținut de-a lungul vieții. După căderea comunismului în România, în 1991, Herman Victorov s-a reîntors în țară unde a înființat companiile S.C. Romcan SRL la Odorheiu Secuiesc, S.C. Micron SRL la Cornu, Prahova. În 2007, Herman Victorov a vândut coperațiunile de producție din Canada și România companiei Qualicaps, una dintre cele mai mari companii producătoare de capsule tari din lume, deținută de grupul financiar Carlyle, astăzi companiile fiind parte a grupului Mitsubishi. Personalitate complexă cu preocupări în diferite domenii, în ultimii ani ai vieții, Herman Victorov a scris și publicat în colaborare cu Mihaela Victoria Ignat (un alt membru al colegiului redacțional al *Observatorului*) volumele: *Din viața unui om oarecare. Pagini de jurnal*, apărut în 2012 la Editura Maple Red Publishing House din Toronto și, la aceeași editură, în 2016, *Sub aripa neagră a războiului*. Ultima carte a fost tradusă în limbile engleză și ebraică și depusă la Biblioteca Națională Ierusalim cu mențiunea de onoare, fiind comparată cu Jurnalul Annei Frank. Herman Victorov a fost un membru important și iubit al comunității românești din Windsor (provincia Ontario, Canada), căreia i-a oferit bustul marelui nostru poet Mihai Eminescu, bustul stând de veghe în fața Catedralei Ortodoxe Sfântul Gheorghe și Andrei

s-au ocupat următoarele persoane: Veronica Pavel Lerner, Luiza Mureșeanu, Sandra Popescu, Mihaela Ignat, Cornel Bird, Dragoș Surpățeanu¹², iar actualmente (august 2022): Eliza Ghinea, Luiza Mureșeanu, Sandra Popescu, Ioan Cojocariu, Ion Datcu, Cristian Radu, Dragoș Surpățeanu¹³.

Revista *Observatorul* din Canada este distribuită lunar în 75 de puncte din Toronto și împrejurimi, prin Greyhound. În 2016, prețul abonamentului era de 20 dolari pentru 6 luni și 40 de dolari pentru un an¹⁴, în 2020, de 25 dolari pentru 6 luni, respectiv 50 de dolari pentru un an¹⁵, iar în anul 2022, abonații plătesc 30 de dolari pentru jumătate de an și 60 de dolari pentru un an¹⁶, suma astfel obținută fiind utilizată pentru tipărirea publicației.

Publicația are 32 de pagini color. Privind structura revistei, se poate afirma că este una sistematică, majoritatea rubricilor fiind prezente număr de număr pe aceeași pagină a revistei. Articolele publicate se încadrează într-o sferă largă și diversificată de domenii: viață cotidiană, istorie, geografie, psihologie, religie, politică, cultură, artă, biografii etc.

Majoritatea paginilor au prevăzute spații publicitare (în josul paginii), sumele obținute în acest mod aducând un aport financiar substanțial pentru tipărirea publicației. Fiecare număr al revistei se deschide cu un articol semnat de directorul și editorul Dumitru Puiu Popescu. Spre exemplu, „A primi, a dăru, a

Șaguna din oraș, „pentru ca familiile de români și generațiile următoare care vor locui pe aceste meleaguri îndepărtate să nu uite că aparțin unui neam mândru și demn, să fie păstrători ai culturii noastre și vorbitori ai frumoasei și bogatei limbi române”. Herman Victorov, personalitate marcantă a diasporei românești, scriitor, om de afaceri, inventator, păstrător al valorilor culturale, iubitor de oameni, filantrop și patriot român a murit la 30 aprilie 2021. URL: <https://www.cotidianul.ro/in-memorial-herman-victorov/> (accesat la 21.08.2022, ora 10,20).

¹¹ *Observatorul* (Toronto), vol. XXVI, 17 august 2016, p. 31.

¹² URL: <http://bentodica.blogspot.com/2020/05/dumitru-puiu-popescu-observatorul-o.html> (accesat la 18.08.2022, ora 20,22).

¹³ URL: http://www.observatorul.com/events_main.asp (accesat la 21.08.2022, ora 21,00).

¹⁴ *Observatorul* (Toronto), vol. XXVI, 17 august 2016, p. 31.

¹⁵ URL: <http://bentodica.blogspot.com/2020/05/dumitru-puiu-popescu-observatorul-o.html> (accesat la 18.08.2022, ora 20,22).

¹⁶ URL: http://www.observatorul.com/events_main.asp (accesat la 21.08.2022, ora 21,00) sau *Observatorul* (Toronto), vol. XXXIII, 18 august 2022, p. 31.

mulțumi”¹⁷, un articol despre cât de important este un mesaj pozitiv, un sentiment bun, despre recunoștință și binefacere, care „este, în fond, un dar, nu de fiecare dată meritat de cel care îl primește, așa cum mulțumirea și recunoștința reprezintă răspunsul la un act de generozitate”¹⁸. Puiu Popescu face o legătură între Ziua Recunoștinței din Canada și Ziua Recoltei din România, punându-și întrebarea „Cum percepem noi această zi în conștiințele noastre de români și de imigranți?”¹⁹, al cărei răspuns tot el îl formulează: „Ca imigrant, fiecare dintre noi reface în memorie, într-o măsură mai mare sau mai mică, traseul parcurs, iar apariția roadelor obținute în climatul Lumii Noi nu se poate să nu nască măcar un gând de recunoștință pentru șansa oferită de a ne realiza”²⁰. Articolul se încheie cu câteva cuvinte de recunoștință față de țara natală, față de oamenii care au contribuit la formarea sa, față de cei care „au întins o mână la nevoie”, față de familie, față de cititori, colaboratori, grupul creat pe lângă *Observatorul*. Alte titluri de pe prima pagină semnate de același Dumitru Puiu Popescu sunt: „Remembrance Days”²¹, care începe cu anunțul trecerii în neființă a celui ce a fost profesorul Silvestru Moraru, cel care „a fost pentru *Observatorul* ca și un cap limpede, cel care a ajutat ca publicația să aibă o haină specială, prin ajutorul efectiv, modul cum a urmărit și corectat fiecare număr”²²; „Totul are un rost”²³; „Darurile toamnei”²⁴, articol foarte asemănător cu cel publicat în 16 octombrie 2012 („A primi, a da, a mulțumi”); „Noi idealuri”²⁵; „Ca o ploaie de vară”²⁶; „Zile de aduceri aminte”²⁷; „Vin sărbătorile”²⁸.

În partea de jos a primei pagini, patru imagini cu tot atâtea titluri, prezintă sumar conținutul revistei. Spre exemplu în numărul din 16 octombrie 2012 apar următoarele titluri: „Events” (paginile 4-5), „Arte” (paginile 16-17), „Porți

¹⁷ *Observatorul* (Toronto), vol. XXII, 16 octombrie 2012, p. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, vol. XXII, 16 octombrie 2012, p. 1.

²¹ *Ibidem*, vol. XXIII, 15 noiembrie 2013, p. 1.

²² URL:

http://www.observatorul.com/articles_main.asp?action=articleviewdetail&ID=21903
(accesat la 24.08.2022, ora 12,40).

²³ *Observatorul* (Toronto), vol. XXVI, 17 august 2016, p. 1.

²⁴ *Ibidem*, 14 octombrie 2016, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, vol. XXVII, 15 ianuarie 2017, p. 1.

²⁶ *Ibidem*, 16 august 2017, p. 1.

²⁷ *Ibidem*, 15 noiembrie 2017, p. 1.

²⁸ *Ibidem*, 15 decembrie 2017, p. 1.

deschise” (paginile 22-23), „Discover Canada” (pagina 32)²⁹, mai târziu, în numerele din 2017, „Lumea ca lume” (paginile 2-3), „Lumea ca artă” (paginile 16-17), „Lumea ca entertainment...” (paginile 20-21), „Din istoria lumii noi” (pagina 32) ori „Lumea din jur” (paginile 2-3), „Lumea de lângă noi” (pagina 11), „Lumea ca artă și cultură” (paginile 16-17), „Lumea ca lume” (pagina 32)³⁰ sau „Lumea ca lume” (paginile 2-3), „Lumea în care trăim” (paginile 12-13) – rubrica Elenăi Buică, „Lumea ca artă și cultură” (paginile 16-17), „Lumea din jur” (pagina 32)³¹. Se poate observa că cele două rubrici „Lumea ca lume” și „Lumea de lângă noi” sau „Lumea din jur” se schimbă între ele în ceea ce privește poziția pe care o ocupă în cadrul revistei, deschizând ziarul când una, când cealaltă. Ultimul număr tipărit (până la redactarea prezentului articol), cel din 18 august 2022, păstrează cele patru imagini cu titluri asemănătoare: „Lumea ca tinerețe și speranțe” (paginile 2-3), „Lumea ca și competiție” (paginile 4-5), „Lumea în sărbătoare” (paginile 16-17) și „Lumea de lângă noi” (pagina 32)³².

Prima pagină a revistei *Observatorul* din 15 ianuarie 2017, cu cele patru imagini și titluri (fotografie realizată de autoare)

Paginile revistei cuprind rubrici care sunt prezente număr de număr:

„Statistics Canada”/ „Statistique Canada” – în limba engleză (pagina 4)

„Pagina creștină” (pagina 10) – Alături de articolul cu conținut religios, care ocupă 90 % din pagină, este menționat și „Programul slujbelor religioase la Bisericile din Toronto, Mississauga, Brampton, Kitchener, Hamilton”.

²⁹ *Ibidem*, vol. XXII, 16 octombrie 2012, p. 1.

³⁰ *Ibidem*, vol. XXVII, 16 august 2017, p. 1.

³¹ *Ibidem*, 15 noiembrie 2017, p. 1.

³² URL: www.observatorul.com/events_main.asp (accesat la 25.08.2022, ora 10,30).

„Cărți și autori la *Observatorul*”; „Cărți în lucru” sau „Cărți și autori” ori „Cărți apărute la editura *Observatorul*” (pagina 14/pagina 8). Jumătatea paginii este ocupată de fotografia reprezentând cărțile apărute, respectiv imagini de la lansări de carte, iar cealaltă jumătate este dedicată câte unui fragment dintr-o carte recent apărută sau în curs de apariție³³. În numărul din 15 noiembrie 2013, rubrica „Cărți în lucru” a câștigat o pagină întreagă (pagina 14), fiind publicate câteva poezii semnate de Domnița Neaga în volumul *Muntele de vis* și fragmente din volumul lui Herman Victorov, *Din viața unui om oarecare*.

Rubrica dedicată artei (paginile 16-17) cuprinde expoziții („Xilografura – Matrice Stilistică” de la Galați, tablourile pictoriței Miriam Cojocaru de la Las Vegas)³⁴, prezentarea unor artiști printre care găsim pictori (Vasile Moșanu, Pătrașcu Manolache, Lee Vasu³⁵ etc.), sculptori (Patriciu Mateescu³⁶) etc. Textul articolului este întotdeauna însoțit de imagini color reprezentând, de regulă, lucrările artiștilor. Spre exemplu, numărul din 16 octombrie 2012 face o amplă prezentare a expoziției „Xilografura – Matrice Stilistică” găzduită de Muzeul de Artă Vizuală Galați în perioada 28 septembrie – octombrie 2012, în rubrica „Tehnici-artiști-galerii-curatori”. Imaginile sugestive ale expoziției însoțesc textul articolului. Un alt număr, cel din 15 noiembrie 2013, ne introduce în minunata lume a designerului interior Laura Popescu, româncă emigrată în Canada, absolventă a Universității Naționale de Artă din București³⁷. Plasticianul celebru, Vasile Moșanu, primește și el loc în paginile *Observatorului*, într-un articol semnat de Cristina Mihai, însoțit de imagini, reprezentând lucrările acestuia și despre care însuși artistul afirmă că „vreau să transpun pe pânză modul meu de a vedea și de-a înțelege viața. Acum, stilul meu e o sinteză. (...) În prima etapă pui culoarea, atunci când vrei să redai un obiect sau o ființă din natură, apoi dai viață materiei respective și, la urmă, îi pictezi spiritual, adică lumina care vine dinăuntru”³⁸. Biografia pictorului Pătrașcu Manolache, este publicată în numărul din 15 ianuarie 2017. Același număr îi aduce un omagiu și marelui poet național, Mihai Eminescu, o întreagă pagină (17) fiind dedicată acestuia sub titlul: „Omagiu

³³ Spre exemplu, în numărul din 14 septembrie 2012 s-a optat pentru un fragment din *Emigrant în Canada*, semnat de Herman Victorov.

³⁴ *Observatorul* (Toronto), vol. XXVII, 15 noiembrie 2017, p. 17.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ În numărul din 16 august 2017.

³⁷ *Observatorul* (Toronto), vol. XXIII, 15 noiembrie 2013, p. 16.

³⁸ *Ibidem*, vol. XXVI, 14 octombrie 2016, p. 17.

lui Eminescu: Mihai Eminescu în grafica mondială” – un album alcătuit de Nicolae Ioniță³⁹.

Pagina personalităților (pagina 21) are diverse titluri: „Canadian Personalities”, „Imagini de album”, „In memoriam...”. De regulă sunt prezentate două personalități: una canadiană/americană și altă română, articolul dedicat personalității românești fiind completat de un portret-desen realizat de graficiana Adelaida Mateescu. În numărul din 16 octombrie 2012 găsim perechea Peter Lougheed (26 iulie 1926 – 13 septembrie 2012)⁴⁰ și Olga Tudorache (n. 11 octombrie 2012), fiind urmași de Cornelius Vanderbilt⁴¹ și Ion Jalea⁴² (în numărul din 15 noiembrie 2013), Andrée Bessette⁴³ și Lucia Sturza Bulandra⁴⁴ (în numărul din 17 august 2016), Sir William Osler și Paul Goma (în numărul din 14 octombrie 2016), Helen Keller și Stela Popescu (în numărul din 15 ianuarie 2017), Alexander G. Bell și Bogdan P. Hașdeu (în numărul din 15/16 august 2017), Terry Fox și Alexandrina Halic (în numărul din 16 noiembrie 2017), Thomas Charles Longboat și Regele Mihai I (în numărul din 15 decembrie 2017), William Shatner și Stere Gulea (în numărul din 18 august 2022) etc.

„Locuri spirituale și orașe din România” sau mai târziu doar „Orașe din România” (pagina 22) este o rubrică realizată de Dan Ghinea, unde locurile spirituale și orașele sunt prezentate în ordine alfabetică. Textele sunt însoțite de imagini alb-negru. Spre exemplu, în numărul din 16 octombrie 2012 se prezintă Mănăstirea Stelea din municipiul Târgoviște și orașul Miercurea Nirajului, în cel din 15 noiembrie 2013, Mănăstirea Trivale și Orașul Negrești din județul Vaslui; orașul Răcari din județul Dâmbovița este prezentat în numărul din 17 august 2016, iar pagina 22 a numărului din 14 octombrie 2016 găzduiește o minuțioasă

³⁹ *Ibidem*, vol. XXVII, 15 ianuarie 2017, p. 17.

⁴⁰ Articolul este publicat în limba engleză.

⁴¹ Cunoscut și sub numele de poreclă Commodore, a trăit între anii 1794-1877, a fost un industriaș american și filantrop care a făcut avere în transportul maritim și în industria feroviară. El a fost patriarhul familiei Vanderbilt și unul dintre cei mai bogați americani din istorie

⁴² Sculptor român, a trăit între anii 1887-1983.

⁴³ A trăit între anii 1845-1937. „Fratele Andrée este o figură importantă a Bisericii Catolice dintre canadienii de origine franceză, acreditat cu mii de vindecări miraculoase.” Cf. *Observatorul* (Toronto), vol. XXVI, 17 august 2016, p. 21.

⁴⁴ A trăit între anii 1873-1961. „A fost una dintre marile figuri ale scenei românești, de neuitat în roluri de compoziție din dramaturgia universală și națională, spirit organizatoric, talent pedagogic.” Cf. *Ibidem*.

descriere a orașului Râmnicu Sărat din județul Buzău etc.⁴⁵. Rubrica „Orașe din România” este însoțită de o altă rubrică, semnată la început de Sabin Popescu sau Ștefan Dumitrache, apoi de Alin Saidac, intitulată „Călătorii în trecut”, în cadrul căreia sunt prezentate clădiri-monumente: Mănăstirea Curtea de Argeș (14 octombrie 2016), Hanul lui Manuc (15 ianuarie 2017), Mausoleul Eroilor de la Mateiaș (16 noiembrie 2017), Palatul Mogoșoaia (15 decembrie 2017) sau artefacte, cum ar fi Gânditorul de la Hamangia (16 august 2017).

„Publicitate - Absolut gratis!!!” (pagina 24)

„Din presa de altădată” (pagina 26) este o altă rubrică care te întoarce în timp, asemenea rubricii „Călătorii în timp”, prin prezentarea unor evenimente din trecut sau a unor publicații vechi, spre exemplu: National Geographic Magazine – România 1934 (15 noiembrie 2013), berăriile lui Caragiale (14 octombrie 2016), amintirile lui Ioan Slavici când lucra împreună cu Eminescu și Caragiale la ziarul *Timpul* (15 ianuarie 2017), jurnal de agricultură – august 1857 (16 august 2017), Marea Adunare Națională de la Alba Iulia – decembrie 1918 (16 noiembrie 2017), iarna în Bucureștiul de altădată (15 decembrie 2017).

rubrica „Caleidoscop” (pagina 29) conține de regulă două sub-rubrici, cu denumiri diferite, fiecare având câte două-trei articole, semnate de persoane diferite. Redăm câteva exemple în tabelul de mai jos (sub-rubricile fiind cele din spațiile marcate cu verde).

Data	Denumirea sub-rubricii 1/articolului	Denumirea sub-rubricii 2/articolului
	„Magia culorilor”	„Viața omului”
16.10.2012	„Haloween-ul și culorile ei”	„Ciclurile lunare. Simbolismul numărului 8”
15.11.2013	„Culorile zilelor săptămânii”	„Începeți cu gându la final”

⁴⁵ Râmnicu Vâlcea (15 ianuarie 2017), Roman (15/16 august 2017), Roșiorii de Vede (în numerele din octombrie și noiembrie 2017), Roznov din județul Neamț (15 decembrie 2017) etc.

	„Lumea culorilor”	„Atitudini”
17.08.2016	„Lacuri colorate”	„Am uitat să strălucesc”
14.10. 2016	„File de istorie a culorilor”	„Prima literă a numelui”
15.01.2017	„Greenery-culoarea anului 2017”	„Anul cocoșului de foc”
	„Culori, simboluri și semnificații”	„Marile descoperiri”/ „Mistere nerezolvate”
16.11.2017	„19 noiembrie – Ziua internațională a bărbatului”	„Ceas solar de 2000 ani”
15.12.2017	„Combinații de culori pentru Bradul de Crăciun”	„Scan Pyramids”

Jumătatea paginii 30 a revistei îi revine Veronicăi Pavel Lerner, care, în fiecare număr al publicației, semnează câte un articol la această pagină. Rubrica Veronicăi Pavel Lerner, „Interferențe” (pagina 30) cuprinde articolele: „Marketingul stă la pândă”⁴⁶, „Despre cancanuri”⁴⁷ etc. Peste câțiva ani, titlul rubricii se va schimba în „Cuvântul bine temperat”, articolele semnate de Veronica Lerner fiind următoarele: „In memoriam Sergiu Celibidache (1912-1996)”⁴⁸, „Confuzii lingvistice”⁴⁹, „Poetul Răzvan Ducan ne povestește EMINESCU”⁵⁰, „Oameni pe care i-am cunoscut: Adelaida Mateescu”⁵¹, „Ah, diminutivele!”⁵², „Cu sau fără umor!”⁵³, „Mică aventură”⁵⁴.

⁴⁶ *Observatorul* (Toronto), vol. XXII, 16 octombrie 2012, p. 30.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. XXIII, 15 noiembrie 2013, p. 30.

⁴⁸ *Ibidem*, vol. XXVI, 17 august 2016, p. 30.

⁴⁹ *Ibidem*, 14 octombrie 2016, p. 30.

⁵⁰ *Ibidem*, vol. XXVII, 15 ianuarie 2017, p. 30.

⁵¹ *Ibidem*, 16 august 2017, p. 30.

⁵² *Ibidem*, 16 noiembrie 2017, p. 30.

⁵³ *Ibidem*, 15 decembrie 2017, p. 30.

⁵⁴ Apărut în numărul din 18 august 2022. URL: http://www.observatorul.com/events_main.asp (accesat la 25.08.2022, ora 10,30).

În urmă cu câțiva ani s-a introdus o rubrică nouă despre personalități din exil și despre viața din exil, intitulată „Personalități ale exilului”⁵⁵ sau „Povești ale exilului” (pagina 31). Pagina era marcată de o imagine simbolică foarte sugestivă: pe steaua busolei (ce indică punctele cardinale) în mijlocul unui cerc alb un pribeag cărând harta României; toate acestea așezate într-un dreptunghi negru cu următoarele texte: sus – „EXILUL”, jos – „Devenim români prin propriile noastre eforturi”. În ultimul număr tipărit până la redactarea prezentului material (18 august 2022) apare un articol despre „Exilul Românesc la mijloc de secol XX”.

CONCLUZII

Observatorul, editat și tipărit la Toronto (Canada) apare de mai bine de 25 de ani în aceeași formulă de conținut, același număr de pagini și tiraj. Revista a adunat oameni care iubesc și promovează, pe meleagurile canadiene, limba și cultura română. Astfel au apărut șezătorile culturale, organizate de grupul de la *Observatorul*, începute în tipografia unde se imprima revista, continuând în diferite spații, locuri și săli din comunitate, biserici, consulate. S-au aniversat evenimente istorice, s-au sărbătorit personalități, au fost lansate cărți, vernisate expoziții de pictură, concerte muzicale, promovate valori ale comunității românești. Anual, în ianuarie, de ziua lui Mihai Eminescu, s-au acordat premii speciale unor valoroși membri ai comunității românești din Canada. De-a lungul anilor foarte mulți prieteni și colaboratori ai revistei au trecut în neființă, persoane la care editorul Dumitru Puiu Popescu se gândește cu recunoștință: Nicăpetre, Florica Batu Ichim, Lucia Vernon, Silvestru Moraru, Dinu Dimitriu, Eugen Giurgiu, Caius Grozav, Emil Lerner, Ovidiu Creangă, Ilie Stelian, Dorin Uritescu, George Bălasu, Herman Victorov, George Isac, Aurel Marinescu, Gavril Morariu (Gabriel Watermill)⁵⁶.

⁵⁵ Spre exemplu, în numărul din 17 august 2016 este prezentat scriitorul Mihai Tican Rumano.

⁵⁶ URL: http://www.observatorul.com/articles_main.asp?action=articleviewdetail&ID=23829 (accesat la 27.08.2022, ora 16,00).

Revista *Observatorul* reprezintă un mijloc prin care românii emigrați în Canada încearcă să mențină vie tradiția românească, să-și păstreze identitatea națională. Varianta on-line a revistei, cu numeroasele secțiuni⁵⁷, care cuprind o sumedenie de articole, contribuie și ea la promovarea limbii și culturii române.

Bibliografie:

Observatorul (Toronto)
bentodica.blogspot.com
editie.ro
jurnalul.ro
www.cotidianul.ro
www.gandaculdecolorado.com
www.indiscret.ro
www.muzeulbrailei.ro
www.observatorul.com
www.romania-actualitati.ro
www.totpal.ro

THE MAGAZINE OBSERVATORUL (CANADA), PROMOTER OF ROMANIAN CULTURAL VALUES

Beáta Menesi

Summary

The Romanian magazine *Observatorul* appeared in 1990 in Toronto (Canada), not only being a "Canadian Romanian Magazine", as it says on its front cover, but also a powerful cultural movement. The point of the movement was to promote the Romanian language and spirit in Canada. Dumitru Puiu Popescu, who became the editor and director of the magazine, took the initiative to establish the magazine more than a quarter of a century ago. The editorial board included Veronica Lerner, Ray Arco (deceased 2021), Sandra Popescu (Dumitru Puiu Popescu's daughter), Dragoș Surpățeanu, Nicăpetre (deceased 2008). The director and the editorial team, along with collaborators, voluntarily contribute to the editing and printing of this newspaper, which has grown year by year, reaching 75 outlets in Toronto and its surroundings. The magazine has been awarded by the competent

⁵⁷ „Evenimente culturale”, „Puncte de vedere”, „Pagina creștină”, „Note de carieră”, „Condeie din diasporă”, „Poezia”, „Aniversări și personalități”, „Interviuri”, „Lumea nouă”, „Eternal Pearls – Perle Eterne”, „Istoria noastră”, „Tradiții”, „Limba noastră”, „Lumea în care trăim”, „Pagini despre știință și tehnică”, „Gânduri pentru România”, „Canada Press”, „Știri primite din țară”, „Scrisorile cititorilor”. URL: http://www.observatorul.com/events_main.asp (accesat la 27.08.2022, ora 17,00).

Canadian bodies for the promotion of Romanian cultural values and integration into Canadian multiculturalism.

Keywords: Toronto, Romanian community, magazine, values, culture.

PRESA SCRISĂ ȘI ONLINE DIN SERBIA, ÎN LIMBA ROMÂNĂ, ÎN ERA DIGITALIZĂRII

Nicu CIOBANU¹

Rezumat:

Unul din aspectele esențiale ale presei în limba română din Serbia, în era digitalului, ține de inevitabila transformare a conceptelor despre jurnalism, despre locul și rolul pe care presa îl are în societate, pornind de la modul în care se face jurnalism și până la cum se distribuie informația. Trăim vremurile unui flux excesiv de informații în care presa scrisă, tradițională, pierde teren în fața presei online. Sunt vremuri care în întâmpinarea cititorului impun o sumedenie de trepte care trebuie urcate, provocări. Mai întâi trebuie asigurată și mereu confirmată credibilitatea presei, independența, interacțiunea cu cititorii, scrisul fără prejudecăți și cenzură, relevanța conținutului, stăruința de a se asigura dreptul la libera exprimare a întregii colectivități etnice etc. Șansele ca presa scrisă și online din Serbia, în limba română, să supraviețuiască și să evolueze în lumea jurnalistică țin de procesul ca actuala Casă de Presă și Editură, ușor perimată, să evolueze într-un Centru (de Informare) Multimedia. Activitatea jurnalistului trebuie să fie îndreptată spre posibilitățile și avantajele pe care le oferă atât cuvântul scris, cât și audio-vizualul. Ne îndreptăm spre acel concept multimedia de comunicare, prin care se asigură diversitatea, dinamismul, promptitudinea, exclusivitatea... valori care vor fi și indiciul relevant al profesionalismului, însă și pregătirea noastră de a accepta și utiliza atât provocările, cât și cuceririle profesiei și tehnologiei în vremurile în care fim. Trăim o nouă realitate mediatică din aspectul modalităților de comunicare, asta însemnând ca presa scrisă să-și reseteze fizionomia, conceptul, să-și găsească posibilitățile cele mai eficiente de comunicare, interesele de a ajunge la cititor, beneficiind din plin de avantajele tehnologiei contemporane de comunicare.

Cuvinte-cheie: presa, Serbia, română, multimedia

Vremurile în care trăim, vrând-nevrând, sunt puternic influențate de mass-media, societatea este dirijată de informațiile care ni se furnizează prin presă, iar presa este cea care are forța, însă și responsabilitatea, de a forma opinia publică, de a impune anumite concepte, valori, atitudini și nu în ultimul rând de a manipula, iar în alte cazuri de a deforma realitățile în dependență și de interesele politice, economice, ale anumitor cercuri de influență etc. Întocmai cum nicio nenorocire nu vine singură, iar realitățile noastre sunt determinate și influențate de diverse împrejurări care ne depășesc, și tendințele de a controla lumea, de a o dirija după

¹ Prof. și jurnalist, redactor-șef al revistei „Piramida”, Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina
E-mail: ciobanu.nicu@yahoo.com

interesele personale, de grup, sau chiar guvernamentale, fie și ale statului paralel, au existat dintotdeauna. Nici vremurile noastre nu sunt ferite de anomaliiile unei societăți imperfecte. Cu atât mai mult astăzi, în era unor posibilități complexe de informare, de comunicare, aduse de apariția internetului, a rețelelor de socializare, a ziarelor online, comunicarea este extrem de vulnerabilă. Chiar dacă știrile false au fost parte din realitatea de zi cu zi, aproape dintotdeauna, încă din antichitate și până în zilele noastre, în special în timpul războaielor și regimurilor fasciste, astăzi au devenit una dintre cele mai serioase amenințări ale dreptului la opinie. Avantajele internetului au amplificat influența nefastă a producerii informațiilor menite să atingă, cu orice preț, anumite scopuri.

La românii din Serbia, respectiv Banatul sârbesc, mass-media și mai cu seamă presa scrisă și calitatea acesteia, este într-o legătură directă, de la primele începuturi, cu starea în care se află drepturile ce țin de libertățile omului, de momentul socio-cultural, de nivelul atins al culturii beneficiarilor și societății ca întreg, este compartimentul care indică scara valorică a identității naționale, în cazul minoritarului român presa scrisă fiind un indiciu relevant al gradului de implementare al drepturilor noastre, însă din aspect lingvistic este și o particularitate vizibilă a uzului limbii materne, asta însemnând o limbă literară, curentă, vie, suprapusă unui limbaj de lemn și în plus ortografia, acel detaliu care distinge presa scrisă de cea audiovizuală, reprezentând și un reper al calității jurnalistului. În cazul nostru, presa scrisă, de-a lungul anilor, a impulsionat actul civilizatoric de alfabetizare, a grăbit acest proces, de trezire a conștiinței naționale, mai cu seamă în perioadele în care autoritățile nu erau îngăduitoare, dimpotrivă dezinteresate și ostile față de populația etnic minoritară și în mod indirect față de mai orice încercare de iluminare a populației, așadar și de susținere a presei scrise. Cum a evoluat limba maternă în spațiul lingvistic al minoritarului român o putem urmări și din paginile scrise, din publicațiile de cultură, artă și literatură, cu atât mai mult dacă știm că această comunitate se află la periferia geografică a limbii române. Cum a evoluat literatura română, gândirea intelectuală, cum au fost îmbrățișate noile tendințe de exprimare, care au fost atitudinile, conceptele, în diversele etape ale evoluției noastre ca societate etc. toate răspunsurile pot fi găsite cercetând paginile presei scrise. Presa scrisă este un laborator de cercetare, de examinare, a spiritului unei colectivități. În altă ordine de idei, libertatea presei este indiciul gradului de dezvoltare al democrației unei societăți, esențială pentru a responsabiliza autoritățile statului și un aliat în vederea implementării statului de drept. Presa în limba română din Serbia niciodată nu a atins acest deziderat. De aceea presa, azi încătușată, rămâne o pată pe conștiința, evident inexistentă a

jurnalistului etnic minoritar și a celor care din umbră o dirijează, iar minoritarului român, în ansamblu, îi rezervă poziția chircită a papagalilor *agapornis* capabili să imite vocea stăpânului. Au penajul viu colorat, păsări extrem de curioase, blânde și jucăușe. Îți vor îngreuna munca dacă dorești să le înveți să vorbească, dar dacă ai destulă răbdare, acest lucru nu este imposibil, întocmai cum pentru un caracter duplicitar nimic nu este imposibil, pentru că, nu-i așa, el știe, *capul plecat sabia nu-l taie*. Acceptând modelul papagalului din colivie, minoritarul etnic niciodată nu va reuși să se bucure în fața miracolului pe care îl aduce creația, libertatea de a da frâu liber exprimării și libertății de gândire. Poziția dezonorantă, acceptată cu mult sârg, cultivă conceptul dirijat, controlat, al presei scrise, dând naștere acelei ființe duplicitare peste care se va depune praful vremii și uitarea de sine. Tradiția modestă, dar oarecum onorabilă, a presei în limba română, măcar din aspectul năzuințelor ca românul minoritar să aibă o presă în limba maternă și a duratei de timp în care ea și-a căutat posibilitatea de a fi văzută, ar trebui să ne fie un reper valoros în spațiul informativ românesc de astăzi.

Românii din Banatul sârbesc au avut parte de o presă scrisă atât înainte, cât și după anul 1918 (an după care românii din Banatul sârbesc trăiesc într-o altă realitate geopolitică). Din păcate, mai toate publicațiile noastre au avut o viață scurtă. În perioada anilor 1886-1887, apare revista lunară de educație și învățământ, *Convorbiri pedagogice*, mai întâi la Satu-Nou (trei numere), iar apoi la Panciova timp de un an de zile, din septembrie 1886-septembrie 1887, când trece la Brașov unde se stinge în anul 1888. Fondatorul și primul director și redactor șef a fost învățătorul Petre Stoica, urmat de Ion Pop Reteganul ca în ultimul an, revista să fie redactată de Ioan Dariu. La Panciova mai apare o revistă lunară, de literatură, *Steaua*, în perioada martie 1901-februarie 1902, fondată și editată de N. Țințariu. În perioada anilor 1909-1913 la Oravița și Coștei se editează revista *Educatorul*, revistă care își continuă apariția încă un an la Lugoj și Reșița, până în anul 1914. În anul 1910 la Romanpetre, azi Petrovasâla, respectiv Vladimirovaț, apare revista lunară Familia, revistă care sporadic o putem citi și azi, ocazional, odată pe an sau mai rar. În fața Marii Uniri de la Alba Iulia, la 11 noiembrie 1918, la Vârșeț apare revista *Opinca*, care își asumă și sarcina de a organiza alegerea delegaților pentru participarea la Adunarea Națională de la 1 decembrie 1918. În anul 1919 revista își încetează apariția. Presa românească în aceste spații nu s-a bucurat, cum am mai zis, de o continuitate, fie din motive financiare, fie din motive de natură politică. Un moment nepotrivit pentru presa scrisă s-a petrecut în urma împărțirii Banatului, astfel că în această perioadă românii din Banatul sârbesc le sunt încălcate drepturile elementare. Chiar înainte

de 1 Decembrie și cu atât mai mult în urma Marii Uniri, autoritățile sârbești au avut o atitudine răuvoitoare față de români. Autoritățile militare sârbești le-au creat multiple dificultăți în toate sferile publice și identitare. Preoților români li s-a ordonat să poarte matricole sârbești, iar corespondența să fie redactată în limba sârbă. În școlile cu elevi români au fost numiți învățători sârbi, ruși, bulgari, care nu cunoșteau limba română. Din Calendarul „Nădejdea” putem afla că românii cu pregătire înaltă și titlul de doctor au fost nevoiți să părăsească locurile de muncă pe motivul că nu cunoșteau „limba statului”. Societățile culturale au fost interzise. Puținii intelectuali români care au rămas în Banatul sârbesc, în luna martie 1923, la Panciova, fondează *Graiul românesc*, prima publicație din Regatul S.C.S., revistă în slujba Partidului Român care după doi ani încetează să mai apară. Urmează o perioadă în care presa scrisă lipsește cu desăvârșire. În anul 1927, un angajament mai mult politic decât de natură culturală, economică sau instructivă, face ca presa scrisă să revină în centrul atenției. Astfel, în luna aprilie, la Vârșeț, apare primul număr al săptămânalului *Nădejdea*, care, la scurtă vreme, devine publicația Partidului Român din Regatul S.C.S. Chiar dacă în perioada de început este redactată în doar patru pagini și într-un tiraj de 2.000 de exemplare, pe parcurs își dublează atât volumul, cât și tirajul. Primul redactor responsabil a fost preotul Nicolae Roman, dealtfel unul din fondatorii ziarului, iar primul director dr. Savu Butoarcă. Ziarul prin concepția promovată s-a dedicat românilor bănățeni insistând asupra consolidării naționale și culturale, urmărind în mod insistent evoluția vieții culturale și impactul pe care aceasta a avut-o asupra ființei naționale. În același an, 1927, la Panciova, apare revista *Lumina*, „foaie independentă, științifică, de cultură, progres și interes al tuturor românilor din Banatul iugoslav”, revistă care era îndreptată mai mult spre spațiul publicitar decât spre cel indicat în frontispiciu. Fondatorul revistei și redactorul responsabil a fost Petru Balnojan – Mărieșescu, originar din Satu-Nou. La Panciova, în anul 1927 mai apar și alte reviste românești cu scopul de a spori propaganda electorală. Amintim săptămânalul *Democratul*, publicație a Partidului Democrat, redactat de Ioan Erina, fostul redactor responsabil al *Graiului Românesc*, precum și *Nova doba*, publicație bilingvă, redactată de preotul Lazăr Cârdu, care în anul 1935, după ce periodicul *Nova doba* își încetase apariția, inițiază, la Vârșeț, împreună cu un grup de preoți români, ziarul *Foaia poporului român*, primul număr apare în luna aprilie 1936 ca săptămânal al Asociației Culturale ASTRA. În ciuda faptului că în articolul de program se indică asupra importanței unității de neam, a promovării intereselor naționale, prin angajarea preoților, învățătorilor și a celorlalți intelectuali, *Foaia poporului român*, sprijină polemicile iscate între intelectualii români, însă și

campania de clevetire împotriva deputatului român dr. Alexandru Butoarcă și a ziarului *Nădejdea*. Această discordie iscată între intelectualii români, grupați în jurul celor două ziare a dus la înrăutățirea relațiilor și unității de neam de care românii din Banatul sârbesc n-au fost străini nici atunci și nici astăzi. În anul 1938, la Vârșeț, Nicolae Roman, unul din fondatorii *Nădejdiei*, scoate ziarul *Biruința*, cum era consemnat în frontispiciu, „foaie de loialitate și conservatism românesc”, s-a dorit a fi o publicație „pentru unitatea și solidaritatea românilor din Banatul Iugoslav”. Se pare că ambițiile erau mai mari decât ce în realitate această publicație a reușit să obțină, devenind un curier de propagandă electorală, finanțată de deputatul sârb Joca Georgijević din Vârșeț, deputat al Partidului Radical. *Biruința* este încă o dovadă a neputinței de a se îndeplini unitatea de neam, dar și a faptului cât de ușor românii au fost instrumentalizați de interesele politice sârbești, ca și astăzi. Presa scrisă în limba română în perioada interbelică chiar dacă nu s-a bucurat de o continuitate, iar ruptura produsă prin împărțirea Banatului și consecințele pe care le-a avut asupra românilor din Banatul sârbesc, chiar dacă mai toate publicațiile au avut o viață scurtă, în fața celui de-Al Doilea Război Mondial la Petrovgrad, Zrenianinul de azi, Silvius Miclea, Petru Zăria și Teodor A. Frențiu, inițiază revista *Graiul Strămoșesc*, revistă de artă și cultură „pentru intelectuali, țărani, femei și copii”, care se stinge după doar câteva numere, totuși, într-o lume din care a lipsit cartea și abecedarele în limba română, presa scrisă a avut un rol covârșitor la păstrarea limbii materne și prin aceasta la edificarea ființei naționale.

Urmărind drumul parcurs de presa în limba română, în Banatul sârbesc, în perioada interbelică și după cel de-Al Doilea Război Mondial, vom observa ca evoluția presei a fost puternic marcată, dirijată, de momentul și voința politică, curs care se menține și în zilele noastre. Indiferent de aprecierile pro și contra perioadei comuniste, realitatea ne face să înțelegem că noua orânduire socială din fosta Iugoslavie aduce și o valoare calitativă vis-a-vis de poziția minoritarului român, poziție care culminează cu anii 80 ai secolului trecut. Românii se bucură din plin de dreptul la informare în limba maternă. În 27 mai 1945 apare primul număr al primului săptămânal în limba română din perioada postbelică. Este vorba de ziarul *Libertatea*, editat de Casa de Presă și Editură *Libertatea*.

Cunoscătorii fenomenului minoritar românesc din Serbia au înțeles că oricare aspect al conținutului identitar românesc nu poate fi conceput fără de invocarea Casei de Presă și Editură „Libertatea” care, cândva, ceva mai bine de jumătate de secol, a reprezentat echilibrul spiritual al acestei entități.

Azi, presa, vizavi de ceea ce ea a reprezentat de-a lungul istoriei, iar în cazul românilor din Serbia ne-am putut da seama că a avut o importanță

covârșitoare în emanciparea comunității românești ca întreg, a evoluat pe axa unor furtunoase pagini de istorie și existență minoritară, a unui tumult în efortul de a persista, în definirea și materializarea rolului și a misiunii față de propria comunitate și față de lume, azi este cu mult mai responsabilă pentru că se află în postura obligatorie de a fi în totalitate diferită de ceea ce a fost până ieri și totuși aceeași prin mesaj, însă diferită prin obiective, rol și scop, prin modalitățile de comunicare, prin felul în care se face jurnalism. Astăzi însă, presa în limba română, care este controlată și încă subvenționată de stat, în virtutea unor practici neocomuniste, neavând concurență deține monopolul în sfera informării, iar jurnaliștii se văd cu o existență asigurată, trebuie să înțeleagă că e timpul să renunțe la conceptul că acea realitate în care se lăfăie reproducându-se din aceeași sămânță și prin același limbaj, zi de zi, săptămânal, nu se va putea perpetua la infinit, va duce la degenerare. Acest model nu este dat pentru totdeauna. Românii trebuie să înțeleagă că în vremurile unui flux excesiv de informații pe care îl facilitează internetul, în era digitalului și a diverselor posibilități de apariție a altor mijloace de informare, iar astăzi mai mult decât în trecutul apropiat este necesară diversitatea presei în limba română ca și contrapunct al presei existente, denaturate. În peisajul jurnalistic românesc din Serbia presa existentă trebuie să fie mai sustenabilă, să ofere suportul necesar, capabil să contribuie la împlinirea acelui postulat ca oamenii să fie liberi și independent să-și exprime conceptele, în final singuri să-și poată guverna viața prin autogestionare și liber-arbitru. Cititorii de azi nu se mai mulțumesc doar cu simpla repovestire a faptelor petrecute, presa trebuie să interacționeze cu așteptările lor, să fie mai receptivă la tendințele moderne de comunicare. De aceea, azi, instituțiile tradiționale care nu reușesc să se adapteze, iar în cazul presei românești evident că nu se adaptează, care n-au înțeles mesajul timpului în care trăim, precum dinozaurii vor dispărea din peisajul informativ, cultural, literar, în final identitar, iar cu ele și lumea minoritarului român așa cum am cunoscut-o până nu demult. Această schimbare este necesară și inevitabilă. O lume obosită, cernită, va ceda locul alteia. Așa este și în presă. Nu doar pentru că presa existentă încă mai produce un conținut derizoriu, lipsit de sevă, ci pentru că ființează în contratimp, devine incompatibilă cu potențialii beneficiari și nu se înțelege că anacronismul este primul indiciu al retrogradării din portativul valorilor contemporane, a cotidianului. Faptul că presa în limba română nu are niciun comentator, lipsesc editorialele, este primul indiciu că nu avem presă liberă, suntem inundați de scrisul jurnaliștilor care ies din colivie doar atunci când pentru aș afla „propria opinie” merg în altă parte. Unul din aspectele esențiale ale presei în limba română din Serbia în era digitalului, ține de inevitabila

transformare a conceptelor despre jurnalism, a locului și rolului pe care presa îl are în societate, pornind de la modul în care se face jurnalism și până la cum se distribuie informația.

Jurnaliștii români și cu atât mai mult mentorii semidocti ai destinului presei românești care, din păcate, n-au nimic comun cu presa, literatura, cuvântul scris, ar trebui să știe că trăim vremurile unei frenezii în lumea informării publice în care presa scrisă, tradițională, pierde teren în fața presei online. Sunt vremuri care în întâmpinarea cititorului impun o sumedenie de trepte, provocări. Mai întâi trebuie asigurată și mereu confirmată credibilitatea presei (mereu periclitată de știrile false), independența în conceptele de redactare, interacțiunea cu cititorii, scrisul fără prejudecăți și cenzură, relevanța conținutului care se impune a fi citit, persistența pe linia susținerii dreptului la libera exprimare a întregii colectivități etnice etc. În era digitalizării presa online este marcată de un dinamism fără precedent față de presa tradițională. Trebuie să înțelegem că este necesar ca evenimentul, știrea, informația... să ajungă, să se transmită „cititorului” în direct, în momentul când ea se produce, chiar dacă ritmul nostru de apariție (al edițiilor tipărite) este săptămânal sau lunar. Trebuie să devenim purtătorii aceluiași concept multimedia, interactiv, de comunicare, prin care să asigurăm eficiența, privilegiul exclusivității, certitudinea conținutului... Firește, într-o asemenea realitate jurnalistul este cel mai expus, fiind singur în fața cititorului, fără de suportul corectorului, dar cum în presa românească jurnaliștii au o pregătire profesională precară, aplicarea conceptului multimedia i-ar putea catapulta prin cotloanele unui labirint mai dezastruos decât cel pe care îl avem astăzi.

Și totuși, azi, jurnalistica se impune drept practică a abordării unei realități imediate, martorul ei ocular și intransigent. Atât presa scrisă în limba română din Serbia, cât și cea online care nu există, va trebui să dovedească abilitatea de a trece peste lacunele care pot interveni, să aleagă înțelepciunea de a nu se irosi în banal, verticalitatea de a nu face compromisuri cu conceptele desuete, răbdarea de a persista și de a fi înțeleși, priceperea de a evita anumite prejudecăți și stereotipuri, generozitatea de a colabora, noblețea de a înțelege și îngăduința de a înfrunta toate piedicile care pot să apară, iar în final capacitatea de a rămâne deschiși și integri, exigenți în valorificarea conținuturilor.

Dubla receptare a publicațiilor, pe care ne-o oferă formatul electronic, atât al site-ului, cât și al aplicației android, accesibilă tuturor cititorilor de pe mapamond, ține de conceptul de mâine care a început ieri, punctele de reper, definitorii pentru evoluția publicațiilor noastre. În acest context sprijinindu-ne pe avantajele unui limbaj electronic, vedem și soluționarea unor probleme care țin de

difuzarea presei și abonamente, atât la ziarul tipărit, cât și la celelalte publicații. Șansele ca presa scrisă și online din Serbia, în limba română, să supraviețuiască și să evolueze în lumea jurnalistică țin de transformarea dintr-o Casă de Presă și Editură, ușor perimată, într-un Centru (de Informare) Multimedia care va putea să se impună drept cerință necesară, dinamică și utilă de comunicare pentru etnicii români, cât și a unui cerc mai extins de beneficiari, atât din sectorul guvernamental, cât și nonguvernamental, de afaceri etc.

Activitatea jurnalistului trebuie să fie îndreptată spre posibilitățile și avantajele pe care le oferă atât cuvântul scris, cât și audio-vizualul. Ne îndreptăm spre acel concept multimedia de comunicare online, prin care se asigură diversitatea, dinamismul, promptitudinea, exclusivitatea... valori care vor fi și indiciul relevant al profesionalismului, însă și pregătirea noastră de a accepta și utiliza atât provocările, cât și cuceririle profesiei și tehnologiei în vremurile în care ființăm. Este mai mult decât evident că trăim o nouă realitate mediatică din aspectul modalităților de comunicare, asta însemnând ca presa scrisă să-și reseteze fizionomia, conceptul, să-și găsească posibilitățile cele mai eficiente de comunicare, interesele, de a ajunge la cititor, beneficiind din plin de avantajele tehnologiei contemporane de comunicare.

Presa scrisă și online din Serbia, în limba română trebuie să persiste în tendința de a deveni o presă liberă, descătușată de miresmele unui concept dirijat, controlat de niște neaveniți din afara spațiului cultural, informativ, românesc, însușindu-și drept model, acel criteriu valoric impus de cerințele profesiei și ale cititorului, de impulsurile jurnaliștilor pe care sperăm să-i avem în timp, care au dreptul la propriul limbaj, concept, punct de vedere și valorificarea justă a realității. Presa scrisă și online din Serbia, în limba română va persista atâta timp cât va reuși să respire deopotrivă cu cititorul, atâta timp cât va reuși să asigure libertatea de gândire, să respecte libertatea individuală, dreptul la libera opinie, competiția onestă, dar și responsabilitatea pentru modul în care vor fi respectate aceste valori, totuși.

Atâta vreme cât presa românească din Serbia nu are o fermă orientare democratică, cu adevărat independentă, cât ea nu va fi marcată de penița profesionalismului, atâta timp cât elitele intelectuale sunt marginalizate, iar cenzura reprezintă singurul mecanism al comunicării dintre cititor și așa-numitul jurnalist, presa se va rezuma la micul toboșar de cătun care anunță, reproduce, știrile deja plasate de alte mass-media, cultivă reziduurile unor realități marginale fără a se implica în substanță. O astfel de presă face mai mult rău comunității decât starea în care românii ar fi lipsiți de presă în limba română. Românul devine părtaş

al mesajul transmis de jurnalist, formatorul de opinie, de aceea contează complexitatea mesajului, iar prin aceasta crește și responsabilitatea presei în fața cititorului.

La ora actuală starea presei scrise și online în Serbia, în limba română, în era digitalizării se află într-o postură deloc confortabilă. Între a fi sau a nu fi. Prin ceea ce ea este și prin faptul că nu există concurență și-a ales postura de a nu fi, iar prin rolul pe care ar trebui să-l aibă, postura de a fi. Alegerea îi aparține, în ciuda diletantismului minoritar manifestat din plin în mai toate sferele cunoscute de civilizația omului modern.

Bibliografie:

- Ciobanu, Nicu, *Eleganta risipire – studii și cercetări*, Editura „ICRV”, Zrenianin, 2018.
- Ciobanu, Nicu, *Ziaristul român – promotor al Marii Uniri*, în: *Piramida*, nr. 19/2020
- Ciobanu, Nicu, *Valorile democratice și jurnalismul liber mor pentru o perioadă mai lungă*, în: *Libertatea*, nr. 9/2020.
- Ciobanu, Nicu, *Prefață*, în *Bibliografia săptămânalului Libertatea (2001-2006)*, Editura „Libertatea”, Panciova, 2006.
- Richard Keeble, *Presa scrisă: o introducere critică*, Editura „Polirom”, Iași, 2009.
- Roșu, Costa, *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*, Editura „Libertatea”, Panciova, 1998.

PRINTED AND ONLINE PRESS FROM SERBIA IN THE ROMANIAN LANGUAGE IN THE ERA OF DIGITALIZATION

Nicu Ciobanu

Summary

One of the essential aspects of the Romanian-language press in Serbia in the digital age, is related to the inevitable transformation of concepts about journalism, about the place and role that the press has in society, starting from how journalism is done and how the information is distributed. We live in the times of an excessive flow of information in which the traditional print media is losing ground to the online media. There are times that, in meeting the reader, impose a lot of steps to be climbed, challenges. First, the media's credibility, independence, interaction with readers, writing without prejudice and censorship, the relevance of the content, the persistence to ensure the right to free expression of the entire ethnic community, etc. must be ensured and always confirmed. We are living a new media reality from the aspect of communication methods, which means

that the print media must reset its physiognomy, its concept, find the most effective communication possibilities, its interests to reach the reader, fully benefiting from the advantages of contemporary technology communication.

Keywords: press, Serbia, Romanian, multimedia

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI DE PRESA COLUMBIAN ȘI RELAȚIILE DIPLOMATICE ȘI POLITICE ROMÂNNO-COLUMBIENE ÎN PRESA COLUMBIANĂ (1965-1989)

Lavinia DUMITRAȘCU¹

Rezumat:

Studiind periodicele columbiene - „Voz Proletaria” („Voz” din iulie 1985) – periodicul oficial al Partidului Comunist Colombian -, presa liberală reprezentată de „El Tiempo” și „El Espectador” și cea conservatoare, de „El Siglo” și „La República” -, încerc să creionez imaginii României în Columbia, așa cum reiese din relațiile diplomatice, politice, economice, culturale și științifice între cele două țări, în perioada „epocii Ceaușescu”.

Cuvinte-cheie: *imagologie, România, Columbia, „Voz”, „Proletaria”, „El Tiempo”, „El Espectador”, „El Siglo”, „La República”, comunism.*

România și Columbia sunt despărțite prin distanțe și apropiate prin latinitate. Relațiile dintre cele două state au pornit, așa cum este normal, prin „cunoașterea celuilalt”, prin relații economice etc., pentru ca, apoi, destul de târziu comparativ cu alte state latino-americane, să fie stabilite relații diplomatice. În acest proces, presa a jucat un rol foarte important.

M-am oprit asupra imaginii politicii externe a României și a relațiilor diplomatice dintre cele două state, între 1965-1989, așa cum au înregistrat-o cinci ziare columbiene, de coloraturi politice diferite: două liberale („El Tiempo” și „El Espectador”), alte două conservatoare („El Siglo” și „La República”) și organul de presă oficial al Partidului Comunist Colombian, „Voz Proletaria” („Voz”).

I. Presa columbiană despre politica externă a României

Cum era de așteptat, politica externă a României este prezentată corect de periodicele conservatoare și liberale. Cel comunist „omite” să informeze „derapajele” de la linia impusă de Moscova.

¹ Dr., Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
E-mail: laviniagh@yahoo.com

Personalitatea centrală a vieții politice românești ce se află în atenția presei columbiene este, fără îndoială, președintele Nicolae Ceaușescu, „răzvrătitul” Pactului de la Varșovia, apreciat de presa liberală și conservatoare.

Poziția României în *disputa ideologică sovieto-chineză* este privită de ziarele ne-comuniste drept una pacificatoare, fapt pentru care tonul articolelor este unul admirativ. Astfel, „El Espectador ” și „El Siglo” informează despre eșuarea obținerii unei condamnări unanime a Revoluției culturale chineze la reuniunea blocului comunist din octombrie 1966 de la Moscova, datorită poziției lui Nicolae Ceaușescu, iar „El Tiempo” anunță că, în iulie 1966, în București, are loc întâlnirea dintre Brejnev și Chou En-Lai. Ziariștii columbieni presupun că „*ermetismul total*” impus de autoritățile române se datora unei conferințe care precedase conversațiile secrete între conducătorii romani și cei moscoviți.²

Pașii pentru medierea conflictului sunt urmăriți de presa amintită: primul ministru al României, Ion Gheorghe Maurer, face o vizită secretă în China pentru a încerca reintroducerea unei stări de normalitate între cele două state - propunerea este respinsă însă, într-un mod categoric, de Mao Tze-Dun -; o altă vizită, a aceluiași, la Organizația Națiunilor Unite (ONU), unde România a susținut rezoluția, propusă de Columbia, privind recunoașterea guvernului din Beijing ca unic reprezentant legitim al Chinei; vizita vicepreședintelui Consiliului de Stat român, Emil Bodnăraș, în China, în 1970.³ Ziarele comentează că aceste întâlniri, destul de dese, nu sunt văzute cu ochi buni de Kremlin.⁴ Mai mult, în 1971, România anunță țările din orbita Moscovei că, simultan cu China, va întări relațiile cu aceasta și că guvernul chinez va acredita un ambasador plenipotențiar în București.⁵

² *Breshnev llega a Bucarest en visita personal*, în „El Tiempo”, 79, nr. 18985, 10 mai 1966, p. 10; *Conferencia en la cumbre habrían Chou En-Lai y Breshnev*, în „El Tiempo”, nr. 18986, 11 mai 1966, p. 16; *Hermetismo total sobre la visita de Breshnev en Rumania*, în „El Tiempo”, nr. 18987, 12 mai 1966, p. 10

³ *Rumania busca acuerdo entre URSS y China*, în „El Tiempo”, 79, nr. 19417, 24 iul. 1967, p. 10; *Nuevo acuerdo entre Moscú y Bucarest*, în „La República”, 17, nr. 5702, 14 iun. 1970, p. 14.

⁴ *Presidente rumano visita China, Corea. Vietnam*, în „El Siglo”, 36, nr. 11294; 20 mai 1971, p. 11.

⁵ Enrique Sánchez Lafaurie, *Rapsodia rumana*, în „La República”, 18, nr. 6087, 16 iul. 1971, p. 4.

În paralel, cu ocazia vizitei în China, președintele României a mediat și un posibil acord chino-american, prilej cu care a pregătit baza pentru vizita lui Nixon la Beijing, titrează „El Tiempo”.⁶

Vizita liderului chinez Hua Kuo Feng în România, în 1978 - prima făcută de un lider chinez în afara Asiei după cea a lui Mao, la Moscova, în 1957 - oferă prilej de comentarii jurnaliștilor columbieni. China intenționa să deschidă, în Constanța, un consulat, însă autoritățile române au cerut oaspetelui să mai aștepte, pentru a nu forța „toleranța - Moscovei n.n. - până la extrem”. Vizita oaspetelui la Constanța a înfuriat Kremlinul, care considera Marea Neagră ca fiind domeniu al flotei sale navale, apreciind că prezența liderului chinez în această zonă este „o provocare deliberată” din partea României. Kremlinul l-a acuzat pe Hua Kuo Feng că, în discuțiile purtate cu liderii români, a făcut „referiri antisovietice”, că a semănat în România „ostilitate împotriva poporului sovietic”.⁷

Primirea deosebită de care s-a bucurat președintele Nicolae Ceaușescu cu ocazia vizitei oficiale la Beijing, în 1982, este prezentată în paginile ziarelor liberale și conservatoare columbiene.⁸

Criza cehoslovacă din 1968 este analizată pe larg în presa columbiană. Doar ziarul comunist „Voz Proletaria” tace, iar când face referire, târzie, la evenimente, preia „rețeta” Moscovei de a omite să informeze. Multe dintre știri vin direct de la București, altele din Praga. Titlurile articolelor sună edificatoare. Mai toate conțin cuvintele „România condamnă”.

Ziarele liberale și conservatoare au remarcat faptul că România nu este invitată la mai multe reuniuni ale Conferințelor comuniste ce dezbăteau problema cehoslovacă, tocmai din cauza poziției sale în această criză.⁹

⁶ Idem, *Gran golpe diplomático*, în „La República”, nr. 6097, 26 iul. 1971, p. 4; *No habrá en China acuerdo de paz: URSS*, în „El Tiempo”, 61, nr. 20857, 22 iul. 1971, p. 10.

⁷ *Hua llega hoy*, în „El Espectador”, 91, nr. 25269, 16 aug. 1978, p. 4A; *Apertura China hacia el resto del mundo*; *Hua aclamado en Bucarest*, în „El Espectador”, nr. 25271, 18 aug. 1978, p. 4A; *Presidente chino enfurece a Kremlin*, în „El Espectador”, nr. 25271, 20 aug. 1978, p. 14 A; *Belgrado aclamó a Hua*, în „El Espectador”, nr. 25275, 22 aug. 1978, p. 4 A; *Conferencia Tito-Hua de 3 horas ayer*, în „El Espectador”, nr. 25281, 28 aug. 1978, p. 4A; *Hua elogia la política laboral yugoslava*, în „El Espectador”, nr. 25282, 29 aug. 1978, p. 4A; *Los chinos en Europa*, în „El Espectador”, nr. 25282, 29 aug. 1978, p. 2; *La hegemonía soviética*, în „La República”, 4 nov. 1978, p. 4A.

⁸ *Ceausescu en Pekín*, în „El Espectador”, 94, nr. 26561, 14 apr. 1982, p. 6A.

⁹ *Estudian liberalización checa*, în „El Espectador”, nr. 19772, 15 iul. 1968, p. 10; *Tembló el Pacto de Varsovia*, în „El Espectador”, nr. 19773, 16 iul. 1968, p. 8; *El caso checo*, în

„El Siglo” apreciază că sprijinirea Cehoslovaciei de Belgrad și București se constituie în „cea mai importantă sciziune din interiorul lumii comuniste supusă Moscovei de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial”.¹⁰

Nicolae Ceaușescu și România au câștigat respectul jurnaliștilor columbieni, fiind prezentat drept „rebelul” blocului comunist. Bine privită de presa columbiană este vizita făcută de Ceaușescu în Cehoslovacia. Referitor la acest ultim aspect, Alfred Hertza de la „El Tiempo” apreciază că „flirtul” lui Ceaușescu cu reformiștii de la Praga a iritat nervii rușilor în mai mare măsură ca vizita lui Tito, pentru că, dacă președintele iugoslav era văzut ca prieten al cehilor, Ceaușescu a făcut această vizită ca membru al Pactului de la Varșovia. Ziaristul interpretează că, prin această vizită, Ceaușescu încearcă atragerea lui Dubcek de partea sa, pentru o demonstrație de suveranitate a României.¹¹

Fermitatea cu care România, prin vocea președintelui său, condamna inițiativa Moscovei și refuzul de a trimite trupe românești pentru înăbușirea revoltei de la Praga, este remarcată de ziarele liberale și conservatoare columbiene, care prezintă, pe larg, discursul acuzator al președintelui României cu referire la „violarea suveranității naționale” a Cehoslovaciei.¹²

Amenințările sovieticilor, voalate sau directe, la adresa României sunt comentate de „El Tiempo”, care titrează despre amenințarea ambasadorului sovietic Pavel Silard la adresa omologului său român, la o conferință la Teheran, prin care afirmă că situația Cehoslovaciei ar trebui să-i servească drept exemplu președintelui român care stă „în două luntre”, punerea în practică a unei acțiuni asemănătoare în România fiind mult mai ușoară datorită poziției geografice a acesteia. Ziaristul columbian comentează că, dacă la început, politica de

„El Siglo”, 33, nr. 10293, 16 iul. 1968, p. 5; *El cónclave rojo*, în „El Siglo”, nr. 10292, 15 iul. 1968, p. 4.

¹⁰ *“Compresión” de rumanos y checos sobre la liberalización*, în „El Tiempo”, 58, nr. 19762, 5 iul. 1968, p. 10

¹¹ *Reunión checo- rumana*, în idem, nr. 19804, 16 aug. 1968, p. 11; *Acuerdo checo- rumano*, în idem, nr. 19805, 17 aug. 1968, p. 10; *La crisis checa. Antecedentes de la invasión*, în idem, nr. 19820, 31 aug. 1968, p. 5, 29.

¹² *Advertencia rumana a Rusia*, în „El Tiempo”, 58, nr. 19803, 15 aug. 1968, p. 24; *Reunión urgente en Rumania*, în idem, 58, nr. 19819, 21 aug. 1968, p. 7; *Protesta rumana*, în idem, nr. 19810, 22 aug. 1968, p. 13; *Rumania reitera condena*, în idem, nr. 19811, 23 aug. 1968, p. 15; *Rumania condena agresión*, în idem, nr. 19812, 24 aug. 1968, p. 10; Juan Escudero, *Compas de espera en Praga*, în „El Siglo”, 33, nr. 10329, 20 aug. 1968, p. 4; *Yugoslavia y Rumania condenan la invasión de Checoslovaquia*, în idem, nr. 10331, 22 aug. 1968, p. 7; *Sangrienta ocupación comunista*, în idem, p. 3.

liberalizare a României a fost tolerată de Moscova, acum Cortina de Fier a fost înlocuită cu „o cortină de blindate cu țevile gata de deschidere a focului”.¹³

Cum era de așteptat, „Voz Proletaria” nu face nici o referire la acțiunea de pătrundere cu tancurile pe străzile capitalei cehoslovace. Pe 22 august, ziarul amintit preferă să prezinte Festivalul Tineretului Comunist ce se desfășura la Sofia¹⁴, care prezenta lumii un bloc comunist unit. Abia la 29 august 1968, ziarul comunist atinge tema revoltei din Cehoslovacia, comentând că încercarea de liberalizare a acestei țări este opera dușmanilor poporului ceh, cărora li se adaugă România și Iugoslavia „care prestează ajutor activ forțelor anti-socialiste cehoslovace”, la București „țesându-și intrigile aventurierii de la Praga”.¹⁵

*

Președintele Nicolae Ceaușescu s-a implicat direct, fără rezerve și fără sofisme diplomatice, la câteva evenimente din America Latină, conform principiilor fundamentale ale diplomației românești. De exemplu, în timpul vizitei președintelui României în Columbia, în 1973, în Chile are loc o lovitură de stat, care s-a soldat cu moartea președinte Allende. Ceaușescu a luat atitudine într-o conferință de presă, exprimându-și solidaritatea cu poporul chilian și definind lovitura de stat drept „*un atentat împotriva libertății și independenței poporului chilian*”, din care popoarele lumii trebuie să tragă învățăminte privind necesitatea unirii forțelor progresiste care doresc ca bogățiile țărilor să fie în mâna popoarelor lor. De altfel, președintele român a considerat moartea lui Allende ca fiind un asasinat și că, în urma acestui eveniment, dezvoltarea socialistă în Chile este pusă în pericol. Poziția promptă a lui Nicolae Ceaușescu a fost difuzată, imediat, de ziarele columbiene „El Tiempo” și „El Siglo”, care publică și declarația ambasadorului Egiptului în Bogotá, acesta apreciind

¹³ *¿Ahora Rumania?*, în „El Tiempo”, 58, nr. 19821, 1 sep. 1968, p. 4.

¹⁴ Eduardo Martina, *El 9 Festival: un gran triunfo de la juventud mundial*, în „Voz Proletaria”, 6, nr. 249, 22 aug. 1968, p. 2.

¹⁵ *Los acontecimientos de Checoslovaquia*, în „Voz Proletaria”, 6, nr. 2541, 29 aug. 1968, p. 11.

consecvența politicii externe românești, dinamismul, rolul și poziția clară a președintelui României.¹⁶

II. Stabilirea relațiilor diplomatice între România și Columbia – în presa columbiană

Pe 16 noiembrie 1967, când au fost stabilite, oficial, relațiile diplomatice între România și Columbia, România avea deja ambasade și consulate în America Latină. Însă, mult mai târziu au fost puse în practică: 1972 - înființarea Ambasadei Columbiei la București -, respectiv 1973 - înființarea reprezentanței diplomatice a României la Bogotá. În rest, au fost niște timide încercări, unele dintre ele materializate, dar fără sorți de existență reală.¹⁷

Periodicele „La Republica”, „El Tiempo” și „El Siglo”, titrau, în noiembrie 1967, hotărârea autorităților columbiene și române de a anunța, concomitent, în capitalele celor două țări, decizia înființării de reprezentanțe și ca acordul să se efectueze printr-un schimb de scrisori personale între reprezentanții permanenți ai celor două state la O.N.U.¹⁸ Deși hotărârea a fost făcută publică, punerea sa în practică a fost una de durată, rezultat al tatonărilor îndelungate, realizate prin vizite, la diferite niveluri.

„El Tiempo” și „El Siglo” informează despre misiunea guvernamentală și comercială română, condusă de vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României, Gheorghe Rădulescu, care, în septembrie 1968, a făcut o vizită în Columbia, unde a purtat discuții cu președintele columbian Carlos Lleras Restrepo, cu primul ministru Alfonso López Michelsen și cu reprezentanți ai Ministerului Industriei columbian. Conform presei columbiene – care prezintă și

¹⁶ *Anunció Ceausescu: Amistad sin intromisión con todas las naciones*, în „El Siglo”, 37, nr. 12120, 13 sep. 1973, p. 15; Gabriel Gutierrez, „...A Allende lo asesinaron” dice el presidente de Rumania, în „El Tiempo”, 63, no. 12625, 13 sep. 1973, p. 11 C.

¹⁷ Este vorba despre înființarea, la 1 septembrie 1940, a Consulatului onorific al României în Columbia, ce l-a avut ca titular onorific pe Julio Pardo Davila. Acest consulat nu a funcționat, în fapt.

¹⁸ *Relaciones a nivel de embajada entre Rumania y Colombia*, în „La República”, 14, nr. 4813, 16 nov. 1967, p. 1, 16; *Colombia y Rumania establecen relaciones*, în „El Tiempo”, 57, nr. 19534, 16 nov. 1967, p. 1, 13; *Establecidas relaciones con Rumania*, în „El Siglo”, 32, nr. 10055, 16 nov. 1967, p. 1.

concluziile conducătorului delegației române -, rezultatele au fost pozitive pe plan economic și dătătoare de speranță pe plan diplomatic.¹⁹

Un pas important în stabilirea în fapt a relațiilor diplomatice l-a avut vizita ministrului de Externe român, Corneliu Mănescu, în Columbia (17-20 octombrie 1968). Acesta era apreciat în lumea diplomatică latino-americană. Presa columbiană a prezentat pe larg această vizită. Corneliu Mănescu a fost întâmpinat de însuși președintele Columbiei și de Ministrul Apărării Naționale columbian la Aeroportul „El Dorado”. În urma discuțiilor pe care ministrul român de Externe le-a purtat cu cei doi reprezentanți de frunte ai Columbiei, a fost semnat un acord comercial, un altul de colaborare culturală și s-a convenit acreditarea de ambasadori. Presa citează din aprecierile ministrului român de Externe și amintește că acesta a primit Ordinul „Boyacá”, cel mai înalt ordin al guvernului columbian care, după spusele președintelui columbian, „se acordă numai persoanelor care au adus o valoroasă contribuție la înțelegerea și pacea între popoare”.²⁰

„La República” publica știrea conform căreia, din 17 mai 1972, „vom avea ambasadă” și, din august, o misiune comercială columbiană în România. În acel moment, anunța ziarul, relațiile diplomatice dintre cele două țări se realizau prin Ambasada Columbiei din Italia.²¹

Vizitele oficiale au continuat și după înființarea în fapt a ambasadelor. Presa columbiană prezintă, pe larg, vizita președintelui României în Columbia, în septembrie 1973, ca răspuns la invitația făcută de președintele Columbiei, Misael Pastrana Borrero. Este cel mai mediatizat eveniment privitor la România, grație și simpatiei de care Nicolae Ceaușescu se bucura în Columbia. De altfel, acesta este primul președinte comunist care vizita America Latină. Cititorii columbieni află,

¹⁹ *Esta tarde firmarán convenio con Rumania*, în „El Tiempo”, 58, nr. 19835, 15 sep. 1968, p. 10; *Misión rumana llegó a Bogotá*, în idem, nr. 19852, 22 sep. 1968, p. 1, 3; „La República”, 15, nr. 5110, 24 sep. 1968, p. 1; *Relaciones diplomáticas entre Rumania y Columbia anunció el canciller López Michelsen*, în idem, nr. 5112, 26 sep. 1968, p. 1, 10; *Comisión comercial rumana se entrevista con Lleras*, în „El Espectador”, 81, nr. 21910, 24 sep. 1968, p. 1; *Misión rumana visita a Lleras*, în idem, nr. 21911, 25 sep. 1968, p. 10; *López anunció próximas relaciones con Rumania*, în idem, nr. 21912, 26 sep. 1968, p. 14; *La misión rumana*, în „El Siglo”, 33, nr. 10362, 22 sep. 1968, p. 5.

²⁰ *Canciller rumano visitó al Presidente*, în „El Siglo”, 33, nr. 10388, 18 oct. 1968, p. 1; *Fue firmado convenio cultural con Rumania*, în idem, nr. 10289, 19 oct. 1968, p. 1; *Colombia establecerá relaciones con Rumania*, în idem, nr. 10392, 22 oct. 1968, p. 1, 17; „El Tiempo”, 58, nr. 19867, 18 oct. 1968, p. 16; nr. 19872, 22 oct. 1968, p. 1, 24; *Colombia y Rumania acuerdan intercambio cultural y científico*, în „Voz Proletaria”, 6, nr. 249, 24 oct 1968.

²¹ *Habrá embajada en Rumania*, în „La República”, 19, nr. 6382, 17 mai 1972, p. 10.

astfel, din presă, că președintele columbian l-a decorat pe Nicolae Ceaușescu cu Ordinul „Boyaca”, cea mai înaltă distincție columbiană. La conferința de presă a președintelui român, ziariștii au pus întrebări referitoare la relațiile României cu URSS și SUA și la situația economică a țării.²²

Președintele român a vizitat Muzeul Aurului din capitala columbiană, a depus o coroană la „Quinta lui Bolivar”, a asistat la una dintre ședințele Congresului, iar Elenei Ceaușescu i-a fost prezentat Institutul de Bunăstarea Familială și Muzeul Aurului, ocazie cu care „El Tiempo” îi prezintă Curriculum Vitae. Presa columbiană este foarte interesată, în mod special, de comportamentul și vestimentația soției președintelui român. În următoarele zile, Nicolae Ceaușescu a vizitat Serviciul Național de Învățământ Profesional și orașul Medellin, a purtat discuții cu candidatul Partidului Conservator Columbian la președinție, Alvaro Gómez Hurtado, cu Julio Cesar Turbay - director general al Partidului Liberal Columbian -, cu Gilberto Vieira - secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Columbian - și a participat la o recepție oferită, la Palatul Prezidențial „San Carlos”, de omologul său columbian, cu care a discutat despre preocupărilor actuale ale țărilor lor, au analizat dezvoltarea relațiilor bilaterale și probleme internaționale de interes comun. Declarația comună a Republicii Socialiste România și a Republicii Columbia a fost distribuită ca document oficial al Organizația Națiunilor Unite.²³

Rezultatul acestei vizite a fost unul deosebit pentru relațiile dintre cele două țări. S-au încheiat o serie de acorduri comerciale, între care amintim: „Acordul cu privire la unele probleme ale cooperării în domeniul cercetării și valorificării unor zăcăminte de cărbuni cocsificabili”, „Acordul cu privire la cooperarea în domeniul cercetării și valorificării unor zăcăminte de petrol”,

²² *El presidente de Rumania*, în „El Tiempo”, 63, nr. 12622, 10 sep. 1973, p. 4A; *Hoy llega presidente de Rumania*, în idem, p. 1A, 6A; *Diálogo de Pastrana y de presidente de Rumania*, în idem, p. 1A, 6A; *Colombia y Rumania*, în loc. cit., p. 4; *A Bogotá llega hoy el presidente de Rumania*, în „El Siglo”, 37, nr. 12117, 10 sep. 1973, p. 1; *Colombia y Rumania se identifican en objetivos*, în idem, nr. 12118, 11 sep. 1973, p. 1; *Fructífera visita de Ceausescu*, în „Voz Proletaria”, 10, nr. 745, 13 sep. 1973, p. 8.

²³ *Diálogo de Pastrana y presidente de Romania*, în „El Tiempo”, 63, nr. 12623, 11 sep. 1973, p. 1A; *Primera dama rumana visita el Museo de Oro*, în idem, p. 1B; nr. 12624, 12 sep. 1973, p. 5B; „El Siglo”, 37, nr. 12120, 13 sep. 1973, p. 8; *Presidente rumano visita instalaciones de S.E.N.A.*, în idem, nr. 12118, 11 sep. 1973, p. 6; nr. 12119, 12 sep. 1973, p. 3; nr. 12120, 13 sep. 1973, p. 13; nr. 12121, 14 sep. 1973, p. 13; nr. 12122, 15 sep. 1973, p. 13; nr. 12123, 16 sep. 1973, p. 11.

„Acordul de cooperare în problemele mecanizării culturii și industrializării bumbacului”.

Singurul articol acid și sarcastic la adresa lui Ceaușescu este publicat de „El Tiempo”, sub semnătura „Klim”. Acesta comentează despre dezinteresul președintelui român pentru realitatea columbiană, vizibil și în faptul că, în timpul discursului președintelui columbian, Nicolae Ceaușescu căsca, dovedindu-se foarte plictisit.²⁴ Este posibil ca ziaristul columbian să aibă dreptate. Pe de o parte, pentru că pe șeful statului român îl interesa propria sa imagine, iar, pe de alta, pentru că nu se ridica la înălțimea receptării unor realități atât de complexe și diferite ca acelea ale Columbiei.

Aproape toate articolele publicate în ziarele columbiene sunt însoțite de fotografiile oaspeților: primirea la aeroport, din cadrul vizitelor făcute, semnarea tratatelor, prezența în Congresul columbian, recepții etc. „El Siglo” publică inclusiv o caricatură a președintelui român sub semnătura lui Timoteo.²⁵

La sfârșitul lui aprilie-începutul lunii mai 1974, recent alesul președinte al Columbiei, Alfonso López Michelsen, își exprimă dorința ca, în cadrul unui turneu întreprins în Europa, să viziteze, pe lângă țările capitaliste înscrise în program, și România, răspunzând, astfel, invitației făcute de omologul său român. Este ciudat faptul că, dintre ziarele columbiene cele mai citite, doar „El Espectador” amintea despre această vizită.²⁶

Presa columbiană informează și despre vizita, în 1984, a președintelui Parlamentului României, Nicolae Giosan, în Columbia. Acesta a avut convorbiri cu președintele columbian și cu o delegație a Congresului columbian, condusă de Roberto Hoyas Castaño. Discuțiile au analizat situația relațiilor dintre cele două țări. Nicolae Giosan este decorat cu Ordinul „Marea Cruce Extraordinară” a Congresului Republicii, fiind declarat, împreună cu delegații care l-au însoțit, „oaspeți de onoare ai orașului Bogotá”.²⁷

²⁴ *De Klim*, în „El Tiempo”, 63, nr. 12627, 15 sep. 1973, p. 5A.

²⁵ *Huésped*, în „El Siglo”, 37, nr. 12123, 16 sep. 1973, p. 7.

²⁶ *López viaja a Rumania*, în „El Espectador”, 87, nr. 23961, 18 iun. 1974, p. 5A; *Sigue visita de López a Bucarest*, în idem, nr. 23965, 22 iun. 1974, p. 1 A; „No he tenido duelo verbal con Pastrana” dice López desde Bucarest, în idem, nr. 23970, 7 iun. 1974, p. 1A; *Coincidencia de criterios entre López y Ceausescu*, în idem, nr. 23975, 2 iul. 1974, p. 12A.

²⁷ *Huésped de honor*, în „El Espectador”, 97, nr. 27323, 22 mai 1984, p. 11; *Parlamentario de Rumania*, în idem, nr. 27325, 24 mai 1984, p. 5A; „Scânteia”, 53, nr. 13027, 12 iul. 1984, p. 6.

III. Relații între Partidul-stat Comunist Român și Partidul Comunist Colombian

Periodicul comunist „Voz Proletaria” nu a publicat mai nimic despre politica externă a României. În schimb, se oprește, folosind cunoscutul limbaj de lemn, la vizitele de partid în cele două țări.

În noiembrie 1967, o delegație a Partidului Comunist din Columbia, condusă de Gilberto Vieira, a vizitat România, unde s-a întâlnit cu conducători ai Partidului Comunist Român. Discuțiile purtate au vizat probleme internaționale și de organizare.²⁸

În următoarea lună, delegația columbiană formată din Gilberto Vieira, Juan Viana, José Cardona Hoyos a răspuns invitației Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a vizitat centre economice, culturale din București și din regiunea petrolieră Ploiești. Delegația a purtat discuții cu reprezentanții români despre activitatea celor două partide, situația internațională, solidaritatea celor două partide comuniste cu lupta poporului vietnamez, cu popoarele Americii Latine și cu mișcarea comunistă și muncitorească internațională.²⁹

În noiembrie 1971, o delegație P.C.R. condusă de Mihai Gere - membru supleant al Comitetului Executiv, secretar al C.C. al P.C.R. – și Nicolae Pătruț erau invitați să participe la Congresul al XI-lea al Partidul Comunist Colombian, care urma să aibă loc pe 4 decembrie.³⁰

În cadrul unui turneu în Europa, delegația columbiană a Uniunii Patriotice, condusă de Bernardo Jaramillo Ossa, se oprește și în România, unde poartă discuții cu parlamentari și miniștri.³¹

În iulie-august 1972, o delegație a Comitetului Central al Partidului Comunist Colombian și a ziarului „Voz Proletaria”, condusă de José Cardona Hoyos, formată din Horacio Saidarriaga și Yira Castro de Cebelda - directoarea ziarului „Voz Proletaria” -, a răspuns invitației făcute de Comitetul Central al Partidului Comunist Român și de ziarul „Scânteia”. Interviuul lui José Cardona

²⁸ *Delegación del Partido Comunista Colombiano presidida por Vieira visitó Bulgaria y Rumania*, în „Voz Proletaria”, 5, nr. 200, 2 nov. 1967, p. 7.

²⁹ *Las relaciones con estados socialistas tienen importancia para la causa de la paz mundial*, în idem, nr. 207, 21 dec. 1967, p. 8.

³⁰ „Voz Proletaria”, 8, nr. 405, 9 dec. 1971, p. 4-5

³¹ *La gira de la U.P. por Europa. Un juicio a la guerra sucia en Colombia*, în „Voz Proletaria”, 10, nr. 494

Hoyos din „Voz Proletaria” constituie un elogiu al progreselor obținute de România comunistă, progres datorat Partidului Comunist Român și politicii sale.³²

Participarea unei delegații a Partidului Comunist Colombian la al IV-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român este semnalată de „Scânteia” și, cu câteva luni mai târziu, de „Voz Proletaria”³³. Ziarul oficial al Partidului Comunist Colombian informează și despre prezența reprezentanților comuniștilor columbieni la Congresele P.C.R. din 1969, 1974 și 1981.³⁴

„Voz Proletaria” prezintă și vizitele realizate la nivel de organizații de tineret și sindicate comuniste din cele două țări.

Între 12-16 iunie 1974, în cadrul unui turneu în America Latină, o delegație română, formată din Pantelimon Găvănescu - secretar al Comitetului Central al U.T.C. -, Vasile Acostoaei - vicepreședintele Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști - și Ilie Pârnu - activist al C.C. al U.T.C.-, s-a întâlnit în capitala Columbiei cu reprezentanți ai societăților similare din Columbia - Tineretul A.N.A.P.O., Tineretul Liberal, Federația Studenților Universitari și Federația Elevilor din Licee. Delegația este primită și de Chevery Mejia, fost candidat la președinție din partea Uniunii Naționale de Opoziție. Într-un interviu acordat periodicului „Voz Proletaria”, Găvănescu descrie situația și rolul tineretului în România și enumeră elementele ce apropie tinerii comuniști din cele două țări.³⁵

Periodicele liberale - „El Tiempo” și „El Espectador” - și cele conservatoare - „El Siglo” și „La República”-, ziare cu tradiție și mare difuzare în Columbia, prezintă pe larg politica externă a României, având puncte de vedere asemănătoare referitoare la România. În schimb, organul de presă oficial al Partidului Comunist Colombian „Voz Proletaria” urmează direcția trasată de URSS și nu prezintă niciun eveniment ce nu convine imaginii unui bloc comunist unit.

³² *Impresionante desarrollo de Rumania*, în „Voz Proletaria”, 9, nr. 694, 14 sep. 1972, p. 6

³³ *Al IV Congreso del Partido Comunista Rumano*, în „Voz Proletaria”, 11, nr. 90, 9 sep. 1965, p. 7

³⁴ *En el congreso Comunista rumano. "Lograremos grandes victorias y unificamos nuestra lucha contra el imperialismo yanqui"*, în „Voz Proletaria”, 7, nr. 290, 21 aug. 1969, p. 10; *Se reune IX Congreso del Partido Comunista Rumano*, în „Voz Proletaria”, 11, nr. 810, 19 dec. 1974, p. 6; Idem, 22, nr. 1132, 7 mai 1981, p. 8.

³⁵ *Desarrollo multifacético de la juventud rumana*, în „Voz Proletaria”, 11, nr. 784, 20 iun. 1974, p. 2

BIBLIOGRAFIE

Colecția periodicelor columbiene aflate la Biblioteca Nacional de Colombia, perioada 1965-1989:

1. „El Espectador”
2. „La República”
3. „El Siglo”
4. „El Tiempo”

ROMANIA'S FOREIGN POLICY IN THE COLOMBIAN PRESS AND ROMANIAN-COLOMBIAN DIPLOMATIC AND POLITICAL RELATIONS IN THE COLOMBIAN PRESS (1965-1989)

Lavinia Dumitrașcu

Summary

This article discusses Romania's foreign policy and diplomatic relations with Colombia, between 1965-1989, as transmitted by five Colombian newspapers, of different political alignments: two liberal ("El Tiempo" and "El Espectador"), two conservative ones ("El Siglo" and "La República") and the official press of the Colombian Communist Party "Voz Proletaria" ("Voz").

Liberal and conservative periodicals informed their researchers about Romania's position in the Soviet-Chinese ideological dispute and in the Czechoslovak Crisis of 1968, with particular appreciation for President Nicolae Ceaușescu. They also detailed the steps taken towards forming diplomatic relations between Romania and Colombia, through mutual official visits. The official news of the Colombian Communist Party "Voz Proletaria" follows the direction drawn by the USSR and does not present any event that does not suit the image of a united communist bloc, and thus only presents the relations between the Romanian Communist State Party and the Colombian Communist Party.

Key words: imagology, Romania, Colombia, "Voz", "Proletaria", "El Tiempo", "El Espectador", "El Siglo", "La República", communism.

ZBORLU A NOSTRU - O VOCE DISTINCTĂ A DIASPOREI AROMÂNE

Cătălin NEGOIȚĂ¹

Rezumat:

„Zborlu a nostru” („Cuvântul nostru”) este o revistă culturală și politică, în dialect aromân/limba aromână, editată la Centrul European de Studii Armânești din Freiburg (Germania), de către profesorul Vasile Barba, emigrat din România. Publicația a militat pentru o identitate proprie a aromânilor, diferită de cea a românilor, atât din perspectivă etnică, cât și lingvistică. Revista a susținut, din anul 1984, necesitatea trecerii la un „alfabet armânesc”, ce a fost adoptat la cel de-al doilea Congres Internațional al Aromânilor, care a avut loc la Freiburg, în anul 1988. Teoriile difuzate de revista Zborlu a nostru au stârnit numeroase polemici în rândul minorităților aromâne din Balcani (multe dintre ele, nerecunoscute oficial, la acea vreme), inclusiv în rândul numeroasei și influentei comunități aromâne din România.

Cuvinte-cheie: Vasile Barba, Zborlu a nostru, aromâni, Freiburg, revistă

Aromânii - o istorie complicată

A vorbi despre „diasporă”, atunci când analizăm istoria aromânilor, înseamnă, de fapt, a ne referi la o parte esențială a existenței acestei ramuri orientale a latinității, care populează largi spații ale Peninsulei Balcanice. Vlahii sud-dunăreni apar menționați, în istoria Evului Mediu, înaintea celor nord-dunăreni (lucru firesc, ținând seama de faptul că teritoriile în care viețuiau se aflau în stăpânirea bizantinilor). Conform cronicii lui Georgios Kedrenos, care reia informațiile lui Ioannis Skylitses, în anul 976, prințul David, fratele împăratului bulgar Samuel, este ucis într-un loc numit „Kalos drues” („Stejarii frumoși”), situat între Castoria și lacul Prespa, în actuala Macedonie de Nord, de către niște „vlahi călători”.² De atunci, consemnările cronicarilor bizantini se înmulțesc, vlahii fiind considerați războinici de temut, dar și „nesiguri”. Generalul Kekaumenos avea să spună: „[...] neamul vlahilor este cu totul necredincios și stricat, neavând credință dreaptă nici față de Dumnezeu, nici față de împărat, nici

¹ Conf. univ. dr. habil., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

E-mail: catalin.negoita@gmail.com

² George Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare. 980-1259*, Editura Domino, București, 1999, p. 12.

față de rude sau prieteni, ci umblă pe toți să-i înșele și minte strașnic și fură mult [...]”³.

Momentele de glorie ale vlahilor din sudul Dunării nu lipsesc: răzcoalele dese, îndreptate împotriva administrației bizantine, culminând cu mișcarea care a dus la formarea celui de-al Doilea Țarat Bulgar (Vlaho-Bulgar), în anul 1186, condus de dinastia vlahă a Asăneștilor, existența, în sudul peninsulei, a Vlahiei Mari, Vlahiei Mici și a Vlahiei de Sus, conduse de arhonți bizantini, dar care, prin numele lor, demonstrează numărul ridicat al populației latinofone din aceste regiuni.

Ocupația otomană a Peninsulei Balcanice nu a avut, pentru vlahi/aromâni, consecințe atât de tragice, precum pentru celelalte popoare cucerite de Semilună. Turcii nu s-au confruntat militar cu un stat vlah sud-dunărean (care nu a existat), drept pentru care privilegiile elitei nu au fost înlăturate brutal, precum în cazul grecilor, bulgarilor, sârbilor. De fapt, neavând o entitate statală proprie, aromânilor le era indiferent cine era stăpânul; important era ca acesta să le respecte libertățile. Când Baiazid a trecut prin Tesalia, pentru a cuceri Moreea, „toate orașele vlahe l-au primit cu onoruri pe sultan și i-au prezentat omagiul de vasalitate, pe baza încheierii unui pact”⁴.

Aromânii au conviețuit relativ bine cu noii stăpâni ai Balcanilor, continuând să practice îndeletnicirile tradiționale: păstoritul, cărvănăritul (transportul mărfurilor cu caravane de asini), meșteșugurile, ba chiar au îndeplinit funcția de jandarmi ai trecătorilor montane. Dezvoltarea fără precedent a civilizației aromâne a făcut ca, în actuala Albanie, să înflorească un oraș care va deveni, destul de repede, perla Peninsulei Balcanice, Moscopole. Metropola aromână, de expresie greacă, va fi, până la distrugerea sa, în anul 1788, de către trupele albaneze aflate sub conducerea lui Ali, pașa de Ianina, cel mai mare centru urban al peninsulei și unul dintre cele mai importante orașe ale Imperiului Otoman. Distrugerea sa a însemnat o dispersare a elitelor aromâne către diverse spații, în special, către Țările Române și către Europa Centrală.

Secolul al XIX-lea, secolul naționalităților, va duce la declanșarea războiului de independență al Greciei, țară care va ieși victorioasă în luptele cu otomanii. Din acel moment, puterea Semilunii în Peninsula Balcanică va descrește

³ Kekaumenos, *Sfaturi și povestiri*, în: Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, *Românii de la sud de Dunăre, Documente*, Arhivele Naționale ale României, București, 1997, p. 105.

⁴ Theodor N. Trâpcea, *Românii dintre Timoc și Morava*, Editura Domino, București, 1999, p. 60.

progresiv, iar exemplul elenilor va fi urmat de către bulgari și sârbi, care se vor răscula, în dese rânduri. În urma războaielor balcanice, din anii 1912-1913, stăpânirea turcească din Europa se va reduce la o îngustă porțiune din Tracia Orientală, împreună cu orașul Adrianopol.

Schimbările radicale produse în Balcani îi vor afecta profund pe aromâni. Împărțirea „moștenirii otomane” va duce la situații conflictuale, inclusiv masacre, iar cei mai expuși au fost aromânii, considerați nesiguri de fiecare dintre combatanți. Noile realități geopolitice vor șubrezi societatea tradițională aromânească, în primul rând, comunitățile pastorale, care nu mai puteau pendula, în perpetua transhumanță, pe munții și în văile Balcanilor. Dezastrul „aventurii grecești” în Asia Mică și expulzarea, de către autoritățile otomane, a aproape un milion și jumătate de greci, trăitori de mii de ani în orașele de pe coasta de răsărit a Mediteranei, care s-au întors, flămânzi și în zdrențe, în patria-mamă, a dus la crearea unor noi probleme pentru aromâni, care își vedeau îngrădite posibilitățile de continuare a vieții tradiționale și vor simți apropierea falimentului economic.⁵ În aceste condiții, o parte a acestora decide să emigreze în România, aromânii fiind colonizați în Cadrilater, teritoriul obținut, aproape fără foc de armă, de statul român, după participarea la cel de-al Doilea Război Balcanic.

Vremurile vor fi tulburi, atât pentru cei plecați, cât și pentru cei rămași în locurile de baștină, aflate acum în Serbia, Grecia, Bulgaria și Albania. Cei dintâi vor trebui să părăsească pământurile pe care fuseseră împroprietăriți, după semnarea, între România și Bulgaria, a Tratatului de la Craiova (7 septembrie 1940), fiind relocați în Dobrogea de Nord ori în județele din sudul Munteniei. Nici aromânii rămași acasă, în Peninsula Balcanică, nu au avut o soartă mai bună, ei fiind, în comparație cu cei dintâi, supuși unei intense politici de deznaționalizare, școlile și bisericile în limba proprie fiind închise, iar activiștii pentru susținerea drepturilor aromânilor fiind persecutați.

Cel de-al Doilea Război Mondial a închis, parcă, definitiv, „chestiunea aromânească”, iar instaurarea regimurilor totalitare în Europa Centrală și de Est a făcut absolut inoportună reluarea acestei problematice. Despre aromâni nu se mai vorbea aproape deloc, iar statele balcanice nici măcar nu-i considerau o etnie aparte. Singurul „debușeu” pentru latinofonii din Balcani era România, unde aromânii își puteau vorbi limba, nestingheriți, unde exista o Societate de Cultură Macedo-Română, încă din anul 1879, unde apăreau cărți despre cultura și spiritualitatea acestora, precum și studii dialectologice, semnate de istorici și

⁵ Ion Dobrogeanu, *Statul nostru și politica de întărire a românismului în Dobrogea de Sud*, în: *România de la Mare*, nr. 3-4, Constanța, An II, 1994, p. 20.

lingviști renumiți (mulți dintre ei având rădăcini în Peninsula Balcanică), unde se imprima muzică populară aromână.

Finalul anilor '80 ai secolului trecut va schimba, în mod decisiv, starea de lucruri din Balcani, iar aromânii vor renaște, aidoma păsării Phoenix, din uitarea la care fuseseră supuși de deceniile Războiului Rece. Pretutindenii și nicăieri, aidoma titlului cărții⁶ reputatului istoric Nicolas Trifon, aromânii se vor reafirma pe scena istoriei, în ciuda perpetuei poziții pesimiste, împărtășite de lumea științifică, care le prevedea, constant, extincția.

Perpetua migrație

Îndeletnicirile tradiționale îi făceau pe mulți dintre aromâni să călătorească, parcurgând spații vaste, nu doar în Peninsula Balcanică, ci și în alte regiuni ale Imperiului Otoman, precum și în țări din Europa Centrală și de Est. Cărvănăritul, o ocupație extrem de rentabilă, până la extinderea rețelei de căi ferate, a dus la crearea de stații de poștă, dar și la o rețea extinsă de hanuri, pe rutele comerciale esențiale, iar acolo, aromânii și-au dovedit, din nou, abilitățile de negustori.

În comunitățile tradiționale aromâne, plecarea tinerilor în străinătate, în vederea „chiverniselii”, a îmbogățirii, urmată de întoarcerea acasă, era un fenomen de amploare. În cântecele populare, femeile blestemau locurile străine, care le ademeneau și, uneori, le răpeau, pentru totdeauna, fiii ori iubiții, cel mai cunoscut „tărâm al sirenelor” fiind Principatele Dunărene. „Arz-o focul di Vlăhie!”, aceasta este lamentația femeilor aromâne. Mulți aromâni au ales spațiul românesc deoarece graiurile erau asemănătoare, distanța de locurile natale era relativ mică, iar posibilitățile de dezvoltare a unei afaceri se arătau încurajatoare. Însă, nu doar Valahia și Moldova, mai apoi, România, au fost teritorii de migrație pentru aromâni. După distrugerea metropolei aromâne, Moscopole, elitele au migrat către Viena și Buda, unde au creat adevărate imperii comerciale și bancare, iar unii dintre aromâni au ajuns la mari demnități, devenind baroni ai imperiului, precum Dumba și Sina. Alții au mers mai departe, ajungând în statele germane, unde s-au afirmat în negustorie, ba chiar au făcut afaceri în Franța. Un alt moment important

⁶ Nicolas Trifon, *Aromânii pretutindenii, nicăieri, Armănjilji iutsido, iuva*, Editura Cartier, Chișinău, 2012.

este cel reprezentat de „aventura aromânească” în America, țara făgăduinței fiind un adevărat magnet pentru tinerii aromâni, plecați în căutarea unui trai mai bun.

Un alt val de migrație, despre care am pomenit, deja, este cel reprezentat de stabilirea unui număr de aproximativ 35.000 de aromâni, în Cadrilater, în perioada 1925-1938. Procesul a fost întrerupt, de mai multe ori, din motive legate de ineficienta gestionare a problemei funciare, de nerezolvarea unor subiecte legate de împroprietărirea noilor veniți, de chestiuni ce țineau de politica de securitate a statului român, care dorea, de fapt, ca acești coloniști să fie plasați în regiunea de graniță dintre România și Bulgaria, ca o centură care să descurajeze atacurile frecvente ale bandelor de comitații bulgari. Despre ei și despre acțiunea lor colonizatoare se vorbea în termeni laudativi: „au cucerit petec cu petec pământul ce-l lucrează, ograda în care și-au ridicat gospodăria și vatra satului pe care au românizat-o, radiind în jurul lor mândrie și suveranitate națională”⁷.

Nou veniți constituiau acea parte a aromânilor pătrunși de ideea națională și de convingerea că aparțin, prin etnie și limbă, poporului român. După pierderea Dobrogei de Sud, coloniștii au ajuns în nordul provinciei și în județele Ialomița și Călărași, iar o parte a acestora s-a mutat la București. Unii aromâni, îndeosebi tinerii studenți, au fost seduși de politica și simbolistica Mișcării Legionare, devenind o grupare extrem de dură în cadrul organizației de extremă dreapta, condusă de Corneliu Zelea Codreanu. Liderul legionar vorbea despre dubla axă a poporului român, de la Nistru pân' la Tisa și din Carpați până-n Pind, fapt care stârnea sentimentele patriotice ale tinerilor aromâni. Codreanu avea să declare: „De vor veni vremuri de deznădejde, mulți mă vor părăsi. Sunt sigur, însă, că macedonenii, niciodată, pentru că, cu înalta lor sănătate morală, ei poartă concepția de viață legionară în sânge”⁸. După dispariția lui Codreanu, asasinat la comanda regelui Carol al II-lea, aromânii legionari vor intra în contradicție cu noul lider al Mișcării, Horia Sima, iar după eșecul „rebeliunii” din ianuarie 1941, ei vor fugi în Germania. De precizat că nu toți aromânii din România au fost legionari (chiar dacă mulți dintre aceștia simpatizau cu Mișcarea).

Cu excepția unor coloniști care au cerut să fie repatriați, în Grecia, imensa majoritate a celor veniți în România, în perioada interbelică, va rămâne pe loc.

⁷ Anastase Hâciu, *Aromânii - comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Tipografia „Cartea Putnei”, Focșani, 1936, p. 604.

⁸ Constantin Papanace, *Mișcarea Legionară și macedo-românii*, Editura Elisavaroș, București, 1999, p. 88.

Emigrația aromână în căutarea identității

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial va duce la estomparea problematicei aromâne, în contextul instaurării regimurilor comuniste, care au trasat o Cortină de Fier, de la Baltica la Adriatica. Altele erau problemele la ordinea zilei. Despre aromâni s-a vorbit doar în Grecia, ei fiind acuzați de colaboraționism cu italienii și de participare la războiul civil, de partea forțelor comuniste, deși, aidoma întregului popor grec, în cel din urmă caz, ei s-au situat de ambele părți ale baricadei politice. După aceste evenimente, despre aromâni nu s-a mai vorbit aproape deloc, iar rarele studii care tratau acest subiect îi considerau, conform retoricii oficiale, greci latinizați. În celelalte state balcanice, subiectul „aromâni” era ocultat, de parcă Belgradul, Sofia și Tirana nu auziseră, niciodată, despre existența acestora.

Cum spuneam, în România, aromânii au putut să-și prezeveze limba și tradițiile, deși Bucureștiul nu a acordat o atenție deosebită acestor preocupări, după instalarea comuniștilor la putere. A existat o singură publicație (procomunistă) a aromânilor din România, care a avut un singur număr, editat la 15 iulie 1948, în 12 pagini, tipărită la Tipografia Cărților Bisericești și pusă sub „oblăduirea” Societății de Cultură Macedo-Română.⁹

Mai mult decât atât, din dorința de a normaliza relațiile cu statele vecine, Bucureștiul a încetat orice preocupare față de soarta aromânilor din Balcani. În aceste condiții, emigrația aromână din Occident a preluat ștafeta apărării drepturilor propriilor conaționali, ștafetă la care renunțaseră autoritățile de la București, de bunăvoie. Era firesc ca noua abordare să fie pragmatică și diferită față de politica tradițională a României.

Cel dintâi militant din emigrația postbelică, care s-a preocupat de soarta aromânilor, a fost Constantin Papanace, fost susținător al lui Corneliu Zelea Codreanu, adversar al lui Horia Sima, refugiat, după rebeliunea din 1941, în Germania, mai apoi, la terminarea războiului, în Italia. Papanace, născut în Grecia, era absolvent de studii economice, fusese subsecretar de stat la Ministerul Economiei, în guvernul legionar prezidat de Ion Antonescu, un aromân care gândea și simțea românește, convins de filiația comună și de valorile culturale și etnice comune. Acesta va redacta o lucrare, tipărită după moartea sa, *Reflexii asupra destinului istoric și politic al aromânilor*, în care exalta virtuțile neamului

⁹ Neagu Manolache, *Presa aromână din România (1948-1989)*, în: Cătălin Negoită (coord.), *Mediamorfoze VII Presa de nișă din România*, Editura Tritonic, București, 2022, p. 260.

său (aromân), dovedind, pe alocuri, un vizionarism remarcabil, dar și abordarea unor teme fanteziste, și precizând că noul climat geopolitic este favorabil punerii pe tapet a „chestiunii aromânești”, în contextul în care, în Grecia, latinofonii erau persecutați de către autorități. Papanace va trimite mai multe memorii la Organizația Națiunilor Unite (inclusiv lui Trygve Lie, secretarul general al ONU - 1949 și 1951), atrăgând atenția asupra acestui subiect. Interesant e faptul că referirile la români sunt puține, ceea ce duce cu gândul că Papanace a ales o abordare mult mai pragmatică a problemei. El va contribui și la editarea edițiilor din 1959 și 1965 ale *Noului album macedo-român*, apărute la Freiburg, precum și la publicarea unor scrieri la Editura Armatolii.

Publicații aromâne apăruseră, în diaspora, încă înainte de căderea comunismului: în 1978 apare, la Bridgeport, în Statele Unite, *Frânza vlahă*, editată de Nacu Zdruc; în 1980 este tipărită, la Paris, sub conducerea lui Iancu Perifan, *Fara armânească*, denumită, ulterior, *Tră armănamî*¹⁰; în 1984 apare *Zborlu a nostru*, a lui Vasile Barba (Germania Federală); în 1987, *Newletter*, editată de „Farsherotul Society”, din SUA. Publicațiile apar exclusiv în aromână și sunt editate de aromâni originari din întreg spațiul balcanic, cu precădere, din Grecia. În anul 1990, la Hamilton (Canada), apare *Fara armânească*, supliment al publicației *Curierul Românesc*, în patru pagini, condusă de Zahu Pană. Aceasta „publică versuri ale poeților contemporani de expresie aromână, știri despre comunitățile aromânești de pretutindeni, studii semnate de istorici și filologi contemporani de pretutindeni”¹¹. Zahu Pană va păstra linia politică a Bucureștiului în „chestiunea aromână”, în timp ce *Tră armănamî* și *Zborlu a nostru* se vor distanța de aceasta. Într-o convorbire avută cu Nicolas Trifon, în anul 2016¹², Iancu Perifan povestea, cu mândrie, că revista sa era difuzată în Grecia, direct membrilor comunității aromâne/vlahe, ocolind autoritățile, care aveau ordin să confişte și să distrugă exemplarele revistei (așa cum făceau cu *Frânza vlahă*), și în România, unde era acceptată de cenzură, deoarece nu trata subiecte sensibile pentru regimul de la București.

¹⁰ Nicolas Trifon, *Presa aromânească din diasporă în anii 1980 și dezbaterile pe tema identității aromânilor în România, după Revoluție*, în: Cătălin Negoită (coord.), *Mediamorfoze II Presa minorităților etnice din România*, Editura Tritonic, București, 2016, p. 536.

¹¹ <https://ro.scribd.com/doc/246349532/Maria-Pariza-Presa-Aromana-in-Date>, accesat la 20.12.2022.

¹² Nicolas Trifon, *art. cit.*

Zborlu a nostru - o tribună a promovării drepturilor aromânilor

În anul 1983, un profesor universitar din Brașov decidea să părăsească România, alegând să emigreze în Germania Federală, împreună cu soția. Vasile Barba, căci despre el este vorba, deținea cetățenia română, însă era născut în Grecia, la Vlaho Livadia, de unde emigrase la nord de Dunăre, în perioada colonizărilor din prima jumătate a secolului trecut. După stabilirea în Germania Federală, la Freiburg, foarte aproape de Strasbourg, sediul instituțiilor comunitare ale bătrânului continent, Vasile Barba pornește o extrem de prodigioasă activitate, în sprijinul prezervării limbii și tradițiilor aromâne.

Schimbarea de macaz, care i-a mirat pe mulți compatrioți, români și aromâni, deopotrivă, a fost reprezentată de „noua viziune armânească” a lui Barba, care s-a depărtat de ipostaza clasică, promovată de Academia Română, de lingviștii și istoricii de la București, afirmând deschis că aromânii vorbesc o limbă diferită de cea română și reprezintă un popor distinct de cel român.

Barba a fondat, în anul 1985, Uniunea pentru Limba și Cultura Aromână, (ULCA), o asociație care lupta pentru conservarea culturii aromâne în Europa, și a organizat cinci congrese internaționale ale aromânilor. Inițial, Barba este prudent, declară că „România este, dacă nu patria noastră natală, precum în cazul dacoromânilor, în schimb, este singura noastră patrie pe acest pământ. În România, aromânii sau macedoromânii sunt la ei acasă și nu pot fi sub nicio formă minoritate etnică”¹³.

Regretatul profesor Șerban Tanașoca a afirmat că teoria promovată de Barba era inspirată de Constantin Papanace: „Dacă ar fi continuat mișcarea românizantă, grecii i-ar fi acuzat pe aromâni că, fiind români, le aduc comunismul în țară”¹⁴.

Poziția lui Barba a fost criticată de mulți aromâni și români din țară, dar și din emigrație. Unii îl bănuiau că era în solda serviciilor secrete grecești. „În Freiburg, Germania, trăiesc doar doi aromâni, dl. Barba cu soția. (soția avea origini germane – n.r.) Ce să facă cei doi soți aci, ca pensionari, cum să trăiască? Ei bine, soluția a fost găsită repede de tot. (...) A fost pusă la punct o nouă «teorie» despre aromâni: aromânii nu mai sunt români, ci un alt popor neolatin. (...) Unii vorbesc și despre un râu de drahme, ce ar contribui la această

¹³<https://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6408&idm=1&sir=&sep=and&idv=1038&idl=1&prn=1>, accesat la 20.12.2023.

¹⁴ <https://evz.ro/lali-vasili-a-stat-20-de-zile-pe-pamant-dupa-moarte-901037.html>, accesat la 20.12.2023.

manevră.”¹⁵ La rândul său, Zahu Pană afirma: „*Zborlu a nostru* are drept scop, absolut fără echivoc, distrugerea, compromiterea oricărei legături între scrierea românească și cea în dialect, prin inventarea unui alfabet absurd (...)”¹⁶.

Totuși, profesorul Tanașoca este convins că „în anii 1980, Vasile Barba a susținut această teorie din idealism. Cei care au venit în urma lui o fac din interes”¹⁷. Interesant este faptul că, deși promotor al ideologiei neo-armânismului, Barba se pronunțase contra cererii formulate oficial, în România, în anul 2005, pentru o recunoaștere a minorității aromâne.

Vasile Barba a „bombardat” cu petiții, instituțiile europene, a făcut nenumărate drumuri la Strasbourg și a găsit înțelegere la reprezentanți ai altor minorități, astfel că, la 26 iunie 1997, Parlamentul European a adoptat Rezoluția 1333, pe baza a două rapoarte, prezentate de către deputatul catalan Lluís Maria de Puig. Rezoluția recunoștea „prezența în contemporaneitate a aromânilor ca minoritate lingvistico-culturală pe care organismele internaționale și guvernele tuturor țărilor sunt datorate să o protejeze și să o salveze”¹⁸.

La Freiburg, Vasile Barba a pus bazele unei variante a alfabetului aromân, care renunța la diacriticele românești, socotite improprii acestui grai. Dar cea mai mare dorință a lui Vasile Barba, exprimată încă de la venirea în Germania, a fost aceea de a edita o revistă. La începutul anului 1984 va apărea *Zborlu a nostru* (*Cuvântul nostru*), care era editată la Milano și era difuzată în emigrația aromână, dar și la aromânii din Balcani și România. Un mare ajutor în editarea revistei a fost acordat de omul de afaceri Iosif Constantin Drăgan. Revista a apărut în „cel puțin 20 de pagini fiecare număr, la început, peste 30 după aceea, punere în pagină echilibrată, ilustrații alb negru reproduse în condiții corecte, format A4 primele 9 numere, după care 23 x 17 cm. Subtitlul primului număr este «revistă culturală», la al doilea «revistă culturală tră armâni editata di Fundația Gramostea», iar, pornind de la n° 10, după o serie de fluctuații nesemnificative, el este abandonat”¹⁹. Doar traducerea în engleză, germană, franceză și în română a numelui revistei este menționată (*Our Word, Unser wort, Notre parole, Cuvântul nostru*), urmată de numele fondatorului, Vasile Barba, care este autorul editorialelor. Două adrese sunt indicate: a Fundației (la Princeton, N.Y.) și a redacției, la Freiburg. Pe

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Gheorghe Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, p. 266.

¹⁹ Nicolas Trifon, *art. cit.*

frontispiciul ziarului se afla o efigie a lui Alexandru cel Mare, socotit a fi strămoșul aromânilor.

Pe prima pagină, de cele mai multe ori, existau fotografii de la diverse evenimente la care participau aromânii din emigrație (după căderea comunismului, au apărut și imagini de la manifestările culturale ale aromânilor trăitori în Balcani), inclusiv în România, existând o predilecție pentru prezentarea unor tineri îmbrăcați în costumele populare ale tuturor ramurilor acestui neam. Tot pe prima pagină întâlnim un material care juca rolul de editorial. Se întâmpla, uneori, ca pe prima pagină, în lipsa unui eveniment marcant, să fie prezentat sumarul numărului respectiv.

Revista va avea o importantă componentă culturală, mai mult de jumătate din conținut fiind destinat literaturii, textelor „tradiționale” ale aromânilor din România și din Balcani, apoi texte publicate la Editura „Cartea Aromână”, a lui Tiberiu Cunia (SUA), precum și creații ale unor tineri și talentați scriitori aromâni.

În editorialul primului număr al revistei, apărut la începutul anului 1984, intitulat *Tra Armaname*, nesemnlat, se preciza: „Revista o pitrițem la ațeli ți u vor, fără s-lă cîftămu paradzi. S-da cathe unu cît va ș-cît poate. Cu aeste minduiri vrem s-agiungă la casili di Armâni revista *Zborlu a nostru*. Cîndu va u aveți la voi vrutsi Armâni, casili și inimli s-vă hibă ampline di lunină, harauă și vreare armânească”²⁰.

Tot în anul 1984, revista apare cu număr dublu (2-3), iar în editorial, intitulat *Zborlu a nostru*, este analizată situația confrăților din statele balcanice și este deplâns faptul că, în niciunul dintre aceste state nu există o revistă pentru aromâni, în aromână. Restul revistei era destinat prezentării unor creații literare, cel mai important nume fiind cel al lui Dina Cuvata, precum și unor informații legate de evenimente istorice ce implicau etnia aromână, și rubrica *Retrospectivă culturală Limba și cultura armânească tu anlu 1983*. Trebuie spus că doar editorialele sunt militante, pentru că, în rest, revista e plină de literatură, de evocări ale unor personalități de origine aromână ori a unor locuri cu o simbolistică aparte pentru latinofonii balcanici.

²⁰ „Revista o trimitem celor care o vor, fără să cerem bani. Să dea fiecare cât poate. Cu aceste gânduri dorim să ajungă *Zborlu a nostru* la casele aromânilor. Când o veți primi, dragi aromâni, casele și inimile voastre să se umple de lumină, fericire și vreare armânească.”

Cel de-al patrulea număr, tot din 1984, are un editorial semnat de Barba, intitulat *Dimândarea pârintească*, în care se evocă personalitatea lui Costa Belimace, autorul „Marseillezei aromâne”.

În general, editorialele tratează teme de interes imediat, dar cu trimiteri dese către trecut, către evenimente politice marcante din viața aromânilor. Iată, de pildă, articolul *Marea Idee, azi*, care face o paralelă între idealul proclamat de aromânul (elenizat) Riga Fereu, din Veleștin, care milita pentru ridicarea la luptă a tuturor creștinilor din Balcani, împotriva stăpânirii otomane, până la ideea unei Europe unite, de la Atlantic la Egee, Comunitatea Europeană, în care toate etniile să beneficieze de drepturi și libertăți egale.

În anul 1984, *Zborlu a nostru* propune un nou alfabet pentru aromâni, care va fi adoptat de către participanții la cel de-al doilea Congres Internațional al Aromânilor, care s-a desfășurat la Freiburg, în anul 1988. Tiberiu Cunia, un aromân stabilit în America, imaginează, în 1990, o altă variantă a alfabetului aromân, eliminând diacriticele, aceasta fiind adoptată la un congres de standardizare a limbii aromâne, desfășurat în 1997, la Bitola, în actuala Macedonie de Nord.

Următoarele trei numere ale revistei *Zborlu a nostru* tratează subiectul legat de Congresul Internațional pentru Limba și Cultura Aromână, ce a avut loc în Germania, programul manifestării, cuvintele de salut, precum și cele opt rezoluții, adresate UNESCO, Parlamentului European și Consiliului European, pentru a fi prezentate cererile culturale ale aromânilor: recunoașterea lor ca popor, dreptul la educație și slujbe religioase în limba maternă, emisiuni la radio și televiziune, asociații culturale.

Editorialul *Coada de topor*²¹ îi are în vizor pe aromânii care și-au trădat etnia, considerându-se eleni, bulgari, macedoneni slavi. Respectivii sunt gratulați cu titlul de „ieniceri”; interesant este faptul că despre aromânii care s-au declarat a fi români nu se scrie nimic.

În numărul 1 (14)/1987 sunt prezentate rezoluțiile Congresului American de Cultură Aromână, desfășurat în anul 1986, la Bridgeport, în timp ce numărul următor are pe prima pagină Iradeaua din 1905, prin care aromânii sunt recunoscuți ca „millet” (popor), de către Imperiul Otoman, precum și textul Tratatului de la București, din august 1913. Într-un alt număr este prezentată o recenzie a Matildei Caragiu-Marioțeanu, la cartea lui Achile Lazarou, lingvist grec de origine aromână, dar filoelen.

²¹ *Zborlu a nostru*, Anlu (Anul) III, nr. 2 (11) 1986.

În nr. 1 (18)/1988 este publicată Petiția trimisă de Asociația „Pitu Guli”, din Skopje, la Conferința miniștrilor statelor balcanice, de la Belgrad, prima cerere oficială a aromânilor din Balcani, vizând obținerea unui statut care să permită menținerea limbii aromâne, în timp ce, în numărul următor este publicată *Carta limbilor minoritare și regionale*²². În general, congreselor organizate de Vasile Barba li se alocă câte trei numere ale revistei, fiind prezentate, în detaliu, programul, cuvântările, rezoluțiile votate.

În anul 1989, în plin proces de prăbușire a regimurilor comuniste, editorialul *Europa comună agiută limba aromânească*²³ vorbește despre „Legea despre limbile minoritare și regionale”, votată de Consiliul și Parlamentul European, în care „limba armânească” figurează pe harta reprodusă la paginile 46-47. Editorialul conchide că Consiliul European și Parlamentul European au, de acum înainte, sub aripa lor, și limba latinofonilor din Elada, care e limba aromână, pe lângă limba de stat, limba greacă.²⁴

Acest număr cuprinde, de asemenea, foarte multă literatură, atât populară cât și creații ale unor personalități ale culturii aromâne. O întâlnim aici pe Matilda Caragiu-Marioțeanu, eminent dialectolog, care are materialul *Adutsire aminti di Crushova*, Vasile Barba - *Cânticlu a nostru popular*, Hristu Cândroveanu, Gh. Carageani, Dina Cuvata etc.

În numărul următor al publicației²⁵, editorialul intitulat *Zborlu a nostru* afirmă: „Noi, aromânilji, ca tute alante etnii dit Europa di ază, nu vrem s-him asimilats nitsi di gretsi, nitsi di Slavi, nitsi di Albanezi sh-nitsi di soia a noastră - di Dacoromâni - la cari ună parte di anoshtri aflară apanghjiu frătescu tra sâ-shi tsănă ma lishor limba shi identitatea culturală. Nu vrem s-him asimilats di vărănă altu popul - cari s-va hibă el -, că prin asimilare nă cheare limba, nă cheare identitatea, chirem ca popul”²⁶. Tot în acest număr este anunțat cel de-al treilea Congres de Cultură Macedo-Română, care urma să se desfășoare, în perioada 1-4 septembrie 1989, la Sacred Heart University din Bridgeport, Connecticut.

²² Idem, Anlu V, nr. 2 (19) 1988.

²³ Idem, Anlu VI, nr. 2 (23) 1989.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Idem, Anlu VI, nr. 3 (24) 1989.

²⁶ „Noi aromânii, ca toate celelalte etnii din Europa de azi, nu vrem să fim asimilați nici de greci, nici de albanezi, nici de slavi, și nici de rudele noastre, de dacoromâni, la care unii dintre noi au găsit un ajutor frățesc, ca să-și păstreze mai ușor limba și identitatea culturală. Nu vrem să fim asimilați de un alt popor, oricare ar fi el, pentru că prin asimilare ne pierem limba, identitatea, pierim ca popor.”

Numărul 1-2 (25-26)/1990 este unul jubiliar, făcându-se un bilanț al activității depuse de Vasile Barba, în cei șase ani de la apariția revistei. Articolul de fond poartă numele *Scurtă retrospectivă*.²⁷ Barba rememorează momentul începutului, când era la Freiburg și dorea să editeze o publicație destinată aromânilor. dar, spune el, „nu eram nitsi specialist, sh-nitsi omu avut cari nu ai tsis-adară cu paradzji”²⁸.

Numărul 3 (27)/1990 al revistei este dedicat ideii Episcopatului Macedoromân. După căderea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est, dar mai ales, după disoluția iugoslavă, Grecia devine o țintă secundară a revistei *Zborlu a nostru*, multe dintre materialele publicației având ca subiect redeşptarea națională a aromânilor din fosta Macedonie iugoslavă (FYROM), actuala Macedonie de Nord, dar și a celor din România, unde se constată o revigorare fără precedent a activității. La pagina I este prezentată o imagine a bisericii din Mulovishte.

Numărul 1 (41)/1994 conține, pe prima pagină, o imagine a statuii Lupei Capitolina, amplasată la Cluj-Napoca. După ce este prezentată inscripția de pe statuie: „ALLA CITTA DI CLVJ, ROMA MADRE”, autorul dezvoltă, în articolul *Roma Mama*: „O astfel de inscripție, ca cea de la Cluj, poate fi scrisă în mai multe locuri în care se află poporul aromân, autohton”. Barba explică și care este delimitarea aromânilor: „Antra Amarea Adriatica, Amarea Ionica shi Amarea Egee, adică marea Provincia Macedonia”²⁹.

Într-un alt editorial, *Aromânii la final de secol și noua Europă*³⁰, este amintită premoniția lui Tache Papahagi, din 1974, „acest secol va duce la stingerea aromânilor”. Autorul îl contrazice: „Doar acei care nu vor, nu văd că un vânt nou, o adiere nouă bate prin lumea armânească și acest vânt alungă negurile și deșteaptă amintiri ce păreau că au murit de mult”³¹.

Revista și-a încetat apariția în anul 2001, după ce avusese mai multe întreruperi, cauzate de dificultățile financiare. În anul 2007, Vasile Barba se stinge din viață și cere să fie înmormântat în România. Dorința îi va fi îndeplinită.

În anul 2008, va fi publicat un număr omagial al revistei *Zborlu a nostru*³², închinat profesorului Vasile Barba. Tiberiu Cunia va scrie un emoționant articol, intitulat *In memoriam Prof. Dr. Vasile G. Barba*, cu subtitlul *Adutseri aminti tră Vasili Barba*.

²⁷ Idem, Anlu VI, nr. 1-2 (25-26)/1990.

²⁸ „Nu eram nici specialist, nici omul bogat, care nu știe ce să facă cu banii.”

²⁹ Idem, Anlu XI, nr. 1 (41) 1994.

³⁰ Idem, Anlu XII, nr. 1 (45) 1995.

³¹ *Ibidem*.

³² Idem, Anlu XXV, nr. 1/2008.

Un alt număr (dublu) al revistei, editat în 2009³³, este dedicat memoriei mai multor intelectuali aromâni și români, printre care Vasile Barba, Cicerone Poghirc, Matilda Caragiui-Marioțeanu etc. Numărul este tipărit de Tashcu Lala, Cristina Neagu Barba, Kira Iorgoveanu Mantsu și Aurica Piha. Editorialul, semnat de Katharina Barba, se intitulează *VASILE BARBA Un alumnător ti ascăparea a limbâljei shi a culturâljei armânească (VASILE BARBA Un luptător pentru salvarea limbii și culturii aromâne)*.

Concluzii

Zborlu a nostru a contribuit, în mod esențial, la redeșteptarea națională a aromânilor din statele balcanice și din România, a urnit diaspora, în acțiunile privind conservarea limbii și culturii aromâne. Alături de celelalte publicații, ea a dus la cunoașterea, în Europa și în lume, a acestei ramuri a latinității orientale. În realizarea obiectivelor sale, *Zborlu a nostru* nu a ezitat să fie pragmatică, în sensul de a se depărta de linia tradițională a Bucureștiului, privind apartenența aromânilor la românitate.

Bibliografie

Lucrări

- Dobrogeanu, Ion, *Statul nostru și politica de întărire a românismului în Dobrogea de Sud*, în: *România de la Mare*, nr. 3-4, Constanța, An II, 1994.
- Hâciu, Anastase, *Aromânii - comert, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Tipografia „Cartea Putnei”, Focșani, 1936.
- Kekaumenos, *Sfaturi și povestiri*, în: Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, *Românii de la sud de Dunăre, Documente*, Arhivele Naționale ale României, București, 1997.
- Murnu, George, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare. 980-1259*, Editura Domino, București, 1999.
- Neagu Manolache, *Presa aromână din România (1948-1989)*, în: Cătălin Negoită (coord.), *Mediamorfoze VII Presa de nișă din România*, Editura Tritonic, București, 2022.
- Papanace, Constantin, *Mișcarea Legionară și macedo-românii*, Editura Elisaváros, București, 1999.
- Trâpcea, Theodor N., *Românii dintre Timoc și Morava*, Editura Domino, București, 1999.

³³ Idem, Anlu XXV (corect este XXVI), nr. 1-2/2009.

Trifon, Nicolas, *Aromânii pretutindeni, nicăieri, Armânlji iutsido, iuva*, Editura Cartier, Chișinău, 2012.

Trifon, Nicolas, *Presa aromânească din diasporă în anii 1980 și dezbaterile pe tema identității aromânilor în România, după Revoluție*, în: Cătălin Negoită (coord.), *Mediamorfoze II Presa minorităților etnice din România*, Editura Tritonic, București, 2016.

Zbucnea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999.

Periodice

Zborlu a nostru, 1984-2009.

Siteografie

<https://ro.scribd.com/doc/246349532/Maria-Pariza-Presa-Aromana-in-Date>
<https://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6408&idm=1&sir=&sep=and&idv=1038&idl=1&prn=1>
<https://evz.ro/lali-vasili-a-stat-20-de-zile-pe-pamant-dupa-moarte-901037.html>

A DISTINCTIVE VOICE OF THE AROMENIAN DIASPORA

Cătălin Negoită

Summary

„Zborlu a nostru” (“Our Word”) is a cultural and political magazine, in the Aromanian dialect/Aromanian language, edited at the European Center of Aromanian Studies in Freiburg (Germany), by Professor Vasile Barba, who emigrated from Romania. The publication campaigned for an identity of the Aromanians, different from that of the Romanians, both from an ethnic and linguistic perspective. Since 1984, the magazine has supported the necessity of switching to an “Aromanian alphabet”, which was adopted at the second Aromanians’ International Congress, which took place in Freiburg in 1988. The theories disseminated by Zborlu a nostru magazine have aroused numerous polemics among the Aromanian minorities in the Balkans (many of them, not officially recognized, at that time), including among the numerous and influential Aromanian community in Romania.

Keywords: Vasile Barba, „Zborlu a nostrum”, Aromanians, Freiburg, magazine

MEDIA DE LIMBA ROMÂNĂ DIN SERBIA - PROVOCAREA „VLAHĂ”**Radu CARP¹****Rezumat:**

Spre deosebire de situația din Voievodina, unde media de limba română se află într-o situație mult mai bună, fiind dezvoltate canale de comunicare proprii, adresate unui public consumator de media, situația din Valea Timocului este mai puțin încurajatoare. Această lucrare își propune să analizeze media de limba română din Valea Timocului, prin prezentarea tuturor datelor disponibile, inclusiv cele rezultate din contactul direct cu jurnaliștii care sunt actorii media în această parte a Serbiei. Prima publicație în limba română apărea în 1991 la Bor și era intitulată Vorba noastră. În 2009 partidul Patria Neamului Românesc a obținut un post de vice-primar la Bor, ceea ce a încurajat efortul de a înființa un post local de televiziune. Intenția de a emite două ore pe zi în limba română s-a concretizat în doar 5 minute în limba “vlahă”. Există la ora actuală publicații la Craiova și Turnu Severin care primesc finanțare de la DRRP pentru a fi disponibile și în Valea Timocului, iar în Serbia funcționează Timoc Press, subfinanțată. Posturile de radio și televiziune în limba română de la Timișoara și Craiova au emisiuni doar pentru ascultătorii din România și nu au în vedere emisiuni speciale dedicate locuitorilor din Valea Timocului. Situația media de limbă română din Valea Timocului este în continuă critică și această lucrare formulează câteva propuneri de îmbunătățire a situației actuale.

Cuvinte-cheie: limba română, media, radio, televiziune, Valea Timocului

A scrie despre media în limba română din Serbia reprezintă o provocare importantă. Nu deținem, nici în România, nici în Serbia, date relevante, rezultate din cercetări sociologice, despre comunitatea românească, privită în ansamblul ei, Voievodina și Timoc. Faptul că aceasta este divizată artificial în continuare între vlahi și români nu face altceva decât să îngreuneze și mai mult o analiză obiectivă.

Este important a trata despre media în limba vorbită de o minoritate națională deoarece dreptul minorităților de a avea acces la media în limba maternă reprezintă un drept garantat la nivel național și internațional. Protocolul celei de-a doua sesiuni a Comisiei Mixte Interguvernamentale între România și Serbia privind minoritățile naționale, semnat la 1 martie 2012 la Bruxelles, se referă concret la dreptul comunității românești din Valea Timocului de a avea acces la

¹ Prof. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București
E-mail: radu.carp@fspub.unibuc.ro

media în limba maternă². La peste un deceniu de la semnarea acestui act, nu se poate vedea o îmbunătățire din perspectiva media de limba română din Timoc. Diferența de abordare a Belgradului în privința românilor din Voivodina și a „vlahilor” din Timoc nu are nicio justificare. A garanta accesul liber la media în limba română în Voivodina, prin finanțări adecvate care se îmbină armonios cu finanțările în aceeași direcție din partea României și, în același timp, a nu oferi garanții și finanțări similare „vlahilor” din Timoc reprezintă o contradicție inexplicabilă, sesizată de observatorii externi ai situației minorităților naționale din Serbia³. O contradicție de neînțeles și pentru comunitatea românilor din Serbia, la fel ca și în cazul decidenților politici de la București, angajați în protejarea românilor de pretutindeni sau în dialogul cu Serbia și în general în cazul românilor care trăiesc deopotrivă în România și în Serbia. Din moment ce „vlahii” au fost recunoscuți ca minoritate națională, de ce nu li se acordă aceleași drepturi ca și celorlalte minorități din Serbia? Nu este vorba doar despre respectarea dreptului de a avea acces la media, ci și despre dreptul la educație: „vlahii” din Timoc nu beneficiază de nicio formă de educație în limba maternă, chiar dacă potrivit articolului 32 din Constituția Serbiei, „Membrii altor națiuni și ai minorităților naționale au dreptul la educație în propria limbă în conformitate cu prevederile legale”. O comunitate care nu are acces la educație în limba maternă nu resimte nevoia accesului la media în limba respectivă. Este necesar ca limba română să fie învățată mai întâi în școli, pentru a fi folosită ulterior în biserică, în relația cu administrația, în media. Este interesant de remarcat că demersurile comunității românești din Timoc nu au avut până acum în vedere corelația cu asigurarea dreptului la educație, datorită faptului că persistă controverse referitoare la identificarea ca „vlah” sau ca „român”. Dacă diferențele dintre identitatea română și aromână sunt obiect al unei îndelungate controverse, cu argumente pro și contra, eventuale diferențe între identitatea românească și cea a vorbitorilor de limba română din Valea Timocului nu pot fi puse în discuție: este vorba de limba română, vorbită în dreapta și în stânga Dunării cu anumite particularități care sunt normale în cadrul unei comunități lingvistice atât de dispersate din punct de vedere geografic.

² Semnarea Protocolului Comisiei Mixte privind minoritățile naționale cu Serbia, <https://www.mae.ro/node/12373>.

³ Jürgen Herrmann (raportor), *Situația minorităților naționale din Voivodina și a comunității minorității etnice române din Serbia*, Adunarea Parlamentară a Uniunii Europene și Consiliul European, 14 februarie, 2008, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11906&lang=EN>.

Recensământul care a avut loc în Serbia în perioada 1 - 15 octombrie 2022 a fost conceput astfel încât minoritarii să-și poată declara liber apartenența etnică. Fără a intra în controversele legate de organizarea acestui referendum, nu putem decât să constatăm că nu s-au depus eforturi pentru a-i convinge pe cei din Timoc să se declare ceea ce sunt - români. România nu a fost interesată să organizeze o campanie în acest sens, iar Serbia a avut tot interesul ca numărul minorităților prezente la recensământ să fie cât mai redus posibil. Recensământul din 2022 ar fi putut fi un prilej pentru a arăta că există o singură minoritate care vorbește limba română în Serbia. Indiferent de rezultatele recensământului, s-a ratat o ocazie foarte bună pentru a pune capăt acestei divizări artificiale. Nu știm cum vor arăta rezultatele acestui recensământ, va fi interesant de văzut care este numărul total al minorităților români din Serbia. Este totuși de remarcat că de la data primului recensământ din Serbia, cel din 1856, când aceasta era încă principat autonom în Imperiul Otoman până la primul recensământ efectuat de autoritățile comuniste din Iugoslavia, cel din 1948, nu exista distincția între „vlahi” și „români”. Aceasta apare, așa cum demonstrează Mihai Avram într-o lucrare publicată recent⁴, în timpul stăpânirii germane din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pentru a diviza artificial etniile din fosta Iugoslavie și pentru a evita o posibilă alianță între România și Iugoslavia, mediată de existența unei puternice comunități românești în diaspora.

Este vorba de o divizare artificială și illogică: la nordul Dunării sunt români, la sudul Dunării sunt „vlahi”. Dunărea nu a delimitat niciodată strict unitatea lingvistică a românilor, dimpotrivă.

Dacă urmărim evoluția recensămintelor din 1856 până în 2011, observăm că numărul de români din Voivodina scade constant. Acest lucru se întâmplă în mod natural, datorită migrației, a asimilării și a declinului general demografic. În același timp, numărul declarat al „vlahilor” fluctuează aparent irațional: în 1953 se declarau vlahi 28407 persoane, în 1961 doar 1330, în 1971 erau 14724, în 1981 numărul vlahilor declarați crește la 25596, pentru a scădea la 17807 în 1991, crește spectaculos la 40054 în 2002, pentru a scădea la 35330 în 2011. Aceste fluctuații sunt consecința unei identități naționale fluctuante care gravitează între cea românească, cea „vlahă” și cea sârbă. A stabili această identitate, într-un sens sau altul, era miza fundamentală a recensământului din 2022. Din păcate, nu s-a realizat cât de important era a crea premisele pentru afirmarea unei conștiințe de sine mult mai consistentă a vorbitorilor de limbă română din Timoc. Autoritățile române care au organizat recensământul cu

⁴ Mihai Avram, *Vlahi sau români? Dilemele identitare și reprezentarea politică a unei minorități naționale din Serbia*, Eikon, București, 2020.

câteva luni mai devreme ar fi putut organiza consultări cu cele sârbe în vederea identificării corecte a numărului de persoane vorbitoare de limba română din Serbia, din perspectiva metodologiei europene - România a organizat deja un referendum folosind această metodologie, după aderarea la Uniunea Europeană din 2007, Serbia face eforturi în direcția integrării europene, inclusiv în acest domeniu.

Referitor la media de limba română din Timoc, putem afirma fără nicio rezervă că păstrarea limbii române prin instrumente de media - mai ales presă locală - este un efort eșuat. Un eșec deplin, pe care nimeni nu îl asumă. Prima publicație de după sfârșitul Războiului Rece în Timoc a fost „Vorba Noastră” apărută în 1991 sub egida „Mișcării Vlahilor și Românilor din Iugoslavia”. A se observa faptul că încă de pe atunci, înainte de destrămarea fostei Iugoslavii, vorbitorii de limba română din Timoc făceau ei înșiși distincția între „vlahi” și „români”, semn al succesului politicii oficiale de separare artificială. O altă publicație care a apărut în acel context a fost „Curcubeul Timocean”, inițiat de Petru Iancovici - Timoceanu care nu va supraviețui dispariției acestuia.

În 2009 partidul Patria Neamului Românesc a obținut, ca urmare a alegerilor locale, un post de viceprimar în Bor. Consecința a fost inițierea unor demersuri referitoare la crearea unui post local de televiziune în limba română. Proiectul, inițiat și sprijinit și de președintele asociației *Ariadnae Filum*, Zavisă Juri, presupunea un program de două ori pe zi în limba română. Autoritățile sârbe nu s-au opus acestui proiect dar l-au transformat într-o emisiune de câteva minute transmisă în limba „vlahă”. Lipsa de sprijin a autorităților române în acest proiect, precum și disensiunile interne din cadrul comunității vorbitorilor de limbă română din Timoc au făcut ca acest proiect să eșueze.

Departamentul pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Guvernului României a inițiat la un moment dat strategia de a sprijini media de limba română dedicată comunității române din Timoc prin redacții stabilite la Craiova sau la Turnu Severin. Acest demers ar avea un sens dacă ar fi promovat coerent, constant și finanțat corespunzător, iar emisiunile din România ar fi completate prin reportaje la fața locului din Timoc. Din păcate, este vorba de asemenea de un demers aflat pe calea sigură a eșecului, nefiind asumat în mod clar și promovat ca atare.

Istoria Timoc Press reprezintă imaginea fidelă a neputințelor și neîmplinirilor media de limba română din Timoc. La adresa <https://www.timocpress.org.rs/ro/> ultima știre disponibilă este din noiembrie 2020. Nu există nicio explicație la această adresă dacă acest website mai este funcțional, ce s-a întâmplat între timp, etc. Există o mențiune legată de sprijinul acordat acestei inițiative din partea DRRP dar nu este clar dacă acest sprijin continuă ori a încetat. Explicația este legată de fapt de destinul

fondatorului Timoc Press, Dușan Pârvulovici. Acesta conduce Comitetul pentru Drepturile Omului din Negotin, o asociație non-guvernamentală pe care a înființat-o în 1999. În 2021 Pârvulovici a fost condamnat la un an și jumătate de închisoare. Pârvulovici a declarat la data de 22 iunie 2021 că a fost condamnat datorită faptului că a apărut drepturile românilor din Serbia, adăugând că nu există o limbă „vlahă” sau grai „vlah”⁵. Trebuie precizat că în 2006 Federația Românilor din Serbia, condusă de Pârvulovici a câștigat alegerile pentru Consiliul Național al minorității române („vlahe”), iar acesta a declarat limba română ca fiind limba oficială a minorității „vlahe”. Din cauza acestei decizii, Serbia a întârziat timp de 18 luni să înregistreze legal Consiliul Național Român care a început să funcționeze abia la 31 august 2007. Ulterior, datorită disensiunilor din interior, întreținute abil de reprezentanții oficiali ai Serbiei, acest Consiliu Național a afirmat existența unei limbi „vlahe”. Condamnarea lui Pârvulovici este explicația pentru suspendarea *de facto* a portalului de știri Timoc Press. Faptul că nimeni din comunitatea românească din Timoc nu i-a luat locul pentru a duce mai departe acest proiect arată cât de fragil este proiectul construcției media de limba română în Timoc.

Prin urmare, diviziunea artificială români - vlahi, întreținută artificial de autoritățile din Serbia și inabilitatea sau mai degrabă deficitul de curaj al autorităților din România de a invoca și folosi pe deplin instrumentele europene de protecție a drepturilor minorităților naționale se combină pentru a avea ca rezultat apariția unui cocktail toxic ce face ca românii din Timoc să nu beneficieze de drepturile pe care Serbia le acordă minorităților naționale - inclusiv românilor din aceeași țară situați la nordul Dunării. Accesul la media face parte din aceste drepturi. Renunțarea la diviziunea artificială români – „vlahi” va face ca românii din Timoc să poată beneficia de drepturile de care sunt private în prezent. Se pare însă că această diviziune este acceptată tacit de toți cei care ar putea influența rezolvarea acestei probleme. Contextul actual, în care identitatea tinde să fie din ce în ce mai importantă în raportarea persoanelor la un context național sau internațional, nu este însă deloc favorabil.

București, Ajunul Crăciunului 2022

⁵ <https://www.qmagazine.ro/erou-din-valea-timocului-merg-inainte-nevinovat-dar-cu-demnitate-cu-fruntea-sus-traiasca-neamul-nostru-romanesc/>

ROMANIAN LANGUAGE MEDIA IN SERBIA - THE "VLAHACH" CHALLENGE

Radu Carp

Summary

This paper traces the failure of establishing a Romanian speaking language media in Timoc. Although the right of the Romanian national minority to have their own media is respected in Voivodina by the Serbian state, in Timoc this right, along other minority rights, is not guaranteed. This is a contradiction hard to understand first of all by the European experts in this area that drafted reports about minorities status in Serbia. This is because Serbia recognizes a Romanian minority in Voivodina and a Vlah minority in Timoc, which in fact are just one. The 2022 census could have a good opportunity to overpass this artificial contradiction but, even if we don't know yet the results, it seems that such an opportunity has been missed. The paper describes the consecutive failures to establish a Romanian speaking language in Timoc, starting from 1991 to the latest episode, Timoc Press.

Keywords: media, national minority, Romanian, Serbia, Vlah

IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA RSS MOLDOVENEȘTI (ANII 1960-1980)

Ruslan ȘEVCENCO¹

Rezumat

Acest articol prezintă imaginea României, creată în presa RSS Moldova în anii 1960-1980. În anii 1950-începutul anilor 1960, imaginea României în presa RSS din Republica Moldova a rămas în general pozitivă, iar relațiile de prietenie dintre RSSM și România au fost accentuate. După 1962, a început și a devenit din ce în ce mai impunător în ziarele republicii un val de critici dure, atacuri și insulte grave împotriva liderilor români și a politicii statului român. La prima etapă, acestea aveau în mare parte un caracter „istoric”, și erau legate de contradicțiile dintre URSS și România privind apartenența la teritoriul RSSM. În a doua jumătate a anilor '60 s-au adăugat contradicții „lingvistice”, deoarece România a insistat asupra faptului că limba majorității populației din RSSM era româna, iar URSS nu a fost de acord. În anii 1970-1980 au apărut noi teme: „lupta împotriva propagandei românești”, atacurile asupra turiștilor români etc.

Cuvinte-cheie: presă, imagine, critică, atacuri, contradicții, probleme lingvistice și istorice

Majoritatea publicațiilor de la începutul acestei perioade poartă un caracter informativ sec, de exemplu, despre desfășurarea unei sau altei călătorii turistice, cu privire la stabilirea relațiilor prietenești între colhozuri, institute științifice sau alte organizații ale Moldovei și României². Însă, România niciodată în aceste publicații nu ocupa un rol deosebit în lista țărilor socialiste, cu care Moldova menținea relații comercial-economice, culturale și politice, chiar dacă avea frontieră comună doar cu România³.

Excepție în acea perioadă făceau doar reportajele de la competițiile sportive și meciurile între sportivii din Moldova și România⁴, interviurile oaspeților din România: oamenilor de știință, cultură, agricultură, industrie și din

¹ Dr. în istorie, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: rsevcenco@gmail.com

² Молдавские туристы выехали в Румынию // Советская Молдавия, 1960, 2 апреля; Чиментынд приетения динтре нороаде// Молдова Социалистэ, 1960, 8 априлие.

³ Чиментынд приетения динтре нороаде// Молдова Социалистэ, 1960, 8 априлие.

⁴ Поткин В. «Рапид» атакует и проигрывает // Советская Молдавия, 1960, 26 мая.

alte domenii⁵, inclusiv articolele despre viața internă din România, care, uneori, apăreau în presa republicană. Autorii acestora în mare parte erau funcționari sovietici, comsomoliști și membri de partid, iar în unele cazuri și locuitori de rând ai republicii. În aceste publicații cel mai des era descrisă dezvoltarea industriei și agriculturii românești, se făceau comparații cu trecutul interbelic, „burghez”, pentru a argumenta teza, precum că înflorirea începe în România doar cu victoria forțelor prosovietice. Erau detaliat prezentate, deși în formă strict pozitivă, condițiile de muncă și de trai ale țăranilor și muncitorilor din România, lărgirea rețelei de instituții culturale și științifice, și activitatea organizațiilor de partid. Se atrăgea atenție, în special, la componenta cantitativă (câte instituții de învățământ superior erau deschise, câți studenți au acestea, câte cărți se editează în țară și cum a crescut tirajul lor comparativ cu anii precedenți etc.)⁶. Din interviurile oaspeților români în articolele publicate erau incluse doar aprecieri pozitive ale vieții în URSS, creșterea bunăstării locuitorilor RSS Moldovenești, a dezvoltării științei, culturii, industriei și agriculturii ei⁷.

Cele mai detaliate erau în acea perioadă dările de seamă despre vizitele conducătorilor de stat și de partid ale României în Moldova, sau privitor la trecerile lor prin Moldova la stația căii ferate Ungheni. Atunci erau prezentați membrii delegațiilor, se relata despre ceea ce au vorbit conducătorii lor ș.a.⁸. La rândul său, când conducători de partid și de stat ai URSS, în frunte cu N.Hrușciov și L.Brejnev, vizitau România, în componența delegației sovietice era inclus prim-secretarul CC al PCM I.Bodiul⁹.

După tradiția rămasă din perioada stalinistă, în presa republicii, uneori, erau reflectate vizitele artiștilor români. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu privire la turneul Orchestrei Radioteleviziunii române, care a vizitat Chișinăul în iulie-august 1961 cu o serie de concerte. Autorii publicațiilor specificau, în primul rând, acele cântece și opere muzicale, în care era reflectată viața contemporană în România, acțiunile locuitorilor țării cu privire la construcția societății socialiste și

⁵ Екземплул думнявоастрэ не ынсуфлещеште – декларэ оамений де штиинцэ ромынь // Молдова Социалистэ, 1960, 4 юние.

⁶ Скуртул М. В братской Румынии // Советская Молдавия, 1960, 29 апреля; Ла инвитація тинерегулуй ромын // Молдова Социалистэ, 1962, 23 аугуст.

⁷ Екземплул думнявоастрэ не ынсуфлещеште – декларэ оамений де штиинцэ ромынь // Молдова Социалистэ, 1960, 4 юние; Содружество молдавских и румынских геологов // Советская Молдавия, 1960, 17 сентябрия.

⁸ Добро пожаловать, дорогие друзья! // Советская Молдавия, 1961, 1 августа.

⁹ Советско-румынские переговоры начались // Советская Молдавия, 1962, 19 июня.

succesele obținute, cântece populare prelucrate în stil „socialist” și chiar cântece sovietice în limba rusă. Tematica istorică era complet ignorată¹⁰.

Caracteristic pentru descrierea „prieteniei româno-sovietice” la începutul anilor 1960 au fost publicațiile despre ștafetele și „trenuri ale prieteniei”, prin care turiștii români veneau în Moldova, atitudinea pozitivă față de ei în republică și expresiile la fel de pozitive ale oaspeților despre republică, sau informații despre diferite seturi de carte, documente, instrumente etc. din România¹¹. În mod obligatoriu, în fiecare an, în RSSM era sărbătorită ziua „eliberării României de sub jugul fascist” (23 august 1944). În cinstea acestui eveniment se organizau serate și concerte solemne și erau publicate comunicate scurte în presă. Pe lângă toate acestea, în preajma evenimentului susnumit, uneori, se publicau articole voluminoase despre viața tot mai bună în România socialistă, aflată în dezvoltare, cu atragerea autorilor atât din RSSM, cât și din România¹².

Din 1962 începe practica vizitării județelor estice ale României la 23 august de către funcționarii sovietici și de partid ale raioanelor de frontieră ale RSSM¹³. Autorii publicațiilor respective menționau, în primul rând, imaginea de sărbătoare a orașelor românești și fețele fericite ale orașenilor, succesele de muncă ale muncitorilor și colhoznicilor români¹⁴. Altă dată a istoriei postbelice a României, când la Chișinău se organizau manifestări culturale, a fost 30 decembrie (proclamarea Republicii Populare Române – 30 decembrie 1948 – R.Ș.)¹⁵.

¹⁰ Артисты румынской эстрады в Кишиневе// Советская Молдавия, 1961, 26 июля; Дзюба В. Кишинэул аплаудэ пе артиштий ромыны// Молдова Сочилистэ, 1961, 30 юлие; Дзюба В. Кишинев рукоплещет румынским артистам// Советская Молдавия, 1961, 30 июля.

¹¹ Поезд дружбы из Румынии – в Кишиневе // Советская Молдавия, 1960, 20 августа; Посылки из Румынии// Советская Молдавия, 1960, 23 августа; Посылка из Румынии// Советская Молдавия, 1961, 10 мая; Поезд дружбы// Советская Молдавия, 1961, 6 июня; Рапортул спортивилор цэрий-сурорь// Молдова Сочилистэ, 1962, 7 ноембрие.

¹² Торжественный вечер, посвященный 16-й годовщине освобождения Румынии от фашистского ига// Советская Молдавия, 1960. 23 августа; Выставки, посвященные Румынии// Советская Молдавия, 1961, 22 августа; Кымпяну А. Цветет моя страна!// Советская Молдавия, 1961, 23 августа; Габуния Е.Румынские заметки// Советская Молдавия, 1961, 23 августа; Феличитэрь, адресате народулуй ромын// Молдова Сочилистэ, 1962, 22 август.

¹³ Гости из Молдавии// Советская Молдавия, 1962, 22 августа.

¹⁴ Иванов С. Приетение фрэцяскэ // Молдова Сочилистэ, 1962, 23 август; На проводе – Яссы // Советская Молдавия, 1962, 23 августа.

¹⁵ Ын чинстя сэרבэторий национале а попурулуй ромын// Молдова Сочилистэ, 1962, 30 дечембрие.

Începând cu a.1963 și până în a.1989 numărul de publicații despre România în RSS Moldovenească se reduce esențial, fapt ce se explică prin începutul răcirii relațiilor sovieto-române – atât din motiv că autoritățile române au inițiat procesul de revizuire a aprecierilor trecutului istoric, inclusiv cel din 1944, cât și din cauza că România a susținut poziția Chinei și Albaniei contra URSS în mișcarea internațională comunistă. Locul României a fost preluat de Bulgaria, care nu avea aceste probleme cu conducerea sovietică. Cotitura a devenit mai evidentă în timpul decadelor culturii bulgare, organizate în republică în septembrie 1963. Acestui eveniment erau oferite pagini întregi de ziare¹⁶. Relațiile moldo-române erau reflectate mult mai redus, în formă de informații scurte, de exemplu, despre lunarul prieteniei moldo-române, expoziția cărții românești, vizita producătorilor de mobilă din România, contacte sportive și științifice, cu privire la 23 august și la alte date jubiliare, în legătură cu activitatea societății de prietenie moldo-române etc., străduindu-se totuși cât mai puțin să menționeze despre vizitele colegilor lor în România¹⁷.

În august 1966, din nou, în legătură cu „ziua sărbătoririi eliberării de sub ocupația germano-fascistă” a fost publicat articolul despre Târgu-Mureș. În articol se menționa despre geografia regiunii, unde se află acest oraș, despre dezvoltarea industriei chimice, care, în opinia autorului, trebuia să prezinte imaginea acestui municipiu, interviul cu prorectorul institutului medico-farmaceutic ș.a. Printre altele, se spunea, că Târgu-Mureș este centrul regiunii autonome Ungare, însă ungerii și românii trăiesc acolo în prietenie. Cu toate acestea, autorul reprezenta presa de la Moscova, nu pe cea din republică¹⁸.

În noiembrie 1967 a apărut articolul cu privire la expoziția comercial-industrială de la București. O atenție deosebită autorul a acordat expoziției moldovenești. În spiritul timpului, se sublinia creșterea colosală industrială și agricolă a republicii. Pentru a nu provoca nemulțumirea românilor, comparația se

¹⁶ Торжественное открытие декады болгарской культуры в Молдавии// Советская Молдавия, 1963, 8 сентября; Дружба на века! // Советская Молдавия, 1963, 17 сентября.

¹⁷ В честь месячника румыно-советской дружбы// Советская Молдавия, 1963, 9 октября; Визит румынской книги// Советская Молдавия, 1964, 13 сентября; Продуктор де мобилэ ромынь ла Кишинэу// Молдова Сочилистэ, 1965, 31 януарие; Подписан советско-румынский протокол // Советская Молдавия, 1965, 8 октября; Ын оспецие ла приетений ромынь// Молдова Сочилистэ, 1965, 9 октомбрие; Национальный праздник румынского народа // Советская Молдавия, 1966, 23 августа.

¹⁸ Дымов Д. Новая жизнь старого города//Советская Молдавия, 1966, 19 августа.

făcea cu a.1913, nu cu a.1940, mai tradițional atunci pentru propagandiștii sovietici în republică. În articol erau aduse mai multe aprecieri de laudă cu privire la dezvoltarea rapidă sub ocupația sovietică, în special în sfera învățământului¹⁹.

În august 1968, în legătură cu vizitarea republicii de către ansamblul folcloric „Oltul” al Casei de cultură din s.Stoicănești, jud.Olt, în afară de relatarea despre istoria și activitatea ansamblului, cititorilor le era prezentată caracteristica jud. Olt, amplasarea lui geografică, relieful, culturile agricole crescute aici²⁰.

O perioadă îndelungată în presa republicii practic nu mai apăreau articole despre România, cu excepția unor evenimente jubiliare. Unul dintre ele a devenit „aniversarea a 30-a de eliberare a României de sub ocupația germano-fascistă”, în august 1974. Atunci România a fost vizitată de delegația guvernamentală și partinică, în frunte cu A.Kosâghin, Președinte al Sovietului de Miniștri al URSS. Din partea Moldovei, în componența delegației era inclus P.Lucinschi, secretar al CC al PCM. În presa republicii au apărut atunci o serie de materiale despre această vizită, inclusiv despre dezvoltarea rapidă a României²¹.

În august 1976, ziarele republicane, care din nou mult timp ignorau viața internă a României și a politicienilor ei, au informat despre vizita lui N.Ceaușescu în Moldova. Conform informației publicate, Ceaușescu a vizitat CC al PCM, unde prim-secretarul CC al PCM I.Bodiul i-a povestit despre „succesele construcției comuniste” în republică, dezvoltarea întreprinderilor și complexelor intergospodărești, ale asociațiilor agroindustriale și științifice de producție. Ceaușescu, exprimându-și satisfacția de succesele obținute în republică, a descris realizările României și s-a exprimat pentru dezvoltarea relațiilor prietenești în republică. Ceaușescu și Bodiul au vizitat sovhozul-uzină „Victoria” al Asociației Agroindustriale „Moldvinprom” din Kotovsk (astăzi Hâncești), unde Ceaușescu a făcut cunoștința cu principiile de lucru ale acestor asociații, iar primul secretar al Comitetului raional de partid Kotovsk, V.Glebov, a povestit despre dezvoltarea raionului. După aceasta, Ceaușescu, împreună cu membrii delegației sale, Bodiul și alți conducători ai republicii s-au deplasat la Chișinău, vizitând Asociația „Microprovod” și Expoziția Republicană de Realizări Naționale, unde Bodiul și Ceaușescu au ținut discursuri. Este interesant faptul, că în sala Asociației „Microprovod” erau lozinci și în română cu grafie latină – „Să se întâlnească

¹⁹ Ангели Ф. Союз равных, свободных народов // Советская Молдавия, 1967, 5 ноября.

²⁰ Ансамбл фолклорик «Олтул» // Молдова Сочилистэ, 1968, 8 августа.

²¹ Прибытие советской партийно-правительственной делегации в Румынию// Советская Молдавия, 1974, 22 августа; Молдова Сочилистэ, 1974, 23 август,

colaborarea dintre PCUS și PCR”, dar acestea erau publicate doar în ziarul de limba română „Moldova Socialistă”, iar în cel de limba rusă, „Sovietskaia Moldavia”, erau ignorate²².

Mai multe laude despre succesele republicii a adus consilierul Ambasadei României în URSS, I.Oprea, care a venit în republică la invitația Consiliului Colhozurilor RSSM. El a fost primit la 10 august 1976 de către secretarul CC al PCM pentru agricultură S.Grossu, care i-a povestit cum PCM conduce economia republicii. Oprea și-a exprimat încântarea de succesele republicii, în special în cooperarea intergospodărească și integrarea agroindustrială și a propus organizarea schimbului de specialiști din diferite ramuri ale agriculturii²³. Pentru prima dată, după un timp îndelungat, în presa republicii s-a menționat despre vizita în Moldova a colectivului muzical românesc „Chindia” (al combinatului chimico-petrolier din Pitești)²⁴.

Îmbunătățirea slabă a relațiilor româno-sovietice a demonstrat și informația despre vizita specialiștilor români din agricultură în republică. În Moldova ei au făcut cunoștință cu experiența în domeniul viticulturii și vinificației²⁵. Deși aceste vizite înainte erau foarte multe, ele nu erau reflectate în presa republicii și rămâneau doar în informațiile secretarilor comitetelor raionale de partid.

Peste câteva luni, în decembrie 1976, I.Bodiul, la invitația lui N.Ceaușescu, a venit la București. Împreună cu membrul Comitetului Executiv al CC al PCR, prim-secretarul Comitetului Municipal de partid București, I.Dincă, Bodiul a efectuat o călătorie prin București, unde i s-a povestit despre dezvoltarea orașului în ultimele decenii, în special despre succesele în construcțiile industriale și locative. După aceasta, într-o „atmosferă caldă și prietenoasă”, a avut loc întâlnirea Bodiul-Ceaușescu²⁶. În continuare, Bodiul s-a întâlnit cu membrul Executivului Politic al CC al PCR, I.Verdeț, în rezultatul căreia a avut loc un „schimb de experiență” despre dezvoltarea Moldovei și a României. De asemenea, Bodiul a mai vizitat uzina de construcție a mașinilor agricole „Semănătoare”, la asociația intercooperatistă pentru hrana vitelor „Bărcănești”, și gospodăria de stat pentru creșterea vitelor „Băicov” (jud.Prahova). În următoarele zile, Bodiul,

²² Посещение Н.Чаушеску Молдавской ССР// Советская Молдавия, 1976, 3 августа; Плекаря луй Н.Чаушеску дин Кишинэу // Молдова Сочилистэ, 1976, 4 аугуст.

²³ Успехи Молдавии восхищают // Советская Молдавия, 1976, 11 августа.

²⁴ «Киндия» - гость Молдавии// Советская Молдавия, 1976, 29 августа; Кэлэтория прин републикэ а луат сфыршит// Молдова Сочилистэ, 1976, 31 аугуст.

²⁵ Специалишть ромынь ын Молдова // Молдова Сочилистэ, 1976, 11 септембрие.

²⁶ Визита луй И.И.Бодюл ла Букурешть// Молдова Сочилистэ, 1976, 4 дечембрие.

împreună cu secretarul CC al PCR pentru agricultură, C.Dăscălescu, a fost în județul și orașul Brașov și la uzinele din acest oraș. În material se mai spunea și despre evoluția social-economică al acestui județ²⁷.

În februarie 1977, republica noastră a fost vizitată de Ambasadorul României în URSS, Gh.Badrus. El s-a întâlnit doar cu conducerea republicii și cu activiștii secției moldovenești a Societății de prietenie sovieto-române, cărora le-a înmănat decorații pentru dezvoltarea prieteniei între popoare²⁸.

În iunie 1979, și viitorul Președinte al României, I.Iliescu, care atunci ocupa postul de prim-secretar al Comitetului județean de partid Iași, a venit în Moldova. Împreună cu secretarul acestui Comitet regional, Gh.Vasilu, el a studiat în Moldova experiența concentrării și specializării producerii agricole, vizitând pentru aceasta mai multe întreprinderi agroindustriale ale republicii²⁹. Aceleași chestiuni erau examinate și în cadrul vizitei în Moldova a secretarului CC al PCR, V.Marin, în septembrie 1979³⁰.

Pe parcursul anilor 1980, materiale despre România din nou apăreau în presă doar în legătură cu evenimentele din 23 august, 30 decembrie, manifestările Consiliului Economic de Colaborare Reciprocă, ele rămăneau a fi relatate voalat, în volum redus și fără să conțină detalii concrete.

Situația se schimbă abia în a.1989. În ianuarie 1989, pentru prima dată în ultimele decenii, apare articolul despre relațiile moldo-române, consacrat diferitor forme de colaborare ale raionului Leova și jud.Vaslui, atât pe linia partinică, cât și între gospodăriile agricole și organizații. Se făceau chiar referiri la istoria comună. În iunie 1989, în presă apare și o selecție a materialelor despre România (despre or. Craiova, M. Eminescu, cu privire la vizitarea Cahulului de către actori români ș.a³¹). Presa republicii a reflectat și slujba bisericească, mitingul desfășurat la Chișinău în memoria jertfelor revoluției anticomuniste din decembrie 1989 și ajutorul oferit României de către locuitorii republicii³².

²⁷ Пребывание И.И.Бодюла в Румынии// Советская Молдавия, 1976, 5 декабря; Визит И.И.Бодюла в СРР // Советская Молдавия, 1976, 7 декабря.

²⁸ Визит румынского посла в Молдавию// Советская Молдавия, 1977, 1 марта.

²⁹ Знакомство с опытом Молдавии// Советская Молдавия, 1979, 15-16 июня.

³⁰ Знакомство с Советской Молдавией // Советская Молдавия, 1979, 13 сентября

³¹ Молдова Сочилистэ, 1989, 4 юние; Оаспець ромынь ла Кахул // Молдова Сочилистэ, 1989, 17 юние; Пе счена ромыняскэ // Молдова Сочилистэ, 1989, 23 юние.

³² Богослужение и митинг в Кишиневе// Советская Молдавия, 1989, 24 декабря; Помощь румынскому народу// Советская Молдавия, 1989, 26 декабря; Румынскому

În ianuarie 1990, pentru prima dată, au fost stabilite și scopurile colaborării cu România, expuse de prim-secretarul CC al PCM, P. Lucinschi: „dezghețul” relațiilor, activizarea lor, simplificarea trecerii frontierei de stat de pe Prut, deschiderea consulatelor la Chișinău și Iași, întreprinderile comune în domeniul agriculturii, industriei ușoare, construcției de utilaje, comerț, construcție, întărirea relațiilor instituțiilor de învățământ superior și ale institutelor de cercetări științifice³³. În executarea acestora, în ianuarie 1990, la București s-a deplasat delegația, în frunte cu prim-vicepreședintele Comitetului republican de planificare, N.Dudău. Toate propunerile erau acceptate de partea română³⁴. Tot atunci, în ianuarie 1990, ziarul partinic de limba română, „Moldova Socialistă”, a început să fie editat în grafie latină³⁵. În presă se reflecta detaliat pregătirea și desfășurarea „Podului de flori” peste Prut, la 6 mai 1990³⁶.

Așadar, concluzionând, putem constata, că imaginea României în presa RSSM a trecut în perioada examinată prin câteva etape.

- 1) 1961-1962 – relații intense, cu descrieri destul de ample ale vieții în România și realizărilor ei social-economice
- 2) 1963-1976 – răcirea bruscă a relațiilor, dispariția articolelor despre România în presă, cu excepția colaborărilor științifice, sportive și publicațiilor, consacrate unor date importante în perioada socialistă (23 august, 30 decembrie etc.)
- 3) 1976-1977 – îmbunătățirea slabă a relațiilor după vizita lui N. Ceaușescu la Chișinău, apariția unor publicații despre România.
- 4) 1977-1988 – revenirea la practica de ignorare a României în presa republicană, cu aceleași excepții, menționate mai sus.
- 5) 1989-1990 – schimbarea radicală a atitudinii față de România, apariția articolelor despre țară și elaborarea planurilor de dezghețare a relațiilor între locuitorii de pe ambele maluri ale Prutului.

народу – единомушная поддержка // Советская Молдавия, 1989, 29 декабря; Работает правительственная комиссия// Советская Молдавия, 1990, 4 января.

³³ Всестороннее сотрудничество с Румынией // Советская Молдавия, 1990, 5 января.

³⁴ Ла Букурешть а плекат о делегация а Молдовей Советиче // Молдова Социалистă, 1990, 17 януарие; Тронин И. Впереди – конкретное сотрудничество // Советская Молдавия, 1990, 30 января.

³⁵ Moldova Socialistă, 1990, 18 martie.

³⁶ Демидецкий В. Венок дружбы// Советская Молдавия, 1990, 5 мая; Был праздник – большой, светлый// Советская Молдавия, 1990, 8 мая.

**THE IMAGE OF ROMANIA IN THE PRESS OF MOLDAVIAN SSR
(1960s-1980s)**

Ruslan Șevcenco

Summary

This article presents the image of Romania, created in the Moldovan RSS press in the years 1960-1980. In the 1950s-early 1960s, Romania's image in the Moldovan SSR press remained generally positive, and more friendly relations between the MSSR and Romania were emphasized. After 1962, a wave of harsh criticism, attacks and serious insults against the Romanian leaders and the politics of the Romanian state began and became more and more imposing in the republic's newspapers. At the first stage, they were mostly of a "historical" character, and were related to the contradictions between the USSR and Romania regarding the membership of the MSSR territory. In the second half of the 1960s, "linguistic" contradictions were added, because Romania insisted on the fact that the language of the majority of the population in the MSSR was Romanian, and the USSR did not agree. In the years 1970-1980, new themes appeared: "the fight against Romanian propaganda", attacks on Romanian tourists, etc.

Keywords: press, image, criticism, attacks, contradictions, linguistic and historical problems

REGINA ELISABETA (CARMEN SYLVA) ȘI IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA DE LIMBĂ GREACĂ

Ciprian - Lucrețius SUCIU¹

Rezumat

La sfârșit de secol XIX și început de secol XX, regina Elisabeta a României era deosebit de cunoscută și în Grecia, mai ales cu pseudonimul literar Carmen Sylva. Publicațiile care îi urmăreau activitatea literară, informând în acest sens publicul cititor grec prin traducerea a numeroase dintre creațiile sale, erau destul de numeroase. Cercetând aceste publicații, am reușit să evidențiem un material deosebit de cuprinzător, o reflectare amplă a imaginii României în presa acelei perioade. Astfel, în afară de diferitele recenzii / prezentări ale vieții și activității reginei Elisabeta, printre lucrările scriitoarei Carmen Sylva în limba greacă am identificat și texte precum Puiul, Visul unui poet (cuvântare rostită la vizitarea proaspăt înființatei Universității din Iași), Miorița, Meșterul Manole, unele dintre povestirile cele mai cunoscute (Muma lui Ștefan cel Mare, Fiica lui Decebal, Vârful cu dor, Furnica, Piatra arsă, Dragomira etc., precum și alte texte reprezentative pentru scriitoarea-regină și România. Toate acestea descopereau cititorului grec din acea epocă o imagine inedită a României.

Cuvinte-cheie: Regina Elisabeta, Carmen Sylva, presa grecească, România

Pe parcursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, mișcarea feministă lua amploare și în Grecia. Țelul principal al acesteia era depășirea limitelor stricte ale misiunii familiale a femeii și aducerea ei în primul plan al vieții publice. Idealurile femeilor și lupta lor pentru egalitate erau scoase în evidență în mod clar, în principal prin cronici semnate de acestea în diverse publicații, ziare și reviste deopotrivă. Erau anii apariției primelor publicații pur feministe, într-o încercare logică și așteptată de emancipare.

Publicații de limbă greacă redactate de femei și destinate lor circulau atât în spațiul european mai larg, cât și în Grecia și în teritorii aflate cândva sub ocupație otomană. Un exemplu în acest sens îl constituie, încă din 1845, la Constantinopol, revista *Stupul* (gr. *Κυψέλη*), având-o ca redactor pe Eufrosina Samartzidou. O publicație similară de limbă greacă, intitulată *Ziua Nouă* (gr. *Νέα Ημέρα*), redactată din grija lui Lith. B. Papachrysanthou, era lansată, încă din anul 1855, la Trieste. Le-au urmat publicații precum *Evridiki* (*Εὐροδίκη, γυναικεία*

¹ Conf. univ. dr., Universitatea Macedoniei, Departamentul de Studii Balcanice, Slave și Orientale Salonic, Grecia
E-mail: suciu_ciprian@hotmail.com

ἐβδομαδιαία ἐπιθεώρησις, între anii 1870-1873), revistă cu apariție săptămânală coordonată de Emilia Ktena-Leontiada, *Jurnalul Doamnelor* (gr. *Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν*, între anii 1888-1889), avându-le ca redactoare pe Alexandra Papadopoulou și Harikleia Korakidou, *Bosforul* (gr. *Βοσπορίς*, între anii 1899-1906), sub îndrumarea Corneliiei Preveziotou (revista aceasta a circulat la Constantinopol, dar și în teritorii limitrofe sau cu populație elinofonă din Peninsula Balcanică, vezi Andrianopol, Filipopol, Varna, Odesa, București, Koritsa, Argyrocastro sau Cairo și Ierusalim), *Gazeta Doamnelor* (gr. *Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν*, între anii 1909-1911), prin grija Heracliei Melandinou, precum și multe alte publicații și jurnale, în primele două decenii ale secolului XX.

Publicații de literatură și artă destinate femeilor se tipăreau, de asemenea, și în Grecia. De exemplu, la Atena se publicau revistele: *Thalia* (gr. *Ἡ Θάλεια*, din 1867, din grija Penelopei Lazaridou), *Gazeta Doamnelor* (gr. *Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν* din 1887, diferită de prima amintită, sub îndrumarea lui Kalliroi Parren, prima de acest fel scrisă exclusiv de femei și pentru femei), *Familia* (gr. *Οἰκογένεια*, din 1897, sub direcția Anei Serouiou, cu toate că aceasta pleda pentru limitarea femeii, convinsă fiind că „îndepărtarea femeii din spațiul sacru al casei distruge legăturile strânse și sincere și loialitatea familială, sacrificiul de sine, afecțiunea maternă, credința conjugală”), *Pluralism* (*Πλειάς*, din 1899, revistă a unei asociații, în prezent denumirea principalei colecții digitale de reviste istorice grecești a Bibliotecii și Centrului de Informare al Universității din Patras) etc.

Cu trecerea timpului, numărul revistelor de literatură și artă a crescut simțitor. În paginile lor, prezența literară și artistică a femeilor a devenit din ce în ce mai evidentă. Reviste precum *De toate pentru toți* (gr. *Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους*), *Acropolă filologică* (gr. *Ἀκρόπολις Φιλολογική*), *Răsăritul* (gr. *Ἀνατολή*), *Irisul Atticii* (gr. *Ἀττικὴ Ἴρις*), *Gazeta de Attica* (gr. *Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον*), *Muzeul Aticii* (gr. *Ἀττικὸν Μουσεῖον*), *Buletinul Vetrei* (gr. *Δελτίον τῆς Ἑστίας*), *Săptămâna* (gr. *Ἐβδομάς*), *Națiunea* (gr. *Ἔθνος*), *Romane alese* (gr. *Ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα*), *Libertatea* (gr. *Ἐλευθερία*), *Revista Elenă* (gr. *Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις*), *Grecoaica* (gr. *Ἑλληνίς*), *Înainte* (gr. *Ἐμπρός*), *Revista de Artă* (gr. *Ἡ Τέχνη*), *Vatra* (gr. *Ἑστία*), *Calendarul doamnelor* (gr. *Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν*), *Buchetul* (gr. *Μπουκέτο*), *Duh Nou* (gr. *Νέον Πνεῦμα*), *Sensul* (gr. *Ὁ Νουμάς*), *Familia* (gr. *Οἰκογένεια*), *Panateniana* (gr. *Παναθήναια*), *Parnassos* (gr. *Παρνασσός*), *Galeria de Artă* (gr. *Πινακοθήκη*), *Scenariul* (gr. *Σκρίπ*), *Curierul* (gr. *Ταχυδρόμος*) etc. (menționăm doar câteva, în ordine alfabetică) ne-au atras atenția dintr-un motiv concret: găzduirea, în paginile lor, a numeroase rubrici, articole, reportaje și traduceri semnate de diverse autoare, după cum aflăm din *Gazeta Doamnelor*:

„Autoare distinse, deținătoare de titluri, există nenumărate: ducesa de Prissac, ducesa de Roubain, ducesa de la Pache Cuyon, baroneasa de Bay, baroneasa de Purribourg, contessa de Mirabeau - Martel, adică o serie întreagă de femei aristocrate, în frunte cu regina Elisabeta a României (Carmen Sylva), căreia, atunci când scrie în franceză, i se cuvine toată cinstea. Efortul acesta al femeilor privește toate genurile”².

Adresându-se publicului iubitor de literatură și artă, aceste reviste căutau să-și familiarizeze cititorii cu o varietate de materiale, precum biografiile ale unor mari personalități ale vremii, cronici pe teme de istorie, arheologie, filologie (texte originale și traduse), sociologie, știință, familie, muzică și, în general, artă. Printre altele, aceste rubrici trădau interesul puternic al publicului cititor grec față de regii Greciei și ai Europei. Una dintre aceste personalități, al cărei nume l-am menționat deja anterior, era și prima regină a românilor, Elisabeta, multe dintre creațiile ei literare fiind traduse în nenumărate reviste din întreaga Europă.

În comunicarea noastră, atât cât spațiul ne permite, prezentăm anumite aspecte care țin de viața, de personalitatea și mai ales de opera literară a lui Carmen Sylva, așa cum acestea se reflectă în numeroasele rubrici, articole, studii și traduceri identificate de noi și semnate de regina României sau dedicate acesteia în paginile revistelor de limba greacă menționate mai sus. Textele la care facem referire vorbesc de la sine și în detaliu, astfel încât, corelate cronologic, cititorul poate obține o imagine completă și clară a personalității și talentului primei regine a românilor.

Am început să cercetăm acest puzzle complex cu referire la viața, activitatea literară și de traducătoare a reginei-scriitoare datorită unui studiu semnat de Konstantinos Rados, publicat într-un anuar național ilustrat. Este vorba despre un material amănunțit, publicat în anul 1912, referitor la începuturile monarhiei pe meleaguri românești. Cercetând acest prim studiu dedicat regilor României, am realizat cu repeziciune că el era completat de multe altele, toate laolaltă dezvăluind cititorilor de ieri și de azi informații prețioase referitoare la istoria poporului român, de la etnogeneza sa și până la înființarea, în România de acum independentă (după războiul din 1877-1878), a monarhiei. Numeroase rubrici făceau referire la cuplul regal al României și chiar dădeau detalii despre reședința regală de la Sinaia, pe când unele cronici analizau statutul femeii în România acelei epoci, situația României în ultimii ani ai domniei regelui Carol I

² *Εφημερίς των Κυριών*, perioada II, an XXIX, nr. 1073, Atena, 1-15 noiembrie 1915, pp. 2911-2912.

sau legăturile de rudenie dintre cele două coroane, toate presărate cu o mulțime de informații referitoare la România și la lupta poporului român pentru emancipare.

Dintre toate aceste cronici, ieșea în evidență cel semnat de Maria Mavrogordatu, o editorialistă care, în cuprinsul a trei numere consecutive ale *Gazetei doamnelor* oferea, mai ales locuitorilor capitalei elene, încă de la 1888, toate detaliile despre regina-scriitoare a României: amănunte despre viața ei de dinainte de căsătorie, despre cele mai importante evenimente de pe parcursul vieții sale ca soție, precum și din anii în care Elisabeta își asumase rolul de mamă și mai ales pe cel de regină a României. În alcătuirea materialului ei, semnatara articolului trebuie să fi ținut cont de prezența feminină mai largă a scriitoarei Carmen Sylva în reviste de literă și artă din presa germană sau franceză, publicații cu care regina României avea colaborări originale și care îi dedicaseră multe pagini.

În cercurile literare ale Atenei de la acea vreme, interesul pentru creația literară a reginei României trebuie să fi fost, așadar, unul destul de mare. Acest lucru ni-l confirmă numeroasele articole (unele destul de cuprinzătoare) identificate de noi mai ales în publicații ateniene, precum cel al editorialistei Ecaterina Zarkou, intitulat „Regina României, Carmen Sylva” (*Jurnalul Atticei*, 1885), cel al unei alte editorialiste având inițialele F.R. și titlul concis „Carmen Sylva” (*Acropolă filologică*, 1888), cronica unei jurnaliste nesemnate, în revista *Cleo*, cu titlul „Regina României, Elisabeta” (din nou în 1888), precum și o multitudine de rubrici scurte, din care cităm, pentru exemplificare: „*Regina României, cunoscută sub pseudonimul literar „Carmen Sylva”, își va publica în curând noua creație, intitulată „În suferință”*”. După încheierea Primului Război Mondial, aceasta va publica și memoriile soțului ei, regele Carol I al României, privitoare la anii 1881-1914”. O informație asemănătoare ne oferă și o altă revistă a epocii: „*Carmen Sylva, regina României, compune un imn intitulat „X Mai”, cu ocazia sărbătoririi a douăzeci și cinci de ani de domnie a regelui Carol, care se vor împlini în luna mai a anului viitor. În aceeași zi va fi sărbătorită și independența României*”³.

O surpriză deosebit de plăcută pentru noi a fost identificarea, în presa ateniană a vremii (vezi *Gazeta Doamnelor* din 8 aprilie 1890), a discursului pe care Regina României l-a ținut de la pupitrul Academiei Române, precum și cuvântarea acesteia cu ocazia vizitării proaspăt înființatei Universități din Iași, în ziarul atenian *Familia*, revistă săptămânală dedicată femeilor (8 noiembrie 1897). Dincolo de conținutul original, această primă creație a reginei României avea și un

³ *Muzeul Atticei*, an III, vol. II, nr. 28, Atena, 10 martie 1890, p. 309.

titlu sugestiv: „Vis de poet”. Iar ceea ce regina-scriitoare declara în discursul său ținut la Universitatea din Iași era, după cum reiese din citatul următor, și mai edificator pentru cititorul grec: „*Lumea tradiției românești m-a învăluit și totodată m-a vrăjit prin forța ei de seducție*”.

Cele mai multe pagini dedicate reginei Elisabeta a României în paginile publicațiilor de limbă greacă priveau, însă, creațiile sale originale sau traduceri de mare succes ale unor balade, legende și povestiri românești, pe care suverana românilor le popularizase în întreaga Europă. Amintim câteva din cele identificate de noi: *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Muntele ars*, *Muntele durerii*, *Puiu*, *ultimul născut*, *Furnica*, *Din dragoste pentru Păuna*, *Dragomira*, *Viorica*, *Muma lui Ștefan cel Mare*, *Fiica lui Decebal*, multe dintre acestea deosebit de grăitoare pentru istoria și cultura românilor. Desigur, acest grupaj foarte cuprinzător de creații originale și traduceri publicate inițial de regina Elisabeta în diferite reviste europene de largă circulație nu putea să nu fie completat și de texte originale în proză sau versuri ale scriitoarei-regine, precum și de gânduri și cugetări ale acesteia, toate descoperite de noi în multe dintre publicațiile epocii, fără a avea pretenția că am reușit să identificăm toate creațiile semnate de Elisabeta a României din presa de limbă greacă.

Dar ce află cititorul grec despre începuturile scriitoricești ale Elisabetei a României? Află despre îndemnul primit din partea scriitorului Vasile Alecsandri, acela de a scrie poezie și de a traduce, îndemn primit cu ocazia morții singurei sale fiice: „*Petrecusem 30 de ani din viața mea și nu aveam nici cea mai mică și clară cunoștință despre arta poeziei. Am învățat-o traducând*”. La debutul său literar, regina traducea, așadar, în limba germană, un volum intitulat *Poezii populare românești*. Tot lui Vasile Alecsandri, prima regină a românilor îi datora și o mare parte din cunoștințele ei despre legende și baladele românești. Fără îndoială însă, debutul literar al lui Carmen Sylva în reviste germane trebuie să fi fost încurajat și de alți scriitori, precum Paul Lindau. De asemenea, mai târziu regina României pare să fi primit sfaturi întru ale creațiilor literare și de la alți scriitori celebri ai vremii, după cum ne informează o altă notă identificată de noi: „*La sfârșitul vieții sale, Leconte de Lisle dobândise legături cu aristocrația. A consiliat-o chiar și pe Regina Elisabeta a României (Carmen Sylva) în chestiuni literare*”.

Cât despre primele versuri autentice ale reginei Elisabeta, publicate în speranța consolării, după moartea fiicei sale, într-un volum de 200 de pagini intitulat *Sappho și Hammerstein*, aflăm din presa greacă: „*La volumul Sappho și Hammerstein am lucrat de multe ori în grabă, pentru că am crezut constant că moartea mă va chema înainte de finalizarea lui*”. Și regina-scriitoare continuă:

„Am scris Sappho din mânie împotriva lui Grillparzer, pentru că am constatat că firea cea minunată a lui Sappho trebuia dublată și de o pasiune puternică, plină de curaj. Însă acela, în loc să creeze din ea ceva superior, vezi o femeie educată care luptă și suferă, a crezut că are dreptul să o înfățișeze ca pe o rutină sâcâitoare. A se arunca în mare doar pentru o aventură amoroasă mi se pare nedemn de ea, pe când a se sacrifica pentru copilul ei pare mai firesc și mai poetic. De altfel, este și ceea ce mă caracterizează, pentru că nu pot considera dragostea trupească drept cauza idealizată a tuturor faptelor”⁴.

Seria de traduceri din literatura română a Elisabetei fusese semnată inițial cu pseudonimul „E. Wedi”, o anagramă a numelui reginei, pentru ca relativ repede aceasta să urmeze sfatul soțului ei, regele Carol I al României, și să-și publice majoritatea lucrărilor sub pseudonimul cu care a rămas mai apoi cunoscută în istoria literaturii: „Carmen Sylva” („Cântecul pădurii”). Prin recurgerea la pseudonime, se pare că Elisabeta încerca să realizeze o separație între regină și scriitoare. Cine altcineva ar fi putut să explice, însă, în presa de limbă greacă, mai bine decât Grigorios Xenopoulos, aceste opțiuni ale reginei României, în încercarea aceleia de a se impune în lumea literelor? Și bucuria noastră a fost nespus de mare când, în revista *Arta* (Atena, 1898) am descoperit o rubrică foarte interesantă, intitulată „Pseudonime filologice”, din care cităm: *„Originea unor lucruri frumoase este atât de umilă încât nu ți-o poți închipui. Este bine cunoscut ceea ce au spus fiziologii despre sărut și sociologii despre dans - foarte diferit, desigur, de ceea ce au spus, despre aceleași lucruri, poeții și criticii de artă. Evoluția respectă câteodată tipuri și forme, dar distruge și schimbă esența și sufletul. De aceea, primul suflet al unor tipuri, al unor obiceiuri, al unor suflete fără suflet îl vom găsi astăzi ascuns în norii veacurilor trecute. Cred că așa ceva se întâmplă și cu pseudonimele filologice. Primele pseudonime care au apărut în artă poate că nu au avut scopul și importanța pe care le au lucrurile cele mai nobile de astăzi. După cum știți, a existat o perioadă de timp în lume când artiștii și chiar actorii nu erau văzuți mai bine decât cerșetorii și vânzătorii de carne. Drept urmare, cel ce nu voia să-și păteze nobilul sau cinstitul său nume, dacă ar fi vrut să debuteze în teatru sau în literatură, și-ar fi luat un nume fals, astfel încât să se bucure de laudele celor puțini și de disprețul celor mulți. Nu e greu deloc să ne imaginăm că obiceiul pseudonimelor a apărut dintr-o asemenea nevoie. Acea epocă a trecut pentru totdeauna și astăzi, în societatea civilizată, artiștii își au locul lor și, cu cât sunt mai sus, cu atât sunt mai buni. Din unele medii însă,*

⁴ Kostas G. Missios, „Carmen Sylva: Viața și opera sa”, în *Contribuție la istoria literelor din insula Lesbos*, vol. XIV, editura „Pittakos”, Atena, 2009, pp. 90-93.

vechile idei nu au dispărut. Chiar și astăzi există o clasă de oameni neluminați de lumina cea nouă, care, cu prejudecățile lor întunecate, îi stigmatizează pe oamenii de litere și arte. Și, chiar și astăzi, cei care aparțin acestei clase, cei care se tem și vor să fie lingușiți, se ascund sub pseudonime, dacă cumva se hotărăsc brusc, de bine sau de rău, să scrie versuri sau să urce pe scenă. Există, așadar, și pseudonime noi, asemănătoare celor vechi, - pseudonime vampirizate, ceva asemeni liliacilor negri alungați din peștera lor întunecată și rătăciți în lumina zilei... Nu voi vorbi despre astfel de pseudonime. Le urăsc și le disprețuiesc, așa cum le urăște și le disprețuiește orice artist mândru de faptul că este artist! Și nici nu vreau să mă gândesc că Regina României ar fi ezitat sau s-ar fi jenat să-și semneze lucrările filologice cu numele ei, „Elisabeta”, dacă nu ar fi existat un pseudonim mai frumos, mai tandru, mai expresiv și mai poetic pentru ea: Carmen Silva, unde „Carmen” înseamnă „cântec” și „Sylva” înseamnă „pădure”. În cazul acesta nu e vorba de o prevenție față de societate, ci de o necesitate artistică. Doar astfel de pseudonime ne interesează - și spunem aceasta cu toată convingerea”.

Câțiva ani mai târziu, în 1907, această abordare a lui Xenopoulos avea să fie reconfirmată într-o rubrică din *De toate pentru toți*, anexă filologică a revistei *Acropolă filologică*: „Motivul pentru care Regina României și-a ales pseudonimul Carmen Silva este foarte frumos. Într-o zi, ea a vizitat o școală de fete și a întrebat-o pe o fetiță dacă știe ce înseamnă Carmen Sylva. - Da, a răspuns fetița, este numele Reginei când scrie cărți. - Și ce înseamnă asta? a întrebat regina. Fetița a rămas tăcută, fără să știe, iar Regina și-a răspuns singură la întrebare. - Când eram copil, ca și tine, îmi plăcea să merg în pădure și îmi doream să pot cânta ca păsările. De aceea mi-am ales acest nume: Carmen înseamnă cântec, iar Sylva, pădure”.

După alegerea pseudonimului, cititorul grec află că producția literară a lui Carmen Sylva a fost una extrem de bogată. De altfel, referitor la fluxul creației ei literare, ea însăși spunea: „De fiecare dată când îmi vine o idee, indiferent dacă vreau sau nu, simt nevoia să o exprim și să o ascund cumva în versurile mele; doar în felul acesta îmi regăsesc liniștea”.

Regina Elisabeta nu avea să publice, însă, doar poezie, ci și romane și nuvele, de proprie inspirație sau traduceri, precum și multe gânduri și cugetări. Am găsit câteva dintre aceste texte traduse nu numai în reviste de limba greacă înainte și imediat după 1900, ci și mulți ani mai târziu, după moartea reginei-scriitoare (în 1916), în reviste precum *Buchet* (până în 1932) sau într-o colecție separată de

povestiri scurte, publicată la Atena în 1952, prin efortul traducătoarei Maria I. Markopoulou, sub titlul *Legende românești*.

Anii de creație literară par să fi trecut lin și deosebit de productiv în viața lui Carmen Sylva. Relativ repede, fosta prințesă germană, de acum regina României, reușea să se exprime, să simtă și să creeze și în limba română. Fără îndoială, la progresul ei contribuise educația aleasă pe care o primise încă din copilărie, dar și ambiția de care tânăra scriitoare dăduse dovadă în efortul său de a deveni regina iubită a tuturor românilor și de a se identifica cu ceea ce era mai reprezentativ pentru istoria și cultura noului său popor, a noii sale patrii. Cu siguranță, regina se putea mulțumi să se exprime, chiar cu mare ușurință, în franceză și engleză, sau chiar în italiană, suedeză sau rusă, limbi pentru care manifesta o înclinație deosebită. Un alt avantaj al ei erau limbile clasice, latina și greaca veche, pe care se pare că le cunoștea perfect, în afară de alte daruri, precum cântatul la pian sau pictura.

Regina Elisabeta a preferat, însă, să se exprime în limba română, cu siguranță pentru a-și declara și manifesta, în acest fel, dragostea pentru noul ei popor și pentru valorile și creațiile lui culturale, pe care le găsea minunate și pline de simbolism. Astfel, așa cum era de așteptat, înzestrările primei regine a românilor și mai ales talentul ei literar nu au întârziat să atragă atenția unor personalități celebre ale vremii, precum Pierre Loti, care, în 1910, se grăbea să-i schițeze un portret minunat. Textul acestuia a fost imediat preluat și tradus și în greacă, în revista *Duh nou*, o publicație lunară ilustrată. Câțiva ani mai târziu, în 1929, acest text avea să fie republicat în *Litere grecești*, o revistă săptămânală de critică literară și artă. Printre altele, în portretul schițat reginei de Pierre Loti, citim: „*Este un geniu, domnule, regina României. Un adevărat geniu. După părerea mea, valoarea și excelența sa filologică nu pot fi criticate. Un singur lucru se întâmplă însă, din păcate: Carmen Sylva scrie mult și se va epuiza rapid. Totodată, ea este și o femeie nefericită*”.

Câțiva ani mai târziu, în 1915, talentul literar al lui Carmen Sylva avea să fie remarcat și laudat și de Kostis Palamas, în revista *Înainte*, într-o rubrică intitulată „*Două regine*”. Cităm: „*Carmen Sylva a tratat toate genurile producției literare. Nuvela, drama, poezia, cugetările, reflecțiile și opiniile ei, toate sunt considerate admirabile. Dar, la fel cum Margareta a Italiei și-a găsit elogiatorul în persoana lui Carducci, și Elisabeta și-a găsit vrednicul sărbătoritor în persoana unui scriitor mare, chiar dacă, din păcate, acela nu ne este pe plac. Cartea scrisă de Pierre Loti cu ani în urmă despre regina României este cel mai*

frumos și mai de invidiat exemplu, pe care chiar și Regina și-l va fi dorit întru consfințirea gloriei ei”.

Promotoare a artei și a culturii, la scurt timp după sosirea ei în România, în 1869, prin scrierile și traduceri sale regina-scriitoare se transformase, și în Grecia, într-o ambasadoare veritabilă a românilor. În afară de traduceri legendelor și ale basmelor românești sau ale creațiilor sale originale, Carmen Sylva atrăgea atenția publicului cititor din Grecia și prin inițiative unice, precum aceea de a-și asuma costumul tradițional românesc, pe care îl purta permanent, sau de a încuraja și susține financiar, și chiar cu generozitate, artiști și creatori ai vremii sale, precum poetul național al românilor, Mihai Eminescu, compozitorul George Enescu (copilul său favorit, pe care l-a susținut efectiv în drumul său spre a deveni un compozitor de renume mondial, creând, lângă Palatul Peleş, o sală de concert și dându-i o vioară, operă a celebrului italian Amati), pictorul Nicolae Grigorescu, precum și mulți alți artiști. Cităm, spre exemplificare, din presa greacă: *„Regina României are sub protecția ei un geniu muzical ciudat, pe Vladimir Dolanski, care deja triumfă în principalele orașe ale Europei. Dolanski nu manifestă doar o abilitate extraordinară ca interpret, ci și o voință incomparabilă. Născut în București, la vârsta de paisprezece ani acesta și-a pierdut, într-o explozie, un braț, și a orbit complet. Părinții l-au trimis la un azil pentru nevăzători unde, într-o zi, nefericitul tânăr a auzit povestea unui muzician maghiar care cânta la pian cu o singură mână. Din ziua aceea, tânărul Vladimir a început studiul muzicii cu o perseverență nestăpânită. A petrecut repetând între 12 și 14 ore zilnic. Curajul și perseverența i-au adus, însă, triumful. După doi ani de studii, el a putut interpreta, cu o singură mână, o multitudine de partituri muzicale. Mai apoi, el s-a întors la București. Acolo l-a întâlnit regina Carmen Sylva care, mai apoi, s-a interesat mereu de soarta lui. L-a protejat din toate punctele de vedere și i-a asigurat o rentă lunară”⁵. Sau o știre asemănătoare: „Avem noutăți de dată recentă despre acel violonist strălucit pe care l-au admirat atenienii, Florizel von Reuter, care a venit la Atena în hainele sale scurte de copil. Și nici nu se putea ca această veste să fie decât una bună, întrucât este vorba despre cel ce și-a câștigat favorurile tuturor demnitarilor, de preferatul reginei Angliei și de copilul răsfățat al reginei României, Carmen Sylva, care i-a scris și libretul operei. Acum Florizel este recunoscut ca un compozitor demonic la Berlin, pentru că aflat la vârsta de doar șaptesprezece ani, din student al celebrului*

⁵ Vezi „Genii precoci”, revista *Galeria de Artă*, nr. 112-113, Atena, iunie-iulie 1910, p. 91.

Marto, a devenit unul dintre colaboratorii săi, luând de acum locul faimosului Joachim la Academia de Muzică din Berlin”⁶.

În acest fel, Regina Elisabeta le-a descoperit europenilor pe unii dintre cei mai mari artiști români. Mai târziu, cu orice ocazie, aflăm că George Enescu nu a ratat ocazia de a-și exprima recunoștința. Cităm din presa elenă: „*Clara Haskill s-a născut la București, la 7 ianuarie 1895, dar a studiat, încă de copil, mai întâi la Viena, iar mai târziu la Paris, unde a câștigat premiul I la operă vârsta de 14 ani. Un susținător valoros al studiilor acesteia a fost marele ei compatriot, violonistul George Enescu, cu care mergea adesea la Palatul Peleş, pentru a concerta în fața reginei Carmen Sylva, mare iubitoare de muzică și protectoare a artelor*”⁷.

În politica noii ei țări, regina Elisabeta s-a implicat atât cât i-a permis soțul, regele Carol I. Totuși, când a făcut-o, ca un impuls al romantismului care o caracteriza, sfătuindu-l pe prințul moștenitor Ferdinand să se căsătorească cu Elena Văcărescu, descendenta a unei familii aristocrate românești și domnișoara ei de onoare, a eșuat, iar mutarea aceasta a aruncat întreaga societate românească în haos. Prietenia ei sinceră cu Elena Văcărescu și promisiunea pe care Elisabeta i-a făcut-o soțului ei, regele Carol, de a nu se amesteca din nou în treburile statului, au obligat-o să se autoexileze la Veneția. Astfel, din rubricile epocii dedicate ei, nu au putut lipsi, așa cum era de așteptat, nici cronicile legate de prietena sa de suflet, Elena Văcărescu. Redăm, sugestiv, în acest sens, o cronică identificată de noi în revista *Muzeul Acropolelor*, publicație literară și artistică ilustrată⁸, cu titlul „Elena Văcărescu”: „*Toată lumea europeană vorbește despre domnișoara Elena Văcărescu din România, care de mult timp preocupă instanțe și guverne datorită pasiunii sale erotice inspirate ei de moștenitorul tronului României, Ferdinand. Tânără, frumoasă, inteligentă, Elena Văcărescu se trage din nobili români, a fost crescută în conacul tatălui ei de pe valea Dâmboviței, unde de mică a știut să comunice cu oamenii și s-a cufundată în firele poeziei populare. Domnișoara Văcărescu este o poetă de finețe, iar un volum din poeziile sale, intitulat Încântările urechilor, a fost premiat de Academia din Paris. Ea mai este cunoscută și ca prietenă a lui Carmen Silva. După patru ani de muncă asiduă, tânăra poetă a cules din gura sătenilor, a celor care locuiesc la conacul tatălui ei, nectarul cântecelor populare, considerate egale cu cele din India, din Arabia și din nordul Europei. Publicarea acestor imnuri a mișcat cercurile literare din*

⁶ Vezi „Florizel”, *Revista ilustrată*, an 4, nr. 48, Atena, octombrie 1908, p. 190.

⁷ Vezi „Puncte de vedere. Cu 49 de ani în urmă... 11.XII.1960”, *Cotidianul*, selecție de Michalis N. Katsigeri, Atena, 12 decembrie 2009.

⁸ An 4, nr. 2, Atena, 31 iulie 1891, p. 23.

București, regina le-a tradus în germană, iar muzicianul Augustus Voger le-a transpus, pe majoritatea, pe note. Mama ei este, după cum spune, sigură despre căsătoria fiicei sale cu prințul moștenitor.”

Datorită tuturor acestor cronică, astăzi, regina Elisabeta a României le este cunoscută elenilor nu doar pentru creația sa literară sau pentru sprijinul acordat diverșilor intelectuali talentați ai vremii, ci și pentru grija și afecțiunea pe care „mama răniților”, așa cum era numită, le-a manifestat față de cei suferinzi. În timpul Războiului de Independență (1877-1878), Regina Elisabeta a înființat spitale și unități de îngrijire pentru cei afectați, oferind în același timp și medicamente. În lipsa unui sistem de caritate, fundația „Regina Elisabeta”, care a funcționat din 1893, a reușit să aibă grijă de peste 17.000 de pacienți anual, sprijinind în același timp mai multe familii nevoiașе. În 1909, Regina Elisabeta a înființat la București Azilul pentru Nevăzători, care astăzi îi poartă numele, instituție care continuă să ofere educație neîntreruptă copiilor cu probleme de vedere.

Pe regina fără copii, absența unui succesor direct pare să o fi afectat în așa măsură încât a simțit o puternică dorință de a lăsa în urmă o moștenire culturală. Din punct de vedere istoric, dar și social, vedem o regină modernă, care a îndrăznit public și în scris să facă cunoscută România în toată Europa, mai ales prin literatură. La fel ca soțul ei Carol I, Elisabeta apare legată de poporul român prin puternicul simț al datoriei morale, prin misiunea pe care cuplul regal o are de a-și moderniza din punct de vedere politic, cultural și economic noua lor țară, România. Regina Elisabeta era deja apreciată din acei ani pentru rolul pe care și-l asumase atât de hotărât și pentru succesul ei ca mediator între culturile pe care le reprezenta.

Bibliografie

Acropolă (Ἀκρόπολις), an XXII, nr. 8529, Atena, 13 ianuarie 1906

Acropolă filologică (Ἀκρόπολις Φιλολογική), an I, nr. 3, Atena, 14 februarie 1888, pp. 46-47

Apollon (Ἀπόλλων), an VI, nr. 63, traducere Efstratios Efstratiadis, Pireu, aprilie 1890, pp. 982-984 & 996-998

Arta (Ἡ Τέχνη), „Pseudonime filologice” («Φιλολογικά ψευδώνυμα», vol. I, nr. 2, Atena, 1898, pp. 34-35

Bosfor (Βοσπορίς), traducere Cornelia Preveziotou, an III, nr. 18, 10 octombrie 1901, pp. 205-207

- Buchet* (Μπουκέτο), nr. 82, 15 noiembrie 1925, pp. 754-755, nr. 90 (10 ianuarie 1926), p. 32, nr. 91 (17 ianuarie 1926), p. 49, nr. 92 (24 ianuarie 1926), p. 59, nr. 94 (7 februarie 1926), p. 87, nr. 190 (1 decembrie 1927), pp. 1198-1199, nr. 194 (29 decembrie 1927), p. 1338, nr. 280 (15 august 1929), p. 935, nr. 281 (22 august 1929), p. 984, nr. 6, nr. 299 (26 decembrie 1929), p. 1403, nr. 335 (4 septembrie 1930), p. 887, nr. 342 (23 octombrie 1930), p. 1039, nr. 350 (18 decembrie 1930), p. 1226, nr. 360 (19 februarie 1931), pp. 182-183 (26 noiembrie 1931), p. 1175, nr. 419 (13 martie 1932), p. 325, nr. 424 (17 aprilie 1932), p. 551, nr. 425 (24 aprilie 1932), p. 585, nr. 440 (7 august 1932), p. 1066, 19 martie 1933, pp. 372-373, nr. 474 (2 aprilie 1933), p. 441, nr. 551 (20 septembrie 1934), p. 1805
- Buletinul Vetrei* (Δελτίον τῆς Ἑστίας), nr. 521, Atena, 21 decembrie 1888, p. 2
- Cleo* (Κλειώ), an IV, nr. 8 (80), 15/27 aprilie 1888, pp. 113-114
- Cotidianul* (Ἡ Καθημερινή), „Puncte de vedere. Acum 49 de ani... 11.XII.1960” («Ἀπόψεις. 49 χρόνια πρίν... 11.XII.1960»), selecție de Mihail N. Katsigeris, Atena, 12.12.2009
- De toate pentru toți* (Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους), nr. 44, Atena, 5 Septembrie 1904, pp. 715-717
- De toate pentru toți, anexă filologică a revistei Acropola* (Ἀπ' ὅλα δι' ὅλους), an IV, nr. 174, Atena, 15 aprilie 1907, p. 5, an IV, nr. 178, Atena, Κυριακή, 13 Mai 1907, p. 116, an IV, nr. 186, Atena, Κυριακή, 29 Ianuarie 1908, pp. 2-3
- Duh Nou* (Νέον Πνεῦμα), (Pierre Loti), nr. VIII, 1 iulie 1910, pp. 337-340
- Familia* (Οικογένεια), an I, nr. 36, Atena, 8 Noiembrie 1897, p. 284
- Galeria de Artă* (Πινακοθήκη), an X, nr. 112-113, Atena, iunie-iulie 1910, p. 93, an XX, nr. 235-236, septembrie - octombrie 1920, p. 59, an XVI, nr. 181, p. 3, nr. 112-113, iunie-iulie 1910, p. 91
- Gazeta de seară* (Ἑσπερος), an III, nr. 25, Leipzig, 1/ 13 mai 1882, pp. 6 & 18 și an III, nr. 71, Leipzig, 1/ 13 Aprilie 1884, pp. 356-357
- Gazeta Doamnelor* (Ἐφημερὶς τῶν Κυριῶν), Maria Mavrogordatou, an I, nr. 49, Atena, 14 februarie 1888, pp. 3-4, an I, nr. 50, 21 februarie 1888, pp. 2-3, an I, nr. 51, 28 februarie 1888, pp. 2-3, an IV, nr. 160, 8 aprilie 1890, pp. 3-4, an IV, nr. 162, 22 aprilie 1890, p. 3, an IV, nr. 163, 29 aprilie 1890, pp. 3-4, an V, nr. 214, 26 mai 1891, pp. 6-7, an VII, nr. 301, 11 aprilie 1893, p. 6, an VIII, nr. 367, 2 octombrie 1894, pp. 3-5, an XIV, nr. 612, 19 martie 1900, pp. 2-3, an XIV, nr. 632, 24 septembrie 1900, pp. 6-7, an XIV, nr. 633, 1 octombrie 1900, pp. 6-7, an XX, nr. 884, 24 septembrie

- 1906, traducere Irina Nikolaidou, pp. 5-6, an XXII, nr. 957, 1-15 decembrie 1908, traducere Amalia Valsamaki, pp. 440-442, an XXIII, nr. 962, 15-31 februarie 1909, p. 558, an XXIII, nr. 972, 15-30 septembrie 1909, p. 799, an XXIX, nr. 1073, 1-15 noiembrie 1915, pp. 2911-2912, an XXX, nr. 1079, 15-29 februarie 1916, pp. 3012-3013
- Grecoaica* (Ἑλληνίς), Atena, ianuarie 1938, p. 20
- Irisul Atticâi* (Ἀττικὴ Ἴρις), an VI, nr. 3, Atena, 1 Februarie 1903, traducere Alexandra Danoukara, pp. 25-26
- Înainte* (Ἐμπρός), Atena, 2 octombrie 1915
- Jurnalul Atticei* (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον), traducere G. Dourouti, Atena, 1884, pp. 161-207
- Jurnalul Atticei* an 1885 (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1885), Ecaterina Zarkou, tipografia G.S. Stavrianos, Atena, 1884, pp. 429-446
- Jurnalul Atticei* an 1887 (Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον), traducere G.A. Valavani, Atena, 1887, pp. 62-80
- Libertatea* (Ελευθερία), an X-XI', nr. 897, Ioannina, 1 ianuarie 1934, p. 1
- Marea Enciclopedie Elenă* (Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, vol. IX, pp. 960-961
- Missios, Kostas, „Carmen Sylva: viața și opera”, în *Contribuție la istoria literelor din insula Lesbos* (Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Λεσβιακῆς Γραμματείας), vol. XIV, editura „Pittakos”, Atena, 2009, pp. 90-93
- Muzeul Atticei* (Ἀττικὸν Μουσεῖον), an III, vol. II, nr. 28, Atena, 10 martie 1891, p. 309, an IV, nr. 2, Atena, 31 iulie 1891, p. 23, an IV, nr. 5, Atena 15 septembrie 1891, p. 56 & an III, vol. II, nr. 34, Atena, 10 mai 1891, pp. 376-377
- Națiunea* (Ἔθνος), cronica „Biblia de aur” («Χρυσὴ Βίβλος»), 13 ianuarie 1914, p. 3 și cronica „Cărți de Carmen Sylva” («Βιβλία τῆς Κάρμεν Σύλβα»), Atena, 4 aprilie 1915
- Palamas, Kostis, „Două regine” («Δύο Βασίλισσαι»), în *Articole și cronici* (Ἄρθρα καὶ Χρονογραφήματα), vol. III (1915), Atena, Fundația Kostis Palamas, pp. 394-396
- Panateniana* (Παναθήναια), nr. 15, Atena, 1901, pp. 100-103 & 15 septembrie 1901, pp. 424-425
- Parnassos* (Παρνασσός), an VII, nr. 10, traducere Panagiotis Ferbos, pp. 859-866 & an XI, nr. 2, aprilie - iunie 1969, pp. 173-174
- Povestiri alese* (Ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα), an I, nr. 84, Atena, 22 iulie 1893, p. 1

- Răsăritul* (Ἀνατολή, μηνιαῖον καλλιτεχνικόν, φιλολογικόν, ἐπιστημονικόν καὶ εἰκονογραφημένον περιοδικόν), vol. I, nr. VIII, martie 1902 - februarie 1903, pp. 255-256.
- Revista elenă* (Ἑλληνικὴ ἐπιθεώρησις, μηνιαῖον περιοδικόν εἰκονογραφημένον), an VII, nr. 82-83, Atena, august-septembrie 1914, p. 227, an VII, nr. 84, Atena, octombrie 1914, p. 245, an IX, nr. 100, Atena, februarie 1916, p. 63
- Revista ilustrată* (Ἡ Εἰκονογραφημένη), an IV, nr. 48, Atena, octombrie 1908, p. 190 & an XVII, nr. 195-196, ianuarie - februarie 1921, p. 69
- Săptămâna* (Εβδομάς), an I, nr. 2, Atena, 11 martie 1884, an III, nr. 104, 22 februarie 1886, an V, nr. 37, Atena, 10 septembrie 1888, traducere N. Seremeti, pp. 7-11, an VI, nr. 28, Atena, 15 iulie 1889, p. 11, an VII, nr. 44, Atena, 3 noiembrie 1890, an VII, nr. 17, Atena, 28 aprilie 1890
- Scenariul* (Σκρίπ), an VI, nr. 2048, Atena, 1 mai 1901
- Sensul* (Ὁ Νουμάς), 22 Octombrie 1906, pp. 4-7
- Steaua eoliană* (Αἰολικὸς Ἀστὴρ), an II, nr. 44-45, Κυδωνία, Izmir, 15 iulie - 1 august 1913, traducere Urania K. Salta, p. 318
- Stupul* (Κυψέλη), an I, nr. 9, Zakynthos, septembrie 1884, pp. 161-168 & an IV, nr. 55-56, iunie-iulie 1887, pp. 1-2
- Sylva, Carmen, *Legende românești* (Ποιμάνικοι θρύλλοι), traducere de maria Markopolou, editura „E. Boundouri”, Atena, 1952
- Vatra* (Ἑστία), an VII, nr. 349, vol. XIV, Atena, 5 Septembrie 1882, pp. 557-559 & nr. 168, Atena, 16 august 1901, p. 3
- Ziua Nouă la Trieste* (Νέα Ἡμέρα Τεργέστης), nr. 375, Atena, 22 iulie 1913 & nr. 417, 3 Septembrie 1913

QUEEN ELISABETA (CARMEN SYLVA) AND THE IMAGE OF ROMANIA IN THE GREEK LANGUAGE PRESS

Ciprian - Lucrețius Suciu

Summary

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, Queen Elisabeta of Romania was also well known in Greece, especially with the literary pseudonym Carmen Sylva. The publications that followed his literary activity, informing in this sense the Greek reading public through the translation of many of his creations, were quite numerous. Researching these publications, we managed to highlight a particularly comprehensive material, a broad reflection of the image of Romania in the press of that period. Thus, apart from the various reviews/presentations of the life and work of Queen Elisabeta, among the works of the writer Carmen Sylva in Greek, we also identified texts

such as *Puiul*, *Visul unui poet* (speech spoken when visiting the newly established University of Iași), *Miorița*, *Meșterul Manole*, some of the best-known stories (*Muma lui Ștefan cel Mare*, *Fiica lui Decebal*, *Vârful cu dor*, *Antica*, *Pitra arsă*, *Dragomira*, etc.), as well as other representative texts for the writer-queen and Romania. All these revealed to the Greek reader from that era, a new image of Romania.

Keywords: Queen Elisabeta, Carmen Sylva, Greek press, Romania

JURNALIȘTI DOBROGENI ÎN CĂUTAREA IDENTITĂȚII

Traian BRĂȚIANU¹**Rezumat:**

Exilul poate fi privit în diverse paradigme: ca o aventură, ca un salt în necunoscut, ca o obsesie a libertății, ca o amendare a unor nedreptăți politice, sociale sau religioase, ca o dorință de înăvuiere, ca o resetare a propriei existențe etc.etc. Fără-ndoială că cel mai bine îl poate înțelege cineva care a trecut prin acest proces, resimțind, cum se spune pe propria piele, avantajele și dezavantajele unei asemenea opțiuni radicale. Ne-o dovedesc modelele la care vom recurge. Chiar dacă exemplul unora poate fi încărcat cu o anumită doză de subiectivism el poate fi extins prin exemplaritate. Este și cazul unor jurnaliști dobrogeni, pe care îi vom prezenta, unii dintre ei cu o deosebită notorietate în presa românească (îi numesc aici pe: Pavel Chihaia, Mirela Roznoveanu, George Bălașu, Horia Roman și mulți alții), dar care au ales, din motive diferite, drumul bejeniei, reușind în mai mare sau mai mică măsură să cunoască, să se adapteze și să se integreze în realitățile noilor spații. Pilda lor confirmă spusele lui Yves Saint-Laurent: „Refugiul este ca o linie neagră pe o pagină albă.”

Cuvinte-cheie: exil, jurnaliști, presă, existență, exemplu

Definit ca părăsire voluntară sau impusă a țării de baștină, dar privit în moduri diferite (ca o aventură, ca un salt în necunoscut, ca o obsesie a libertății, ca o amendare a unor nedreptăți politice, sociale sau religioase, ca o dorință de prosperitate, ca o resetare a propriei existențe etc.), exilul a fost și probabil va fi în continuare un domeniu de analiză pentru înțelegerea cauzelor care l-au generat și a consecințelor imediate sau în timp. Desigur, că asupra lui s-au aplecat destui cercetători cu mai multă sau mai puțină înțelegere. În analiza noastră vom recurge la câteva exemple. Gina Stoiciu², profesor în Științele Comunicării la U.Q.A.M. (universitate din

¹ Lec.univ.dr. , Universitatea „Andrei Șaguna” Constanța

E-mail: bratianu.traian9@gmail.com

² Este absolventă, în 1966, a Facultății de filosofie din cadrul Universității București. A lucrat mai mulți ani ca cercetător la Centrul de Cercetare Sociologică al Academiei, specializată în teoriile comunicării, cu un doctorat în filosofia culturii. În 1981, aflată într-o vacanță în Grecia împreună cu soțul, scriitorul Constantin Stoiciu și cu fiul său, a hotărât să nu se mai întoarcă în țară. „Nu am putut suporta mizeria spirituală care era mai teribilă decât mizeria materială”, spunea ea mai târziu. După un an petrecut în Atena, în 1982, se stabilește în Canada, la Montreal. Aici, primul său loc de muncă a fost ONG Maison Internationale de la Rive Sud considerat, după propria mărturisire, cea mai bună școală a multiculturalismului canadian. În timp, după mai multe concursuri și echivalarea

Montreal, Quebec, Canada) știe foarte bine, din propria experiență, și din a altora cu care a intrat în contact, ce înseamnă să iei asemenea decizie, care sunt strădaniile de cunoaștere, adaptare și integrare în noile condiții a celor aflați în asemenea situații. În cartea sa „Exilul. Viața în fragmente” definește cu multă aplecare acest fenomen: „*Exilul a fost o încrucișare de linii, de drumuri și întâmplări.*”; „*Exilul se trăiește și rămâne acolo în viața ta.*”; „*Țara din care ai plecat nu îți mai aparține. Străinul este pretutindeni un „altul”. Dar străinul are avantajul unei priviri distante și critice a țării de adopție și a țării de origine. Detașarea lui poate aduce cu ea o viziune inovatoare, creativă, originală.*”; „*Exilul este un buchet de emoții, amestec de dorințe, frică, îndrăzneală, bucurie, tristețe, vis și nostalgie. El seamănă uneori cu o fugă de Bach, o spirală fără sfârșit.*”; „*Pentru exilat, exilul nu este nici literatură și nici concept, este experiența trăită.*”

Orice emigrant înfruntă însă multe greutăți: bariera limbii, bariere sociale, culturale, de tradiții, dar își caută în permanență liniștea. „*O dată ajunsă în Canada în 1982, adaugă autoarea, România mi s-a părut deodată paradisul pierdut, pierdusem firescul, rutina, obișnuința, modul românesc de a trăi. În Canada m-am simțit în plină selecție naturală.*” Și Gina Stoiciu continuă șirul mărturisirilor: „*Am preferat să mă lupt deschis pentru îndoielile mele și pentru un alt destin decât cel programat.*”; „*În România nu aveam libertate, dar aveam timp liber. În Canada aveam libertate dar nu și timp liber.*”

Ea vorbește în prelungirea opiniilor și despre diferențele esențiale dintre spațiul din care a plecat și cel unde a venit concluzionând: „*Trecutul nu mă părăsește niciodată. Dar nu pierderea trecutului mă înspăimântă, ci dispariția unei imagini previzibile a viitorului.*”

Despre jurnalismul românesc în diaspora, întrebându-se dacă este ostracizare sau normalitate, a scris și gazetarul Dan Toma Dulciu în reviste sub egida U.Z.P.R.,

diplomelor de studii, a obținut statutul de profesor permanent la U.Q.A.M. După 1990 revine în România pe filiera cooperării interuniversitare (schimb de profesori, cărți, programe, colocvii) punând la punct o colaborare între Universitatea din Quebec și cea din București, care a durat mai bine de zece ani. În prezent este cadru didactic asociat la Universitatea canadiană și colaboratoare la unele proiecte în România. Este autoarea unor lucrări de referință: „Orientări operaționale în cercetarea comunicării de masă” (1981); „La difference comment l'ecriture? Comment la vivre?”; „Communication internationale el communication interculturelle” (1989); „L'avenglement de Janus Mythers, mythologie politique et reconstruction indentitaire collective” (1997); „Comment compendre l'actualité: Communication et mise en scene” (2006); „Exilul. Viața în fragmente” (2014); „Lumea în care trăim. Individul contemporan” (2018) .

„Cronica Timpului”, „Astralis”, „Floare Albastră”, „Drita”, „Alar” toate din România, „Observatorul” din Canada, „Condeierul Diasporei”, „Correspondențe Culturale” din Austria, sau în lucrări cum au fost „Cartea de aur a spiritualității românești din Austria”, „Mihai Eminescu Fascinația Prezentului”, „Mihai Eminescu. Itinerar vienez” și altele unde a prezentat date concrete despre „Viața în condițiile distanțării de inima și sufletul țării”, despre „Istoria comunității românești în arhivele din Austria”, despre spiritualitatea românească din lumea întreagă etc. El declară că „*A trăi în străinătate nu implică aquae et ignis interdictio (pedeapsa de a pierde orice legătură cu patria) și nici nu înseamnă lepădarea din punct de vedere mental de grupa de sânge a țării de naștere. În sufletul lor, acești pseudo hidalgo ai emigrației speră că vor reveni, asemenea păsărilor migratoare, în fiecare primăvară, într-o patrie românească veșnică.*”³

Opinii interesante despre jurnalistul român în diaspora are și Daniela Gumann, stabilită în Austria, unde coordonează Asociația Scriitorilor Români din această țară și publică trimestrial „Condeierul Diasporei”, revistă de cultură și atitudine, care apare tot sub egida U.Z.P.R., unde promovează identitatea culturală și națională românească.

„*Când vorbim despre diaspora, se spovedește ea, trebuie să luăm în calcul „bagajul” cu care a plecat fiecare individ la drum, dar mai ales, obiectivele stabilite pentru a-și atinge planul lui individual. Dacă în România suntem acceptați oricum pentru că aparținem neamului, ei bine, în străinătate nu se acceptă orice și oricum. Asta face diferența. Străinătatea face selecție și pe bună dreptate.*”; „*În termeni generali, pentru emigrant integrarea constă în cunoașterea limbii țării gazdă, accesul la sistemul de educație și piața muncii din țara respectivă, posibilitățile de creștere a mobilității profesionale prin ridicarea nivelului de educație și a calificării profesionale, egalitatea în fața legii, libertatea culturală și religioasă, respectul față de legile și tradițiile țării în care trăiesc.*”⁴

În același registru se exprimă și Constantin Gumann, el insistând însă asupra cauzelor care au generat exilul (evadarea din comunism, fuga de sărăcie) precum și a datoriei celor din diaspora față de țara de baștină: „*...ideologia radicală m-a obligat să*

³ Dan Toma Dulciu, *Jurnalismul românesc în diaspora: ostracizare sau normalitate?* în „U.Z.P.”, publicație editată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, București, nr. 23 - 2021, pp. 20, 21.

⁴ Daniela Gumann, *Responsabilitatea de a fi jurnalist român în diaspora*, în „U.Z.P.”, publicație editată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, București, nr. 23 - 2021, pp. 24, 25.

lupt sau să părăsesc sistemul (comunist) ca să ajung în libertate (Occident). Au urmat 40 de ani minunați, când poți scrie ce vrei, poți, în limita bunului simț, să critici, dacă ai argumente.”; „Noi, jurnaliștii trebuie să fim ochii și urechile națiunii, acolo unde ne aflăm, să practicăm numai adevărul confirmat personal sau din sursă verificată.”⁵

Și un ultim exemplu oferit de Theodor Damian: *„Dacă vorbim de diaspora română, implicit ajungem la problema identității de neam... Problema păstrării identității, odată plecat din țară, depinde de înțelegerea și de viziunea celui plecat. Dacă scopul lui este de a se integra totalmente în noua lume și de a o uita pe cea veche, păstrarea identității nu e o problemă. E o piedică. El nu are nevoie de cine a fost, ci de cine vrea să devină. Dacă însă, identitatea cu care a venit în noul context îi este importantă și definitorie, atunci va face tot posibilul s-o păstreze, s-o afirme și s-o dezvolte... Deoarece cultura unei comunități în diasporă este strict legată de identitate, ca atare, jurnalismul cultural trebuie să fie centrat în mod expres pe valorile identitare care țin de limbă, tradiții, obiceiuri, religie, istorie.”⁶*

Pe calea exilului au apucat mulți ziariști născuți sau adoptați de Dobrogea: în perioade diferite, din motive diferite, cu evoluții diferite. Este cazul celor pe care îi vom aminti aici:

- Mehmet Niyazi (1878-1931). Poet și ziarist, originar din comuna Pecineaga, județul Constanța. În 1889 familia a emigrat în Turcia și s-a stabilit la Istanbul. Aici a obținut diploma de învățător și a mers în Crimeea. Din 1904 a revenit în Dobrogea, la Constanța, a fost, mai întâi, profesor la Școala tătară din oraș, apoi cadru didactic la Seminarul Musulman din Medgidia. A scris poezii, a susținut conferințe, a condus ziarele „Dobruca” (Dobrogea) și „Teşvik”. Este autorul volumelor de versuri „İthafat” și „Sagış”.
- N. D. Nincev. S-a născut în 1905 în Constanța. A debutat în publicistică în 1923, a fost redactor la (București, 1932), „Umor bulgar” (București, 1933), „Presa bulgară în România” (București, 1934), „Proverbe bulgare” (1934). După aceea a plecat în Bulgaria și a murit în 1973, la Sofia.
- George Beza (1907 -1995). S-a născut la Ghimpați, județul Vlașca, dar s-a stabilit la Constanța, unde A debutat la ziarul „Epoca” (1929).A intrat în politică și ca patron la Tipografiei „Alfa” din București (1936-1938), a scris Ion Faier în lucrarea „Oxygen pentru alfabet” (Editura „Dada”, Constanța, 2002, p. 58), a contribuit la imprimarea diverselor materiale propagandistice

⁵ Constantin Gumann, *Înapoi la rădăcini*, în „U.Z.P.”, publicație editată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, București, nr. 23 - 2021, pp.26, 27.

⁶ Theodor Damian, *Jurnalismul cultural în diaspora română*, în „U.Z.P.”, publicație editată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, București, nr. 23 - 2021, pp. 44,45.

anticomuniste și antifasciste. A fost trecut pe lista condamnaților la moarte și pentru a scăpa de urmărire, în 1940 a plecat în Turcia. De aici, a mers la Ierusalim, unde a lucrat la Biroul Liber de Presă și Propagandă și a întemeiat postul de radio „Independența României”. A revenit în țară în 1945, iar în 1951 a fost arestat. La eliberare, în 1968, a emigrat în Franța, unde a editat revista „Annales Franco - Roumaines”. În continuare a desfășurat o activitate publicistică intensă în Franța, Anglia și SUA, a condus, împreună cu soția, Vasilichia (Vasilica), revista „Europa”, a colaborat la „The Justice” care a apărut la New York, a editat lucrările „Mission de guerre au service de la cause alliee” și „Misiune de război”. Revista „Analele Dobrogei”, Serie nouă, a publicat, în numărul său X-XIII din 2009-2012, pp. 172-188, un amplu documentar intitulat „Destinul familiei de aromâni Beza”, semnat de Romeo Hagiac și Lavinia Gheorghe .

- Vani Mehmet Yurt Sever (1909-1995). Publicist, poet, născut în satul Kiskene Tatilcak (azi Dulcești din Dobrogea). A scris piese de teatru inspirate din viața tătarilor, a cules folclor tătăresc și a susținut necesitatea emancipării tătarilor dobrogeni și ajutorării emigranților din Crimeea. A cules folclor tătăresc pe care l-a publicat în revista „Emel” („Ideal”). În 1952 a fost arestat, iar la eliberare, după ce a ocupat mai multe funcții minore, în 1971, a emigrat în Turcia. Acolo a continuat să scrie piese de teatru, poezii, proză, a făcut traduceri în turcă din lirica română, a trimis articole care i-au fost publicate în revistele „Karadeniz” și „Renkler”.
- Horia Roman. A fost fiul lui I. N. Roman. S-a născut la 9 decembrie 1910 la Constanța. A absolvit Facultatea de Drept din București. Primele colaborări le-a avut la revista „Bilete de papagal” a lui Tudor Arghezi. În 1930 a intrat în redacția ziarelor „Adevărul” și „Dimineața” și a colaborat la publicațiile „Stânga”, „Cuvântul liber”, „Viața literară”, „Timpul”, „Dacia”, „Dobrogea Jună”, „Revista dobrogeană”. Din 1942 a fost corespondent al Agenției telegrafice „Rador”, atașat de presă la Legația României pe lângă Sfântul Scaun. S-a stabilit în Italia, la Roma, unde a fost mai mulți ani redactor șef al publicației de limbă franceză și engleză „Bulletin European-Tribune Libre de L'eupenisme”. A avut legături strânse cu românii din exil din Italia, Franța, Germania, Spania. În 1969 a publicat, la Roma, cartea „Cenușa visurilor noastre... Amintirile unui ziarist profesionist”. S-a stins din viață în 1982.
- Duca Celestin (1913-?) . A fost poet și scenarist . S-a născut la Tulcea și a fost absolvent al Facultății de Drept și a Conservatorului de Artă Dramatică din Iași. Timp de 20 de ani a jucat pe scenele teatrelor din Capitală, alături de marii actori Radu Beligan, Ion Manta, Forry Etterle, Mihai Popescu. Acuzat că în timpul celui de-al doilea război mondial a luptat împotriva URSS, a fost hărțuit de Securitate. La vârsta de 74 de ani a plecat în Franța și s-a stabilit la Paris. A scris scenariul filmului foileton „Trubadurii ” și a colaborat la diverse publicații românești și străine: „Curierul românesc”, „Suplimentul cultural al

ziarului „Azi“, „Luceafărul“, „Steaua Dobrogei“, „Buletinul de informații“ (Australia), „Dorul“ (Danemarca), „L'Astrolaba“ (Franța), „Cuvântul românesc“ (Canada). Este autorul volumului de poezii „Voievod peregrin prin stele“.

- Zaharia (Zahu) Pană (1921-2001). S-a născut la Beala de Sus din Macedonia și a venit în România în 1926, stabilindu-se în comuna Cocina, județul Durostor. A urmat studiile la Silistra și București. Din motive politice a fost arestat de mai multe ori, iar în 1976 a emigrat în SUA. A scris versuri, a publicat diverse materiale în „Revista scriitorilor români“, „Ethoss“, „Acțiunea românească“, „Solia“, „Unirea“, „Drum“, publicații ale exilului românesc, a fost prezent în periodicele aromâne din țară „Deșteptarea” și „Dimândarea“, a redactat o pagină pentru aromâni în ziarul „Cuvântul românesc” din Canada. A publicat volumele „Cu acul pe săpun“, „Fără armânească“, „Avnănghipsiri”. Moare la New York la 14 martie 2001.
- Pavel Chihaia (1922-2019). S-a născut în Corabia, dar s-a stabilit la Constanța, unde a urmat clasele primare și Liceul „Mircea cel Bătrân” și apoi, Facultatea de litere la București. Și-a început activitatea literară cu schițe în revista liceului și a continuat cu cronici literare și plastice și piesele de teatru „Viața ascunsă” și „La farmecul nopții”. Alături de scriitori de seamă, precum Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Dinu Pillat, Iordan Chimet, Constant Tonegaru, a făcut parte din organizația „Mihai Eminescu”, care s-a opus sovietizării României, fapt pentru care a fost condamnat, arestat și oprit de la publicare. A fost angajat în 1958, la Secția Medievală a Institutului de Istoria Artei, publicând mai multe studii în revistele „Glasul Bisericii“, „Studii și cercetări de istoria artei“. În 1973 a susținut un doctorat la Universitatea Sorbona din Paris, la Catedra de Artă și Arheologie, iar în 1978 a plecat în Germania, unde a cerut azil politic. A participat la ședințele Cercului literar „Apoziția”, a colaborat cu postul de radio „Europa Liberă” și a publicat diverse studii în „Limite” (Paris), „Observator” și „Lumea liberă” (München). După revoluția din 1989 a revenit în țară, a publicat studii și interviuri în „Jurnalul literar”, „România literară”, „Vatra”, „Luceafărul” și a scos de sub tipar mai multe volume: „Blocada”, „Din cetățile de scaun ale Țării Românești”, „Sfârșit și început de ev în arta medievală”, „Fața cernită a libertății”, „Mărturisiri din exil”, „Legende de unei lumi posibile”, „Înfăptuiri pontice”, „Scrieri din țară și din exil” și altele. Începând cu anul 2010, Editura „Ex Ponto” din Constanța i-a tipărit „Opera omnia”, în cinci volume.
- George Bălașu (1924 - ?). S-a născut la Turtucaia, județul Durostor. A urmat cursuri la gimnaziul „Regina Maria” din Turtucaia, Liceul „Radu Negru” din Făgăraș, doi ani la Școala de Geniu din București și un an la Facultatea de farmacie din București. Ca militant anticomunist și cu convingeri național-creștine a fost urmărit de autorități. În 1949 a trecut frontiera în Iugoslavia, a fugit în Italia și a emigrat în Canada unde și-a continuat studiile de farmacie și a obținut licența la Universitatea din Toronto. A fost editor, publicist și ca

emisar al românilor din exil, a publicat sute de articole. În 1976 a înființat ziarul „Cuvântul românesc”, singura publicație în limba română din Canada înainte de 1989, unde au fost publicați poeți și prozatori din exil. După aceea, acolo au luat ființă (sub formă tipărită sau on line, alte tipăriri): „Observatorul”, „Faptul divers”, „Luceafărul românesc”, „Pagini românești”, „Tribuna noastră”, „Terra Nova”, „Alternativa”, „Agenda Românească”, „Buna Vestire”, „Destine Literare” și altele. Unele dintre ele și-au încetat activitatea, în special, din lipsa resurselor financiare, iar altele continuă să apară, constituindu-se în ambasadoare ale culturii românești.

- Angela Bocancea Aramian (1927-2005). Originară din Constanța, unde a studiat la Liceul Comercial, și-a continuat studiile la Academia de Științe Economice. A debutat în publicistică în „Dobrogea Nouă” și „Litoral” cu anecdote și interviuri, iar între 1970-1979 a fost colaboratoare la revista „Săptămâna”. A scris scenarii pentru emisiuni de divertisment, piesele de teatru „Încrederea”, „Trandafirii nu au țepi”, „Uneori e prea târziu”, „Flori pentru dimineață”, „Are pe cineva”, „Lumea zice că...”, „Eu sunt tatăl copiilor” și altele. La radio a colaborat cu diverse rubrici. Înainte de 1989 a plecat din țară și s-a stabilit, împreună cu familia, în Germania.
- Paul Barbăneagră (1929-2009). Cunoscut mai ales pentru calitatea sa de cineast, s-a impus și ca eseist. S-a născut în orașul Isaccea din județul Tulcea. Studiile gimnaziale le-a făcut la Tulcea și cele liceale la Galați. Din motive politice și-a întrerupt cursurile de istorie și medicină și a urmat Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică, Secția Regie de film din București. După absolvire a realizat la Studioul „Alexandru Sahia” peste 100 de filme documentare. În 1964 a fost invitat la „Festivalul Internațional al Filmului de la Tours” și a rămas în Franța ca refugiat politic. Între 1970-1971 a lucrat la Centrul de Cercetări al Televiziunii Franceze și a colaborat la emisiunile de la „Europa Liberă”. După 1971 a realizat filme sociale cu subiecte mitic-religioase și a semnat 12 filme pentru Canalul 3 al televiziunii franceze. Ultimul dintre ele, îl consacră maestrului său „Întru inițiere cosmico-mitică și trăire în esoteric și fantastic” - Mircea Eliade. A fost distins, în 1990, printre altele, cu Marele Premiu al audiovizualului pentru întreaga sa activitate. A fost membru al Academiei de Artă și Tehnică Cinematografică din Franța, în perioada 1984-2008.
- Sarchiz Jamcocian (1933-2016). S-a născut la Constanța și a fost pedagog și ziarist. În 1946 a emigrat în Armenia cu familia, unde și-a efectuat studiile liceale și universitare. A lucrat la Moscova ca traducător de limbă franceză și română, a scris, în Armenia, despre publicațiile armene din diaspora, a editat, la Los Angeles, cartea lui Ștefan Ionescu despre „Manuc bei Zaraf și diplomat la începutul secolului al 19-lea”, a corespondat la diferite publicații din Armenia și Diaspora armeană din România. A fost vicepreședinte în

comitetul de prietenie Armenia - România, traducător și consilier al ambasadorului României la Erevan.

- Vasile Gavrilescu (1937-2011). S-a născut la Siliștriu. A studiat la școala primară „Jules Javett” din Craiova și Liceul de Marină din Constanța, dar a fost exmatriculat din motive politice. După 1958 a fost arestat de mai multe ori, iar în 1985 s-a stabilit la Paris. S-a întors în țară în 1990 și a scris mai multe cărți (versuri, parabole, romane): „Starea de fapt”, „Crimă și iubire”, „Liliacul”, „Ariadna”, „Elogiul prieteniei” etc. Toată viața a fost un înverșunat luptător anticomunist.
- George Filip (1939). S-a născut la Tuzla, județul Constanța. A fost fotoreporter la „Viața studentescă” redactor la „Flota patriei”, a colaborat la „Luceafărul”, „Albina”, „Urzica”, „Dobrogea Nouă”, „Aripile Patriei” și a scris poezii „incomode” pentru care a fost arestat. În 1979 a părăsit țara și a voiajat prin Austria, Germania și Franța, stabilindu-se în Canada, la Montreal. Aici a fost redactor la radio (emisiune în limba română), la revista „Humanitas” și director cultural la Teleromânia, prima televiziune din exil în limba română. Dintre volumele care îl au ca autor amintim: „Matematica pe degete” (1974), „Anotimpul legendelor” (1975), „Desant satiric” (1976), „Zei fără armuri” (1989), „Poemes sur feuilles” (1998), „Poeme îndoliate” (2002), „Țara din lacrimă” (2006) și altele. Referindu-se la deciziile pe care le-a luat, mărturisea la un moment dat: *„Viața nu mi-a fost marcată de niciun eveniment pozitiv. Am iubit oamenii, am cântat dragostea, viața și marea. Liric prin excelență, am recepționat și am vibrat prin letopisețele mele lirice la efervescența socială a poporului român. Suferința exilului nu este o trădare ci o veșnică descoperire a sentimentului național.”*⁷
- Dan Culcer. S-a născut în 1941 la Sulina, iar cursurile elementare și gimnaziale le-a urmat la Sighișoara, liceul și Facultatea de filologie, la Cluj. A fost, alături de Romulus Guga, redactor fondator al revistei „Vatra”, a colaborat la gazetele literare „Steaua”, „România literară”, „Familia”, „Tribuna”, „Cronica”, „Viața Românească”, „Ramuri”, „Convorbiri literare”, „Amfiteatru”, „Orizont”, „Igaz Szo”. Editorial a debutat în 1973 cu volumul „Un loc geometric” după care a urmat „Citind sau trăind literatura” și „Serii și grupuri”. În 1985 s-a stabilit în Franța unde a fost, printre altele, traducător-interpret la Televiziunea Franceză, secretar de redacție la câteva reviste, colaborator la Radio France International, la „Europa Liberă”, Radio Londra și la o serie de gazete românești: „Dialog”, „Curentul” (din Germania), „Lupta” (din Franța).
- Sergiu Selian S-a născut în Constanța în 1943. Ziarist, scriitor, traducător, critic de film. După terminarea studiilor în Constanța și București, a fost

⁷ Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, Editura „Albatros”, București, 2001, p.131.

inginer proiectant și redactor șef la publicația în limba armeană „Nor Ghiank”. A organizat numeroase manifestări culturale. Din 1995 se stabilește în Australia, unde a contribuit la activitatea culturală a comunităților armeană și română. A editat și redactat revista românească „Hora”, revista armeană „Nor tain”. A colaborat la săptămânalul de limbă armeană „Armenia”, a fost redactor la emisiunile de radio în limbile română și armeană, a publicat articole, eseuri, reportaje, interviuri în volumele „Actualitatea muzicală”, „Almanahul Cinema”, „Atlas Magazin”, „Astra”, și în publicațiile „România literară”, „Contemporanul”, „Luceafărul”, „Flacăra”, „Contrapunct”, „Orizont”, „Dobrogea Nouă”, „Revista istorică”, „România azi”, „Teatrul”, „Tomis” etc. Este autorul cărților „Istoria unui genocid ignorat” (1994), „Călător prin Armenia” (2000), „În direct, Australia!” (2006) și altele.

- Gabriel Diradurian (1947-2015). Prozator, dramaturg, publicist. S-a născut la Constanța. A început să studieze, în 1965, la Institutul Politehnic din București, dar a fost exmatriculat în anul IV. A urmat doi ani de stagiul militar și în perioada 1973-1977 a lucrat ca secretar de redacție la săptămânalul în limba armeană „Nor Ghiank” din București. În 1977 a emigrat în SUA, iar în 1990 i s-a pus în scenă în limba engleză, la „Friend and Artists Theatre din Hollywood”, piesa „Schimb eșuat”. De-a lungul anilor a publicat mai multe volume: „O întâlnire” (1979, Los Angeles, reeditat în 1995 la București), „Cabotinul” (1979, Los Angeles, reeditat în 1995 la București), „Scurte povestiri” (1980, Los Angeles, reeditat în 1992 la București), „Adevărata față a zeului Ares: relatare documentară din anii dictaturii” (1992, București), „Cântecul lebedei” (1996, București), „Misiunea” (1998, București), „Sceleratul” (2000, București), „Un om cu demnitate” (2003, București), „Povestiri cu armeni-români și americani” (2012, București), „Din adnotările unui scelerat” (2013, București). A desfășurat și o bogată activitate jurnalistică, colaborând, în perioada cât a stat în SUA, la reviste și ziare românești și armenesti, iar în România, la publicațiile Uniunii Armenilor „Nor Ghiank” și „Ararat”.
- Victor Ivanovici. S-a născut la Tulcea în 1947. A urmat cursurile Liceului grec și ale Facultății de limbi romanice de la Universitatea București. Debutul și-l face cu un sonet la ziarul „Scânteia tineretului”, după care a colaborat la revistele „România literară”, „Amfiteatrul”, „Echinoc”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Contrapunct”, „Tribuna”. În 1979 publică primul său volum în limba greacă, iar un an mai târziu, un altul, „Formă și deschidere” în românește. Urmează „Triptic neochen: Kavatis, Seferis, Sikelianos”, „Suprarealism și „suprarealism”: Grecia, România, Țările Hispanice” etc. Este prezent și în mai multe volume colective: „Istoria literaturii spaniole”, „Stil și compoziție în romanul hispano-american de azi”, „Literatura Hispanica”. Din 1984 se stabilește la Atena, unde colaborează la reviste grecești („Lexi”, „Anti”, „Cielo Mediterraneo”, „Paratirites”, „Pophayras”) și sud-americane („Vox de tenerife”, „La budandel”, „La Bicicleta”) etc.

- Mirela Roznoveanu (n.1947). Scriitor, critic literar, redactor. S-a născut la Tulcea, dar a urmat cursurile elementare la Baia, județul Tulcea și Constanța, cele liceale la Liceul „Mircea cel Bătrân”, iar cele universitare, la Facultatea de Limbă și Literatură Română de la Universitatea București. Este și absolventă a unor studii post universitare „Master of Library and Information Science” (New York, 1996), „Internet Technologies”, (New York, 1997). În 1970 a debutat la revista „Tomis” din Constanța, unde a funcționat ca redactor în răstimpul 1971-1974. O perioadă (1974-1975) a lucrat și la Biblioteca Județeană din Constanța. În continuare, a colaborat la emisiuni ale Televiziunii Române din București, a fost redactor la revista „Magazin”, iar în 1988, împreună cu Petre Mihai Băcanu, Anton Uncu și Tia Șerbănescu au pregătit o publicație clandestină anticomunistă. A fost anchetată și i s-a desfăcut contractul de muncă. După aceea, a lucrat, ca redactor, la „Muncitorul sanitar”, iar în 1989 a contribuit la transformarea „României Libere” în primul ziar independent, unde a ocupat postul de publicist comentator. În 1991, după amenințări și represii, s-a stabilit la New York, unde a îndeplinit mai multe funcții în publicistică, a avut și câteva misiuni diplomatice în Elveția și Austria, a ținut prelegeri la universități și instituții din Armenia, Brazilia, Ungaria, Letonia. A fost redactor șef la „Global Lex”, un jurnal de cercetare juridică în anul 2005. Ca ziarist, a colaborat de-a lungul anilor, la multe publicații: „Tomis”, „Luceafărul”, „România literară”, „Convorbiri literare”, „Viața românească”, „Argeș”, „Orizont”, „Ramuri” din România, „Lumea liberă” din New York, la posturile de radio BBC, și Vocea Americii. Este autoarea mai multor cărți: „Lecturi moderne” (1978), studiul monografic „D.R. Popescu” (1981), „Civilizația romanului” (1983), „Totdeauna toamna” (1988), „Viața pe fugă” (1997), „Învățarea lumii” (1998), „Toward a Cyberlegal Culture” (New York, 2002), „Born Again-in Exile” (New York, 2004), „Elegies from New York City” (New York, 2008) și altele.
- Kira Iorgoveanu-Mantu (n. 1948). Poetă, folcloristă, traducătoare, originară din satul Bașchioi (azi Nicolae Bălcescu) din județul Tulcea. A studiat în București la Liceul „Matei Basarab” și Facultatea de limba și literatura română. În 1971 a devenit redactor la Editura „Minerva”. A debutat editorial cu „Antologia de poezie populară aromână”, urmată de alte două antologii „Dacica” și „Un veac de poezie aromână”. Scrie și poezii în aromână („Steauă di dor”) și românește („Ramura de măsline”). A colaborat la revistele „Ramuri”, „Luceafărul”, „România literară”, „Steaua”, „Tribuna”. După 1985 a publicat în România volumele „Condamnare lingvistică” și „A inode kam” (1997, 2013). A emigrat, apoi, în Germania fără a se cunoaște dacă a desfășurat o activitate publicistică.

Privind retrospectiv biografiile jurnaliștilor amintiți, adevărate experiențe de viață, putem observa că ei au ales exilul având, în principal, ca motivație visul de libertate și dorința unei vieți mai bune. Cei mai mulți dintre ei s-au adaptat, atât profesional cât și din punct de vedere social și au performat în țările de adopție. Alții, din varii motive, nu și-au găsit locul, stăpâniți de tristețea, dezamăgirea și regretul deciziilor luate. Niciunul dintre ei nu a uitat însă, de unde a plecat, făcând mereu, într-un fel sau altul, trimiteri la rădăcini. Atunci când condițiile au permis, au revenit în România și au contribuit, mai mult sau mai puțin, la dezvoltarea patrimoniului cultural național. Dar și pentru ei, ca și pentru cei care au uitat de unde au plecat, așa cum spunea Yves Saint-Laurent, „*refugiul este ca o linie neagră pe o pagină albă*”.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

LUCRĂRI

- Băileșteanu, Fănuș, *Personalități culturale românești din străinătate*, Editura „România Press”, București, 1999
- Craia, Sultana, *Dicționarul ziariștilor români*, Editura „Meronia”, București, 2007.
- Faiter, Ion, *Oxygen pentru alfabet. Eseuri, Consemnări, Profiluri, Dialoguri, Studii* Editura „Dada”, Constanța, 2002 .
- Stoiciu, Gina, *Exilul. Viața în fragmente*, Editura „Polirom”, Iași, 2014.
- Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române, D. B. L. R., M-Z*, Editura „Paralela 45”, București.
- Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, Editura „Albatros”, București, 2001.

PUBLICAȚII

- Analele Dobrogei*. Revistă de istorie medie, modernă și contemporană dobrogeană. Serie nouă, X-XIII, Constanța, 2009- 2012.
- Dicționarul de personalități dobrogene* (vol. IV), Editura „Ex Ponto”, Constanța, 2019.
- Enciclopedia marilor personalități*, vol IV, Editura „Geneza”, București, 2004.
- U.Z.P., publicație editată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România*, București, nr. 23 – 2021.

DOBROGEAN JOURNALISTS IN SEARCH OF IDENTITY

Traian Brătianu

Summary

Exile can be viewed in various paradigms: as an adventure, as a leap into the unknown, as an obsession with freedom, as a remedy for some political, social or religious injustices, as a desire for wealth, as a reset of one's existence, etc. Undoubtedly, someone who has gone through this process can understand it best, feeling, as they say, the advantages and disadvantages of such a radical option. The models we will use in our research prove it. Even if the example of some may be loaded with a certain dose of subjectivism, it can be extended by exemplification. It is also the case of journalists from Dobrogean, whom we will present, some of them with a special notoriety in the Romanian press (Pavel Chihaia, Mirela Roznoveanu, George Bălașu, Horia Roman and many others), but who chose, for different reasons, the beige path, managing to a greater or lesser extent to know, adapt and integrate into the realities of the new spaces.

Keywords: exile, journalists, press, existence, example

**PAGINI ROMÂNEȘTI (MONTREAL-QUEBEC), PUBLICAȚIE
BILUNARĂ PENTRU ROMÂNII DIN CANADA**

Ion ZAINEA¹

Rezumat :

Comunitatea românilor din Quebec, puțin peste 40.000 la recensământul din 2006, jumătate din ei veniți după 2001 și tot atâția cu studii superioare, concentrați (o treime din ei) în cartierul Côte des Neiges din Montreal, a editat, începând cu anul 2001, publicația bilunară intitulată Pagini Românești. Fondatori au fost George Sava (editor) și Mariela Chiriță (redactor-șef). Publicația, ce apărea într-un format mediu, avea 20 de pagini și se edita în 4.000 de exemplare, se susținea din donații și publicitate. Nu primea subvenții nici din Canada, nici din România. Era distribuită în diferite puncte din Montreal și provincia Quebec, în magazine, cabinete stomatologice, farmacii, patiserii, Librăria Pagini Românești, toate deschise sau aparținând românilor stabiliți acolo. Cuprindea, în coloanele sale, rubrici cu informații din/despre români și România, Comunitate, Montreal, Utile, dar și Revista presei, Economic, Mica publicitate, Divertisment, Sport. Așa cum se afirma (nr. 16/2010), politica ziarului/revistei era „una de neutralitate și echidistanță față de grupurile de influență din comunitatea română”, în dorința de a face legătura între acestea. Până în 2019 a apărut pe hârtie, iar după această dată doar online.

Cuvinte-cheie: Montreal, Pagini Românești, comunitate, limbă, cultură

Publicația bilunară *Pagini Românești* este cea mai cunoscută și mai veche publicație a comunității românești din Quebec, o comunitate ce număra, la recensământul din 2006, 40.320 de membri, iar în 2010 se estima a fi ajuns la 45-46.000 de persoane, jumătate ajungând aici după 2001. Era, la vremea respectivă, o comunitate relativ tânără, o treime având sub 25 de ani, iar 40% între 25 și 45 de ani, peste 60% dintre ei fiind căsătoriți (față de 30% dintre quebecani). Comunitatea număra mai multe femei decât bărbați, iar aproximativ 50% din membrii ei aveau studii superioare (față de 16,5% - cât era media în Quebec); 90% dintre românii din Quebec locuiesc în zona metropolitană Montreal, iar 65% sunt stabiliți pe insulă; Côte des Neiges este cartierul cu cea mai mare aglomerație de români (1/3 locuiesc aici); 90% dintre românii din Quebec vorbesc limba franceză, iar 67% vorbesc ambele limbi oficiale din Canada; 11,1% era rata șomajului

¹ Prof. univ. dr., Universitatea din Oradea, membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România
E-mail: ionszainea@yahoo.com

printre români, față de 7% media pe provincie; 33.602 dolari canadieni era câștigul mediu/an, față de 32.074 media în Quebec; femeile câștigau mai puțin decât bărbații².

Ziarul *Pagini Românești* a fost fondat de doi jurnaliști care au emigrat din România în Canada, în 1999: George Sava³, de la *România Liberă* (secția Politică

² *Pagini Românești*, an 10 (2010), nr. 18 (244), p. 4.

³ George Sava, pe numele său adevărat Gheorghe Asavei, s-a născut la 13 septembrie 1962 în satul Vișoara, din județul Vrancea, într-o familie de țărani. În 1978, la 16 ani, s-a angajat ca muncitor la Uzina „Rulmentul” din Brașov, apoi între 1982-1983 a lucrat ca miner la mina Lupeni, iar din 1983 până în 1989 la unitatea de pompieri din același oraș. În aceeași perioadă, a terminat liceul la seral, având apoi mai multe încercări nereușite de a intra la Facultatea de Litere din București. În vara anului 1986, fratele său, Costică Asavei, a reușit să treacă ilegal granița cu Serbia, reușind, ulterior, să ajungă în SUA. În 1989, nemulțumit de condițiile de viață din România, George Sava a decis să protesteze împotriva regimului prin confecționarea unor manifeste, pe care să le distribuie în Lupeni, iar apoi să plece din țară, trecând ilegal granița cu Jugoslavia. Pentru a nu trezi suspiciunile autorităților comuniste, a strâns materialele pentru realizarea manifestelor (carton, carioci) în decurs de câteva săptămâni. În același timp, și-a pregătit cu minuțiozitate plecarea din țară. Cu ajutorul prietenei sale, Mariana Lazăr, a făcut manifestele ce conțineau sloganuri anticomuniste („Jos Securitatea”, „Jos comunismul”, „Jos Ceaușescu”), pe care le-a distribuit lipindu-le pe pereții câtorva clădiri din oraș în noaptea de 19/20 octombrie 1989. În dimineața zilei de 20 octombrie, George Sava și Mariana Lazăr au plecat spre Timișoara, cu intenția de a fugi din țară. Ajunși la Timișoara, au luat trenul spre Otelec, o localitate de la granița cu Iugoslavia, însă în tren au fost arestați de grăniceri. După ce li s-au luat primele declarații în legătură cu intenția de a trece frontiera, cei doi au fost duși la unitatea de grăniceri de la Jimbolia, unde au fost reținuți alături de de alte 70 de persoane, arestate tot pentru „tentativa de trecere frauduloasă a frontierei”. După trei zile petrecute în arestul postului de grăniceri de la Jimbolia, cei doi au fost eliberați. Întors la Lupeni, la 24 octombrie, sub pretextul unei anchete legate de furtul unei cantități de dinamită din mină, George Sava a fost chemat la Miliție și pus să scrie o declarație, care ulterior a fost folosită pentru identificarea scrisului de pe manifestele anticomuniste răspândite în noaptea de 19/20 octombrie. După o percheziție a Miliției la locuința sa, în urma căreia au fost găsite ciorne ale manifestelor, în seara aceleiași zile, George Sava, ca și prietena sa, Mariana Lazăr, au fost arestați din nou. George Sava a fost dus mai întâi la Miliția din Lupeni, unde a avut loc o scurtă anchetă, apoi a fost transferat la Securitatea din Petroșani și, după trei zile, la București, la Direcția de Cercetări Penale a Securității din Calea Rahovei. Aici a rămas până la 22 decembrie 1989, când, în condițiile izbucnirii revoluției, a fost eliberat împreună cu toți ceilalți deținuți. După 1990, a absolvit Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din cadrul Universității București (prima generație de jurnaliști de după 1989). A lucrat ca jurnalist (secția Politică internă) la ziarul *România Liberă*, din 1993 până în 1999, când a emigrat în Canada. Odată cu emigrarea în Canada, și-a schimbat și numele din Gheorghe Asavei în George Sava.

internă) și Mariela Chiriță⁴, de la TVR, ambii absolvenți ai primei promoții de jurnaliști de după 1989 ai Facultății de Jurnalism și Științele Comunicării de la Universitatea București. Publicația a apărut sub egida Asociației Românilor din Canada și Comunității române din Montreal. Între cei mai cunoscuți și activi membri ai Asociației și comunității merită amintiți Gheorghe Megelea⁵, președintele Asociației Românilor din Canada, Petru Cotnăreanu, originar din Bucovina, școlit în Canada, ajuns vicepreședinte al Asociației Românilor din Canada⁶, George Sarry⁷, fost deținut politic în România, autor al unei cărți despre perioada de detenție din închisorile comuniste (*Amintiri din închisoare și din libertate*, 2010) și nu în ultimul rând Paul Dăncescu⁸, medic român stabilit în

⁴ Mariela Chiriță este licențiată în Jurnalism și master în Comunicare, la Universitatea din București. Colaborări de studenție, apoi slujbe de reporter, redactor, prezentator și realizator (de emisiuni simpatice) la TVR (Internațional). Stabilită la Montréal în 1999. Din 2001 până în 2012, a fost redactor-șef la *Pagini Românești*, mereu în paralel cu alte job-uri.

⁵ George Megelea a fost sportiv de performanță și medaliat cu bronz (aruncarea suliței) la memorabila Olimpiadă desfășurată la Montreal, în 1976. Deși s-a întors în țară imediat după Jocurile Olimpice din 1976, Gheorghe Megelea avea să „defecteze” doi ani mai târziu, pentru a se alătura, în Canada, celor cinci sportivi români care refuzaseră să semai întoarcă în România după Jocurile Olimpice.

⁶ Dintre inițiativele sale, merită să amintim strângerea de fonduri pentru ridicarea, la Ottawa, a monumentului intitulat *Memorialul Victimelor Comunismului Totalitar*, în care scop a organizat o serie de întâlniri/picnic-uri ale românilor din Canada. La picnicul din 9 octombrie 2010 de la Val David, ultimul pe acest an, au fost prezenți Elena Ștefoi, ambasadoarea României la Ottawa, care a rostit și o frumoasă alocuțiune, Alide Forstmanis, președinta organizației *Tribute to Liberty*, George Saary și Iosif Bota, doi veterani ai comunității române din Montreal.

⁷ Născut la Constanța, în anul 1928, tatăl având origini grecești, iar mama englezoaică, George Valentin Istrate Sarry a lucrat la Consulatul englez de la Constanța, pe post de curier. În noiembrie 1949, a fost arestat de autoritățile comuniste și acuzat de spionaj în favoarea Angliei (spionajul de care era acuzat fiind de fapt munca de rutină pe care o făcea, de a transporta documente comerciale între Legația engleză și portul Constanța). În urma unui simulacru de proces, este condamnat la 15 ani de închisoare. A trecut, pe rând, prin mai multe închisori comuniste: Aiud, Baia Sprie, Căvnic și Pitești. În 1960, în urma presiunilor exercitate de Marea Britanie, după 11 ani de detenție, George Sarry a fost eliberat din închisoare și „îndemnat” să părăsească România. După un scurt periplu în Anglia, în 1961 George Sarry a emigrat în Canada (Montreal). A murit aici la vârsta de 94 de ani, în 22.I. 2022.

⁸ Născut la 28.01.1927 la București, a absolvit Facultatea de Medicină (1959) cu specializare în parazitologie medicală. Devine doctor în științe medicale, și între anii 1968-1970 lucrează la Institutul Pasteur din Tunisia. Este autor de cursuri și manuale publicate în România, Elveția, Canada și a peste 150 de studii în reviste de specialitate din Franța, Tunisia, Elveția, Marea Britanie, Canada, Maroc și România. S-a stabilit în Canada în

Canada din 1983, unul din promotorii activităților culturale din comunitatea românească din această țară, fondatorul Asociației Culturale Române din Montreal.

Primul număr al ziarului *Pagini Românești* a apărut în martie 2001. Avea un format mediu (își schimbă formatul în mic, începând cu 2017), un număr de 20 de pagini (reduse la 15, după 2017) și se edita în 4.000 de exemplare. Nu primea nici un fel de subvenție, provincială ori federală, din Canada, nici din România, iar singurele sale venituri, din care se susținea, proveneau din publicitate și donații, lucru pe care îl menționează număr de număr. Își avea sediul la adresa: 4914 Décarie # 2 Montreal, Qc - H3x - 2H7 Canada (aproape de Queen Mary, colț cu Snovidon, lângă Postes Canada, la două minute de magazinul București), unde se găsea librăria cu același nume, *Pagini Românești*. Și-a constituit depozit legal la Bibliothèque Nationale de Quebec și Bibliothèque Nationale du Canada încă din anul apariției.

Obiectivul ziarului a fost acela de a promova evenimentele românești importante, precum concertele, piesele de teatru, festivalul de film românesc etc, din dorința de a le oferi celor aflați la mii de kilometri de țară, o bucată de acasă. A promovat, la fel, inițiative laudabile din comunitate și a scris despre poveștile de succes ale românilor care au ales să se stabilească în Canada. A făcut toate acestea în mod constant, gratuit, cu mult entuziasm/pasiune și cu multe sacrificii. *Pagini Românești* s-a remarcat de-a lungul timpului prin ținuta sa morală, prin promovarea valorilor de dreapta (justiție, liberă inițiativă, dreptul la proprietate privată).

Am putut consulta numerele ziarului doar începând cu anul X (2010), nr. 16 (242) al apariției, atât cât se află la Biblioteca Universității din Oradea, până la trecerea sa în format online (2017), așa că în prezentarea noastră vom face referire mai mult la această perioadă/etapă.

Considerăm că termenul de ziar este prea puțin pentru această publicație, care avea un număr considerabil de pagini (20, iar mai apoi 15) și se tipărea în nu mai puțin de 4.000 de exemplare. În 2010, editor al revistei era George Sava, redactor șef Mariela Chiriță, director de dezvoltare Viorel Anghel, iar redactori:

1983, iar în 2004 înființează, alături de alți români, Asociația Culturală Română, care devine cunoscută pentru activitățile sale dedicate promovării tradițiilor, științei, culturii și limbii române în Canada. A primit, în 2010, Medalia de Argint, din partea locotenentului-guvernator al Quebecului, pentru activitatea sa în beneficiul comunității. A decedat la 18.02.2022.

Mircea Gheorghe, Alin Alexandru, Florin Oncescu, Anda Cismașiu, Virginia Mateiaș, Petru Cotnăreanu, Ioan Anton Datcu și Dan Diaconescu. De partea fotografică se ocupa Adrian Niculcea, iar de grafică Constantin Pavel⁹. Publicația cuprindea, în paginile sale, rubrici cu informații despre români și din România, Comunitate, Montreal, Utile, Jurnal, Opinii, Mărturii, Lecturi, dar și Revista presei, Economic, Mica publicitate, Drame și criptograme, Divertisment, Sport. Între semnatarii articolelor și colaboratorii obișnuiți ai ziarului îi amintim pe lângă George Sava, Mariela Chiriță și Viorel Anghel, pe Alin Alexandru, consilier în securitate financiară, Viorel Ilișoi, Paul Dăncescu, avocații Iolanda și Victor Boți, membri ai Baureau de Quebec și ai Uniunii Naționale a Barourilor din România. De-a lungul timpului, la ziar au scris, pe lângă colaboratorii obișnuiți și nume precum Cristian Pătrășconiu, semntar al unei serii de articole sub genericul „România en détail”, Luca Niculescu sau Ioana Ene. Este, de asemenea, de remarcat seria de articole semnate de Mircea Gheorghe, având titluri precum „Pe unde ne poartă metroul”, „Podurile Montrealului”, „Piețele Montrealului”, toate având ca scop cunoașterea și familiarizarea românilor cu orașul în care s-au stabilit și istoria acestuia.

Așa cum se afirma număr de număr, politica ziarului era „una de neutralitate și echidistanță față de grupurile de influență din comunitatea română”, în dorința de a face legătura între acestea. La fel și faptul că „nu toate articolele publicate exprimă punctul de vedere al colectivului redacțional al ziarului” și că „nu își asumă responsabilitatea față de conținutul reclamelor publicate”.

Publicația era distribuită în diferite puncte din orașul Montreal și provincia Quebec, în magazine, cabinete medicale/stomatologice, farmacii, patiserii, biserici, Librăria *Pagini Românești*¹⁰, cele mai multe deschise sau aparținând românilor stabiliți acolo.

⁹ *Pagini Românești*, an X (2010), nr. 16 (242), p. 1.

¹⁰ Zonele din Montreal-Quebec și punctele de distribuție, menționate de ziar, erau:

- CÔTE DES NEIGES/NDC: Plaza CDN, Magazine Bourret, ANKA, Cantor (Place Wilderton), Elia's Euro Dali, Krazy-Kris, Krazy Smak, Akhabar, Restaurantul Rustik, cabinetele medicale stomatologice: Dr. Cristache, Dr. Țăranu Zinca, Dr. Munteanu, Dr. Buracu, Dr. Georgescu, Dr. Bota, Biserica Înălțarea Domnului, Lia Accounting, Librăria *Pagini Românești*, Patiseria Angelica;

- MONTREAL CENTRU/PLATEAU MIT-ROYAL: Consulatul României, Cabinet medical Dr. Cajal, Agenții de voiaj: Voyage En Voque, Penatours, Mondial Tours, Voyage Heritage, Charcuterie Zytynsky's Varșovia, Biserica Sf. Nicolae;

- MONTREAL EST/NORD AHUNTSIC: Magazine: Balcani, Bonanza, Adonis, Krystal, Bo-Dan, Cabinete medicale stomato: Dr. Damian, Dr. Gioană, Garaje Auto Costi, Marcel

Anul 2015 a marcat și o schimbare: fondatorii ziarului, George Sava și Mariela Chiriță au decis să se retragă din motive personale. Ziarul a fost preluat de Viorel Anghel¹¹, care s-a alăturat echipei *Pagini Românești* în 2007. Un nou site web, mai dinamic și optimizat pentru aparatele mobile a apărut. Ziarul a beneficiat, în mai 2015, de un redesign total, aceasta în condițiile în care era, în presa comunitară românească, oricum lider în ceea ce privește calitatea tiparului și a paginatiei.

De la sfârșitul anului 2017, *Pagini Românești* trece în administrarea holdingului de investiții KPS Studio Inc. Ediția online este dezvoltată puternic și audiența *Pagini Românești* crește foarte mult pe acest segment, ziarul atrăgând prin prezența sa consistentă pe online și prin selecția știrilor publicate. Formatul, numărul paginilor și rubricatura ziarului suferă unele schimbări. Pe lângă mai vechile rubrici (România, Comunitate, Opinii, Sport) întâlnim rubrici noi precum Pe glob, Magazin & Știință, Radar, Focus, Extra, Vedete, Insolit. Noi colaboratori se alătură echipei, cum este cazul cu Gianina Corondan sau Viorel Ilișoi.

Și colectivul redacțional al ziarului se înnoiește. Pe lângă mai vechii Alin Alexandru, Viorel Anghel, Petru Cotnăreanu, Mircea Gheorghe ori Florin Oncescu, sunt cooptați în redacție Teo Avramescu, Rareș Burlacu, Valentin Catană, Radu Constantin, Gianina Corondan, Lucia Crăciun, Florin Dumitrescu, Teodor Man, Simona Plopeanu, Gabriel Purcăruș, George Rădulescu, Romulus Stroe, Florin Taloș, Roxana Vornicu-Sturzu¹².

În 2020, după o analiză atentă a comunității românești din Montreal și Quebec, a audienței print vs online, echipa decide suspendarea, pentru un an de

Bréton, Biserici: Catedrala Sf. Ioan Botezătorul, Centre d'action communautaire, Petit-Mains;

- SAINT - LAUREANT: Magazine: Euro-Nec, Piast, 123 Compute, Cabinet stomatologic Dr. Gardoș, Compania World Line Cargo;

- LAVAL: Magazinele: Transilvania, Balkani, Adonis, Biserica Nașterea Maicii Domnului, Biserica Sf. Andrei, Farmacii: Tinica Nichifor, Lenuța Tudor David;

- RIVE SUD: Magazinele: Cracovia, Grande Allée, Al Challal, Biserica Sf. Gheorghe, Royal Le Page;

- WEST ISLAND: Magazine: Mourelator, Adonis, Zagreb, Charcuterie MD, Euro-Mix, Akhavan, Warta, Cabinete stomatologice: Dr. Stoica, Dr. Culuri;

- VILLE DE QUEBEC: Magazinul Chez Vladimir.

¹¹ Viorel Anghel, absolvent de Filosofie, a început să lucreze în presă în 1995, la ziarul *Ultima oră* și la agențiile de presă Infomedia și AR Press (*România Liberă*). A fondat și condus, din 1999, mediaTRUST România, una dintre cele mai importante firme de monitorizare a presei din țară. În Canada a emigrat în 2004, și s-a alăturat echipei *Pagini Românești* în 2007.

¹² *Pagini Românești*, an XIX (2019), nr. 4 (363), p. 1.

zile, a ediției imprimate pentru a se concentra și mai mult pe dezvoltarea ediției online.

Am urmărit, pe parcursul a doi ani, 2010-2011, rubrica „Comunitate”, aflată, de obicei, pe primele pagini, pentru a vedea în ce măsură ziarul și-a realizat obiectivul, acela de a promova evenimentele românești importante, dar și inițiativele laudabile din comunitate și poveștile de succes ale românilor care au ales să se stabilească în Canada. Reține atenția, mai întâi, numărul mare al spectacolelor de teatru și concertelor muzicale organizate de Asociația Culturală Română, cu invitați din țară, desfășurate la Montreal. Amintim, dintre acestea: piesa de teatru „Măscăriciul”, cu Horațiu Mălăele și Nicolae Urs (noiembrie 2010), spectacolul „Tango final” cu Maia Morgenstein și Tudor Istodor (27 noiembrie 2010, la Sala Pavilion de l'Entrepôt), spectacolul „Lie, Lie Ciocârlie” cu soliștii Maria Ciobanu, Ionuț Dolănescu, Doinița Dolănescu și Carmen Rădulescu (6 noiembrie 2010, ținut în Auditorium-ul școlii Georges Vanier), spectacolul ținut de DJ Optik, unul dintre cei mai apreciați DJ români ai momentului (13 noiembrie 2010, la Clubul Empire Newtown al celebrului pilot de Formula 1 Gilles Villeneuve) sau concertul de colinde cu Ștefan Hrușcă (23 decembrie 2010, de la Auditorium Brébeuf), care a generat un entuziasm impresionant în rândul românilor. Adaăgăm și faptul că între 29 noiembrie și 5 decembrie 2010 s-a desfășurat Festivalul Filmului Românesc. Pentru anul următor reținem megaturneul vedetelor Nicu Paleru, Maria Dragomiroiu, Raul și Mirabela Dauer (desfășurat pe 29 ianuarie, la Auditorium-ul școlii Georges Vanier), recitalul extraordinar Nicu Alifantis de Ziua Îndrăgostiților, spectacolul „Drag de Eminescu” cu Ion Caramitru, din seria întâlnirilor cu mari actori ai scenei românești, concertul de primăvară cu Nicoleta Voica sau cel al Alexandrei Stan, ținut la Clubul Radio Lounge, a cărei piesă „Ms. Saxobeat” făcea ravagii în 2011 pe radiourile F.M. din Montreal. Stagiunea teatrală pe 2011 de la Montreal a început cu un invitat de mare valoare, Victor Rebengiuc și un text excepțional, *Legenda Marelui Inchizitor*, după Dostoievski.

O altă categorie de evenimente, ce reține atenția, o reprezintă „serbările românești” legate de aniversarea unor momente importante din istoria națională, spre exemplu Unirea Principatelor Române, care se organizau an de an. „Balul Unirii” din 2011 s-a desfășurat la Montreal (locația 10180 avenue d'Auteuil, aproape de stația de metrou Sauvé), pe 22 ianuarie, organizat de Asociația Română din Canada și Comunitatea română din Montreal, la care au fost prezenți președintele Asociației Române din Canada, Gheorghe Megelea și consulul

general al României la Montreal, Bogdan Bucur. Programul artistic a fost asigurat de formația Tradițional, iar meniul pregătit de Compania de catering La Rumena.

Un alt tip de activități organizate de comunitate erau „seratele românești”, întâlniri periodice ale românilor, o oportunitate de a afla despre proiectele care se desfășoară în comunitate, de a cunoaște alți români și de a-și promova propriile proiecte.

Un loc special acordă ziarul informațiilor privind performanțele profesionale (științifice, literare, jurnalistice, artistice, în afaceri etc., „povești de succes”- cum le definește publicația) ale românilor stabiliți în Canada, respectiv Montreal. Aflăm că Adina Comăniță, imigrată în Canada în 2002, angajată a Companiei Landmark, a fost aleasă avocata anului 2010; Marin Litoiu¹³, cercetător în domeniul informaticii la York University din Toronto, a primit o finanțare de 500.000 de dolari pentru a-și continua cercetările; Irina Lăzăreanu, manechin, născută în 1982, ajunsă în Canada la vârsta de cinci ani, a devenit rapid o vedetă a defilărilor de modă și a copertelor revistelor de profil. Cariera ei a explodat în 2005, când celebra Kate Moss, devenită redactor-șef la *Vogue*, a ales-o pentru o serie de fotografii, ajungând preferata creatorului de modă Karl Lagerfeld; profesorul Vania Atudorei a primit Diploma de onoare pe 2011, din partea Asociației de Pedagogie Colegială din Quebec, distincție oferită celui mai bun profesor dintr-un colegiu, care se remarcă prin calități pedagogice și profesionale și prin contribuțiile la dezvoltarea unui învățământ de calitate în Canada; câteva nume românești și-au făcut loc în presa canadiană: Roxana Pașca, colaborator al prestigioasei publicații culturale *La Scena*, sau Mihai Claudiu Cristea, fost colaborator la *Pagini Românești*, care a scos, în 2005, publicația în limba franceză *Les immigrants de la Capitale*; Cristina Moțescu¹⁴ și-a lansat, pe 22 noiembrie 2010, la Librăria Olivieri, volumul de versuri „La margelle du Soleil”, publicat la Écrits des Forges; scriitorul George Tăutan a fost prezent la Salon du Livre de la Montreal din 2011; pictorița de origine română Mona Cicioian a deschis (2011) expoziția sa „A la recherche du temps perdu”, în timp ce alte două pictorițe de origine română, ce locuiau în Montreal, Angela Faina și Claudia Mandl, au participat cu lucrări la expoziția de pictură organizată de Asociația Românilor din Canada și Comunitatea Moldovenilor din Quebec. Ambele au studiat pictura în România, la academiile de arte frumoase din București și Arad; aflată din 2004 în

¹³ A fost profesor de Informatică în România, iar în 1996 a imigrat în Canada. La un an după ce s-a înscris aici la un al doilea doctorat, a fost recrutat de către renumita firmă IMB.

¹⁴ Născută la Craiova, în 1975, Cristina Moțescu a făcut studii de Limba franceză în România, Maroc și Quebec.

Canada, o moldoveancă, Ștefanida Țîgârlaș și-a croit drum în lumea afacerilor, deschizându-și în Laval un atelier de croitorie, împreună cu fiica sa, Olga, profitând de pregătirea acesteia în designul vestimentar. Atelierul, numit „Ștefani”, ca să poată și quebecanii să-i pronunțe numele, se afla în imediata apropiere a stației de metrou Cartier, deci într-un vad bun.

Mai putem adăuga și faptul că în Montreal se organizase și funcționa, cu activități lunare, „Cenaclul Eminescu”, unde autori români își prezentau volumele de versuri sau proză¹⁵, pe care le aveau în pregătire; de asemenea, funcționa școala „Junimea română din Montreal”, care își desfășura cursurile în sediul Colegiului Jean Brébeuf (aproape de stația de metrou Cote-des-Neiges). Proiectul a fost pornit în 2009, de către Otilia Tunaru, coordonatoarea școlii, împreună cu profesoara de matematică Ildiko Pelczer. Au început prin a organiza cursuri de matematică și origami sub formă de ateliere, iar programul s-a îmbogățit apoi neîncetat, devenind un adevărat catalizator al potențialului intelectual românesc din diaspora montrealeză. Visul de școală românească a prins singur aripi, astfel încât în septembrie 2010 a început școala „Junimea română din Montreal”, care se află sub egida Guvernului României. Comunitatea românească din Montreal avea în proiect, în 2011, înființarea unei Biblioteci românești. Aceasta primise deja din România 15.000 de cărți, care intraseră în procesul de etichetare, sortare pe genuri literare și introducere în baza de date. Inițiatorii proiectului sperau ca biblioteca să fie deschisă într-o clădire din cartierul Cote-des-Neiges, în vara acelui an.

Un lucru demn de remarcat este și faptul că *Pagini Românești* oferă cititorilor săi posibilitatea de a interacționa și de a comenta articolele publicate pe site-ul www.paginiromanesti.ca și pe pagina de Facebook a ziarului. „Încurajăm libertatea de exprimare și credem cu tărie că articolele oferite de noi pot câștiga în substanță prin prezentarea punctelor de vedere oferite de cititorii noștri” - se menționează pe site-ul ziarului. Pentru a putea comenta pe site și a evita ca acesta să se transforme „într-un refugiu pentru atacuri personale, comportament ofensiv sau necivilizat”, ziarul impune obligativitatea respectării câtorva *condiții*, pornind de la premisa că cel care postează un comentariu, își dă acordul, implicit, să respecte regulile ziarului. Prima dintre acestea este *moderarea comentariilor*. În cele mai multe cazuri, comentariile ziarului sunt post-moderate, ceea ce înseamnă că ele nu sunt revizuite înainte de a fi publicate. *Pagini Românești* folosește un

¹⁵ Spre exemplu, la ședința Cenaclului din 17 februarie 2011, ținută în sala Centrului Comunitar al Asociației Culturale Române, au citit Eva Halus - poezii și Ileana Ungureanu - proză din romanul în pregătire „Flori de pădăie”.

sistem automatizat de filtrare pentru a bloca exprimările ofensatoare și cuvintele obscene. Se face tot posibilul pentru a elimina comentariile care au fost semnalate de cititori ca abuzive sau ofensatoare sau care încalcă termenii și condițiile ziarului în vreun fel.

Adminstratorii paginiromanesti.ca își rezervă dreptul de a edita comentariile cititorilor săi, suprimând părți care nu au relevanță pentru articolul la care se comentează sau care sunt ofensatoare. Se lasă la latitudinea colectivului redacțional să decidă ce părți din comentariul cititorilor vor fi considerate ca fiind nerelevante sau ofensatoare. Administratorii site-ului pot șterge cu totul un comentariu, chiar și fără un preaviz. „Este la discreția noastră să decidem ce comentarii nu sunt aprobate sau ce comentarii sunt șterse, după cum este la discreția noastră să decidem blocarea accesului unui utilizator sau a unei adrese IP la conținutul site-ului nostru și a paginii noastre Facebook”.

O altă condiție este *Eliminarea sau editarea comentariilor*. Redacția își rezervă dreptul de a elimina sau edita comentariile care nu sunt în conformitate cu termenii și condițiile solicitate, incluzând, dar nelimitându-se la: 1) atacurile personale asupra jurnaliștilor *Pagini Românești*; 2) afirmațiile false sau nefondate; 3) citarea de persoane sau surse care nu pot fi ușor verificate; 4) limbaj vulgar, incitare la ură, declarații calomnioase sau comentarii care sunt discutabile din diferite puncte de vedere. Moderatorii ziarului vor decide asupra caracterului discutabil al comentariilor; 5) atacuri la adresa celorlalți participanți la discuție.

Comentariile mai pot fi eliminate în următoarele situații: 1) dacă nu sunt relevante pentru subiectul articolului sau dacă repetă informații deja scrise de autorii articolelor sau de către ceilalți comentatori, fără să aducă ceva nou; 2) reprezintă articole preluate din alte publicații (se reamintește faptul că drepturile de autor aparțin ziarelor respective). Admite că se poate, totuși, cita – în limite decente – sau insera linkuri către alte publicații, dar *Pagini Românești* nu este responsabilă de conținutul acestor site-uri. Redacția ziarului își rezervă dreptul de a nu aproba toate comentariile care conțin linkuri externe: 1) în cazul în care conțin publicitate, „spam” sau alte elemente comerciale; 2) în cazul în care autorul unui comentariu se dă drept altcineva sau folosește o adresă de e-mail fictivă.

O a treia condiție se referă la *Nume real vs. pseudonim*. Pentru a conferi un plus de credibilitate discuțiilor *Pagini Românești* încurajează utilizarea numelui real al comentatorilor. Este recomandată crearea unui profil de utilizator sau folosirea contului personal de Facebook, Yahoo, Google, Twitter sau OpenID (ceea ce include și o adresă de e-mail Yahoo). Utilizarea unui pseudonim este totuși permisă, dar se specifică faptul că utilizatorii trebuie să știe că: 1) atunci

când fac afirmații discutabile, dacă ele sunt publicate sub un pseudonim, riscă să fie șterse. „Dacă dvs. nu vă asumați răspunderea pentru ceea ce spuneți, nu ne-o asumăm nici noi”- se menționează pe site. Un utilizator autentificat va avea întotdeauna o credibilitate mai mare; 2) publicarea sub un pseudonim nu înseamnă automat garantarea anonimatului. *Pagini Românești* înregistrează fiecare adresă IP și o poate dezvălui oricând autorităților competente la nivel provincial sau federal – în urma unui ordin judecătoresc, dar și în absența acestuia, în cazul în care consideră că are suficiente motive pentru a sesiza o infracțiune.

Cea din urmă condiție face referire la *Reguli elementare de politețe*, și anume: 1) să nu scrie cu majuscule (Pe internet, a scrie cu majuscule echivalează cu a urla la cineva); 2) să nu își jignească partenerii de discuție; 3) comentariile să fie la obiect și argumentate; 4) să accepte că există și alte opinii decât ale lor.

În cazul în care redacția ziarului decide să organizeze concursuri sau tombale prin care să premieze un comentariu sau altul, solicită cititorilor să fie de acord ca, în situația în care câștigă, ziarul să ofere organizatorilor adresa de e-mail, pentru ca aceștia să-l poată contacta pentru oferirea premiului.

Condițiile specificate, ce pot fi modificate oricând, fără preaviz, sunt însoțite de un fel de *Delarație de principii/Disclaimer*, în care se specifică următoarele: „Informația prezentată pe acest site este oferită doar în scop informativ. Deși facem eforturi pentru o cât mai mare acuratețe a informației publicate, *Pagini Românești* nu poate fi tras la răspundere pentru niciun fel de pagube care pot surveni în urma aplicării unor sfaturi sau sugestii publicate în articole.

Nu luați niciodată decizii financiare, de investiții, juridice, medicale, fără a consulta un specialist în aceste domenii.

Câteodată se întâmplă, în ciuda eforturilor noastre de a vă prezenta o informație corectă, ca în ediția tipărită sau în cea online să apară greșeli de tehnoredactare. Trebuie să înțelegeți că aceste greșeli nu sunt intenționate și că redacția și ziarul *Pagini Românești* nu pot fi trași la răspundere pentru acestea. În măsura posibilului, putem corecta situația în ediția următoare dar aceasta rămâne la latitudinea noastră.

Informațiile despre majoritatea persoanelor și firmelor au fost furnizate, cel mai adesea, de respectivele persoane sau firme, fără să fi fost verificate din alte surse. *Pagini Românești* nu poate fi tras la răspundere pentru informații greșite furnizate de sau despre aceste persoane sau firme.

Anumite link-uri de pe acest site vă pot conduce la alte site-uri. Aceste site-uri nu sunt sub controlul *Pagini Românești* și nu sunt aprobate în vreun fel de noi.

Linkurile sunt oferite doar în scop informativ. Dacă decideți să vizitați oricare alt site plecând de la un link oferit de *Pagini Românești*, faceți acest lucru pe propriul dvs. risc și este responsabilitatea dumneavoastră să luați toate măsurile de protecție împotriva virusilor și a altor elemente distructive.

Pagini Românești nu oferă nicio garanție cu privire la companiile sau produsele promovate pe site-urile sale sau în paginile ziarului.

Pagini Românești ia măsuri pentru a vă oferi o vizită agreabilă și securitară pe site-urile sale, dar nu poate fi trasă la răspundere în cazul unor probleme informatice care pot afecta accesul sau viteza de încărcare a site-ului sau a anumitor pagini din site sau în cazul unui atac informatic sau al virusării site-ului. Folosiți constant un program anti-virus pentru a preîntâmpina orice fel de probleme.

În acest moment, *Pagini Românești*, cu sediul în Montreal, Canada, se apreciază ca o publicație independentă, realizată cu pasiune de o echipă de profesioniști media; că este singura publicație românească din Canada care oferă clienților săi cifre auditate despre audiența sa și profilul demografic al cititorilor; că oferă știri pentru românii de pretutindeni, informații din comunitatea românească din Canada, știri din Montreal, Québec și Canada.

Bibliografie:

Pagini românești, ediția printată, 2010-2017

Pagini românești, ediția on-line, 2017-2022 (www.paginiromanesti.ca)

[illegible]

**PAGINI ROMÂNEȘTI (MONTREAL-QUEBEC), BI-MONTHLY PUBLICATION
FOR ROMANIANS IN CANADA**

Ion Zainea

Summary

The Romanian community in Quebec edited, starting in 2001, the bimonthly publication entitled *Pagini Românești*, the best-known and oldest publication of the Romanian community in Quebec. The newspaper was founded by two journalists who emigrated from Romania to Canada: George Sava, from *Romania Liberă* and Mariela Chiriță, from *TVR*. The publication had a medium format, a number of 20 pages and was published in 4,000 copies. He did not receive any kind of subsidy, provincial or federal, from Canada, nor from Romania, and his only income, from which he supported himself, came from advertising and donations, which he mentions numerous times.

It was distributed at various points in Montreal and the province of Quebec, in shops, dental practices, pharmacies, pastry shops, the *Pagini Românești* Bookstore, all open or owned by Romanians settled there. The objective of the newspaper was to promote important Romanian events, such as concerts, plays, the Romanian film festival, etc., out of the desire to offer those who are thousands of kilometers from the country, a piece of home. He also promoted commendable community initiatives and wrote about the success stories of Romanians who chose to settle in Canada.

It included, in its columns, sections with information from/about Romanians and Romania, Community, Montreal, Utile, but also Press Magazine, Economic, Small advertising, Entertainment, Sport. As stated in the number of issues, the policy of the newspaper/magazine was "one of neutrality and equidistance towards the influential groups in the Romanian community", in the desire to make the connection between them. As well as the fact that "not all published articles express the point of view of the newspaper's editorial team" and that "they do not assume responsibility for the content of published advertisements".

Until 2019 it appeared on paper, and after this date only online.

Keywords: Romanian community, Montreal-Quebec, newspaper, events in the country

REVISTA „DESTIN” (MADRID) – O ETAPĂ IMPORTANTĂ ÎN EVOLUȚIA PRESEI EXILULUI ROMÂNESC DIN SPANIA¹

Georgeta ORIAN²

Rezumat:

Comunicarea culturală în rândul exilaților români de după al II-lea război mondial este un proces complex, desfășurat în mai multe etape. După primii ani, exilul românesc „strânge rândurile” în jurul unor reviste, asociații culturale, edituri, cenacuri sau posturi de radio. „Luceafărul”, „Orizonturi”, „Destin”, „Caete de dor”, Institutul Român de Cercetări și Biblioteca Românească din Freiburg, Cenacul Apozitia, Editurile Caietele Inorogului, Destin, Carpați sau Casa Pribegiei, Radio Europa Liberă etc. sunt doar câteva din instituțiile care exemplifică rezistența culturală românească din exil. „Coagulând” în exil o zonă considerabilă a tradiționalismului românesc, revista „Destin” a reprezentat, mai bine de douăzeci de ani (1951-1972), un creuzet în care se dorea nașterea spațiului spiritual românesc liber. Revista a apărut în iunie 1951, la Madrid, avându-l ca director pe George Uscătescu, iar în colegiul de redacție pe: I.D.C. Coterlan, Nicolae Mariș, C.L. Popovici, A. Răuță. În timp, componența redacției suferă unele modificări: în 1954 vine Vintilă Horia, apoi se alătură și Emil Ionescu, Horia Precup, Vasile Uscătescu. Din 1969, redacția semnează „Gruparea Destin” (având în plus pe N. Caranica, M. Cismărescu, Horia Stamatu, Octavian Vuia). Riguros organizată de la început, revista susține trei rubrici importante – Studii, Note, Comentarii și Documente – precum și o „bibliografie românească”, o veritabilă „bancă de date” care se diversifică de la număr la număr, asigurând și demonstrând circulația cărții românești în lume.

Condensând douăzeci și cinci de numere în șaisprezece „caiete” (din motive lesne de înțeles, au apărut numere duble sau triple), revista „Destin” este o oglindă fidelă a „generației seniorilor” exilului, a celor din primul val, a „bătrânilor” tradiționaliști, situați mai mult sau mai puțin înspre dreapta, care și-au asumat rolul de a ține „cu dinții” de valorile cu care au plecat din țară. Simpla enumerare a celor mai cunoscute semnături se vrea o carte de vizită: Grigore Cugler (Apunake), O. Bârlea, V. Buescu, Al. Busuioceanu, G.M. Cantacuzino, Mircea Eliade, Grigore Gafencu, N.I. Herescu, V. Horia, V. Iasinschi, V. Ierunca, Basil Munteanu, Gr. Nandriș, Ion Rațiu, A. Răuță, Vasile Uscătescu, Dinu Adameșteanu, Șt. Baciuc, N. Caranica, Radu Enescu, Ionel Jianu, Șt. Lupașcu, P. Miron, Horia Stamatu, Pamfil Șeicaru, Octavian Vuia, Valeriu Anania, Monica Lovinescu, L.M. Arcade, Petru Comarnescu, I. Negoiescu, Constantin Noica, J. Popper, Antoaneta Bodisco, George Ciorănescu, Alexandru Ciorănescu ș. a.

¹ Textul de față reia și îmbogățește cu noi informații și cu o altă perspectivă articolul Georgeta Orian, „Destin” – o „revistă de cultură românească” din exil, în „Tribuna”, nr. 21/16-31 iulie 2003, p. 6.

² Conf. univ. dr., Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia
E-mail: georgeta.orian@gmail.com

Cuvinte-cheie: presa exilului, revsita „Destin”, George Uscătescu, Madrid

În contextul larg al discuțiilor despre exilul românesc de după al doilea Război Mondial, locul presei este unul esențial, de ar fi să ne referim, de data aceasta, doar la cantitatea de informație de ordin bibliografic vehiculată într-o perioadă în care rolul presei scrise se configura după alte coordonate decât cele din actualitate. Mai mult, o publicație culturală a exilului dă seama și despre alte realități: configurarea unor afinități, a unor grupări, adeziuni sau renunțări și, dincolo de toate, ideologii și politici. Comunicarea culturală în rândul exilaților români ai primelor „valuri” de după război este un proces complex, desfășurat în mai multe etape. După primii ani de adaptare și oarecare derută, exilul românesc „strânge rândurile” în jurul unor reviste, asociații culturale, edituri, cenacluri sau posturi de radio ș.a., care, la rândul lor, aveau în centru o personalitate-reper. La o anumită distanță temporală, care facilitează și o mai justă înțelegere, dar și o mai potrivită încadrare în rândurile istoriei literare, proveniența, orientarea politică, scopurile, realizările sunt aspecte mult mai dispuse la clarificare. Publicații precum „Luceafărul”, „Orizonturi”, „Destin”, „Caete de dor”, instituții ca Biblioteca Românească din Freiburg ori Institutul Român de Cercetări, Cenaclul Apoziția, edituri sau colecții precum Caietele Inorogului, Destin, Carpați sau Casa Pribegiei, posturi ca Radio Europa Liberă etc. sunt doar câteva dintre realizările mediatice care exemplifică rezistența culturală românească din exil.

„Coagulând” în exil o zonă cu vizibile rădăcini în tradiționalismul românesc interbelic, revista „Destin” a reprezentat, mai bine de douăzeci de ani (1951-1972), un creuzet în care se dorea nașterea unui spațiu spiritual românesc liber, la adăpostul mediului cultural spaniol, știut fiind că Spania a reprezentat o destinație semnificativă pentru o parte a exilului românesc.

„Caseta tehnică” – apariție, frecvență, echipă, structură

Revista a apărut în iunie 1951 la Madrid, avându-l ca director pe George Uscătescu, iar în colegiul de redacție pe: I.D.C.-Coterlan, Nicolae Mariția, C.L. Popovici, A. Răuță. În timp, componența redacției suferă unele modificări: în 1954 vine Vintilă Horia, apoi se alătură și Emil Ionescu, Horia Precup, Vasile Uscătescu. Din 1969, redacția semnează „Gruparea Destin” (având în plus pe N. Caranica, M. Cismărescu, Horia Stamatu, Octavian Vuia). Ca număr de pagini, revista oscilează între aprox. 100 pagini (primul număr) și aprox. 260 pagini (ultimul număr). La început apare bianual (1951 și 1952, din care un număr

dublu), apoi anual, în numere simple, duble sau chiar triple – „caiete” –, cu sincope (în 1955, 1965 și 1967 nu apare niciun număr), în format 17x24 cm, pe o hârtie și în condiții grafice care evoluează odată cu înaintarea în timp.

Riguros organizată chiar de la debut, revista își structurează conținutul în trei rubrici importante – *Studii, Note, Comentarii și Documente* – cărora li se adaugă o *Bibliografie românească*, veritabilă „bancă de date”, care se diversifică de la număr la număr, asigurând și demonstrând circulația cărții românești în lume, o rubrică a cărei valoare informativă stă pe primul plan.

Stadiul cercetării actuale include, desigur, prezentări generale ale publicației: de la cunoscuta lucrare de interes general a lui I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*³, până la mai actualul *Dicționar general al literaturii române*⁴, trecând prin enciclopedii (cum este cea absolut lăudabilă și necesară a lui Florin Manolescu⁵) și istorii literare (dacă e să ne oprim asupra celei semnate de Marian Popa⁶) și ajungând la studii atent concentrate pe subiecte ale exilului spaniol sau pe relațiile literare și culturale româno-spaniole, cum sunt cele semnate de criticul și istoricul literar Mircea Popa⁷ sau de Sanda-Valeria Moraru⁸, Ofelia Uță Burcea⁹, Luca Cerullo¹⁰, ori pe subiectul exilului românesc postbelic, cum este cel al Evei Behring¹¹.

³ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-2000*, ediția a III-a, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004.

⁴ M.[ihaela] P.[odocea]-C.[onstantinescu], *Destin*, în *Dicționarul general al literaturii române*/ Academia Română, Ed. a 2-a, revizuită, adăugită și adusă la zi, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016, pp. 144-145.

⁵ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003; ediția a doua revizuită și adăugită, București, Editura Compania, 2010.

⁶ Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I-II, București, Fundația Luceafărul, 2001.

⁷ Mircea Popa, *Relații culturale și literare româno-spaniole de-a lungul timpului (53-20007). Bibliografie cronologică selectivă*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2007, *passim*.

⁸ Sanda-Valeria Moraru, *O revistă a exilului românesc: „Destin” (Madrid, Spania: 1951-1972)*, în vol. Ilie Rad (coordonator), *Secvențe din istoria presei românești*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2007, pp. 369-383; Sanda-Valeria Moraru, *George Uscătescu – poet și eseist*, Cu un Cuvânt înainte de Mircea Popa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.

⁹ Ofelia Mariana Uta Burcea, *Tesis doctoral: Contactos entre la literatura española y la literatura rumana en el ámbito de la traducción*, Directora: Eugenia Popeanga Chelaru, Universidad Complutense de Madrid, 2014, <https://eprints.ucm.es/id/eprint/29923/1/T36024.pdf>, [data accesării: 03. 01. 2023], pp. 77-80, *passim*.

„Bibliografie românească”, *Marginalia* și alte informații de interes documentar

În existența revistei sunt vizibile două etape: (1) din 1951 până în 1954 (nr. 1-9); (2) din 1956 până în 1972 (nr. 10-22), iar cele două texte programatice, semnate de George Uscătescu, *Cuvânt înainte* (nr. 1/1951) și *Nou itinerar* (nr. 10/1956) pot fi așezate în oglindă și analizate din punctul de vedere al intențiilor publicației, concentrându-se în jurul unor concepte-cheie: *atitudine* și *misiune*: „Această nouă publicație care își face apariția peste hotarele Țării nu ar dori să fie, pur și simplu, o nouă manifestare culturală a Românilor în exil. Inițiatorii ei țin să-și mărturisească, înainte de orice, o atitudine pe care ei ar vrea s-o fixeze ca îndreptar al scrisului lor. Această atitudine constă în aceea că ei consideră fenomenul emigrației ca un proces de dezintegrare istorică și spirituală și, ca atare, mentalitatea de emigrant drept o atitudine spiritualmente stearpă.” (George Uscătescu, *Cuvânt înainte*, în „Destin”, nr. 1/1951); „Un bilanț al exilului e necesar. Cu nenumăratele, în parte, absurdele lui implicații, cu efortul lui de creație, cu supraomeneasca, permanenta încercare de a realiza un univers românesc pe planul pur al spiritului. Avatarurile coexistențiale pot merge, în România – dacă admitem ipoteza pentru o anumită economie dialectică – până la a oferi temeiurile unui nou «conatus» de cultură și chiar de politică românească. Chiar în aceste circumstanțe limită, exilului îi rămâne, totuși, o misiune ultimă, dar esențială destinului nostru: posibilitatea exclusivă de a crea în libertate. Nu vrem să spunem cu aceasta că procesul de contaminare din Țară este total. Ritmul coexistențial și destalinizarea oferă și în România curioase perspective. [...] Ni se reproșează, și pe drept cuvânt, lipsa de contact cu Țara. Nimeni dintre noi, conștient de drama unică a fenomenului românesc de astăzi, de dificultățile pe care le încearcă oamenii de cultură aruncați de soartă departe de mediul lor normal de autorealizare, nu tăgăduiește importanța acestui contact permanent cu pământul și sufletul viu al Țării.” (George Uscătescu, *Nou itinerar*, în „Destin”, nr. 10/1956).

Cum despre revista „Destin” s-a scris deja la modul monografic, așa cum am arătat mai sus, considerăm că o contribuție pe care textul de față ar putea-o avea la mai buna cunoaștere a subiectului ar fi atenția specială acordată unor texte

¹⁰ Luca Cerullo, *L'impossibile ritorno. Itinerari dell'esilio romeno nel mondo ispanico*, Tullio Pironti Editore, 2017.

¹¹ Eva Behring, *Scrittori români din exil. 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring și Roxana Sorescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.

și, în special, rubricii *Bibliografie românească*, din mai multe motive: (1) accesul destul de anevoios la colecția completă a revistei¹²; (2) caracterul ei de „bază de date” arhaică, dar extrem de relevantă pentru realizările culturale, literare, editoriale, publicistice ale exilului românesc din anii '50-'60, multe dintre ele necunoscute sau neconsemnate în istoriile și dicționarele literare recente; (3) principiul „vaselor comunicante” aplicabil la relația cu mediul cultural spaniol, mai ales în zona traducerilor (atât din română în spaniolă cât și invers).

Încă de la debut, inițiatorii precizează că văd fenomenul emigrației ca pe un „proces de dezintegrare istorică și spirituală și, ca atare, mentalitatea de emigrant drept o atitudine spiritualmente stearpă”, idee care consonează cu îndemnul lui Eliade din cunoscutul text *Între Tomis și Ravenna*: „De aceea mi se pare că scriitorii români din exil, și în primul rând poeții, ar trebui să-și amintească mai mult de Dante și mai puțin de Ovidiu. Pe Dante să ni-l luăm de model. Să încercăm, după puterile noastre, să stăpânim bărbătește «dorul», nostalgia după peisagiile și beatitudinile lăsate în Țară. Să ne silim să valorificăm deșțărarea, considerând-o ca o grea și lungă *încercare inițiativă*, menită să ne purifice și să ne transforme.”¹³ Elitele intelectuale românești sunt considerate „monade de viață și cultură românească”, iar postulatele revistei se conturează ca o „obsesie fecundă”: „o cultură cu posibilități universale, cu responsabilități universale” și „imaginea neștersă a Patriei crucificate”. Primele numere ale revistei stau sub semnul încercării de a atrage atenția lumii culturale din țara de adopție asupra României, ca subdiviziune a spațiului geopolitic căruia îi aparține. Articole de definire identitară precum *Fundamentele Sud-estului european* (I. D. C. Coterlan), *Rusia: Omul, Istoria și Cultura* (C. L. Popovici), *Problema Statului Românesc* (G. Uscătescu), *Problema viitorului culturii europene* (C. L. Popovici) ș. a. sunt menite să fixeze coordonatele unor „probleme” constante ale culturii românești. Amplu documentate și desfășurate pe spații generoase, materialele de început dau publicației o voce cu accente misionare, încercând să imprime ideea unei tribune, cu convingerea că, dacă anumite lucruri se spun/scriu, atunci ele cu siguranță se și *aud*.

¹² Poate fi consultată în întregime la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca; de asemenea, se mai poate consulta la Biblioteca Academiei Române (cota I.I. 33603).

¹³ Mircea Eliade, *Între Tomis și Ravenna*, în „Îndreptar”, iulie, 1952, text reprodus în volumul Mircea Eliade, *Împotriva deznădejdi. Publicistica exilului*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, cu o prefață de Monica Spiridon, București, Humanitas, 1992, pp. 132-135.

Câteva exemple din primul număr al revistei ilustrează acest spirit, cu atât mai mult cu cât reflectă o continuitate de idei și de atitudini în care mediul cultural interbelic românesc a fost foarte generos¹⁴: în studiul *Aspectul antropocultural al României*, C. L. Popovici dezvoltă teza potrivit căreia forța culturală a unui popor are ca explicație forța antropologică. Tracii, aparținând complexului rasial traco-frigian, reprezintă substratul antropologic al unei mari suprafețe din sud-estul Europei. O trăsătură esențială a caracterului tracic este forța spirituală (argumentată toponimic, religios, arhitectonic etc.). Introducând noțiunea de *fenotip trac*, autorul pune o problemă de genetică rasială, arătând ca plauzibilă ipoteza că tracii au putut supraviețui în ariile geografice inițiale, romanii neputând „desființa” elementul autohton. Drept elemente de continuitate sunt invocate arta și religia (muzica, dansul, îmbrăcămintea, elemente lingvistice de ordin fonetic, morfologic și semantic etc.). De pe aceste poziții, autorul abordează problema *dorului* la Eminescu, Arghezi, Barbu, concluzionând că poporul român are un „rol centripet și aglutinator” în zona culturală sud-est europeană. În aceeași zonă de interes se situează și al doilea studiu, la fel de amplu, *Eminescu și cultura rusă*, semnat de Vintilă Horia, care preia o idee dintr-un articol din „Timpul” (7 ianuarie 1878), în care poetul național scotea în evidență „deșertul sufletesc” al vieții (culturale) rusești. Potrivit textului eminescian, rușii căutau, prin expansiune teritorială, să umple un gol sufletesc, să câștige un anume „ceva” care lipsește din structura lor intimă. Vintilă Horia găsește, nu fără ironie, că sintagma „cultură rusă” este inadecvată, singurul domeniu demn de interes al acesteia fiind literatura (supusă unui aspru rechizitoriu) și, eventual, muzica. Demersul este aproape didactic: strălucirea literaturii ruse începe după contactul cu Europa; începutul se face cu romanul (care ar trebui să fie o apoteoză a unei literaturi, nu piatra de temelie), „profetismul fals și abject” al rușilor contrastând evident cu romanul occidental, „sinteză a unei societăți echilibrate”. Cauza tragismului vieții rusești stă în aceea că „a împrumutat cu frenezie... formula la modă în acel moment”. Autorul definește formula de viață aleasă de ruși drept „acea combinație de marxism rumegat cu întârziere și de americanism incipient, pe care unii, din fundul suspect al unui complex de inferioritate, o numesc democrație progresivă, iar alții, mai înfumurați și mai naivi, comunism”, doctrină care „a transformat omul rus într-o ofensivă pată de întuneric”. Eminescu este considerat drept primul

¹⁴ Ideile unor Tönnies, Frobenius, Keyserling, Berdiaev, Spengler ș.a. erau binecunoscute și vehiculate de numeroși tineri intelectuali români, vezi articolul Ileana Ghomeș, *Atitudini culturale românești în perioada interbelică. Jocul influențelor*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 15/2014, tom 1, pp. 129-140.

european care nu s-a lăsat amăgit de mirajul rus. Pornind de la ideea lui James Burnham, care (în *Pour la domination du monde*) afirmă că istoria a ajuns într-o semifinală pentru campionatul lumii: meciul USA-URSS, Vintilă Horia face o nouă comparație, de data aceasta între poetul american Walt Whitman și Dostoievski (omul nou american și sovietic): primul – o prezență pozitivă, al doilea – „ceva în minus”, la fel ca omul român, „vecin pățit al spațiului dostoievskian”.

Tot în primul număr, ideea misiunii asumate răzbate din cronica la o ediție de poezii eminesciene, care, prin apariția ei în spațiul editorial spaniol, capătă valoare de reper identitar: „Azi, când tiparnița românească a devenit roaba comunismului, litera ce vede lumina zilei servește doar ca apologetică politică și ca unealtă de descompunere națională. [...] De aceea, ce nu se poate face în țară, trebuie făcut peste graniță. Tipărirea ori retipărirea unei cărți românești, departe de a fi un lux bibliofilic, este o necesitate vitală, un act de legitimă apărare culturală românească. [...] Nu este vorba de retipărirea unei ediții din cele vechi, ci a uneia noi, cu o selecție originală făcută de Dnul Aurel Răuță, profesor de Filologie română la Universitatea din Salamanca. [...] semnificația apariției acestui volum depășește cadrul național. Este prima oară când Eminescu apare în limba lui, în vitrinele librăriilor din toată lumea. Numele lui va avea astfel difuziunea universală la care are dreptul atât el, cât și limba noastră.”¹⁵ În aceeași linie identitară sunt apreciate de către redacția revistei și alte inițiative editoriale: „Colecția «Neamul Românesc», pe care o conduce Dl. D. Părau, își continuă activitatea reeditării de broșuri reproducând texte românești importante”, arătându-se că un criteriu important, formulat explicit de directorul colecției, este acesta: „Cu gândul sincer de a face în mintea și în inimile compatrioților pribegi cât mai viu și cât mai actual trecutul nostru, am crezut că poate fi o faptă bună dacă republic, sub titlul general 'Neamul Românesc', mai multe studii, articole etc., în care marii noștri gânditori au zugrăvit, într-o formă măiestră, icoana patriei noastre, precum și aspirațiunile, rolul și faptele pilduitoare ale strămoșilor noștri.»”¹⁶

În numărul 6-7 din august 1953, Mircea Eliade publică un text devenit emblematic, *Destinul culturii românești*, continuându-și preocupările din *Românii. Breviar istoric* (text apărut inițial, în portugheză, în 1942, apoi în spaniolă, în

¹⁵ D., cronică la ediția Mihail Eminescu, *Poesii* („Asociația Hispano-Română”, Salamanca, 1950, 206 p.), în nr. 1/iunie 1951, pp. 104-105.

¹⁶ D., cronică la Octavian Goga, *România* (Colecția Neamul Românesc, Editura „Patria”, Feising, 1951, 16 p.), în nr. 2/octombrie 1951, p. 155.

1943)¹⁷: „Este suficient să reamintim în liniile ei mari istoria României, pentru a înțelege de ce Românii n-au putut face cultură în sensul occidental al cuvântului; de ce, adică, n-au putut înălța catedrale masive și numeroase, de ce n-au zidit castele și burguri de piatră, de ce n-au adunat comori de artă, n-au scris prea multe cărți și n-au colaborat, alături de Occident, la progresul științelor și al filosofiei” (p. 21). Istoricul religiilor remarcă șansele de rezistență a poporului român sub ocupație sovietică, șanse furnizate de propria lui istorie, care i-a consolidat o spiritualitate profund creștină, având în centru misterul morții salvatoare și al jertfei de sine. Existența în spațiul cultural european rămâne o problemă în centrul interesului: „culturalicește, ca și spiritualicește, Europa se întregește cu tot ce a creat și a păstrat spațiul carpatic-balcanic”.

Un *indice al rubricii „Bibliografie românească”* pentru numerele 1-9 pare util; se va observa că, dincolo de inițialele destul de ușor de recunoscut ale membrilor redacției, în general, numeroase texte sunt semnate D. („Destin”), XXX sau Scrutator, aparținând, probabil, lui G. Uscătescu – un argument în favoarea ideii că își asumase revista în covârșitoare măsură.

Nr. 1/ iunie 1951

Carlos Alonso del Real	cronică la cartea lui Mircea Eliade, <i>Traité d'Histoire de Religions</i> (Paris, Payot, 1949, 405 p.)
I.D.C.-C.	cronică la George Uscătescu, <i>Relaciones culturales hispano-rumanas</i> (Centro de Estudios Orientales, Madrid, 1950, 98 p.)
D.	cronică la Mircea Eliade, <i>Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition</i> (Paris, Gallimard, 1949, 254 p.)
D.	cronică la ediția Mihail Eminescu, <i>Poesii</i> („Asociația Hispano-Română”, Salamanca, 1950, 206 p.)
V.U.	cronică la George Uscătescu, <i>Rumania, pueblo, historia, cultura</i> (Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Departamento de Culturas Modernas, Madrid, 1951, 240 p., cu 23 de ilustrațiuni)

¹⁷ Ileana Ghemeș, *Cultura românească văzută de peste hotare. Mircea Eliade, Los Rumanos. Breviario historico (1943)*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 11/2010, tom 4, pp. 57-68.

- D. cronică la Vintilă Horia, *Antologia poeziilor Români în Exil* (Colecția „Meșterul Manole”, Buenos Aires, 1950, 93 p.)
- D. prezentarea revistei „Orizonturi” (nr. octombrie-decembrie 1950, „organ al Cercului de Studii și Cercetări științifice” al românilor din Germania, condusă de Constantin Ghidel

Nr. 2/ octombrie 1951¹⁸

- D. cronică la Mircea Eliade, *Le chamanisme et les techniques arcaïques de l'extase* (Paris, Payot, 1951, 441 p.)
- D. cronică la ediția Mihail Eminescu, *Poesias* (Poezii, Selecção, Tradução e Notas de Vicor Buescu, cotradutor Carlos Queiroz, Colecção Bilingue, Editorial Fernandes, Lisboa, 1950, 244 p.)
- D. cronică la Pamfil Șeicaru, *Dotla, rien que des cendres* (Paris, Les Cahiers Européens, 1949, 313 p.)
- D. cronică la Horia Sima, *Omul nou* (Elemente de doctrină legionară, 1949)
- D. cronică la Octavian Goga, *România* (Colecția Neamul Românesc, Editura „Patria”, Feising, 1951, 16 p.)
- D. cronică la Corneliu Zelea Codreanu, *Însemnări de la Jilava* (Colecția „Omul nou”, 1951, 66 p.+ 2 lamine 19 cm)
- D. cronică la Claude Isopescu, *Renseignements sur la littérature en Roumanie* (Estratto de la Rivista „Pagine Nuove”, anno III, Fasc. III-IV, Marzo-Aprile 1949, XXIV p.)
- D. prezentarea revistei „Orizonturi” (an III, ianuarie-martie 1951, nr. 1-3)
- D. prezentarea revistei „Caete de dor. Metafizică și Poezie” (nr. 2, Paris, iunie 1951, redactori: Virgil Ierunca și Constantin Amărieuței, 35 p.)
- D. prezentarea *Catalogului general al Bibliotecii Române din Freiburg*,

¹⁸ Din acest număr se adaugă o listă de *Publicații românești primite*, între care „Caete de dor”, „Cahiers Roumains”, „Tribuna”, cărți de Claude Isopescu, Octavian Bârlea etc., listă care crește și se diversifică de la un număr la altul, relevantă, de asemenea, pentru a ilustra circulația cărților și a publicațiilor seriale între diferitele spații lingvistice și culturale ale exilului.

Germania (1950, p. V-110)

Nr. 3/ aprilie 1952

- D. cronică la Sever Pop, *La Dialectologie (Aperçu historique et méthodes d'enquetes linguistiques*, Louvain, f.a., vol. I, LV-733 p.; vol. II, p. 735-1334)
- D. prezentarea Editurii Cartea Pribegiei (Buenos Aires și Valle Hermoso, Argentina, 1951), p. 122
- C.-L. P. cronică la Ștefan Baci, *Analiza cuvântului dor* (Poeme, Editura Cartea Pribegiei, B. Aires, 1951, ediție mimeografiată)
- A.R. cronică la Horia Sima, *Menirea Naționalismului* (Salamanca, Cuadernos Hispano-Rumanos, 1951, 156 p. Ed. franceză: *Destinée du Nationalisme*, Paris, P.E.G., 1951, 228 p.)
- D. cronică la Octavianus Bârlea, *Ex Historia Romena: Ioannes Bob, Episcopus Fagarasiensis* (1783-1830) (Kommvrig J. Knecht, Frankfurt/Main, 1948, XXIX-464 p.)

Nr. 4-5/noiembrie 1952

- Scrutator cronică la Ion L. Caragiale, *Cuentos rumanos* (Selección y Traducción por Aurel Rauta, Publicaciones de la Asociación Hispano-Rumana, Caietul Nr. 7, Salamanca, 1952, 233 p.)
- XXX cronică la Giovanni Papini, *Descubrimientos espirituales* (Traducción de Vintila Horia y Elina Tejerina de Walsh, Selección y Prólogo de Vintila Horia, Emece Editores S.A., Buenos Aires, 217 p.)
- XXX cronică la Roger Godel, *Essais sur l'expérience libératrice* (Préface de Mircea Eliade, Paris, Gallimard, 1952, 342 p.)
- D. prezentarea broșurii *Terre roumaine* (Supplement de la Revue „Preuves”, Paris, 1952, 17 p.)
- D. prezentare generală „Bulletin Scientifique Roumain” (Section Médicale, nr. 1, 1952, Paris, Fundația Regală Universitară Carol I, 123 p.)

Nr. 6-7/august 1953

- V.H. cronică la Mihai Niculescu, *Amintiri în uniformă* (Editura Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, 1952, 213 p.)
- G.U. cronică la C. Virgil Gheorghiu, *La seconde chance*, (Roman, traduit du roumain par Livia Lamoure, Paris, Plon, 1952, 441 p.)
- V.H. cronică la Mircea Eliade, *Images et symboles* (Gallimard, Paris, 1952, 238 p.)
- XXX cronică la Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satelliten-Staat* (Kurt Vowinkel Verlag, Heidelberg, 1952, 444 p.) (n.n.: „Fostul Ministru al României la Berlin și actual director al ziarului «Patria» de la München”, p. 122)
- D. cronică la Mario Roques et les études ro[u]maines (Pour un cinquantenaire scientifique, Institut Universitaire Roumain Charles I, Paris, 1953, 220 p.) [n.n.: volum colectiv, omagial; semnează: Sever Pop, Basil Munteanu, Emil Turdeanu, Octavian Nandriș, H. Rădulescu + o antologie din textele pe subiecte românești ale celui omagiat]
- D. cronică la Gheorghe V. Bumbești, *Cerul era putred* (Roman, Editura Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, 1952, 216 p., mimeograf)
- D. cronică la Ștefan Baci, *Servindo a poesia* (Ministerio de Educação e Saúde, Serviço de Documentação, Os Cuadernos de Cultura, Rio de Janeiro, 1953, 77 p.)
- G.U. prezentare *Revue des Études Roumaines* (Institut Universitaire Roumain Charles I, Paris, 1953, Nr. 1, 240 p.)
- XXX prezentare *Înșir'le mărgărite* (nr. 7-8, iulie-decembrie 1952, Rio de Janeiro, redactor: I.G. Dimitriu, 57 p., mimeograf)
- XXX prezentarea revistei „Orizonturi” (iulie-decembrie, 1952, Stuttgart, 164 p., mimeograf)
- G.U. prezentarea publicației „Cahiers Sextil Puscariu” (Linguistique-Philologie-Littérature Roumaines, publiés par Alphonse Juilland, volume I, Fascicules 1 et 2, Editions Dacia-Roma et Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, 453 p., mimeograf)

- G.U. prezentarea publicației „Curierul creștin” (Buletinul Bisericii Române Unite, Buenos Aires, ianuarie-martie, 1953, mimeograf)
- D. prezentarea „Buletinului Bibliotecii Române” (Studii și Documente, Freiburg i. Br., 1953, nr. 1, mimeograf)
- D. prezentarea publicației „Vers” (Buletin al Asociației „Nicolae Bălcescu”, Chicago, anul III, nr. 1, 1953, mimeograf)

Nr. 8-9/mai 1954

- V.H. cronică la Teodor Scorțescu, *Magie albă*, povestire (Editura Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, 1952, mimeograf)
- G.U. cronică la Paul Lahovary, *Vântoasele*, roman (Colecția Lectoratului Român, Lisabona, 1953, 203 p.)
- G.U. cronică la N.A. Gheorghiu, *Grigore al Sidiei* (Paris, 1953, 168 p.)
- D.R. cronică la Grigore Gafencu, *Contre-Offensive de Paix* (Paris, octombrie 1953, 90 p.)
- D. cronică la D.C. Amzăr, *Elegia romană* (O poezie necunoscută de la 1840, Extras din „Buletinul Bibliotecii Române”, Freiburg i. Br., 1953, 16 p., mimeograf)
- A.R. cronică la Al. Gregorian, *Poeme pentru frații mei* (München, 1953, 70 p.)
- S.S. prezentarea „numărului de adio” al revistei „Curierul creștin” (Buletinul Bisericii Române Unite, Buenos Aires, decembrie 1953, 128 p., mimeograf)
- D. prezentarea publicației „Bulletin Scientifique Roumain” (Tome II, Institut Universitaire Roumain, Paris, 1953, 188 p.)

Începând cu numărul 10/1956, în consonanță cu ideile propuse în *Noul itinerar*, accentul cade mai mult pe literatură. „Bibliografia românească” de la finalul fiecărui tom se transformă în *Marginalia*, incluzând secvențe semnate – în majoritate – de același G. Uscătescu, sub forma „Destin”, D., G.U.; se acordă un spațiu restrâns comentării „producției culturale din Țară” (spre exemplu, sub semnătura D., se menționează un număr din „Viața Românească” și este criticat Arghezi, care „cinsteste arta realistă de tip socialist”) sau sunt semnalate noi

apariții de interes: Constantin Amariu, *Le Paresseux* (Ed. Denoël, Premiul Rivarol, 1955), Mircea Eliade, *Forêt interdite* (Ed. Gallimard, Paris, 1955), E.M. Cioran, *La Tentation d'exister* (Ed. Gallimard, Paris, 1956), Stepan Lighton, *L'Amerique n'a pas encore parlé* (Editions Paul Mourousy, Paris, 1956), Ion Tolescu, *Din crucea pădurii* ([versuri], Madrid, 1955), C.V. Gheorghiu, *Le Peuple des Immortels* (Plon, Paris, 1955), Ovidiu Găină, *El Hambre de Dios* [eseuri] (Buenos Aires, 1955) ș.a.m.d.

Subiectele, zonele de interes, ariile tematice ale contributorilor revistei „Destin” sunt dintre cele mai diverse: **istoriografie, arheologie, istorie, antropologie, eseu politic** (George Uscătescu, *Sensul libertății*, nr. 1/iunie 1951; C.L. Popovici, *Aspectul antropocultural al României*, nr. 1/iunie 1951; I.D.C.-Coterlan, *Fundamentele Sud-estului european*, nr. 1/iunie 1951; Vintilă Horia, *Eminescu și cultura rusă*, nr. 1/iunie 1951; C.L. Popovici, *Problema Europei*, nr. 1/iunie 1951; I.D.C.-Coterlan, *În legătură cu o nouă teorie a Sud-estului*, nr. 1/iunie 1951; George Uscătescu, *Problema Statului Românesc*, nr. 2/octombrie 1951; Carl Schmitt, *Pentru o viziune creștină a istoriei*, nr. 2/octombrie 1951; I.D.C.-Coterlan, *Fundamentele Sud-estului european* (II), nr. 2/octombrie 1951; Aurel Răuță, *Boierii români*, nr. 2/octombrie 1951; C.L. Popovici, *Rusia: Omul, Cultura, Istoria*, nr. 2/octombrie 1951; Vintilă Horia, *Premisele unui revizionism românesc*, nr. 2/octombrie 1951; I.D.C.-Coterlan, *Poziția ultimei interpretări sintetice a Istoriei Românilor*, nr. 2/octombrie 1951; Pamfil Șeicaru, *Politica aistorică*, nr. 2/octombrie 1951; George Uscătescu, *Revolta Elitelor*, nr. 3/aprilie 1952; C.L. Popovici, *Problema viitorului culturii europene*, nr. 3/aprilie 1952; I.D.C.-Coterlan, *Pe marginea procesului de formare a Poporului Român*, nr. 3/aprilie 1952; Marius Cișmigiu, *Problema Constituțională și lovitură de stat de la 23 August 1944 (I)*, nr. 3/aprilie 1952; Ilie Vlad, *Știință și marxism*, nr. 3/aprilie 1952; Grigore Gafencu, *Învățămintele istoriei*, nr. 3/aprilie 1952; George Uscătescu, *Fenomenul naționalist*, nr. 4-5/nov. 1952; Al. Busuioceanu, *Mitul dacic în istoria și cultura Spaniei*, nr. 4-5/nov. 1952; I.D.C.-Coterlan, *Probleme istoriografice (Contribuție la istoria teritoriilor Carpato-Danubiene în secolele III și IV)*, nr. 4-5/nov. 1952; I.D.C.-Coterlan, *Probleme istoriografice (Contribuție la istoria teritoriilor Carpato-Danubiene în secolele IV și V)*, nr. 6-7/august 1953; Vintilă Horia, *Eseu despre interpretarea ciclică a Istoriei*, nr. 6-7/august 1953; George Uscătescu, *Problema omului în lumea sovietică*, nr. 6-7/august 1953; Joseph Cieker, *Considerații asupra „Europei absente”*, nr. 6-7/august 1953; George Uscătescu, *Pentru o teorie a Revoluției*, nr. 8-9/mai 1954; Vintilă Horia, *Speranța socialismului tragic*, nr. 8-9/mai 1954; I.D.C.-Coterlan, *Probleme istoriografice (Contribuție la istoria teritoriilor Carpato-Danubiene)*, nr. 8-9/mai 1954; Al. Busuioceanu, *Utopia getică*, nr. 8-9/mai 1954; Francisc de Marossy, *Reconstrucția politică a Europei sovietizate în perspectivă mondială*, nr. 8-9/mai 1954; George Uscătescu, *Nemesis și libertate*, nr. 16/1968; N.P. Comnen, *Campania românească din 1919 în Ungaria (Amintiri și documente inedite)*, nr.

10/1956; Dinu Adameșteanu, *Cinci ani de săpături arheologice în Sicilia*, nr. 10/1956; Grigore Gafencu, *Ce fel de pace vrea Apusul?*, nr. 10/1956; Ion Rațiu, *Rusia în Europa*, nr. 12/1962; Vintilă Horia, *Simbolul unei arestări* [arestarea lui Constantin Noica], nr. 12/1962; D.N. Ciotori, *Les consequences ineluctables du partage de l'Europe*, nr. 12/1962; Aurel Răuță, *Monedele de aur emise sub domnia regilor Carol I, Ferdinand I, Carol II și Mihai I*, nr. 13-14/1964 ș.a.), **limbă și stilistică** (Manuel Alvar, *Considerațiuni asupra Atlasului Lingvistic al României*, nr. 1/iunie 1951; Victor Buescu, *Latinitatea verbului „desfăta”*, nr. 4-5/nov. 1952; Ion Popinceanu, *Neologismul în limba română*, nr. 6-7/august 1953; Ion Popinceanu, *Neologismul în limba română (II)*, nr. 8-9/mai 1954; George Racoveanu, *Ecumenicitate*, nr. 15/1966; Ioan Guția, *Inversiunea De-aur Părul (Părul de Aur) și semnificația ei la Eminescu*, nr. 15/1966 ș.a.), **științe juridice și economice, biologie, psihologie** (C.L. Popovici, *Aspectul constituțional al României după 27 februarie 1938 9note pe marginea unui articol*), nr. 4-5/nov. 1952; Marius Cișmigiu, *Fundamentul juridic al Rezistenței și teoria constituțională a reprezentanței naționale în exil*, nr. 4-5/nov. 1952; Ioan Claudian, *Alimentație și psihism*, nr. 10/1956; Nicolae Crișan, *Comunitatea economică europeană*, nr. 12/1962 ș.a.), **filosofie** (Stephane Lupasco, *Du rêve*, nr. 16/1968; Octavian Vuia, *Trivium (O convorbire cu un filozof chinez)*, nr. 16/1968; Stephane Lupasco, *Du rêve (II)*, nr. 19-20/1969).

Desigur, ponderea cade, mai ales în a doua etapă a existenței revistei, pe literatură și științele conexe: **literatură** (Horia Stamatu, *Nedespărțiți* [versuri], nr. 10/1956; Mircea Eliade, *Călătoria din urmă (fragment de roman)* [Noaptea de Sânziene], nr. 10/1956; Vintilă Horia, *Sfârșit de exil* [nuvelă], nr. 10/1956; Mircea Eliade, *La țigănci* [nuvelă], nr. 12/1962; Horia Stamatu, *Îngerul a plâns* [versuri], nr. 12/1962; Vintilă Horia, *Scrisoarea a șaptea (Fragmente)* [roman], nr. 13-14/1964; Paul Miron, *Fata călăului* [nuvelă], nr. 13-14/1964; Mircea Eliade, *Într-o cazarmă* [nuvelă], nr. 13-14/1964; Ion Barbu, *Răsturnica* [un text „aproape” inedit, prezentat de Mircea Popescu], nr. 13-14/1964; Horia Stamatu, *Dialoguri* [versuri], nr. 13-14/1964; Mihai Niculescu, *Vacanța* [poezie], nr. 13-14/1964; Nicu Caranica, *Poeme*, nr. 15/1966; Grigore Cugler (Apunake), *Afară de unu singur* [proză], nr. 15/1966; George Uscătescu, *Toamna* [poezie], nr. 15/1966; Mircea Eliade, *Crăciun 1944* [Fragment din romanul *Noaptea de Sânziene*], nr. 16/1968; Horia Stamatu, *Poeme*, nr. 16/1968; Valeriu Anania, *Poeme*, nr. 16/1968; Vintilă Horia, *Poeme*, nr. 16/1968; Nicu Caranica, *Anul 1940 (Fragment)*, nr. 16/1968; Grigore Cugler Apunake, *Saturație* [proză], nr. 16/1968; Mira Simian Baci, *Invitation hawaienne* [poezie], nr. 16/1968; Nicoletta Corteanu-Loffredo, *Lirice* [versuri], nr. 16/1968; Nicu Caranica, *Anul 1940 (Fragment)*, nr. 17-18/1968; Mircea Eliade, *Ivan* [nuvelă], nr. 17-18/1968; Horia Stamatu, *Punta Europa* [versuri], nr. 19-20/1969), **traduceri și probleme de traductologie** (Camoens, *Inesa de Castro (III, 118-135)*, [traducere din limba portugheză și note de Victor Buescu], nr. 3/aprilie 1952; I.D.C.-Coterlan, *Sine ira et studio*

(„Generalități” pe care „orice” traducător al unei opere istorice trebuie să le știe), nr. 8-9/mai 1954), **jurnal, portrete literare, memorialistică** (Francisco Elias de Tejada, *Alexandru Xenopol, între Vasile Conta și Heinrich Rickert*, nr. 1/iunie 1951; V.H., *A murit Ionel Teodoreanu*, nr. 8-9/mai 1954; G.M. Cantacuzino, *Jurnal (Prezentare de Virgil Ierunca)*, nr. 12/1962; Mircea Popescu, *N.I. Herescu: un umanist de omenie*, nr. 12/1962; Virgil Ierunca, *Pathos și moarte: Alexandru Busuioceanu*, nr. 12/1962; Virgil Ierunca, *Jurnal* [cu nota: „Am omis toate «răutățile» privitoare la exil: Jurnal blajin”], nr. 13-14/1964; G.M. Cantacuzino, *Jurnal (Continuare)*, nr. 13-14/1964; Mircea Eliade, *Amintiri din liceu*, nr. 15/1966; Virgil Ierunca, *Jurnal (Continuare)*, nr. 15/1966; „Destin”, *In Memoriam: Ion Protopopescu*, nr. 15/1966; Vintilă Horia, *Fragmente din „Journal d'un paysan du Danube”*, nr. 15/1966; Mihai Niculescu, „O nouă experiență”, nr. 15/1966; George Hurmuziadi, *Alcazar și Macryianni*, nr. 15/1966; Virgil Ierunca, *Jurnal*, nr. 16/1968; George Hurmuziadi, *Nostalgie resemnată*, nr. 16/1968; Ionel Jianu, *Evocări (Din fișele despre Brâncuși)*, nr. 16/1968; Nicolae Petra, *Răboj de demult*, nr. 17-18/1968), **artă – pictură, muzică, sculptură** (C.L. Popovici, *Pictorul Berea la Madrid*, nr. 3/aprilie 1952; C.L.P., *Pictorul Alexandru Istrati, Premiul Kandinsky 1953*, nr. 8-9/mai 1954; C.L. Popovici, *Artă și imagine*, nr. 13-14/1964; C.L. Popovici, *Note despre arta actuală (Arta și „poparta”)*, nr. 15/1966; Petru Comarnescu, *Vechimea și modernitatea artei din Maramureș și Oaș*, nr. 17-18/1968; C.L. Popovici, *In Memoriam Dinu Lipatti*, nr. 1/iunie 1951; Constantin Brăiloiu, *Omagiul lui George Enescu*, nr. 10/1956; George Uscătescu, *Prezența lui George Enescu în cultura noastră*, nr. 10/1956), **literatură comparată și teoria culturii** (I.D.C.-Coterlan, *Un aport românesc la morfologia politică a Renașterii*, nr. 3/aprilie 1952; Mircea Eliade, *Catastrofă și mesianism. Note pentru o Teologie a Istoriei*, nr. 3/aprilie 1952; Vintilă Horia, *Notă despre eterodoxia spaniolă*, nr. 4-5/nov. 1952; C.L. Popovici, *Spiritualitatea și criza artei actuale*, nr. 6-7/august 1953; Mircea Eliade, *Destinul culturii românești*, nr. 6-7/august 1953; C. L. Popovici, *Antropologia Renașterii italiene (I)*, nr. 8-9/mai 1954; Alexandrina Mititelu, *Cultura italiană în România (I)*, nr. 8-9/mai 1954; Alexandrina Mititelu, *Cultura italiană în România (II)*, nr. 10/1956; George Uscătescu, *Caracterele culturii românești*, nr. 15/1966; George Uscătescu, *Cultură și libertate*, nr. 19-20/1969), **istorie și critică literară** (George Uscătescu, *Ora douăzeci și cinci*, nr. 1/iunie 1951; Grigore Nandriș, *Din Cernăuții lui Eminescu*, nr. 2/octombrie 1951; C.L.P., *Poetul Dan Botta, la „Caete de dor”*, nr. 4-5/nov. 1952; Scrutator, *Eroism și poezie* [despre poezia carcerală]/ nr. 4-5/nov. 1952; Mircea Popescu, *Fișe*, nr. 8-9/mai 1954; Vintila Horia, *Ovidiu, personagiu de roman*, nr. 12/1962; Zevedei Barbu, *Lucian Blaga*, nr. 12/1962; Mihai Niculescu, *Creangă, și iar Creangă*, nr. 12/1962; Ștefan Chendi, *Timpul lui Ulise*, nr. 13-14/1964; Horia Stamatu, *Ioan Budai Deleanu, poet-gânditor al vremurilor noi (1780-1820)*, nr. 17-18/1968; Constantin Noica, *Structura oricărei legende și Brâncuși*, nr. 17-18/1968; Nicu Caranica, *Cât sunt de libere primele versuri ale lui Lucian Blaga?*, nr. 17-18/1968 ș.a.).

Fără a calcula procentaje, este vizibil faptul că textele publicate în revista „Destin” în primii ani (1951-1956) se concentrează în jurul unei idei „fixe”: aceea de *a păstra/transmite/salva* tot ceea ce putea fi păstrat/transmis/salvat din bagajul cultural, configurat identitar, al exilaților care, din afara granițelor, sperau ca misiunea asumată să reprezinte ceva atât pentru cei rămași acasă, cât și pentru ei înșiși. Momentul de cotitură înregistrat în 1956 este sesizat și de cercetătoarea Eva Behring (în op. cit.), care acordă un rol deosebit *Noului itinerar* semnat de George Uscătescu în nr. 10, unde directorul revistei pledează pentru creativitate. În buna tradiție a îndemnurilor spre păstrare și cultivare, Uscătescu introduce ideea realizării unei culturi libere, a exilului și utilizând exilul. Nu se află foarte departe nici ideea unui oarecare orgoliu al unora care, nu peste mult timp, vor considera că *doar* în exil s-a făcut cultură românească.

După acest moment inovator, aspectul revistei este vizibil modificat: nu mai predomină textele ample, cu aspect de studiu științific, cele trei rubrici majore se contopesc, creațiile literare ocupă din ce în ce mai mult spațiu și numerele au adesea o anumită tematică: nr. 11/1959 este un număr omagial la împlinirea a 100 de ani de la Unirea din 1859 (semnează G. Uscătescu, N.P. Comnene, Basil Munteanu, Mihai Niculescu, D.C. Amzăr, Mircea Popescu, Ion Protopopescu, Vladimir Petrovici, A. Dobrovici & C. Mețianu, Horia Stamatu, Octavian Bârlea, V.V. Tilea, Vasile Iasinschi, George Soroceanu, Vasile Muși, Vasile Uscătescu, Vintilă Horia; textele în română și franceză); nr. 13-14/1964 se intitulează *Închinare lui Mihail Eminescu* (semnează: George Uscătescu, Mihai Niculescu, Basil Munteanu, Ion Guția ș.a.); nr. 17-18/1968, cu tema semicentenară 1918-1968, dedică un număr de texte subiectului Transilvania/ Unirea (semnate de George Uscătescu, Octavian Vuia, Valeriu Anania, Mihai Niculescu, Petru Comarnescu, Mihai Cismărescu, Ștefan Hotineanu, Viorel V. Tilea ș.a.), iar nr. 21-23/1971 este un *Omagiu românesc lui Martin Heidegger* și include o scrisoare dactilografată, trimisă de Heidegger directorului revistei, precum și analize și comentarii semnate de Mircea Eliade, George Uscătescu, Octavian Vuia, Constantin Noica, Jean Beaufret, Walter Biemel, C.L. Popovici, Radu Enescu, Octavian Vuia, în română, italiană, spaniolă, franceză, germană – o adevărată demonstrație de multilingvism și interdisciplinaritate.

Cu timpul, devine tot mai evident că cei de la „Destin” nu mai reprezintă *un grup, o redacție*, ci o *grupare*, care își asumă un rol de formator de opinie, cu statut de autoritate culturală și ideologică în spațiul cultural românesc fixat în peisaj spaniol, precum și un sentiment de solidaritate (se omagiază reciproc, se comemorează, se recenzează, se publică „recapitulări” ale unor realizări, cu rol de sinteză, au o Colecție „Destin”, un Cerc de Studii „Destin”).

Condensând douăzeci și cinci de numere în șaisprezece „caiete” (unele reunind numere duble sau triple), revista „Destin” este o oglindă fidelă a generației „seniorilor” exilului, a celor din primul val, al „bătrânilor” tradiționaliști, formați

la școala de idei e tinerei generații interbelice, situați mai mult sau mai puțin (declarat) înspre dreapta, care și-au asumat rolul de a ține „cu dinții” de valorile cu care au plecat din țară.

Cu excepția unor sporadici colaboratori străini, în revistă semnează: Mircea Eliade, Al. Busuioceanu, V. Horia, V. Ierunca, Grigore Cugler (Apunake), Octavian Bârlea, G.M. Cantacuzino, Grigore Gafencu, N.I. Herescu, Basil Munteanu, Gr. Nandriș, Ion Rațiu, A. Răuță, Vasile Uscătescu, Dinu Adameșteanu, Șt. Baci, N. Caranica, St. Lupascu, Radu Enescu, Ionel Jianu, P. Miron, Horia Stamatu, Pamfil Șeicaru, Octavian Vuia, Valeriu Anania, Monica Lovinescu, L.M. Arcade, Petru Comarnescu, I. Negoșescu, Constantin Noica, J. Popper, Antoaneta Bodisco, George Ciorănescu, Alexandru Ciorănescu, V. Iasinschi, V. Buescu ș.a. Desigur că simpla enumerare a celor mai cunoscute semnături se dorește, pe de-o parte, o carte de vizită, iar pe de altă parte, poate deschide drumul spre discuții viitoare.

Bibliografie

- Behring, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring și Roxana Sorescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Eliade, Mircea, *Împotriva deznădejdii. Publicistica exilului*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, cu o prefață de Monica Spiridon, București, Humanitas, 1992.
- Ghemeș, Ileana, *Cultura românească văzută de peste hotare. Mircea Eliade, Los Rumanos. Breviario historico (1943)*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 11/2010, tom 4, pp. 57-68.
- Ghemeș, Ileana, *Atitudini culturale românești în perioada interbelică. Jocul influențelor*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 15/2014, tom 1, pp. 129-140.
- Hangiu, I., *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, ediția a II-a, revăzută și completată, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
- Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, ediția a doua, revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010, pp. 243-245.
- Moraru, Sanda-Valeria, *O revistă a exilului românesc: „Destin” (Madrid, Spania: 1951-1972)*, în vol. Ilie Rad (coordonator), *Secvențe din istoria presei românești*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2007, pp. 369-383

- Moraru, Sanda-Valeria, *George Uscătescu – poet și eseist*, Cu un Cuvânt înainte de Mircea Popa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.
- Orian, Georgeta, „Destin” – o „revistă de cultură românească” din exil, în „Tribuna”, nr. 21/16-31 iulie 2003, p. 6.
- P.[odocea]-C.[onstantinescu], M.[ihaela], *Destin*, în *Dicționarul general al literaturii române*/ Academia Română, Ed. a 2-a, revizuită, adăugită și adusă la zi, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016, pp. 144-145.
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine, vol I. 23 august 1944-22 decembrie 1989*, versiune revizuită și augmentată, Editura Semne, București, 2009, p. 692
- Popa, Mircea, *Relații culturale și literare româno-spaniole de-a lungul timpului (53-20007). Bibliografie cronologică selectivă*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2007, *passim*.

**MAGAZINE „DESTIN” - AN IMPORTANT STAGE
IN THE EVOLUTION OF THE PRESS OF THE ROMANIAN EXILE FROM
SPAIN**

Georgeta Orian

Summary

The purpose of this study is to be a monographic research on the Romanian cultural magazine "Destin [Destiny]", a publication with a significant longevity, produced by Romanian intellectuals in their exile in Madrid, after the Second World War. The magazine was published from 1951 until 1972. Due to the fact that the current state of research on the "Destin" magazine covers the monographic approach, I believe that my contribution to a better knowledge of the topic would be the special attention given to some texts and, in particular, the "Romanian Bibliography" column, for several reasons: (1) the access to the collection of the magazine is quite difficult, since only a few copies have been preserved and it is very difficult to find the entire collection; (2) its character as an archaic "database", but extremely relevant for the cultural, literary, editorial, publicist achievements of the Romanian exile from the 1950s-1960s, many of them unknown or unrecorded in recent literary histories and dictionaries; (3) as in "communicating vessels", the magazine is a witness of the relationship of Romanian exiles with Spanish culture, particularly interesting especially in the area of translations (in both directions, Romanian and Spanish).

Keywords: exile press, magazine "Destiny", George Uscătescu, Madrid

PRIMIREA OFICIALĂ A LUI LUCIAN BLAGA LA LISABONA, ÎN PRESA LUSITANĂ

Delia VOICU¹

Rezumat:

Până la instalarea lui Lucian Blaga ca ministru plenipotențiar la Lisabona, în presa lusitană au apărut prea puține mărturii despre România și, chiar dacă vizau subiecte majore, ele erau redactate în mod telegrafic, adesea doar ca simplă știre, fără contextualizări sau detalieri. Odată cu venirea lui Lucian Blaga în fruntea Legației României în Portugalia, situația se schimbă fundamental. Presa locală salută, chiar pe prima pagină a celor mai importante cotidiene, numirea în funcție a unui „ilustru” reprezentant al țării noastre, alocând relatării ceremoniilor oficiale de primire – care au avut loc în 18 mai 1938 – spații ample în cuprinsul publicațiilor centrale. Blaga a transmis la București ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Petrescu Comnen, știrea că în aceeași zi, la încheierea acțiunilor protocolare, a invitat la reședința sa (Hotelul „Aviz”) mai mulți jurnaliști, cărora le-a vorbit despre planul său de dezvoltare a relațiilor româno-portugheze. Blaga le-a mărturisit acestora că și-a început cariera ca gazetar, îndeplinind apoi, vreme îndelungată, sarcina de atașat de presă la legațiile în care a lucrat. Blaga reușește să evidențieze elementele comune dintre cele două țări, realizând o reală apropiere între ele, printr-o strategie dirijată, atât din punct de vedere publicistic, cât și diplomatic.

Cuvinte-cheie: *presa lusitană despre Lucian Blaga, primirea lui Lucian Blaga la Lisabona, Lucian Blaga, ministru plenipotențiar.*

O telegramă cifrată², transmisă de Quartin Bastos³, ministrul Portugaliei la București (1937–1943), anunța, la Lisabona, vestea numirii lui Lucian Blaga ca

¹ Institutul Diplomatic Român, Institutul de istorie și teorie Literară „George Călinescu” al Academiei Române

E-mail: deliastv@yahoo.fr

² Arquivo Histórico Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros (AHDMNE), fond „Legação Bucarest”, „Roménia”, *Telegrama recebido*, nr. 8/19 februarie 1938.

³ Fernando Quartin de Oliveira Bastos (n. 24 iulie 1893, Lisabona–d. 5 februarie 1960, Lisabona). Imediat după studiile de Drept, este admis, prin concurs, în Ministerul portughez al Afacerilor Străine (11 iunie 1915). Parcurge toate treptele ierarhice, începând ca funcționar III la Direcția Generală a Cabinetului Ministrului (13 noiembrie 1915), apoi ca funcționar II (26 mai 1919) și funcționar I (15 iunie 1922). Este secretar de legăție la Viena (din 5 decembrie 1925); consilier de legăție la Londra (din 7 septembrie 1926); ministru plenipotențiar la Buenos Aires (din 18 septembrie 1933), la Stockholm (din 28 martie 1935) și la București, din 9 octombrie 1937 (conform informațiilor cuprinse în

trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Republica Portugheză. În acest scurt mesaj, Lucian Blaga este prezentat ca diplomat cu experiență, fost demnitar (subsecretar de stat în Ministerul român al Afacerilor Străine), „cărturar, membru al Academiei Române”.

De altfel, statura intelectuală și politică a noului reprezentant al României la Lisabona a impus, încă de la început, o atenție specială, consolidând totodată o însemnătate sporită a relației diplomatice bilaterale, fapt remarcat chiar din primele zile de mandat.

Presa lusitană, principal mijloc de propagandă al guvernului salazarist, în acea vreme, urma să confirme, de altfel, relevanța numirii în fruntea legației noastre de la Lisabona a unei personalități de mare prestigiu și recunoscută anvergură culturală. Astfel, spații ample au fost dedicate ceremoniei de prezentare a scrisorilor de acreditare de către noul ministru plenipotențiar român, care a avut loc în 18 mai 1938. Evenimentul este relatat chiar și pe prima pagină a cotidienele de autoritate și largă audiență – unele cu istorie seculară –, textul fiind însoțit de fotografii documentând o secvență solemnă, importantă, din cariera lui Lucian Blaga (aflată la apogeu), dar și din istoria relațiilor comune dintre cele două state.

„República”

În această publicație apare, în 18 mai 1938, articolul intitulat *Noul ministru al României și-a prezentat astăzi scrisorile de acreditare*⁴, care consemnează ceremonia de primire a reprezentantului oficial român la Palatul Belém⁵. Momentele punctate respectă desfășurătorul protocolului: sosirea, în convoi de automobile, a înaltului oaspete și a delegației sale, însoțiți de reprezentanții serviciului de protocol al Președinției Republicii Portugheze; salutul gărzii de onoare și intonarea imnului de stat; primirea oficialului român de către generalul Oscar Carmona⁶, președintele Republicii, în prezența șefului guvernului

Anuário diplomático e consular português, Ministério dos Negócios Estrangeiros/MNE, Lisabona, 1938, pp. 91-92).

⁴ *O novo ministro da Romênia entregou hoje as suas credenciais*.

⁵ Palácio de Belém este reședința oficială a Președintelui Republicii Portugheze.

⁶ António Óscar Fragoso Carmona (n. 24 noiembrie 1869, Lisabona–d. 18 aprilie 1951, Lisabona), militar de carieră cu grad de general. Președinte al Republicii Portugheze (1926–1951).

– și ministru al Afacerilor Străine –, doctorul António de Oliveira Salazar⁷; înmânarea scrisorilor de acreditare și rostirea discursurilor de primire. Ziarul „República” detaliază: „domnul Lucian Blaga⁸ și-a exprimat onoarea și plăcerea de a-și reprezenta țara la Lisabona, având cuvinte de cea mai mare apreciere pentru Portugalia, a cărei istorie, a afirmat el, o cunoaște și o admiră de mult timp”, subliniind, în încheiere, că acesta a adus asigurări pentru „o mai bună înțelegere între cele două popoare latine”. Ca răspuns, președintele Carmona „a reamintit că cele două popoare au interese spirituale comune – moștenirea latinătății – și a afirmat că guvernul portughez se va strădui să mențină relațiile tradiționale dintre cele două țări”. Relatarea se încheie marcând ultimul moment al programului început la orele 15, când „diplomatul român s-a retras [...], cu ceremonia de ieșire”.

Reportajul e publicat în aceeași zi, fapt ce explică, pe de o parte, interesul suscitât de acest eveniment diplomatic, dar, în aceeași măsură, și maniera oarecum succintă în care este redactat.

„Diário de Lisboa”

Publicația găzduiește, tot în aceeași zi, un mult mai amplu material despre recenta numire a ministrului român la Lisabona, cu referire la activitatea sa diplomatică de până atunci. Funcția de subsecretar de stat pentru Afaceri Externe, deținută anterior de Lucian Blaga la București, îi relevă evidente calități academice, susținute de o temeinică formație culturală: „doctor în filosofie la Universitatea din Viena, scriitor și jurnalist, membru al Academiei Române și profesor universitar”.

Reportajul de la fața locului notează, pe ore, etapele ceremoniei de primire: „Distinsul diplomat, însoțit de dl. viconte de Riba Tâmega⁹ [...], a sosit la ora 15, într-un autoturism aparținând președinției Republicii, precedat de un altul,

⁷ António de Oliveira Salazar (n. 28 aprilie 1889, Vimieiro, Santa Comba Dão–d. 27 iulie 1970, Lisabona). Doctor în Drept și profesor de Economie politică la Universitatea din Coïmbra. Președinte al Consiliului Republicii Portugheze (1932–1968).

⁸ Grafiat: Lucien Blaga.

⁹ José Mendes de Vasconcelos Guimarães, al doilea Viconte de Riba Tâmega (n. 27 februarie 1884, Cascais–d. 22 noiembrie 1970, Cascais). Diplomat portughez, șef al serviciului Protocol al Președinției Republicii Portugheze în perioada decembrie 1936–decembrie 1938 (https://www.portaldiplomatico.mne.gov.pt/images/pdf/rede-diplomatica/Chefes_do_Procolo.pdf).

în care se afla secretarul legației”, Mihail Cămărășescu¹⁰. La Palatul Belém, Blaga este întâmpinat de către António Mantero¹¹, care îl conduce în sala Louis XV, unde este primit de „șeful statului, împreună cu dl. dr. Oliveira Salazar și cu alți funcționari ai Ministerului Afacerilor Străine și ai Președinției Republicii”.

Noul ministru plenipotențiar își susține, argumentat, discursul de recepție, din care sunt rezumate principalele idei: „[Lucian Blaga] a început prin a-și exprima satisfacția pentru numirea în Portugalia”, asigurând auditoriul de admirația sa pentru această țară. Blaga – se subliniază în articol – se referă în continuare la „situația politică actuală”, evocând momentul crucial din 28 mai 1926, dată la care avusese loc lovitura de stat militară, în urma căreia generalul Oscar Carmona devenise președinte al celei de A doua Republici Portugheze, iar la scurt timp, Salazar avea să fie cooptat în noul guvern, ca ministru de Finanțe. În acest mod, reperul istoric la care Blaga face referire avea menirea de a funcționa ca o reverență pentru ambii oameni politici, care colaborau de un deceniu aproape împlinit. Blaga amintește de „originea comună” îndepărtată „a celor două popoare”, care vorbesc limbi-surori și deopotrivă nutresc aceleași „idealuri [...] de civilizație, solidaritate internațională și pace”, căutând, totodată, „să dea o formă din ce în ce mai concretă afinităților și aspirațiilor lor”. Drept urmare, asigură asistența de propria contribuție la mandatul încredințat, anume aceea de a „depune toate eforturile pentru dezvoltarea, în continuare, a cooperării între cele două națiuni, în special în domeniile cultural și economic”. În încheiere, Lucian Blaga se adresează pe un ton cordial președintelui Republicii, generalul Oscar Carmona, dar și poporului portughez, transmițându-le urări de prosperitate.

Președintele Carmona, la rândul-i, primind cu plăcere scrisorile de acreditare, își exprimă satisfacția față de felul în care noul ministru plenipotențiar al României la Lisabona evaluează legătura cu Portugalia, arătându-se încântat de cunoașterea istoriei lusitane și de justetea cu care apreciază „tradițiile glorioase ale portughezilor”, toate acestea reprezentând „motive de simpatie” ce asigură o bună desfășurare a colaborării româno-portugheze. Într-o amplă digresiune, cu vădite accente romantice, ce trădează în esență emoție, dar și un atașament real de

¹⁰ Mihail Cămărășescu. Diplomat român, însărcinat cu afaceri ad-interim al Legației regale a României la Lisabona, între mandatele de ministru plenipotențiar ale lui Alexandru Duiliu Zamfirescu (1935–1936) și Lucian Blaga (1 aprilie 1938–1 aprilie 1919).

¹¹ António de Mantero Belard [Velarde] de Albuquerque e Castro, adjunct al șefului serviciului Protocol al Președinției Republicii Portugheze (<https://www.arquivo.presidencia.pt/results?lg=Book%2CProcess%2CPiece&s=Rank&sd=False&p=241&searchType=Description>).

susținere față de planuri și proiecte de colaborare, președintele Oscar Carmona subliniază atitudinea cordială față de conlucrarea dintre cele două țări: „Unite de idealuri comune de civilizație creștină și de pace, întărite de gânduri ce adeseori se trag din același izvor, cele două patrii ale noastre, Portugalia și România, cetăți glorioase ale lumii latine, așa cum tocmai ați afirmat, vor putea – sunt convins – să contribuie la dorința lor de a întări și mai mult legăturile ce le unesc”. O fotografie înfățișându-l pe Lucian Blaga la ieșirea din Palatul Belém, inserată în text, devine, în lumina activității ministrului român la Lisabona, un document revelator. De aici importanța cercetării în arhive, care poate astfel recupera materiale de referință pentru configurarea unui destin diplomatic încă în studiu.

Subtitlul *Omagiu închinat eroilor din război*¹² încheie articolul din „Diário de Lisboa” cu relatarea celui de-al doilea moment important al ceremoniilor oficiale, desfășurat, începând cu orele 16, la monumentul ridicat în amintirea celor căzuți în Primul Război Mondial, unde Lucian Blaga a depus „o coroană de garoafe și lauri auri”.

„Diário da Manhã”

În ziua următoare, publicația „Diário da Manhã” se deschide cu articolul *O novo Ministro da Roménia entregou as suas credenciais ao sr. Presidente da República*¹³. Lucian Blaga este prezentat ca „ilustru diplomat”, personalitate culturală și politică de prim rang a țării sale, demnitar al statului român. Sunt reluate momentele primirii lui Blaga la Palatul Belém, precum și ceremonia depunerii coroanei de flori la monumentul eroilor din Primul Război Mondial, aflat în centrul Lisabonei, pe bulevardul principal, Avenida da Liberdade.

În plus, este consemnată primirea, la orele 17, la Hotelul „Aviz” (reședința oficială a ministrului plenipotențiar român), a reprezentanților presei, „căroră le-a făcut câteva declarații interesante și le-a oferit ceai”. Aici, Lucian Blaga și soția sa, Cornelia Brediceanu, au discutat cu jurnaliștii, vreme de o oră. Au abordat subiecte culturale ținând, mai ales, de „aspectele folclorice și pitorești ale poporului portughez”, teme literare (îndeosebi despre poezia lusitană), dar și politice, precum cele privind noua tendință de reînnoire socială și etică, teză promovată de regimul lui Salazar, care spera să înfăptuiască o autentică și

¹² *Homenagem aos mortos da guerra.*

¹³ *Noul ministru al României și-a prezentat scrisorile de acreditare către președintele Republicii, în „Diário da Manhã”, 19 mai 1938.*

profundă „revoluție morală” în rândul națiunii portugheze. Întâlnirea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, notează autorul, „pe un ton de o distincție admirabilă”, gazdele dovedind o cunoaștere temeinică a celor discutate.

La începutul întâlnirii cu jurnaliștii, Lucian Blaga ține să-i informeze pe invitații săi despre primirea cu care îl onorase președintele Republicii, generalul Oscar Carmona, în urmă cu doar două ceasuri. Subliniază faptul că primul său contact cu societatea portugheză, prin lectura publicațiilor lusitane, îl apropiase deja de ziariștii portughezi, subliniind că activitatea sa profesională și diplomatică a fost, „în trecut, [...] mult timp legată de Presă”. Le-a mărturisit astfel că primul său domeniu de activitate a fost jurnalismul, semnând în multe publicații cotidiene și reviste românești.

Blaga a ținut să precizeze faptul, extrem de important, că, de-a lungul a mai bine de zece ani, fusese atașat de presă la legațiile României din Varșovia¹⁴, Praga¹⁵, Berna¹⁶ și Viena¹⁷, învățând astfel să prețuiască, în mod deosebit, importanța Presei – se subliniază în articol. I-a asigurat pe oaspeți că, „în tot ce are legătură cu problemele românești”, dorește să fie considerat coleg de breaslă, „cu certitudinea că vor găsi la el toată informația de care vor avea nevoie”. Se arată, așadar, dispus și disponibil, în orice moment, pentru a furniza date cât mai ample și mai precise despre țara sa, invitându-i pe reprezentanții presei lusitane să-l implice în documentarea despre România, lucru care de altfel va fi lesne de remarcat în articolele apărute în presa portugheză pe timpul mandatului său.

Întâlnirea s-a dovedit fructuoasă, Lucian Blaga exprimându-și, „cu o curtoazie simpatică”, dorința de a se întâlni oricând cu ziariștii, „nu doar cu acele ocazii determinate de vreun moment important”, „ci ori de câte ori este posibil”. Pe un ton ușor măgulitor, dar cu siguranță promițător, recent instalatul reprezentant al României la Lisabona a anunțat ceea ce ar însemna, din punctul lui de vedere, reflectarea complexă a Portugaliei în presa românească: „puțin egoism întră în dorința mea, pentru că, datorită dumneavoastră, voi putea afla ceea ce mă interesează despre viața intelectuală, artistică și culturală a țării dumneavoastră”. Prin această formulare, gazda le conferă un statut de călăuze spirituale și de sfătuitoari invitaților săi. Și-i apropie și mai mult pe reprezentanții presei, mărturisind că, deși vine dintr-o țară foarte îndepărtată, de la celălalt capăt al

¹⁴ Varșovia (1 noiembrie 1926–30 octombrie 1927).

¹⁵ Praga (16 noiembrie 1927–31 martie 1928).

¹⁶ Berna (1 aprilie 1928–30 octombrie 1932, 1 februarie–14 decembrie 1937).

¹⁷ Viena (1 noiembrie 1932–1 februarie 1937).

Europei, recunoaște cu satisfacție că se simte în țara-gazdă „mult mai «chez moi» decât în toate celelalte națiuni în care mi-am slujit patria”. (Nu avem de-a face aici cu o simplă afirmație de complezență, acest aspect e un loc comun în toate mărturiile referitoare la Portugalia și, mai cu seamă, în creația sa. Ne referim îndeosebi la ciclul de poezii lusitane și la romanul autobiografic *Luntrea lui Caron*.)

Afinitatea de mentalitate și atmosferă între română și portugheză e percepută atât de pregnant, încât Blaga ține să le împărtășească acestor confrăți că a experimentat o stare paradoxală auzindu-le limba, fapt ce se va transfigura artistic în opera sa, ca adjuvant discret al inspirației: „Aici, totul este nou pentru mine, deși totul mi se pare deja cunoscut. Și dacă îmi permiteți să mă întorc la mitologia platoniciană a unei vieți anterioare, aș spune că în realitate sentimentul ciudat al acelei «recunoașteri» a unei lumi noi, el își are rădăcinile în legăturile ancestrale profunde care există între poporul român și poporul portughez”.

Eleganța exprimării este susținută de cultura sa filosofică, valorificată cu multă măiestrie discursivă. El reliefează faptul că legăturile între cele două națiuni se simt „chiar și atunci când manifestările celor două popoare par diametral opuse”. Din perspectivă poetică, Blaga conturează între aceste diferențe antinomice însăși calitatea de *navigator* și *călător* a poporului portughez, descoperitor de noi teritorii și civilizator al lor, spre deosebire de români, care sunt structurați sufletește de alt tip de spațiu (*spațiul mioritic*), aplicând teoria referitoare la *spațiul formativ*, atât de important în mentalitatea unui popor și în filosofia sa: „Portughezii au întotdeauna Oceanul ca orizont material și spiritual; noi, românii, avem munții. Navigatorii portughezi sunt mari iubitori ai valurilor mării; păstorii români iubesc valurile pământului”.

Este impresionant modul direct și simplu în care Blaga își formulează, de fapt, propria concepție privind *filosofia culturii* despre morfologia spațiului care determină orizontul spiritual al popoarelor, aplicând-o în contextul unei întâlniri protocolare esențiale, însuflețite de căldura reală și sinceră a bucuriei apropierii între națiuni (concepție regăsită în *Trilogia culturii*, îndeosebi în volumul *Orizont și stil*). Comparațiile sunt plastice și convingătoare, deschizând deopotrivă *imensitatea oceanului* și *spațiul mioritic*. Sunt asemănări și deosebiri esențiale, asociate prin oximoron. Dar într-un paragraf scurt, el unește contrariile care, în final, tot la asemănări conduc: „Unul pleacă cu caravelele, celălalt cu turmele”.

Discursul continuă într-o manieră lirică și cu puternic efect emoțional, susținând ideile enunțate și relevând trăsături fundamentale de mentalitate ale

celor două popoare, modelate de spațiul în care trăiesc și pe care-l parcurg: „Melancolia distanței și a singurătății există, în mod egal, la ambele popoare. Și este interesant de știut că sentimentul considerat de români ca specific românesc – «dor» – corespunde exact sentimentului «saudade», pe care portughezii îl consideră specific portughez”. De altfel, Blaga face referire la categoria „dorului/saudade”. Pentru scriitor, aceasta nu este numai un sentiment specific, ci și o categorie focală.

Măiestria discursivă este evidentă atât prin consistența afirmațiilor, cât și prin expresivitate, prin stilul sintetic și iradiant imaginativ. Este momentul când Blaga își declară bucuria și sentimentul familiar pe care le-a simțit când a luat contact cu orașele și peisajul portughez: „Vă voi spune și cât de încântat sunt atunci când, mergând pe străzile Lisabonei, descopăr multiple motive românești”. Folosind o iscusită repetiție retorică, li se adresează oaspeților, prin mărturii cât se poate de sincere: „Vă voi spune mai multe decât articolele scrise în ziarele pe care le reprezentați aici, pe care le citesc în mod regulat, din ziua în care am ajuns la Lisabona, fără a fi nevoit să învăț portugheza pentru asta”. Astfel, invocând interesul și atenția pentru profesia invitaților, direcția de conversație se îndreaptă abil către viitoarea sa colaborare cu presa.

Efectul puternic asupra auditoriului este probat de entuziasmul autorului semnat al articolului din „Diário da Manhã”: „O pauză, și distinsul diplomat, scriitor și jurnalist, care este unul dintre cei mai buni în limba română, continuă în declarațiile sale”. Comentariul ziaristului ridică nivelul aprecierii vorbitorului.

Din acest moment, Blaga își orientează cuvântarea către subiecte politice: „Ajung în Portugalia, ca reprezentant al țării mele, într-un moment în care evoluția istorică a patriilor noastre se anunță cu asemănări în ceea ce privește viața Statului”. Discursul recurge din nou la asemănări și comparații, în termeni deosebit de elogioși: „Doi oameni providențiali creează un «Stat Nou»¹⁸, doi bărbați al căror nume circulă pretutindeni, având admiratori entuziaști până în Carpați: domnul general Carmona și doctorul Salazar. [...] Un alt om providențial urmărește un «Stat Nou» pe malul Mării Negre – Majestatea Sa, Regele Carol al II-lea”. Evident că aici Blaga se lasă purtat de retorică, în detrimentul unei juste evaluări a tablei de șah politic, al cărui joc, abia la început, a întins capcane

¹⁸ *Statul Nou (Estado Novo)*. Regimul autoritar a continuat și după moartea lui Salazar (1932–1974), acesta încheindu-se odată cu *Revoluția Garoafelor (Revolução dos cravos)*, la 25 aprilie 1974.

invizibile și primejdioase. Cursul ulterior al evenimentelor și felul în care Blaga se va poziționa față de ele fac însă obiectul unui alt capitol din prezenta lucrare.

În continuare, Blaga își exprimă aprecierea măgulitoare la adresa stilului ziarelor lusitane, reținând una dintre formulările aflate într-un articol parcurs recent: „Am citit într-unul dintre ziarele dumneavoastră această expresie de onoare: «politica spiritului»”, diplomatul român însușindu-și-o automat, declarativ: „Eu vin în numele unei «politici a spiritului»”. Își asumă prompt această aserțiune, dovadă de mare prețuire, considerând că respectiva sintagmă îl reprezintă ca mod de gândire – aceasta rezonând, de altfel, atât de puternic cu conceptul titulescian al „frontierelor spirituale”.

Problema relațiilor economice dintre Portugalia și România îl preocupă în aceeași măsură pe diplomatul român care, le apreciază ca avantajoase, și dă asigurări că va depune toate eforturile de a le menține și de a le extinde, „în modul cel mai favorabil”.

Promite, de asemenea, deschiderea orizontului cunoașterii și al relației bilaterale, prin experiența sa de scriitor și profesor universitar. Își expune programul de promovare a culturii celor două popoare, promițând că va realiza un schimb de antologii literare. Programul nu este doar unul de perspectivă. Este deja parțial concretizat, întrucât, Ion Pillat – despre care afirmă că este „unul dintre cei mai mari poeți ai timpului nostru” – demarase deja pregătirea, „în limba română”, a unei antologii cuprinzând creația „poeților portughezi contemporani”, deschizând astfel drumul cunoașterii sensibilității și a vocației lirice a culturii lusitane. În același sens, Blaga se oferă să traducă în portugheză „cei mai reprezentativi poeți” români (și, într-adevăr, va reuși acest lucru), adăugând: „Câteva prelegeri despre Portugalia, în România, și despre cultura română, în Portugalia, vor fi de mare folos. Voi fi gata să vorbesc, indiferent când anume, așteptând o ocazie oportună”.

Autorul articolului încheie apologetic, consemnând că întrevăderea s-a încheiat cu un toast al ministrului plenipotențiar român pentru „prosperitatea glorioasei națiuni portugheze”.

„Diário de Notícias”

Pe același subiect, la rubrica „Vida diplomática”, în „Diário de Notícias” apare articolul intitulat *Noul ministru al României i-a prezentat ieri șefului statului scrisorile de acreditare, a adus un omagiu eroilor din Marele Război și a oferit un*

ceai reprezentanților presei¹⁹. Fotografia ce ilustrează acest grupaj de știri și comentarii culturale îl înfățișează pe Lucian Blaga „în compania oficialilor Protocolului Republicii și a secretarului legației țării sale, Mihail Cămărășescu²⁰”, depunând o coroană de flori la soclul monumentului eroilor de pe Avenida da Liberdade (este o fotografie diferită de cele apărute în celelalte ziare).

Autorul, care semnează cu inițialele „S.C.”²¹, detaliază despre convorbirea „foarte afabilă” pe care „ilustrul profesor român” Lucian Blaga a purtat-o pe „diverse teme importante” cu reprezentanții presei portugheze.

Filosoful Lucian Blaga este prezentat ca „inițiatorul și conducătorul spiritual al unei noi școli filosofice românești, care își propune să transforme cultura patriarhală a poporului său într-o cultură modernă, pozitivă și critică, fără a-și pierde puternicul caracter național”, acesta ocupând „un loc proeminent în viața țării sale”. Mai multe date inedite întregesc profilul biografic al celui recent instalat în funcție, făcându-se trimitere și la originea sa transilvană. Autorul insistă asupra anvergurii și diversității creației blagiene: „Ca scriitor, noul ministru român are deja un vast corp de lucrări, cuprinzând douăzeci și cinci de volume, dintre care cinci de poezie, șapte de teatru și douăsprezece de eseuri filosofice”, enumerând, printre acestea: *Poemele luminii*, *Lauda somnului*, *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor*, *Avram Iancu*, *Trilogia cunoașterii* și *Trilogia culturii*.

Semnatarul subliniază rolul important al misiunii lui Lucian Blaga, într-un moment istoric crucial, cu referire la regimurile politice din cele două țări. Sub titlul *Orizontul relațiilor spirituale luso-române* este făcut public programul pe care Lucian Blaga promite să-l urmeze în decursul mandatului său la Lisabona, în plan politic, economic și cultural.

Reporterul acordă o atenție deosebită familiei diplomatului: soției sale, Cornelia Brediceanu – „o doamnă amabilă și excepțional de cultă, așa cum ar trebui să fie o femeie de o asemenea individualitate” –, fiicei sale de opt ani, Dorli,

¹⁹ *O novo Ministro da Roménia apresentou ontem as suas crianciais ao Chefe do Estado, prestou homenagem aos mortos da Grande Guerra e ofereceu um chá aos representantes da Imprensa*, în „Diário de Notícias”, 19 mai 1938.

²⁰ Grafiat: Miguel Camarachesco.

²¹ În spatele inițialelor „S.C.” se află, cel mai probabil, ziaristul și scriitorul Sousa Costa, alias Alberto Mário de Sousa Costa (n. 10 mai 1879, Vila Pouca de Aguiar–d. 11 ianuarie 1961, Porto), căruia în monografia jubiliară a publicației „Diário de Notícias”, apărută în 1939, i se dedică portretul intitulat *Dr. Sousa Costa* (în João Paulo Freire, coord., *Diário de Notícias, da sua fundação às suas bodas de diamante*, vol. 2, Empresa Nacional de Publicidade, Lisabona, 1939, pp. 280-283).

„o fetiță cu o expresie foarte blândă și inteligentă”, amintind-o chiar și pe guvernanta acesteia. Lucian Blaga a impresionat, așadar, și prin prestația familiei sale, care a devenit un mod – și un model – de reprezentare diplomatică²².

În încheierea articolului din „Diário de Notícias” se subliniază cu fermitate că prezența unui ambasador de anvergura lui Lucian Blaga, ca personalitate culturală și politică, este „un semn al considerației de care se bucură Portugalia în politica României”.

Faptul că presa lusitană reacționează prompt, atât de documentat și obiectiv, în același timp, la instalarea lui Lucian Blaga ca reprezentant al României la Lisabona arată respectul de care s-a bucurat acesta, încă din primul moment al mandatului său, când s-a impus în fața jurnaliștilor portughezi. Reușește să le câștige simpatia și interesul, atât pentru el, ca personalitate de mare valoare, cât și pentru țara pe care o reprezintă, lucru manifestat evident și progresiv, așa cum reiese din aceste materiale de presă.

LUCIAN BLAGA'S OFFICIAL WELCOME IN LISBON, IN THE LUSITAN PRESS

Delia Voicu

Summary

Prior to Lucian Blaga's arrival as Minister Plenipotentiary in Lisbon, there were few accounts of Romania in the Portuguese press, and even if they were on major topics, they were written in a telegraphic manner, often as mere news, without providing any contextualisation or elaboration. With the arrival of Lucian Blaga as the head of the Romanian Legation in Portugal, the situation changed fundamentally. The local press welcomed the appointment of an " illustrious" representative of our country, even on the front pages of the most important newspapers, and gave wide coverage in the main publications of the official welcoming ceremonies - which took place on 18 May 1938. Blaga sent news to the Minister of Foreign Affairs in Bucharest, Nicolae Petrescu Comnen (that, ") on the very same day, at the end of the protocolary actions, he invited several journalists to his residence (Hotel "Aviz, to whom he spoke about his plan to develop Romanian-Portuguese relations. Blaga admitted to them that he began his career as a journalist and then worked for a long time as a press attaché in the legations where he worked. Blaga succeeded in highlighting the common elements between the two countries,

²² „Joi, 7 iulie. Dorli a fost invitată la nepoții lui Carmona, Președintele Republicii, în palatul lor de vară de la Cascais [...]. La plecare, Dorli i-a spus d-șoarei Focșeneanu, care o acompaniase: «acum mi-am prezentat și eu scrisorile la Carmona cel mic», în Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale*, ediție îngrijită și comentată de Dorli Blaga, Editura Casa Cărții de Știință, Cuj-Napoca, 2008, p. 88.

achieving a real rapprochement between them through a directed strategy, both from a publicist and diplomatic point of view.

Keywords: Lusitanian press about Lucian Blaga, Lucian Blaga's reception in Lisbon, Lucian Blaga, Minister Plenipotentiary.

**RECOMANDAREA NR. 1333/ 1997 A CONSILIULUI EUROPEI – CU
PRIVIRE LA LIMBA ȘI CULTURA AROMÂNILOR - O PROVOCARE
PENTRU RECONSTRUCȚIE IDENTITARĂ PRIN MASS-MEDIA**

Maria PARIZA¹

Rezumat :

Introducerea comunicării prezintă cadrul general în care a fost adoptată Recomandarea 1333 din 24 iulie 1997 a Consiliului Europei - în vederea protejării culturii și limbii aromâne, ca minoritate dispersată, împotriva discriminării sau anihilării. Domeniile vizate: a) educația în limba maternă; b) ziare, reviste și programe de radio și televiziune în limba maternă; c) serviciul religios în limba maternă în locașurile de cult. Cuprinsul comunicării se delimitează la receptarea în rândul comunităților de aromâni a recomandărilor privind mass-media și modul în care au fost traduse în realitate pentru configurarea identității, prin subcapitolele: 1. Emisiile radiofonice naționale și transnaționale pentru aromâni; 2. Presa scrisă – misionară a renașterii identitare; 3. Configurarea identității prin Internet și rețelele sociale. Concluziile comunicării privesc – efectele acestor acțiuni și măsura în care confirmă necesitatea acestui act european de legitimare a existenței unei limbi și culturi aromâne în Europa secolului XXI.

Cuvinte-cheie: mass-media etnică; presa aromână; cultura etnică; aromânii.

Recomandarea nr. 1333/ 1997 a C. E. pentru ocrotirea limbii și culturii aromâne - aflate în pericol de dispariție este primul act european care legitimează existența limbii și culturii aromâne în contextul geopolitic al Uniunii Europene. În expunerea de motive, se menționează: : „Aromânii reprezintă un fenomen istoric și cultural extrem de special, chiar unic. Aromâna, ca limbă minoritară, este în pericol. Limba și cultura aromână se confruntă cu aceeași soartă cu care s-au confruntat multe dintre culturile europene, care sunt pe cale de dispariție sau au dispărut deja. Totuși, acceptarea unui sistem pluralist al valorilor culturale este o condiție esențială pentru stabilitatea în Europa și, în special, pentru cea din Balcani.”.

La punctul 5, se menționează: „Aromânii nu au revendicări politice, ei solicită doar asistență în păstrarea limbii și culturii proprii, care sunt condamnate

¹ Prof. dr., Universitatea „Ovidius” Constanța / Asociația Română de Istoria Presei
E-mail : mariapariza@yahoo.com

la dispariție, dacă instituțiile europene, în special Consiliul Europei, nu le vin în ajutor.

Dintre domeniile avute în vedere (punctul 8), ne vom delimita la invitația statelor membre de a sprijini limba și cultura aromânilor prin „Ziare, reviste și programe de radio și televiziune”.

*

Această restituire a chestiunii aromâne, în spirit european, are o încărcătură specială de semnificații, așa cum specială este și condiția istorică a acestei limbi.

Recomandarea venea pe fondul descătușării spiritelor din balastul comunist, căruia aromânii /vlahii le-au fost victime chiar cu precădere. De aceea în statele ex-comuniste, goana pentru recuperarea valorilor culturale, îngropate cu premeditare sub impactul dogmelor politice, ia o amploare fără precedent. Pentru prima oară în istorie, graiul lor, vorbit de milenii în taină, intra în circuit public prin toate mediile comunicaționale, deschizând oportunități pentru cei ce vor să cultive limba sau, pur și simplu, doresc să trăiască și să se întâlnească în ambianța acesteia.

Venind pe acest fond, al unor acumulări suprimate, impactul legitimării europene a fost destul de puternic, provocând un climat emulativ în rândul acestei populații. Orice analist care s-ar apleca asupra manifestării fenomenului etno-cultural armânesc, ca răspuns la legitimările democratice europene, ar fi surprins de dimensiunile pe care le-au atins acțiunile de relansare etno-culturală, animate de încrâncenarea de a arde etape în spirit compensatoriu, de a recupera o limbă și o cultură ruptă de circuitul ei natural, în spațiu și timp.

Fenomenul nu a fost unul izolat. S-a manifestat în rândul tuturor comunităților de aromâni din statele balcanice, prin grupări organizate, amplificându-se solidar și transnațional, în climatul emulativ de renaștere a micilor etnii, creat de politicile integrării europene.

Nu a fost ușor. Trebuia depășit, în primul rând, handicapul lingvistic provocat de răspândirea geografică și de asimilarea acestor comunități în medii lingvistice diferite, cu alt alfabet, decât cel latin. Condiția etnică a aromânilor și căile de salvare a valorilor identitare sunt dezbătute aprins în întruniri locale, în ample manifestări culturale - științifice transnaționale, în congrese dezbătând problemele limbii, unind specialiști de pretutindeni.

În acest context, *limba maternă devine exercițiul fundamental de afirmare a identității*, în presa scrisă, în emisiile radiofonice sau canale de televiziune etnice, unele susținute guvernamental, altele din fonduri private. Comunicarea, în mediul public, își confirmă rolul său major, în construcția dinamică, interculturală, facilitând mișcarea de la monolog la dialog și de la dialog la cooperare – provocând la legături și fapte. Toate asociațiile, reprezentanții presei și radioului, precum și intelectualitatea preocupată de aceste aspecte, se află în contact permanent.

Fiirec, subiectul „limbă minoritară” / „dialect” - devine fierbinte, stârnind animații filologice, privind normele unei scrieri și vorbiri îngrijite și unitare.

Reconstrucția identitară – pe calea emisiilor radiofonice. Primul semnal, al ieșirii limbii și culturii aromânilor în spațiul public, a fost dat la Constanța - în luna ianuarie, 1990 - când Studioul teritorial Radio Constanța începe să transmită *Emisiunea aromânilor din Dobrogea, "Părinteasca Dimândari"*, circumscrisă spațiului de emisie pentru minoritățile etnice din Dobrogea. Cum a fost receptată emisia emoțional, începând cu semnalul care aducea în casele aromânilor - imnul „Părinteasca Dimândare”, e greu de descris în cuvinte. Memoria afectivă era răvășită, între bucurie și durere, acea stare pe care ți-o dă împlinirea unei dorințe înăbușite, la care nici nu ai mai îndrăznit să visezi.

Au urmat, apoi, în martie 1991, primele emisii în limba maternă difuzate de a *Radio Makedonia* (Skopia) și *Radio România Internațional, Secția Aromână* – produse media în premieră națională, cele mai importante și mai active mijloace media de comunicare în limba maternă a aromânilor, până în prezent.

Înființarea unui post radiofonic, „dinspre” România, „înspre” comunitățile de aromâni din spațiul balcanic și ulterior, înspre S.U.A., Canada și Australia, a asigurat o vizibilitate a aromânilor, în spațiul public, fără precedent, până la extinderea comunicării prin rețelele sociale. Acestea pot fi ascultate și online și, totodată, sunt redade și sub formă de text pe site-ul RRI.

Punctul forte al emisiunii îl reprezintă *comunicarea în limba maternă*, aceasta reprezentând pentru aromâni mai mult o stare de spirit, decât o nevoie de informare. Aromânii își văd reîntregit sentimentul demnității identitare, emisiunea fiind receptată, astfel, la înalte cote emoționale.

Rosturile acestei emisiuni depășesc însă misiunea unei relansări lingvistice și etno-culturale. Emisiunea asigură reluarea legăturilor frățești firești, legături întrerupte de decenii, chiar la nivel de rudenie, pe toate căile și prin toate mijloacele, de fostele regimuri comuniste. Se știe că, generațiile de aromâni care au emigrat din Macedonia, în Dobrogea de Sud, începând din anii 1925, nu au mai putut să comunice nici măcar prin scrisori, pentru a nu trezi suspiciuni legate de rudele din străinătate și, mulți, nu și-au mai revăzut niciodată frații și rudele rămase în locurile de baștină.

Acum, aromânii de pretutindeni au șansa să se regăsească, zi de zi, prin intermediul radioului, să-și asculte limba lor maternă. Acest impact puternic, al transmisiilor radiofonice, obliga și la investiții pe măsură ale redactorilor, vorbitori nativi de aromână.

Lansarea lor a ridicat probleme complexe de limbă și de cultură aromână, care nu se învață în școli, dar și de profesionalism jurnalistic, care se forma din mers. Imaginea identitară a aromânilor se reflecta, pentru prima oară, la un post de radio cu bătaie lungă, în limba lor maternă. Iar această limbă, stagnată la nivel comunitar, trebuia adaptată la vorbirea curentă, cu noțiuni noi, utilizate de obicei haotic, în viața de zi cu zi și în mod diferit, de la o țară la alta. Dacă în difuzarea creațiilor literare și folclorice totul era mai simplu, în redactarea textelor curente,

de actualități și cronici, apăreau situații de compromis lingvistic. A fost nevoie să se apeleze la sfaturile dialectologilor, pentru stabilirea unor principii generale de introducere a neologismelor, sau de reguli de adaptare fonetică a acestora. Astfel, despre redactorii emisiilor radiofonice, putem spune că au ajuns să fie receptați, în timp, ca cei mai buni vorbitori de aromână, la standarde moderne.

Aici, în aceste redacții de pretutindeni, a fost nevoie să se construiască, mai întâi, propria imagine de vorbitori ai aromânei, spre a fi promovată, apoi, cea a comunității pe care o reprezentau.

Canalul R.R.I. Secția aromână răspunde, în modul cel mai prompt, nevoilor de informare curentă a aromâniilor de pretutindeni, înlesnește accesul la produsele creației artistice de / pentru aromâni și contactul cu oameni de marcă ai comunității, prin interviuri radiofonice, necesități greu de satisfăcut în alte condiții.

Aici, reprezentarea identitară a aromânilor este recompusă și revitalizată de echipa redacțională, prin asumarea unor responsabilități suplimentare, însoțite și de un filon afectiv special. *Secția Aromână, a postului Radio România Internațional, reprezintă un caz ilustrativ în ceea ce privește pionieratul fondator al unei construcții etnic-comunitare prin media.*

Postul național *Radio-Makedonia* (Skopie) emite zilnic, timp de 30 de minute, un program în limba maternă. Alte posturi locale de radio, cu emisii săptămânale, au fost înființate la Știp, Crușova, Struga și Ohrid, localități cu populație compactă de aromâni.

Radio Gevgelija, emite un program săptămânal de 30 minute, în megleno-română.

Tot în Macedonia, la *Televiziunea Națională*, se transmite săptămânal un program în limba maternă.

Din Tirana (Albania) se transmite o emisie *Radio-online* (Armakedon), în limba maternă, receptat de aromânii de pretutindeni. Tot în Albania s-a înființat în 2018 și un program săptămânal de televiziune, la Corcea, susținut financiar de Departamentul pentru românii de pretutindeni. Nu avem date dacă mai funcționează. În schimb există o biserică, la Corcea, unde oficiile religioase se țin în limba maternă.

În Grecia, există doar retransmisii folclorice, cu dansuri și cântece, la radio și televiziune.

Presă – misionară a relansării lingvistice și etno-culturale. În paralel cu emisiile radiofonice și-au făcut loc și revistele, unele numai în limba maternă, altele alternând limba maternă cu cea națională, unele cu greutate documentară sau estetică, altele, pur și simplu emoționale sau avangardiste, cu impuls pornind de jos în sus, cultivând spiritul etnic, înfruntând litigiile filologice limbă/dialect, subordonând, totul, utilizării limbii materne. ²

² Vezi și : Pariza, Maria, *Presă aromână în date*, www.proiectavdhela.ro; Marian PETCU (coord.), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, Polirom, Iași, 2012. Include o primă evidență sistematică și completă a acestor publicații, destinate

În România, au apărut un număr de 12 reviste, deținând recordul în peisajul publicistic aromânesc. În continuare, vom recurge doar la o sumară enumerare.

Prima publicație care își face apariția, chiar în zorii democrației românești, s-a intitulat *Deșteptarea. Revista Aromânilor*, fiindcă aromânii trăiau, într-adevăr o nouă deșteptare. A apărut lunar (1990 – 2002), urmată, din anul 1994,, de suplimentul *Dimândarea*, trimestrial, în colaborare cu revista *Frățil'ia*, din Tirana. Au fost singurele publicații finanțate de Ministerul Culturii, până în anul 2002, însă numai cu 25% conținut în limba maternă.

Ambele reflectă misiunea asumată de a ridica nivelul cultural al cititorilor, restituind pagini esențiale, dintre cele ținute sub cenzură, care legitimează valorile cultural- artistice ale aromânilor.

Au urmat, apoi, *Rivista di literatură și studii armâni* (1997 - 2007), semestrială, cu reprezentanță în S.U.A. și la Constanța; *Bana armânească* (1997-2020, București), trimestrială, scrisă numai în limba maternă, cea mai longevivă publicație aromână, apărută în mediul românesc; *Giunamea armânească* - frândză cultural-informativă a tinerilor armâni (2000, Constanța) - prima publicație a tineretului, din istoria presei armânești; *Daima* (2005 – 2011), trimestrială, cu deviza unității „Daima deadun”, prima publicație adresată aromânilor, care a apărut La Tulcea; *Armânimea* – revista Comunității Aromâne din România, (2005 - 2008, București), trimestrială; *Chicuta di harauă* – fimirida a Farăljei Armânjiloru dit Banatu, (2005 - 2016, Timișoara), trimestrială; *Arada - revista Farăi Armâneshti* (2009 - 2010, București), lunară; *Noima* (2013, București); *Pistea Crishtină* (2021, București).

În Republica Macedonia de Nord, se remarcă *Grailu Armânesu* (1998 - Skopie), revistă trimestrială a „Uniiljei ti Cultură –a Armânjiloru di-tu Makidunii”, cu apariție curentă, fiind cea mai longevivă revistă din acest centru. Alte apariții au fost efemeride, precum: *Boațea Armânească* (Skopie); *Birbiljiu*- prima revistă pentru copii (Skopie); *Armână – Makedonă* (Skopie) – prima revistă adresată femeilor din istoria presei aromâne; *Luțefirlu* -literară- (Știp). Toate conțin texte numai în aromână.

În Albania, au apărut revistele: *Frățil'ia* – lunară; *Fărșirotu* – revistă ti istorii, cultură și limbă armânească (Girocastro, 2004- 2015) ; *Aromânii* (Dureș). Toate au texte paralele în aromână și albaneză.

În Bulgaria apare bianual, *Armânlu*, (Sofia) - revista a Tsentrului ti limbă și cultură armânească.

În diaspora diaspora s-a remarcat revista apărută la Freiburg im Breisgau, Germania *Zborlu a nostru* („Cuvântul nostru”), între anii 1985 – 2004,

aromânilor, din începuturi și până în epoca contemporană ; Pariza, Maria, „Revistele aromâne- misionare ale relansării culturale și lingvistice –în anii democrație”, în, Petcu, Marian (coord.), *Mass –media din România după 30 de ani, București, Tritonic, 2020*.

trimestrială, editată de Unia tră Limbă și Cultură Armânească (UCLA). Scrisă integral în aromână, este cea mai longevivă publicație aromână, după al doilea război mondial și trebuie să menționăm și faptul că a fost revista care a pregătit calea către Recomandarea 1333 / 1997.

Dincolo de factorul *adresabilitate*, respectiv, *f fondate și redactate de aromâni, pentru aromâni* (în limba maternă), toate publicațiile prezintă și alte *elemente comune*:

- sunt ancorare în prezent și alimentează sentimentul apartenenței etnice, apelând și la factorul emoțional;

- și-au asumat rolul de liant spiritual al aromânilor de pretutindeni, îmbogățindu-se reciproc atât prin limbă, tematică, dar și prin includerea în paginile revistelor locale a unor colaboratori și creatori de dincolo de frontiere.

- își asumă misiunea de recuperare a culturii retrospective, peste care se așternuse praful uitării, în deceniile cenzurii comuniste;

- au apărut cu impuls de jos în sus, printr-un voluntariat de excepție și prin eforturi financiare private;

- sunt avangardiste, curajoase, înfruntând litigii politice sau lingvistice, fentări nedemocratice, temele recurente ale relansării identității, la nivel de masă, cum sunt: apartenența sau non-apartenența la o națiune sau alta, statutul de dialect sau de limbă al aromânei, contradicțiile privind originea aromânilor. Toate se regăsesc în acest produs mass-media.

- au fost distribuite gratuit, tuturor comunităților din Balcani și diaspora.

- sub aspectul calității actului jurnalistic, putem vorbi despre o activitate de pionierat, care a antrenat condeie de profesioniști, dar și debutanți sau amatori în domeniu.

- toate poartă amprenta emoțională a renașterii identitare, în spirit european.

Astfel, în ciuda forțelor slabe, profesionale și financiare, aceste reviste au putut intra în fluxul comunicațional balcanic și european, asigurând, astfel, o coeziune a publicului cunoscător al idiomului aromân, public atât de dispersat. Faptul că, aceeași revistă, a fost citită de un aromân din România, dar și de unul din Albania, face ca doua suflete să se simtă la unison.

Totodată, aceste modeste publicații, *au influențat reactivarea limbii*, antrenând mulți tineri, care au acționat la unison, pentru o exprimare îngrijită, îmbogățind vocabularul, și progresând spre conturarea unor norme unitare de scriere.

În context publicistic mai larg, am putea spune că publicațiile care se autoidentifică ca aromânești, au însemnat mai mult decât mijloace de informare, culturalizare și exprimare publică. *Publicațiile aromânilor au ridicat nivelul unei culturi care nu se dobândește în școli* și au contribuit, sistematic, alături de alte mijloace media, la *regăsirea spirituală și sufletească a unor frați risipiți și izolați*, de decenii, de factori geopolitici și sociali nefavorabili normalității unor astfel de legături.

Apariția Internetului, care a afectat și productivitatea publicistică tradițională, se resimte și în contextul acestor publicații. Multe și-au încetat activitatea începând din anii 2010. În prezent, rezistă în format electronic, doar revista „Bana Armânească” (București) și „Grailu Armânesc” (Scopia).

Toate acestea, realizate în domeniul presei, dar și a unei prodigioase activități editoriale în limba maternă, au condus la înființarea Centrului PEN Armânesc, la Belgrad, prima organizație culturală aromână, acceptată la nivel internațional.

Configurarea și consolidarea identitară – prin Internet. Apariția internetului, a poștei electronice, a forumuri-lor de dezbateri, a rețelilor de socializare oferă un impuls prețios, în ceea ce constituie *regăsirea pe coordonatele identitare spirituale*, pentru aceste comunități, atât de dispersate.

În ultimul deceniu, membrii asociațiilor de aromâni din Albania, Bulgaria, Grecia, Macedonia, România, Germania, Franța, dar și din S. U. A., Canada, Australia și di alte colțuri ale lumii, au inițiat sute de grupuri de discuții cu subiecte de interes comun, au construit zeci de site-uri cu conținut specific în limba aromână. Sunt prezenți pe site-urile de socializare din întreaga lume, indiferent de vârstă, categorie socială, grad de cultură, limbă. La o simplă accesare a termenului „aromân”, „armân”, google oferă sute de linkuri care trimit către diferite articole din presă, referitoare la aromâni, sau la pagini și lucrări referitoare la cultura și civilizația aromânilor, dar și la secvențe video sau înregistrări ale unor evenimente sau reportaje difuzate pe posturi naționale de televiziune.

O predominantă aparte, în lista site-urilor găsite pe Google, o reprezintă paginile internet dedicate istoriei aromânilor și clarificării statutului acestora, în țările în care conviețuiesc cu alte popoare. Iată un apel tipic, din Yahoo Groups, al „Sutsatei Culturale Armâneshti”: *Aestu grupu fu adratu ti tuts armânjii tsi voru tas-sh tsănă limba armânească s-nu hibă agrăshită canî oară. Aua, hits pălăhărsits tas v-angrăpsits tuti atseali zboarî tsi vretsî tas hibă avdzăti di tută dunjiua di iutsido.*”

Merită semnalat și grupul de discuții armanamea@yahoo.com, antrenând un număr remarcabil de membri. Conținutul site-urilor variază de la simple anunțuri ale unor spectacole sau evenimente, la restituiri de creații în limba maternă și fotografii, până la inserări de link-uri ale unor emisii radio sau televiziune, înregistrări video cu muzică, spectacole, evenimente, personalități.

Dacă programele naționale de televiziune nu au suficient spațiu și pentru emisii în aromână – odată cu dezvoltarea internetului – realizarea unui astfel de deziderat a fost posibilă.

www.Tv - Radio Makedonia. ro reprezintă cel mai ambițios proiect inițiat de aromâni, în mediul online românesc, susținut prin eforturi speciale, voluntare. Site-ul difuzează, săptămânal, patru emisiuni realizate în aromână, la posturi de radio clasice sau online, din România, Macedonia și Australia. Emisiile, toate în

aromână, au o durată de 60 de minute și pot fi descărcate, în mod gratuit, de vizitatorii grupului și ascultate oricând, site-ul conținând o arhivă .

În cadrul secțiunii Tv, sunt înregistrări ale spectacolelor din România, sau Macedonia, întâlniri ale comunităților de aromâni, simpozioane, conferințe și alte tipuri de comunicări ale aromânilor din Bulgaria, Albania, Macedonia, România. Înregistrările funcționează în același regim, ca și cele audio. În cadrul rubricii „Cultura armânească,” sunt disponibile pentru downloads, înregistrări ale unor cântece tradiționale, ale unor piese de teatru sau discursurile liderilor asociațiilor etnice. Tot aici, găsim la rubrica „Presa armânească” o arhivă cu cele mai reprezentative publicații, satisfăcând interesul celor care nu au acces local la acestea, sau a celor din diaspora.

Toate întregesc peisajul media, disponibil online, pentru aromâni.

Internetul a facilitat distribuirea gratuită a muzicii armânești, prin intermediul site-urilor de specialitate, cele mai multe fiind realizate de formațiile folclorice.

În categoria postalurilor aromâne se identifică www.armanami.org site-ul Asociației Aromânilor din Franța, cu rubrici de actualități, limbă și cultură, cronici și recenzii de lucrări, detalii despre activitatea asociațiilor. Site-ul este întreținut de intelectuali de marcă, din rândul aromânilor, care militează pentru recunoașterea drepturilor aromânilor în Europa și întrunește, în dezbateri, militanți importanți care au condus la inițierea acestor drepturi, prin Recomandarea 1333/ 1997 a C.E.

Un site interesant și provocator, prin informații, studii în limba engleză și calitatea fotografiilor este „Fărșerotul”, cea mai veche și mai mare – societate a aromânilor din SUA, înființată în 1903.

Remarabilă, în peisajul online, rămâne inițiativa constituirii unor *biblioteci virtuale tematice*, care înlesnesc accesul gratuit la publicații electronice. Un astfel de proiect ambițios și voluntar, cu zeci de cărți de / despre aromâni și, mai ales, cu lucrări beletristice în graiul matern, în format Word, sau pdf, îl regăsim accesând site-ul „Vivlioteca Virtuală Armânească”, (<https://dinitrandu.com/carts-dit-biblioteca-armaneasca>), realizat în S.U.A., precum și site-ul „Proiect Adhela – Biblioteca culturii aromâne”, realizat în România, care se remarcă prin digitizarea unor lucrări retrospective și curente. La popularizarea lor în masă, își aduc contribuția o serie de grupuri de socializare.

Facebook-ul, cel mai popular site de socializare, cuprinde nenumărate grupuri care informează și dezbate problemele aromânilor. Cât de importantă a devenit cauza limbii, o deducem chiar din numeroase grupuri care își anunță conținutul prin denumire, precum: „Save aromanian language”, „Limba armânească”, „Anveatsă Armâneashti”, „Academia virtuală armânească”, „Armâneashti nă undzeashti”, „Limba armânească cu cânticu sh –cu zboru” ș.a.

Multe grupuri se anunță cu mesaje care îndeamnă la unitate și rezistență etnică, cum ar fi: „Armânlu nu Keari”, „Armânamea mea” „Tuț armânjili himu

frats”, „Dishteaptăți armâne”, S-n-adună năpoi armânj”, „Makedonji –Armânji – frats di mumă shi di-un tată” , „Deadunu.”

Altele, încearcă prin postări informative, istorice și culturale, să compenseze lipsa tot mai resimțită a ziarelor și revistelor tradiționale, precum și istoria și cultura aromânilor care nu se învață în școli. De o largă audiență, (peste 7000 de vizitatori), întrunind membri din diferite state, se bucură grupul „Caleidoscop aromân,” care cumulează linkuri de mare interes, ale altor site-uri, indiferent de spațiu, subiect sau limbă, constituindu-se ca un buletin de informare rapidă, curentă. De asemenea, difuzează, constant, și cunoștințe culturale și istorice, postând extrase documentare, eseuri, cronici, citate, literatură folclorică, texte despre obiceiuri și tradiții, provocări lingvistice, medalioane cu figuri reprezentative de aromâni și faptele lor , amintiri – constituindu-se ca un liant informațional de larg interes, dar și unul emoțional, prin participare și comentarii.

Printre motivele care primează și se resimt pretutindeni, la orice nivel cultural, primează: evocarea cu intensitate a trecutului comun, cu faptele legendare și glorioase ale eroilor; rememorarea victimelor a sau a amărăciunilor provocate de nenorocirile și ghinionul istoric al propriei stripe; reprezentarea nostalgică a obiceiurilor și tradițiilor specifice, a moravurilor și mentalităților; restituirea unor personalități consacrate la nivel național sau internațional, în diferite domenii de activitate sau prin mecenat.

Odată stabilită comunicarea, la acest nivel, privind obiectivele comunității, se ajunge la o coeziune, atât de necesară, între frații atât de răspândiți și, desigur, la consolidarea acestei comunități. Ai senzația unei comunicări colective, peste spațiu, în care te regăsești pe tine și pe ai tăi.

Pe scurt, putem spune că *Internetul, cu toate disponibilitățile, asigură condițiile mobilizării pentru afirmarea identității și reconfigurarea imaginii aromânilor.*

Concluzii

Recomandările europene au impulsionat energiile intelectuale să-și studieze temeinic, pasional, holistic și multilateral istoria, cultura, oameni și fapte remarcabile, care nu se studiază în școli.

Pentru prima dată în istorie, această mișcare a devenit transnațională. Aromânii au intrat discret, dar eficient, în contact unii cu alții.

Mizând pe politicile europene, de cultivare a pluralismului valorilor identitare, aromânii au încercat, în cei 25 de ani de la emiterea Recomandării 1333/ 1997, să unească toate elementele care –i reprezintă, pentru a le transmite mai departe urmașilor.

Mass- media, în dinamica acțiunilor întreprinse de aromâni, cu toate limitele și opozițiile întâmpinate, a contribuit la cultivarea propriilor valori și a sentimentului comunitar. Prin intermediul presei tradiționale și comunicările online, au ieșit la iveală elemente inconfundabile ale acestui univers armânesc,

valabile și pentru ei și pentru alții, dar și adevăruri istorice incomode și pentru ei și pentru alții.

Toate aceste încercări încrâncenate de a exista, de a se face auziți cu limba maternă, vorbită public și scrisă, reflectă faptul că era nevoie stringentă de aceste recomandări ale forurilor europene, precum și faptul că aromânii au răspuns pe măsură.

**RECOMMENDATION NO. 1333/ 1997 OF THE COUNCIL OF EUROPE -
CONCERNING THE LANGUAGE AND CULTURE OF THE AROMANIANS - A
CHALLENGE FOR RECONSTRUCTION of IDENTITY THROUGH THE MASS
MEDIA**

Maria Pariza

Summary

The communication presents the general framework in which Recommendation 1333 of July 24, 1997 of the Council of Europe was adopted - in order to protect the Aromanian culture and language, as a dispersed minority, against discrimination or annihilation. Targeted areas: a) education in the mother tongue; b) newspapers, magazines and radio and television programs in the native language; c) religious service in the mother tongue in places of worship. The content of the communication is limited to the reception among the Aromanian communities of the recommendations regarding the mass media and how they were translated into reality for identity configuration, through the sub-chapters: 1. National and transnational radio broadcasts for Aromanians; 2. The written press - missionary of identity revival; 3. Identity configuration through the Internet and social networks. The conclusions of the communication concern - the effects of these actions and the extent to which they confirm the need for this European act to legitimize the existence of an Aromanian language and culture in Europe of the 21st century.

Keywords: ethnic media; Aromanian press; ethnic culture; the Aromanians.

**ZIARE ALE DIASPOREI ROMÂNEȘTI DIN CANADA. STUDIU DE CAZ:
ZIARUL ZIGZAG ROMÂN-CANADIAN, UN DECENIU (2011-2020)**

Anarela CHIȘ¹

Rezumat:

Presa etnică românească din Canada cuprinde mai multe ziare dintre care amintim: Accent Montreal, Pagini românești, Unirea, Observatorul, Luceafărul românesc: magazin al românilor din străinătate, Zig Zag: român-canadian, etc. Dintre aceste titluri mai multe numere tipărite în ultimul deceniu au fost donate Bibliotecii Universității din Oradea. Colecțiile acestor ziare în limba română ale diasporei sunt utile cercetărilor care studiază diaspora și exilului românesc, viața românilor de pretutindeni. Ziarul ZigZag român –canadian, editat din iulie 2005 până în prezent, îi are ca fondatori pe Cristina Sofronie și Răzvan Dupleac. ZigZag roman-canadian editat în Montreal este gratuit, apare lunar în 11000 de exemplare, fiind subliniat în informația la titlu că este „Primul ziar color pentru românii din Montreal. QUEBEC, ONTARIO, ALBERTA”. Publicația avea în anul 2011 peste 70 de puncte de distribuție în Montreal și împrejurimi (provincia Quebec), aproximativ 15 în Toronto și Ottawa (provincia Ontario) și 8 în Calgary și Edmonton. Analizând ziarul ZigZag român-canadian cercetătorii iau contact cu viața românilor stabiliți peste ocean și se poate observa cum se vede România după 1989 de românii care locuiesc în Canada, care este viața diasporei românești din țara frunzei de arțar.

Cuvinte-cheie: *Diaspora românească, Canada, presă etnică, exil, ZigZag român-canadian*

Presa etnică românească din Canada cuprinde mai multe ziare editate în limba română dintre care amintim: *Accent Montreal, Pagini românești, Unirea, Observatorul, Luceafărul românesc: magazin al românilor din străinătate, ZigZag: Român-Canadian*. Din aceste titluri mai multe numere, tipărite în ultimul deceniu, au fost donate, în anul 2022, de către domnul Marian Costache, român stabilit în Canada, Bibliotecii Universității din Oradea.

Fondatorii Ziarului *ZigZag Roman – Canadian*, editat din iulie 2005 până în prezent, sunt Cristina Sofronie și Răzvan Dupleac. Privind retrospectiv numerele tipărite în ultimul deceniu de apariție a acestui periodic observăm organizarea, evoluția, permanența și schimbările survenite în editarea ziarului precum și viața românilor stabiliți în Canada.

¹ Dr., Universitatea din Oradea, bibliotecar, Biblioteca Universității din Oradea, Universitatea din Oradea
E-mail : chisanarela@yahoo.com

Analizând numărul 107 din iulie 2011, observăm că *ZigZag Român-Canadian* editat în Montreal are 28 de pagini, apare lunar în 11000 de exemplare iar în informația la titlu este semnalat că este „Primul ziar color pentru românii din Montreal. QUEBEC, ONTARIO, ALBERTA”. Căsuța redacției este situată la finalul paginii a doua și cuprinde conducerea ziarului, echipa redacțională, adresa redacției, numerele de telefon, adresele de mail și punctele de distribuție. În căsuța editorială este subliniat că este o „publicație absolut independentă ce nu primește nici o subvenție din Canada sau România”. Publicația avea în anul 2011 peste 70 de puncte de distribuție² în Montreal și împrejurimi, 15 în Toronto și Ottawa și 8 în Calgary și Edmonton, număr care se păstrează aproximativ același în cei 10 ani cercețați de noi. Ziarul este publicat atât pe hârtie cât și on-line, până în anul 2022. Pe lângă diversele rubrici³ are în toate paginile multă publicitate în multe domenii⁴. Își fac reclamă aici diverse firme, sunt reclame inclusiv pentru locuri de muncă, firme de transport, firme de contabilitate, magazine⁵, firme de coletărie⁶.

Din titlurile prezentate în numărul 107, pe prima pagină aflăm despre o expoziție de oale de la Val-David, „tîrgul de oale de la Val-David” intitulată *Expoziția 1001 pots* și despre un concurs de pescuit organizat în cadrul Zilelor *ZigZag Român-Canadian*, care se va desfășura în 20 august 2011.

În rubrica *Actualitate*, Răzvan Dupleac, reia pe larg informația despre concursul de pescuit din cadrul zilelor *ZigZag Român-Canadian*se, concurs la care pot participa pescari cu familiile lor și care se va finaliza cu trofeul *Operațiunea Monstrul* și un cec de 100 de \$ pentru cel mai greu exemplar de pește capturat, urmat de un premiu de 50 \$, și alte diplome și surprize, toate fiind sponsorizate de români stabiliți în Canada care au mici afaceri în diverse domenii și a căror reclamă se regăsește în cuprinsul acestui ziar.

Rubrica *Canada* cuprinde informații despre restructurarea sistemului de imigrări, de cum se poate imigra în Canada și despre faptul că se vor elibera în Canada vize turistice valabile 10 ani cu intrări multiple.

Rubrica *Comunitate* este dedicată activităților și știrilor directe dedicate diasporei românești de peste ocean. Pentru a stimula mândria românilor stabiliți acolo sub titlul *Mica mare campioană* este prezentată o fetiță de origine română de

² destinațiile frecventate de români precum Consulat, cabinete medicale, farmacii, notariate, firme de transport, biserici, florării, magazine, multe dintre aceste puncte de distribuție fiind firme înființate sau unde lucrează români.

³ *România, Actualitate, Canada, Comunitate, Publicitate, Caiet utile-sfatul specialistului, Cultură, Special, Internațional, Destinații de vacanță, Sport, Inedit, 100% masculin, 100% feminin, Mica publicitate, ZigZag magazin, Divertisment*

⁴ avocat pentru românii de pretutindeni, consilier în investiții, curier imobiliar, consilier financiar, specialist ipotecar, contabil, notar, etc.

⁵ cu nume sugestive precum „magazin Transilvania”

⁶ Word Line Cargo (prin care au ajuns inclusive ziarele etnice ale diasporei românilor din Canada la Biblioteca Universității din Oradea în anul 2022), Coletărie Pachete Atlas Remus

11 ani, Adina Cuchiriță, care a ajuns campioană a Canadei la tenis de masă la categoria ei de vârstă. Tot aici găsim știri despre activitatea bisericilor românești de diverse confesiuni din Canada sau despre desfășurarea unor Simpozioane.

În rubrica *Caiet utile – sfatul specialistului* diverse persoane din comunitatea românilor din Canada, specializate într-un anumit domeniu, ajută cu sfaturi utile și fac recomandări referitoare la contabilitate, finanțe, sfaturi juridice, etc.

Pagina 24 conține *Mica publicitate*, aici avem informații despre locuri de muncă, meditații și despre slujbele de la Bisericile Ortodoxe Române „Înălțarea Domnului”, „Sfântul Proroc Ilie Tesviteanul” și „Sf. Niculae”.

Dacă în anul 2011 ziarul era lunar observăm că în anul 2013 publicația este tipărită bilunar în 6000 de exemplare fiecare ediție (ediția I, II), număr care se păstrează același și în anii 2014, 2015, 2016. În anul XII, din luna august 2016, publicația își scade un pic tirajul la 5500 exemplare.

Examinând numărul 147 din 2013, observăm că numărul paginilor a crescut, sunt 32 de pagini, periodicul are QR code și site (www.ziarulzigzag.ca). Ordinea rubricilor s-a schimbat puțin, unele au dispărut însă a fost introdusă o rubrică nouă, intitulată sugestiv *Lecția de istorie*, care prin conținutul său încearcă uneori să sporească sentimentul național. În aceeași direcție remarcăm că rubrica *Comunitate* are mai multe pagini și împreună cu rubricile *Special* și *Actualitate*, militează pentru informarea și susținerea comunității românești din Canada.

În rubrica *Actualitate* se precizează într-un articol scris de Răzvan Dupleac că *ZigZag Român-Canadian* va facilita participarea la cursuri gratuite de anteprenoriat pentru începerea și dezvoltarea unei afaceri în urma cărora cursanții vor primi un Atestat de Specializare Profesională din partea Ministerului Educației din Quebec.

În rubrica *Comunitate* articolul care prezintă *Cupa de fotbal Transilvania-ZigZag*⁷, este un nou exemplu care accentuează faptul că românii din Canada organizează competiții sportive pentru a se reuni și a ține comunitatea română unită. Este vorba despre finala celei de a 12-a ediții a competiției fotbalistice din regiunea Montreal, organizată de Nelu Suciu, la care au participat trei echipe cu nume sugestive: *Transilvania*, *FC Moldova* și *Victoria Balkani Brossard*. În aceeași rubrică⁸ se mai amintesc organizarea de evenimente muzicale, de artă, culturale la care participă românii. Articolul *Prezențe românești la festivalul de la Shawinigan* prezintă întâlnirea cu muzica tradițională din diferite colțuri ale lumii și cu deliciile gastronomice reprezentative la care vor participa între 29 iunie și 1 iulie și reprezentanți ai comunității românești din Montreal, mai ales că organizatorii sunt un cuplu mixt român-francez care au în zona respectivă o

⁷ Răzvan Dupleac, „Cupa de fotbal Transilvania-ZigZag”, *ZigZag Român-Canadian*, anul VIII, nr. 147, iunie 2013, Ediția I, p. 5

⁸ Rubrica *Comunitate*, *ZigZag Român-Canadian*, anul VIII, nr. 147, iunie 2013, Ediția I, p. 10

„rezidență pentru persoane vîrstnice”. Diaspora românească se menționează că va participa cu corul de copii al parohiei Sf. Proroc Ilie Tesviteanul, având un recital de 45 de minute de folclor românesc pentru copii (*Drăgaica, Paparudele*, etc.), cu orchestra *Transilvania* și grupul *Hora* care va executa dansuri populare românești. În subrubrica *Anunțuri și activități comunitare* se semnalează comemorarea la Montreal a 124 ani de la trecerea în eternitate a poetului Mihai Eminescu. Ceremonia care va avea loc la statuia lui Mihai Eminescu din Piața României de la Montreal va fi organizată de Asociația Scriitorilor Români Independenți și va cuprinde citirea de versuri și o slujbă de pomenire ținută de preotul Gabriel Alexe.

Un alt eveniment important, desfășurat anual și anunțat aici, că va avea loc în perioada 8-13 iulie 2013, este *Săptămîna internațională de cultură la Cîmpul românesc de la Hamilton*. Se precizează că acolo se vor dezbate diferite subiecte pe diverse domenii: religie, cultură, literatură, istorie concentrațională, istorie socială, etc. Dintre comunicările care vor fi prezentate sunt menționate: *Muntele cu nume de sfinț - 20 de ani de la moartea nemuritorului Stăniloae*, susținută de Pr. Dr. Dumitru Ichim din Kitchener, *Cine ne sunt strămoșii* susținută de Marius Finca din Montreal, *Martiri în infernul concentraționar – drama ofițerilor români* comunicare prezentată de Ion Anton Datcu din Montreal. Tot aici alte realități și perspective sunt expuse de invitați de la Chișinău prin titluri sugestive: *Independența R. Moldova, mit sau realitate* (Gheorghe Cojocaru) și *Mișcarea de rezistență în R. Moldova față de regimul sovietic* (Iacob Cazacu), etc. O altă activitate amintită aici este întâlnirea de la Cenaclul Eminescu din data de 20 iunie orele 18.00.

Alt eveniment, menționat în rubrica *Comunitate*, care a reunit comunitatea românească din Montreal este *Ziua Copilului*, sărbătorită în Parcul Cap-Saint-Jacques, sâmbătă 15 iunie, avîndu-i ca organizatori pe Teo Travel și World Line Cargo.

Tot la rubrica *Comunitate*, în subrubrica *Punți peste timp și spațiu*, sunt prezentate persoane de origine română care s-au realizat pe pământ canadian. Astfel articolul „*Influențele*” lui *Corneliu Montano*⁹ este despre parcursul muzical al unui tânăr tenor de origine română stabilit cu părinții în Canada imediat după anul 1989. Corneliu ca artist a participat la concursul național de muzică Star Academie 2004 unde din 6700 de candidați s-a clasat în primii 14, iar până în anul 2013 și-a lansat trei CD-uri.

La rubrica *Mica publicitate* printre anunțuri despre locuri de muncă, imobiliare, meditații, apel de sprijin, diverse, ziarul are un anunț despre abonamentele la *ZigZag Român-Canadian* în care se specifică faptul că abonamentul pe 6 luni costă 50 \$ iar pe 1 an costă 90\$. Un alt anunț interesant este cel scris de Biblioteca Românească din Montreal în care se precizează că doar cu 3 \$ pe lună se pot împrumuta 8 cărți la fiecare 30 de zile.

⁹ Laetitia Militaru, „*Influențele* lui Corneliu Montano”, *ZigZag Român-Canadian*, anul VIII, nr. 147, iunie 2013, Ediția I, p. 15

Lecturând numărul 151, din septembrie 2013, am identificat pe prima pagină titlul principal intitulat *7, 8, 15 septembrie proteste la Montreal și Toronto: salvați Roșia Montană!*. Informațiile detaliate despre protestele organizate pentru salvarea Roșiei Montane sunt date în rubrica *Comunitate* de la paginile 4 și 5 prin mai multe articole semnate de Cristina Sofronie, Ana Nicolae sau nesemnate. Aici aflăm despre anunțul organizării unor noi proteste în data de 15 septembrie. Se spune că „Inițiatorii noilor manifestații declară că cei ce se alătură luptei împotriva extragerii aurului prin cianurare luptă în fond pentru viața românilor, în special a celor din Munții Apuseni”. Despre manifestația din Montreal care a avut loc în fața clădirii Consulatului General a României la Montreal se spune că s-a desfășurat pentru a se alătura „din metropola canadiană tot mai multor voci din România - dar nu politicienilor! - ce se ridică împotriva preconizatelor exploatare miniere din inima Apusenilor”. Sub titlul „Trădarea de țară în aur se măsoară” se prezintă desfășurarea protestului: arborând steagul tricolor, manifestații au cântat *Deșteaptă-te române*, au scandat mesaje inclusiv în franceză (ex. „Gabriel, chéri, pas de cyanure ici”) au arborat mesaje sugestive scrise pe pancarte (unele trilingv): „De departe uniți pentru România”, „Apusenii liberi”, „Minerit DA, Otravă NU!”, „We don't breathe money, nor drink gold”, etc. Se precizează în articol că protestele și campania de informare din Toronto vor continua până în momentul în care acest proiect va fi abandonat.

În numărul 151 al ziarului, alte subiecte importante sunt despre reintroducerea vizelor pentru SUA și Canada, hotărâre care a fost votată de Parlamentul European¹⁰ și despre faptul că cei ce lipsesc de la examenul pentru dobândirea cetățeniei fără un motiv serios vor fi nevoiți să reia de la zero procesul de primire a cetățeniei canadiene.

În rubrica *Comunitate* titlul „Sună clopoțelul la Școala Junimea!” aduce la cunoștința publicului că al patrulea an școlar al *Junimii române* din Montreal debutează cu festivitatea de deschidere programată în 14 septembrie, de la ora 9.30, în sala de ceremonii a Colegiului Brébeuf. Cursurile se adresează copiilor de la 4 la 18 ani dar și adulților ce vor să învețe franceză, engleză și spaniolă. Se precizează aici că pentru informații suplimentare poate fi contactată fondatoarea și coordonatoarea acestei școli, doamna Otilia Tunaru.

În subrubrica *Anunțuri și activități comunitare*¹¹, se informează cititorii că Cenaclul Eminescu (19 septembrie) și Cenaclul Epigramiștilor (26 septembrie) își reiau activitatea după vacanța la Centrul comunitar CDN. Aceste cenacluri sunt organizate aproape lunar fără întrerupere pe toată perioada cercetată de noi. Tot aici un comunicat primit la redacție informează despre faptul că Ziua Limbii Române la Montreal a fost sărbătorită pentru prima dată în comunitate de asociații de limba română din metropola francofonă, în Sala Mare a Centrului comunitar

¹⁰ *ZigZag Român-Canadian*, anul IX, numărul 151, septembrie 2013, ediția I, p. 2

¹¹ „Anunțuri și activități comunitare”, *ZigZag Român-Canadian*, anul IX, numărul 151, septembrie 2013, ediția I, p. 11

CDN. Evenimentul a debutat cu intonarea imnurilor naționale ale României și Republicii Moldova urmate de alte melodii sugestive precum *Suveranitate, Libertate, Răsai, Limba noastră cea română*, care au însoțit lupta de eliberare națională a Basarabiei. La acest eveniment a participat și Ala Mîndîcanu, membră activă a Mișcării de eliberare națională din Basarabia în perioada 1988-1991, care a amintit asistenței despre circumstanțele în care a fost luată decizia legislativului moldovenesc prin care la 31 august 1989, a fost legiferată revenirea la scrierea în grafia latină.

Din primul (nr. 159) și până la ultimul număr (nr. 178) al ziarului, în anul 2014, informațiile despre condițiile și modalitățile de obținere a cetățeniei canadiene, care se pare că devine „O sită tot mai deasă pentru trierea imigranților”¹², devin subiect principal.

În primul număr al anului 2014, nr. 159, este amintit pe prima pagină, cu continuarea detaliată a informațiilor în pagina 5, *Turneul de fotbal-tenis ZigZag Român-Canadian*, ediția a VI-a, care se va desfășura sâmbătă 1 februarie și care va avea loc la Ecole Crestview din Laval, pe terenurile de sport din interior. Aflăm de aici că la competiție pe lângă echipele obișnuite s-au mai înscris și *Victoria, Dracula, Carpați* și *A.S. Oradea*.

Din subrubrica *Anunțuri și activități comunitare* (pag. 7) aflăm de o nouă invitație la Cenaclul Epigramiștilor, în data de 30 ianuarie 2014. Se spune aici că cenaclul și-a propus și editarea unei reviste proprii numită *Redivivus-Magazin*.

Cercetând numărul 178 din decembrie 2014, în rubrica *Actualitate* redacția ziarului scrie despre participarea echipei „România” la *Cupa Națiunilor la fotbal*, care este o competiție organizată în sprijinul tinerilor defavorizați din Montreal-nord, în 2014 fiind prima ediție, la care participă 9 țări și care este programată pentru data de 11 ianuarie 2015. Eforturile pentru înscrierea echipei României au fost făcute de Răzvan Dupleac și susținute financiar de Andy Transport.

Subrubrica *Anunțuri comunitare* este cuprinsă în acest număr în rubrica *Actualitate* și prezintă știri despre o *Zi românească la schi Mont Saint-Bruno*, eveniment care a ajuns la a VIII-a ediție și care este organizat de Alina Horațiu și Nicolae Șandru, sâmbătă 13 decembrie 2014. Informații detaliate despre eveniment sunt date în afișul intitulat *Ziua Românilor la Ski Mont Saint-Bruno, ediția a 8-a*¹³.

Un alt anunț important identificat aici este despre o emisiune pilot care a debutat în data de 3 decembrie la postul multicultural ICI TV din Montreal, este

¹² *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 178, decembrie 2014, Ediția I, p. 1, 5

¹³ *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 178, decembrie 2014, Ediția I, p. 13 Aici aflăm despre prețurile promoționale pentru cei ce achiziționează Card-ul Avantaje la biletele de urcare, la închiriere echipament, la cursuri gratuite oferite de monitori, de reducerea de 10% la cafeteria stațiunii care pe tot parcursul zilei va fi cu specific românesc, iar evenimentul se va încheia cu un concert de colinde și o seară de dans.

vorba despre emisiunea „Vorbe românești”, care se difuza miercuri, joi, vineri, sâmbătă și duminică de două ori pe zi. Tot aici mai sunt amintite evenimentele organizate în luna decembrie la Cenaclul de istorie (11 decembrie), Cenaclul Epigramiștilor (în preajma sărbătorii de Moș Nicolae) și Cenaclul Eminescu (18 decembrie). Într-un articol semnat de Laetiția Militaru se spune că și anul acesta un brad împodobit românește este expus la muzeul de Arte din Montreal în cadrul evenimentului *Bradul de Crăciun*.

În nr. 179, din decembrie 2014, am identificat un articol esențial, semnat Răzvan Dupleac și Valeriu Ciobanu, în care se dau informații despre posibilitatea oferirii rezidenței permanente în Canada, pentru părinții și bunicii românilor cu cetățenie canadiană sau rezidenți permanenți în Canada prin Programul federal de parenare pentru părinți și bunici, care se va deschide din 2 ianuarie 2015.

Rubrica *Comunitate*, continuă cu un articol¹⁴ care prezintă performanțele lui Rareș Negruț, „vlăstar din comunitatea noastră”, care la vârsta de doar 11 ani este vice-campion național la stilul „lupte” și deținător al centurii negre, recent devenit membru al echipei canadiene World Kickboxing and Karate Union (WKU), autoarea afirmând că „avem un nou prilej de bucurie pentru reușitele unui român”. În *Anunțurile comunitare*, printr-o comunicare se cere sprijin pentru construirea unei biserici maramureșene de lemn în Lachute, în cadrul Mănăstirii ortodoxe „Acoperământul Maicii Domnului”. Despre dorința de a se construi această biserică maramureșană de lemn la Lachute și cererea de a aduce o contribuție la ridicarea acestui lăcaș de cult aflăm și dintr-un articol¹⁵ semnat de profesorul universitar Mihaela Fârșirotu, în care se afirmă printre altele că o biserică maramureșană este o expresie a sufletului românesc și o sursă de mândrie și revalorizare colectivă.

În primul număr din anul 2015, numărul 180, continuă informațiile despre politica de imigrare, se precizează că a crescut taxa la depunerea dosarului pentru obținerea cetățeniei canadiene de la 300 \$ în 2014 la 530 \$ de la 1 februarie 2015¹⁶.

În rubrica *Comunitate* aflăm că publicistul Marius Finca¹⁷ a fost ales președinte la ACR (Asociația Culturală Română), la alegerile desfășurate cu ocazia Adunării generale a asociației din 15 ianuarie 2015, iar prof. Paul Dăncescu, cel căruia i se datorează înființarea ACR a fost desemnat președinte de onoare.

Rubrica *Comunitate* se continuă cu informații despre organizarea de Iulian Taftur și ziarul *ZigZag român-canadian* a ediției a VIII-a, de iarnă, a turneului de

¹⁴ Cristina Sofronie, „Rareș Negruț, tânărul cu centură neagră, membru al WKU”, *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 179, decembrie 2014, Ediția II, p. 9

¹⁵ Mihaela Fârșirotu. „O biserică maramureșană la Lachute: o premieră canadiană”, *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 179, decembrie 2014, Ediția II, p. 25

¹⁶ *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 180, ianuarie 2015, Ediția I, p. 2

¹⁷ *ZigZag Român-Canadian*, anul X, nr. 180, ianuarie 2015, Ediția I, p. 9

fotbal-tenis „3x3 *ZigZag român-canadian*”, în 14 februarie. Este amintit spectacolul de muzică populară organizat la Montreal, intitulat *Stele de 5 stele*¹⁸, în data de 6 martie 2015. Aflăm aici că la Phoenix (Arizona) a avut loc Conferința preoților din Episcopia Ortodoxă Română din America la care au participat și preoți din comunitatea românilor din Quebec, fiind amintiți preoții de la 6 biserici. Secretarul Adrian Ardelean, anunță în numele ARC, că pe 14 ianuarie 2015 Petre Sultana a trecut la cele veșnice la vârsta de 98 de ani împliniți. „Nea Petrică” era ultimul supraviețuitor al celor care au fondat *Cîmpul Românesc* de la Val David. Acesta a scăpat din România comunistă în 1948 și a ajuns la Montreal în 1950. A fost „un membru marcant al mișcării naționalist-legionare, a cărei activitate a continuat-o o bună bucată de vreme și în exil. Ulterior a fost ales primul președinte al Centrului Cultural Român din Montreal, înființat în 1982”¹⁹.

În rubrica *Interviuri inedite*, care cuprinde interviurile nepublicate ale profesorului Vania Atudorei, am identificat un interviu²⁰ cu Grigore Vieru din anul 1989 de la Botoșani.

În numărul 182, din februarie 2015, în rubrica *Canada*, cu ocazia vizitei elevilor și profesorilor de la Colegiul Mircea cel Bătrân din Constanța la Montreal, Răzvan Dupleac scrie un articol²¹, în care reamintește că există o colaborare între colegiile Mircea cel Bătrân din Constanța și Colegiul Vanier din Montreal care datează din anul 2012 și că de atunci au fost organizate mai multe competiții de științe, șah, matematică, ultima fiind în aprilie 2014²². Se spune aici că deplasarea elevilor români de la colegiul din Constanța la Montreal în luna martie 2015 se va face și cu ajutorul Administrației colegiului *Vanier* iar în Canada profesorii Gabriel Bulgărea (colegiul Vanier) și Vania Atudorei (Colegiul G rald-Godin) vor fi alături de delegația din România.

În numărul 202, din februarie 2016, în rubrica *Comunitate* (pag.9) este amintită desfășurarea turneului de fotbal-tenis, *ZigZag Român-Canadian*, ediția a X-a, în 19 martie de la ora 9.00, la care s-au înscris echipele *Dinamo Laval*, *Steaua*, *Mediensis*, *Lupii Tineri*, *Dacia*, *F.C.Oradea* și *ZigZag*.

¹⁸ la spectacol participă Irina Loghin, Maria Dragomiroiu, Gheorghe Ghiorgheu, Raoul și Paul Stângă la acordeon, în Rubrica Comunitate, *ZigZag Român-Canadian*, Anul X, numărul 180, ianuarie 2015, p. 7

¹⁹ Adrian Ardelean, *Comunitatea românilor din Montreal, mai săracă cu un membru : Petre Sultana nu mai este printre noi*, *ZigZag Român-Canadian*, Anul X, numărul 180, ianuarie 2015, p. 9

²⁰ Vania Atudorei, „80 de ani de la nașterea unui mare patriot: Grigore Vieru”, *ZigZag Român-Canadian*, Anul X, numărul 180, ianuarie 2015, pp. 20-21

²¹ Răzvan Dupleac, „Elevii de la colegiul Mircea cel Bătrân din Constanța, din nou în competiție la Montreal”, *ZigZag Român-Canadian*, Anul X, numărul 182, ianuarie 2015, Ediția II, p. 8

²² au participat 18 studenți online iar câștigătorii au fost 3 elevi de origine română, 2 de la *Colegiul Mircea cel Bătrân* și unul (locul 2) de la colegiul din Montreal: Andrei Purcărut

În numărul 203, din februarie 2016, în subrubrica *Anunțuri Comunitatea*, flăm informații despre o nouă biserică românească, în regiunea Vandreuil-Soulanges, despre noi invitații la Cenaclul umoriștilor și la Cenaclul de istorie precum și la vizionarea unui scurt metraj al unui cineast român, la Cinemateca quebecheză, în 22 februarie, având ca subiect principal deportarea românilor orchestrată de poliția politică și armata sovietică din Basarabia în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Tot aici sunt semnalate o suită de evenimente organizate la Montreal de mai multe asociații europene ale diasporei românești de pe ambele maluri ale Prutului sub titlul „98 de ani de la Unirea Basarabiei cu România” printre care menționăm concursuri de eseuri, de desen, de fotografie, inclusiv un concurs video intitulat „Unirea e posibilă”, încheiate în 24 martie 2016 cu conferința „Unirea. Perspective și provocări”.

În numărul 205 din martie 2016, în rubrica *Comunitate* (pag. 9), două titluri atrag atenția „Predare de ștafetă la Cenaclul Eminescu din Montreal” unde poeta și scriitoarea Livia Nemțeanu-Chiricescu, care a fondat în 2008 acest cenaclu, a decis să predea ștafeta acestuia mai tinerei poete Carmen Ileana Ionescu. Celălalt titlu ne dă informații despre alegerile parlamentare din România „De la 1 aprilie 2016 vă puteți înscrie în Registrul electoral pentru alegerile parlamentare din România” pentru ca cetățenii români cu domiciliul în străinătate să poată vota prin corespondență sau direct la o secție de vot organizată în Canada. Din subrubrica *Anunțuri Comunitate* aflăm despre două invitații la concert: la un concert de pian susținut de pianista Monica Hurdubei, în 24 aprilie de la ora 17, pe scena Teatrului Beaubois (bilet 30 \$ adult, 10 \$ copil) și un concert de muzică corală, în 23 aprilie 2016, a corului *La Muse* condus de Ioana Gherman, de la ora 19.30, la Catedrala Christ Church (bilet 15 \$).

În nr. 208 din mai 2016 sunt multe articole referitoare la recensământul din Canada 2016 și situația emigranților. În rubrica *Canada*, subrubrica *Sfat emigrație*, dintr-un articol²³ aflăm că între 2005 și 2014 în Quebec au emigrat 17550 vorbitori de limba română, între 2005 și 2009 proporția acestora fiind de 4,7 din totalul imigrației, România fiind pe locul șapte ca țară sursă de imigrație în Quebec. Tot aici în rubrica *Comunitate* (pag. 12, autor Redacția *ZigZag Român-Canadian*) suntem informați despre deschiderea sezonului fotbalistic în comunitatea românească din Montreal, în 21 mai, cu prima ediție a competiției *Cupa primăverii-FRC* la fotbal în sală, competiție organizată de Fundația Română din Canada și urmată de o petrecere tradițional românească cu mici și bere cum de altfel se încheiau aproape toate competițiile sportive organizate de membrii ai comunității românilor din Canada.

²³ Alexandru Dan Gheciu, „Provincia Quebec are o nouă lege a imigrației”, *ZigZag Român-Canadian*, anul XI, nr. 208, mai 2016, Ediția I, p. 8

Rubrica *Interviuri Inedite* continuă cu interviul²⁴ cu părintele Calciu din Washington, realizat la Hamilton în 1997 la „Săptămîna de vară a românilor”, organizată de românii din Ontario la *Cîmpul Românesc de la Hamilton*.

În numărul 209, din mai 2016, într-un articol²⁵ despre desfășurarea *Congresului Românilor de pretutindeni* Cristina Sofronie își pune o întrebare la care tot ea răspunde și prin care își exprimă dubiile, ea considerând că acest congres este organizat de fapt în scop politic, pentru a strînge voturi și pentru a „ghida” oarecum diaspora direct de la București.

În numărul 210 din iunie, 2016, aflăm în rubrica *Comunitate*, subrubrica *Anunțuri comunitare*, dintr-un comunicat, că ARC (Asociația Română din Canada), a avut alegeri în 10 aprilie în cadrul Adunării Generale și că din 38 de membrii activi, cu drept de vot, au fost prezenți 34 fizic sau prin procură și s-a ales consiliul de administrație pe perioada 2016-2018. Aici se amintește și despre Săptămîna Culturală la *Cîmpul Românesc de la Hamilton* care se va desfășura în 11-16 iulie 2016 și va cuprinde conferințe cu tematici de interes pentru toate generațiile, momente de muzică și poezie și care se va încheia cu un banchet de închidere.

În nr. 212 din iulie 2016, în subrubrica *Anunțuri Comunitare* aflăm despre al 40-lea Congres ARA (Academia Româno-Americană) programat la Montreal în perioada 28-31 iulie 2016. Se amintește aici că ARA este o organizație non-profit creată în 1975, în California, pentru a sublinia realizările diasporei românești și a încuraja colaborarea româno-americană în domeniile științelor și artelor.

În nr. 218, din noiembrie 2016 am identificat un interviu²⁶ realizat de Prof Vania Atudorei, cu arhitectul Dan Hanganu²⁷, în 2016, refugiat din România în Canada în anul 1971, la vârsta de 30 de ani.

Începând cu anul 2017 dimensiunea ziarului este un pic schimbată. Dacă în anii examinați până acum adică din anul 2011, dimensiunea ziarului era de 42 de centimetri, din ianuarie 2017 dimensiunea acestuia s-a redus la 38 de centimetrii. Primul număr al noului an din ianuarie 2017 este nr. 222. La rubrica *Comunitate* (pag. 13) sunt amintite mai multe evenimente organizate în Montreal cu ocazia Zilei Culturii Naționale și a lui Mihai Eminescu. Manifestările de omagiere a poetului național au debutat la statuia lui Mihai Eminescu din Piața României din Montreal. Alt eveniment organizat cu această ocazie fiind spectacolul *Dor de Eminescu* prezentat de trupa de teatru a bisericii Sf. Proroc Ilie

²⁴ Vania Atudorei, „21 de ani în închisorile comuniste ale României: Părintele Calciu sau preotul martir”, *ZigZag Român-Canadian*, anul XI, nr. 208, mai 2016, Ediția I, p. 23

²⁵ Cristina Sofronie, Titlul „Congresul Românilor de Pretutindeni este chiar al... diasporei?”, *ZigZag Român-Canadian*, anul XI, nr. 209, mai 2016, Ediția II, p. 2

²⁶ Vania Atudorei, „Dan Hanganu: Înainte de a fi canadian sânt român!”, *ZigZag Român-Canadian*, anul XII, nr. 218, noiembrie 2016, Ediția I, p. 27

²⁷ Piața României din Montreal care are statuia lui Mihai Eminescu a fost opera sa ca arhitect.

Tesviteanul din Anjou și *Școala Junimea*. Ziarul cuprinde în continuare pe pagini întregi publicitate (ex. Magazinul Bucurest, Balkani Laval).

În numărul 225, din martie 2017, la rubrica *Canada*, dintr-un articol²⁸ semnat de reprezentanții a trei dintre cele mai importante periodice ale diasporei românești din Canada: *Accent Montreal*, *Pagini Românești*, *ZigZag Român-Canadian*, și realizatorul emisiunii *Ora Românească*, aflăm că reprezentanții media românească din Canada, care se consideră neaservită politicului de la București, își exprimă nemulțumirea că la cele câteva întâlniri de la Consulatul General al României, unde au fost invitați membrii ai asociațiilor românești din Canada, pentru a discuta pe marginea înființării unui centru comunitar la Montreal, nu a fost invitată. Aceasta semnalează că deși în lege se spune că pentru ca un asemenea centru să fie înființat trebuie să existe cel puțin o treime din 5000 de români înregistrați la misiunile diplomatice românești din orașele respective, care să semneze o cerere în acest sens, nu s-a întrunit acest număr și s-a decis să se trimită o scrisoare la București pentru a se cere o derogare de la lege. Presa de la Montreal își exprimă dezacordul, aducând ca argument faptul că în Montreal există deja două astfel de centre: Casa Românească de pe lângă Biserica Buna Vestire și spațiul din Centrul socio-comunitar (situat la 6767 Cote-des-Neiges) unde activează Asociația Culturală Română și Comunitatea Moldovenilor din Quebec, iar aceste spații găzduiesc gratuit o multitudine de activități și evenimente comunitare: întruniri regulate ale unor cenecluri, lansări de carte, expoziții de pictură, spectacole muzicale, celebrarea Zilei Limbii Române, și alte evenimente organizate de românii stabiliți în Canada. Articolul se încheie cu un mesaj fără echivoc „Ne opunem oricărei încercări a factorilor politici de a controla acțiunile din diaspora în sprijinul partidelor din România!”.

O știre interesantă am identificat-o în nr. 231 din luna iunie 2017, în subrubrica *Anunțuri comunitare* (pag. 11) unde este anunțat programul picnicurilor organizate de Asociația Română din Canada (ACR) care vor avea loc la *Cîmpul românesc de la Val-David* în perioada estivală 2017 și anume în 24 iunie, 8 iulie, 19 august și 9 septembrie.

În nr. 237, din octombrie 2017, în rubrica *Comunitate* ne sunt prezentați șase canadieni de origine română care candidează pe posturi de consilieri la alegerile municipale din 2017 din regiunea Montreal. Iar în nr. 239, din noiembrie 2017, aflăm că dintre cei șase candidați Magda Popeanu a fost realeasă ca și consilier municipal în Montreal.

Anul 2018 a fost dedicat centenarului Unirii și multe evenimente ale comunității românilor din Canada s-au desfășurat sub acest eveniment. În nr 243 din ianuarie 2018 la rubrica *Comunitate* într-un articol scris de Marian Costache

²⁸ *Accent Montreal* (editor Simona Pogonat), *Pagini Românești* (editor Viorel Anghel), *ZigZag Român-Canadian* (editor Cristina Sofronie), *Ora Românească* (realizator Adrian Ardelean), „Presa românească din Montreal, împotriva unui centru comunitar subordonat politicului”, *ZigZag Român-Canadian*, anul XII, nr. 225, martie 2017, Ediția I, p. 5

ne este prezentat domnul George Sarry la împlinirea vârstei de 90 de ani, se amintește aici că acesta este „un fost deținut politic din perioada 1948-1960... că a ajuns în Montreal în anul 1961 și de atunci a fost tot timpul prezent în activitățile și viața noastră comunitară”²⁹.

În nr. 249 din aprilie 2018, în subrubrica *Anunțuri Comunitare* sunt semnalate activitățile din viitorul apropiat organizate de comunitatea românească din Montreal și anume: *Concert Verdi* cu Corul *La Muse* în 6 mai, sub numele *Primăvara Unirii*, în 12 mai 2018 sunt organizate manifestări de către asociațiile FRC (Fundatia Română din Canada), ARC (Asociația Română din Canada) și CRM (Comunitatea Românească din Montreal). Tot aici aflăm despre o lansare de carte și despre distincțiile omagiale dăruite cu ocazia centenarului Unirii Bucovinei cu România la conferința dedicată Centenarului Unirii (1918-2018), unde 12 asociații românești au omagiat mai multe persoane care au contribuit la dezvoltarea comunității românești din Canada.

În numărul 251 din mai 2018 la rubrica *Comunitate* am identificat anunțul făcut de ARC privind organizarea a nouă picnicuri la Val-David în sezonul estival 2018: în 26 mai, 23 iunie, 7 iulie, 21 iulie, 18 august, 25 august, 8 septembrie, 29 septembrie și 13 octombrie.

În nr. 255 din august 2018 la rubrica *Comunitate* (p. 8), aflăm că Festivalul Limbii Române la Montreal , ediția a 3-a, organizat în cadrul evenimentelor dedicate Centenarului Unirii de către 13 asociații ale românilor din Canada, a avut loc în data de 25 august 2018 la Cîmpul Românesc de la Val-David.

În nr. 256 din septembrie 2018, la rubrica *Actualitate* (p. 25) într-un articol scris de prof. Vania Atudorei intitulat „Cernăuț și Boian, vetre de românism” prezintă cum mai mulți locuitori a acestui sat au plecat în Canada în 1898 iar în anul 1901 erau deja în Boianul din Canada circa 100 de familii de români bucovineni, pentru ca în anul 1921, când s-a făcut primul recensământ în Albena numărul lor să ajungă la 2017 persoane. Azi în Boianul din Canada există inclusiv un Muzeu al Imigrației românești în Canada.

În nr. 260 din noiembrie 2018, în rubrica *Comunitate* (p. 10) este anunțat un spectacol artistic care cuprinde piesa de teatru intitulată *Unirea-n cuget și-n simțiri* interpretată de trupa Teatrul Popular a ansamblului Datina din Montreal (18 noiembrie la Biserica Înălțarea Domnului) și spectacolul poetic și muzical al ansamblului Doruleț de la Școala Junimea (24 noiembrie la Școala Junimea Română din Montreal). Tot sub egida centenarului se anunță aici și organizarea la 25 noiembrie a unei conferințe având titlul „Unirea Transilvaniei cu Țara mamă – Unire fără condiții”, desfășurată la Casa Română a Bisericii Buna Vestire din Montreal.

²⁹ Marian Costache, „Dl. George Sarry, la 90 de ani ”*ZigZag Român-Canadian*, anul , nr. 243, ianuarie 2018, Ediția , p. 10

În Ed. a 2-a din noiembrie a ziarului, în nr 261, la rubrica *Comunitate* (p. 9) se anunță că la 1 decembrie 2018 va avea loc un eveniment deosebit cu titlul *Gala Centenarului Unirii*, în cadrul căreia 100 de români din comunitatea româno-canadiană vor fi distinși cu Medalia jubiliară și Diploma de Excelență a Centenarului pentru implicarea și contribuția lor în cadrul acestei comunități. Evenimentul este organizat de asociațiile comunitare românești din Canada.

În anul 2019 ziarul, începând cu nr 264 din ianuarie, continuă să fie editat în 32 de pagini și păstrează rubricile consacrate. Anunțurile comunitare (p. 11) continuă semnalarea evenimentelor obișnuite precum lansări de carte, Cenaclul Eminescu (14 feb.), campionatul de șah pentru copii organizat de Școala Junimea din Montreal (2 feb.-2 martie).

Profesorul Vania Atudorei în rubrica *Interviuri inedite* aduce în prim plan oameni importanți pentru români dintre care o amintim pe soprana Mioara Cortez, stabilită de 12 ani în Canada (în nr. 264), pe Draga Olteanu, prin interviul luat în 1984 (în nr. 265), pe Daniela Mitescu, nepoata Mareșalului Ion Antonescu, venită în Canada în 1948, într-un interviu din 2005 (în nr. 266), pe Sergiu Nicolaescu, aflat în vizită în Montreal ca senator PSD, interviu în 2000 (în nr. 267), pe Benone Sinulescu (în nr. 269), pe Lora Bostan, prof. univ. dr. de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți în Ucraina (în nr. 272).

Anul 2020 începe cu nr. 285 din ianuarie 2020, și are 32 de pagini. Prima informație despre coronavirus apare în nr. 286 din februarie 2020 ed. 1., iar de atunci cu fiecare număr tot mai multe și mai alarmante au fost articolele despre covid 19, experții avertizând că am putea rămâne cu o societate „Big Brader”³⁰ și după ce trece pandemia, prin creșterea nivelului de supraveghere a populației (nr. 290 aprilie 2020, p. 18).

Un articol interesant este cel de la rubrica *Comunitate* (nr. 287 p. 5) scris de Marian Costache și Răzvan Dupleac, intitulat „De la istoria unei familii, la cea a comunității române din Montreal”. Aici aflăm informații despre unul dintre primii imigranți români în Canada la Montreal, a unui bucovinean din satul Liteni, Constantin Martineac (1891-1957), ajuns aici în anul 1908. Informațiile din articol le primim prin istoricul Daniel Florin Predoiu, drd. în istorie la Universitatea Laval din Quebec, care reface viața acestui țăran bucovinean pe baza jurnalului acestuia scris între anii 1915-1957, adică într-un interval de 42 de ani.

În nr. 295 din iulie 2020, ed. a 2-a, Marian Costache scrie un articol, în memoriam, în cadrul rubricii *Comunitate* despre prof. Mircea Manole, unul dintre ctitorii Cîmpului Românesc³¹ de la Val-David care aparține ARC. Tot aici aflăm că Mircea Manole a fost și unul din ctitorii Bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Montreal, unde ani de zile a dirijat corul bisericii.

³⁰ *ZigZag Român-Canadian*, anul 16, nr. 290, aprilie 2020, p. 18

³¹ Autorul precizează că donatorii acestui câmp au fost familiile Fonta, Postecă și Țăranu iar amenajarea acestui teren a început în vara anului 1971 și a primit ajutoare noi de la mai multe familii (Răileanu, Naum, Damian, Moldovan, etc.), printre care și Manole.

Dacă la începutul anului ziarul avea 32 de pagini pe parcursul acestui an probabil datorită afectării societății din cauza pandemiei de Covid 19, numărul paginilor a scăzut, acestea ajungând la 28 și chiar la 24.

În imaginea pe care ne-am făcut-o noi, în urma cercetării ziarului *ZigZag Român-Canadian*, pe o perioadă de un deceniu, din care am prezentat în lucrarea de față informații și articole sugestive despre viața românilor stabiliți peste ocean, considerăm că, departe de țară, viața de zi cu zi a comunității românești din Canada este bine organizată. Românii au în Canada presă în limba română, au mai multe asociații, participă împreună la diverse evenimente sportive, religioase, culturale, literare, muzicale, de artă. Acestea fiind de fapt chiar mijloacele prin care diaspora română din țara frunzei de arțar se străduiește și chiar reușește să mențină comunitatea românilor unită departe de țara mamă.

NEWSPAPERS OF THE ROMANIAN DIASPORA FROM CANADA. CASE STUDY: THE NEWSPAPER ZIGZAG ROMÂN-CANADIAN, A DECADE (2011-2020)

Anarela Chiș

Summary

The ethnic Romanian press in Canada includes several newspapers, among which we mention: Accent Montreal, Pagini românești, Unirea, Observatorul, Luceafărul românesc: magazin al românilor din străinătate, ZigZag Român-Canadian, etc. Among these titles, several numbers printed in the last decade were donated to the Library of the University of Oradea. The newspaper ZigZag Român-Canadian, published from July 2005 to the present, was founded by Cristina Sofronie and Răzvan Dupleac. ZigZag Român-Canadian, published in Montreal, is free. It is emphasized, in the title information, that this is "The first color newspaper for Romanians in Montreal, QUEBEC, ONTARIO, ALBERTA" . The publication has, throughout approximately ten years, 70 points of distribution in Montreal and its surroundings, 15 in Toronto and Ottawa, and 8 in Calgary and Edmonton. Analyzing the issues printed in the last decade of the publication of this periodical, we observe the organization, evolution, permanence and changes in the editing of the newspaper, we make contact with the life of the Romanian diaspora in the country of the maple leaf and observe how Romania is seen after 1989 by the Romanians living in Canada.

Keywords: Romanian Diaspora, Canada, ethnic media, exile, ZigZag Român-Canadian

PENTRU O ISTORIE A ISTORIEI PRESEI

Răduț BÎLBÎIE¹**Rezumat:**

Studiul trece în revistă principalele momente ale evoluției cercetării în domeniul istoriei presei române, de la primele articole și studii, la primele volume consacrate evoluției presei în România. Sunt evocate astfel personalități precum C-tin Bacalbașa, N. Iorga, Pamfil Șeicaru, Emil Samoilă, Constantin Antip, Ion Hangiu, Valeriu Râpeanu, precum și mai tinerii Vasile Păsăilă, Marian Petcu, Florica Vasilescu, Ilie Rad, Eugen Denize și lucrările lor de referință.

Studiul prezintă activitatea Asociației Române de Istorie a Presei, publicația acesteia, (Revista Română de Istorie a Presei) sau publicații care au găzduit rubrici de profil (Presa noastră), marile lucrări editate până în prezent, situația cursurilor de profil din facultățile de jurnalistică.

Cuvinte-cheie: *Istoria presei române, Asociația Română de Istorie a Presei, Revista Română de Istorie a Presei.*

Istoria presei române este plasată într-o zonă disputată de câteva științe bine consolidate: istoria literaturii, științele comunicării, sociologia și politologia, istoria tehnologiilor, precum și istoria propriu-zisă, dacă ne referim la zona de istorie socială sau la cea de istorie a culturii. De aici și caracterul pluridisciplinar al specialistului în istoria presei.

De fapt, ce studiază istoria presei? Teoretic ar trebui să se ocupe de profesie și de istoria ei. Ar trebui să se ocupe de publicații, de geneza, evoluția și dispariția lor, de însemnătatea lor în epoca în care au apărut, de dimensiunea economică, culturală, politică, socială, educațională, a presei, de evoluția și importanța funcțiilor acesteia. Ar trebui să studieze evoluția scriiturii și a genurilor publicistice, evidențiind, de pildă, schimbări în arta reportajului, portretului, interviului, fotografiei sau ilustrației de presă. Ar trebui să evidențieze contribuția publicității, tipurile de publicitate, cantitatea și produsele la care se face publicitate.

¹ Conf. univ. dr., Redactor-șef al *Revistei Române de Istorie a Presei*
E-mail: bilbiie@yahoo.com

Istoria presei, cu siguranță ar trebui să fie preocupată de haina grafică a publicațiilor, de evoluția acesteia. De chestiuni de tipografie, paginare, câmpuri evenimentiale, titluri și regimul titlului, elemente de grafică, precum și de evoluția mijloacelor tipografice. De circulația și consumul presei. De școlile de jurnalism și de asociațiile profesionale. De legislația cu privire la presă. De studii de gen privind apariția și creșterea numărului de femei în presă. De diversificarea presei și de tipologiile publicațiilor și evoluțiile lor, de la presa locală, la presa de proximitate, tematică, la presa organizațională. De radio, televiziune, presa online, agențiile de presă. De chestiuni referitoare la etică, de la apariția primelor discuții deontologice până la inventarierea derapajelor. De modul de acoperire al evenimentelor. De marile scandaluri de presă. De marile campanii de presă. De marile procese de presă. De relațiile presei cu alte domenii, cum ar fi, de pildă, relațiile publice, sau literatura, de recurentele dezbateri despre presă și literatură. De asociațiile profesionale și publicațiile lor etc.

Un posibil studiu cuprinzător referitor la istoria presei române ar avea ca prim obiect o periodizare, care ar pleca de la² (1) obișnuința de consum a presei, de dinainte de apariția primelor foi românești, circulația gazetelor străine, achiziția lor, primul contact cu acestea al cititorilor, la (2) perioada primelor publicații, circumstanțele sociale, economice și politice ale apariției lor, acestea urmate de (3) presa primelor idealuri politice, sociale și culturale, (4) începuturile presei de partid (5) diversificarea publicațiilor, (6) apariția cotidienele de mare tiraj neafiliate politic, (7) presa politică la început de veac XX, (8) publicațiile Marelui Război, (9) trustizarea presei, (10) apariția și consolidarea programului de Radio, (11) precursori și apariția și consolidarea agențiilor de presă, (12) fotografia de presă, (13) presa ilustrată interbelică, (14) calendare și almanahuri românești interbelice, (15) cenzura presei și regimul publicațiilor, (16) cultul personalității regelui Carol al II-lea, (17) sindicate și asociații profesionale ale presei, (18) presa de informare interbelică, (19) marile reviste interbelice, (20) oficioase de partid și publicații guvernamentale în perioada interbelică, (21) propaganda de război și presa independentă, (22) comunizarea presei române, (23) presa de partid și publicațiile generaliste de informare, (24) radioul în perioada comunistă, (25) televiziunea în perioada comunistă, (26) agențiile de presă în perioada comunistă, (27) fotografia de presă, (28) presa specializată în perioada comunistă, (29) reviste generaliste de succes în perioada comunistă, (30) apariția și dezvoltarea școlilor de jurnalism, (31) Legea presei, (32) USASZ, UZdR, Comitetul, (33) DGPT, Secția

² Răduț Bilbîie, Fișa Disciplinei *Istoria presei române*, IF, 2003, FJSC, Universitatea din București.

Presă și Propagandă a PCR, ajungând la (34) evoluția genurilor publicistice și la (35) marii publiciști ai fiecărei perioade.

Avem în rafturi câțiva autori care și-au publicat lucrările consacrate istoriei presei după cel de al Doilea Război Mondial. Și i-am pomeni aici pe Ilarie Chendi³, pe Nicolae Iorga⁴ și pe Constantin Bacalbașa⁵. Alte capitole de istorie a presei oferă lucrarea lui E Boșca Mălin, *Lupta presei transilvane*, apărută la București în colecția Voința Transilvaniei, în anul 1945, cu multe referiri la lupta presei române cu cenzura maghiară, procesele de presă și pedepsele aferente. Să-l adăugăm celor de mai înainte pe mai nou intratul în biblioteci, Pamfil Șeicaru⁶, alături de studiile profesorilor Constantin Antip⁷, Ion Hangiu⁸, Valeriu Râpeanu⁹, Victor Vișinescu¹⁰, Vasile Pasailă¹¹, Marian Petcu¹² Florica Vrânceanu¹³ și

³ Ilarie Chendi, *Începuturile ziaristicii noastre* (1789–1795), Orăștie, 1900

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, Editura Fundației Rompres, 1992

⁵ C-tin Bacalbașa, *Ziaristica română din zilele noastre (1877-1916)*, București, 1922

⁶ Pamfil Șeicaru, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007

⁷ Constantin Antip, *Istoria presei române*, Editura Politică, București, 1979

⁸ *Presa literară românească, Articole program de ziare și reviste (1789-1948)*, București, Editura pentru literatură, 1968, vol 1, 2: 528, 758 de pag. și *Reviste și curente în evoluția literaturii române*, București, Editura: Didactică și Pedagogică, 1978, 288 de pag., precum și *Dicționar al presei literare românești*, (1790-1982), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 286 de pag, 1987, 510 pag, *Presa literară românească. Articole-program de ziare și reviste, (22 dec. 1989-2005)*, cu titlul inițial *Dicționarul presei literare românești: 1790-1990*, Editura Fundației Culturale Române, 1996, 674 de pag., este menționat ca ediția a 2-a revizuită și completată. O ediție a 3-a, cea cu titlul schimbat, la Editura Institutului Cultural Roman, 2004, 921 de pag. Să adăugăm și *Dicționarul Presei Literare Românești (1790-2000)*⁸ urmat de *Presa românească de la începuturi până în prezent (4 vol.)* București, Ed. Comunicare.ro, 2008-2009, 18 februarie 1790-decembrie 1916 Vol. 1, 3 ianuarie 1917-decembrie 1944 Vol. 2, 1 ianuarie 1945-21 decembrie 1989 Vol. 3, 22 decembrie 1989-2007 Vol. 4, conține note, bibliogr. și index.

⁹ Valeriu Râpeanu, *O istorie a presei românești*, Editura Fundatia România de Măine, București, 2008

¹⁰ Victor Vișinescu, *Istoria Presei Române*, Editura Victor, București, 2000

¹¹ Vasile Pasailă, *Presa în istoria modernă a românilor*, Editura Fundatiei Pro, București, 2004

¹² Marian Petcu, *Puterea și cultura*, Editura Polirom, Iași, 1999; *Istoria jurnalismului roman. Studii*, editura Tritonic, București, 2022; *Istoria jurnalismului și a publicității în România*, Editura Polirom, Iași, 2007

¹³ Florica Vrânceanu, *Un secol de agenții de presă românești (1889-1999)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2011

Carmen Ionescu¹⁴, Ilie Rad¹⁵, Eugen Denize¹⁶, pentru a nu da decât numele celor care au realizat perspective istorice integrale.

Acestora li se adaugă peste 200 de reputați autori care au consacrat monografii și studii diferitelor publicații sau au alcătuit dicționare la nivel de regiune adunând date despre gazetele și gazetarii spațiului respectiv, am putea cita câteva titluri care probează apetitul ultimilor 20 de ani pentru domeniu: *De la „Viața Românească” la „Ethos”: publicații literar-culturale ieșene (1900-1950): contribuții monografice*¹⁷, *Publicații periodice roșiorene 1894-1971: catalog bibliografic*¹⁸, *Publicații periodice alexandrene: 1889-1994: catalog bibliografic*¹⁹, *Dicționar literar al Județului Bistrița - Năsăud: 1639-1997: autori, publicații, societăți*²⁰, *Dicționarul presei argeșene: 1875-2003*²¹, *Publicații științifice ale universitarilor bălteni: bibliografie selectivă: 2000-2005*²², *Dicționarul presei brăilene: (1839-2007)*²³, *Dicționarul presei arădene*²⁴, *Dicționarul presei buzoiene și râmnice: 1839-1949*²⁵, *Mass-media din Timișoara postdecembristă: dicționar*²⁶, *Istoria presei buzoiene și râmnice în date: (1839-2008)*²⁷, urmată de *Istoria jurnalismului din județul Buzău:*

¹⁴ Carmen Ionescu, *Agențiile de presă din România*, Editura Tritonic, București, 2007; *Les Agences de presse de Roumanie*, Editura Tritonic, București, 2023

¹⁵ Ilie Rad, *Incursiuni în istoria presei românești*, Editura Accent Print, Cluj-Napoca, 2008

¹⁶ Eugen Denize, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune*, vol. I-1, I-2, II, III, Editura Casa Radio, București, 1998-2000

¹⁷ coord. Maria Platon; colab. Ion Apetroaie, Nina Apetroaie, Noémi Bomhér..., Iași, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Facultatea de Filologie, 1989, 399 de pag.

¹⁸ Autori: Stan V. Cristea, Gheorghe Sarău, Roșiorii de Vede: Inspectoratul pentru Cultură al Județului Teleorman, Fundația Prietenii bibliotecii "Gala Galaction", 1993, 32 de pag.

¹⁹ Autori: Stan V. Cristea și Gheorghe Sarău, Alexandria: Editura Teleormanul Liber, 1994, 79 de pag., conține bibliogr. și index

²⁰ Autor: Teodor Tanco; postf. de Petru Poantă, Cluj-Napoca, Ed. Virtus Romana Rediviva, 1998, 463 de pag.

²¹ Ilie Baranga, București, Editura Tritonic, 2003, 200 de pag. conține bibliogr. și indice, retipărit peste doi ani: Iași, Ed. Do-minoR, 2005, 198 de pag., conține bibliogr.

²² Autor: Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, Bălți, Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți, Biblioteca Științifică, 2006, 339 de pag.

²³ Ion Volcu, autor, Doru Badara (prefațator), Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009, 198 de pag.

²⁴ Emil Șimăndan (coord.), Gabriela Groza, Melente Nica, ..., Arad, Gutenberg Univers, 2010, 403 pag.

²⁵ Alexandru Oproescu, autor, Buzău, Ed. Alpha MDN, 2011, 396 p.

²⁶ Mariana Cernicova-Bucă, Marin Bucă, autori, Timișoara, Editura Augusta, 2000, 199 de pag.

²⁷ Autor Viorel Frîncu, Buzău, Editura Editgraph, 2009, 432 de pag.

*enciclopedie cronologică (1839-2014)*²⁸, *Presa dobrogeană de ieri și de azi*²⁹, *Literatura în publicații buzoiene și râmnice: 1839-2000: dicționar bibliografic*³⁰, *Presa școlară din Județul Buzău: dicționar bibliografic*³¹, *Presa din Hunedoara: Contribuții privind jurnalismul de investigație*³², *Maramureșul: ziare și ziaristi de la începuturi până în 1945*³³, *Dicționar cu personalități și publicații din Turnu Măgurele*, vol. 1-2³⁴, printre cele mai cunoscute lucrări.

O altă perspectivă ar viza ca surse documentare memorialistica, istoria orală, colecțiile de interviuri și corespondența. Și aici, începem discuția întâlnindu-i de la începuturi, să citez doar câteva nume dintre câteva sute, pe Ulysse de Marsillac³⁵ și Eminescu³⁶, I. Negruzzi³⁷, mai apoi pe A. P. Samson³⁸ și Barbu Brănișteanu³⁹, până la Nestor Ignat⁴⁰ și Ion Bucheru⁴¹.

S-ar adăuga acestora albumele omagiale editate de diferite publicații precum cele ale Trustului Adevărul, la 25 de ani, Monitorul oficial, la 100 de ani, Curentul, la 15 ani etc. Câteva rânduri alocă și Emil Samoilă în ceea ce pare să fie primul manual de jurnalism din România⁴², precizând, la pagina 23, că: „nu avem pretenția de a face istoricul presei românești ci ne vom mărgini numai să schițăm în linii largi începuturile și evoluția ei trimițând pe cei ce vor să aprofundeze

²⁸ Autor Viorel Frîncu, Buzău, Editura Teocora, 2015, 456 de pag.,

²⁹ Autor: Traian Brătianu, Constanța, Editura Fundației Andrei Șaguna, 2013, 312 pag.

³⁰ Autor: Alexandru Oproescu, Buzău, Editura Alpha MDN, 2013, 250 de pag.

³¹ Autor: Viorel Frîncu; pref. de Relu Stoica, Buzău, Ed. Editgraph, 2010, 196 de pag.

³² Autor: Daniel Lăcătuș, Iași, Editura Ștef, 2016, 135 de pag.

³³ Autor: Ion Ardeleanu-Pruncu, Sighetul Marmației, Editura Valea Verde, 2018, 620 de pag.

³⁴ Autor: Gheorghe Sarău; Valeriu Ion Găgiulescu, (pafațător), Târgu-Mureș, Editura Vatra Veche, 2021-2022, 2 vol. (264, 429 de pag.), Vol. 2: *Dicționar de personalități legate prin studii, profesie, rudenie, de Turnu Măgurele*

³⁵ Ulysse de Marsillac - *Bucureștiul în veacul al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 1999

³⁶ Mihai Eminescu, Veronica Micle, *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondență inedită*, Editura Polirom, Iași, 2018

³⁷ Iacob Negruzzi - *Amintiri din Junimea*, Editura Cartea românească, București, 1939

³⁸ A. P. Samson - *Memoriile unui gazetar (1927-1937)*, Editura Cartea Românească, București, 1979

³⁹ B. Brănișteanu - *Jurnal* (3 vol.), Editura Hasefer, București, 2003-2005

⁴⁰ Răduț Bilbâie, *Anii și viața lui Nestor Ignat, interviuri*, în curs de apariție la Editura Tritonic, București

⁴¹ Ion Bucheru, *Un om sub vremi, Mărturii din două secole, două orânduiri și o neorânduire*, vol. I,II, Editura Semne, București, 2020

⁴² Emil Samoilă, *Ziaristica. Noțiuni elementare de gazetărie*, Editura Adevărul, București, 1932

subiectul la Istoria presei românești a domnului profesor N. Iorga și la Almanahul dicționar al presei din România al domnului G. Caliga⁴³. Mai apoi, Emil Samoilă trece în revistă principalele publicații, evoluția lor, finalizând capitolul cu un studiu recapitulativ arătând titlurile importante care apar în momentul de față în București precum și cele mai vechi publicații care au fost editate pe teritoriul României, amintind și *Kronstädter Zeitung* din Brașov la 1836, *Temesvarer Zeitung* în Timișoara la 1851, altele din Satu Mare, Sibiu, Cluj.

Să menționăm și câteva preocupări recente ale unor redacții sau asociații profesionale⁴⁴ dar și contribuția revistei Uniunii Ziariștilor din România, *Presa Noastră*⁴⁵, care a acordat număr de număr spații generoase evocărilor, memorialisticii, studiilor de istorie a presei. Nu sunt de ignorat nici preocupările de sistematizare a domeniului în cercetări cu caracter statistic sau rezumativ pe

⁴³ George Caliga, *Almanahul dicționar al presei din România și de pretutindeni*, București, 1926, la care se adaugă Victor Anestin, M. Faust Mohr, *Anuarul general al presei române*, București, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, N. Rusenescu, *Anuarul presei române și al lumii politice 1926-1927*, Institutul de arte grafice „Albania”, Constanța, 1927

⁴⁴ *Adevărul*, *Evenimentul Zilei*, *Echinox*, *Programul 3*, pentru a prezenta doar câteva dintre cele care au alocat un spațiu mai mare și numere tematice sau volume.

⁴⁵ *Presa noastră*, organ al Uniunii Ziariștilor din RPR, (mai 1956-decembrie 1989), revistă lunară, cu rare numere duble, triple, apărută la București, 48 de pagini, format de 21×28 cm, preț pe exemplar: 2 lei mai apoi, 3 lei, 5 lei, din luna mai 1982, 8 lei, fiind de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei, iar abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și la difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Primul sediu, în Str. Dobrogeanu-Gherea, nr. 5, de la numărul 3/58 pe Calea Victoriei, 163, iar de la 1/84 la I.S.I.A.P. Piața Scânteii, nr. 1. Colegiul de redacție: Constantin Antip (redactor-șef), Antal Albert, C. N. Constantiniu, Ion Felea, Nestor Ignat, Vasile Iosipescu, Nicolae Moraru, Octavian Paler, Alexandru Popescu, Ilie Rădulescu, Al. N. Trestieni.

Publicația a avut șapte redactori șefi: Al. N. Trestieni (1956), Radu Vasiliu (1956-1958), Constantin Antip (1959-1965), Valentin Câmpeanu (1965-1971), Petre Constantinescu (1972-1979), Virgil Dănciulescu (1980 -1986), Aurel Neagu (1986-1988). Printre cei care au semnat materiale în paginile revistei: Geo Bogza, acad. Al. Graur, Șerban Cioculescu, Tudor Arghezi, Ov.S. Crohmălniceanu, Demostene Botez, Tudor Teodorescu Braniște, acad. Cezar Petrescu, F. Brunea-Fox, Otilia Cazimir, George Ivascu, Aurel Baranga, Eugen Barbu, Marin Preda ș.a.

Între rubricile cu mai mare longevitate: „Gazetari despre gazetărie”, „Ancheta revistei”, „Cronica limbii”, „Panoramic intern”, „Panoramic extern”, „Din tradițiile progresiste ale presei românești”, „Pe teme gazetărești”, „Itinerarii profesionale”, „Contribuții la istoria presei”.

perioade de timp⁴⁶. Tot aici se cuvine menționat și Constantin Poenaru și publicația domniei sale, *Buletinul de istoria presei*, revistă în format pdf a Centrului Român de Istorie a Presei, *institut independent de studii și cercetări în domeniu, pornit și susținut dintr-o inițiativă particulară*⁴⁷ din Râmnicu Vâlcea.

De menționat că, specialiștii în istoria presei au avut la dispoziție două instrumente valoroase, sub semnătura cercetătorilor Georgeta și Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești: 1731-1918: dicționar bibliografic*⁴⁸, din anul 1981, alături de *Dicționarul presei românești: 1731-1918*⁴⁹, din anul 1995.

Anuarele presei, câte au apărut, conțin informații prețioase⁵⁰ alături de monumentală serie Publicații periodice⁵¹ care este încă în lucru, cercetătorii cartografiind până în momentul de față, perioada anilor Celui de-al Doilea Război Mondial.

Să adăugăm pentru presa culturală, și nu numai, alte două lucrări de referință, rod al stăruinței neostenite a academicianului Eugen Simion și a

⁴⁶ Nicolae Deleanu, *Contribuții la istoria presei, I-XX*, (ciclul de articole privind istoria presei de la primele începuturi până la sfârșitul secolului al XIX-lea), în „Presa noastră”, anii 1956-1958 și în Revista de istorie, Editura Academiei RSR, 1968-1970

⁴⁷ <http://culturaarsmundi.ro/wp-content/uploads/2014/01/Buletin-istoria-presei-nr.1.pdf> consultat la 12 aprilie 2022, ora 12.00

⁴⁸ Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, 800 de pag.

⁴⁹ București, Editura Științifică, 1995, 560 de pag.

⁵⁰ Victor Anestin, M. Faust Mohr, *Anuarul general al presei române*, București, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, N. Rusenescu, *Anuarul presei române și al lumii politice 1926-1927*, Institutul de arte grafice „Albania”, Constanța, 1927

⁵¹ Nerva Hodoș, Alexandru Sadi-Ionescu, Ioan Bianu (prefața), *Publicații periodice românești* (ziare, gazete, reviste). Descriere bibliografică. Tom. I (1820-1906), Editura Socec, București, 1913, apărând ulterior, în Editura Academiei RSR, după cum urmează: Tom 2: 1907-1918 : supliment: 1790-1906 / descriere bibliografică de George Băiculescu, Georgeta Răduică, Neonila Onofrei. -1969. - 871 de pag.; Tom 3: 1919-1924 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Dulciu Morărescu, Ioana Patriche,... ; prefață de Gabriel Ștrempel. - 1987. - 1096 de pag., Tom 4: 1925 - 1930 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Dulciu Morărescu, Ioana Patriche,... ; prefață de Gabriel Ștrempel. - 2003. - 1199 p. - Cu bibliogr.; Tom 5. Partea 1: 1931-1935 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Elena Ioana Mălușanu, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică; prefață de Gabriel Ștrempel. - 2009. - 513 p.; Tom 5. Partea 2 : 1931-1935 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Elena Ioana Mălușanu, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică. - 2012. - 409 p.; Tom 5. Partea 3 : 1931-1935 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică,... - 2017. - 759 p.; Tom 6. Partea 1 : 1936-1944 /descriere bibliografică de Cornelia-Luminița Radu, Maria Buturugă, Zalina-Gabriela Neagu,... ; prefață de Nicolae Noica. - 2022. - 1184 p., conține bibliogr. și index.

colaboratorilor săi, *Dicționar general al literaturii române* (DGLR)⁵² și *Cronologia vieții literare românești* (CVLR) un proiect amplu, de mare importanță, urmărind publicistica anilor 1944-2012⁵³. Alături de acestea monumentală lucrare coordonată de profesorul Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*⁵⁴.

Ar trebui amintite și: ediția a II-a a *Dicționarului literaturii române de la origini până la 1900*⁵⁵, *Dicționar de calendare și almanahuri românești Partea I: Completări la bibliografia generală a calendarelor pentru perioada 1600-1918*⁵⁶, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811-1918): contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni*⁵⁷, *Enciclopedia cenzurii din România 1640-2018*⁵⁸, aceasta din urmă, cu peste 4.500 de referințe, reprezentând documente, monografii, articole, interviuri, legislație, manuscrise, rapoarte de cercetare ș.a.m.d.

De interes, mai întâi, pentru publicațiile exilului și publiciștii aferenți este *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989 Scriitori, reviste, instituții, organizații*⁵⁹ dar și numeroasele dicționare consacrate literaturii române sau scriitorilor, de mare utilitate, dat fiind că foarte mulți dintre scriitori au fost jurnaliști sau au făcut publicistică. Să amintim doar marile dicționare ale

⁵² Eugen Simion (coord.), Academia Română, București, Univers Enciclopedic, 2004, 2009, 2012, 7 volume, urmat de ediția a doua, Eugen Simion (coord.), Academia Română, București, Editura Muzeului Literaturii Române (MLR), 2018, 8 vol., la care se va adăuga o Addenda, rezultând 9 volume.

⁵³ *Cronologia vieții literare românești, 1960-1962, Perioada postbelică*, coordonator general Eugen Simion, Editura MNLR, București, 2007-prezent.

⁵⁴ Iași, Ed. Polirom, 2012, 1416 pag., conține bibliogr. și index Articolele enciclopediei însumează 18.000 de publicații periodice, agenții de presă, radiouri, televiziuni, noțiuni de legislație a comunicării, informații despre 33.500 de jurnaliști și publiciști, pe un spațiu de 280 de ani de presă în țara noastră, (1731 - 2011). Lucrarea cuprinde date relevante nu doar despre publicațiile în limba română, ci și despre cele în maghiara, germana, idiș, bulgară, sârbă, rusă etc.

⁵⁵ Chișinău, Ed. Gunivas, 2008, 1024 de pag.

⁵⁶ Autor: Elisabeta Faiciuc, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2011, 335 de pag.

⁵⁷ Autor: Vasile I. Schipor; cuvânt înainte de Mihai-Ștefan Ceașu, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2016, 791 de pag., include bibliogr., indice de nume

⁵⁸ Autor: Marian Petcu (coord.), București, Editura Ars Docendi, 2019, vol. I 1640-1945, vol. II 1946-2018

⁵⁹ Autor: Florin Manolescu, București, Editura Compania, 2003, 798 de pag., reeditată în 2010, 832 de pag.

domeniului: *Dicționarul scriitorilor români*⁶⁰, *Dicționarul biografic al literaturii române*⁶¹, precum și două lucrări ce pot fi citite *invers*: *Scripta manent. Ghid biobibliografic al scriitorilor din Radio: 1928-2004*⁶² care cuprinde peste 250 de nume de profesioniști care au activat în spațiul radiofonic și al culturii scrise între 1928 și 2004, respectiv, *Microfonul cu cerneală: (almanahul monografic al scriitorilor radiofoniști clujeni): (1954-2009)*⁶³.

S-ar mai putea aminti: *Dicționarul personalităților feminine din România*⁶⁴, între care se regăsesc multe dintre jurnaliste și publiciste, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*⁶⁵, pentru jurnaliștii ajunși pe continentul american, *Dicționar neconvențional de la A la Z al scriitorilor și publiciștilor evrei - Romania, Israel și de pretutindeni, vol. I-II*⁶⁶, *Personalități ale culturii românești și universale*⁶⁷, *Români celebri din străinătate: dicționar*⁶⁸, *Mic dicționar al scriitorilor neștiuți, uitați și omiși din Dicționarul general al literaturii române*⁶⁹. [...]

Se mai cuvin menționate două străduințe notabile ale unor inimoși profesori de la Universitatea din Oradea, conf. univ. dr. Florin Ardelean și lect. univ. dr. Ioan Laza⁷⁰, respective de la cea din Galați, conf. univ. dr. Cătălin Negoită⁷¹ care au întreprins cu succes două serii de manifestări științifice de renume, consacrate studiilor presei în istoria recentă, concretizate în volume anuale consistente.

⁶⁰ Autori: Mircea Zăciu coord. și rev. șt., Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Ed. Albatros, Editura Fundației Culturale Române, 1995-2002, 4 vol: A-C Vol. 1, D-L Vol. 2, M-Q Vol. 3, R-Z Vol. 4, conține bibliogr. și index

⁶¹ Autor: Aurel Sasu, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, 2007, vol. 1, 2: 1778 de pag.

⁶² Autor: Titus Vîjjeu, București, Editura Casa Radio, 2005, 200 de pag.

⁶³ Coordonator: Cornel Udrea, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2009, 239 de pag.

⁶⁴ Autori: George Marcu, Rodica Ilinca; cuv. înainte: Gabriela Creția, București, Ed. Meronia, 2009, 326 de pag.

⁶⁵ Autor: Aurel Sasu, București, Ed. Albatros, 2001, 315 pag.

⁶⁶ Autor: Teșu Solomonovici, București, Ed. Teșu, 2020, 1195 de pag.

⁶⁷ Autor: Septimiu Chelcea, București, Editura I.N.I., 1999, 439 de pag., conține indice de nume și index

⁶⁸ Autor: Fănuș Băileșteanu, București, Editura România Press, 2005, 300 de pag., conține bibliogr.

⁶⁹ Autor: Ion Iliescu, Timișoara, Editura Eurostampa, 2005, Partea 1 : (Literale A, B, C, D). - 197 de pag.

⁷⁰ *Mass-media și istoria recentă*

⁷¹ *Mediamorfoze*

Un rol important în dezvoltarea domeniului i-a revenit Asociației Române de Istorie a Presei⁷², fondată în anul 2007 cu scopul de a sprijini cercetarea în domeniul istoriei presei atât pe plan național cât și internațional. Aceasta are în vedere coordonarea unei activități științifice constante în domeniu prin editarea și difuzarea unei publicații seriale de specialitate și organizarea de simpozioane și congrese, încurajarea unui schimb internațional de materiale științifice la nivel instituțional și înlesnirea unei racordări eficiente la mediile științifice internaționale ale cercetătorilor români, stabilirea unor legături și a unor colaborări cu alte instituții și asociații cu profil înrudit din țară și din străinătate prin organizarea de sesiuni de comunicări și conferințe, sprijinirea și stimularea oricăror acțiuni de cercetare și studiu al disciplinei prin acordarea de burse, constituirea unei biblioteci care să ofere posibilitatea consultării unor lucrări și periodice de specialitate, realizarea unui muzeu al presei românești, publicarea de traduceri de specialitate precum și a unor lucrări originale sub formă de volume, instituirea de premii, organizarea de concursuri⁷³. Revista Română de Istorie a Presei⁷⁴ și volumele⁷⁵ anual editate în urma congreselor cu participare internațională organizate sub egida Academiei Române și în parteneriat cu prestigioase universități din România și din străinătate, adună de peste 15 ani studii și cercetări din domeniul de referință de multe ori urmărind o tematică anume. [...]

Toate cele 20 de instituții de învățământ superior din România care au la data prezentului studiu, program de studii de licență de jurnalism⁷⁶, au inclusă ca disciplină fundamentală Istoria presei. Numărul de ore alocat este mic, de multe ori doar ore de curs, fără ore de seminar, ceea ce nu permite o bună cunoaștere a

⁷² Asociația română de istorie a presei este condusă de un președinte, are un președinte de onoare precum și mai multe filiale: Crișana, Banat, Ardeal, București-Muntenia, Oltenia, Moldova, Dobrogea, Basarabia, Ungaria, Ucraina, Serbia, conduse de vicepreședinți, precum și un director executiv.

⁷³ <https://asociatiaromanadeistoriapresei.ro/informatii-generale/> consultat la 12 iunie 2022, ora 14.00

⁷⁴ <https://asociatiaromanadeistoriapresei.ro/reviste/> consultat la 12 iunie 2022, ora 14.00

⁷⁵ i.e.: Gabriela Rusu Păsărin (coord), *Presa locală și regională românească în context european*, Marian Petcu (coord.), *Studii și cercetări de istorie a presei vol. II*, Cătălin Negoită (coord.), *Jurnaliști și scriitori în tranșeele Marelui Război*, Ilie Rad (coord.), *Istoria presei religioase*, practic, în fiecare an un volum conținând lucrări prezentate în Congresele tematice ale asociației: Audiovizualul, Presa științifică, Presa culturală, Presa școlară și studentască, Personalități ale jurnalismului ș.a.

⁷⁶ https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/HG_433_2022_nomenclator_licenta.pdf consultat la 19 iunie 2022, ora 15.00

domeniului. Numărul specialiștilor care se formează în acest câmp al cercetării este mic, dovadă și numărul mic de mic de lucrări de doctorat cu teme din aria istoriei presei.

Marile proiecte întârzie să se pornească: o fototecă digitală și o arhivă bine sistematizată conținând fotografii ale jurnaliștilor, din redacții, din viața profesională, de la evenimente, cu metadate corecte și complete; reluarea, completarea, corectarea și aducerea la zi a monumentalei lucrări coordonate de profesorul Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*; realizarea unei baze de date electronice cu fișe ale gazetarilor înregistrați în varii asociații profesionale în vederea realizării unui dicționar al jurnaliștilor români; o platformă conținând interviuri de istorie orală cu marii gazetari români în viață; realizarea unui fond documentar și a unei biblioteci de specialitate, adunând documente și lucrări de la gazetarii care vor să facă donații și câte altele....

Bibliografie:

- ***, *Dicționar cronologic. Literatura română*, București, ESE, 1979.
- ***, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Ed. Academiei RSR-1979
- Antip, Constantin, *Istoria presei române*, Ed. Politică, București, 1979
- Antip, Felicia, *Lumea din ziare*, Ed. Cartea Românească, 1991
- Bacalbașa, C. - *Ziaristica română din zilele noastre (1877-1916)*, București 1922
- Caliga, George, - *Almanahul dicționar al presei din România și de pretutindeni*, București, 1926
- Călinescu, George - *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, 1982
- Coman, Mihai- *Mass media în România postcomunistă*, Ed. Polirom 2004
- Denize Eugen, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune*, Ed. Casa Radio, vol. 1,2,3 anul 1998; 1999, 2000.
- Gross, Peter, *Colosul cu picioare de lut*, Ed. Polirom 1999
- Gross, Peter, *Mass media și democrația în țările Europei de Est*, Ed. Polirom 2004
- Hangiu, Ion, *Dicționar al presei literare românești (1790-2000)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 2004
- Hodoș Nerva, Sadi-Ionescu Alexandru, Bianu Ioan (prefața), *Publicații periodice românești (ziare, gazete, reviste)*. Descriere bibliografică. Tom. I (1820-1906), Editura Socec, București, 1913, apărând ulterior, în Editura Academiei RSR: Tom 2: 1907-1918: supliment: 1790-1906 / descriere bibliografică de George Băiculescu, Georgeta Răduică, Neonila Onofrei., 1969; Tom 3: 1919-1924 / descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Dulciu Morărescu, Ioana Patriche,... ; prefață de Gabriel Ștrempel. – 1987,

- Tom 4: 1925 - 1930/ descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Dulciu Morărescu, Ioana Patriche,...; prefată de Gabriel Ștrempel. - 2003; Tom 5. Partea 1: 1931-1935/ descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Elena Ioana Mălușanu, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică; prefată de Gabriel Ștrempel. - 2009; Tom 5. Partea 2: 1931-1935/ descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Elena Ioana Mălușanu, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică. - 2012; Tom 5. Partea 3: 1931-1935/ descriere bibliografică de Ileana Stanca Desa, Cornelia Luminița Radu și Iliana Sulică,... - 2017; Tom 6. Partea 1 : 1936-1944 /descriere bibliografică de Cornelia-Luminița Radu, Maria Buturugă, Zalina-Gabriela Neagu,...; prefată de Nicolae Noica. - 2022.
- Ionescu, Carmen, *Agenții de presă din România*, Ed. Tritonic, București, 2000,
- Iorga, N., *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*. Ed. Fundației Rompres, 1992
- Ivașcu, George, *Reflector peste timp. Din istoria reportajului românesc*, E.p.L., București, 1966.
- Lupu, Ioan, Camariano, Nestor, Papadima, Ovidiu, *Bibliografia analitică a periodicelor românești (1790-1888)* vol.I (1-3); II (1-3) București, Ed. Academiei RSR 1966-1972
- Oprea, Marius, *Plimbare pe ulița tipografiei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- Opriș, Tudor, *Reviste literare ale elevilor 1834-1974. Istoria presei școlare românești*, București 1977
- Păsăilă, Vasile, *Presa în istoria modernă a românilor*, Ed. Fundației PRO, București, 2004
- Petcu Marian, (coord.), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, Ed. Polirom, Iași, 2012
- Petcu, Marian, *Istoria presei române, antologie*, Tritonic, 2002
- Petcu, Marian, *Jurnalist în România, istoria unei profesii*, Ed. Comunicare.ro, 2005
- Petcu, Marian, *Puterea și cultura*, Ed. Polirom, 1999
- Petcu, Marian, *Tipologia presei române*, Ed. Institutul European, Iasi, 2000
- Popa, Mircea, Tașcu, Valentin, *Istoria presei românești din Transilvania*, Ed. Tritonic, 2001
- Răduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Calendare și almanahuri românești (1731-1918). Dicționar analitic*, București, ESE, 1981
- Răduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Dicționarul presei românești*, ES, 1995
- Roșca, Luminița, *Formarea identității profesionale a jurnaliștilor*, Ed. Polirom 2000
- Simion, Eugen (coord.), Academia Română, *Dicționar general al literaturii române*, Editura Muzeului Literaturii Române (MLR), București, 2018, 8 vol.
- Trifu, Constanța, - *Presa umoristică de altădată*, Ed. Minerva, București, 1970

Udroiu, Neagu, *Gutenberg sau Marconi?*, Ed. Albatros, 1981
Vișinescu, Victor - *Istoria Presei Române*, Ed. Victor, 2000
Vrânceanu, Florica, *Un secol de agenții de presă românești* (1889-1989), Ed. Paralela 45, București, 2000

A STORYLINE ON THE HISTORY OF THE ROMANIAN PRESS

Răduț Bilbîie

Summary

The study highlights the main moments in the evolution of the research in the field of the history of the Romanian press starting from the first articles and studies to the first volumes dedicated to the evolution of the press in Romania. Thus, personalities such as C-tin Bacalbașa, N. Iorga, Pamfil Șeicaru, Emil Samoilă, Constantin Antip, Ion Hangiu, Valeriu Râpeanu as well as the younger ones Vasile Păsăilă, Marian Petcu, Florica Vasilescu, Ilie Rad, Eugen Denize as well as their outstanding papers. The study presents the activity of the history of the Romanian press association, its publications (The review of the Romanian press history) or others that had same topic columns (Our press), the great works that have been published so far, an example being the field related papers of the journalism faculties.

Keywords: the history of the Romanian press, Romanian press association, The review of the Romanian press history

**Pentru susținerea Congresului Internațional de Istorie a Presei
mulțumim:**

**Consiliul Național al Minorității Naționale Române din Serbia
(CNMNR)**

Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina

Ambasada României la Belgrad

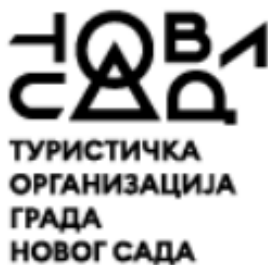
Societatea de Limba Română din Voivodina

Kukuriku Fast Food, str. Vuka Karadžića nr.Vršac

ORGANIZAȚIA DE TURISM A ORAȘULUI NOVI SAD

**AGRO TIM MEHANIKA D.O.O.
MSc Igor MAHOVAC**

Dejan VALEK

Msc Mirko IVANIĆ

Msc Predrag POPOVIĆ

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD

21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Štampa
Sajnos
Novi Sad

Tiraž
50

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

070(=135.1)(100)(082)

CONGRESUL internațional de istorie a presei (15 ; 2022 ; Novi Sad)

Presa românească din diaspora, exil și comunitățile istorice românești /
Lucrările Congresului internațional de istorie a presei, ediția a XV-a, 16-17
septembrie 2022, Novi Sad ; [coordonator] Virginia Popović ; [prefață Virginia
Popović]. - Novi Sad : Facultatea de filosofie, 2025 (Novi Sad : Sajnos). - 432 str.
: ilustr. ; 24 cm

Tiraž 50. - Str. 11-13: Introducere / Virginia Popović. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Rezime na engl. jeziku uz svaki
rad.

ISBN 978-86-6065-920-2

a) Румунска штампа - Дијаспора - Зборници

COBISS.SR-ID 168054281